مۇھەممەد ئەھمەد چوپانى

سەمەندەر

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

سەمەندەر

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ى لايىھەلىگۈچى: ئەكبەر سالىھ

ISBN 978-7-228-11111-
9 787228 111114
定价：30.00元

نەشرىياتتىن

مۇھەممەد ئەھمەد چوپانى 1962 ـ يىلى قاغىلىق ناھىيىسىنىڭ چوپان يېزىسى شەيخلا كەنتىدە مەرىپەتپەرۋەر ئائىلىدە تۇغۇلغان، 1979 ـ يىلى يېزىلىق تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپلا ئوقۇتقۇچى بولۇپ، 1999 ـ يىلىغىچە باشلانغۇچ، ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان، 1999 ـ يىلىدىن ھازىرغىچە قاغىلىق ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشتە ئىشلەپ كەلمەكتە.

ئۇ 1984 ـ يىلى «قەشقەر گېزىتى»دە ئېلان قىلىنغان «ئۇزداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ» ناملىق تۇنجى ھېكايىسى بىلەن ئىجادىيەت سېپىگە كىرىپ كەلگەن. شۇنىڭدىن تارتىپ ھازىرغىچە ھەرقايسى گېزىت ـ ژۇرناللاردا 200 پارچىدىن ئارتۇق شېئىرى، 42 پارچە ھېكايىسى ئېلان قىلىنغان. «ساماۋى قەلئە»، «ئاخىرقى تەبەسسۇم» ناملىق پوۋېست ـ ھېكايىلەر توپلاملىرى، «ياغاچ مېدال» ناملىق تارىخىي رومانى نەشر قىلىنغان.

ئاپتورنىڭ «سەمەندەر» ناملىق بۇ تارىخىي رومانىدا 1945 — 1946 ـ يىللاردىكى زەرەپشان، خالاستان بويلىرىدىكى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى ئىنقىلابىي كۈرەشلەر ئىخچام، تەسىرلىك بايان قىلىنغان بولۇپ، پېرسوناژلارنىڭ روھىي دۇنياسى، ئىدىيىۋى ھېسسىياتى گۈزەل تىللار ئارقىلىق ناھايىتى چىن ۋە ئىنچىكە تەسۋىرلەنگەن. رومانىنىڭ ۋەقەلىك توقۇنۇشى ئۆتكۈر، پېرسوناژلارنىڭ ھېس ـ تۇيغۇ زىددىيىتى ئىنتايىن كەسكىن ۋە مۇرەككەپ بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھاياتلىق، مۇھەببەت، نىكاھ، ھۆرلۈك ـ ئازادلىق، دوستلۇق ھەققىدىكى كۆز قاراشلىرى پەلسەپىۋى پىكىرلەر ئارقىلىق بىرقەدەر مۇكەممەل شەرھلەنگەن.

图书在版编目(CIP)数据

塞曼达尔：维吾尔文/麦麦提·艾麦提著. —乌鲁木齐：新疆人民出版社，2007.11（2009.3 重印）
ISBN 978-7-228-11111-4

Ⅰ.塞… Ⅱ.麦… Ⅲ.长篇小说—中国—当代—维吾尔语（中国少数民族语言） Ⅳ. I247.5

中国版本图书馆 CIP 数据核字（2007）第 172306 号

作　　者	麦麦提·艾麦提
责任编辑	艾则孜·吐尔迪
责任校对	阿依古丽·阿西木
封面设计	艾克拜尔·沙力
出版发行	新疆人民出版社
地　　址	乌鲁木齐市解放南路 348 号
电　　话	0991-2827472
邮政编码	830001
印　　刷	新疆新华印刷厂
经　　销	新疆维吾尔自治区新华书店
开　　本	880×1230 毫米 1/32
印　　张	12.875
插　　页	3
版　　次	2007 年 11 月第 1 版
印　　次	2009 年 3 月第 2 次印刷
印　　数	5001—8000 册
定　　价	30.00 元

مۇقەددىمە

كىشىلەر سېنى «ئەسلىمىسىز ئادەم» دەپ ئاتىشاتتى. چۈنكى، سەن مۇشۇ كەمگىچە ھېچكىمگە ئۆتمۈشۈڭ، بۈگۈنۈڭ ۋە كەلگۈسۈڭ ھەققىدە بىرئېغىزمۇ بىرنەرسە دەپ بەرمىگەنىدىڭ. يازغۇچى، تارىخچىلارنى، ھەمسۆھبەت، ھۆپىگەر، دوست ـ بۇرادەرلىرىڭنى، بالا ـ چاقا، نەۋرە ـ چەۋرىلىرىڭنى: «سىلەرگە سۆزلەپ بەرگۈدەك ھېچقانداق ئەسلىمەم يوق، مەن بىر ئەسلىمىسىز ئادەم» دەپ ئۈمىدسىز قالدۇرۇپ كېلىۋاتاتتىڭ.

ئەمەلىيەتتە، سەن ئەسلىمە قوينىدىلا ياشاپ كېلىۋاتاتتىڭ. قەلبىڭ ئازابلىق ئەسلىمە بىلەن تولغانىدى. يۈرىكىڭ ھەسرەتلىك ئەسلىمە ئىلكىدە سوقاتتى.

لېكىن، ئەسلىمىلىرىڭ شۇنداق ئازابلىق، شۇنداق ھەسرەتلىك بولسىمۇ، يەنىلا ئۆزۈڭنى ئەسلىمە قوينىغا ئېتىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئاشىقلارچە باغرىلىشاتتىڭ. چۈنكى، سەن ھەسرەتلىك ئەسلىمىلەر قوينىدىلا جەننەت ساداسىنى ئاڭلىيالايتتىڭ. بۇ جەننەت ساداسى ئاخىرقى بۇيرۇقنى ئىجرا قىلىشىڭ ئۈچۈن ساڭا ئۈمىد ۋە جۇشقۇن ھاياتىي كۈچ بەخش ئېتەتتى.

شۇڭا، سەن باشقىلارغا ئەسلىمە سۆزلەپ بېرىشنى خالىمايتتىڭ. چۈنكى، ئەسلىمىلىرىڭنىڭ «قۇرغۇي»نى ئۈركۈتۈۋېتىشىدىن ئەنسىرەيتتىڭ. «قۇرغۇي» ئەتراپىمدىلا ئەگىپ يۈرگەن بولۇشى مۇمكىن، دەپ ئويلايتتىڭ.

يەنە بىر جەھەتتىن، سەن ئەسلىمىلىرىڭ ئارقىلىق باشقىلارنىڭ ھېسداشلىقىغا ئېرىشىشنى خالىمايتتىڭ. چۈنكى، سەن باشقىلارنىڭ ھېسداشلىقىغا ئەمەس، ياردىمىگە موھتاج ئىدىڭ؛ «قۇرغۇي» ھەققىدە ئۇچۇر بېرىپ، سېنى بەختلىك قىلىشقا موھتاج

رومانىنىڭ يەنە بىر ئالاھىدىلىكى شۇكى، تىل ئىپادىسى، جۈملە قۇرۇلمىسى، ئىپادىلەش ئۇسلۇبى تولىمۇ ئۆزگىچە بولۇپ، ھېس ـ تۇيغۇ ئۇقچۇپ تۇرىدۇ. ئىككىنچى شەخس تىلىدا يېزىلغان بۇ تۇنجى لىرىك رومان سىزگە چوڭقۇر بەدىئىي زوق بېغىشلاپلا قالماستىن، روماندىكى پېرسوناژلارنىڭ قەيسەرانە كۈرەش روھى سىزدە ئۇنتۇلغۇسىز تەسىرات قالدۇرىدۇ.

ئىدىڭ. ئەمما، ساڭا ھېچكىم ياردەم قىلالمايتتى. شۇڭا، باشقىلارنىڭ ياردەمسىز قىلغان ھېسداشلىقى سېنى مەڭگۈ بەختلىك قىلالمايتتى. باشقىلارنىڭ ھېسداشلىقى بىلەن بەختلىك بولغىلى بولىدىغان بولسا، دۇنيادا بەختسىز ئادەم مەۋجۇت بولمايتتى.

— بەزىدە غايىبتىن شۇنداق بىر سوئال سورىلاتتى:

— ئەسلىمىلىرىڭ ئەجەب ئازابلىق، ھەسرەتلىككىنە؟!

سەن تەمكىن جاۋاب بېرەتتىڭ:

— بەختسىز ئادەمنىڭ ئەسلىمىسى شۇنداق ھەسرەتلىك، ئازابلىق بولىدۇ!

سوئال شۇنىڭ بىلەن جىمىپ قالاتتى.

شۇنداق، سەن بەخت قوينىدىكى بىر بەختسىز ئادەم ئىدىڭ. چۈنكى، سېنىڭ مېھرىبان، كۆيۈمچان، ۋاپادار «پەرىشتە»ڭ بار ئىدى؛ ئىللىق، مۇھەببەتلىك ئائىلەڭ بار ئىدى؛ شۇ ئائىلەڭدە سېنى يېڭىدىن ـ يېڭى ھايات بوستانلىقىغا يېتەكلەپ بارىدىغان بالا ـ چاقا، نەۋرە ـ چەۋرىلىرىڭ بار ئىدى.

ئەمما، سەن ئۆزۈڭنى يەنىلا بەختسىز ھېسابلايتتىڭ. بۇنداق چاغلاردا يەنە غايىبتىن شۇنداق سوئال سورىلاتتى:

— سەن نېمە ئۈچۈن ئۆزۈڭنى بەختسىز ھېسابلايسەن؟ ئۆمرۈڭدە يېگەن ئاش ـ تامىقىڭدىن يېگەن تاياقلىرىڭ كۆپ بولغىنى ئۈچۈنمۇ؟

كەسكىن جاۋاب بېرەتتىڭ:

— ياق!

— چىن يۈرىكىڭدىن چىقىرىپ كۈلگەن كۈلكەڭدىن ئۆگە ـ ئۆگىلىرىڭدىن ئوقچۇپ چىققان كۆز يېشىڭ كۆپ بولغىنى ئۈچۈنمۇ؟

— ياق!

— كۆرگەن راھەتلىرىڭدىن تارتقان ئازاب ـ ئوقۇبەتلىرىڭ كۆپ بولغىنى ئۈچۈنمۇ؟

— ياق!

— ئەمىسە نېمىشقا؟

تەمكىن جاۋاب بېرەتتىڭ:

— چۈنكى، مەن ئەللىك يىل تىرىشچانلىق كۆرسىتىپمۇ ئاخىرقى بۇيرۇقنى ئىجرا قىلالمىدىم!

— قاچانمۇ بەختلىك بولارسەن؟

جاۋابىڭ ئېنىق ئىدى:

— ئاخىرقى بۇيرۇقنى ئىجرا قىلغان كۈنۈم!

سەن شۇ كۈننى زارىقىپ كۈتكەچ داداڭنى، تاغاڭنى، ھەربىر سەپدىشىڭنى بىر ـ بىرلەپ سېغىنىپ چىقىپ، ئەسلىمە قوينىغا غەرق بولاتتىڭ؛ «قۇرغۇي»نى كۆز ئالدىڭغا كەلتۈرۈپ، ئازابلىق ئەسلىمىلەر بىلەن باغىرلىشاتتىڭ؛ ھېلىقى سۈرەتنى قولۇڭغا ئېلىپ، ئەسلىمە دېڭىزىغا شۇڭغۇپ، ئۈمىد، ھاياتىي كۈچ ۋە ئازاب سۈزۈپ چىقاتتىڭ!

ساڭا ھاياتىي كۈچ، ئۈمىد بېغىشلايدىغان ۋە ھەسرەتلىك تۇيغۇ كەلكۈنىگە غەرق قىلىدىغان بۇ سۈرەت رامكىلانمىغان، خاتىرەڭنىڭ ئارىسىدا ساقلىناتتى. ئۇنى سېغىنغاندا، ئۇ ھەرقېتىم يادىڭغا يەتكەندە، خاتىرىنىڭ ئارىسىدىن سۈرەتنى سۇغۇرۇۋېلىپ، ئۇنىڭغا تىكىلىپ تۇرۇپ پىچىرلايتتىڭ، ئۇنىڭ بىلەن غايىبانە مۇڭدىشاتتىڭ.

باھارنىڭ قىز مەڭزىدەك جۇلالىق سەھىرىدە باشلانغان بۇ كۈنكى ئەسلىمەڭ ئۈمىد، ھاياتىي كۈچ ۋە ئازاب بەخش ئەتكۈچى ئاشۇ سۈرەتتىن باشلانغانىدى. چۈنكى، سەن ئۇنى بىردىنلا سېغىنىپ قالغانىدىڭ. چوپان دەرياسىنىڭ شاۋقۇنلىرى، كاككۇكلارنىڭ زوق ۋە ئىشتىياق بىلەن بوغۇلۇپ ـ بوغۇلۇپ سايراشلىرى ئۇنى ساڭا ئەسلىتىپ قويغانىدى.

خاتىرىنىڭ ئارىسىدىن سۈرەتنى سۇغۇرۇۋېلىپ، ياشاڭغىراپ كەتكەن كۆزلىرىڭنى ئۇنىڭغا تىكتىڭ. سۈرەتتە ھەربىي فورما كىيگەن، ئاتمىش ياشلاردىكى بىر ئادەم ساڭا نېمىلەرنىدۇر دېيىشكە تەمشىلىپ قاراپ تۇراتتى. ئۇ شۇ قەدەر غەمكىن، شۇ قەدەر

مىسكىن ، شۇ قەدەر بىچارە ، كۆزلىرىدىن ھەسرەت تۆكۈلۈپ تۇراتتى . ساڭا ھەسرەتلىك ھېسسىيات بىلەن قاراپ تۇرغان بۇ ئادەمنىڭ يېنىدا ئاقسىرىق چىھرىنى قورۇق باسقان ، ئۆڭۈپ كەتكەن ئۇزۇن چىبەرقۇت چاپىنىنىڭ يېڭىگە قولىنى قوشتۇرۇۋالغان ، ياماق ئۇستىگە ياماق چۈشكەن قارا سىيامبو ئىشتىنىنىڭ تىزلىرى خۇددى پوقاقتەك چىقىپ قالغان ، بېشىغا كونا قارا كۆرپە تەلپەك ، پۇتىغا ئۇزۇنچاق چورۇق كىيگەن بىر دېھقان مەنۋى غالىبلىق يېغىپ تۇرغان قوڭۇر كۆزلىرىنى ساڭا مۇھەببەت بىلەن تىكىپ تۇراتتى ، بۇ دەل سەن ئىدىڭ .

پىچىرلىدىڭ :

— ئېيتە ! سەن نېمىشقا كۈندىن - كۈنگە بىچارە ، مىسكىن ، غەمكىنلىشىپ كېتىۋاتىسەن ؟ نېمە ئۈچۈن كۆزلىرىڭدىكى ئەلەم - ھەسرەت خۇددى چوپان دەرياسىنىڭ باھار كەلكۈنلىرىدەك ئۇلغىيىپ كېتىۋاتىدۇ ؟

ئۇمۇ ساڭا پىچىرلاپ جاۋاب بېرەتتى :

— چۈنكى ، مەن بەخت قوينىدىكى بەختسىز ئادەم .

— قانداقسىگە ؟

— چۈنكى ، مەن ئەلەمنى خەلقىم ئۈچۈن ئىشلەتمىگەچكە ، خەلقىمنىڭ كۈتكەن يېرىدىن چىقالماي ، ئۇلارنىڭ نەپرىتىگە قالدىم . دۇنيادا خەلقىنىڭ نەپرەت تېشى ئاستىدا يانچىلىشتىن ئارتۇق بەختسىزلىك بولامدۇ ؟ ئېيتە ! سەمەندەر ، ھېلىقى چۈشۈم ، 1945 - يىلى باھار ئايلىرىنىڭ بىر كېچىسى سەھەردە كۆرگەن چۈشۈم يادىڭدىمۇ ؟

— ئەلۋەتتە يادىمدا ، خۇددى ھازىرقىدەكلا . سېنىڭ بۇ خاسىيەتلىك ھەم ئازابلىق چۈشۈڭنى قانداقمۇ ئۇنتۇپ كەتكىلى بولسۇن ! ؟

— ... مەن تا ھازىرغىچە چۈشۈمدە چىقىپ قالغان ھېلىقى «تاغ» ئۈستىدە . دۇنيادا چۈشكىلى بولمايدىغان تاغ بولمايدۇ . ئەمما ، بۇ «تاغ» چۈشكىلى بولمايدىغان «تاغ» . مەن : « ئۆزۈمنىڭ

ئەتكەن ئىشىمغىمۇ ئۆزۈم ئىگە بولالمىسام - ھە ! ؟ » دەپ قولۇمدىن چۈمۈچنى تارتىۋالغان كىشىلەرنىڭ ئازراق ئەدىپىنى بېرىپ قويغان «گۇناھىم» ئۈچۈن ، تەقدىرنىڭ سېھىرلىك قويۇنى مېنى بىر پىرقىرىتىپلا مۇشۇ چۈشكىلى بولمايدىغان «تاغ»قا چىقىرىپ قويغان ! شۇڭا ، مەن بۇ «تاغ»دىن چۈشەلمەيمەن ، مەڭگۈ چۈشەلمەيمەن ، خۇددى «تاغ»قا چىقىش ئەركىم بولمىغىنىغا ئوخشاش ، چۈشۈش ئەركىممۇ يوق ؛ مېنىڭ تۇغۇلۇش ئەركىنلىكىم بولمىغىنىغا ئوخشاش ، ئۆلۈش ئەركىنلىكىممۇ يوق . چۈنكى ، مەن خەلقىم ئالدىدا كەچۈرگۈسىز گۇناھ قىلغان !

— مېنىڭكى بارمۇ ؟

— سېنىڭ بار ؛ سىلەرنىڭ بار ؛ سىلەرنىڭ ماڭا ئوخشاش تۇغۇلۇش ئەركىنلىكىڭلار بولمىغىنى بىلەن ، ئۆلۈش ، ئۆلۈۋېلىش ئەركىنلىكىڭلار بار ! قەيەردە ئۆلىمەن دېسەڭلار ، ئاساسەن شۇ يەردە ئۆلەلەيسىلەر . مەنچۇ ؟ ياق ، مەن ئۆلەلمەيمەن . سىلەر مۆردىتى كەلگەندە ، ئۆلۈۋالىمەن دەپ ھەرخىل ئۇسۇللار ئارقىلىق ئۆلۈۋالالايسىلەر . مەنچۇ ؟ ياق ، مەن ئۆلۈۋالاي دەپمۇ ئۆلۈۋالالمايمەن ! مېنىڭ ئۆلۈش ئۇسۇلۇم پەقەت ۋە پەقەت بىرلا ، ئۇ بولسىمۇ مۇشۇ «تاغ» ئۈستىدە خەلقىمنىڭ مەڭگۈ نەپرىتى ئاستىدا ئەزرائىلنى بىچارىلىك بىلەن كۈتۈش ! شۇڭا ، مەن ئىنتايىن بەختسىز . بەختسىز بولغانلىقىم ئۈچۈنلا ، قەلبىم ھەسرەت - نادامەت بىلەن تولغان !

— «دۇنيادا مەڭگۈلۈك بەختمۇ ، مەڭگۈلۈك بەختسىزلىكمۇ بولمايدۇ» . «سەكراتتىكى مۇھەببەت» دېگەن رومانىڭدا سەن شۇنداق دېگەن . شۇڭا ، ئۆزۈڭنىڭ بەختسىزلىكى ئۈچۈن بۇنچىۋالا ھەسرەتلىنىپ كەتمە . خەلق سېنىڭ ئازادلىق ۋە ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ئۈچۈن قوشقان تۆھپەڭ بىلەن ئەمەل تەمەسىدە ئېزىقىپ كېتىپ ئۆتكۈزگەن گۇناھىڭنى ھامان تارازىغا سالىدۇ . ئىشىنىمەنكى ھەم ئۈمىدۋار بولغىنىكى ، شۇ چاغدا خەلق سېنى چۈشىنىدۇ ، كەچۈرىدۇ !

* *

— نېمىگە يىغلايلا؟

«پەرىشتەڭ» يەنە سۆھبىتىڭلارنى بۆلۈۋەتتى. سەن سۈرەتتىن كۆزۈڭنى ئۈزۈپ، ھەسرەتلىك، سېغىنىشلىق ياشلىرىڭنى تارىشىدەك قېتىپ كەتكەن قولۇڭنىڭ كەينى بىلەن سۈرتتۈڭ.

— بىر يىرتىمەن مۇشۇ مۇناپىقنىڭ سۈرىتىنى!

— ئۇنداق دېمىسىلە، ئۇ مۇناپىق ئەمەس!

«پەرىشتە»ڭ ئالدىڭغا ئاشنى دوققىدە قويۇپ قويۇپ، چىقىپ كەتتى. سەن ئاشقىمۇ قارىماستىن كۆزۈڭنى يۇمدۇڭ. خىيال سۇمۇرغۇڭ يىراق ئۆتمۈشكە قاراپ پەرۋاز قىلدى...

1

قاغىلىقتا سۇلتان باي ئىسىملىك ئاقسۇلۇق بىر باي ئادەم بار ئىدى. ئۇنىڭ بازار ئىچىدە دۇكان - سارايلىرى، يېتىملىقۇم يېزىسىنىڭ چاسمۇق كەنتىدە باغ - ئاراملىق ھويلىسى، كۆكيار يېزىسىنىڭ گوساس يايلىقىدا مال - چارۋىلىرى بار بولغاچقا، كىشىلەر بۇ ئادەمنى «سۇلتان باي» دەپ ئاتايتتى. ئۇ ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسى بولۇپ، دارىلئېتام، دارىلئاجىزىنلارنى ئېچىپ، ئاچ - يالىڭاچ بالىلارنىڭ ماددىي - مەنىۋى ئېھتىياجىنى قاندۇرۇپ، قاغىلىق خەلقىنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشكەنىدى. ئۇ ناھايىتى سېخىي ئىدى، ئەزەلدىن ھاجەتمەنلەرنى قۇرۇق قول قايتۇرمايتتى. پەننىي ۋە دىنىي ئىلىمدە خېلى كامالەتكە يەتكەنىدى.

سۇلتان باي سودىگەرچىلىكمۇ قىلاتتى. سەن بالىلىق چاغلىرىڭدىكى ئۇستازىڭ راشىددىن مۇپتى ھاجىمنىڭ تونۇشتۇرۇشى بىلەن بۇ ئادەمنىڭ چوپاندىكى ۋاكالىتەن مال سېتىۋالغۇچىسى بولۇپ قالغانىدىڭ. سەن سۇلتان بايدىن يىپ - يىڭنە، ئورۇس گۈگۈتى، سوپۇن، ھەرخىل رەخت، قەنت - ناۋات قاتارلىق تۇرمۇش بۇيۇملىرىنى ئېلىپ، چوپان، گوساس، بەشكەنتتاغ① قاتارلىق تاغ - تۈزلەرگە ئاپىرىپ سۇ قىلاتتىڭ. ئۇ يەرلەردىن گۆلە - قاق، ياڭاق، يۇڭ - تېرە، كۆرپە - تىۋىت قاتارلىق نەرسىلەرنى سېتىۋېلىپ، سۇلتان بايغا ئۆتكۈزۈپ، ئارىدىن ئازدۇر - كۆپتۇر نەپ ئۇندۇرۇپ، تۇرمۇشۇڭنى قامدايتتىڭ.

1944 - يىلى ئەتىياز ئايلىرىنىڭ بىرىدە سۇلتان باينىڭ ئۆيىدە رازىق ئىسىملىك موللا سوپەت كىيىنگەن، قەددى - قامىتى كېلىشكەن، ئوتتۇز ياشلاردىكى ئاقپىشماق، قاپقارا، بولۇق قاشلىـ

① بەشكەنتتاغ — چۆپ، پاخپۇ، يولۇڭ، بولۇڭ، قۇلانئاغىز قاتارلىق بەش كەنتنىڭ شۇ چاغدىكى ئومۇمىي ئاتىلىشى.

رى ئاستىدىكى قوي كۆزلىرىدىن ئەقىل ـ پاراسەت نۇرى يېغىپ تۇرىدىغان، قاڭشارلىق، خۇش پېئىل بىر يىگىت پەيدا بولۇپ قالدى. بۇ يىگىت بىر ـ ئىككى كۈن ئۆتەر ـ ئۆتمەيلا سىلەر بىلەن، بولۇپمۇ سەن بىلەن بەكمۇ تېز ئىچقويۇن ـ تاشقويۇن بولۇپ كەتتى. سەنمۇ ئۇنىڭغا ئامراق بولۇپ قالدىڭ. چۈنكى، ئۇنىڭ ئاجايىپ ھېكمەتلىك سۆزلىرى، دۇنيانىڭ ئۇ چېتىدىن بۇ چېتىگىچە، ئەرەبتىن پەرەڭگىچە، ئورۇستىن ئۇيغۇر، قازاق، ئۆزبېك، قىرغىزغىچە قىلىدىغان پاراڭلىرى، بولۇپمۇ تۈركىيە، ئامېرىكا... لاردىكى تەرەققىيات ھەققىدە قىلغان ئاجايىپ سۆزلىرى سېنى ھاڭ ـ تاڭ قالدۇرغانىدى. شۇڭا، ئۇنىڭ بىلەن مۇڭداشقانسېرى مۇڭداشقۇڭ، سۆزلىرىنى ئاڭلىغانسېرى ئاڭلىغۇڭ كېلەتتى. قىسقىسى، ئۇنىڭغا شۇ قەدەر ئامراق بولۇپ قالغانىدىڭ. كۆرگۈڭ كېلىپلا تۇراتتى، خۇددى ئۇنىڭغا ئاشىق بولۇپلا قالغاندەك.

شۇنداق، سەن ئۇنىڭغا دوستانە ئاشىق بولۇپ قالغانىدىڭ.

بىر كۈنى سۇلتان باي سېنى ھۇجرىسىغا چاقىرتتى. ھۇجرىدا ئۇستازىڭ راشىدىدىن مۇپتى ھاجىممۇ بار ئىدى.

— سەمەندەر، بۇ بالا مېنىڭ يېقىن تۇغقىنىم بولىدۇ. ئاقسۇدىن مېنى يوقلاپ كەپتىكەن. «يۇرت ئارىلىغاچ، يايلاق كۆرگەچ، سودا ـ سېتىق قىلىپ، پۇل تېپىپ كەلسەم» دەيدۇ. سەن باشلاپ بېرىپ، كۆرسىتىپ كەلگىن، — دېدى ئۇ.

بۇنى ئاڭلاپ سەن شۇنچىلىك خۇش بولۇپ كەتتىڭكى، بۇ ۋەزىپىنى شۇ قەدەر خۇشاللىق ۋە ئىشەنچ بىلەن ئۈستۈڭگە ئالدىڭ.

— ماڭا ئىشەنگەنلىكلىرىگە رەھمەت، باي ئاكا! — دېدىڭ سەن خۇشاللىقىڭنى باسالماي.

— مېنىڭمۇ رەھمىتىمگە ئېرىشەي دېسەڭ، — دېدى راشىدىدىن مۇپتى ھاجىم، — رازىقئاخۇنغا ئوبدان قارا، بىرەر كېلىشمەسلىك بولۇپ قالمىسۇن!

— خاتىرجەم بولسىلا، ھاجىم، ئۆزۈمنى ئاسرىغاندەك ئاس-

رايمەن، كۆز قارىچۇقۇمنى قوغدىغاندەك قوغدايمەن!...

سۇلتان باي ئىككى قېچىرغا ئورۇس قۇلۇپى، ئورۇس گۈگۈتى، قەشقەر چەكمىنى، قەنت ـ ناۋات قاتارلىق تۇرمۇش بۇيۇملىرىنى ئارتىپ، سىلەرگە: «خوش» دېدى.

ئىككىڭلار بىردىن ئاتقا مىنىپ، خالاستان دەرياسىنى بويلاپ، ئاۋۋال شېيخبۇغا كەلدىڭلار. سىلەر تىجارەت قىلىپ، بىر ئۆلىما كىشىنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قالدىڭلار. رازىق ئۆي ئىگىسى بىلەن مۇڭدىشىپ قانمايتتى. بىر چاغدا ئۇ ئۆي ئىگىسىدىن:

— ئاكا، بۇ يۇرتنىڭ ئىسمىنى نېمىشقا «شېيخبۇ» دەيدۇ؟ — دەپ سورىدى.

— بۇرۇنقى زاماندا ئۈچ ئۆلىما شەيخنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى تالىشىپ قاپتۇ، — دەپ سۆزىنى باشلىدى ئۆي ئىگىسى، — بىرى چوپان يېزىسىنىڭ بىر كەنتىدىكىلەرنى: «شەيخلار» دېگەنىكەن، يەنە بىرى: «ياق، شەيخ بۇ» دەپتۇ. ئۈچىنچىسى: «ياق، شەيخ شۇ» دەپ تۇرۇۋاپتۇ. بۇ تالاش ـ تارتىش خېلى ئۇزاق زامانلارغىچە داۋاملىشىپتۇ. شۇنداق قىلىپ چوپان يېزىسىدىكى ھېلىقى كەنتنىڭ ئىسمى «شەيخلا (ر)»، بىزنىڭ بۇ يۇرت «شەيخبۇ»، سىلەر بارماقچى بولغان يۇرت «شەيخشۇ» دەپ ئاتىلىپ قاپتۇ.

رازىق بىر تەرەپتىن ئاڭلايتتى، يەنە بىر تەرەپتىن ئاڭلىغانلىرىنى يازاتتى. سەن بۇلارنى يازغاننىڭ نېمە پايدىسى باردۇ؟ ئاڭلىغاندىكىن بولدى ئەمەسمۇ؟ دەپ ئويلاپ ھەيران قالاتتىڭ. ئارقىدىنلا ھە، بۇ يىگىت شۇڭا كۆپ نەرسىلەرنى بىلىدىكەن ـ دە! دەپ ئويلاپ، ئۇنىڭغا ئىچ ـ ئىچىڭدىن قايىل بولاتتىڭ ھەم ھۆرمەت بىلەن ھەۋەسلىنىپ قاراپ كېتەتتىڭ.

سىلەر تىجارەت قىلار ـ قىلار بەشكەنتتاغنىڭ بىر كەنتى بولغان شەيخشۇغا كەلدىڭلار. شەيخشۇدا ئىككى كۈن تىجارەت قىلدىڭلار. سەن بىردىنلا ئۇنىڭ مەقسىتىنىڭ پۇل تېپىش ئىكەنلىكىدىن گۇمانلىنىپ قالدىڭ. چۈنكى، ئۇ كىشىلەر بىلەن باھا تالىشىپ ئولتۇرمايتتى — دېگىنىگە بېرەتتى، يۇڭ ـ تېرىلىرى-

نى··· دېگىنىگە ئالاتتى . كىشىلەردىن : «بۇ يولدىن قەيەرگە بارغىلى بولىدۇ ؟ بۇ يۇرتنىڭ ئاۋۇ تەرىپىدە قەيەر بار ، ماۋۇ تەرىپىدە قەيەر بار ؟··· » دەپ ئاغزى بېسىقماي سوئال سورايتتى . سوراپ بولۇپ ، ئۆزى يالغۇز يەرگە بېرىۋېلىپ بىرنەرسىلەرنى يازاتتى ، خۇددى ئۆمۈچۈك تورىدەك بىرنەرسىلەرنى سىزاتتى . گەرچە سەن سىزغانلىرىنىڭ نېمىلىكىنى بىلمىسەڭمۇ ، يازغانلىرىنى ئوقۇشقا قىزىقاتتىڭ . ئەمما ، ئۇ يازغانلىرىنى ساڭا ھەرگىز كۆرسەتمەيتتى . شۇڭا ، ئىچىڭ پۇشۇپ ، ئۇنىڭ سىزغان - يازغانلىرىغا قىزىقىپ ، سورايتتىڭ :

— رازىق ، نېمىدەپ يازدىڭىز ؟

— ھېچنېمە .

— سىزغىنىڭىزچۇ ؟

— ھېچنېمە .

ئۇ ساڭا : «ھېچنېمە» دەپلا جاۋاب بېرەتتى . سەن ئۇنىڭ جاۋابىدىن سەل رەنجىپمۇ قالاتتىڭ : «بىر ساراڭغا يول باشلىغۇچى بولدۇمmu ، نېمە ؟ نېمىدەپ يازساڭ ياز ، نېمە سىزساڭ سىز ، ئاداش !··· »

سىلەر تىجارەت قىلغاچ مۇشۇ بەشكەنتتاغنىڭ بېگى — ھەسەن بەگنىڭ ئۆيىگە يېتىپ كەلدىڭلار . ئىككىسى قاناتلىرىنى بۇركۇتتەك كېرىپ ، بىر - بىرىنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈشتى :

— ھەسەن !

— زەينىددىن !

ئىككىسى شۇنداق دېيىشىپ ، قۇچاقلاشتى ، خۇددى ئۇزۇن يىل كۆرۈشمىگەن قىيامەتلىك دوستلاردەك .

زەينىددىن ؟ زەينىددىن دېگەن كىم ئۇ ؟··· ئۇزۇن يىل كۆرۈشمىگەچكە ، ئىسمىنى ئالماشتۇرۇپ قويىدى بولغاي···

سەن شۇنداق ئويلىغاچ ئۇلارنىڭ كۆرۈشۈشلىرىنى تاماشا قىلدىڭ . ئۇ ھەسەن بەگنى قۇچاقلاۋېتىپ ، ئۇنىڭ قۇلىقىغا : «مەن ھازىر ‹رازىق ›» دەپ پىچىرلىدى .

ئۇ شۇنچە پەس پىچىرلىغان بولسىمۇ ، سەن ئاڭلاپ قالدىڭ . ئاڭلاپ تولىمۇ ھەيران قالدىڭ . شۇڭا ، ئىچىڭدە شۇنداق ئويلىدىڭ : مەن ھازىر رازىق . بۇرۇنچۇ ؟ بۇرۇنقى ئىسمىچۇ ؟ بۇرۇنقى ئىسمى زەينىددىن - دە . ئەھۋالدىن قارىغاندا ، ئۇ ئىسمىنى ئۆزگەرتىۋاپتىكەن - دە . نېمىشقا ئۆزگەرتىدۇ ؟ بۇلار زادى نېمە ئادەم ؟ بۇلار قەيەردە تونۇشقان بولغىيتتى ؟···

رازىق ساڭا سىرلىق تۇيۇلۇشقا باشلىدى .

ھەسەن بەگ سىلەرنى ئاجايىپ ياخشى مېھمان قىلدى . ئىككىسى ھەسەن بەگنىڭ خاس ھۇجرىسىغا كىرىۋېلىپ ، ئىككى كېچە مۇڭدىشىپ چىقتى . لېكىن ، سېنى سۆھبىتىگە قاتناشتۇرمىدى . باشقا بىر ئۆيدە يالغۇز يېتىپ ، ئىككىسىنىڭ سۆھبىتىنى سېغىنىپ چىقتىڭ . سېغىنار - سېغىنار ئىچىڭ پۇشۇپ ، ئۇنىڭدىن خاپا بولۇپ قالدىڭ .

ئۇلار نېمە دېيىشكەندۇ ؟ خەپ ، مېنى يالغۇز ياتقۇزۇپ قويدىيا ؟ ھەممىسى رازىق — زەينىددىننىڭ ئويۇنلىرى . ماڭا ئىشەنمىگەن گەپ !

ئەتىسى سىلەر مومۇققا قاراپ ماڭدىڭلار . سەن خۇيلىنىۋالدىڭ ، گومۇش بولۇۋالدىڭ ، جىمغۇر بولۇۋالدىڭ . شۇ ئارقىلىق زەينىددىننى زېرىكتۇرمەكچى بولغانىدىڭ . ئۇ ئاخىر زېرىكتى بولغاي ، سورىدى :

— سەمەندەر ، مىجەزىڭ يوقما ، نېمە ؟

— ···

— بىر يېرىڭ ئاغرىمىدۇيا ؟

— ···

سەن ئۇنىڭ سوئاللىرىنى جاۋابسىز قالدۇرۇۋەردىڭ . ئۇ جىم بولۇپ قالدى . بىر چاغدا سىلەر بىر ئاچالغا كېلىپ قېلىۋىدىڭلار ، ئۇ ئالدىراپلا سورىدى :

— قايانغا ماڭىمىز ؟

— ئالدىمىزغا !

ناھايىتى تۇڭلۇق بىلەن جاۋاب بەردىڭ. ئۇ جاۋابىڭنى ئاڭلاپ، ئالدىڭغا كېلىپ:

— ماڭا قارىغىنە، — دېدى مۇلايىملىق بىلەن.

قارىماي دېگەنىدىڭ، لېكىن قارىماي تۇرالمىدىڭ.

— نېمە بولدى؟

— ھېچنېمە!

— جېنىڭ چىقىپ كەتسىمۇ گەپ قىلغىنە بىر، زادى نېمە بولدى ساڭا؟!

ساراڭلىق قىلغۇڭ كېلىۋەرمىدى. شۇڭا:

— سىلەر نېمىشقا مېنى باشقا ئۆيدە ياتقۇزۇپ قويۇپ كۇسۇرلىشىسلەر؟

— ئون يىلدىن بېرى جۇغلىشىپ قالغان گەپلىرىمىز...

ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدۇڭ:

— مەن ئاڭلاپ قالسام بولمايتتى - ھە؟!

— ياقەي...

— ماڭا ئىشەنمىدىڭلار، شۇنداقمۇ؟

— ياقەي، ئىشەنمەيدىغان گەپ يوق. سېنى ئارام ئېلىۋالسۇن، قېنىپ بىر ئۇخلىۋالسۇن دەپ.

ئۇنىڭ قىپقىزىل يالغان گەپ قىلىۋاتقانلىقىنى بىلىپ، دىمەغىڭنى قېقىپ قويۇپ دېدىڭ:

— ھىم! ئۇخلىۋالسۇن دەپمىش، تېخى! راست گەپنى دېگەندە، سىلەر ماڭا ئىشەنمىدىڭلار. مەندىن بىرنەرسىنى يوشۇردۇڭلار. سىلەر دۇرۇس ئادەم ئەمەسكەنسىلەر!

— سەمەندەر، ماڭا ئىشەن...

— ماقۇل، ئىشىنەي، — دېدىڭ سەن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، — قېنى ئېيتە، سەن ھەسەن بەگ بىلەن قاچان تونۇشقان؟

— ئون بەش يىلنىڭ ئالدىدا. ئۇ ئاقسۇغا — بىزنىڭ ئۆيگە ئىشلەمچى بولۇپ بېرىپتىكەن. شۇ چاغدا دوست بولۇشقان.

سەن ئۇنىڭ گېپىگە ئىشەندىڭ، ئەمما يەنە سورىدىڭ:

— رازىق، سېنىڭ ئېتىڭ زادى نېمە؟

ئۇ ساڭا تەئەججۇپ بىلەن قاراپ جاۋاب بەردى:

— ئېتىڭ نېمە؟ ئېتىم شۇ رازىق.

— راست رازىق؟

— راست بولماي ئەمىسە!

— ئەمىسە، ھەسەن بەگ سېنى «زەينىدىن» دەپ قىچقىردى يا؟

ئۇنى چىڭ يەردىن تۇتۇۋالغانىدىڭ، دۇدۇقلاپ قالدى:

— بۇ... بۇ... مېنى بىرىگە... مېنى ئاكامغا ئوخشىتىپ قاپتۇ.

ئىشەنمىدىڭ.

— يالغان!

— راست شۇ.

— يالغان!

— مەيلى ئەمىسە يالغان بولسا.

ئۇ ئېتىنىڭ چۇلۇۋۇرىنى تارتىپ مېڭىشقا تەمشەلدى. بىراق، سەن ئېتىڭنىڭ چۇلۇۋۇرىنى كەينىگە تارتتىڭ. ئۇ بۇنى كۆرۈپ تېڭىرقاپ قالدى.

— ھوي سەمەندەر، نەگە بارىسەن؟ — دەپ ئالدىراپ سورىدى.

— كېتىمەن!

زەردەڭ بىلەن جاۋاب بەردىڭ. راستتىنلا كەتمەكچى بولغانىدىڭ.

— نېمىشقا؟

— مەن ماڭا ئىشەنمىگەن ئادەم بىلەن سەپەرداش بولمايمەن!

ئۇنىڭمۇ تاقىتى توشقان بولسا كېرەك، ۋارقىرىدى:

— كەتسەڭ كەت!

سەن ئاتقا قامچا سالدىڭ. ئېتىڭ چېپىپ كەتتى. ئوي - خىياللىرىڭ ئېتىڭدىنمۇ ئىتتىك ئىدى: سۇلتان باي: «رازىقنى

نېمىشقا تاشلاپ كەلدىڭ» دېسە، نېمە دەيمەن؟ «ئەسلىي ئېتىنى دەپ بەرمىگەندىكىن، قايتىپ كەلدىم» دەيمەنمۇ؟ هاجىم: «رازىقنىڭ ئەسلىي ئىسمى بىلەن سېنىڭ نېمە كارىڭ؟ ئۇ نەگە بارىمەن دېسە، شۇ يەرگە ئاپىرىپ - ئەكېلىشنى بىلسەڭ بولمىدىمۇ؟» دېسە، نېمە دەيمەن؟ يۈزىگە قانداق قارايمەن؟ مەيلى، دەپ بەرمىسە دەپ بەرمىسۇن. «ھەقىقىي ئىسمىڭنى دەپ بەرمىدىڭ، كەچۈرمىشىڭنى سۆزلەپ بەرمىدىڭ» دەپ ئۆزۈم ھۆرمەت قىلىدىغان، ئەقىللىق، بىلىملىك بۇ دوستۇمنىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتماي. ئىسمى رازىق بولامدۇ، زەينىددىن بولامدۇ؟ نېمە كارىم...

سەن شۇنداق ئويلاپ، ئېتىڭنىڭ چۇلۋۇرىنى تارتاي دەپ تەمشىلىپ بولغۇچە رازىقنىڭ ئاۋازى قۇلىقىڭغا كىردى:

— بولدى، قايتىپ كەل، ساراڭ يىگىت! ساڭا ھەممىنى دەپ بېرەي!

ئۇنىڭ ناھايىتى دەل ۋاقتىدا ئېغىز ئاچقانلىقىدىن شۇ قەدەر خۇشال بولۇپ كەتتىڭ. سەن ئېتىڭنى خۇددى دۈلدۈلدەك چاپتۇرۇپ، ئۇنىڭ يېنىغا كەلدىڭ.

«رازىق» كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەشكە باشلىدى:

— مېنىڭ ئەسلىي ئىسمىم زەينىددىن زايىت، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ رەھبەرلىرىدىن بىرى. مەن جەنۇبىي شىنجاڭدا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى قوزغىلاڭ قوزغاش ئۈچۈن كەلگەن. ھەسەن بەگ بىلەن 1931 - يىلى تاشكەنتتە ئوقۇۋاتقان مەزگىلىمدە تونۇشقان...

— ئۇ تاشكەنتكە قانداق بولۇپ چىقىپ قاپتىكەن؟ — دەپ سورىدىڭ سەن ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈپ.

— ئۇ مۇشۇ بەشكەنتتاغدا بىر نامرات چارۋىچى ئائىلىسىدە تۇغۇلۇپ چوڭ بوپتىكەن. بەش - ئالتە يېشىدىلا ئاتا - ئانىسى ئۆلۈپ كېتىپ يېتىم قاپتۇ. بالىلىق دەۋرىنى چۆپتىكى تاغىسىنىڭ ئۆيىدە ناھايىتى مۇشەققەتتە ئۆتكۈزۈپتۇ. ئون بەش ياشقا كىرگەندە زەرەپشان دەرياسىدىن ئۆتۈپ، بورامسال ئارقىلىق تاشقورغانغا كې-

لىپ، ئەمەلدار، چارۋىدارلارنىڭ چارۋىلىرىنى بېقىپ بېرىپ كۈن ئۆتكۈزۈپتۇ. ئۇ شۇ جەرياندا تاشقورغان ناھىيىسىنىڭ خەنزۇ ئامبىلىنىڭ ئاتلىرىنى بېقىپتۇ. بالىلىرىغا قاراپ بەرگەچ خەنزۇ تىلىنى ئۆگىنىۋاپتۇ. كېيىن شۇ جايدىكى يەرلىك چېگرا ساقلاش ئەترىتىدە چېگرا ساقلىغۇچى ئەسكەر بوپتۇ. چېگرا ساقلاش پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ چېگرىدىن ئۆتۈپ، پەرغانە، ئوش، ئەنجان، تاشكەنت قاتارلىق جايلاردا ئون بەش يىل سەرسان - سەرگەردان بولۇپ يۈرۈپتۇ. بىز ئۇنىڭ بىلەن دەل شۇ مەزگىللەردە تاشكەنتتە تونۇشۇپ قالدۇق. بىزنىڭ ياردىمىمىزدە ئۇمۇ ئاز - تولا بىلىم ئىگىلىدى. بىز ئوقۇش پۈتتۈرۈپ قايتىپ كەلدۇق، ئۇمۇ يۇرتىغا كەتتى. شۇنىڭدىن تارتىپ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشەلمىدۇق. ئۇ يۇرتىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، تاشقورغاندىكى ئەينى چاغدىكى چېگرا ساقلاش ئەترىتىدىكى تاجىك دوستى، 1940 - يىلىدىكى گومىنداڭ قاغىلىق ساقچى ئەترىتىنىڭ باشلىقى — بوز يىگىت (بوز توختى)نىڭ تونۇشتۇرۇشى ۋە ياردىمى بىلەن بەشكەنتتاغقا بەگ بوپتۇ. بۇ يىل 2 - ئاينىڭ 14 - كۈنى يەكەندە ئېچىلغان يىغىنىمىزغا قاغىلىقتىن قۇددۇسخان غوجا، ئابدۇلئەھەد خېلىلوفلار بىلەن بىللە قاتناشقان. بىز پات يېقىندا ئومۇمىيۈزلۈك قوزغىلاڭ كۆتۈرىمىز...

«رازىق» ساڭا ھەممىنى سۆزلەپ بەردى. ئىلى، ئالتاي، تارباغاتاي خەلقىنىڭ ئازادلىققا ئېرىشكەنلىكىنى، پات يېقىندا پۈتۈن شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئازادلىققا چىقىدىغانلىقىنى... ئاڭلاپ، يۈرىكىڭ خۇشاللىقتىن يېرىلىپ كەتكىلى تاسلا قالدى، قانلىرىڭ جۇش ئۇرۇپ، تومۇرلىرىڭدا ئۆركەشلىدى، خۇددى خالاستان دەرياسىدەك.

ئىپتىخار ۋە ئۈمىدۋارلىق ئىلكىدە سورىدىڭ:

— زەينىددىن، ياق... ياق، رازىق، ئېيتىڭە، ئازادلىق دېگەن نېمە؟

— ئازادلىق دېگەن بەخت.

سەنمۇ بىلەرمەنلىك قىلىپ:
— بەخت دېگەن ئازادلىق، شۇنداقمۇ؟— دەپ سورىدىڭ. بىراق، كۈتۈلمىگەن جاۋابقا ئېرىشتىڭ:
— ياق، بەخت ئازادلىق ئەمەس!
— نې... نېمىشقا؟
— چۈنكى، ئىنسان ئازادلىققا ئېرىشسىلا بەختلىك بولالايدۇ. ئەمما، بەختكە ئېرىشسىلا ئازاد بولالمايدۇ. ئازادلىققا ئېرىشمەي تۇرۇپ ئېرىشكەن بەختنىڭ ئۆمرى قىسقا بولىدۇ، خۇددى شېرىن چۈشتەكلا.

سەن «رازىق»نىڭ سۆزىگە ئىچ - ئىچىڭدىن قايىل بولۇپ، قىزىرىپ كەتتىڭ. قەلبىڭ شادلىق - ھاياجان بىلەن تولغاندى، يۈرىكىڭدە ئۈمىد كۆۋرەيتتى. باش ئۈستۈڭلارغا سايە تاشلاپ تۇرغىنى ئاپئاق بۇلۇت ئەمەس، پات يېقىندا يېتىپ كېلىدىغان ئازادلىق - ھۆرلۈك، بەخت سۇمۇرغىنىڭ قانىتىنىڭ راھەتبەخش سايىسى ئىدى.

تىلىڭ تاغ قۇشلىرىدەك سايراتتى:

شاراقلايدۇ سەھەردە
دەرۋازامنىڭ ھالقىسى.
قىز باللانى سۆيمەڭلار،
يۇقۇپ قالار ماڭقىسى.

«رازىق»نىڭ شاد كۈلكىلىرىگە قوشۇلۇپ كەتكەن ئوتلۇق ناخشاڭ تاغلاردا ئەكس سادا قايتۇراتتى:

كۆمچىمنى گەمدە
بۇلاپ يەيمەن قايماقا.
كۆڭۈل دېگەن ساراڭكەن،
كۆيۈپ قالدىم مايماقا.

— ياشاپ كەت، سەمەندەر!
سەن ناخشا ئېيتىپ ھارمايتتىڭ:

مەن قويۇمنى ئاپىرىپ،
باينىڭ قويىغا قاتتىم.
يامان بولغاچ يار ئوتۇك،
مۇزتاغقا چىقىپ ياتتىم.

«رازىق»نىڭ كۆڭلى شۇ قەدەر ئېچىلىپ كەتكەنىدى.

تۇمۇچۇقلار سايرايدۇ
قونۇۋېلىپ باراڭغا.
گەپ قىلمىسام قىلمايمەن
چوكان دېگەن ساراڭغا.

— نەچچە كۈنىنىڭياقى نېمىشقا ئېيتىپ بەرمىگەن گومۇش بولۇۋېلىپ؟
— ماڭا ئىشەنمىگەندىكىن.
— كىچىك بالىنىڭكىدەك خۇيۇڭ باركەن جۇما سېنىڭ.

تەن ئالدىڭ، كىچىك بالىدەك قىلىقلارنى قىلىپ يۈرگىنىڭ ئۈچۈن پۇشايمان قىلغان، خىجىل بولغانىدىڭ.

«رازىق» ساڭا چىن كۆڭلىدىن رەھمەت ئېيتتى:
— ماڭا ناخشا ئېيتىپ بەرگىنىڭ ئۈچۈن رەھمەت ساڭا، سەمەندەر!

«رازىق»نىڭ رەھمىتىدىن ئىچىڭ ئىسسىققىنە بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ رەھمىتىگە ئېرىشكىنىڭ ئۈچۈن ئۆزۈڭنى بەختيار سەزدىڭ.

شۇنداق، سەن بۇ ناخشىلارنى يېتىپ كېلىش ئالدىدا تۇرغان يېڭى بىر زامان ئۈچۈن ئېيتىۋاتاتتىڭ؛ سەن بۇ ئېزگۈ ناخشىلا-

رىڭنى ئۆزىنى خەلقنىڭ ئازادلىق ئىشلىرى ئۈچۈن بېغىشلاۋاتقان
دوستۇڭ — زەيىنىددىن ئۈچۈن ئېيتىۋاتاتتىڭ ؛ سەن بۇ ئىلھام-
بەخش ناخشىلىرىڭنى زەيىنىددىندەك بىلىملىك بىر ئىنقىلابچى بى-
لەن سەپەرداش بولغىنىڭ ، ئۇنىڭغا يول باشلىغۇچى بولغىنىڭ
ئۈچۈن ، ئۆز - ئۆزۈڭدىن پەخىرلىنىپ ئېيتىۋاتاتتىڭ ؛ يۈرىكىڭ-
دىن كۈچلۈك ئۈمىدنىڭ تۈرتكىسىدە فونتاندەك ئېتىلىپ چىقىۋات-
قان بۇ مۇھەببەت كۈيلىرىڭنى پات يېقىندا پارتلايدىغان قوزغىلاڭغا
قاتنىشىش قارارىغا كەلگەنلىكىڭ ئۈچۈن ، ئۆز - ئۆزۈڭدىن غۇ-
رۇرلىنىپ ئېيتىۋاتاتتىڭ !

شۇنداق ، سەن قوزغىلاڭغا — ھۆرلۈك ئۈچۈن ئېلىپ بېرىل-
دىغان ئىنقىلابقا قاتنىشىپ ، ئۈچ ۋىلايەت خەلقىنى ئازاد قىلىش
ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان جەڭچىلەردەك قەھرىمانلىقلارنى كۆرسى-
تىش قارارىغا كەلگەنىدىڭ .

سىلەر مومۇققا يېتىپ كەلدىڭلار . بىر بۇلاقنىڭ بويىغا كې-
لىپ ، ئات - ئۇلاغلارنى ئوتلاققا قويۇۋېتىپ ، ئۆزۈڭلارنى بۇلاق
بويىدىكى چىملىققا تاشلاپ ئارام ئالدىڭلار . ئۇنىڭ تەلپىي بويىچە ،
سەن گىرەلەشتۈرۈلگەن قولۇڭغا بېشىڭنى قويۇپ ، كۆككە تىكىل-
گىنىڭچە بىلىدىغان قوشاقلىرىڭنى ئوقۇشقا باشلىدىڭ . ئۇ خاتىرى-
لەيتتى ، سەن ئالدىرىماي مىسرامۇمىسرا ئوقۇيتتىڭ . باھار قۇيا-
شى كۆكتە مەستخۇش پارلاپ تۇراتتى . بۇلۇتسىز كۆكتە بىر تاغ
بۈركۈتى لەرزان پەرۋاز قىلاتتى . خەنجەردەك ئۈچلۈق تاغلاردا
رەسىدە بولۇشقا باشلىغان ياپېشىل قارىغايلار قوشاقلىرىڭغا زەن
سېلىپ جىممىدە تۇرۇشاتتى .

ئەتىسى سەن ئۇنى مىرزا ئابابەكرى قورغىنىغا ئېلىپ باردىڭ .

قورغان ئورۇنلاشقان ئېگىز تاغنىڭ شەرق تەرىپى پەلەمپەيسى-
مان يانتۇلۇق ئىدى . قورغاننىڭ جەنۇبتىن شىمالغا بولغان ئۇزۇن-
لۇقى بەش يۈز مېتىر ، شەرقتىن غەربكە بولغان ئۇزۇنلۇقى يۈز
مېتىر ، شەرق تەرەپتىكى تاش بىلەن قوپۇرۇلغان تېمىنىڭ ئېگىز-
لىكى ئون مېتىر ، كەڭلىكى ئۈچ مېتىر كېلەتتى . جەنۇب ، غەرب ،

شىمال تەرەپلەردىكى ئېگىز تاغ باغرىنى بويلاپ ، قورغاننى ئايلى-
نىپ غەربىي جەنۇبتىن شەرقىي شىمالغا قاراپ شىددەت بىلەن
ئاقىدىغان خالاستان دەرياسىغا قارىسا ، ئادەمنىڭ بېشى قايىتتى .
قورغاندىكى ۋە زىنداندىكى ئادەم سۆڭەكلىرىگە قارىسا ، ئادەمنىڭ
تېنى شۈركۈنۈپ سىلكىنىپ كېتەتتى . قورغان ئىچىدە ئون ئېغىز
ئۆينىڭ خارابىسى ۋە خالاستان دەرياسىنىڭ جەنۇبىي قىرغىقىغا
ياندىشتۇرۇپ سېلىنغان مەھبۇسلارنى سىيرىلدۇرۇپ تاشلايدىغان
بىر زىندان ئىزى بار ئىدى . بۇ زىندانغا تاشلانغان ئادەمنىڭ بۇ
يەردىن چىقىپ كېتىشى ئەسلا مۇمكىن ئەمەس ئىدى . «توققۇزى
تەل» ، مۇستەھكەملىكتە جاھاندىن يەنە بىرنى تاپقىلى بولمايدىغان
بۇ تەبىئىي قورغاننى كۆرۈپ ، «رازىق» چوڭقۇر ئويغا پاتتى .

— مىرزا ئابابەكرى دېگەن كىم ، بىلەمسەن ؟— دەپ سورىدى
ئۇ چوڭقۇر خىيال قوينىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ .

— بىلىمەن !— دېدىڭ سەن بىلەرمەنلىك قىلىپ ،— ئۇ دې-
گەن قەدىمدە ئۆتكەن بىر زالىم پادىشاھ ،— سەن چوڭلاردىن
ئاڭلىۋالغان بىر رىۋايەتنى سۆزلەشكە باشلىدىڭ ،— ئۇ بۇ قورغاننى
سالدۇرۇش ئۈچۈن ئەر - ئاياللارغا ئوخشاشلا بىر كىشىلىك ھا-
شار ، بىر كىشىلىك تاماق بېرىپتىكەن . لېكىن ، ئېغىر ئاياغ
ئاياللارغا ئىككى كىشىلىك تاماق ، ئىككى كىشىلىك ھاشار
بېرىپتىكەن .

— نېمىشقا ؟

— بەلكىم ، قورسىقىدىكى بالىسىمۇ بىر كىشىلىك تاماق
يېگەندىكىن دەپ ، شۇنداق قىلغان بولغىيتتى .

— مانا مۇشۇ رىۋايەتنىڭ ئۆزىلا ئۇنىڭ ئىنتايىن زالىملىقىغا
دەلىل بولالايدۇ . چۈنكى ، رىۋايەتنىڭ ئۆزىمۇ بىر بەدىئىي
تارىخ ،— ئۇ بىردەم جىم بولۇپ قالغاندىن كېيىن ،— سەمەندەر ،
مىرزا ئابابەكرى دېگەن قاچان ، قەيەردە ئۆتكەن ئادەمكەن ؟ ئۇ بۇ
قورغاننى قاچان ، نېمىشقا سالدۇرۇپتىكەن ؟— دەپ سورىدى .

— تاڭ .

— بىلمەمسەن ؟

— بىلمەيمەن ، بۇنى ھېچكىم بىلمەيدۇ .

— ھېچكىم بىلمەيدۇ ؟ بىلىدۇ ، مانا مەن بىلىمەن !

بۇنىمۇ ئۇنىڭ بىلىدىغانلىقىنى ئۇقۇپ ، تېخىمۇ ھەيران قالدىڭ ؛ ئۇنىڭ راستىنىلا بىلىمدانلىقىدىن يەنە بىر ھەيران قالدىڭ . مۇشۇنداق بىلىملىك بىر ئادەمگە يولۇقتۇرغان تەقدىرىڭدىن چەكسىز سۆيۈندۇڭ .

— مىرزا ئابابەكرى 1435 ـ يىلى تۇغۇلغان ، ساختا يارلىق ئارقىلىق يەكەننىڭ بېگى بولۇۋالغان . بۇ قورغاننى ئۇ بەگ بولۇپ يۈرگەن چاغلاردا 1477 ـ يىلى ئىش باشلاپ ، 1480 ـ يىلى پۈتتۈرگەن . ئۇ 1483 ـ يىلى تەڭرىتېغىنىڭ جەنۇبى ، بەدەخشان ، قىسمەن پەرغانە رايونىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان «قەشقەر خانلىقى»نى قۇرغان . ئۇ خانلىقتا ئولتۇرغان قىرىق سەككىز يىل ئىچىدە باشتا ئادالەت بىلەن يۇرت سورىغان ، كېيىنكى چاغلاردا خەلقىمىزگە سالمىغان زۇلمى قالمىغان . ھېلىقى سەن ئېيتقان رىۋايەتتىكى ئېغىر ئاياغ ئاياللارغا ئىككى كىشىلىك تاماق ، ئىككى كىشىلىك ھاشار بېرىشى ئۇنىڭ ئىنتايىن زالىم ـ ۋەھشىيلىكىنىڭ مۇبالىغە بىلەن سۈرەتلىنىشى…

— ئۇ قانداق ئۆلگەن ؟

ئۇ سېنىڭ سوئالىڭغا جاۋاب بېرىشتىن بۇرۇن سەئىدخان ھەققىدە سۆزلەپ بەردى :

— … 1514 ـ يىلى سۇلتان سەئىدخان تەرىپىدىن ئاغدۇرۇلۇپ ، لاداخ يولىدا ئۆلتۈرۈلگەن . سەن ئوقۇپ بەرگەن :

قىزىلچىدا مازار بار ،
مىرزا بەگكە تەئەللۇق .
چۆلدە قالغان ئۆلۈكى
قاغىلارغا يەم ـ ئوزۇق .

دېگەن قوشاق بۇنىڭ دەلىلى…

— ھە راست ، — دېدىڭ سەن بىر ئىشنى ئېسىڭگە ئېلىپ ۋە ئۇنىڭمۇ ئېسىگە سالماقچى بولدۇڭ ، — شېيخبۇنىڭ ئېگىزيار كەنتىدە مۇشۇنىڭغا ئوپمۇئوخشايدىغان يەنە بىر قورغان بار .

ئۇ ئەپسۇسلۇق ئىلكىدە ساڭا قاراپ :

— نېمىشقا شۇ چاغدا دېمىگەن ؟ — دەپ سورىدى .

— دېمەپتىمەن… بىلەمتىكى دەپ…

— بىلىشىمغۇ بىلىمەن ، بىراق كۆرگۈم بار ئىدى .

ئۇنىڭ بۇنىمۇ بىلىدىغان بولۇپ چىقىشى سېنى تېخىمۇ ھەيران قالدۇرۇۋەتتى . شۇڭا ، سەن ئۇنىڭدىن قىزىقىپ سورىدىڭ :

— ئۇ قورغاننى كىم سالدۇرغان بولغىيتتى ؟

— ئۇنىمۇ مىرزا ئابابەكرى سالدۇرغان…

«توۋا ، بۇ ئادەممۇ ياكى خىزىرمۇ ؟ ئۇنىڭ بىلمەيدىغان نەرسىسىمۇ بارمىدۇ ؟…»

سەن ئۇنىڭ ئاغزىغا قاراپلا قالدىڭ .

ئۇ قورغاننى ئايلىنىپ يۈرۈپ تەپسىلىي كۆردى ۋە خېلى ئۇزاققىچە بىرنېمىلەرنى يازدى ، بىرنېمىلەرنى سىزدى .

سەن بۇ قېتىم ئۇنى : «نېمىدەپ يازدىڭىز ؟ سىزغىنىڭىز نېمە ؟…» دەپ ئاۋارە قىلمىدىڭ .

سىلەر داۋان ئېشىپ ، چوپان بەگلىكىگە قارايدىغان گوساس قىشلىقىغا كەلدىڭلار . گوساسقا سۇلايمان ئىسىملىك بىر ئادەم يۈز بېشى ئىدى . سىلەر ئۇنىڭ ھويلىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپلا شىپپىدە توختاپ قالدىڭلار . چۈنكى ، سۇلايمان يۈزبېشى قاتار كەتكەن ئۇجمىلەرگە قاتىرىسىغا ئېسىپ قويۇلغان بىرقانچە دېھقان ـ چارۋىچىنى ھە دەپ قامچىلاۋاتاتتى . دېھقان ـ چارۋىچىلار كۆڭلەكچان ، ئەزايىنىڭ ساق يېرى قالمىغان ، قان بىلەن بويالغان ، قاش ـ قاپىقى يېرىلغانىدى . ئۇلارغا ھەربىر قامچا تەگكەندە ، تولغىنىپ ـ تولغىنىپ كېتەتتى ، خۇددى سويلاپ كېلىۋاتقان يىلاندەك . يېلىنىش ـ ئىلتىجالىرى يۈرەكنى ئېزەتتى ، گويىاكى مومدەك .

داد ـ پەرىيادلىرى تەننى سىرقىرىتاتتى، مىسالى ئامبۇردا قىسقاندەك .

سېنىڭمۇ يۈرىكىڭ مۇجۇلۇپ، تەنلىرىڭ سىرقىراپ كەتتى. «رازىق»قا قارىدىڭ . ئۇنىڭ چىرايى تاتىرىپ، نېپىز لەۋلىرى لىپىلداپ كەتكەنىدى، خۇددى باھار ئاپتىپىدا بەرق ئۇرۇۋاتقان نەرگىس بەرگىدەك . ۋۇجۇدى تىترەۋاتاتتى، بەئەينى كەچ كۈزدىكى مامكاپ ياپراقچىلىرىدەك .

«رازىق» ئاتتىن چۈشۈپ بولغۇچە سەن ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپلا ئۇنىڭ قولىدىن چۆلۋۈرنى ئالدىڭ . ئۇ سۇلايمان يۈز بېشىنىڭ قېشىغا ناھايىتى ئىتتىكلا باردى ـ دە، قولىنى كاپپىدە تۇتۇۋالدى . سۇلايمان يۈزبېشى «رازىق»نى كۆرۈپ، باش ـ ئايىغىغا بىرقۇر قاراپ، سەل پەسكويىغا چۈشتى ـ دە :

— سەن نېمە ئادەم؟ !— دەپ سورىدى .

— مەن سودىگەر،— دېدى ئۇ تەمكىنلىك ۋە مۇلايىملىق بىلەن ئۆزىنى ئارانلا بېسىۋېلىپ .

— مېنىڭ ئىشىمغا ئارىلاشماي، قولۇمنى قويۇپ بەر !

«رازىق» سۇلايمان يۈزبېشىنىڭ قولىنى تېخىمۇ چىڭ تۇتۇپ تۇرۇپ سورىدى :

— بۇ ئادەملەرنى نېمىشقا ئۇرىسەن؟

— ئالۋان ـ سېلىقنى بەرگىلى ئۇنىمىدى .

— مۇشۇنداق ئۇرساڭ بېرەمدۇ؟

— بېرىدۇ .

— بولسا بېرەر؟

— بولىسمۇ بەرمەيدۇ بۇ يالاڭتۆشلەر !

«رازىق» سۇلايمان يۈزبېشىنىڭ قولىنى قويۇپ بېرىپ، يانچۇقىدىن قىرىق سەر كۈمۈش چىقىرىپ، ئۇنىڭغا بېرىپ، بىچارە دېھقان ـ چارۋىچىلارنى تەڭلىك ۋە زۇلۇمدىن قۇتقۇزۇپ قالدى . ئۇلارنىڭ باش ـ كۆزلىرىدىكى قانلارنى سۈرتۈپ، بىر كىيىملىكتىن ماتا (خام) تارقىتىپ بەردى . بۇ بىچارىلەر ئۇنىڭغا يۆكۈلۈپ

تەزىم قىلىپ، رەھمەت ـ تەشەككۈر ياغدۇرۇشتى، خۇددى باھار يامغۇرلىرىدەك .

سەن ئۇنىڭ ھىممىتىدىن شۇ قەدەر سۆيۈنۈپ كەتتىڭ، كۆزلىرىڭگە ئىسسىق ياش كەلدى . راستىنى ئېيتقاندا، ئۇنىڭدەك مەرد ساخاۋەتچىنى كۆرۈشۈڭ تۇنجى قېتىم ئىدى . ئەگەر مۇشۇ ئەھۋاللارنى ئۆز كۆزۈڭ بىلەن كۆرمىگەن بولساڭ، بىراۋ : «مۇشۇنداقمۇ ساخاۋەتچى بار» دېسە، ھەرگىز ئىشەنمەيتتىڭ .

— غوجام، بۇ كىشى كىم بولىدۇ؟— دەپ سورىدى بىر كىشى سەندىن .

— بۇ كىشى… بۇ كىشىنىڭ ئىسمى «رازىق» باي، سېخىي سودىگەر .

— غوجام،— دېدى يەنە بىرىمۇ گەپكە ئارىلىشىپ،— «خىزىر»مىكى دەيمەن يا، مەن؟

سەن چەكسىز پەخىرلىنىش ئىلكىدە جاۋاب بەردىڭ :

— شۇنداق، ئۇنى خىزىر دېسىڭىزمۇ بولىدۇ !

شۇنداق، ئۇ خىزىرانە ئادەم ئىدى .

«رازىق» يامغۇردەك ياش تۆكۈۋاتقان خوشلاشقۇچىلارغا ئۈمىد بېغىشلاپ : «قېرىنداشلار، ئۈمىدۋار بولۇڭلار، بۇ كۈنلەرمۇ ئۆتۈپ كېتىدۇ . ياخشى كۈنلەرنىڭ يېتىپ كېلىشىگە ئاز قالدى !» دېدى ـ دە، ئۇلار بىلەن خوشلاشتى .

سىلەر سودا قىلغاچ گوساس يايلاقلىرىغا يۈرۈپ كەتتىڭلار . يايلاقتا يېشىل قارىغايلىقلارنى ئارىلاپ، مالچىلارنىڭ قېتىق ـ قايماقلىرى بىلەن مېھمان بولۇپ، تۆت ـ بەش كۈننى ئۆتكۈزۈۋەتتىڭلار . چۈنكى، «رازىق»نىڭ ساخاۋەتلىك نام ـ شۆھرىتىنى يايلاق شاماللىرى مالچىلارنىڭ قۇلاقلىرىغا ئاللىبۇرۇن يەتكۈزۈپ بولغانىدى . بىراق، ئۇ مالچىلارنىڭ قوي سويۇشىغا ھەرگىز يول قويمىدى، پەقەت قېتىق ـ قايماق بىلەنلا مېھمان بولدى .

— ئۇلۇغئاتقا كەلدۇق،— دېدىڭ سەن داۋانغا يېقىنلاشقاندا .

— نېمە، ئۇلۇغئات؟— «رازىق» ھەيران قالدى .

— ھەئە.

— «ئات» ئەمەس، «ئارت». «ئۇلۇغئارت» دەيمىز. «ئارت» دېگەن بۇ سۆز «داۋان» دېگەنلىك بولىدۇ، — دېدى ئۇ ساڭا چۈشەندۈرۈپ، — ھەي سەمەندەر، مۇشۇ تاغلاردا مۇشۇنداق «ئارت» سۆزى بىلەن ئاتىلىدىغان يەنە قايسى داۋانلار بار؟ — دەپ سورىدى يەنە.

— يەنە «كىچىكئارت»، «قۇرۇمئارت»، «كۆكئارت»، «ئېشەكئارت»، «تامئارت» دېگەن داۋانلار بار.

— سەن ھەممىسىنى بىلەمسەن؟

— ياق، مەن ئۇ تەرەپلەرگە ئۆتۈپ باقمىغان.

— ئۆتۈپ باقمىغان بولساڭ، ئەمدى ئۆتۈپ باقىلى.

سىلەر مالچىلاردىن سوراپ يۈرۈپ گوساسنىڭ ئۇسەس يايلىقى ئارقىلىق ئۇلۇغئارت داۋىنىدىن ئۆتۈپ، كەشمىر بىلەن چېگرىلىنىدىغان يولۇڭ قىشلىقىغىچە بېرىپ، ھەممە داۋان، يايلاقلارنى كۆرۈپ كەلدىڭلار. شۇ يايلاق، شۇ داۋانلاردىن ھالقىپ قەيەرلەرگە بارغىلى بولىدىغانلىقىنى ئۇقتۇڭلار. «رازىق» يەنىلا ھەم يازاتتى، ھەم سىزاتتى.

«رازىق» بارغانلىكى جايدا قارىغايلىقلار بىلەن چۈمكەلگەن تاغ چوققىلىرىغا، كېيىك، بۆكەن، قوي، قوتاز…لار بىلەن تولغان، «ھۆپپىدە» ئېچىلغان گۈللەر بىلەن بېزەلگەن كەڭرى يايلاقلارغا، بۈركۈت، ئۇلار…لار غۇيۇلداپ ئۇچۇپ تۇرىدىغان زۇمرەت كۆككە تويماي قارايتتى. بىر چاغدا ئۇ ساڭا قاراپ:

— قارا، سەمەندەر، بىزنىڭ يۇرتىمىز، بىزنىڭ ۋەتىنىمىز مانا مۇشۇنداق گۈزەل ھەم بايلىق بىلەن تولغان! — دېدى.

سەن «رازىق»قا قارىدىڭ. ئۇ پەخىرلىنىش بىلەن ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويۇپ جىم بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ گېپىنى سەن داۋاملاشتۇردۇڭ:

— شۇڭا، بۇ سۆيۈملۈك يۇرتىمىز، سۆيۈملۈك ۋەتىنىمىز بىلەن پەخىرلىنىشىمىز، ئۇنى سۆيۈشىمىز، قوغدىشىمىز كېرەك!

— شۇنداق، «جاھاندىن كەچمىگۈچە جانانغا يەتكىلى بولمايدۇ!»

سەن چىن يۈرىكىڭدىن تەستىقلىدىڭ:

— شۇ!

سىلەر ئايلىنار - ئايلىنار يەنە گوساسقا قايتىپ كەلدىڭلار - دە، گوساس داۋىنى ئارقىلىق چوپانغا چۈشتۈڭلار.

چوپان «رازىق»قا ئاجايىپ يېقىپ كەتتى؛ جەنۇبتىن شىمالغا قاراپ قىشمۇ ياز توختىماي ئېقىپ، زەرەپشان دەرياسىغا قوشۇلۇپ كېتىدىغان ئويناق چوپان دەرياسى، شەرق ۋە غەرب تەرىپىدە تەبىئىي تاغ سېپىلى ھاسىل قىلغان سېرىق توپىلىق دۆڭلۈك ۋە تاغلىرى، ساپ ھاۋاسى، بوك - باراقسان مەھەللىلىرى، ئالما، نەشپۈت، ئۆرۈكلەر بىلەن تولغان غۇژمەك - غۇژمەك باغلىرى، توپا چىراي، دىلى سۇنۇق، ئەمما ئاق كۆڭۈل، مېھماندوست خەلقى ئۇنىڭغا قەۋەتلا يېقىپ كەتتى. ئۇ ئازغانسال كەنتىنىڭ كۆلئاغزى دېگەن يېرىدىكى داۋان ئارقىلىق گوساسقا، گوساس ئارقىلىق كۆكيار يېزىسىنىڭ ھەرقايسى كەنتلىرىگە، چوپانىڭ ئىلىنىش كەنتىدىكى شېيخبۇ جىلغىسى ئارقىلىق كۆكيارنىڭ شېيخبۇ كەنتىگە، گىرىڭلا، ئاتىرىس جىلغىلىرى ئارقىلىق يەكەننىڭ قوشراپ يېزىسىغا، دەريا ياقىلاپ مېڭىپ قاراشور كەنتى ئارقىلىق يەكەننىڭ كاچۇڭ يېزىسىغا بارغىلى بولىدىغان يوللارنىڭ خەرىتىسىنى سىزدى.

ئۇ بىر كۈنى سەھەردە داداڭغا چۈش ئۆرۈپ مۇنداق دېدى:

— مەن كېچىدىن مۇنداق بىر چۈش كۆرۈپتىمەن: ئىچىگە شوتا قويۇپ چۈشكۈدەك ناھايىتى يوغان بىر قازاندا ئاش پىشۇرۇپتىمەن. قاچىلىرىنى تەڭلەپ كەلگەن نۇرغۇن كىشىلەرگە ئاش ئۇسۇپ بېرىپتىمىشمەن. ئاشنى ئۇسسام - ئۇسسام پەقەتلا تۈگىمەيمىش. بىر چاغدا ناھايىتى بىچارە بىر توپ كىشىلەر قاچىلىرىنى تەڭلەپ كېلەرمىش. ئىچىم ئاغرىپ، ئۇلارغىمۇ ئاش بېرىمىشمەن. بېرىمىشمەنۇ بېرىمىشمەن، ئۇلارنىڭ تولىلىقىدىن ھەرقانچە قىلىپ-

مۇ ئۇلارغا ئاش ئۇسۇپ ئۇلگۇرتۇپ بولالمايمىشمەن . ئاخىر هالىمـ
دىن كېتىپ توختاپ قالىمىشمەن . ئۆز قوۋملىرىمگە ئاش ئۇزىتىپ
بېرەلمەيمىشمەن . ئەمما ، هېلىقى كىشىلەر مېنىڭ ئاش ئۇزىتىپ
بېرىشىمنى كۈتمەستىن چۆمۈچنى قولۇمدىن تارتىۋېلىپ ، ئۆزلىرى
ئۇسۇپ ئىچىۋېرىمىش . مەن ئۆزۈمنىڭ ئەتكەن ئېشىغا ئۆزۈم ئىگە
بولالمىسام ـ هە ! ؟ دەپ ئويلاپ ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى بىر بىلەرـ
مەننىڭ ئەدىپىنى بېرىمىشمەن . بىراق ، جېدەل تېخىمۇ ئۇلغىيىپ
كېتەرمىش . مەن ئاچچىقىمدا : «توختاش ، ھەممىڭنىڭ ئەدىپىڭنى
بىر بەرمىسەم !» دەپ يان ـ بېلىمنى ئاختۇرۇشۇمغا ، ناھايىتى
ئېگىز بىر تاغنىڭ ئۇستىگە چىقىپ قالىمىشمەن . تاغ ئۇستىدە
تۇرۇپ قارىسام ، كىشىلەر ئولاش ـ چولاش باش ـ كۆزى يوق
هالدا تاماق يەۋېتىپتىمىش ، خۇددى ئۆمرىدە تاماق يەپ باقمىغانـ
دەك . مەن تاغدىن پەسكە سىيرىلىپ چۈشۈشۈمگە پۇتۇم «پارتىمـ
دە» تېيىلىپ كېتىپ ، بىر ئۇچلۇق تاشقا ئىلىنىشىپ قالىمىشـ
مەن . مەن تاغدىن يا چۈشەلمەيمىشمەن ، يا ئۇستىگە چىقالمايمىشـ
مەن . ئۇنىڭ ئۇستىگە كىشىلەر ماڭا بىر ـ بىرلەپ تاش ئېتىشقا
باشلايمىش . مەن قورقۇپ : «ئەي خالايىق ، مېنى قۇتقۇزۇۋېلىڭـ
لار !… گۇناھىمدىن ئۆتۈڭلار !… » دەپ ۋارقىراپ ئويغىنىپ
كەتتىم .

دادالڭ بىرهازا ئويلانغاندىن كېيىن دېدى :

— ئاش دېگەن رىزىق ، سىز ئۆز قوۋملىرىڭىزگە رىزىق
تارقاتقۇچى — كاتتا ئەمەلدار بولىدىغان ئوخشايسىز ، بىراق…

دادالڭ تەبىرىنىڭ داۋامىنى يۇتۇۋەتتى . سەنمۇ ، «رازىق»مۇ
«بىراق»نىڭ ئاخىرىنى سورىمىدىڭلار ، سورىغۇڭلار كەلمىگەنىدى ،
سوراشقا جۈرئەت قىلالمىغانىدىڭلار . شۇڭا ، سىلەر خېلى ئۇزاققىـ
چە جىمىپ كېتىشتىڭلار .

سېنىڭ هويلاڭ چوپان دەرياسىنىڭ غەربىدىكى بۇككىدە مەـ
هەللە — شېيخلا كەنتىدە ئىدى . چوپان دەرياسىنىڭ سۇس ئاڭلىـ
نىپ تۇرىدىغان شاۋقۇنى ئادەمنى زېرىكتۇرمەيتتى . شۇڭا ، «راـ

زىق» بۇ يۇرتتا — سىلەرنىڭ ئۆيۈڭلاردا ئون يەتتە كۈن تۇرۇپ
قالدى . شۇ ئارىلىقتا ئۇنى دامىسى ـ قوشراپ ، چىمدۇ ـ كاچۇڭلارـ
غا ئاپىرىپ كەلدىڭ . ئۇ بۇ جەرياندا سودا قىلغاچ توي ـ تۆكۈن ،
نەزىر ـ چىراغلارغا باردى ، يۇرت مۆتىۋەرلىرى بىلەن ئۇچراشتى ،
مۇڭداشتى . بولۇپمۇ تاغاڭ — پەننىي مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى ،
كىچىككىدە ئاغزىڭغا تۇنجى ئىلىم سالغان سۆيۈملۈك ئۇستازىڭ
مامۇت ئەپەندى بىلەن سىرداشلاردىن بولۇپ قالدى . ئۇ مۇشۇ يۇرتقا
نىسبەتەن ئىلىمدە خېلى كامالەتكە يەتكەن ، ياۋاش ، ئەمما غۇرۇرـ
لۇق ئادەم بولۇپ ، نۇرغۇن شاگىرتلارنى يېتىشتۈرگەنىدى . شۇڭا ،
يۇرت خەلقى ئۇنى «مامۇت ئەپەندى» دەپ هۆرمەت بىلەن تىلغا
ئېلىشاتتى . مۇنداقچە ئېيتقاندا ، ئۇنى مۇشۇ يۇرتنىڭ مەنىۋى يېـ
تەكچىسى دېسە ، هەرگىز يالغان بولمايتتى ، ئارتۇق كەتمەيتتى ؛
هەتتا ئۇنى چوپان ۋادىسىدىكى ئۇيغۇر ، قىرغىز ، تاجىك خەلقىنىڭ
روهىي تۈۋرۈكى دېسە ، هېچكىم : «ياق !» دېمەيتتى .

— «رازىق» ، يۇسۇپ بەگدىن ئېهتىيات قىلىڭ ، — دېدى بىر
كۈنى مامۇت ئەپەندى ، — ئۇ سىزنىڭ پېيىڭىزگە چۈشكەندەك
قىلىدۇ .

يۇسۇپ بەگ چوپاننىڭ بېگى ئىدى . گەۋدىلىك ، سېمىز ،
سېرىق چېھرىدىن ياۋۇزلۇق ، شۇملۇق تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان بۇ
ئادەمدىن ئېهتىيات قىلماي زادى بولمايتتى .

بىز مامۇت ئەپەندى بىلەن خوشلىشىپ بولغاندىن كېيىن ،
«رازىق» :

— راست ، بۇ يۇسۇپ بەگ دېگەن ئادەمنىڭ كۆزىنىڭ ئاستىدا
كۆزى ،تىلىنىڭ ئاستىدا تىلى باردەك قىلىدۇ .ماڭا كۆزىنىڭ بالاـ
خانىسىدا قاراۋاتقاندەك تۇيۇلۇۋاتىدۇ .سەمەندەر ،بىز ئەتىلا كېتەيـ
لى ، — دېدى .

سىلەر نەرسە ـ كېرەكلىرىڭلارنى تەخلەپ قويۇپ ، بالدۇرلا
يېتىپ قالدىڭلار . يېرىم كېچە بولغاندا ، ئىشىك ئەنسىز قېقىلدى .
سەن چۆچۈپ بېشىڭنى كۆتۈردۈڭ . «رازىق»مۇ ئويغىنىپ ئەنسىز

پىچىرلاپ سورىدى :

— كىمدۇ ئۇ ؟

— تاغىچاي ، مەن چىقىپ باقاي .

سەن چاپىنىڭنى يېپىنچاقلاپ چىقىپ دەرۋازىنى ئاچتىڭ . ئاپ-ئاق نۇر چېچىپ تۇرغان تولۇن ئاي ئاستىدا تاغاڭ — مامۇت ئەپەندى تەشۋىشانە جىددىيلىك بىلەن قاراپ تۇراتتى . ئۇنىڭ ئېغىر - ئېغىر ھاسىراشلىرىدىن ناھايىتى تېز يۈگۈرگەنلىكىنى ۋە مۇھىم بىر خەۋەر ئېلىپ كەلگەنلىكىنى جەزم قىلدىڭ . دەريا شاۋقۇنلىرىغا قوشۇلۇپ كېتىۋاتقان ھاسىراشلىرى سېنى بەكمۇ تەقەززا قىلاتتى . ئەمما ، ئۇنىڭ ئاغزىدىن «تېز… تېز… »دىن باشقا گەپ چىققىلى ئۇنىمايۋاتاتتى .

— نې… نېمە بولدى ، مولدادا[①] ؟ !— دەپ سورىدىڭ سەن تاغاڭنىڭ پىلىلداپ تۇرغان قوڭۇر كۆزلىرىنىڭ نۇرانە قارىچۇقلىرىغا تېپىپ چىققان ئەنسىزلىك بىلەن دۈپۈلدەپ سوقۇۋاتقان يۈرىكىڭنىڭ ئەكسىگە تەقەززالىق ئىلكىدە تىكىلىپ .

— تېز… تېز قېچىڭلار . سىلەرنى تۇتقىلى… يامۇلدىن يايىلار كەپتۇ . كې… كېلىۋاتىدۇ .

تاغاڭنىڭ گەپ - سۆزلىرى ۋە روھىي ھالىتىگە قاراپ ، ئىشنىڭ ئۇجۇر - بۇجۇرىنى سۈرۈشتە قىلىشقا ۋاقىت يوقلۇقىنى ھېس قىلىپ ، ئۆزۈڭنى ئۆيگە ئاتتىڭ .

— «رازىق» ، تېز بولۇڭ !

ئۇمۇ كىيىنىپ تەل بولۇپ تۇرۇپتىكەن ، كەينىڭدىنلا چىقتى . داداڭ ئۆگزىگە چىقىپ كەتتى ، سىلەر ئېگەر - جابدۇقلارنى كۆتۈرۈپ ئېغىلغا يۈگۈردۈڭلار .

داداڭنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى :

— «رازىق ئاخۇن» ، چېرىكلەر ئېشەكلا كېلىپ بولاپتۇ ، چاپسان بولۇڭ ، قاپاق تېرەكنىڭ كامىرىغا كىرىۋېلىڭ !

داداڭنىڭ گېپىدىن ئاتلارنى توقۇشقا ئۈلگۈرەلمەيدىغانلىقىڭ-

① مولدادا — «موللام دادا» دېگەن مەنىدە .

لارنى بىلگەن «رازىق» :

— مېنىڭ مۇلەم[①] !…— دېدى .

سەن ئۇنىڭ مۇلىسىنى قولىغا ئېلىپ بەردىڭ . مۇلىنىڭ ئىچىدە ئۇنىڭ يازغان - سىزغان بارلىق ماتېرىياللىرى ۋە ناھايىتى كىچىك بىر تاپانچىسى بار ئىدى . ئۇ مۇلىنى قۇچاقلىغان پېتى باغقا كىرىپ كەتتى . سەن دەرۋازىنى تاقاپ ، ئۆزۈڭنى ئۆيگە ئاتتىڭ . يوتقانغا كىرىپ جىممىدە يېتىۋالدىڭ . يۈرىكىڭ دۈپۈلدەيتتى ، ھېلىتىن قورقۇپ ، جېنىڭ چىقاي دېگەنىدى . شۇڭا ، تىلىڭ ئىلتىجادىن خالىي ئەمەس ئىدى : «ئەي ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىم ، ھەممىمىزنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلىغايسەن !… »

تېخى ئېغىر - ئېغىر تىنىقلىرىڭ بېسىقماي تۇرۇپلا ، ھويلىنى ئۇپۇر - توپۇر قاپلاپ كەتتى ؛ تېخى يۈرىكىڭنىڭ «دۈك - دۈك »لىرى توختىماي تۇرۇپلا ، پەنجىرىدىن ، تۈڭلۈكتىن مىلتىقلارنىڭ ئىستوۋۇللىرى ساڭگىلاپ بولدى ، خۇددى يالماۋۇزنىڭ چاڭگىلىدەك .

— قىمىرلاشما ، بولمىسا گىرانات تاشلاپ ، ئۇچەي - قارنىڭلارنى كۆككە سورۇۋېتىمىز !

سىلەر قىمىرلاشمىدىڭلار ، قىمىرلاشساڭلارلا ، چېرىكلەرنىڭ گىرانات تاشلاپ ، ئۇچەي - باغرىڭلارنى كۆككە سورۇۋېتىشى تۇرغان گەپ ئىدى . ئېشىكنىڭ تاقاقلىرى ، ئۇلگۇجەكلىرى «قاراس - قۇرۇس ! » قىلىپ سۇنۇپ ، ئۆيگە بىر توپ چېرىك باستۇرۇپ كىردى . بىرى سەرەڭگە يېقىپ ، مورا بېشىدىكى جىنچىراغنى ياندۇردى .

— قوپۇشە !

سىلەر قوپۇشتىڭلار .

— زەينىددىن دېگەن قايسىڭ ! ؟

سەن بۇ چاغدا ئۆزۈڭنى خېلى تۇتۇۋالغانىدىڭ . قورقۇنچلىرىڭمۇ شىپ-پىدە پەسلەپ قالغانىدى . شۇڭا ، ساختا قورقۇنچ

① مولە — ئاتنىڭ ئۇچىسىغا سېلىنىدىغان جابدۇق .

ئىلكىدە :
— زەي… زەيىنىدىن ؟— دەپ سورىدىڭ .
— ھە ، زەيىنىدىن زايىتوف !
سەن تەمكىن جاۋاب بەردىڭ :
— بۇ… بۇ ئۆيدە زەيىنىدىن دەپ ئادەم يوق .
— ھېلىقى «رازىق» چۇ ؟
— ھە ، «رازىق»دەڭلا مۇنداق .ئۇ تۈنۈگۈن كەتكەن .
چېرىكلەر گېپىڭگە ئىشەنمىدى ، ئەلۋەتتە ئىشەنمەيتتى .
— ئاختۇرۇڭلار !
چېرىكلەر ئۆيمۇ ئۆي ، سامانلىقمۇ سامانلىق ئاختۇرۇشتى .
سەن «رازىق»تىن خاتىرجەم ئىدىڭ . چۈنكى ، يېشىنى داداڭمۇ بىلمەيدىغان ، ئىككى ئادەمنىڭ غولىچى ئارانلا يېتىدىغان ، قېرىلىقىغا باقماي جومباق ـ جومباق شاخلاپ كەتكەن ، پورلىشىپ ئىچى خوددى بوز تاغاردەك بولۇپ كەتكەن سۆيۈملۈك قاپاق تېرىكىڭ ئۇنى ھەرگىز ئاشكارىلاپ قويمايتتى ، سىلەر قىيناققا چىدىيالماي ، ئاشكارىلاپ قويمىساڭلارلا .
«ئاھ خۇدا ، بىزگە چىدام ئاتا قىل !…»
چېرىكلەر كىرىپ ، كوماندىرىغا دوكلات قىلدى :
— يوق ، تاپالمىدۇق .
— ھەممە يەرنى ئاختۇردۇڭلارمۇ ؟
— ھەئە ، ھەممە يەرنى ئالا قويماي ئاختۇردۇق .
«خۇدا ، ساڭا مىڭ قەتلە شۈكۈر !»
سەن چوڭقۇر نەپەس ئالدىڭ . ئۇلار سىلەرنى سۆرەپ ھويلىغا ئېلىپ چىقتى . زېمىن سۈكۈتكە چۆككەنىدى . تولۇن ئاي باش ئۈستۈڭلاردىلا پارلاپ تۇراتتى .
— ئۇ قېنى ؟ !
سوئاللارغا سەن جاۋاب بېرىشكە باشلىدىڭ :
— كىم ؟
— تولا خۇپسەنلىك قىلماي ، ئېيتە ، ھېلىقى «رازىق» باي

قېنى ! ؟
— كەتكەن .
— قاچان ؟
— تۈنۈگۈن… جۈمەدىن كېيىن .
— نەگە ؟
— قوشراپقا .
— يالغان !
— راست شۇ .
تارتۇق يۈز سوراقچى تارىشىدەك قاتتىق ، يىرىك ئالقىنى بىلەن يۈزۈڭگە «چاك ـ چۇك» تۆتنى سېلىۋەتتى . كۆزۈڭدىن چاقنىغان چاقماق پارلاپ تۇرغان تولۇن ئاينى يۇتۇپ كەتتى . زېمىن لاپپىدە قارىداپ ، يۇلتۇزلار زۇلمەت ئىلكىدە يارقىن جىمىرلاپ كەتتى .
— ھەي سەمەندەر ، — دېدى ھەسەن ۋالىي[1] ئالدىڭغا كېلىپ ، — ئېغىلدا ئېتىڭلار تۇرمامدۇ ئەينا ؟
ھەسەن ۋالىي — يۇسۇپ بەگنىڭ سادىق غالچىسى بولۇپ ، ناھايىتى رەھىمسىز ، يەرنىڭ ئاستىدىكى يىلاننىڭ كۆشىگىنىنى ، ئادەمنىڭ يۈرىكىدە قانچە ، مېڭىسىدە قانچە تومۇرى بارلىقىنى بىلىدىغان ، قۇۋلۇقتا شەيتانغا دەرس بېرىدىغان ھىيلىگەر ئادەم ئىدى . شۇڭا ، ئۇنىڭغا ئېھتىياتچان بولمىساڭ بولمايتتى .
— ئۇ دېگەن سۇلتان باينىڭ ئېتى .
— ياۋاش بولۇپ ، ئۇنىڭ قەيەردىلىكىنى دەپ بەرگىن . ئۇ تاغ ئوغرىسىغا بىكاردىن ـ بىكارغا جېنىڭنى سېلىپ بېرىپ نېمە قىلىسەن ؟ دە ، ئۇنى قەيەرگە مۆكتۈرۈپ قويدۇڭلار ؟ دەپ بەرسەڭ ، ئۇنىڭغا يالاقچىلىق قىلغان گۇناھىڭنى تىلىۋالىمەن .
ھەسەن ۋالىينىڭ : «ئۇنىڭغا يالاقچىلىق قىلغان…» دېگەن سۆزى يۈرىكىڭگە غۇسسىدە سانجىلدى ، تولغىنىپ كەتتىڭ . شۇڭا :

① ھەسەن ۋالىي قان قەرزگە بوغۇلغان زومىگەر بولۇپ ، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش ھەرىكىتىدە باستۇرۇلغان ؛ «ۋالىي» — ئۇنىڭ لەقىمى .

— يالاقچى... — دەپ توختاپ قالدىڭ . «يالاقچى دېگەن ئۆزۈڭ !... » دېگەن سۆزۈڭنى ناھايىتى تەستە يۇتۇۋەتتىڭ ، خۇددى زەھەر يۇتقاندەك .

ھېلىقى سوراقچى چېرىك بۇيرۇق قىلدى :

— ئۇر !

چېرىكلەر سېنى قامچا بىلەن ئۇرۇشقا باشلىدى . يوتقاندىن كۆڭلەكچانلا سۇغۇرۇلۇپ چىققاچقا ، قامچا جان - جېنىڭدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى . سەن لېۋىڭنى چىڭگىدە چىشلىۋېلىپ يۇمىلىناتتىڭ ، تولغىناتتىڭ ، ئەمما قىلچە ۋارقىرىمايتتىڭ . چۈنكى ، بىرىنچىدىن ، «رازىق »تىن نومۇس قىلغانىدىڭ ؛ ئىككىنچىدىن ، «رازىق » نىڭ سېنىڭ چىرقىراشلىرىڭنى ئاڭلاپ ، ئازابلىرىڭغا چىدىيالماي يۈگۈرۈپ چىقىشىدىن ئەنسىرىگەنىدىڭ . سەن ئۇنى چوڭقۇر چۈشەنگەنىدىڭ ؛ ئۇنىڭ باشقىلارنىڭ ئۆزى ئۈچۈن قۇربان بېرىشىنى كۆتىدىغان ئادەم ئەمەس ئىكەنلىكىنى شۇ قەدەر چوڭقۇر چۈشەنگەنىدىڭ .

سەن سۆڭەك - سۆڭەكلىرىڭدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بۇ ئازابلارغا ئاجايىپ ھەيرانلىق بىلەن چىداۋاتتىڭ . سەن بۇ ئازابلارغا قانداقلارچە بەرداشلىق بېرىۋاتقانلىقىڭغا ھەيران قېلىۋاتاتتىڭ . چۈنكى ، سەن ئۆمرۈڭدە بىركىمدىن بىرەر تەستەك يەپ باققان ئادەم ئەمەس ئىدىڭ .

داداڭ ، ئاناڭ چېرىكلەرگە ، ھەسەن ۋالىيغا يالۋۇراتتى ، يېلىناتتى . ئەمما ، يالۋۇرغانسېرى چېرىكلەر سېنى تېخىمۇ قاتتىق ئۇراتتى . قاتتىق چىشلەنگەن لېۋىڭدىن ، قامچا ئىزلىرىدىن ئېتىلىپ چىققان قىپقىزىل قانلىرىڭنىڭ تولۇن ئاي باغرىنى قىپقىزىل بويىۋەتكەنلىكىنى كۆرمەيتتىڭ ، تۇيمايتتىڭ . چۈنكى ، سەن داق يەردە ئەمەس ، تولۇن ئاي باغرىدا يۇمىلىنىۋاتاتتىڭ ، يۈرىكىڭ ئاجايىپ گۈزەل ، ئاجايىپ ئېزگۈ ، ئاجايىپ راھەتبەخش كۈيلەر ئىلكىدە مەستخۇشلانغانىدى . شۇڭا ، سەن شۇنچە دەھشەتلىك قىيناقلارغا ھەيرانلىق ئىلكىدە بەرداشلىق بېرىۋاتاتتىڭ .

— راست كەتكەن ئوخشايدۇ .

كىمدۇ بىرى شۇنداق دېگەندەك قىلىۋىدى ، چېرىكلەر ئۇرۇشتىن توختاشتى .

ئەمما ، توخۇلار چىللىشاتتى ، ئىتلار قاۋىشاتتى ، ھەسەن ۋالىي ۋالاقلايتتى :

— ياق ، بار ، مەن تېخى ئاخشام نامازشام بىلەن كۆرگەن .

سەن غەزەپ بىلەن پىچىرلىدىڭ : «ھۇ ، مۇناپىق !... »

سوراقچىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى :

— ھەي قېرى !

سەن بۇنى ئاڭلاپ ، مىڭ مۇشەققەتتە ئۆرە بولۇپ ، كەينىڭدىكى ئۇجمىگە يۆلەندىڭ . سوراقچى داداڭغا تاپانچىسىنى تەڭلەپ :

— ھەي قېرى ، سەن دە . دېمەيدىغان بولساڭ ، «پاك ! » ، — دېدى .

ئۇ تۈنۈگۈن كەتكەن .

ھەسەن ۋالىي يەنە ۋالاقشىدى :

— يالغان ، كەتسە مال - پاللىرىنى ئېپكېتەتتى .

سەن پىچىرلىدىڭ : «ئۇدۇل دوزاخقا كىرىپ كېتەرسەن ، ئىلاھىم ! ھايات قالسام ، سېنى بوغۇۋەتمەيدىغان بولسام ، دادامنىڭ بالىسى ، زەيىندىنىنىڭ دوستى بولماي كېتەي ! »

— ئىككىلىسىنى ئۇجمىگە باغلاڭلار !

سوراقچىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن چېرىكلەر داداڭ بىلەن سېنى ئۇجمىگە باغلاشتى . سوراقچى تاپانچىسىنى بېلىگە قىستۇرۇپ ، يېنىدىن خەنجىرىنى چىقىرىپ ، ئالدىڭلارغا كەلدى .

بوغۇزلىۋېتىدىغان بولدى ، ئاھ خۇدا ! مەنغۇ مەيلى ، دادام ، ئاشۇ بىچارە دادام !

كۆزلىرىڭدىن تاراملاپ ياشلار تۆكۈلدى . راستىنى ئېيتقاندا ، ئۆزۈڭنىڭ جېنىڭغا ئەمەس ، داداڭغا چىدىمايۋاتاتتىڭ . چۈنكى ، داداڭنىڭ ئۆلۈمى — سېنىڭ ئۆلۈمۈڭ ئىدى . شۇڭا ، بىردىنلا داداڭنى قۇتقۇزۇپ قېلىش قارارىغا كېلىپ قالدىڭ . ئەمما ، بۇ

قارارىڭنى ئىجرا قىلالمىدىڭ. چۈنكى، سۇلتان باي، تاغاڭ، داداڭ، ئۇستازىڭ راشىددىن مۇپتى ھاجىم، دوستۇڭ «رازىق» ساڭا غايىبتىن تىكىلىپ تۇرۇۋالغانىدى؛ ۋىجدانىڭ ساڭا تىكىلىپ تۇرۇۋالغانىدى؛ قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى ساڭا مىختەك قادىلىپ تۇرۇۋالغانىدى.

ئەگەر قارارىڭنى ئىجرا قىلىدىغان بولساڭ، ھەممىدىن مەھرۇم قالاتتىڭ. ئۇلاردىن مەھرۇم قېلىش سەن ئۈچۈن ئوخشاشلا ھاياتتىن مەھرۇم قېلىش بىلەن باراۋەر ئىدى.

مەيلى، ياش ئۆلسەكمۇ، قېرىپ ئۆلسەكمۇ ھامىنى بىر ئۆلىمىز!

ئاخىر سەن ۋىجدانىڭ ۋە قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى ئۈچۈن ھاياتتىن ۋاز كېچىش قارارىغا كەلدىڭ. بۇنداق بولغاندا، سەن پەقەت بىر قېتىملىق شېرىن چۈشتىن مەھرۇم قالغاندەك ھاياتتىنلا مەھرۇم قالاتتىڭ، لېكىن ۋىجدان ۋە قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى بىلەن ھەقىقىي - چىن ھاياتقا قەدەم قوياتتىڭ.

سەن شۇلارنى چوڭقۇر ھېس قىلىپ، ئۆلۈمگە چىن كۆڭلۈڭدىن رازى بولۇپ پىچىرلىدىڭ: «ھەرنېمە بولسا، پىچاقتا بوغۇزلاپ ئۆلتۈرىدىغان بولدى. ئەگەر مىلتىق بىلەن ئاتسا، ئوق ئاۋازىنى ئاڭلاپ، ‹رازىق› يۈگۈرۈپ چىقىپ... مەيلى، قىينالساقمۇ... بېھىشتا...»، «‹رازىق›... زەينىددىن، بىزگە بېغىشلاپ ئەسەر يېزىشنى ئۇنتۇما. ئەۋلادلار بىزدەك ئاتا - بالىنىڭمۇ ئازادلىق ئۈچۈن قۇربان بەرگەنلىكىمىزنى ئوقۇپ قالسۇن!...»

سەن شۇلارنى پىچىرلاپ، داداڭغا قارىدىڭ. كۆزلىرىڭلار ئۇچراشتى. داداڭنىڭ كۆزلىرىدىكى رازىمەنلىك ۋە قەيسەرلىكنى كۆرۈپ، ئۇنىڭدىن، ئۆز - ئۆزۈڭدىن پەخىرلىنىپ ئايغا باقتىڭ. ئايمۇ چەكسىز پەخىرلىنىش ئىلكىدە سىلەرگە مەڭگۈلۈك ئۈمىد ۋە راھەت بېغىشلاپ تۇراتتى.

سوراقچى كېلىپ، داداڭنىڭ كۆكسىگە خەنجەرنى سانجىپ

تۇرۇپ سورىدى:

— ئېيتە، ئۇ نەدە؟

— كەتكەن.

سوراقچى خەنجەر بىلەن داداڭنىڭ كۆكسىنى تىلدى، داداڭ «ۋايجان!» دەپ بوشقىنە ۋارقىرىۋەتتى.

— دادا!...

ياشلىرىڭ تاراملاپ ئېقىپ، يۈز - كۆزۈڭدىكى قان بىلەن قوشۇلۇپ تولۇن ئاي خىرە يورۇتۇپ تۇرغان ئانا زېمىن باغرىغا سىڭىپ كەتتى.

— سەن دە، ئۇنى نەگە مۆكتۈرۈپ قويۇشتۇڭ!؟

— ئۇ كەتكەن!

سوراقچى سېنىڭمۇ كۆكسۈڭنى تىلدى. سىرغىپ چىققان قان تولۇن ئاي مەڭزىگە ئەگلىك بولۇپ سۇرۇلدى.

— ئۇ نەدە!؟

پۈتكۈل ۋۇجۇدۇڭ غەزەپتىن ئۆرتىنىپ كەتكەنىدى، شۇڭا:

— ئۇ يۈرىكىمدە!... ئۇ قەلبىمدە!— دەپ ۋارقىرىدىڭ.

كۆكسۈڭ بىر غېرىچ ئۇزۇنلۇقتا تىلىنىپ بولغاندا، بىرى سوراقچىنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلىۋىدى، ئۇ بىردەم ئويلىنىپ قېلىپ:

— بۇنى ئېلىپ مېڭىڭلار!— دېدى.

چېرىكلەر سېنى ئېلىپ مېڭىشتى. داداڭ، ئاناڭ، ئۇكىلىرىڭ، قوشنا - قولۇملىرىڭ ساڭا خەيرلىك تىلەكلىرىنى تىلەپ زار - زار يىغلاپ قېلىشتى...

تۈرمىدە ئۈچ كۈن دەھشەتلىك سوراق قىلىندىڭ. مەۋجۇتلۇقۇڭ تامامەن ئۇنتۇلغانىدى. بىر چاغدا كۆزۈڭنى ئېچىپ، ئۆزۈڭنى سۇلتان باينىڭ ئۆيىدە كۆردۈڭ. ئۆزۈڭنىڭ ھايات ئىكەنلىكىڭگە، قانداقلارچە ھايات قالغانلىقىڭغا ھەيران قالدىڭ، ئىشەنگۈڭ كەلمەيتتى.

مەن قانداق بولۇپ ھايات قالدىم؟ بۇ يەرگە قانداق كېلىپ

قالدىم؟ زېيىنىدىن قۇتۇلۇپ كېتەلىگەنمىدۇ؟...
بىلمەيتتىڭ؛ سۇلتان باينىڭ سېنى ناھىيىلىك ساقچى ئىدارى-
سىنىڭ باشلىقى سوي جىجۇڭغا يۈز سەر ئالتۇن پارا بېرىپ قۇتقۇ-
زۇپ چىققانلىقىنى بىلمەيتتىڭ؛ زېيىنىدىنىڭ سۇلتان باي بىلەنمۇ
خوشلاشماي، ئۇلۇغچاتقا بىخەتەر بېرىۋالغانلىقىنى بىلمەيتتىڭ.
جاراھەتلىرىڭ ساقىيىپ، كۈچ - قۇۋۋىتىڭ بۇرۇنقىدەكلا
ئۇرغۇپ - تاشقاندا، باھار ئاخىرلىشىپ، سېخىي ياز باشلىنىپ
بولغانىدى. سەن سۇلتان باي بىلەن خوشلىشىپ چوپانغا —
ئۆيۈڭگە كەلدىڭ. ئاتا - ئاناڭ: «بالام، جېنىم بالام، ئەمدى بىز-
دىن بىر قەدەممۇ ئايرىلما، ئۇماچ ئىچسەكمۇ، زاغرا غاجىساقمۇ
بىللە بولايلى...» دەپ سېنى قانماي - قانماي سۆيۈپ كېتىشتى.
سەن ئاتا - ئاناڭنىڭ ئوتلۇق مېھرىنىڭ تەسىرىدە مومدەك
يۇمشاپ، ئۆز - ئۆزۈڭگە پولاتتەك قەسەم بەردىڭ: «سەنلەردىن
ئىنتىقام ئالماي قويمايمەن!»

* *

— بوۋا، قارىغىنە، ماۋۇ كىتابتا سەنمۇ چىقىدىكەنسەن!
ئون ياشلىق نەۋرەڭ شۇنداق دەپ خىيال قۇشلىرىڭنى ئۈركۈ-
تۈۋېتىپ، قولۇڭغا «ئاي ھامان چىقىدۇ» ناملىق بىر كىتابنى
تۇتقۇزۇپ قويدى.
سەن كىتابنى قولۇڭغا ئالدىڭ. كىتابنىڭ مۇقاۋىسىغا ئاينىڭ
يېقىنلا يەردە كېلىۋاتقانلىقىدىن بېشارەت بېرىپ تۇرغان نۇرانە
ئۇپۇقنىڭ، ئوڭغۇل - دوڭغۇل چىغىر يولدا كېتىۋاتقان بىر جۈپ
قىز - يىگىتنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەنىدى.
ئاپتورنىڭ ئىسمىنى ئوقۇدۇڭ: «نالە».
نالە؟ كىمدۇ ئۇ نالە دېگەن؟
سەن «نالە»نىڭ ئىسىم ياكى تەخەللۇس ئىكەنلىكىنى بىلەل-
مەي، كىتابنىڭ ئىچ بېتىنى ئېچىپ، تىرناق ئىچىدىكى «بىئوگ-

رافىيىلىك پوۋېست» دېگەن خەتنى ئوقۇپ: «بۇ ھەقىقىي ئادەم،
ھەقىقىي ئىشلار تەسۋىرلەنگەن ئەسەر ئىكەن - دە!» دەپ پىچىرلاپ
قويدۇڭ.
بۇ تېخى يېقىندىلا تۈركچىدىن تەرجىمە قىلىنغان كىتاب بو-
لۇپ، ئاپتور ھەققىدە ھېچقانداق ئىزاھات بېرىلمىگەن، پەقەت
ئاپتورنىڭ كىرىش سۆزىنىڭ ئاخىرىدا «مەن بۇ كىتابنى زۇمرەت
سايىتنىڭ ئەسلىمىسىگە ئاساسەن يېزىپ چىقتىم... تارىخىي پاكىتقا
ھۆرمەت قىلدىم...» دېيىلگەنىدى.
زۇمرەت؟ ئاشۇ زۇمرەت شۇمىدۇ؟ ئەللىك يىلدىن بېرى
ھېچبىر ئىز - دېرىكى، خەت - خەۋىرى بولمىغان ئاشۇ زۇمرەت
شۇمىدۇ؟
بۇ پوۋېست ئىككىنچى شەخس تىلىدا يېزىلغان بولۇپ، سەن
ئوتتەك قىزىقىش ئىلكىدە ئۇنىڭ مۇقەددىمىسىنى ئوقۇشقا
باشلىدىڭ.

2

مۇقەددىمە

ياز كەچقۇرۇنىنىڭ راھەتبەخش ئىللىق شاملى غەربىي ئۇپۇق-
تا مەيۈسانە پارلاپ تۇرغان دەردمەن قۇياشنىڭ زەر نۇرلىرىغا
بۆلىنىپ، تورۇلغا، تومۇچۇق، سوپىسوپىياڭ، كاككۇك... لارنىڭ
پىغانلىق كۈيلىرىنى ھاپاش قىلىپ، ھارغىن قەدەملەر بىلەن چوپان
دەرياسىغا ئەگىشىپ، يىراق - يىراقلارغا ئۇزاپ كېتەتتى...
شامال باش ئۈستۈڭدىن، يان بېلىڭدىن يەڭدەپ - يەڭدەپ
ئۆتۈپ كېتەتتى، خۇددى ناھايىتى ئېغىر يۈك يۈدۈۋالغان ئادەم-
دەك. چۈنكى، ئۇنىڭ يۈكى ئېغىر، تولىمۇ ئېغىر ئىدى: ئۇنىڭغا
قاراقۇرۇم ئاسمىنىدىن تۆكۈلۈۋاتقان ھەسرەت - نادامەتلەرنى،
غەزەپ - نەپرەتلەرنى، ۋاقىتسىز سارغىيىپ تۆكۈلگەن گۈزەل
ئارزۇ - ئىستەكلەرنى يۈدۈپ، يىراق - يىراقلارغا ئېلىپ كېتىشكە

توغرا كەلگەنىدى.
«ئۇ ئېلىپ كېتەلەرمىكىن؟ ئېلىپ كېتىپ بولالارمىكىن؟...»
— نېمە دەيسەن، زۇمرەت ئاچا؟
ئېسىگىنى يىغىپ، ئارقاڭغا ئۆرۈلدۈڭ. ئاچاڭنىڭ ئون ئىككى ياشلاردىكى قىزى رابىيە ساڭا قاراپ كېلىۋاتاتتى. سەن ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويدۇڭ. ئۇ قېشىڭغا كېلىپ، ساڭا ھەيرانلىق بىلەن قاراپ قالدى. چېھرىڭ تاتىرىپ، ھەسرەتلىك تۈس ئالغان، بۇلاق سۈيىدەك، ئۈستۈڭدىكى ياز كۆكىدەك تىنىق كۆزلىرىڭ شۇنداق تۇمانلىق، شۇنداق قەھرلىك ئىدى.
— بىر گېپىم بار، ئۇنامسەن ئۇكام؟
سەن بىردىنلا مۇلايىملىشىپ، ئۇنىڭغا بىچارىلەرچە تىكىلدىڭ. چۈنكى، ئۇ بەكمۇ تەرسا - جاھىل، گېپىڭگە ئاسانلىقچە ئۇنىمايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنى بۈگۈن تولا ئاۋارە قىلىۋەتكەندىڭ. مۇشۇ نۆۋەت بارسا، ئۇ مەتسالىنى تۆتىنچى قېتىم چاقىرغىلى بارغان بولاتتى.
— نېمە گەپتى ئۇ؟
— مەتسالىنى قىچقىرىپ كېلەمسەن؟
— يەنىما؟! تولا قىچقىرىۋېرىدىكەنسەن، خېنىم! — دېدى ئۇ قاپاقلىرىنى سۈزۈپ، — مەن سېنىڭ قىچقىرغۇچىڭمىدىم يا؟ ئۆزۈڭ قىچقىر، ماڭ!
ئۇ كەينىگە ئۆرۈلدى. سەن ئۇنى كاپپىدە تۇتۇۋالدىڭ. ئىككى مۈرىسىدىن تۇتۇپ ئۆزۈڭگە قاراتتىڭ.
— ماقۇل دە، ئوبدان ئۇكام، مۇشۇ بىر قېتىملا... ئەمدى سېنى... — ئاۋازىڭ جىغىلداپ كەتتى، خۇددى دەز كەتكەن جانان چىنىدەك، — سېنى ئىككىنچى ئۇنى قىچقىرغىلى سالمايمەن، ماقۇلما؟ مەن خۇش بولاي سەندىن!
ئۇ چوڭقۇر ئۆتۈنۈش، چەكسىز مۇڭ - زارغا تولغان ھەسرەتلىك كۆزلىرىڭنىڭ ئەڭ، ئەڭ تەكتىگە بېلىقتەك شۇڭغۇپ سورىدى:

— بەك سېغىنىپ قالدىڭما؟
ئۇ سەبىيلەرچە ھېسداشلىق بىلەن ۋىلىقلاپ كۈلدى. سەنمۇ كۆزۈڭنى توسۇپ تۇرغان نېپىز بىر قەۋەت ياش پەردىسىنى مىڭ تەستە يىرتىپ، زورۇقۇپ كۈلگەچ باش لىڭشىتتىڭ. ئاخىر ئۇنىڭ ساڭا ئىچى ئاغرىدى بولغاي، سورىدى:
— نەدە ئۇ؟
— ھەرقاچان تۈگمەندە، تۈگمەندە بولمىسا، ئۆيىگە بارغىن.
ئۇ تۈگمەنگە قاراپ ماڭدى، سەن ئەسكەرتتىڭ:
— بىزنىڭ ئۆيگە كەلسۇن، «بەك مۇھىم گېپى باركەن» دە جۇمۇ؟
ئۇ كەتتى.
سەن ئۆرۈك ھىدى بىلەن يۇغۇرۇلغان مەززىلىك ھاۋادىن قېنىپ نەپەس ئالغاچ دەريا بويىدىكى سۆگەتلىكتە ئاران - ئاران كۆرۈنۈپ تۇرغان تۈگمەنگە — كۆل سۈيىدەك تىپتىنچ، تاڭ شەبنەمدەك غۇبارسىز قەلبىڭگە تۈنجى مۇھەببەتنىڭ ئالتۇن تامغىسى ئۇرۇلغان مۇقەددەس جايغا مۇھەببەتكە تولغان نەپرەت، نەپرەتكە تولغان مۇھەببەت بىلەن قارىدىڭ...
بولتۇر دەل مۇشۇ كۈنلەردە بىر خالتا بۇغدايىنى يۈدۈپ تۈگمەنگە كەلمىگەن بولساڭ؛ تۈگمەنچى تۈگمەندە بولماي قېلىپ، ئۆستەڭ بويىدا ئۇنىڭ ئوغلى مەتسالىنىڭ قارىسىنى كۆرۈپ قېلىپ، ئۇنىڭ قېشىغا كەلمىگەن بولساڭ؛ ئۇنىڭ ئۆستەڭگە پۇتىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇرۇپ:

ئەي نىگار، كۆڭلۈڭنى ئۇتقۇم كېلىدۇ،
قاماللاپ بىلىكىڭدىن تۇتقۇم كېلىدۇ.
لەززەتلىك مېھرىڭنى ئېلىپ قەدەھكە،
مەي - شاراب ئورنىدا يۇتقۇم كېلىدۇ.

دەپ ئېيتقان ئوتلۇق، مۇھەببەتلىك ناخشىسىنى ئاڭلاپ، سېھىرلە-

ىنىپ قالمىغان بولساڭ ؛ ئۇنى «چۆچۈتۈپ قويىمەن» دەپ بىر
ئىتتىرىپلا سۇغا چۈشۈرۈۋەتمىگەن بولساڭ ؛ «قاشقا تارتىپ چىقى-
رىپ قويىمەن» دەپ ئۇنىڭ مۇزدەك قولىنى تۇتمىغان، تۇتقاندىمۇ
ئۆزۈڭنى باشقۇرالماي، ئۇنىڭ قۇچىقىغا يىقىلىپ چۈشۈپ، سوغۇق
باغرىدا باغرىڭنى داغلىۋالمىغان، شۇ ئارقىلىق رىشتىگە رىشتىڭنى
باغلىۋالمىغان بولساڭ ؛ شۇنىڭدىن تارتىپ تۈگىمەنىگە پات -
پات كېلىپ، ۋۇجۇدۇڭدىكى شېرىن تۇيغۇلارنىڭ خورىكىنى ئۆس-
تۈرۈۋەتمىگەن بولساڭ ؛ كېيىن دادىللىق بىلەن ئۇنىڭغا سۆيگۈ
ئىزھار قىلىپ، مۇھەببەتلىك ھاياتقا قەدەم قويمىغان بولساڭ ؛
ئۇنى ئاشىقانە باغرىلاپ، ئاشىقانە سۆيۈپ، فرونتقا كۆز يېشىڭ
ئارقىلىق ئۇزىتىپ، قەلبىڭنى ھىجران بىلەن ئۆرتىمىگەن بول-
ساڭ ؛ ئۇنىڭغا : «ئۇرۇش ئاخىرلاشقاندا، مەن ساڭا مەنسۇپ بولى-
مەن» دەپ تەنتەنە بىلەن جاكارلىمىغان بولساڭ، بەلكىم ھازىرقى-
دەك مۇھەببەت بىلەن نەپرەت ئارىلىقىدا يانجىلىپ، بۇنچىلىك
ئازابلانماسلىقىڭ مۇمكىن ئىدى.

«ئاھ، بىچارە مەتسالى ! ئاھ، بىچارە مەن !»

سەن شېرىن خىياللىرىڭنى يۇرىكىڭنىڭ ئەڭ چوڭقۇر قاتلام-
لىرىدىن پارتلاپ چىققان مۇشۇ ئىككى جۈملە ئازابلىق نىدايىڭ
ئارقىلىق ئاخىرلاشتۇرۇپ، ئارقاڭغا ئۆرۈلدۈڭ.

سەن ئاچاڭغا «خوش» دەپ قويۇشنىمۇ ئۇنتۇپ، چوڭقۇر
ھويلا مەھەللىسىدىكى ئۆزۈڭنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدىڭ.

ھويلىدا ئېتىڭ سامان يەۋاتاتتى. سەن ئۇنىڭغا بوغۇز تۆكۈپ
بېرىپ، ھويلاڭنىڭ ھەممە بۇلۇڭ - پۇچقىقىغا نەزەر سېلىپ چىق-
تىڭ. ھويلاڭ كۆڭلۈڭدەكلا كۆڭۈلسىز، كۆڭلۈڭدەكلا خا-
راب !... تۇغۇتتىن قوپۇپلا تەنتەنە قىلىشىدىغان توخۇلىرىڭ، كۆ-
زۈڭدىن دومىلانغان بىر تامچە يېشىڭ بىلەنلا مىجىلىپ كېتىدىغان
ئاناڭ، بارلىق مېھىر - مۇھەببىتىنى ساڭىلا ئاتاپ ئۆتكەن
داداڭ... ئاھ، ئۇلار ھازىر نەدىكىن ؟ !... ئاناڭ سەۋەنلىكىڭنى،
داداڭ «ۋاپاسىز»لىقىڭنى كەچۈردىمىكىن ؟ كەچۈرەرمىكىن ؟

بىلمەيتتىڭ. ئەمما، كەچۈرۈشنى شۇ قەدەر ئارزۇ
قىلاتتىڭ.

سەن زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ، بۇقۇلدىدىڭ، خۇددى قەيەرلەر-
گىدۇر قاڭقىپ كەتكەن سەرسان كەپتەرلىرىڭدەك. ياشلىرىڭ نا-
زۇك بارماقلىرىڭ ئارىسىدىن سىرغىپ چىقتى، گوياكى بۇلاق
سۈيىدەك. پىغانلىرىڭ ياز شامىلىغا ھاپاش بولدى، مىسالى ھېرىپ
قالغان كىچىك بالا ئانىسىغا ھاپاش بولۇۋالغاندەك...

3

كىتابتىن كۆزۈڭنى ئۈزدۈڭ. چۈنكى، زۇمرەتنىڭ مۇرەك-
كەپ ھېس - تۇيغۇلىرى سېنى گاڭگىرىتىپلا قويغانىدى. كىتابنى
تۇتقان پېتىڭ كۆزۈڭنى يۇمدۇڭ. كۆزۈڭنى يۇمۇشۇڭغىلا خىيال
سۇمۇرغۇڭ سېنى ھاپاش قىلىپ، 1945- يىلىدىكى ئەسلىمە قوي-
نىغا ئەكەتتى. بۇ ماھى رەجەپنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرىدىكى ئايدىڭ
كېچە ئىدى :

ئاناڭنىڭ ئۆكسۈشلىرى، داداڭنىڭ ئېغىر - ئېغىر تىنىقلىرى
مەرۋايىتتەك سۈزۈك ياشلىرىڭ بىلەن قوشۇلۇپ، مۇئەللەقتە جىم-
جىت ئېسىلىپ تۇرغان تولۇن ئاي نۇرىغا چۈمۈلگەن زېمىنغا تارام-
لاپ تۆكۈلەتتى، خۇددى يىپى ئۈزۈلگەن مارجان كۆپكۆك مۇزغا
تۆكۈلگەندەك. بۇ ئۆكسۈش، ئېغىر تىنىق ۋە تۈۋشىسىز كۆز
ياشلىرىڭ سېنى، ئاتمىش ياشلاردىن ئاشقان ئاتا - ئاناڭنى، خەير-
لىك تىلەككە تەمشىلىپ تۇرغان تولۇن ئاينى ۋەھىمىگە، ساراسىمى-
گە سالاتتى، گوياكى بۇ مەڭگۈلۈك ئايرىلىش بولۇپ قالىدىغاندەك.
دېمىسىمۇ، بۇنىڭغا ھېچكىم : «بۇ مەڭگۈلۈك ئايرىلىش ئە-
مەس» دەپ ھۆكۈم قىلالمايتتى. بەلكىم، شۇنداق بولۇپ قالار ؛
بەلكىم، شۇنداقمۇ بولۇپ قالماس.

— خۇداغا ئامانەت، قوزام !

ئاناڭ سېنى باغرىغا باستى. بويۇنلىرىڭنى، يۈز - كۆزلىرىڭ-

نى ، يۇمران ساقال ـ بۇرۇتلىرىڭنى يىرىك ئالىقانلىرى بىلەن
سىلىدى ؛ يۈز ـ كۆزۈڭگە ، كەڭ پېشانەڭگە ، چۆچۈرىدەك كىچىك
قۇلاقلىرىڭغا سۆيدى ، يۇزلىرىنى سۇركىدى .
جۇدالىق ياشلىرىڭلار ئۆزئارا سىڭىشىپ كەتتى .
ئاناڭ سېنى باغرىدىن ئاجراتتى ، سەنمۇ ئۆزۈڭنى تۇتۇۋېلىشقا
تىرىشتىڭ .
— ماڭ ، بالام ،— دېدى داداڭمۇ يۇزۇڭنى ئالىقانلىرى ئارد-
سىغا ئېلىپ ، پېشانەڭگە چوڭقۇر ئاتلىق مېھـرى بىلەن سۆ-
يۇپ ،— سېنى ئاللاغا تاپشۇردۇق !
ئاناڭ داداڭنىڭ تىلەكلىرىنى تارتىۋالدى :
— خۇدا سېنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي !… ئاللا خەيرلىك
ئىشلار ئۈچۈن ئۆزىنى ئاتىغانلارنى ئۆز پاناھىدا ساقلايدۇ .
ئاخىرقى تىلەك داداڭ بىلەن ئاناڭنىڭ ئاغزىدىن تەڭلا چىقتى :
— خوش ، بالام ، ئاللا سىلەرگە نۇسرەت ئاتا قىلغاي !
سەنمۇ ياخشى تىلەكلىرىڭنى تۆكتىپ خوشلاشتىڭ :
— خوش ، ئانا ، دادا ، خۇدايىمغا ئامانەت !
سەن ئاتا ـ ئاناڭ بىلەن ئەنە شۇنداق خوشلاشتىڭ . ئاناڭ
دەرۋازىنىڭ يان ياغىچىغا يۆلىنىپ ، سېنى ئۆكسۈگەن پېتى ئۇزد-
تىپ قالدى . داداڭنىڭ مەڭزىدىن دومىلاپ چۈشكەن ياشلار يۇرد-
كىڭنى مىجىپلاۋەتتى ، خۇددى قورام تاش چۈمۈلىنى مىجىۋەتكەن-
دەك . چۈنكى ، سەن مۇشۇ يىگىرمە ئىككى يىللىق ئۆمرۈڭدە
داداڭنىڭ كۆزىدە بىر تامچە ياش كۆرۈپ باقمىغانىدىڭ . داداڭ
تولىمۇ جىگەرلىك ، قورقۇمسىز ، ئۈمىدۋار ئادەم ئىدى . بىراق ،
سەن داداڭنىڭ ئۆز تەقدىرىنى ئەل ـ يۇرتنىڭ تەقدىرى بىلەن
چېتىپ ياشاپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ . ئۇققان بولساڭ…
سەن بوغۇلۇپ يىغلىغىنىڭچە ئارقاڭغا قارا ـ قارا سۇتتەك
ئايدىڭ كېچە قوينىغا كىرىپ كەتتىڭ ؛ قەلبىڭگە ئۇلۇغۋارانە ئىس-
تەكلەرنى تۈگىپ ، نۇرانە ئاي باغرىغا سىڭىپ كەتتىڭ…

يازنىڭ مەيىن شامىلى سوقۇپ تۇراتتى . قەدەملىرىڭ شۇنداق
تېتىك ، شۇنداق يەڭگىل ئىدى ، گوياكى ئاق قۇ پېيىدەك . چۈن-
كى ، سەن ئوڭغۇل ـ دوڭغۇل چىـغىر يولـدا ئەمـەس ، ئەتـراپىد-
دا رەڭمۇرەڭ گۈللەر ئېچىلغان ، خۇش زوۋۇانلىق خىلمۇخىل قۇش-
لار سايرىشىپ تۇرغان ، ئىككى قاسىنىقىدىكى ئېرىقتا كەھرىۋادەك
سۈپسۈزۈك سۇلار ئېقىپ تۇرغان ، يېشىل كىمخابتەك شۇنداق
يۇمشاق ، شۇنداق نۇرانە يول بىلەن كېتىۋاتاتتىڭ . بۇ دەل ئۆزۈڭ-
نىڭ قەلبى ئىدى .
شۇنداق ، سېنىڭ كېتىۋاتقىنىڭ دەل بېھىشكە تۇتىشىپ كېتىد-
دىغان يول ئىدى !
شۇڭا ، سەن جەننەت ساداسىنى ناھايىتى يېقىنلا يەردىن ئاڭلا-
ۋاتاتتىڭ . ئۆمرۈڭدە سېھرىي كۈچ ـ قۇدرەتكە ئىگە بۇنداق ئېزگۈ
سادانى ئىككىنچى قېتىم ئاڭلىشىڭ ئىدى ، بىرىنچى قېتىم ھېلىقى
كېچە — زەيىنىڭدىنىنى قۇتقۇزۇپ قالىمەن دەپ ، لېۋىڭنى مەھكەم
چىشلەپ ، لېۋىڭدىن قان سىرغىتـقان خاسىيەتـلىك كېـچە ئاڭلد-
غانىدىڭ .
قەلبىڭ گۈزەل كۈيلەر بىلەن تولغانىدى ، ئۆمرۈڭدە قەلبىڭ
سېھرىلىك ، ئۈمىدبەخش كۈيلەر بىلەن بۈگۈنكىدەك بۇنداق لەبىا-
لەب تولۇپ باقمىغانىدى .
بىردىنلا تۇۋلاپ ناخشا ئېيتقۇڭ كېلىپ كەتتى ، بىراق ئېيتال-
مىدىڭ . چۈنكى ، چىرىكلەرنىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىپ ، خەيرلىك
ئىشلار ئۈچۈن ھېچبىر ئىش قىـلالـماي ، قەلبىڭدىكى گۈزەل
كۈيلەر جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قېلىشتىن قورققانىدىڭ .
شۇڭا ، داداڭنىڭ بىر شېئىرىنى ئېسىڭگە ئېلىپ ، ئۇنىڭغا
قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەرگە غىڭشىپقىنە جور بولدۇڭ :

ئىگەم ، يارنى تاپاي ئىزدەپ ، ئىرادەم پەيلىنى كاج ئەت ،
ئىزىمدىن ئۈندۈرۈپ رەيھان ، بېرىپ ـ كەلمەكنى مېھراج ئەت .

خىزىر ، نىرۋا ـ ھۆجەيرەم قاپلىنىپ كەتتى پىراق بىرلە ،
پىراقنى سۈرگىلى قەلبىڭدىكى گۈللەرنى ئىخراج[1] ئەت .

نىگار ، ساختىلىشىپ قالغاي مۇھەببەت سۆيگۈگە قانسا ،
شۇڭا سۆيگۈڭگە ـ مېھرىڭگە مېنى مەڭگۈگە موھتاج ئەت .

ساقىي ، جامىمغا لىق مەي قۇي ، ئازاب ـ كۈلپەتلىرىم ئۆلسۇن ،
پۇلۇڭغا باج كېلىپ قالسا ، جېنىمنىڭ رىشتىنى باج ئەت .

ئۈمىدسىز بولما ، ھىجرانىي ، ۋىسالنىڭ شەپىسى كەلدى ،
ۋىسال قۇچقان كۆڭۈل يارىڭ ئۈچۈن قەلبىمنى زەر تاج ئەت .

قەلبىڭ ئۈمىد ۋە شىۋىقەدرى كېچىسىدىكى يۇلتۇزلار بىلەن
تولغانىدى . شۇڭا ، سەن مەردانە قەدەملەر بىلەن مەتسالىنىڭ ئۆيىگە
بىر دەمدىلا يېتىپ كەلدىڭ ـ دە ، تامدىن ئارتىلىپ ئۇنىڭ بېغىغا
كىردىڭ . بىر بېسىپ ـ ئىككى بېسىپ ئۇنىڭ ئۆيىنىڭ ئارقىسىدى-
كى پەنجىرە تۈۋىگە كەلدىڭ . ئۆرۈكنىڭ بىر تال قۇرۇق شېخىنى
ئۇشتۇپ ، پەنجىرىگە «تاك ـ تاك ـ تاك» ئۇردۇڭ . خېلى كۈت-
تۇڭ ، جىمجىت ، يەنە ئۇردۇڭ ، چىقمىدى . ئاخىر ئۆرۈككە يامى-
شىپ چىقىپ شىۋىرلىدىڭ :
— مەتسالى ، ھوي مەتسالى .
خورەك ئاۋازى ئۈچۈپ ، مەتسالىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى :
— ھە ، سەمەندەرمۇ سەن ؟
— ھە ، مەن شۇ ، قوپمامسەن ؟ !
— ما…ما… مانا… ھازىر…
— ئىتتىك بول ، تاڭ ئېتىپ قالدۇ ھېلى .
سەن ئۆرۈكتىن پەسكە چۈشۈپ ، باغ ئىشىكنىڭ ئالدىغىراق
كەلدىڭ . ئۇ ھايال بولمايلا چىقتى . ئۇ چاپىنىنى يېپىنچاقلىۋال-

---

① ئىخراج — سۈرگە دورىسى .

غان ، ئۇنىڭ ئۈستىگە پۇتىغا ئاياغمۇ كىيمىگەنىدى .
سەن سەل ھەيران بولدۇڭ .
— تەييار بولۇپ چىقماپسەنيا ؟ …
ئۇ قېشىڭغا كېلىپ توختىدى . ئۇنىڭغا قارىدىڭ ، بىراق ئۇ-
نىڭ قوڭۇر كۆزلىرىدىن دەماللىققا ھېچبىر مەنە سېزەلمىدىڭ .
شۇڭا ، ئۆزۈڭنىمۇ قېتىپ :
— بارمايمىزمۇيا ؟ — دەپ سورىدىڭ .
— بارمىساق بارمايلىمىكى ، — دېدى ئۇ زەئىپانە تەلەپپۇزدا .
— نې… نېمىشقا ؟
سەن ھەيران قالغىنىڭدىن كېكەچلەپ قالدىڭ . چۈنكى ، سەن
مەتسالىدىن بۇنداق جاۋاب كۈتمىگەنىدىڭ ، كۈتمەيتتىڭ ؛ ئۇنىڭ بۇ
جاۋابىغا ئىشەنگۈڭ كەلمىدى ، ئىشەنمەيتتىڭ . ئۇ بۇنداق جاۋاب
بېرىدىغان يىگىت ئەمەس ئىدى ، ئۇنى چوڭقۇر چۈشىنەتتىڭ . شۇ-
ڭا ، سەن ئويلاپ قالدىڭ : ماڭا چاقچاق قىلىۋاتقان ئوخشايدۇ .
مېنى سىناۋاتقاندۇ ، بەلكىم .
ياندۇرۇپ سورىدىڭ :
— چاقچاق قىلىۋاتمايدىغانسەن ؟
— ياق .
— ئەمىسە نېمىشقا ؟
ئۇ ئۈندىمىدى . سەن ئۆرۈككە يۆلەندىڭ . ئۇ قاشتىلا ئولتۇ-
رۇپ يەرگە قارىدى . سۈتتەك ئايدىڭ كېچە قوينىدىكى گىرىمسەن
باغ سۈكۈتكە چۆمگەنىدى .
سۈكۈت ، جاھىلانە سۈكۈت داۋام قىلاتتى .
نېمىشقا بارماس بولۇپ قالغاندۇ ؟ دادىسى بارغىلى قويمىغانمى-
دۇ ياكى ئۆزى… قورقۇپ… ئۇ قورقماس يىگىت ئىدىغۇ ؟ مەيلى
بارمىسا ، ئۆزۈم كېتىۋېرەيمىكى…
بىراق ، ئۇنىڭ بارماسلىقىنىڭ سەۋەبىنى سورىغۇڭ كېلىپ
قالدى :
— بارمىساڭ بارما ، زادى نېمىشقا بارمايسەن ؟

— ...
— قورقتۇڭمۇيا ؟
— ياق !
— ئەمىسە نېمىشقا ؟
— ...

غۇژژىدە ئاچچىقىڭ كەلدى . ئۇنىڭغا ۋارقىردىڭ ، خۇددى ئۇكاڭغا ۋارقىرىغاندەك :

— جېنىڭ چىقىپ كەتسىمۇ ، گەپ قىلغىنە ، ئاداش ! راست گەپنى دە ، بارمىساق بارمايلى بوپتۇ .

ئۇ ئاخىر زۇۋان سۈردى :

— سەن بىلمەيسەن ، مېنىڭ ئاشىقىم بار ، جەڭ دېگەندە... ناۋادا ئۆلۈپ كەتسەم... كۈزىچە... 10 - ئايدا توي قىلماقچى بولغان . سەندەك بىر قېتىم توي قىلىۋالغان بولسامغۇ...

ئۇنىڭ دېمى بارغانسېرى ئىچىگە چۈشۈپ كېتىۋاتاتتى .

ئاشىقىم بار ؟... كىمدۇ ئۇنىڭ ئاشىقى ؟... ئەجەب مەن ئاڭلىماپتىمەنيا ؟...

سەن خىيالىڭنى يىغىپ سورىدىڭ :

— تونۇگۇن ئۇنداق دېمەيتتىڭيا ؟
— ...

ئۇ قاشقا تېخىمۇ چوڭقۇر ئولتۇرۇشۇپ كەتتى .

ئۇنى زورلىغۇڭ كەلمىدى .

— مەيلى ئەمىسە ، سېنىڭ بارغۇڭ كەلمىگەن بولسا ، بىز بېرىۋېرىلى .

ئۇ ئورنىدىن تۇردى ، ساڭا تىكىلىپ قارىدى . ئۇنىڭ كۆزلىرىدە ۋىسال تەشنالىقى جىلۋىلىنەتتى ؛ ئۇنىڭ ئويچان كۆزلىرىدە خىجالەت جىلۋىلىنەتتى .

— خوش ، سەمەندەر !

ئۇ سېنى دوستانە مېھرى بىلەن قۇچاقلىدى . ئۇنىڭ باغرى ئۇنىڭغا بولغان ئاچچىق قېيىداشلىرىڭنى شۇررىدە ئېرىتىۋەتتى ،

خۇددى ئوتقا چۈشكەن قوغۇشۇندەك . شۇڭا ، سەنمۇ ئۇنى دوستانە مېھىر - مۇھەببەت بىلەن قۇچاقلاپ :

— سەن بولساڭمۇ بەختلىك بولغاچ تۇر ، ئاداش ! — دېدىڭ چىن يۈرىكىڭدىن چىقىرىپ .

— رەھمەت !

ئۇنىڭ كۆزلىرىدىكى خىجالەت يوقالغانىدى . بۇنى كۆرۈپ ئۆزۈڭنى يېنىكلەپ قالغاندەك ھېس قىلدىڭ .

— ئاللا سىلەرگە نۇسرەت ئاتا قىلغاي ! سېنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي ! ھەر نامىزىمدا ساڭا ئامانلىق تىلەپ دۇئا قىلىشنى ئۇنتۇمايمەن !...

— رەھمەت ساڭا ! — سەن ئۇنىڭ ئىككى مۈرىسىدىن تۇتۇپ چىڭگىدە قىستىڭ ، — مەن سەن ئۈچۈنمۇ جەڭ قىلىپ قويىمەن !

چىن يۈرىكىڭدىن چىققان بۇ سۆزلىرىڭنى ئاڭلىغان مەتسالەنىڭ كۆزلىرىدە ياش لىغىرلاپ قالغانىدى . بۇنى كۆرۈپ سېنىڭمۇ ئۆپكەڭ ئۆرۈلدى . شۇڭا ، كىچىككىڭدىن باشلاپلا بىللە ئويناپ چوڭ بولغان بۇ قەدىناس دوستۇڭدىن كۆزۈڭ قىيمىغان ھالدا ئايرىلىشقا مەجبۇر بولدۇڭ .

ئۇ خەيرلىك تىلەكلىرى بىلەن تامدىن ماراپلا قالدى .

سەن قېيىنىمىڭ ئۆيىگە كەلدىڭ . ئۇ ئاسانلا ئويغاندى .

— مەن بارمايدىغان بولۇپ قالدىم ، ئاداش ، — دېدى ئۇ خىجالەت بىلەن .

— نېمىشقا ؟

— سەنمۇ بىلىسەن ، ئاتا - ئانام قېرىپ قالدى ، مەن كەتسەم...

سەن ئۇنىڭ بىلەن تاقىشىپ يۈرمىدىڭ .

— مەيلى ئەمىسە ، خوش !

— خوش ، خۇداغا ئامانەت ، ئاقىۋول بولسۇن ! سېنى ئامان قىلغاي ئىلاھىم !

ئۇنىڭ ياخشى تىلەكلىرىنى سەمىمىيلىك بىلەن قوبۇل قى-

لىپ ، رەھمەت ـ تەشەككۇرۇڭنى بىلدۈرۈپ خوشلاشتىڭ .

سادىقنى ئويغاتتىڭ .

— باللىرىم كىچىك...

نىيازنى ئويغاتتىڭ .

— چېرىكلەر بىلەن ھېچقانداق ئۆچ ـ ئاداۋىتىم يوق...

رۇسۇلنى ئويغاتتىڭ .

— تېخى ئون گۈلۈمنىڭ بىرىمۇ ئېچىلمىدى...

ھەمساۋاق دوستۇڭ ئىسكەندەرنى ئويغاتتىڭ .

— سېنىڭمۇ خەۋىرىڭ بار ، تەجەللى ھەزرىتىم ھەققىدە قىسسە يېزىۋاتىمەن ، ئۇنى بىر باشقا ئاچىقمىسام بولمايدۇ...

— «ئازاد بولمىغان مىللەتنىڭ ئىستىقبالى بولمايدۇ ، شۇڭا بىزمۇ ئازادلىق ئۈچۈن جېنىمىزنى پىدا قىلمىساق بولمايدۇ» دەيتتىڭغۇ ؟

— بۇ ھەقىقەت ! مەن شۇنداق دېگەن ، لېكىن...

موللا ئايۇپنى ئويغاتتىڭ .

— مەدرىسىدىكى تالىپلىرىم ساۋاقسىز قالىدۇ...

— قايسىبىر كىتابقا : «تەڭرى ۋە زامان ئۆلمەيدۇ ، ئادەم ئۆلۈش ئۈچۈن تۇغۇلىدۇ» دەپ پۈتۈلۈپتىكەن . دېمەك ، ئادەم ئۆلۈش ئۈچۈن ياشايدۇ . شۇڭا ، بىزمۇ ياشاش ئۈچۈن — ھۆرلۈك ـ باراۋەرلىك ئۈچۈن ئۆلۈشىمىز كېرەك دەيتتىڭغۇ ؟

— ئۇغۇ شۇنداق ، ئەمما...

سەن ئۇنىڭ بىلەن خوشلاشتىڭ ، ئارقاڭغا ياندىڭ . ئاران ـ ئاران دەسسەپ كېتىۋاتاتتىڭ . چۈنكى ، خەيرلىك تىلەكلەر ئۈستۈڭدىن بېسىپلا تۇراتتى ، خۇددى تاغدەك . نەق ـ نېسى دۇئالار ئاستىدا مىجىلىپلا كەتكەندىڭ ، گوياكى تۆگە تاپىنى ئاستىدا قالغان چۈمۈلىدەك . سېنى قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى يۆلەپ تۇرمىغان بولسا ، بەلكىم لاسىدە بوشىشىپ ، ئىزىڭغىلا ئولتۇرۇپ قېلىشىڭ مۇمكىن ئىدى .

قانداق قىلسام بولار ؟

تەۋرىنىپ قالدىڭ .

مەنمۇ بارمايمىكى...

بىر قارارغا كېلەلمىدىڭ . دوستلىرىڭنىڭ باھانە ـ سەۋەبلىرىنى ئەزمايىش قىلىشقا باشلىدىڭ . ئەزمايىش قىلغانسېرى دوستلىرىڭنىڭ باھانە ـ سەۋەبلىرى ئورۇنلۇق تۇيۇلاتتى ؛ ئەزمايىش قىلغانسېرى ئىشەنچ ـ ئىرادەڭ لىڭشىپ ، قەلبىڭگە ئۈمىدسىزلىك سايە تاشلايتتى .

مېنىڭمۇ ئاتا ـ ئانام ياشىنىپ قالدى ، مەندىن باشقا باققۇدەك بالىسى يوق ، ئون ياشلىق سىڭلىم ئۇلارنى باقالمايدۇ . چېرىكلەر بىلەنمۇ ھېچقانداق ئۆچ ـ ئاداۋىتىمىز يوق . زەيندىدىنىنى يوشۇرۇپ قالمىغان بولسام ، چېرىكلەر مېنى بىكاردىن ـ بىكارغا ئۇرمايتتى . ئادەم دېگەن تاياق يەپ ، يىغلاپ ـ قاقشاپ ياشايدىغان گەپ ...ئېمىشقا مەنمۇ جەڭگە بارىدىكەنمەن ؟ ھەپسىدە — ساقچىلارنىڭ تاياق ـ توقماقلىرىدا ئۆلمىدىمىغۇ ، ئۆلگەندىن بەش بەتەر قىينالدىم ، ئەمدى يەنە قىينالغۇم ، راھەت ـ پاراغەت كۆرمەي ، ياپياش تۇرۇپلا ئۆلگۈم يوق !...

ئۆزۈڭگە ئىشەنگۈڭ كەلمەي قالدى ؛ ئۆزۈڭنىڭ ئويلىرىڭغا ئىشەنگۈڭ كەلمەي قالدى . ئەمما ، ئىشەنمەي بولمايتتى . سەن راستلا شۇنداق ئويلىغانىدىڭ ، شۇ ئويلىرىڭدىن خىجالەت بولدۇڭ ، نومۇس ھېس قىلدىڭ . ئەمما ، نومۇس ، خىجالەتلىكنى تەن ئالغۇڭ كەلمىدى .

مەنمۇ بارمايمەن . بىرلا مېنىڭ ئاشقىم يوق شۇ . بۇ مېنىڭ جەڭگە بېرىشىمغا شەرت بولالمايدۇ . ئاشقىم يوق دەپ خوتۇن ئالمىسام بولامدۇ ؟ بىر قېتىم خوتۇن ئالغىنىم بىلەن ، بالام يوق . شۇڭا ، يەنە خوتۇن ئېلىپ ، بالا تاپمىسام بولمايدۇ . ئۆلۈپ كەتسەم ، جەمەتىمىزنىڭ يىلتىز ـ نەسەبى قۇرۇپ كەتسە مەيلىمۇ ؟ ياق ! ئاسلانچىلىك بولسىمۇ ، بىرەر بالام بولغان بولسىغۇ... بولدىلا ، مەنمۇ بارمايمەن !

تولۇن ئاي باش ئۈستۈڭدىلا ، ساڭا ئەگىشىپ كېتىۋاتاتتى .

يازنىڭ راھەتبەخش ئىللىق شامىلى سېنى توڭدۇرۇپ، تىترىتىشكە باشلىغانىدى. چۈنكى، قەلبىڭ سوپسوغۇق، بايىقى تەپتىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى؛ قەلبىڭ قۇپقۇرۇق، بايىقى ئىشەنچتىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى؛ قەلبىڭ دوزاختەك مۇدھىش، بايىقى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسىدىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى.

بۇ مەنمۇ؟ شۇلارنى ئويلىغان مەنمۇ؟

ئۆز - ئۆزۈڭگە ئىشەنگۈڭ كەلمەيتتى.

زەيىنىدىن بىلەن سەپەرداش بولۇش جەريانىدا ۋەتەن، مىللەت، ئازادلىق ھەققىدە قەلبىڭگە پۈككەن گۈزەل غايىلىرىڭ قېنى؟ سەن تېخى يېقىندىلا قوزغىلىدىغان ئىنقىلابقا قاتنىشىپ، ئۆزۈڭنى خەلقىنىڭ ھۆرلۈك - باراۋەرلىكى ئۈچۈن بېغىشلىماقچى بولغانغۇ؟ قېنى ئۇ بۈيۈك ئېتىقاد - غايىلىرىڭ؟

بىلمەيتتىڭ. ياق، بىلەتتىڭ، بىلمەسكە سېلىۋالغانىدىڭ.

شۇڭا، شۇلارنى ئويلىغان، شۇنداق قارارغا كەلگەن كىشىنىڭ ئۆزۈڭ ئىكەنلىكىگە ئىشەنگۈڭ كەلمەيتتى؛ شۇڭا، سەن ئۆزۈڭگە ئوخشاشمايدىغان يوچۇن بىر ئادەمگە ئايلىنىپ قالغانىدىڭ، خۇددى ئاز بولسىمۇ ئۇستازىڭ راشىددىن مۇپتى ھاجىمدا ئوقۇپ بىلىم تەھسىل قىلىپ باقمىغاندەك، زەيىنىدىن زايىتوف بىلەن سىرداش دوستلاردىن بولۇپ، قەلبىڭگە گۈزەل غايىلەرنى پۈكۈپ باقمىغاندەك، چىرىكلەر تەرىپىدىن روھىي ۋە جىسمانىي جەھەتتىن ئۆلگۈدەك ئازابلىنىپ، ئۇلاردىن قىساس ئېلىش ئۈچۈن ئۆز - ئۆزۈڭگە قەسەم بېرىپ باقمىغاندەك، يۈرىكىڭنىڭ ئەڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدا چىرىكلەرگە نىسبەتەن ئۆچ - ئاداۋەت كۆكلەپ باقمىغاندەك.

ئۆزۈڭنى ناھايىتى ماغدۇرسىز سەزدىڭ، خۇددى تەكلىماكان قۇملۇقىنى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتكەن ئۇسسۇز يولۇچىدەك. چۈنكى، بايىقى كۈچ - قۇۋۋەتلىرىڭ چىرايلىق باھانە - سەۋەبلەر، «لېكىن»، «بىراق»، «ئەمما»لار، ئېزگۈ تىلەكلەر ئاستىدا مىجىلىپلا كەتكەنىدى، مىسالى بايىقى ئېزگۈ تىلەكلەر، نەق - نېسى دۇئالار، «لېكىن»، «ئەمما»، «بىراق»لار ئاستىدا قالغان

ۋۇجۇدۇڭدەك.

پۇت - قوللىرىڭ بوشىشىپ، پالاقشىپ قېلىۋاتاتتى. شۇڭا، ئېرىق بويىغا كېلىپ دوڭغاق سۆگەتكە يۆلەندىڭ. لېكىن، سىيرىلىپ - سىيرىلىپ ئولتۇرۇپ قالدىڭ.

ئەجەب بولۇپ قالدىمىيا؟ نېمە بولغاندۇ ماڭا؟

بىلمەيتتىڭ؛ سېنى يۆلەشتۈرۈپ ئېلىپ كېتىۋاتقان قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قالغانلىقىڭنى بىلمەيتتىڭ. ئەگەر بىلگەن بولساڭ، دوستلىرىڭنىڭ باھانە - سەۋەبلىرىنى ئەزمايىش قىلىشىنىڭ ئورنىغا، نۇرانە مەنزىلگە قاراپ مەردانە قەدەملەر بىلەن تەنھا كېتىۋەرگەن بولاتتىڭ.

ئۇسساۋاتقانلىقىڭنى ھېس قىلدىڭ. راستتىنلا ئۇسساپ كەتكەنىدىڭ. قولۇڭنى يۇيۇپ، بىر ئوچۇم سۇ ئىچتىڭ. ئۈلۈغ - كىچىك تىنىپ، شىرىلداپ ئېقىۋاتقان سۈپسۈزۈك سۇغا تىكىلدىڭ، تىكىلدىڭيۇ، ھەيران قالدىڭ. چۈنكى، تولۇن ئاي ۋە يۇلتۇزلار جىلۋە قىلىپ تۇرغان سۇ سەتھىدە بىچارە، تولىمۇ بىچارە ھالەتكە چۈشۈپ قالغان بىرى ساڭا ئىنتايىن بىچارىلەرچە قاراپ تۇراتتى، ئۇ سەن ئىدىڭ. بىردىنلا ئۆزۈڭگە ئىچىڭ ئاغرىپ قالدى. ئۆزۈڭنى راستتىنلا بىچارە، يېتىم، يەككە - يېگانە، غۇرۇرسىز ھېس قىلىپ قالدىڭ.

توۋا، بۇ مەنمۇ؟... بۇ راستتىنلا مەنمۇ - ھە؟... نېمىشقا... نېمىشقا ئۆزۈمنى مۇشۇنداق بىچارە ھېس قىلىمەن؟

بىلمەيتتىڭ.

ئاتا - ئانام تۇرۇپمۇ ئۆزۈمنى نېمىشقا يېتىم ھېس قىلىمەن؟

بىلمەيتتىڭ.

نېمىشقا ئۆزۈمنى بۇ دۇنيادا يەككە - يېگانە قالغاندەك ھېس قىلىمەن؟

بىلمەيتتىڭ.

نېمىشقا ئۆزۈمنى غۇرۇرسىز ھېس قىلىمەن؟

بىلمەيتتىڭ، زادىلا بىلمەيتتىڭ.

چۈنكى ، سەن ئىشەنچىسنى يوقاتقان ئادەمنىڭ مۈشۈنداق بىچا-
رە بولىدىغانلىقىنى بىلمەيتتىڭ ؛ ئېتىقادىدىن يېنىۋېلىپ ، قەلبىدى-
كى گۈزەل كۆيلەر — جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قالغان ئادەم-
نىڭ ئاتا - ئانىسى تۈرۈپمۇ مۈشۈنداق قارا يېتىم بولۇپ قالىدىغان-
لىقىنى بىلمەيتتىڭ ؛ ئۇلۇغۋارانە ئىستىكىدىن ۋاز كەچكەن ئادەم-
نىڭ دۇنيادا مۈشۈنداق يەككە - يېگانە قالىدىغانلىقىنى بىلمەيت-
تىڭ ؛ قىساسىنى ئۇنتۇغان ، قىساس ئېلىش ئۈچۈن ئۆز - ئۆزىگە
قەسەم بېرىپ ، قەسىمىنى بۇزغان ئادەمنىڭ مۈشۈنداق غۇرۇرسىز
بولۇپ قالىدىغانلىقىنى بىلمەيتتىڭ .

ئەگەر بىلگەن بولساڭ ، بېھىشكە تۇتىشىپ كېتىدىغان يولۇڭ-
دىن — ئەتراپىدا خىلمۇخىل گۈللەر ئېچىلىپ ، خىلمۇخىل قۇش-
لار سايرىشىپ ، ئىككى يېقىدا سۈپسۈزۈك سۇلار شىرىلداپ ئېقىپ
تۇرىدىغان نۇرانە يولۇڭدىن يېنىۋېلىپ ، قەلبىڭدىكى گۈزەل
كۆيلەر — جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قالمىغان بولاتتىڭ .

شۇنداق ، سەن ناھايىتى مۈشەققەتتە ئېرىشكەن ئەڭ زور بايلى-
قىڭدىن — جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قالدىڭ . چۈنكى ، سەن
بىردەمدىلا قىساسىنى ئۇنتۇغان غەپلەتتىكى ئادەمگە ئايلىنىپ
قالغانىدىڭ .

توساتتىنلا قەلبىڭنىڭ ئەڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىن غەزەپلىك بىر
سوئاللىق ئىدا كۆتۈرۈلۈپ قالدى : «ئۇندىاقتا جەڭگە كىم
بارىدۇ ؟ !»

بۇ ھەقتە ئويلىغۇڭ كەلمىدى . بەلكىم ، ئويلاپمۇ قالار ئى-
دىڭ ، لېكىن قەيەردىندۇ لەيلەپ - لەيلەپ ئۇچۇپ كەلگەن مۇنۇ
ناخشا سىنىڭ ئويلاش پۇرسىتىڭنى تارتىۋالدى :

بۇ ھاۋا ھاۋامىدۇ ؟
قار - يامغۇر ياغامىدۇ ؟
ئاچىسى ئۆلۈپ قالسا ،
سىڭلىسى راۋامىدۇ ؟

ھەسرەتلىك ناخشا داۋام قىلاتتى . لېكىن ، سەن داۋامىغا قۇ-
لاق سالمىدىڭ ، قۇلاق سالغۇڭ كەلمىدى ، خۇددى ھېلىقى «جەڭگە
كىم بارىدۇ ؟» دېگەن سوئالغا جاۋاب بەرگۈڭ كەلمىگەندەك . شۇ-
ڭا ، ناخشىنىڭ داۋامىغا قۇلاق سېلىشنىڭ ئورنىغا شىۋىرلىدىڭ :

«ئاچىسى ئۆلۈپ قالسا... سىڭلىسى... ئەجەب بۇ ھەقتە ئويلاپ
باقماپتىمەنيا ؟ راۋا بولماي ئەمىسە ! نېمىشقا راۋا بولمايتتى ؟ راۋا
بولىدۇ تازا !»

كۆڭلۈڭ ۋاللىدە يورۇپ كەتتى ، خۇددى كۆز ئالدىڭدىكى چەك-
سىز كەتكەن ئايدالىدەك .

«ئەجەب يادىمغا كەلمەپتۇيا ؟... كاساپەت !»

بېشىڭنى كۆتۈرۈپ ، كەينىڭدىكى سۆگەتكە يۆلىنىپ ئولتۇ-
رۇپ ئايغا تىكىلدىڭ . تولۇن ئاي كۆز ئالدىڭدىلا ئەگىپ يۈرەتتى ،
خۇددى ئايالىڭنىڭ سىڭلىسى زۇمرەتنىڭ نۇرلۇق سىيماسىدەك :
ئۇن تۆت كۈنلۈك تولۇن ئايدەك يۇپيۇملاق يۈز ، باھاردىكى كەچكى
شەپەقتەك قىپقىزىل مەڭز ، پۇرچاقچىلىك خال قونغان ئانار دانى-
سىدەك قىپقىزىل لەۋ ، خۇددى ئۈينىڭ كۆزىدەك يوغان ، قاپقارا
شەھلا كۆز ، زىلۋا بويىدا تاپىنىنى سۆيۈپ تۇرىدىغان بىلەكتەك
ئىككى ئۆرۈمە چاچ...

«بالدۇرراق يادىمغا كەلسىچۇ ، كاساپەت !... دىققەت قىلماپتى-
مەنيا ، ئەجەب !»

ئېرىقتىكى زىلال سۇ شىرىلدايتتى . مەيىن شامال يالپۇز
ھىدىنى قەلب دۇنيايىڭغا ھەيدەپ كىرەتتى . لېكىن ، قەلبىڭ شۇ-
چىلىك ئاچچىق ، شۇنچىلىك قاڭسىق ئىدى .

شۇڭا ، سەن بىر تۇتام يالپۇزنى يۇلۇۋېلىپ ، قېنىپ - قېنىپ
ھىدلىدىڭ ، گويا مەرھۇم ئايالىڭنىڭ چاچلىرىنى ھىدلىغاندەك .

«بىچارە !»

ئايالىڭ تۇغۇتتا ئۆلۈپ كەتكەنىدى . ئۇ چېچىنى مەھكەم
چىشلىۋالغان ھالدا قوچىقىڭدىلا جان ئۈزگەنىدى ؛ مۇھەببەتلىك
كۆزلىرى ماڭلاي چاچلىرى ئارىسىدىن ساڭا تىكىلگەن پېتى قېتىپ

قالغان، گىلاستەك قىپقىزىل نېپىز لەۋلىرى سەبىي قەلبىڭدەك ئاقارغان ھالدا سەن بىلەن نىداسىز ۋىدالاشقانىدى.

ئۇ ۋەسىيەتمۇ قىلالمىغانىدى. شۇم ئەجەل…

«بىچارە!»

يۈرىكىڭ ئېچىشىپ، كۆزۈڭگە ئىسسىق ياش كەلدى. ئۇنى سۆيەتتىڭ؛ چىن يۈرىكىڭدىن شۇنداق سۆيەتتىڭ. شۇڭا، ئىككى يىلدىن بېرى ئۇنىڭ بىلەن خىيالىي دۇنيادا غايىبانە ياشاپ كېلىۋاتاتتىڭ. بۇ خىيالىي دۇنيا سەن ئۈچۈن تولىمۇ گۈزەل بولغاچقىلا، قايتا ئۆيلەنگۈڭ كەلمىگەنىدى؛ قايتا ئۆيلىنىپ، ئۇنىڭ روھىنى قورۇندۇرغۇڭ كەلمىگەنىدى؛ خىيالىي دۇنيادىكى گۈزەللىكتىن مەھرۇم قالغۇڭ كەلمىگەنىدى.

مانا ئەمدى ئۇنىڭ سىڭلىسى بىلەن ھەقىقىي دۇنيادا بىر ئۆمۈر بىللە بەختلىك ياشىماق بولۇۋاتاتتىڭ. چۈنكى، سېھرىي قۇدرەتكە ئىگە ھېلىقى ئۇيغۇر ناخشىسى ئايالىڭغا بولغان غايىبانە مېھىر-مۇھەببەتنى بىردەمدىلا زۆمرەتكە بولغان مۇھەببەتكە ئايلاندۇرۇپ قويغانىدى.

زۆمرەتنى ئالىمەن!… ئۇنى ئالسام، ئايالىمنىڭ روھىمۇ قورۇنۇپ يۈرمەيدۇ. ياتنى ئالغاندىن مىڭ ياخشى. راۋا بولماي ئەمىسە، ئەلۋەتتە، راۋا بولىدۇ. نېمىشقا؟… نېمىشقا مەن زۆمرەتنى ئېلىپ، ئۇنى ئۆزۈمگە، ئۆزۈمنى ئۇنىڭغا ئاشىق قىلىشنى ئويلاپ باقمىغان بولغىيتتىم؟ ئۇ ئاچىسىدەكلا چىرايلىق، ئاچىسىدەكلا ئوماق. ئۇ چوقۇم مېنى ئۆزىگە ئاشىق قىلالايدۇ، مەنمۇ شۇ. ئۇنى ئالسالا، ئۇ ماڭا ئاشىق بولۇپ قالاتتى، خۇددى ئاچىسىدەكلا. ئۇ نىكاھىمغا ئۆتسىلا، ئاچىسىنىڭ قەلبىمدىكى ئورنىنى ئىگىلەپ، يۈرىكىمدىكى ئەلەم-ھەسرەت، چۈشكۈنلۈكنى قوغلاپ چىقىراتتى…

راستىنى ئېيتقاندا، مېنىڭ جەڭگە بېرىشقا شەرتىم توشمايدۇ. چۈنكى، مېنىڭ دادام قېرى، چېرىكلەر بىلەنمۇ ھېچقانداق ئۆچ-ئاداۋىتىمىز يوق، گۇناھ ئۆزۈمدە، بۇنى «ئۆچ-

ئاداۋەت» دېيىشكە بولمايدۇ. ئاشىقىممۇ بار بولدى. ئەمدى توي قىلمىسام، بالا تېپىپ، جەمەتىمىزنىڭ يىلتىزىنى كۆكلەتمىسەم بولمايدۇ!…

خىيالىڭ شۇ يەرگە كەلگەندە، قەلبىڭدىن شۇنداق بىر سوئال پارتلاپ چىقتى: «مۇشۇلارنى ئويلىغان سەنمۇ؟!»

بۇ سوئالغا جاۋاب بېرىشتىن باش تارتىپ، خىيالىڭنى داۋاملاشتۇرۇۋەردىڭ: ئازادلىق-ھۆرلۈك… ئاشىق-مەشۇقلار ئۈچۈن ئازادلىقنىڭ كېرىكى يوق؛ مۇھەببەتداشلار ئۈچۈن ھۆرلۈكنىڭ كېرىكى يوق. مۇھەببەتنىڭ ئالدىدا ھەممە نەرسە بىر تىيىن. چۈنكى، مۇھەببەت — ئازادلىق. ھەرگىزمۇ ئازادلىق، ھۆرلۈك مۇھەببەت ئەمەس!

سەن جىنايەتكارانە خىيالىڭنىڭ قۇيرۇقىنى شۇنداق چورت كېسىپ، ئورنىڭدىن سەنتۈرۈلۈپ-سەنتۈرۈلۈپ تۇردۇڭ. سىرقىراپ تۇرغان ئېغىر-ئېغىر پۇتلىرىڭنى سۆرەپ-سۆرەپ، يەڭدەپ-يەڭدەپ ئۆيۈڭگە قاراپ ماڭدىڭ. بايىقى خۇش زۇۋانلىق قۇشلارنىڭ مەپتۇنكارانە سايراشلىرى شىپپىدە غايىب بولغان، ئەتراپىدا خىلمۇخىل گۈللەر ئېچىلغان، ئېرىقلىرىدا سۈپسۈزۈك سۇلار شىرىلداپ ئېقىپ تۇرىدىغان نۇرانە مەنزىلدىن قىلچىمۇ ئەسەر قالمىغانىدى. يول ئوڭغۇل-دوڭغۇل ھەم چاۋار-چاتقاللىق، ئازغان-تىكەنلەر قاپلاپ كەتكەن، مېڭىش تولىمۇ قىيىن ئىدى: يىقىلاتتىڭ، قوپاتتىڭ، ئازغان-تىكەنلەر يۈز-كۆزلىرىڭنى تىلىپ قان ئالاتتى. چاۋار-چاتقاللار ئارىسىدىن يىلان-چايانلار كۈشۈلداپ چىقىپ، ساڭا نەشتەر ئۇرغىلى ھەيۋە قىلاتتى. سەن ۋارقىراپ، جان-جەھلىڭ بىلەن قاچاتتىڭ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆمرۈڭدە سەن ئاڭلاپمۇ باقمىغان ئاجايىپ قورقۇنچلۇق ئاۋازلار سېنى ۋەھىمە-ساراسىمىگە سالاتتى… سەن شۇنچە ئۇزاق يۈگۈرۈپمۇ چاتقاللىقلار ئارىسىدىن چىقىپ كېتەلمەيۋاتاتتىڭ. ئەكسىچە، قورقۇنچلۇق تىلسىملىق دۇنياغا تېخىمۇ ئىچكىرىلەپ كېتىۋاتاتتىڭ. ئاخىر ئۈمىدىڭ «چىرت»لا قىلىپ ئۈزۈلدى. ئامالسىز

ئىلتىجا بىلەن ۋارقىرىدىڭ: «خىزىر، سەن نەدە؟!»

يىقىلىپ - قوپۇپ يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقاچ خېلى ئۇزاق كۈتكەن بولساڭمۇ، ھېچبىر سادا ياكى تىۋىش كەلمىدى، خىزىر تۇرماق، ئۇنىڭ شەپىسىمۇ ئاڭلانمايتتى، سايىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. ئاڭلانغىنى پەقەت قورقۇنچلۇق ئاۋازلار، يىلان - چايانلارنىڭ كۇشۇلداشلىرى...

«نېمىشقا؟!... خىزىر، نېمىشقا كەلمەيسەن؟! كېلىپ، مېنى نېمىشقا بۇ ھالاكەتتىن قۇتقۇزمايسەن؟! سەن كۈلپەت - ھالاكەت ئىچىدە قالغان ناتىۋانلارغا ياخشىلىق قىلغۇچى، بېشىنى سىلىغۇچى ئىدىڭغۇ؟!»

چوڭقۇر ئۈمىدسىزلىك بىلەن ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ ھەسرەت بىلەن يىغلىدىڭ. چۈنكى، سەن خىزىرنىڭ ئۇلۇغۋارانە ئىستىكى، ئېتىقاد - غايىسىدىن يېنىۋالغان، ئۆلۈمدىن قورقىدىغان سەندەك گۇمراھ بەندىگە ياخشىلىق قىلمايدىغانلىقىنى بىلمەيتتىڭ. ئەگەر بىلگەن بولساڭ، ئارقاڭغا يېنىپ، بايىقى نۇرانە يولۇڭغا كىرىپ كەتكەن بولاتتىڭ. شۇڭا، يۈز - كۆزلىرىڭنىڭ تىلىم - تىلىم تىلىنىپ، شۇرقىراپ قان ئېقىشىغا قارىماي، چاۋار - چاتقال، ئازغان - تىكەنلەرنى قايرىپ، جان - جەھلىڭ بىلەن يۈگۈردۈڭ...

بىر چاغدا بۇرۇلۇپ كەينىڭگە قاراپ ھەيرانلا قالدىڭ. چۈنكى، سەن شۇنچە يۈگۈرۈپمۇ بايىقى يۆلىنىپ ئولتۇرغان دوڭغاق سۆگەت تۈۋىدىن ئەمدىلا ئون نەچچە قەدەم يىراقلاشقانىدىڭ.

باياتىن بېرى مەن قەيەردە ماڭدىم؟

بىلمەيتتىڭ.

باياتىن بېرى سەن يۈگۈرگەن، قورقۇنچلۇق ئاۋازلار بىلەن تولغان يىلان - چايانلىق، چاۋار - چاتقاللىق، ئازغان - تىكەنلىك يول دەل سېنىڭ قەلبىڭ ئىدى.

سەن ئېسىڭنى يىغىپ، يولۇڭنى داۋام قىلدىڭ. پۇتلىرىڭ شۇ قەدەر ئېغىر، بارغانسېرى ئېغىرلىشىپ كېتىۋاتاتتى، گوياكى چو-

يۈندەك. پۈتۈن ئەزايىڭ سىرقىراپ ئاغرىيتتى، خۇددى ئۇرۇپ چېقىۋەتكەندەك. ئىچ - ئىچىڭدىن ھاردۇق — «ئۇھ» چىقاتتى، مىسالى ھازىرلا چۆلدىن چىققان ئۇسسۇز يولۇچىدەك. قەلبىڭدە شىۋىرغان ھۇۋلايتتى، بەئەينى كۆھقاپنىڭ ئاغزىدەك.

ئەجەب بولۇپ قالدىميا، بىردەمدە نېمە بولغاندۇ ماڭا؟

بىلمەيتتىڭ. چۈنكى، سەن مۇھەببەت گەرچە ھۆرلۈك - ئەركىنلىكسىزمۇ ئۆزىنىڭ ھاياتىي كۈچىنى ساقلاپ قالالىسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئاخىرقى ھېسابتا ۋىسالسىز مۇھەببەتكە ئايلىنىپ قالىدىغانلىقىنى بىلمەيتتىڭ. ئەگەر بىلگەن بولساڭ، «مۇھەببەت — ئازادلىق - ھۆرلۈك، لېكىن ئازادلىق — مۇھەببەت ئەمەس!» دەپ يەڭگىلتەكلىك بىلەن ھۆكۈم چىقارمىغان بولاتتىڭ؛ ئەگەر بۇ نۇقتىنى چۈشەنگەن، چوڭقۇر چۈشەنگەن بولساڭ، يىلان - چايانلىق، چاۋار - چاتقاللىق يولدا ئېغىر قەدەملىرىڭنى سۆرەپ ئۆيۈڭگە ئەمەس، قەلبىڭدىكى گۈزەل كۆيلەر — جەننەت ساداسى ئىچىدە بېھىشكە تۇتىشىپ كېتىدىغان نۇرانە يول ئارقىلىق جەڭگاھقا قاراپ ماڭغان بولاتتىڭ.

دادام نېمە دەر؟ ھېچنېمە دېمەيدۇ! ‹ئۇماچ ئىچسەكمۇ، زاغرا غاجىساقمۇ، بىزدىن ئايرىلما›، دېگەن. ئۇلار مېنىڭ رايىمنى دەپلا جەڭگە بېرىشىمغا خۇشاللىق بىلەن رازىلىق بەرگەن. بولمىسا مېنى زار - زار يىغلاپ تۇرۇپ ئۈزىتىپ قالامتى؟ قايتىپ كەلگەنلىكىمنى كۆرسە، «ۋاي جېنىم قوزام، ھەرنېمە بولسا قايتىپ كېلىپسەن» دەپ چوكۇلدىتىپ سۆيۈپ كېتىدۇ...

ئەمما، ئاتا - ئاناڭ ئۇنداق قىلمىدى.

— نېمىشقا يېنىپ كەلدىڭ، بالام؟

ئىشىكتىن كىرىپ بولغۇچە ئاناڭ شۇنداق دەپ سوراپ بولدى. داداڭ ئاجايىپ ھەيرانلىق بىلەن ساڭا قاراپلا قالدى. سەن سۇپىنىڭ لېۋىدىلا ئولتۇرۇپ قالدىڭ. ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويۇپ، ئىنتايىن ھارغىن، ئۈمىدسىز تەلەپپۇز بىلەن بولغان ئىشلارنى سۆزلەپ بەردىڭ. ئاخىردا: «مېنىڭ ھېچنېمەم، ھېچ ئىشىم

يوق ئوخشايدۇ بۇ تۇرقىدا، جېنىغا تويغان مەنلا ئوخشايمەن» دەپ غۇدۇرىغان بولۇپ سۆزۈڭنى تۈگەتتىڭ - دە، ئاتا - ئاناڭنىڭ ئىنكاسىنى كۈتتۈڭ. ئاتا - ئاناڭ سېنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىڭنى كۆرۈپ قانداق ھەيران قالغان بولسا، سەنمۇ شۇنداق ھەيران قالدىڭ. چۈنكى، ئاتا - ئاناڭ ھەسرەتلىك ئۇلۇغ - كىچىك تىنىشىپ، بىر - بىرىگە ئەپسۇسلۇق ئىلكىدە قاراپ قېلىشقانىدى. بىرپەس جىمىلىقتىن كېيىن داداڭ ئېغىر - بېسىقلىق بىلەن سۆزلەپلا كەتتى:

— بىرى تېخى توي قىلمىغان، خوتۇن ئالمىسا، بالا تاپمىسا بولمايدۇ. بىرىنىڭ ئاتا - ئانىسى قېرى، باققۇچىسى يوق. بىرى يالغۇز ئوغۇل، ئۆلۈپ كەتسە، نەسەب - ئىلتىزى قۇرۇپ كېتىدۇ. بىرىنىڭ باللىرى كىچىك، ئۆلۈپ كەتسە، باللىرىمۇ ئۆلۈپ كېتىدۇ. بىرى شائىر - يازغۇچى، ئەسەر يېزىپ، ئەۋلادلىرىغا مىراس قالدۇرمىسا بولمايدۇ. بىرىنىڭ تېخى ئۇن گۈلىنىڭ بىرىمۇ ئېچىلمىغان. بىرى مۇقەددەس ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئالغان، تالىپ تەربىيىلىمىسە بولمايدۇ، موللا - تالىپ ئازىيىپ كېتىپ، جەننەت قۇرۇق قالىدۇ. بىرى ئالىم، زامانغا كېرەكلىك، ئۆلۈپ كەتسە بولمايدۇ. بىرىنىڭ ھېچنېمىدىن تەڭلىكى يوق. بىرىنىڭ چېرىكلەر بىلەن ئۆچ - ئاداۋىتى يوق. بىرى قېرى، بىرى ئايال، جەڭ قىلالمايدۇ. بىرى...— داداڭ قىزىشىپ سۆزلەپ شۇ يەرگە كەلگەندە، ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويۇپ، بىردەم تۇرۇۋالغاندىن كېيىن، داۋام قىلدى، — ئەمىسە، جەڭنى كىم قىلىدۇ؟ شۇنداق ئەمەس كىم بار؟ جەڭگە بېرىش پەقەت جېنىدىن تويغانلارنىڭلا، چېرىكلەر بىلەن ئۆچ - ئاداۋىتى بارلارنىڭلا ئىشى ئوخشايدۇ بۇ تۇرقىدا. جاھاندا جېنىدىن تويغان كىم بار؟ راسا ئويلاپ باقساق، كىمنىڭ چېرىكلەر بىلەن ئۆچ - ئاداۋىتى يوق؟ ئاۋامنىڭ ئۆچ - ئاداۋىتى...

داداڭ چىڭقىلىپ يۆتىلىپ كېتىپ، گېپىنى داۋاملاشتۇرالمىدى. داداڭنىڭ كۆزدە تۇتۇۋاتقىنى 1933 - يىلى يازدا يۈز بەرگەن

«شاپىلىق تۈز پاجىئەسى» ئىدى. سەن داداڭدىن خوتەندە شاھمەنسۇرنىڭ قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ، ماخۇسەن قىسىملىرىنى ئۇزۇل - كېسىل مەغلۇپ قىلغانلىقىنى، شەرمەندىلەرچە مەغلۇپ بولغان ماخۇسەن قىسىملىرىنىڭ يەكەن تەرەپكە ئۆتۈپ كېتىش ئۈچۈن، تاغ بېغىرلاپ قېچىپ كېلىۋاتقانلىقىدىن خەۋەر تاپقان قاغىلىقتىكى قوزغىلاڭچىلارنىڭ رەھبىرىدىن ھەسەن ۋالىيغا: «...مىلتىقىنىڭ ئوقى يوق، ئەلنى باشلاپ چىقىپ ئالدىنى توسۇڭلار!...» دەپ يارلىق كەلگەنلىكىنى، شۇنىڭ بىلەن چوپان خەلقى پالتا، كەكە، ئارا - گۈرجەك، تاياق - توقماقلارنى كۆتۈرۈپ، چېرىكلەرنىڭ ئالدىنى توسقىلى «شاپىلىق تۈز» دېگەن تۈپتۈز كەتكەن، شاپ بىلەن قاپلانغان قۇملۇققا كەلگەندە، چېرىكلەر خەلق توپىنى قورشاپ، ئىككى يۈز ئوتتۇز نەپەر ئادەمنى قىرىپ تاشلاپ، يەكەن زېمىنىغا قېچىپ كەتكەنلىكىنى① تالاي قېتىم ئاڭلىغانىدىڭ. شۇلارنى ئويلاپ كۆزۈڭنى يۇمدۇڭ. كۆز ئالدىڭدا سەبىي قەلبىڭنى مۇجۇپ - مۇجۇۋەتكەن، پۇت - قوللىرىڭنى سىرقىرىتىپ - سىرقىرىتىۋەتكەن «شاپىلىق تۈز پاجىئەسى» — قانغا بويالغان قۇملۇق، قانغا بويىلىپ ياتقان سانجاق - سانجاق جەسەتلەر زاھىر بولدى.

تېنىڭ قايتىدىن سىرقىراپ، كۆزۈڭنى ئاچتىڭ. ئاتا - ئاناڭ قاتتىق مەيۈسلۈك ئىلكىدە مىجىلىپ، سۈپىنىڭ قىرىغا ئولتۇرۇشۇپلا كەتكەنىدى، گوياكى لايغا بارا - بارا ئولتۇرۇشۇپ كېتىۋاتقان قورام تاشتەك.

يەنە كۆزۈڭنى يۇمدۇڭ. كۆز ئالدىڭدا بايىلا يۈرىكىڭنى پىژىدە كۆيدۈرۈپ ئۆتۈپ كەتكەن زۇمرەتنىڭ گۈزەل سىيماسى زاھىر بولدى.

كۆزۈڭنى ئاچتىڭ، ئاتا - ئاناڭ نېمە ئىش قىلىشنى، نېمە دېيىشنى بىلەلمەي قېتىپلا قالغانىدى، خۇددى كاۋا بارىڭى ئۈستىدىكى تولۇن ئايدەك.

① ئاپتورنىڭ «ياغاچ مېدال» ناملىق رومانىغا قاراڭ.

كۆزۈڭنى يۇمدۇڭ . كۆز ئالدىڭدا بۇلاپ ـ تالىنىپ ، ساياقىقا ،
يۇرت ـ ماكانسىزغا ئايلىنىپ قالغانلار ۋە قىلىنىۋاتقانلار ، ئاياغ
ئاستى قىلىنىۋاتقان خوتۇن ـ قىزلار ، ئاچ ـ زارلىقتىن ئۆلۈپ
كېتىۋاتقان بالىلار ، چېرىكلەرنىڭ مىلتىقلىرى ئاستىغا ۋە چېرىك-
لەرنىڭ سايىسىگە ئۆتۈۋالغان ، قويىنىغا قويرۇق شىپاڭشىتىپ كى-
رىۋالغان بىر قىسىم بايلارنىڭ قانلىق قامچىسى ئاستىدا قۇلغا
ئايلىنىپ قالغان ھەم قىلىنىۋاتقان دېھقان ـ چارۋىچىلار زاھىر بولدى .
كۆزۈڭنى ئاچتىڭ . ئاتا ـ ئاناڭ مىدىر ـ سىدىر قىلماي
جىم ـ مىدە ئولتۇراتتى ، مىسالى سېھىرلىنىپ قالغان پەرىش-
تىلەردەك .
كۆزۈڭنى يۇمدۇڭ . كۆز ئالدىڭدا سۇلتان باي ، راشىدىن
مۇپتى ھاجىم ، قىسقىغىنە ۋاقىت ئىچىدە سەندە ئۇنتۇلغۇسىز تە-
سىرات قالدۇرغان ، قەلبىڭدە ۋەتەن ، خەلق ، ھۆرلۈك تۇيغۇسى
ئويغاتقان دوستۇڭ زەينىدىن زاھىر بولدى .
كۆزۈڭنى ئاچتىڭ ، ئاتا ـ ئاناڭ چوڭقۇر خىيال دېڭىزىغا
غەرق بولغانىدى .
كۆزۈڭنى يۇمدۇڭ . كۆز ئالدىڭدا قاپاق تېرەككە باغلىنىپ ،
سوراق قىلىنىۋاتقان ، بەدىنىدىن سىرغىپ قان ئېقىۋاتقان داداڭ
ۋە ئۆزۈڭنىڭ سىيماسى زاھىر بولدى .
ئەمما ، ساڭا بۇ زاھىراتلار قىلچە تەسىر قىلمىدى ، خۇددى
تاشقا ئازابلىق ئىلتىجا تەسىر قىلمىغاندەك .
كۆزۈڭنى تېخىمۇ چىڭ يۇمدۇڭ . كۆز ئالدىڭدا بۇ قېتىم
جەڭگاھتا ئۆزۈڭنىڭ قانغا بويالغان ئېچىنىشلىق ئۆلۈمۈڭ ۋە زۇم-
رەتنىڭ گۈزەل سىيماسى زاھىر بولدى .
مانا مۇشۇ ئىككى زاھىراتلا ساڭا ئەڭ كۈچلۈك تەسىر قىلدى .
شۇڭا ، ۋۇجۇدۇڭ سىلكىنىپ ـ سىلكىنىپ كەتتى ، يۈرىكىڭدىن
ئاخىرقى قارار پارتلاپ چىقتى : «ئىشقىلىپ ، ئەمدى جەڭگە
بارمايمەن !... »
— ئادەم كۆرەش ئۈچۈن يارالغان !...— داداڭ شۇنداق دەپلا

توختاپ قالدى . ئۇنىڭ نېمە ئۈچۈن توختاپ قالغانلىقىنى پەرەز
قىلالمىدىڭ . داداڭ شۇ توختاپ قالغانچە قايتا ئېغىز ئاچمىدى .
سەنمۇ يەرگە تىكىلىپ ئولتۇرغىنىڭچە ئۈندىمىدىڭ . يۈرىكىڭ دا-
داڭنىڭ پىكرىنى تەستىقلاپ تۇرسىمۇ ، لېكىن ئېتىراپ قىلغۇڭ
كەلمەي ، كۆڭلۈڭدە شىۋىرلاپ قويدۇڭ : «ئىشقىلىپ ، بىزنىڭ چې-
رىكلەر بىلەن ھېچقانداق ئۆچ ـ ئاداۋىتىمىز يوق . مەن جەڭگە
بارمايمەن ، بارمايمەن !»
ھويلىنى ئېغىر سۈكۈنات باستى .
سۈكۈنات ئاخىر ئاناڭ تەرىپىدىن بۇزۇلدى :
— كەلگۈسىدىكى ئانىلار شائىر ـ يازغۇچى ، ئۆلىما ـ ئالىم ،
مۇدەررىس تۇغالمايدىغان ئوخشايدۇ !
ئاناڭنىڭ بۇ سۆزى يۈرىكىڭگە غاسىسىدە سانجىلىۋىدى ،
غايە ـ ئېتىقاد ، غۇرۇر ، ئۈمىد ـ ئىشەنچ ۋە ئىدىلاھىي بايلى-
قىڭ — جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قالغان ۋۇجۇدۇڭ لەرزىگە
كەلدى . بىراق ، بۇ سېنىڭ نۇرانە مەنزىلدىن قايتىپ كەلگەنلىكىڭ-
گە پۇشايمان قىلغانلىقىڭدىن دېرەك بەرمەيتتى . ئەگەر داداڭ ئاناڭ-
نىڭ سۆزىنى تارتىۋالمىغان بولسا ، بەلكىم بۇ ھەقتە ئويغا پېتىپ ،
پۇشايمان قىلىپ قېلىشىڭ مۇمكىن ئىدى .
— بوپتۇ بالام ، كىرىپ ئۇخلا !
سەن دەل مۇشۇنى كۈتۈپ تۇرغاندەكلا لىككىدە ئورنۇڭدىن
تۇردۇڭ ، خۇددى ناشتىسىز قالغان سەرسان كېپىنەكتەك . ناھايىتى
تېز يېشىنىپ ياتتىڭ . يوتقىنىڭ مۇزلاپ كەتكەنىدى ، گوياكى ۋۇ-
سال تەشنالىقى بىلەن تولغان مۇزسىمان قەلبىڭدەك .
توخۇلارنىڭ چىللاشلىرىغا ئەگىشىپ ئاچچىق بىرشېرىن تۇيغۇ
تۇپى باستۇرۇپ كەلدى ، خۇددى كەلكۈندەك...

4

كاۋا باراڭلىرى ئارىسىدىن نەيزىدەك بوسۇپ كىرگەن قۇياش

نۇرى يۈز - كۆزۈڭگە سانجىلغاندىلا ، ئاندىن كۆزۈڭنى ئاچتىڭ . قۇياش خېلىلا ئۆرلەپ قالغانىدى .

ئەستاغپۇرۇللا... ئەجەب يېتىپ قاپتىمەنيا !

كۆڭلۈڭ غەشلىك بىلەن تولدى . چۈنكى ، سەن ھېچقاچان بۇنداق غەپلەت ئۇيقۇسىدا يېتىپ قالمىغانىدىڭ ؛ سەن نامازنى ھېچقاچان بۇنداق سەۋەبسىز قازا قىلىپ باقمىغانىدىڭ ؛ سەن ھېچقاچان كۆزۈڭنى بۇنداق سەت مىجىپ ئۇۋۇلاپ ، چاپىقىڭنى كىرقاسماق بارماقلىرىڭ بىلەن بۇنداق قوپال ئېرتىپ ، بۇنداق خامۇشانە كېرىلىپ ، بۇنداق غېرىبانە ئەسنىگىنىڭچە ئورنۇڭدىن تۇرۇپ باقمىغانىدىڭ . شۇنداق سەھەر ئورنۇڭدىن تۇراتتىڭ ، نامىزىڭنى ئوقۇپ ، بىرەر پارە قۇرئان تامام قىلىپ ، ئاندىن ئىش - ئەمگەككە چىقاتتىڭ . بۈگۈن ...

ھاۋا شۇنداق ئوپئوچۇق ، ئەمما كۆڭلۈڭ دەل بۇنىڭ ئەكسىچە . بېشىڭ چىڭقىلىپ ئاغرىپ تۇراتتى . ۋۇجۇدۇڭدا روھسىزلىق ھۆكۈم سۈرەتتى .

دادامۇ توغرا چۈشىنىپ قالار ، جەڭ دېگەن جەڭ ، ئۇ ھەرگىزمۇ چالما ئويۇنى ئەمەس ، ناۋادا...

سەن ئۆزۈڭگە شۇنداق تەسەللى بېرىپ ئورنۇڭدىن تۇردۇڭ . داداڭ كۆرۈنمەيتتى ، ئاناڭ قازانغا سىقماق سىقىۋاتاتتى . توخۇلىرىڭ ھويلىنىڭ بىر بۇلۇڭىدا چۈجىلىرىگە داڭگال چېچىپ بېرىۋاتاتتى . چۈجىلەرگە قاراپ بىردىنلا يورۇق دۇنياغا كۆز ئاچار - ئاچمايلا ئۆلۈپ كەتكەن ئوغلۇڭ ئېسىڭگە كېلىپ قالدى .

ھايات بولغان بولسا ، ئىككى ياشقا كىرەتتى ، كەينىمدىن ئەگەشكۈدەك بولاتتى ، مەنمۇ جەڭگە بارالايتتىم...

سەن ئۆز - ئۆزۈڭگە ساختا تەسەللى بېرىۋاتاتتىڭ ، بالاڭنىڭ يوقلۇقى ساڭا ئوبدانلا بىر باھانە بولغانىدى .

«بالام كىچىك دەيدۇيا ، تېخى ! ھىم ، كىچىك بولسا چوڭ بولىدۇ ، رىزقىنى ئاللا ئۆزى بېرىدۇ ، ئېغىرىنى يەر كۆتۈرىدۇ ، چوڭ بولىدۇ ئىشقىلىپ . مېنىڭ كىچىك بولسىمۇ ، ئاسلان چاغلىق

بىر بالام بولغان بولسا ، بالام كىچىك دەپ تۇرماي ، چوقۇم باراتتىم . ھىم ، ھەممىسى نان قېپى ، ھەممىسى لامزەللە ، ھەممىسى قورقۇنچاق» .

سەن شۇنداق شىۋىرلىدىڭ . ئەمما ، شۇ نان قېپى ، شۇ لامزەللە ، شۇ قورقۇنچاقلارنىڭ قاتارىدا ئۆزۈڭنىڭمۇ بارلىقىنى ئويلاپمۇ كۆرمىدىڭ ؛ قەستەنگە ئويلاپ كۆرمىدىڭ . ئەگەر سەن بۇ جەھەتتە قەستەن ئاڭقاۋ بولۇۋالماي ، پەقەت بالىلارچە سەبىي كاللا بىلەن بولسىمۇ ئويلاپ كۆرگەن بولساڭ ، ئۆزۈڭنىڭمۇ ئۇچىغا چىققان نان قېپى ، لاياقەتلىك لامزەللە ، سېپى ئۆزىدىن قورقۇنچاق ئىكەنلىكىڭنى ئېتىراپ قىلغان بولاتتىڭ ؛ ئېتىراپ قىلغانلا بولساڭ ، ئۇلارنى ئەمەس ، ئاۋۋال ئۆزۈڭنى ئەيىبلەپ ، قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قالمىغان بولاتتىڭ .

شۇنداق ، سەن ئىلاھىي بايلىقىڭ — جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قالغانىدىڭ .

سەن ئىشىك تۈۋىگە چىقىپ ، ئېرىق بويىدا زوڭزىيىپ ئولتۇردۇڭ . ئېرىقتا ئاخشامقى كەھرىۋادەك سۈزۈك سۇ شىرىلداپ ئېقىپ تۇراتتى . سۇدا ئۆز ئەكسىڭنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتىڭ . ئۆزۈڭنى تونۇيالماي ، كۆزۈڭنى چەكچەيتىپ ، ئەكسىڭگە سىنچىلاپ قارىدىڭ . سۇ سەتھىدە گۈل - گىياھسىز بىر قاغجىراق قەلب يېيىلىپ ياتاتتى ، خۇددى قىيامەتتە قالغان سەھرايى كەبىر چۆلىدەك . ئۇ دەل سېنىڭ قەلبىڭ ئىدى . سۇ سەتھىدە يېيىلىپ ياتقان شۇ قاغجىراق قەلب ئۈستىدە ئىنتايىن بىچارە - مىسكىن ، ئىنتايىن چۈشكۈن - ئۈمىدسىز ، ئىنتايىن خامۇش - غەمناك بىرى ساڭا تىكىلىپ تۇراتتى . قوڭۇر كۆزلىرى كەچكى شەپەقتەك قىزارغان ، ئاقپىشماق چېھرى بېلىق قورسىقىدەك ئاقارغان ، ئەۋرىشىم بۇرۇت - ساقاللىرى ئۆسۈپ چىگىشلىشىپ كەتكەن بىرى ساڭا بىچارە ، يېتىم ، يەككە - يېگانە ، غۇرۇرسىز ، ئېتىقادسىز ، غەمناك ئىكەنلىكىڭنى تېخىمۇ چوڭقۇر ھېس قىلدۇرۇپ تۇراتتى . ئۇ دەل سەن ئىدىڭ .

توۋا ، بۇ نېمە ئىش ؟... نېمىشقا ؟ بىلمەيتتىڭ ، توغرىسى ، بىلىشنى قەستەن خالىمايۋاتاتتىڭ .

بۇ كىم ؟ بۇ راستتىنلا مەنمۇ - ھە ؟

ئۆزۈڭ ئىكەنلىكىڭگە ئىشەنگۈڭ كەلمەي تۇرۇپ ئىشەندىڭ . ئىشەنمىسەڭ بولمايتتى . چۈنكى ، مۇھەببەتكە تەلپۈنۈپ تۇرغان غەمناك يۈرىكىڭنىڭ ھەسرەتلىك «دۈك - دۈك »لىرى ئۇنىڭ راستتىنلا سەن ئىكەنلىكىڭنى ئىسپاتلاپ تۇراتتى .

يۈز - قولۇڭنى ئالدىرىماي يۇيۇپ ، ئاستا ئورنۇڭدىن تۇردۇڭ ، كۆكسۈڭنى تولدۇرۇپ - تولدۇرۇپ نەپەسلەندىڭ . ئاندىن بىر بېسىپ - ئىككى بېسىپ قوناقلىققا قاراپ ماڭدىڭ . قوناقلىققا كىرىپ قاراباش قوناقلاردىن ئون نەچچىنى يۇلۇپ كېلىپ ، ئېغىلغا كىردىڭ ، ھەيران قالدىڭ . چۈنكى ، ئېغىلدا ئېشەكىڭ يوق تۇراتتى .

— ئانا ، ئېشەك يوقيا ؟— دەپ سورىدىڭ داستىخانغا ئولتۇرۇۋېتىپ .

— داداڭ يايلاققا كەتتى .

— يايلاققا ؟

— ...

سەن ئۇندىمەيلا ئاش ئىچىشكە باشلىغان ئاناڭغا قاراپ تېخىمۇ ھەيران قالدىڭ . چۈنكى ، داداڭ يۈسۈپ بەگنىڭ قويلىرىنى بېقىپ بېرىشكە كېلىشىپ قويغان بولسىمۇ ، تېخى ماڭىدىغان ۋاقتى ئەمەس ئىدى .

— كېلەر ھەپتە ماڭماقچىدىيا ، تېخى ؟

— ئاخشام سەن كېتىپ ، يۈسۈپ بەگ : «بۈگۈنلا ماڭسۇن» دەپ بالا ئەۋەتىپتىكەن . سېنى ئۇخلىۋالسۇن دەپ ، ئويغاتقۇسى كەلمەي...

سەن بۇ ھەقتە ئارتۇقچە ئويلىنىپ تۇرماي ، قوشۇقنى قولۇڭغا ئالدىڭ .

ئانامغا دەي ، قېينانام بىلەن بۈگۈنلا كۆرۈشسۇن...

زۆمرەتنىڭ گۈزەل سىيماسى كۆز ئالدىڭدىن ئۈچۈشقا باشلىدى . ۋىسال قۇشى باش ئۈستۈڭدىلا ئەگىپ يۈرەتتى . قەلبىڭدە زۆمرەتنىڭ سەبىي ئىشقى مەۋج ئۇراتتى .

ئىككى يىلنىڭياقى ئەجەب يادىمغا كەلمەپتۇيا ؟ ھېلىغىچە بالام ماڭغۇدەك بولىدىكەن ، مەنمۇ جەڭگە بارالايدىكەنمەن ، ئىسىت !

يۈرىكىڭدە شېرىن ئېقىم مەۋج ئۇراتتى ؛ دىل قەسرىڭدە شېرىن غەشلىك ھۆكۈم سۈرەتتى .

ئاناڭ قېيناناڭ بىلەن كۆرۈشۈپ ، خۇش خەۋەر ئېلىپ كەلدى . بىراق داداڭ : «مەن بارالمايمەن ، توينى قىلىۋېرىڭلار » دەپ تونۇپ بەرگەچكە ، ئاناڭ ئىككىنچى قېتىم بېرىپ ، تويلۇق سالدۇرۇپ ، توي كۈننى بېكىتىپ كەلدى . توي كۈنۈڭ يىراق - يىراقلاردىن پات - پات گۈمبۈرلەشلەر ، ئوق ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇرىدىغان ئەنسىز كۈنلەرنىڭ بىرىگە توغرا كەلگەنىدى .

ئەتە تويۇم بولىدۇ دېگەن كۈنى كەچتە سېنى مەتسالى ئىزدەپ كەلدى .

— ھە ، كېلىپ قاپسەنيا ؟— دەپ سورىدىڭ قىسقىچە ئەھۋاللاشقاندىن كېيىن ،— بىر گەپ بارمىدىيا ؟

— سەن بىلەن خوشلىشاي دەپ كەپتىم ،— دېدى ئۇ ئورنىدىن تۇرۇشقا تەمشىلىپ .

— خوشلىشاي ؟— سەن سەل ھەيران قالدىڭ ،— بىر يەرگە بارامسەن ؟

— تاغقا... جەڭگە...

سەن تېخىمۇ ھەيران قالدىڭ .

— ئۆتكەندە ئۇنىمىغانىيا توي قىلىمەن دەپ ؟

— ئەمدى قىلمايدىغان بولدۇم .

— نېمىشقا ؟

— ئۇنىمىدى .

— كىم ؟

— ...

— كىم ئۇنىمىدى؟ ئالىدىغان قىزنىڭمۇ ياكى ئاتا - ئانىسىمۇ؟

— ئاتا - ئانىسى.

— نېمىدەپ؟

— ...

— كىمدى ئۇ قىز؟

— ...

ئۇ سوئاللىرىڭنى جاۋابسىز قالدۇرۇپ، ئورنىدىن تۇردى، سېنى باغرىغا باستى، خۇددى ئۆتكەن كۈندىكىدەك. ئۇ سېنى باغرىدىن ئاجرىتىپ ئۇلۇغ - كىچىك تىندى. ئۇنىڭغا ھەيرانلىق ئىلكىدە سىنچىلاپ قارىدىڭ، ھەرقانچە سىنچىلاپ قاراپمۇ، قاپقارا كۆزلىرىگە بېلىقتەك شۇڭغۇپ بېقىپمۇ، ئۇنىڭ پۈتكۈل ۋۇجۇدىدىن رەشك - ئۆچمەنلىك، ئەلەم - ھەسرەت، دەرد - پىراق، ھىجران - جۇدالىق تۆكۈلۈۋاتقانلىقىنى سېزەلمىدىڭ، سېزەلمەيتتىڭ.

— ئۇنى... بەكلا ياخشى كۆرەمتىڭ؟

— ھەئە، جېنىمدىنمۇ!

ئۇنىڭغا ئىچىڭ ئاغرىپ قالدى. ئۇنىڭ بىلەن ئۇزاق - ئۇزاق مۇڭداشقۇڭ، ئۇنىڭغا تەسەللى بەرگۈڭ كەلدى؛ ئۈمىدۋارلىق چىداملىق بەخش ئەتكۈڭ كەلدى؛ قولۇڭدىن كېلىشىچە ياردەم قىلغۇڭ، ھەتتا ئۇنىڭ مۇھەببىتى ئۈچۈن ئۆزۈڭنى بېغىشلىغۇڭ كەلدى.

— بەختلىك بول، ئاداش. ئاللا سىلەرگە مەڭگۈ بەخت - سائادەت يار قىلسۇن! — ئۇ ئون نەچچە قەدەم مېڭىپ بولۇپ، كەينىگە بۇرۇلۇپ قوشۇپ قويدى، — خۇداغا ئامانەت، سەن ئۈچۈنمۇ جەڭ قىلىپ قويۇشنى ئۇنتۇمايمەن.

ۋۇجۇدۇڭ سۆيۈنۈش، ئازاب، جۇدالىقتىن لەرزىگە كەلدى.

— ئاللا سېنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي!... مەنمۇ سەن ئۈچۈن دۇئا قىلىپ تۇرۇشنى ئۇنتۇمايمەن!

ئاۋازىڭ بوغۇلۇپ قالدى. ياشلىرىڭ مەڭزىڭ بويلاپ چۈشۈپ

ئانا تۇپراققا سىڭىپ كەتتى؛ ھەسرەتلىك تىنىقلىرىڭ گۈگۈم تىنىقىغا قوشۇلۇپ كەتتى.

سىلەر ھەسرەت بىلەن خوشلاشتىڭلار.

تويۇق نەغمە - ناۋا ئىلكىدە ناھايىتى ئاددىي - ساددا ئۆتكۈزۈلدى. نىكاھ ئوقۇلۇپ، زۇمرەت ئۆيۈڭگە دەبدەبىسىز كۆچۈرۈپ كېلىندى.

لېكىن، دوستلىرىڭ گۈگۈم چۈشۈشى بىلەن تەڭ يەنە داپ - دۇتارلىرىنى تاراڭشىتىپ مەشرەپ باشلىۋەتتى:

ئالمىخاننىڭ ئاقلىقى
خۇددى ئاپئاق پاختىدەك.
مەيدىسىنىڭ گۆشى يوق،
رەندە سالغان تاختىدەك.

«پاراقىندە»كۆلكە كۆتۈرۈلدى. سازەندىلەر تېخىمۇ روھلاندى، رەققاسلار نازلىق بېقىشىپ، لەرزان - لەرزان تولغىنىپ، ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنى نامايان قىلاتتى.

ئالما ئاتسام يارىمغا،
تۇتۇۋالدى موككىدە.
خىيالەتتە ئولتۇرسام،
سۆيۈۋالدى چوككىدە.

كۆي تېخىمۇ ئەۋجىگە كۆتۈرۈلگەنىدى، خۇددى يۈرىكىڭدىكى ۋىسال تەشنالىقىدەك.

مەشرەپ راسا قىزىۋاتقاندا، ئىسكەندەر قۇلىقىڭغا پىچىرلىدى:

— سەمەندەر، داداڭنى... ئەكەپتۇ.

— نېمە، دادام كەپتۇما؟! — دېدىڭ سەن ئىسكەندەرگە قاراپ. بىرخىل ئىچكى ھاياجان، ئىچكى خۇشاللىق يۈرىكىڭگە

تەپتى .

— ياق... داداڭنى چېرىكلەر...

سەگەكلەشتىم . ھاياجان ـ خۇشاللىقلىرىم ئىزىدىلا شىپپىدە توختاپ قالدى .

— تىلىڭنى چاينىماي ، دېمەمسەن ئۇچۇق ؟ ! دادام... يۈرىكىم ئەنسىز دۈپۈلدىدى .

— داداڭنى چېرىكلەر... داداڭ قۇربان بوپتۇ...

— نېمە ! ؟...

ئۇستىخانلىرىم قاراسلاپ كەتتى ؛ ۋىسال تەشنالىقىدىكى قاغجىراق يۈرىكىم قاراسلاپ كەتتى ؛ ۋۇجۇد ـ ۋۇجۇدلىرىم ، ئۆگە ـ ئۆگىلىرىم قاراسلاپ كەتتى . شۇڭا ، سەن چاچراپلا تۇرۇپ تالاغا يۈگۈردۈم ، ئاناڭمۇ ، ئون ياشلىق سىڭلىڭمۇ ، ئۇرۇق ـ تۇغقان ، يۇرتداشلىرىڭمۇ ساڭا ئەگەشتى...

ئاھ ، خۇدا ، بۇ نېمە ئىش ؟ ! نېمىشقا ، زادى نېمىشقا شۇنداق بولىدۇ ؟ دادام قوي باققىلى يايلاققا كەتكەنىدىغۇ ؟... دادام قانداق بولۇپ قۇربان بولىدۇ ؟

بىلمەيتتىم .

چۈنكى ، سەن داداڭنىڭ شۇ كۈنى — سەن جەڭگاھقا بارماي قايتىپ كەلگەن شۇ كۈنى سەھەردە ئاناڭ بىلەن خوشلىشىپ ، تاغقا — جەڭگاھقا كەتكەنلىكىنى ئۇقمايتتىم ؛ «توينى قىلىۋېرىڭلار» دەپ تونۇپ بەرگەنلىكىنىڭمۇ يالغان ئىكەنلىكىنى ، بۇ ھەقتە ئاناڭنىڭ شۇنداق دەپ ، سېنى ئالداپ قويغانلىقىنى ئۇقمايتتىم ؛ داداڭنىڭ جەڭچىلەرنىڭ ئوزۇق ـ تۈلۈكى تۈگەپ كەتكەچكە ، دامىسىغا ئوزۇق ـ تۈلۈككە كېلىپ ، دۈشمەن قولىغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى ، دەھشەتلىك قىيناقلار بىلەن پاجىئەلىك ھالدا ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى ئۇقمايتتىم .

ئەمما ، سەن يۈگۈرۈپ كېتىۋېتىپ ئەلەم بىلەن ئۆكسۈگەچ داداڭنىڭ شۇ كۈنى «ئوغلۇم ئوت يالقۇنلىرى ئىچىدە ياشايدىغان قۇش — سەمەندەردەك قەيسەر ئادەم بولسۇن» دېگەن ئۈمىدتە ساڭا

«سەمەندەر» دەپ ئىسىم قويغانلىقىدىن قاتتىق ئەپسۇسلانغانلىقىنى قىياس قىلدىم ؛ داداڭنىڭ سەندەك يارامسىز بىر ئوغۇلنى بېقىپ چوڭ قىلغانلىقىدىن شۇنچىلىك ئەپسۇسلىنىپ ، دىلىنىڭ پىچاقتا جىجىغاندەك ئازابلانغانلىقىنى قىياس قىلدىم ؛ شۇڭا ، ئۇنىڭ سەن بىلەن خوشلاشقۇسى كەلمەي ، سەندىن چەكسىز ئۈمىدسىزلەنگەن پېتى جەڭگاھقا كەتكەنلىكىنى قىياس قىلدىم .

داداڭنىڭ جەسىتىنى ئېلىپ كېلىۋاتقانلار بىلەن گىرىڭلا جىلغىسىنىڭ ئاغزىدىلا ئۇچراشتىم . ئۇلار سېنى كۆرۈپ ، كىگىزدە ياسىغان زەمبىلنى يەردە قويدى . سەن ئۆزۈڭنى داداڭغا تاشلىدىم . كېيىم ـ كېچەكلىرىم قانغا بويالدى ؛ يۈز ـ كۆزلىرىم قانغا بويالدى ؛ يۈرەك ـ باغرىم قانغا بويالدى !

«مېنى كەچۈرگىن ، دادا ! مەندەك يارىماس ، قورقۇنچاق ، نان قېپى ، لامزەللە ، شەخسىيەتچى ئوغلۇڭنى كەچۈرگىن !»

ئازاب بىلەن يىغلىدىم ؛ ھەسرەت ـ نادامەت بىلەن يىغلىدىم ؛ پىغانلىق ھېسسىيات بىلەن ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ ، تېلىقىپ ـ تېلىقىپ يىغلىدىم . بۇ ئازاب ، بۇ ھەسرەت ـ نادامەت ، بۇ پىغانلىق ھېسسىياتلىرىم ئۇچقۇنغا ئايلاندى ، يالقۇنغا ئايلاندى ، غايەت زور لاۋاغا ئايلاندى . بۇ قىساس ئۇچقۇنى ، قىساس يالقۇنى ، قىساس لاۋىسى ئىدى .

«دادا ، مەن سېنىڭ قىساسىڭنى ئالىمەن ! قىساسىڭنى ئېلىپ ، ۋاپاسىز ئوغلۇڭ زەخمىناك قىلغان قەلبىڭگە مەلھەم چېپىپ ، رەنجىگەن روھىڭنى خۇشنۇد قىلىمەن ! ماڭا ئىشەنگىنكى ، جېنىم دادا ، مەيلى قانداق ئىشلار يۈز بەرمىسۇن ، قىساسىڭنى چوقۇم ئالىمەن ! قىساسىڭنى مەڭگۈ ئۇنتۇمايمەن ! راست دەۋاتىمەن ، بۇزرۇكۋارىم دادا ، ئەلىنىڭ قىساسىنى ئۆزۈمنىڭ قىساسى دەپ بىلىمەن ! پۇتۇمغا سانجىلىپ قان ئالغان ئازغان ـ تىكەنلەرنى ئەپۇ قىلىشنى ، لېكىن مېنى ئەزگەنلا ئەمەس ، ھەتتا كۆڭلىدە ماڭا قارا ساناشنى نىيەت قىلغان ، مېنى ھاقارەتلىگەن ، مەسخىرە قىلغان ، كۆزىنى يوغانراق ئېچىپ قارىغان رەقىبلىرىمدىن قىساس

ئېلىشنى پەرز ۋە مەڭگۈلۈك بۇرچۇم دەپ بىلىمەن !...»

بۇ سېنىڭ چىن يۈرىكىڭدىن ئۇرغۇپ چىققان قەسەمنامەڭ، ئۆمۈر بويى ئەمەل قىلىدىغان ياشاش مىزانىڭ ئىدى. لېكىن، سەن يەنىلا قىساسنى ئۇنتۇغان ئادەم ئىدىڭ.

داداڭنىڭ ئۈچ نەزىرىسىنى بەرگەن كۈنى كېچىدە داداڭنى يەنە كۆز ئالدىڭغا كەلتۈردۈڭ: مۇشتلىرى چىڭ تۈگۈلگەن، چىشلىرى مەھكەم كىرىشكەن، قىيا ئوچۇق قالغان كۆزلىرىدە قىساس ئۇچقۇنى، قان بىلەن زىننەتلەنگەن نېپىز لەۋلىرىدە خۇش تەبەسسۇم قېتىپ قالغانىدى. ئۇ خۇش تەبەسسۇم قېتىپ قالغان شۇ سۆيۈملۈك لەۋلىرىدە ساڭا نېمىلەرنىدۇر دېيىشكە، نېمىلەرنىدۇر ئەسكەرتىپ قويۇشقا، نېمىلەرنىدۇر ۋەسىيەت قىلىشقا تەمشىلىپ تۇرغاندەكلا قىلاتتى.

دادام نېمىلەرنى دېمەكچى، نېمىلەرنى ئەسكەرتمەكچى، نېمىلەرنى ۋەسىيەت قىلماقچى بولغىيتتى؟

بىلمەيتتىڭ.

«ئادەم كۆرەش ئۈچۈن يارالغان !...» دېمەكچى بولغىيمىدى؟

بىلمەيتتىڭ.

«قىساسىمنى چوقۇم ئال» دېمەكچى بولغىيمىدى ياكى «ئازادلىق ـ باراۋەرلىك، مۇھەببەت ھەققىدە قايتا ئويلىنىپ باق» دېمەكچى بولغىيمىدى؟

بىلمەيتتىڭ.

لېكىن، قىياس قىلدىڭ. شۇڭا، ئويلاندىڭ، ئويلا ـ ئويلا ئاخىر كۆز قارىشىڭنى ئۆزگەرتتىڭ: توغرا، مۇھەببەت ھەممىدىن ئۇلۇغ ئىكەن، مۇھەببەتتىن ئازادلىق تېخىمۇ ئۇلۇغ ئىكەن. مۇھەببەت ئازادلىقسىز ۋىسال تاپالمايدىكەن.

ئەمما، بۇ سېنىڭ مۇھەببەتكە بولغان كۆزقارىشىڭدا تامامەن يېڭىلىنىش بولغانلىقىدىن دېرەك بەرمەيتتى.

ئەگەر يۇرتىمىز ئازاد بولغان بولسا، دادام ئازادلىق... دەپ

جەڭگە بارمايتتى، قۇربان بولمايتتى. ئانامۇ، مەنمۇ، سىڭلىممۇ دادامدىن ۋاقىتسىز ئايرىلىپ، مۇھەببەتتىن مەھرۇم قېلىپ، بەختسىز بولۇپ قالمايتتۇق، داغدا، ھەسرەتتە قالمايتتۇق.

ئازابلىق خىياللار بىلەن زادىلا ئۇخلىيالمىدىڭ. ئورنۇڭدىن تۇرۇپ، چىراغنى ياقتىڭ. داداڭنىڭ خوتەن قەغىزىگە پۈتۈلگەن «دىۋانى ھىجرانىي» ناملىق دىۋاننى قولۇڭغا ئېلىپ، جىنچىراغنىڭ غۇۋا يورۇقىدا ئۇنى ئەستايىدىل ئوقۇشقا باشلىدىڭ. داداڭنىڭ «ھىجرانىي» تەخەللۇسى بىلەن ئىجاد قىلغان بۇ شېئىرلىرىنىڭ كۆپىنچىسى ساڭا ياد بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ھىدىنى پۇراش، سىيماسىنى كۆرۈش، يۈرەك سۆزلىرىدىن بەھرە ئېلىش ئۈچۈن، ئۇنى تولۇق، ئەستايىدىل ئوقۇيتتىڭ.

شۇنداق، ھەربىر ھەرپتىن داداڭنىڭ ھىدى كېلەتتى؛ ھەربىر بوغۇمدىن داداڭنىڭ قەيسەرانە سىيماسى جىلۋە قىلاتتى؛ ھەربىر مىسرادىن داداڭنىڭ ھېكمەتلىك پىكىرلىرى قۇلىقىڭ ئارقىلىق قەلب كۆلچىكىڭگە قۇيۇلاتتى. قىسقىسى، «دىۋان»دىكى بۇ شېئىرلار ۋۇجۇدۇڭنى لەرزىگە سالاتتى، خۇددى سەن ئۈچۈنلا ئىجاد قىلىنغاندەك.

يېگانە قالساڭمۇ ھەق تەرەپتە تۇر،
رەقىبلەر كۆكسىگە خەنجىرىڭنى ئۇر.
بولساڭمۇ قەلەندەر ياشا مۇستەقىل،
شۇندىلا روھىڭدىن تارقىلىدۇ نۇر.

سەن بۇ رۇبائىينى ئوقۇپ توختاپ قالدىڭ.

ئاھ، خۇدا! مەن نېمىشقا يەككە ـ يېگانە قالسامۇ، ھەق تەرەپتە تۇرالمىدىم؟ نېمىشقا ھەققانىيەت ئۈچۈن رەقىبلەرنىڭ كۆكسىگە خەنجەر ئۇرالمىدىم؟ نېمىشقا روھىمنى قۇياشتەك پارلىتالمىدىم؟

شۇنداق، ئادەم كۆرەش ئۈچۈن يارالغان؛ ئۆز غايە ـ ئېتىقا-

دى ، ئازادلىقى ئۈچۈن تىنىمسىز كۈرەش قىلىشقا يارالغان . دادا ، ماڭا ئىشەن ، مەنمۇ چوقۇم ئۆز غايە - ئېتىقادىم ، ئۆزۈمنىڭ ، ئەلنىڭ ئازادلىقى - باراۋەرلىكى ئۈچۈن ئۆمرۈم بويى كۈرەش قىلىمەن !

ياشلىرىڭ تاراملاپ تۆكۈلدى . سەن ئۆزۈڭنى بېسىۋېلىپ ، ياشلىرىڭنى قولۇڭنىڭ كەينى بىلەن سۈرتۈۋېتىپ ، داداڭنىڭ سەن تۇغۇلغان كۈنى يۈكسەك ئۈمىدۋارلىق ھېسسىياتى بىلەن يازغان «مەن بار» رادىفلىق مۇۋەششەھىنى ئوقۇدۇڭ :

سېنىڭدەك ، سەن ئۈچۈن ئوتقا ئۆزۈمنى ئاتقىلى مەن بار ،
ئوتۇڭدا كۈل بولۇپ خەستەك ، لېۋىڭغا ياتقىلى مەن بار .

ئەجەلنىڭ نۆۋىتى كەلسە ساڭا ، تەشۋىش يۇتۇپ يۈرمە ،
سالامىتىم بىرلە ئەزرائىل تىغىدا[1] ياتقىلى مەن بار .

مۇھەببەت - سۆيگۈ ، مېھرىمدە قىران روھىڭغا بەل باغلاپ ،
ساڭا ھەرنە كېرەك بولسا ، جېنىمنى ساتقىلى مەن بار .

ئەگەر ئالۋۇنغا يەم بولسا ئېتىڭ چۆللەردە ئارماندا ،
غۇرۇرۇم بىرلە مەيەڭگە ئۆزۈمنى قاتقىلى مەن بار .

نىيەت - گۈلباغلىرىڭغا زاغ قونۇپ سايراشقا تەمشەلسە ،
ئۇنى قەھرىمنى يا ئەيلەپ داۋاملىق ئاتقىلى مەن بار .

دىرىلدەپ تىترىسەڭ قىشتا قالا قەلبىمنى ، مېھرىمنى ،
ناۋادا چاڭقىساڭ يازدا ، بولۇپ مۇز قاتقىلى مەن بار .

① تىغىدا — قىلىچىدا .

ئەگەر روھىڭغا ئال[1] چۈشسە ، ئۇنى ئۇيغۇرچە روھ بىرلە
خىزىر يەڭلىغ داۋالاپ ، تېز بېقىپ ، ئايناتقىلى مەن بار .

رەھىمسىزدۇر پەلەك - تەقدىر ، ياشا ھىجرانىيەدەك قەيسەر ،
بۇيۇك پەزلىمنى پەزلىڭگە ئۆمۈرلۈك چاتقىلى مەن بار .

...دادام ئۆز ۋەدىسىگە ئەمەل قىلىپ ، ياشانغان تۇرۇقلۇقمۇ مەن ئۈچۈن ئەزرائىلنىڭ ئالدىغا مەردانىلىك بىلەن بارالىدى . مەن پۇتۇنسۇرۇك بىر يىگىت تۇرۇپ نېمىشقا بارالمىدىم ؟ نېمىشقا دادامنىڭ مەندىن كۈتكەن ئۈمىدىنى ئاقلىيالمىدىم ؟ مېنىمۇ يىگىت دېگىلى بولامدۇ - ھە ؟ !

ياشلىرىڭ يامغۇر بولۇپ قۇيۇلدى . ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۆزۈڭنى تۇتۇۋالالمىدىڭ . «دىۋان»نى يېپىپ ، ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ ھەسرەت بىلەن يىغلاپ كەتتىڭ . ئۆگە - ئۆگىلىرىڭ ھەسرەت - نادامەتتىن لەرزىگە كەلگەنىدى .

جېنىم دادا ، مەن سەن ئۈچۈن قىساس ئالىمەن ! قىساسىڭنى ئېلىپ ، گۇناھىمنى يۇيۇپ ، روھىڭنى خۇشنۇد قىلىمەن ! ئالدىڭغا ئۇيغۇر يىگىتلىرىگە خاس پىداكارانە خىسلىتىم بىلەن بېرىپ ، سەندىن ئەپۇ سورايمەن . مېنى كەچۈرەمسەن ، دادا ؟

قەلبىڭدە قىساس ئوتى گۈرۈلدەيتتى .

ئەتىسى قاق سەھەردىلا دەرۋازاڭ بوشقىنە قېقىلدى . تېزلا كىيىنىپ سىرتقا چىقتىڭ . سېنى دوستلىرىڭ — قايسى كۈنى ھەرخىل باھانە - سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ ، جەڭگە بېرىشتىن يالتىيىۋالغان قەدىناس دوستلىرىڭ كۈتۈپ تۇراتتى .

— سەنمۇ بارامسەن ؟— دېدىڭ سەن ئىسكەندەرگە قاراپ .

— بارماي ، نېمىشقا بارمايتتىم ؟

— قىسسەڭنى كىم يازار ئەمدى ؟

— يەنىلا ئۆزۈم يازىمەن ،— دېدى ئىسكەندەر خىجالەت ۋە

① ئال (ھال) — زىرائەتلەرگە چۈشىدىغان بىر خىل كېسەللىك .

ئۈمىدۋارلىق ھېسسىياتى بىلەن ،— بۇ قېتىم قىسسەمنى قەلەم بىلەن ئەمەس ، قورال بىلەن يازماقچى .

— ئۆتكەندە شۇنداق دېگەن بولساڭ...— دېدىڭ سەن ھەسرەت بىلەن .

— ئويلاپ باقسام ، بىز ئۆلۈكلەرنىڭ ئەمەس ، تىرىكلەرنىڭ غېمىنى بەكرەك قىلمىساق بولمايدىكەن .

— شۇ ، ھەممىدىن مۇھىمى زۇلۇمدىن قۇتۇلۇش !— دېدى موللا ئايۇپمۇ ئىسكەندەرنىڭ سۆزىگە ئۇلاپلا . ئۇ يەتتە - سەككىز تالپىنى ئەگەشتۈرۈپ كەلگەنىدى .

دوستلىرىڭ كۈلۈپ كېتىشتى . سەنمۇ ھەسرەتلىك ۋە ئۈمىدۋارلىق بىلەن ئاچچىق كۈلۈپ قويۇپ ، ئاناڭ ۋە ئاياللىڭ بىلەن خوشلاشتىڭ ، ئەلۋەتتە ، يىغلاپ تۇرۇپ ئەمەس .

ئاتا - ئانىلىرىڭلار ، ئەھلى جامائەت كۆز يېشى ، خىزىرانە تىلەك - دۇئالىرى ئارقىلىق سىلەرگە ئامانلىق ۋە نۇسرەت تىلەپ قالدى ؛ تولۇن ئاي پارلاپ ، يۇلتۇزلار چاراقلاپ تۇرغان شىۋىقەدىرى كېچىسىدەك گۈزەل كېچە ئېزگۈ تىنىقلىرى ئارقىلىق سىلەرگە ئۈمىد بېغىشلاپ قالدى ؛ چوپان دەرياسى جەننەت ساداسىدەك يېقىملىق شاۋقۇنلىرى ئارقىلىق سىلەرگە جۇشقۇن ھاياتىي كۈچ بېغىشلاپ قالدى .

سىلەر ئۆتكەن كۈنى سەن قېچىپ كەلگەن چاۋار - چاتقاللىق ، يىلان - چايانلىق يول بىلەن ئەمەس ، ئىككى ياقىسىدا سۇپسۈزۈك سۇلار ئېقىپ تۇرىدىغان ، ھاياتبەخش ھىد چېچىپ تۇرغان شاھانە گۈللەر بىلەن پۇركەلگەن ، خىلمۇخىل خۇشناۋا قۇشلار سايراپ تۇرىدىغان نۇرانە يول بىلەن جەڭگاھقا قاراپ يۈرۈپ كەتتىڭلار . قەدەملىرىڭلار شۇ قەدەر يەڭگىل ئىدى ، خۇددى قۇش پېيىدەك . يۈرىكىڭلار توختاۋسىز ئالغا ئىنتىلەتتى ، گوياكى ئوغۇزخاننىڭ دۇلدۇلىدەك . قەلبلىرىڭلار ئازادلىق ، تەڭلىك ، باراۋەرلىك ، تىنچلىققا موھتاج ئىدى . سىلەر مۇشۇ موھتاجلىق ئۈچۈن ، تاغقا — ئىنقىلاب سېپىگە قاراپ كېتىۋاتاتتىڭلار . چۈنكى ، سىلەر

ئىنقىلابقا قاتنىشىپ ، قەلبىڭلارنىڭ موھتاجلىقى ئۈچۈن قان كېچىپ كۆرەش قىلىش قارارىغا كەلگەنىدىڭلار .

شۇڭا ، قەدەملىرىڭلار ئىتتىك ، ئالدىرىمىساڭلار بولمايتتى . چۈنكى ، موھتاجلىق ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ئىنقىلاب ساڭا ، ئىسكەندەرگە ، موللا ئايۇپقا... ئوخشاش ئازادلىق ئۈچۈن تۇغۇلۇپ ، ئازادلىق ئۈچۈن ئۆلىدىغان ھەقىقىي ئەزىمەتلەرگە موھتاج ئىدى ، خۇددى قەلبلىرىڭلار تەڭلىك - باراۋەرلىك ، تىنچلىق ، ئازادلىققا موھتاج بولغاندەك .

شۇڭا ، قەلبلىرىڭلار گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى بىلەن تولغانىدى ؛ مەنزىلىڭلار جەننەت گۈللىرى بىلەن بېزەلگەنىدى .

5

زور قوشۇن بىلەن ئارىتاشتا ئۇچراشتىڭلار . شۇنىڭ بىلەن ئىنقىلابىي ھاياتىڭ باشلاندى .

سەن تەقدىرىڭدىن چەكسىز رازى بولدۇڭ . چۈنكى ، ھەممىڭلار مەتسالى تۆرۈشلۈق روتىغا تەقسىم قىلىنغانىدىڭلار . سەن ، ئىسكەندەر ، موللا ئايۇپلار مەتسالى تۆرۈشلۈق ۋىزۋوتقا تەقسىم قىلىندىڭلار . بىللە ئويناپ چوڭ بولغان دوستلىرى بىلەن بىللە جەڭ قىلىش ، ھۆررا سادالىرى ئىچىدە بىللە ئاتاكىغا ئۆتۈش ، جەننەت ساداسى ئىچىدە ئازادلىق - باراۋەرلىك ئۈچۈن بىللە قۇربان بېرىش نېمىدېگەن كۆڭۈللۈك ھەم زور بەخت - ھە !

شىددەتلىك جەڭلەر ساڭا جەسۇرلۇق بەخش ئېتىۋاتاتتى...

سەن بىكار قالساڭلا مىلتىقىڭنى سىلايتتىڭ ، سۆرتەتتىڭ ، خۇددى مەرھۇم ئاياللىڭنىڭ چاچلىرىنى ، يۈز - كۆزلىرىنى سىلىغاندەك . ئەمدى يېڭى ئاياللىڭ — زۇمرەتنىڭ چاچلىرىنى ، يۈز - كۆزلىرىنى قاچان سىلارسەنكىن ؟ قاچان سىلاپ ، قاچان ۋىسال قۇچارسەنكىن ؟ ئۇرۇش قاچان ئاخىرلىشىپ ، ئازادلىق ، تىنچلىق ، ئاسايىشلىق كۈنلىرى قاچان يېتىپ كېلەركىن ؟

بىلمەيتتىڭ .

لېكىن ، سەن شۇ كۈنلەرنىڭ تېزرەك يېتىپ كېلىشىنى شۇ قەدەر ئۈمىد قىلاتتىڭ . شۇلارنى ھەربىر ئويلىغىنىڭدا ، ئىچ - ئىچىڭدىن شېرىن ئىستەك ئۇقچۇيتتى ؛ ئىچ - ئىچىڭدىن جەسۇرلۇق ، ھاياتىي كۈچ ئۇقچۇيتتى ؛ ئىچ - ئىچىڭدىن قىساسكارانە روھ ئۇقچۇيتتى .

يۈرىكىڭ كەلگۈسىگە ، مۇھەببەتكە ، ئازادلىق - باراۋەرلىككە تەلپۈنەتتى .

سەن تەلپۈنۈش ئىلكىدە جەسۇرانە جەڭ قىلاتتىڭ...

قوشراپىتىكى جەڭ قار ئۇچقۇنداپ تۇرغان بىر كېچىسى باشلاندى . سەن بىر توپ قېرى سۆگەتنىڭ تۈۋىگە كىرىۋالغانىدىڭ . مەتسالى بىر ئازگالغا مۆكۈنۈۋالغانىدى .

سىلەرنىڭ ۋەزىپەڭلار روتىنىڭ چېكىنىشى ئۈچۈن دۈشمەننى توسۇپ تۇرۇش ئىدى . روتا دەريادىن ئۆتۈپ بولغاندا ، بەلگە ئوقى ئېتىلاتتى ، بەلگە ئوقى ئېتىلسىلا ، سىلەر چېكىنەتتىڭلار .

دۈشمەنلەر پايپاسلاپ كېلىشكە باشلىدى . ئۇلار سىلەرگە يىگىرمە - ئوتتۇز قەدەمچە قالغاندا ، ۋىزۋوت كوماندىرىنىڭ بۇيرۇقى ئاڭلاندى :

— ئېتىڭلار !

سىلەر ئوق ئېتىشقا باشلىدىڭلار ، شىددەتلىك ئېتىشىش باشلاندى . ئوقلار قۇلاق تۈۋىڭدىن ، باش - ئۈستۈڭدىن ۋىژىلداپ ئۇچۇپ ئۆتەتتى ؛ مىناميوت ئوقلىرى ئەتراپىڭدا پارتلاپ زېمىننى لەرزىگە سالاتتى ، سىلەرنى توپىغا كۆمەتتى ، چىقىمدار قىلاتتى...

لېكىن ، سىلەرنىڭ ھازىرقى ئورنۇڭلار ناھايىتى ياخشى ئىدى ، بىر قۇرۇق ئۆستەڭنىڭ ئىچىگە كىرىۋالغانىدىڭلار . دۈشمەن يانتۇلۇقتىن ئۆمىلەپ ھۇجۇمغا ئۆتكەنىدى . شۇڭا ، سىلەرنىڭ ئوقۇڭلار ئانچە زايە كەتمەيتتى . ئەمما ، چېرىكلەر پەۋقۇلئاددە كۆپ ، بىرى يىقىلسا ، ئونى قىمىرلاپ ئىز بېسىپ كېلىۋېرەتتى . ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلارنىڭ مىناميوتلىرى تېخىمۇ غالجىرلاشقاچقا ، ئىزۋۇ-

دىڭلار ھالسىراپ قېلىۋاتاتتى .

شۇڭا ، سىلەر بەلگە ئوقىنىڭ تېزرەك ئۇچۇپ كېلىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتەتتىڭلار .

— سەمەندەر ، سەن بارمۇيا ؟— دەپ سورىدى مەتسالى .

— بار .

— ئاتمامسەن ئەمىسە بار بولساڭ ؟ !

— ئوق... ئوق بولمىسا ، نېمىنى ئاتىمەن ؟ تەلپىكىمنى ئاتىمەنمۇيا ؟

ئوقۇڭ تۈگەپ قالغانىدى ، ئوقۇڭلار تۈگەپ قېلىۋاتاتتى . ئۇرۇش يەنە ئون مىنۇت داۋاملاشقان بولسا ، سىلەر پۈتۈنلەي مەغلۇپ بولۇپ ، روتا ئېغىر تالاپەتكە ئۇچرىشى مۇمكىن ئىدى .

دەل شۇنداق پەيتتە ۋىزۋوت كوماندىرىنىڭ بۇيرۇقى گۈمبۈرلەشلەر ئىچىدە جاراڭلىدى :

— يىگىتلەر ، ئەڭ ئاخىرقى تىنىقىمىز قالغۇچە كۈرەش قىلايلى !

شۇنداق قىلماي بولمايتتى . سىلەر شۇنداق قىلدىڭلار . ئاخىرقى ئوقلىرىڭلارنى ئېتىشقا باشلىدىڭلار . زېمىن تىترەيتتى ، قار ئۇچقۇنلىرى توپا - چاڭلارغا قوشۇلۇپ كېتەتتى . دۈشمەنلەر يەر بېغىرلاپ يېقىنلاشماقتا ئىدى . قوچاقلاشما جەڭ باشلىنىش ئالدىدا تۇراتتى . ئەگەر قوچاقلاشما جەڭ بولۇپ قالىدىغانلا بولسا ، سىلەر بىردەمدىلا قىيما - چىيما بولۇپ كېتەتتىڭلار .

بەلگە ئوقىنى زارىقىپ كۈتەتتىڭلار .

سېنىڭ بەلگە ئوقىنى كۈتۈپ ، سۆگەتنىڭ دالدىسىدا مۈشۈكتەك ماراپ يېتىۋەرگۈڭ كەلمىدى . شۇڭا ، سۆگەتنىڭ دالدىسىدىن توشقاندەك پارتىدە چىقتىڭ - دە ، پەسكە قاراپ يۇملاندىڭ ، ئۆمىلىدىڭ .

— سەمەندەر ، يېنىپ كەل ، خەتەرلىك !

مەتسالى توۋلاپلا قالدى . ئۇنىڭ ئاخىرقى ئاۋازى سېنىڭ دومىلاشلىرىڭ ئاستىدا قالدى . سەن ئون نەچچىنى دومىلىنىپ ، بىر

ئويمانلىقتا كىرىپ توختىدىڭ . ئويماندىن بېشىڭنى چىقىرىۋىدىڭ ، بىر پاي ئوق تەلپىنىكىڭگە تېگىپ ، بىر تەرىپىنى قوناق قۇلىقىدەك ساڭگىلىتىپ قويدى . سەن ئويمانغا چاپلىشىپلا قالدىڭ .

«ھۇ ئاناڭنى !... ئەزرائىل ، رەھمەت ساڭا !...»

سەن يەنە بېشىڭنى چىقاردىڭ . بەش - ئالتە قەدەمچە نېرىدا ئۈچ دۈشمەن ئۆلۈكى سۇنايلىنىپ ياتاتتى . سەن شۇلارنىڭ ئوقلىرىنى ئالماقچى بولدۇڭ . شۇ چاغدا ، دەل شۇ چاغدا ، تۇمانلىق ھاۋادا يايپېشىل بەلگە ئوقى پارلىدى ، خۇددى ئۇمىدتەك . شۇنىڭ بىلەن تەڭ كۆڭلۈڭمۇ پاللىدە يورۇپ كەتتى ، گوياكى قۇياشتەك .

چېكىنىش بۇيرۇقى بېرىلدى ، ۋىزۇوت چېكىنىدى .

— سەمەندەر ، تېز ، تېز بول ! تېز يېنىپ كەل ! مەن سېنى قوغداي !

مەتسالى سېنى ئالدىراتقىلى تۇردى . بىراق ، سېنىڭ قۇرۇق قول قايتىپ كەتكۈڭ كەلمىدى . چېكىنىش ئۈچۈنمۇ ئوق بولمىسا بولمايتتى . ئاتاكىغا ئۆتۈشتىن چېكىنىشنىڭ قىيىن ۋە خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلەتتىڭ . شۇڭا ، سېنىڭ ھېلىقى ئۈچ چېرىكنىڭ ئوق - دورىلىرىنى غەنىيمەت ئالغۇڭ ، بولۇپمۇ ئاۋۇ بىرىنىڭ ئاپتوماتىنى غەنىيمەت ئېلىپ ، ئۇنى مەتسالىدەك سايراتقۇڭ كەلگەنىدى .

ئاپتوماتىم بار بولغان بولسا ، نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى - ھە ! نېمە ئۇ ملتىق دېگەن ! يوقتىن ياخشىراقكەن ئىشقىلىپ...

سەن تەۋەككۈل دەپ ئويماندىن چىقتىڭ . ئىككى تاقلاپلا ھېلىقى ئۆلۈك چېرىكلەرنىڭ قېشىغا كېلىپ ، قوراللىرىنى ، ئوق - دورىلىرىنى ئېلىپ ئۆمىلەشكە باشلىدىڭ .

مەتسالى ئاندا - ساندا ئوق ئېتىپ قويۇپ سېنى قوغداۋاتتى . ئارىلىق يەتتە - سەككىز قەدەمچە قالغاندا ، ئورنۇڭدىن دەس تۇرۇپ يۈگۈردۈڭ . بىراق مەتسالىنىڭ ئالدىغا كېلىپلا موككىدە يىقىلدىڭ . چۈنكى ، ئوڭ پۇتۇڭغا ئوق تەگكەنىدى . ئۇ سېنى تارتىپ

ئېرىقنىڭ ئىچىگە چۈشۈردى .

ۋىزۇوت چېكىنىپ بولغانىدى . مەتسالىنىڭمۇ ئوقى تۈگىگەنىدى .

— نېمىشقا... نېمىشقا چېكىنمىدىڭ ؟ تېز قاچ !— دېدىڭ سەن ئاپتوماتىڭنى دۈشمەنگە توغرىلاپ .

دۈشمەنلەر يوپۇرۇلۇپ كېلىۋاتاتتى .

— سېنى تاشلاپما ؟— دېدى مەتسالى سەن غەنىيمەت ئالغان يەنە بىر ئاپتوماتنى قولىغا ئېلىپ .

شۇنداق ، ئۇ سېنى تاشلاپ قاچالمايتتى . ئۇنىڭ سېنى تاشلاپ قاچالمايدىغانلىقىغا شەكسىز ئىشىنەتتىڭ . چۈنكى ، ئۇ بۇنىڭدىن بۇرۇنمۇ سېنى شۇنداق قوغداپ قالغانىدى . بىر قېتىم سىلەر چېكىنىۋېتىپ سەن سازلىققا پېتىپ قالغاندا ، ئۇ سېنى قۇتقۇزىمەن دەپ ھەر ئىككىڭلار دۈشمەن قولىغا چۈشۈپ قېلىپ ، دەھشەتلىك قىيناقنىڭ تەمىنى تېتىپ بولغۇچە روتا بىر كېچىدىلا ھۇجۇم قىلىپ ، سىلەرنى قۇتقۇزۇپ قالغانىدى . يەنە بىر قېتىم ئۇ يامغۇردەك يېغىۋاتقان ئوققا قارىماي ، سېنى دۈشمەن مۇھاسىرىسىدىن قۇتقۇزۇپ چىققانىدى . ھازىرمۇ يەنە سېنى قۇتقۇزۇپ قالماق بولۇۋاتاتتى .

ئەمما ، سەن ئۇنىڭ سېنى قۇتقۇزغۇسى يوقلۇقىنى ، پەقەت ئىرادىسىگە خىلاپ ھالدا قۇتقۇزۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتىڭ . ئەگەر بىلگەن بولساڭ ، ئۇنى قېچىشقا دەۋەت قىلىشنىڭ ئورنىغا ئۇنىڭدىن ئېھتىيات قىلغان بولاتتىڭ .

— سەن تېز قاچ ! مەن سېنى قوغداي !

— ياق !

— ئىككىلىمىزلا ئۆلۈپ كېتىمىز...

— مەيلى ، ئۆلسەك تەڭ ئۆلىمىز !

ئۇ قاچقان بولسا ، سەن ئۇنى چوقۇم قوغداپ قالالايتتىڭ . بىراق ، ئۇ قاچقىلى ئۇنىمىدى . سەن قاچالمايتتىڭ ، ئىككىڭلار

بىللە قېچىش خەتەرلىك، ئانچە ماڭمايلا دۈمبەڭلارغا ئوق يەيتتىڭلار. ئۇنىڭدىن كۆرە، مەتسالىنى قاچۇرۇۋېتىپ، ئاخىرىغىچە ئېتىشقىنىڭ ياخشى ئىدى.

ئېتىشتىڭلار، سىلەر ئاتاتتىڭلار، گىرانات تاشلايتتىڭلار. دۈشمەن ئوفىتسېرلىرى كانىيى يىرتىلىپ كەتكۈدەك ئالىتاغىل ۋارقىراشاتتى. دۈشمەنلەر ئاستا - ئاستا ئېھتىيات بىلەن يوپۇرۇلۇپ كېلىۋاتاتتى. ئاپتوماتىڭلار سايرايتتى. بۇ سېنىڭ تۇنجى قېتىم ئاپتومات ئېتىشىڭ ئىدى.

ئاپتوماتتا جەڭ قىلىش نېمىدېگەن كۆڭۈللۈك - ھە!

قەلبىڭدە مەتسالىغا بولغان ھۆرمەت - تەشەككۈر كۈۋۈرەيتتى، خۇددى زەرەپشان دەرياسىدەك. چۈنكى، سەن مەتسالىنىڭ سېنىڭ ئۆلۈمىڭنى تىلەيدىغان، ئەمما ئۆلۈپ كېتىشىڭدىن ئۆلگۈدەك قورقىدىغان بىردىنبىر دوستۇڭ ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتىڭ؛ سەن يوق جايدا ئۆلۈپ كېتىشىڭنى ئاللادىن ئىلتىجا قىلىدىغان، سېنى «مېڭىڭگە ئوق تېگىپ، تىن تارتمايلا ئۆلەرسەن ئىلاھىم!» دەپ دوستانە ئۆچمەنلىك بىلەن قارغايدىغان بىردىنبىر دوستۇڭ ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتىڭ.

جەننەت ساداسى بىلەن لىق تولغان يۈرىكىڭدە چەكسىز پەخىرمەنلىك - ئىپتىخار ئۇرغۇيتتى. سەن شۇنداق بىر سادىق، قەيسەر دوستۇڭنىڭ بارلىقىدىن پەخىرلىنەتتىڭ. چۈنكى، سەن مەتسالىنىڭ قەلبىدە ساڭا نىسبەتەن مۇھەببەتلىك غەزەپ - نەپرەت ئوقچۇپ تۇرىدىغانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ؛ ئۇنىڭ بۇ غەزەپ - نەپرىتىگە چوڭقۇر دوستلۇق، مېھىر - مۇھەببەتنىڭ سىڭىپ كەتكەنلىكىنى ئۇقمايتتىڭ؛ ئۇنىڭ بىر - بىرىگە قارشى بۇ رودۇپايانە ھېس - تۇيغۇلىرىنىڭ خۇددى سىلەر دۈشمەن بىلەن جەڭ قىلىۋاتقانغا ئوخشاش جاھىلانە تىركىشىۋاتقانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ؛ گەرچە ئۆزۈڭلارنىڭ مەغلۇپ بولىدىغانلىقىڭلارنى ئېنىق بىلىپ تۇرساڭمۇ، لېكىن مەتسالىنىڭ قەلبىدىكى مۇھەببەتكە تولغان رەقىبانە ھېس -

تۇيغۇلىرىنىڭ قايسىسىنىڭ مەغلۇپ بولىدىغانلىقىنى، قايسىسىنىڭ مەغلۇپ بولۇشىنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ.

دۈشمەنلەر ئالدىڭلاردىن ئۆتمەي، ئاللىبۇرۇن چېكىنىپ بولغان ئىزۋۇدنى قوغلىيالمايتتى. ئۆتۈش يولى بەك تار بولۇپ، بۇ سىلەرگە ناھايىتى پايدىلىق ئىدى. شۇڭا، دۈشمەن يېقىنلاپ كېلەلەيتتىيۇ، شىددەت بىلەن ھۇجۇمغا ئۆتەلمەيتتى. ھۇجۇمغا ئۆتسىلا بىردىن - بىردىن يەر چىشلەيتتى.

— ئوقنى ئايا، — دېدى مەتسالى، — بىر دانە گىرانات ئېلىپ قوي.

سىلەر ئوقنى ئاياشقا باشلىدىڭلار، ئاياپ ئاتتىڭلار. شۇنچە ئاياپ ئاتساڭلارمۇ، ئاخىر ئوقۇڭلار تۈگەپ قالدى.

— قانداق قىلىمىز؟ — دەپ سورىدىڭ. ئۇمۇ ياندۇرۇپلا سورىدى:

— قانداق قىلىمىز شۇ؟

دۈشمەنلەر ئۆمىلەپ يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدى.

— مېنىڭچە، سەن دەرھال قاچ، ھازىرمۇ قېچىپ كېتەلەيسەن.

— سەنچۇ؟

— مەن گىراناتنى مەيدەمگە تېڭىپ جىممىدە يېتىۋالىمەن. دۈشمەنلەر ئەتراپىمغا راسا ئولاشقاندا، «گۇممىدە» پارتلىتىمەن! سەن ماڭا قارىماي، تېز قاچ! — دېدىڭ چەكسىز رازىمەنلىك بىلەن. چۈنكى، سېنىڭ دۈشمەن قولىغا تىرىك چۈشكۈڭ يوق ئىدى، چۈنكى زەيىنىددىننى قۇتقۇزۇپ قېلىش جەريانىدىكى دەھشەتلىك قىيناقلارنىڭ تەمى ھازىرمۇ قەلبىڭدە شۇ پېتى ساقلىنىپ قالغانىدى.

مەتسالى ئويلىنىپ قالدى. دۈشمەن ئېھتىيات بىلەن يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدى. شۇڭا، سەن ئۇنى قېچىشقا سۈيلىدىڭ:

— مەن بىلەن كارىڭ بولمىسۇن، تېز قاچ دېدىم! مەن سەندىن رازى، ئۇ دۇنيا - بۇ دۇنيا رازى!

— ياق، مەن سېنى تاشلاپ قاچالمايمەن، تاشلاپ قاچقۇچە... سەن دېگەندەك قىلىلى!

سىلەر گراناتنىڭ ھالقىسىنى بارمىقىڭلارغا ئۆتكۈزۈپ، ئۇنى باغرىڭلارغا چىڭىدە بېسىپ، جىممىدە يېتىۋېلىشتىڭلار، خۇددى ئۆلۈكتەك.

— مەندىن رەنجىگەن تەرەپلىرىڭ بولسا، ئەپۇ قىل، ئاداش! — سەن چوڭقۇر ئۆتۈنۈش بىلەن پىچىرلىدىڭ.

— يوق... سەندىن رەنجىگەن تەرەپلىرىم يوق!

بىراق، ئۇنىڭ قىپقىزىل يالغان گەپ قىلىۋاتقانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ.

— سېنىڭمۇ مەندىن رەنجىگەن تەرەپلىرىڭ بولسا، كۆڭلۈڭدىن چىقىرىۋەت، خوش! — دېدى ئۇ.

— ئۇ دۇنيادا قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈش نېسىپ بولغاي، ئىلاھىم!

دۈشمەنلەر ئۇنداق ئىتتىك باستۇرۇپ كېلەلمەيتتى. چۈنكى، ئۇلار سىلەرنىڭ تۇيۇقسىز ھۇجۇمىڭلارغا ئۇچراپ، جېنىدىن جۇدا بولۇشتىن قورقاتتى. شۇڭا، ۋاقىت ناھايىتى ئاستا ئۆتۈۋاتاتتى، خۇددى سازاڭ ئۆمىلىگەندەك.

قەلبىڭ سېھىرلىك گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى بىلەن تولغانىدى. يۈرىكىڭ جەننەت ساداسى ئىلكىدە دۈپۈلدەيتتى، شىۋىرلايتتى. ئۇنىڭ بۇ ئاخىرقى دۈپۈلدەشلىرى تولىمۇ سۆيۈملۈك، شىۋىرلاشلىرىمۇ ئاجايىپ جەلپكار ئىدى. يۈرىكىڭنىڭ بۇ سۆيۈملۈك دۈپۈلدەشلىرىگە، جەلپكارانە شىۋىرلاشلىرىغا ئالدىنىپ قالغۇڭ يوق ئىدى. ئالدىنىپ قالىدىغانلا بولساڭ، ئويلىنىپ قالاتتىڭ. ئويلىنىپ قالىدىغانلا بولساڭ، دەسلەپكى قارارىڭدىن يېنىۋېلىشقا مەجبۇر بولۇپ قالاتتىڭ.

«ھايات - ماماتلىق ھەققىدە تەكرار - تەكرار ئويلىنىۋەرگەن ئادەم مەڭگۈ قەھرىمان بولالمايدۇ.»

سەن بۇ نۇقتىنى جەڭگاھقا كەلگەندىن بېرى تېخىمۇ چوڭقۇر ھېس قىلىۋاتاتتىڭ. شۇڭا، سېنىڭمۇ دۈشمەن قولىغا تىرىك چۈشۈپ قېلىپ، دەھشەتلىك قىيناقلارغا (ناۋادا) بەرداشلىق بېرەلمەي، مەخپىيەتلىكنى ئاشكارىلاپ قويۇپ، قەھرىمانلىق شەرىپىدىن مەھرۇم قالغۇڭ يوق ئىدى؛ ھايات تەشنالىقىغا بەرداشلىق بېرەلمەي، جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قالغۇڭ يوق ئىدى.

شۇڭا، ئوي - خىيال، سەزگۈ دېگەنلەرگە كاللاڭدىن قىلچە ئورۇن بەرمەي، نەپسىڭنى پەسەيتىپ جىممىدە يېتىۋالدىڭ، خۇددى تاشپاقىدەك.

لېكىن، سەن مەتسالىنىڭ ئويلىنىۋاتقانلىقىنى — ھاياتلىق، مۇھەببەت، ۋىسال ھەققىدە تەكرار - تەكرار ئويلىنىۋاتقانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ؛ بۇ ھەقتە ئويلىنىپ - ئويلىنىپ، ئاخىر سېنىڭ گراناتىڭ «گۈممىدە» پارتلىغاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ گراناتىنىڭ يىپىنى ئۈزۈپلا قالدۇق دۈشمەنگە تاشلاپ، ھايات قېلىش قارارىغا كەلگەنلىكىنى ئۇقمايتتىڭ؛ ئۇنىڭ «بۇ ئۇنى دۈشمەن قولىغا تىرىك تاشلاپ بەرگەنگە قارىغاندا، مىڭ مەرتىۋە ياخشى، تارتىدىغان ۋىجدان ئازابىمۇ يېنىكرەك بولىدۇ» دەپ ئويلاپ، شۇنداق شۇملۇقانە قارار چىقارغانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ؛ زۇمرەتكە نېمىدەپ جاۋاب بېرىش، نېمىدەپ چۈشەندۈرۈش ھەققىدە باھانە - سەۋەب تاپالماي، گاڭگىراپ قېلىۋاتقانلىقىنى تېخىمۇ ئۇقمايتتىڭ.

دۈشمەنلەرنىڭ گاراڭ - گۇرۇڭلىرى ئاڭلىنىشقا باشلىغانىدى. ئەزرائىل سېنى قورقۇتۇۋەتمەسلىك ئۈچۈن، قاپقارا قاناتلىرى بىلەن يۈز - كۆزلىرىڭنى سىلاپ قويىدى. شۇنىڭ بىلەن يۈرىكىڭنىڭ «دۈك - دۈك»ى پەسىيىپ، قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى تېخىمۇ ئەۋجىگە كۆتۈرۈلدى. شۇنىڭ بىلەن چوغدەك قىزىپ كەتكەن بەدىنىڭ بىردىنلا سو-

ۋۇپ ، چىلىق - چىلىق تەرلىرىڭ شىپپىدە قۇرۇپ ، يەڭگىللەپلا كەتتىڭ ، خۇددى ئاق قۇ پېيىدەك . ئۆزۈڭنى چەكسىز راھەت ھېس قىلدىڭ ، گوياكى جەننەت ئەھلىدەك .

دادالڭ جەننەتۇل - مەئۋادا ساڭا باغرىنى ئېچىپ تۇراتتى . سەن ئاستا - ئاستا ئۇچۇپ ئۇنىڭ باغرىغا يېقىنلاپ كېتىۋاتاتتىڭ . سەن ئۇچۇپ كېتىۋېتىپ «پىلىكنىڭ ھالقىسى قولۇمدا بارمۇ ، يوقمۇ» دەپ قولۇڭنى مىدىرلىتىپ باقتىڭ . ھالقا بارمىقىڭغا ئۆتكۈزۈكلۈك تۇراتتى . گراناتنىڭ بېشى ئالىقانلىرىڭ ئارىسىدا مىجىلىپ كېتەيلا دەپ قالغانىدى ، خۇددى قۇشقاچ بالىسىدەك .

— سەمەندەر ، بېشىڭنى كۆتۈر !

بۇ ئاۋاز گويا يەتتە قات ئاسماننىڭ ئۈستىدىن ، يەتتە قات يەرنىڭ ئاستىدىن كېلىۋاتقاندەك تولىمۇ بوش ، تولىمۇ زەئىپ ئاڭلاندى .

نېمە ئاۋاز بۇ ؟

بۇ خىتاب يەنە تەكرارلاندى . بۇ تولىمۇ يوچۇن خىتاب ئىدى . بۇ كىمنىڭ ئاۋازى ؟ قەيەردىن كېلىۋاتىدۇ ؟ بېھىشتىنمۇ ؟ مەن بېھىشكە يېقىنلىشىۋاتىمەنمۇ ياكى بېھىش ماڭا يېقىنلىشىۋاتامدۇ ؟

بىلمەيتتىڭ .

شۇڭا ، سەن سەكراتتىكى ھېس - تۇيغۇلىرىڭنىڭ قۇدرىتىگە ئىشىنەر - ئىشەنمەي بېشىڭنى كۆتۈردۈڭ . مەتسالى يېنىڭدىلا ساڭا قاراپ تۇراتتى .

— نېمە بولدى ؟

— مېنىڭ بۇنداق ئۆلگۈم يوق !

مەتسالى شۇنداق دەپلا گراناتنىڭ يىپىنى ئۈزۈپ دۈشمەنگە قارىتىپ ئاتتى . قاتتىق پارتلاش بىلەن تەڭ قىيا - چىيا كۆتۈرۈلدى ؛ قاتتىق پارتلاش بىلەن بارلىق قارارىڭ ، بېھىشكە قاراپ ئۇچۇپ كېتىۋاتقان شېرىن ھېس - تۇيغۇلىرىڭ تىرىپىرەن بولۇپ

كەتتى .

— ئەمدى ئۆلسەممۇ مەيلى !

مەتسالى ئۆزىنى قاشقا تاشلاپ ، پۇتىنى ئۇزۇن سۇنۇپ ئولتۇردى . سەنمۇ ئېسىڭنى يىغىپ قاشقا ئۆمىلەپ كەلدىڭ - دە ، غۇژمەكلىشىپ چىقىۋاتقان دۈشمەنگە قارىتىپ گراناتنى تاشلىدىڭ ، زېمىن تىترىدى ؛ تاغۇ تاشلار تىترىدى ؛ يۈرىكىڭ تىترىدى .

ئەمما ، سەن يەنىلا قۇش پېيىدەك يەڭگىل ئىدىڭ ، لىككىدە ئۇچۇپ مەتسالىنىڭ يېنىغا قوندۇڭ . ئۇ قولىنى بوينۇڭدىن ئېلىپ ، سېنى مەھكەم قۇچاقلىدى . سەنمۇ ئۇنىڭ سول قولىنى تۇتۇپ چىڭگىدە قىستىڭ .

بىزنى قىيما - چىيما قىلىۋېتىدۇ ، مەيلى .

سەن شۇنداق ئويلىدىڭ . چۈنكى ، ئۇلار بۈگۈن تولۇق بىر روتا ئەسكىرىدىن ئايرىلىپ قالغانىدى . پەقەت ئىككىڭلارلا ئۇلارنىڭ بىر ئىنژۋود ئەسكىرىنى يەر غاجاتقانىدىڭلار .

ئون نەچچە چېرىك قاشتا پەيدا بولدى . سەن كۆزۈڭنى يۇمۇپ ، مەتسالىنىڭ قولىنى مەھكەم قىستىڭ ، ئۇمۇ سېنى مەھكەم قۇچاقلىدى . «ئاخىرەتكە بېرىپ بولغۇچە ئاجراپ كەتمەيلى» دېگەندەك ، سىلەر خۇددى مۇستەھكەم بىر گەۋدىگە — ئاجرالماس ئۇيۇلتاشقا ئايلىنىپ كەتكەنىدىڭلار .

— ئوق چىقارماڭلار !

— تىرىك تۇتۇڭلار !

— تۇرۇشە ئورنۇڭدىن !

مەتسالى قولىنى بوينۇڭدىن ئېلىپ قىمىرلىدى . سەنمۇ ئورنۇڭدىن تۇرۇشقا تەمشەلدىڭ . سەن دۈشمەنلەرنىڭ راستىنلا سىلەرنى تىرىك تۇتۇش قارارىغا كېلىشكەنلىكىنى جەزم قىلدىڭ . بولمىسا ، ھېلىغىچە بەدىنىڭلار ئۆتمىتۆشۈك بولۇپ بولغان ياكى مىلتىقنىڭ نەيزىلىرى قورساقلىرىڭلاردىن تۆشۈك ئېچىپ ، ئۈچەي - قارنىڭلارنى كۆككە سورۇپ بولغان بولاتتى .

6

ئۇلار سىلەرنى ئەكېلىپلا بىر سامانلىققا سولاپ قويۇشتى.
پۇتۇڭنىڭ جاراھىتى چىدىغۇسىز دەرىجىدە ئاغرىيتتى. ئۇنىڭ ئۇس-
تىگە سوغۇق ھەدەپ سىلەرگە نەشتىرىنى سانجىپ تۇراتتى. ساما-
نىڭ ئاچچىق ھىدى دىماغنى ئېچىشتۇراتتى. قانداقلا بولمىسۇن،
ئاستىڭلار يۇمشاق، سوغۇق-قا چىدىيالىساڭلارلا، ئۇخلىغىلى
بولاتتى.
لېكىن، بىر كېچىنى ئۇخلار-ئۇخلىماي دېگەندەك ناھايىتى
تەستە ئۆتكۈزدۈڭلار.
— تۇرۇشە!
سەھەردىلا دوغىلاقىنە كەلگەن بىر چېرىك كىرىپ كەلدى.
سىلەر ئورنۇڭلاردىن تۇردۇڭلار.
— مېڭىشە!
مەتسالى قولۇڭنى بوينىدىن ئارتىلدۇرۇپ، سېنى ئېلىپ ماڭ-
دى. دوستۇڭنىڭ ۋاپادارلىقىدىن چەكسىز سۆيۈندۈڭ؛ ۋاپادار بىر
دوستۇڭنىڭ بارلىقىدىن چەكسىز پەخىرلەندىڭ؛ قەيسەر بىر دوس-
تۇڭ بىلەن قىيناققا بىللە كېتىۋاتقىنىڭ ئۈچۈن، ئۆزۈڭنى قەيسەر
ھېس قىلدىڭ.
ئىشىكتىن چىقىشىڭلارغىلا كۆز ئالدىڭلاردا ئاپئاق بىر دۇنيا
زاھىر بولدى. بۇ قايسىبىر باينىڭ قورۇسى بولۇپ، ئەتراپى ئۆ-
رۈكلەر بىلەن قورشالغان، بىلەكتەك-بىلەكتەك قار قونغان
ئۆرۈك شاخلىرى قىسماقتەك ئېگىلىپ، غەزىپانە سوكۇتكە چۆمگە-
نىدى، خۇددى قار ئاستىدىكى دەردمەن زېمىندەك.
پۇتۇڭدىن تارقالغان ئاغرىق ئۆگە-ئۆگىلىرىڭگىچە تارقىلات-
تى، گوياكى تاش چۈشكەن كۆلدە ھاسىل بولغان يۇپيۇمىلاق
چەمبىرەكلەردەك. شۇڭا، يۈرىكىڭ غارسىلدايتتى؛ ئۆگە-ئۆگە-

لىرىڭ غارسىلدايتتى؛ ئارزۇ-ئۈمىدلىرىڭ غارسىلدايتتى، تاپى-
نىڭ ئاستىدىكى قارلار غارسىلدىغاندەك.
ئۇلار سىلەرنى چوڭ بىر سارايغا ھەيدەپ كىردى. سىلەر
پەگادىلا توختىدىڭلار. سارايدا قاپقارا، قىيسىق كۆز بىر ئوفىتسېر
چازا قۇرۇپ، يالغۇزدىن-يالغۇز گۆش يەپ ئولتۇراتتى. مەشتە
گۇرۇلدەپ ئوت كۆيۈۋاتاتتى. ئۆي شۇنداق ئىسسىق، تېنىڭگە ئاجا-
يىپلا خۇشياققانىدى. ئەگەر ئوفىتسېر دەخلى قىلمايدىغان بولسا،
ئۆزۈڭنى مەشنىڭ يېنىدىكى كۆرپىچىگە تاشلاپ ئۇخلىغۇڭ،
ئىككى-ئۈچ كۈن ئويغانماي ئۇخلىۋالغۇڭ بار ئىدى. قېنىپ
ئۇخلىمىغىلى قانچىلىك بولدىكىن؟
بىلمەيتتىڭ.
بەلكىم، ئىنقىلابقا قاتناشقاندىن بېرى قېنىپ ئۇخلاپ باقمى-
غاندۇرسەن. قېنىپ ئۇخلاش ئۈچۈن، ئۇنى — ئۇلارنى تامامەن
يوقىتىش كېرەك ئىدى. شۇنداق قىلغاندىلا، ئاندىن ساڭا —
سىلەرگە قېنىپ-قېنىپ ئۇخلاش نېسىپ بولاتتى.
«چوقۇم يوقىتىمىز!...»
غەزەپ بىلەن پىچىرلاپ، ئوفىتسېرغا نەزەر سالدىڭ. ئوفىت-
سېر پەرۋاسىز ھالدا گۆش يەۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئىشتىھاسىدىن ئاجا-
يىپلا ھەيران قالدىڭ: «ياپىر!»
بەلكىم، باياتىن بېرى ئۆزى يالغۇز بىر پاقلاننىڭ گۆشىنى
يەپ بولغاندۇ. جاھاندا شۇنچىمۇ توقچىلىق بولمايدىكەن-دە؟!
ئاغزىڭغا يىغىلىپ قالغان سېرىقسۇنى يەرگە غەزەپ بىلەن
تۈكۈرۈۋېتىپ، مەتسالىغا قارىدىڭ. ئۇمۇ ساڭا قاراپ مىيىقىدا
كۈلۈمسىرەپ قويدى. ئۇنىڭ كۈلۈمسىرەشلىرىدىن ئىسيانكارانە
روھ تۇزۇيتتى؛ ئۇنىڭ كۈلۈمسىرەشلىرىدىن غەزەپ-نەپرەت
تۇزۇيتتى. سەن بۇنى ناھايىتى چوڭقۇر ھېس قىلدىڭ ۋە ئېنىق
سېزىۋالدىڭ. ئەمما، ئۇنىڭ بۇ كۈلۈمسىرەشلىرىدىن يەنە ئۈمىد-
سىزلىكنىڭمۇ تۇزۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلالمىدىڭ. شۇڭا، قولۇڭ-
نى ئۇنىڭ مۈرىسىدىن ئېلىپ، قەددىڭنى رۇسلىدىڭ.

ئوفىتسېر گۆشنى يەپ بولۇپ، قولياغلىق بىلەن قولىنى، ئېغىزىنى ۋە تەرلىرىنى سۈرتتى. ھەرە چىشلىق بەلگە تاقالغان قاسقان شەپكىسىنى ئېلىپ، ئۆزىنى ئالدىرىماي يەلپۈگەچ سىلەرگە قارىدى. چايدىن بىر ئوتلىۋېتىپ «گار - گار» كېكىردى - دە، باش - ئايىغىڭلارغا مەغرۇرانە نەزەر بىلەن بىرقۇر قاراپ چىقتى.

— ھوي!

ئوفىتسېر شۇنداق دېۋىدى، تاياقتەك قېتىپ قالغان كانۋويى دىرىندە چۆچۈپ ئۇنىڭغا قارىدى. ئوفىتسېر گەپ قىلمايلا قولى بىلەن «ئاچىقىپ كەت» دېگەن مەنىدە ئىشارەت قىلدى.

ھېلىقى چېرىك مەتسالىغا قاراپ:

— ماڭە! — دېدى.

مەتسالى «قېنى، قولۇڭنى بويىنۇمغا ئال» دېگەن مەنىدە ساڭا قارىدى. سەن قولۇڭنى ئەمدىلا ئۇنىڭ مۈرىسىگە ئارتىۋىدىڭ، كانۋوي:

— سەن قال! — دەپ يول قويمىدى.

شۇ چاغدىلا سەن بۇنىڭ ئالدىن ئورۇنلاشتۇرۇش ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىڭ.

مەتسالى قولۇڭنى چىڭگىدە قىسىپ قويۇپ، مەردانە قەدەملەر بىلەن چىقىپ كەتتى. ئوفىتسېر بولسا، كەينىدىكى يوتقان - كۆرپىلەرگە ئۆزىنى تاشلاپ، بېشىنى ئالىقىنىغا قويۇپ، سول پۇتىدا داستىخانغا دەسسەپ، ئوڭ پۇتىنى مىنگەشتۈرۈپ، كۆزىنى يۇمۇپ خىيالغا كەتتى.

سەن بارلىق بەدەن ئېغىرلىقىڭنى ساق پۇتۇڭغا مەركەزلەشتۈرۈپ، كېسەل پۇتۇڭنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ جىممىدە تۇراتتىڭ. جىم تۇرمىساڭ بولمايتتى. چۈنكى، تەڭپۇڭلۇقۇڭنى يوقىتىپ، شۇنداق يەڭدەپ كېتىدىغانلا بولساڭ، بار ئېغىرلىق كېسەل پۇتۇڭغا چۈشۈپ، رەقىبىڭنىڭ كۆز ئالدىدىلا ئىڭراپ سىلىشىڭ ياكى ئۇنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ چۈشۈشۈڭ مۇمكىن ئىدى. سەن ئۈچۈن بۇنىڭدىن ئۆلۈم مىڭ مەرتىۋە ئەۋزەل ئىدى.

مەتسالىنىڭ سوراق قىلىنىۋاتقانلىقىنى جەزم قىلدىڭ. بەرداشلىق بېرەلەرمۇ؟ ئىقرار قىلىپ قويارمۇ؟ خىيالىڭنى ئۇنىڭ ئازابلىق ۋارقىرىشى ئۈزۈۋەتتى. قىيناق باشلانغانىدى.

— ھۇ، مۇناپىقلار!... ۋايجان!... توڭگۇزلار!... ۋايىيەي!... ھايۋانلار!... بۇ... بۇنىڭ ئۈچۈن...

ئۇنىڭ دېيەلمىگەن گېپىنى سەن داۋاملاشتۇردۇڭ: «بۇنىڭ ئۈچۈن چوقۇم بەدەل تۆلىشىسەن!...»

ئۇ ۋارقىرايتتى، تىللايتتى؛ تىللايتتى، ۋارقىرايتتى، قىيناقچىلارنى يەتمىش پۇشتىغىچە قارغايتتى. كۆز ئالدىڭدا سىم قامچىلار سويلايتتى. سىم قامچىلار مەتسالىنىڭ بەدىنىگە ئەمەس، گويا سېنىڭ بەدىنىڭگە تېگىۋاتقاندەك، يۈرىكىڭ پىژىلداپ ئېچىشىپ، پۈتكۈل ئەزايىڭ سىرقىراپ كەتتى. تولغىنىپ - تولغىنىپ ئاخىر سەنتۈرۈلۈپ كەتتىڭ - دە، كېسەل پۇتۇڭدا دەسسەپ سالدىڭ. يىقىلىپ چۈشمىدىڭيۇ، لېكىن چىرايىڭنى پۈرۈشتۈرۈپ، بوشقىنە ئىڭراپ سالدىڭ.

ئوفىتسېر ئاڭلاپ قالغانمىدۇ؟ بەلكىم، ئاڭلاپ قالغاندۇ. ئاڭلاپ قالغان چېغى.

ئۆلمىدىڭ، لېكىن ئۆلگەندەكلا بولدۇڭ.

نېمىشقا ئىڭراپ سالدىم؟ كىچىككىنە ئاغرىققا چىدىيالماي - ھە! مەتسالىدەك سىم قامچا يېسەم، قانداق قىلاتتىمكىن؟

ئۆزۈڭنى قارغىدىڭ، چىدامسىزلىقىڭدىن ئۆكۈنۈپ، ئۆز - ئۆزۈڭگە ۋەدە بەردىڭ: «ئەمدى... ھەرگىز... ئۆلسەممۇ زۇۋان سۈرمەيمەن، چوقۇم چىدايمەن.»

كۆزۈڭنى يۇمدۇڭ، چىشىڭنى چىشىڭغا چىڭگىدە باستىڭ. سىم قامچىلار بەدىنىڭگە تارسىلداپ تېگەتتى، يۈرىكىڭ ئېچىشىپ ئاغرىيتتى؛ ئۆگە - ئۆگىلىرىڭ سىرقىراپ ئاغرىيتتى. «ياۋۇزلار! مەلئۇنلار! قاراپ تۇرۇش، قىساس... قىساس

قىيامەتكە قالمايدۇ!...»

ئىچ - ئىچىدىن غەزەپلىك نىدا پارتلاپ چىقتى. تامغا يۆلىنىپ ئوفىتسېرغا قارىدىڭ. ئۇنىڭ كۆزلىرى چىڭ يۇمۇلغان، لەۋلىرىدە شادىيانە كۈلكە قېتىپ قالغان، مىڭگەشتۈرۈلگەن پۇتى گويا غەلىبە شادلىقىغا، غەلىبە سىمفونىيىسىگە جور بولۇۋاتقاندەك، رىتىملىق گىلدىڭلاپ تۇراتتى.

«ئالدىراپ خۇش بولۇپ كېتىشمە. كۆرىمىز تېخى.

ئاھ خۇدا، بۇ مەلئۇنلارغا رەھىم - شەپقەت ئاتا قىلمىساڭمۇ مەيلى، لېكىن قۇدرەت - كامالىڭنى ئىشقا سېلىپ مەتسالىغا، ماڭا چىدام - غەيرەت ئاتا قىل! جاھان بىزدىن يەنە بىر ھەيران قالسۇن.

ھەممىگە قادىر ئىگەم، ئۆز قولۇم بىلەن رەقىبلىرىمدىن قىساس ئېلىشنى نېسىپ ئەت! ئەگەر ئۇنى نېسىپ ئەتمىسەڭ، قىيامەتتە رەقىبلىرىمنىڭ ياقىسىدىن ئېلىشىمنىڭ ئورنىغا بۇ دۇنيادا ئۇلارنىڭ ئالدىدا مەغرۇر ياشىتىدىغان ۋىجدان - غۇرۇر، مۇستەھكەم ئېتىقاد، روھىي غالىبلىق ئاتا قىل!»

ئىلتىجالىق ياشلىرىڭنىڭ مەڭزىڭ بويلاپ ئېقىۋاتقانلىقىنى سەزمەي قالدىڭ.

ئۆلسەممۇ ۋارقىرىمايمەن! ئۆلسەممۇ ئىقرار قىلمايمەن.

مەشتە ئوت گۈرۈلدەيتتى، مىسالى قەلبىڭدىكى قىساس ئوتىدەك.

مەتسالى قاتتىق بىر ۋارقىرىشى بىلەنلا ئۈنى ئۆچۈپ كەتتى.

قانداق قىلغاندۇ؟... ئۆلتۈرۈۋەتكەنمىدۇ؟ ئاھ، خۇدا!

قاتتىق ئازابلاندىڭ، تولغاندىڭ، ئۈنسىز ئىڭرىدىڭ. ئىچىڭدە ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ ھەسرەت بىلەن يىغلىدىڭ...

ئوفىتسېر ھېلىمۇ شېرىن خىيال سۈرۈۋاتامدىغاندۇ؟ ھې-

لىمۇ...

سەن شۇ خىيال بىلەن ئۇنىڭغا قارىدىڭ، قارىشىڭغىلا ئۇ كۆزىنى ئاۋۋالقىدەكلا يۇمۇۋالدى.

باياتىن بېرى مېنى مەخپىي كۆزىتىۋېتىپتۇ - دە؟!

سەنمۇ كۆزەتتىڭ: ئۇنىڭ كۈلىدەك لەۋلىرىدە شادىيانە كۈلكە، پۇتى رىتىملىق گىلدىڭلايتتى...

بىردىنلا يېشىڭنىڭ تەمىنى تېتىپ قالدىڭ.

نېمىشقا ئۇنىڭ كۆزىچىلا يىغلىدىم؟ خەپ!

ئۆكسۈشلىرىڭ شىپپىدە توختىدى. قەددىڭنى رۇسلاپ، سوراقنى كۈتتۈڭ. سوراققا قانداق تاقابىل تۇرۇش، قىيناققا قانداق بەرداشلىق بېرىش ھەققىدە كۆڭلۈڭدە تەييارلىق قىلدىڭ...

بىر چاغدا ئۇلار سېنى سوراقخانىغا ئەكىردى. بۇ سىلەر سولانغان سامانلىقتىن ئانچە پەرقلىنىپ كەتمەيدىغان بىر ئەسكى ئۆي ئىدى. مەتسالىنى كۆرۈپ يۈرىكىڭ «ۋاژژىدە» ئېچىشتى، تولغاندى، يىغلىدى، دۈشمەننى قارغىدى ھەم غەزەپلىك ھۆركىرىدى، خۇددى چوپان تاغلىرىدا مەغرۇرانە چاپچىپ يۈرگەن كۆك بۆرىلەردەك. ئەمما، سەن بۇ ھېس - تۇيغۇلىرىڭنى، كۆپتەك سېمىز سوراقچىغا، يەڭلىرى شىمايلانغان، قوللىرىدىكى سىم قامچىلار يىلاندەك تولغىنىپ تۇرغان ئىككى چېرىككە سەزدۈرمىدىڭ. مەتسالىغا تىكىلىپ قاراشقا جۈرئەت قىلالماي، كۆزۈڭنى يۇمدۇڭ. بىراق، يەنە ئاچتىڭ. چۈنكى، سەن دوستۇڭنىڭ قانداق، قايسى ئۇسۇلدا قىينالغانلىقىنى ئېنىق كۆرۈۋالماقچى، شۇ ئارقىلىق ئۆزۈڭدىكى چىدام - غەيرەت، غەزەپ - نەپرەت، قىساس - ئۆچمەنلىكنى تېخىمۇ ئۇلغايتىپ، سوراقچىغا جەسۇرانە خىسلىتىڭنى كۆرسىتىپ قويماقچى بولغانىدىڭ؛ مەرھۇم داداڭغا ئۆزۈڭنىڭ ئەمدى يارىماس، قورقۇنچاق، لامزەللە، بىچارە، يېتىم، يەككە - يېگانە، غۇرۇرسىز، ئېتىقادسىز، غەمناك ئەمەسلىكىڭنى ئىسپاتلاپ بەرمەكچى بولغانىدىڭ.

سەن مەتسالىنى بۇ ھالەتتە كۆرەرمەن دەپ ئويلىمىغانىدىڭ:

ئۇ يالىڭاچ ھالدا ئىككى قولىدىن ئېسىلغانىدى . پۇتى يەرگە تېگەر - تەگمەس سوّرىلىپ تۇراتتى . سىم قامچىنىڭ ھەربىر ئىزىدىن قان ئېتىلىپ چىققان ، پۇت - قول ، بەدەنلىرىنىڭ ساق يېرى قالمىغانىدى . بېشى ساڭگىلاپ قالغاچقا ، يۈز - كۆزىدىكى جاراھەتلىرىنى كۆرەلمىدىم . لېكىن ، تۈكلۈك مەيدىسىگە سىرغىپ چۈشۈۋاتقان قاندىن ئۇنىڭ جاراھىتىنىڭ شۇ قەدەر ئېغىر ئىكەنلىكىنى جەزم قىلىپ ، غەزەپتىن تىترەپ كەتتىم . بېشىڭنى كۆتۈرۈپ ، روھىي ھالىتىڭنى كۆزىتىۋاتقان سوراقچىغا قەھرىڭ بىلەن تىكىلدىڭ . سوراقچى غالىبانە ھىجىيىپ قويۇپ سورىدى :

— قانداق ، سەنغۇ ئېيتارسەن ؟ روتاڭلارنىڭ تۇيۇقسىز چېكىنىپ كېتىشىدىكى مەقسىتى نېمە ؟

— ...

— ھېلىقى ئوق - دورىلارنى قەيەرگە يوشۇرۇپ قويۇشتۇڭلار ؟

— ...

سەن گەپ قىلمىدىڭ ، قىلىشىڭنىڭمۇ ئورنى يوق ئىدى . بىراق ، گەپ قىلىشنىڭ ئورنىغا سوراقچىنىڭ يۈزىگە «شالاققىدە» تۈكۈردۈڭ . سەندىكى بۇ روھىي غالىبلىقنى ، قەيسەرلىكنى كۆرگەن سوراقچىنىڭ تۈكۈرۈك چاپلىشىپ قالغان يۈزى تېخىمۇ تاتىرىپ كەتتى . بىراق ، سوراقچى نېمىشقىدۇر ئۆزىنى بېسىۋېلىپ ، ساڭا مىختەك قادىلىپ سوراقنى يەنە داۋام قىلدى :

— ئېيتە !...

سەن پىچىرلاپ قويدۇڭ :

— ھىم ، ئېيتمىشمەن .

سىم قامچىلار باش - ئۇستىڭدە سويلىنىپ تۇراتتى . گەرچە سەن نېمىنى ئېيتىدىغانلىقىڭنى بىلىپ تۇرساڭمۇ ، يەنە :

— نېمىنى ئېيتىمەن ؟— دەپ سورىدىڭ .

— ئوق - دورىلار نەدە ؟ !

— ...

بۇ سوئالغا جاۋاب بېرىشىڭمۇ ، ئوق - دورىلاردىن تېنىۋېلىشىڭمۇ ھېچبىر ھاجىتى يوق ، ئەڭ ياخشى جاۋاب سۈكۈت ، جاھىلانە سۈكۈت ئىدى . چۈنكى ، دۈشمەن سىلەرنىڭ روتىنىڭ نۇرغۇنلىغان ئوق - دورىلارنى غەنىيمەت ئالغانلىقىنى ، لېكىن چېكىنىش ئالدىدا يۆتكەپ كېتىشكە ئۈلگۈرەلمەي ، ئۇلارنى قەيەرلەرگىدۇر يوشۇرۇپ قويغانلىقىڭلارنى بىلەتتى .

ئەگەر سەن ئوق - دورىلارنى يوشۇرغان جاينى ، روتاڭلارنىڭ تۇيۇقسىز چېكىنىپ كېتىشىدىكى مەقسىتىنى ئېيتىپ قويىدىغانلا بولساڭ ، ئىنقىلاب ۋە ئىنقىلابچىلار زور زىيانغا ئۇچرايتتى . شۇنىڭ بىلەن سىلەرنىڭ شەرەپلىك ھاياتىڭلار شەرمەندە ھاياتقا ئايلىنىپ قالاتتى . شۇڭا ، سەن دۈشمەننىڭ قورشاۋىدا قالغان چاغدىلا شەرمەندە ھاياتتىن قورقۇپ ، قەلبىڭدىكى گۈزەل كۆيلەر — جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قېلىشتىن ئەنسىرەپ ، دۈشمەن بىلەن قوشۇلۇپ پارتلاپ ئۆلۈۋېلىش قارارىغا كەلگەنىدىڭ . ئەگەر مەتسالى يېنىۋالمىغان بولسا ، بۇ چاغقىچە جەننەتتە مەڭگۈلۈك بەختىنىڭ ھۇزۇرىنى سۈرۈۋاتقان بولاتتىڭ ؛ مەتسالى يېنىۋالمىغان بولسا ، بۇ چاغقىچە داداڭنىڭ ئالدىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ ، ئۇنىڭ كەچۈرۈمىگە ئېرىشىپ بولغان بولاتتىڭ . گەرچە سەن تۈزۈكرەك ئىبادەت قىلالمىغان بولساڭمۇ ، لېكىن يەنىلا جەننەتكە كىرەلەيدىغانلىقىڭغا چەكسىز ئىشىنەتتىڭ ؛ گەرچە سەن ئۆز ئېتىقادىڭدىن يېنىۋېلىپ ، ئىشەنچەڭنى يوقىتىپ ، ئۇلۇغۋارانە ئىستىكىڭدىن ۋاز كېچىپ ، قىساسىڭنى قەستەنگە ئۇنتۇپ ، ئېغىر گۇناھ ئۆتكۈزگەن بولساڭمۇ ، يەنىلا جەننەت ساداسىنى ئاڭلىيالايدىغانلىقىڭغا چەكسىز ئىشىنەتتىڭ . چۈنكى ، قەلبىنى ئېزگۈ نىيەتلەر بىلەن تولدۇرۇپ ، ھەققانىيەت ، ئازادلىق ، باراۋەرلىك ئۈچۈن كۈرەشكۈچىلەرنىڭ چوقۇم جەننەتكە كىرىدىغانلىقىغا سېنى بىر ئۆزبېك ئوفىتسېر :

پانىيدا چىقمىغان مەيخانىدىن مەن ،
بەختىنى سۈمۈرگەن سەيخانىدىن مەن .

شۇندىمۇ جەننەتتىن جاي بەردى ئاللا ،
قاچمىغاچ ھەقىقەت مەيدانىدىن مەن .

دېگەن شېئىرى ئارقىلىق ئىشەندۇرۇپ قويغانىدى ؛ ئۇ شۇ شېئىرى ئارقىلىق سېنىڭ ھاياتلىقىا ، ئازادلىق ـ باراۋەرلىككە ، ھەققانىيەتكە بولغان ھۆرمەت ، ئېتىقاد ، ئۈمىد ـ ئىشەنچىڭنى ئۇرغۇتقانىدى ؛ ئۇ شۇ شېئىرى ئارقىلىق سېنى ھەققانىيەت مەيدانىدىن قېچىش ئەمەس ، بەلكى ھەققانىيەت ئۈچۈن جان بېرىش قارارىغا كەلتۈرگەنىدى .
ھازىر سەن شۇ قارارىڭ بويىچە قەددىڭنى رۇسلاپ ، سوراقچىغا مەردانە نىگاھ تاشلىدىڭ .
سىم قامچىلار تارسىلداپ تېگىشكە باشلىدى . ئۆز ـ ئۆزۈڭگە بەرگەن ۋەدەڭ ، ھېلىقى شېئىرنىڭ تۆرتىكىسىدە چىقارغان قارارىڭ ، داداڭ ۋە خەلقىڭنىڭ قانلىق قىساسى بەخش ئەتكەن قەيسەرانە روھىڭنىڭ خىتابىغا ئاساسەن ، لېۋىڭنى مەھكەم چىشلىدىڭ ، لېۋىڭدىن قان سىرغىپ چىقتى . داق يەردە ئەمەس ، جەننەت ساداسى ئۈستىدە دومىلاندىڭ ، تولغاندىڭ ، يۇلقۇندۇڭ . لېكىن ، قىلچە ۋارقىرىمىدىڭ . يۈرىكىڭنىڭ ۋارقىراشلىرىنى ئۇلار ئەمەس ، ھەتتا ئۆزۈڭمۇ ئاڭلىيالمىدىڭ . چۈنكى ، يۈرىكىڭنىڭ ۋارقىراشلىرىنى قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى يۇتۇپ كەتكەنىدى .
ھوشۇڭغا كېلىپ ئۈستۈڭنىڭ چىلىق ـ چىلىق ھۆل بولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆردۈڭ . ئۇلار سېنى ھوشۇڭغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن چېلەكلەپ سوغۇق سۇ چاچقانىدى .
— ئېيتە ، ئوق ـ دورىلار نەدە؟ ! روتاڭلارنىڭ تۇيۇقسىز چېكىنىپ كېتىشىدىكى مەقسىتى نېمە؟ !
— ...
سوراقچىنىڭمۇ ، سىم قامچا تۇتقان قوللىرى قىچىشىپ تۇرالماي قالغان ھېلىقى ئىككى چېرىكنىڭمۇ تاقىتى توشقانىدى .
— بۇرنىغا لازا سۈيى قۇيايلى !

— زەكىرىگە قىل تىقايلى !
— ياق ،— دېدى سوراقچى ئىككىسىنىڭ تەكلىپلىرىنى رەت قىلىپ ،— ھازىرچە يارىسىغا قوزۇق تىقىڭلار !
چېرىكلەرنىڭ بىرى كىچىككىنە بىر ياغاچنى ئەكىرىپ ، قىلىچتەك يوغان خەنجىرى بىلەن ساڭا كۆرسىتىپ تۇرۇپ ئۇچلاشقا باشلىدى .
«ئاھ ، خۇدا ، سەن ئۇلۇغ ، ھەممىگە قادىرسەن ، ماڭا كۈچ ـ قۇۋۋەت ، چىدام ، قەيسەرلىك ئاتا قىل ! بۇنىڭدىن باشقا سەندىن ھېچنېمە تەلەپ قىلمايمەن !»
يەنە ئىككى چېرىك كىردى . تۆت چېرىك سېنى يەرگە ئوڭدىسىغا ياتقۇزۇپ باستى . سەن كۆزۈڭنى مەھكەم يۇمۇپ ، لېۋىڭنى چىشىڭدە چىشلىدىڭ . سوراقچى ياراڭغا قوزۇقنى ئازراق تىقىپ يەنە سورىدى . سەن جاۋاب بەرمىدىڭ ، ئۇ ياراڭغا قوزۇقنى تىقىپ كوچىلاشقا باشلىدى . سەن تېپىرلىدىڭ ، تېپىرلىدىڭ ، تېپىرلىدىڭ ؛ تولغاندىڭ ، تولغاندىڭ ، تولغاندىڭ ؛ داق يەرنى تاتىلىدىڭ ، تاتىلىدىڭ ، تاتىلىدىڭ ! ئەمما ، ۋارقىرىمىدىڭ . يۈرىكىڭنىڭ ۋارقىراشلىرىنى يەنىلا قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى يۇتۇپ كەتتى . پۇتۇڭدىن ، تىرناقلىرىڭدىن ، لېۋىڭدىن ، يۈرىكىڭدىن ، ئۆگە ـ ئۆگىلىرىڭدىن ، بېغىش ـ بېغىشلىرىڭدىن قان بىلەن بىللە غەزەپ ـ نەپرەت ، ئىنسيانكارانە روھ سىرغىپ چىقىپ ، داق يەرگە سىڭىپ كەتتى ، خۇددى سەن جەننەت ساداسىغا سىڭىپ كەتكەندەك .

7

ھوشۇڭغا كېلىپ ئۆزۈڭنى يەنە شۇ سامانلىقتا — مەتسالىنىڭ قۇچىقىدا كۆردۈڭ . ئۇ سېنىڭ ھوشۇڭغا كەلگەنلىكىڭنى كۆرۈپ ، شۇنداق خۇش بولۇپ كەتتى .
— خۇداغا مىڭ قەترە شۈكۈر ! ھەرنېمە بولسا ھوشۇڭغا

كەلدىڭ ، ئاداش .

ئاستا ئۆرە بولدۇڭ . ئۇ سېنى تامغا پەم بىلەن يۆلەندۈردى .

— سەنچۇ ؟... سېنىڭ ھالىڭچۇ ؟

سەن چەكسىز ھاياجان ئىلكىدە ئۇنىڭدىن سورىدىڭ . چۈنكى ، سەن ئۇنىڭ باياتىنقى ھالىنى كۆرۈپ ، ئۆلۈپ كەتتى دەپ جەزم قىلغانىدىڭ .

— مەن... مەن... كۆرمىدىڭما ، مەن خېلى ياخشى ، سەندىن ياخشى ئىشقىلىپ .

جىملا بولۇپ قېلىشتىڭلار . جىمجىتلىق خېلى ئۇزاق داۋام قىلدى . جاراھەتلىرىڭنى تاتىلاپ ئازابلىغۇچى بۇ جىمجىتلىقتىن جاق تويغانىدىڭ . شۇڭا ، يېقىندىن بېرى خىيالچان بولۇپ قېلىۋاتقان مەتسالى بىلەن مۇڭدىشىپ ، ئازابلىق جىمجىتلىقتىن قۇتۇلماقچى بولدۇڭ .

— مەن... مەن سەندىن ئەنسىرەپ خۇدى...

مەتسالى خىيالدىن چۆچۈپقىنە ئويغاندى .

— نېمىدەپ ؟

— سېنى دەپ سالامتىكى دەپ .

راست ، سەن ئۇنىڭدىن شۇنداق ئەنسىرىگەنىدىڭ .

— ھىم !— ئۇ دىمىغىنى قېقىپ قويدى ،— مەن تېخى سەندىن ئەنسىرەپ يۈرسەم .

— مەندىن ؟ ھا !... ھا !... ھا !...— ئىچ - ئىچىڭدىن چىقىرىپ غالىبانە كۈلدۈڭ ،— مەندىن ئەنسىرەپ يۈردۈڭما ، تېخى ؟ ! ۋاي ، بىچارە بايقۇش .

ئۇمۇ كۈلدى ، غالىبانە كۈلكەڭلار ئۈمۈچۈك تورلىرىنى تەۋرىتىۋەتتى ؛ غالىبانە نىگاھلىرىڭلار گىرىمسەن سامانلىقنى ۋاللىدە يورۇتىۋەتتى . شۇ يورۇقلۇق ئىچىدە مەتسالىنىڭ يۈز - كۆزىدىكى جاراھەتلەرنى تېخىمۇ ئېنىق كۆرۈپ ، ئىچىڭ سىيرىلىپ كەتتى ، ئۆپكەڭ ئۆرۈلۈپ ، يىغا تۇتتى . بىراق ، ئۆزۈڭنى تۇتۇۋالدىڭ .

— قىيناقتا چىدىماق ئاسانمىكەن ؟— دەپ سورىدى مەتسالى .

— ئىشقىلىپ سەن بولغان بولساڭ ، ھەرگىز چىدىيالمايتتىڭ .

سەن چاقچاق قىلىپ كۈلدۈڭ . راستىنى ئېيتقاندا ، سەن بۇ قېتىملىق قىيناقتا ناھايىتى مۇشەققەتتە بەرداشلىق بەرگەنىدىڭ (ھەپسىدىكى قىيناقلار بۇ قىيناقتا ياماقمۇ بولالمايتتى) . سەندىن باشقىلارمۇ بۇنداق قىيناققا چىدىيالىشى مۇمكىن ، لېكىن چىدايمەن دېسە ، ئىشەنگۈڭ كەلمەيتتى ؛ ئۆزۈڭنىڭمۇ قانداقلارچە چىدىيالىغىنىڭغا ئىشەنگۈڭ كەلمەيتتى . ئەگەر قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى روھىڭنى يۆلەپ ، پەرۋىشلەپ ، يۈرىكىڭنى سىلاپ ئەللەيلەپ تۇرمىغان بولسا ، بۇ قىيناققا چىدىيالماسلىقىڭ مۇمكىن ئىدى .

مەتسالى كۈلۈمسىرەپقىنە تۇراتتى . سەنمۇ سورىدىڭ :

— سەنچۇ ؟

— ئىشقىلىپ سەن بولغان بولساڭ ، ھەرگىزمۇ چىدىيالمايتتىڭ .

— بەلكىم .

تەڭلا كۈلۈشۈپ كەتتىڭلار .

سامانلىقنىڭ ئىشىكىنىڭ يوچۇقلىرىدىن كىرىپ تۇرغان قۇياش نۇرى تامغا نەيزىدەك ، خەنجەردەك ، بىگىزدەك ، يىڭنىدەك سانجىلىپ تۇراتتى . بۇنىڭدىن قارىنىڭ توختاپ ، ئاسمانىنىڭ ئېچىلىپ كەتكەنلىكىنى جەزم قىلدىڭ . بۇنىڭ ئەكسىچە ، كۆڭلۈڭ ئېچىلمىغان ، تۇتۇق ئىدى ، خۇددى تۇمانلىق كۆكتەك . چۈنكى ، ئەزرائىلنىڭ قاپقارا قانىتى كۆڭلۈڭگە كۆلەڭگە تاشلاپ تۇراتتى . بۇ سېنىڭ ئۆلۈمدىن قورققانلىقىڭ ئەمەس ئىدى ، ئەلۋەتتە . سېنىڭ ئۆلگۈڭ يوق ئىدى . چۈنكى ، سېنىڭ ئۇرۇش ئوتلىرى ئىچىدە سەمەندەردەك قەيسەرانە روھ بىلەن جەڭ قىلىپ ، داداڭنىڭ ، ئاللادىن باشقا ئىگىسى ، يۆلەنچۈكى يوق ، باشپاناھسىز ، بەختسىز ، ئەركسىز خەلقىڭنىڭ ئازادلىق - باراۋەرلىكى ئۈچۈن قۇربان بولغان ئىنقىلابىي سەپداشلىرىڭنىڭ قىساسىنى ئېلىپ ، روھىنى

خۇشنۇد قىلغۇڭ بار ئىدى ؛ رەقىبلىرىڭنىڭ شەرمەندە ھالىنى ئۆز كۆزۈڭ بىلەن كۆرۈپ ، مەغرۇرانە كېرىلگۈڭ بار ئىدى ؛ ھەممە ئادەم ھۆر ، باراۋەر ، ئاسايىشلىق زامان بەرپا قىلىپ ، ئايالىڭ زۇمرەت بىلەن ئارامخۇدا ، تىنچ - ئامان ، خاتىرجەم ، بەختلىك ياشىغۇڭ بار ئىدى .

قاش قارايغان مەزگىلدە سامانلىقنىڭ ئىشىكى سەت غىچىرلاپ ئېچىلىپ ، بىر چېرىكنىڭ بېشى كۆرۈندى . ئۇ ئىككى زاغرىنى ئالدىڭلارغا تاشلىدى ، خۇددى ئىتقا نان تاشلىغاندەك . ئەمەلىيەتتىمۇ ، ئۇلارنىڭ نەزىرىدە سىلەر (خەلق) ئىت ئىدىڭلار . شۇڭا ، سىلەر ئۆزۈڭلارنىڭ ئادەم — ئەڭ قەدىمىي مەدەنىيەتكە ، ئەڭ قەدىمىي ئەدەبىيات - سەنئەتكە ، ئەڭ قەدىمىي مىللىي ئۆرپ - ئادەتكە... ئىگە ، ھۆر - باراۋەر ياشاپ كەلگەن مەرىپەتپەرۋەر ، تىنچلىقپەرۋەر ئادەم ئىكەنلىكىڭلارنى ئىسپاتلاش ، بۇنى ئۇلارنىڭ سەمىگە سېلىپ قويۇش ئۈچۈن جەڭ قىلىۋاتاتتىڭلار .

نان سېسىق سامان ئۈستىگە «پوككىدە» چۈشكەندى ، خۇددى توڭ چالمىدەك . سەن بۇنىڭدىن چەكسىز خورلۇق ھېس قىلدىڭ ، خورلۇق ئىلكىدە راستىنىلا نان تاشلاپ بەرگۈدەك ھالغا چۈشۈپ قالغان خەقمۇ بىز ؟ دەپ ئويلىغاچ مەتسالىغا قاردىڭ . سىلەر بىر - بىرىڭلارغا خورلۇقانە نەزەردە قاراپ ئاچچىق كۈلۈمسىرەپ قويۇشتۇڭلار . سورىدىڭ :

— قانداق قىلىمىز ؟

ئۇ نانىنى قولىغا ئېلىپ ، پۈۋلەپ تۇرۇپ دېدى :

— يەيمىز ، نېمىشقا دېسەڭ ، بىرىنچىدىن ، بۇ نان خەلقىمىزنىڭ نېنى ، ئۆزىمىزنىڭ نېنى ، ھەرگىز ئۇلارنىڭ ئەمەس ! ئىككىنچىدىن ، بۇ نانىنى يېمىسەك ، ئەزرائىلنىڭ ئالدىغا مەردانە قەدەملەر بىلەن بارالمايمىز .

نان شۇنداق قاتتىق — توڭلاپ قالغانىدى . شۇڭا ، ئۇنى مۇشەققەتتە غاجاپ تۈگەتتىڭلار ، نان شۇنداق تاتلىق ئىدى ، خۇددى ھەسەلدەك . چۈنكى ، مەتسالى دېگەندەك ، بۇ ئۆزۈڭلارنىڭ نېنى

ئىدى .

«ئۆزىڭنىڭ نېنى مۇشۇنداق تاتلىق بولامدىكىن ؟ »

سوئالىڭغا يۈرىكىڭ جاۋاب بەردى : «شۇنداق !»

جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرەتتى ؛ ئادەمنى بىزار قىلغۇچى جاھىلانە جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرەتتى . سازاڭدەك ئۆمىلەپ كېتىۋاتقان بۇ جىمجىتلىقنى سەن بۇزمىساڭ ، مەتسالى مەڭگۈ بۇزمايدىغاندەك قىلاتتى .

نېمانداق تولا خىيالدۇ ئۇ تۈگىمەيدىغان ؟ نېمىنى خىيال قىلىدىغاندۇ ئۇ شۇنچە ؟

بىلمەيتتىڭ .

بىلگۈڭ كەلدى . شۇڭا ، ئۇنى جەينىكىڭ بىلەن نوقۇپ ، ئېغىر خىيالدىن ئويغاتتىڭ :

— ھەي مەتسالى ، نېمىشقا ئۆتكەندە تۇيۇقسىزلا جەڭگە بارىدىغان بولۇپ قالدىڭ ؟ دەسلەپتە بىللە بارىلى دېسەم ، ئۇنىمايسەن .

ئۇ جىمىدە تۇراتتى . سەن يەنە نوقۇدۇڭ .

— دېگىنە بىر .

— ...

ئۇ يەنە گەپ قىلمىدى . قاتتىقراق نوقۇپ سورىدىڭ . چۈنكى ، سەن جاھىلانە جىمجىتلىقنىڭ ئازابلاشلىرىدىن شۇنداق بىزار بولغانىدىڭ .

— ساڭا شۇ چاغدا دېگەن .

— دېگەن شۇ ، ئاتا - ئانىسى نېمىدەپ بەرمىدى ؟

— تاڭەي .

— ئاتا - ئانىسى بەرمىسە ، قىزنى ئېلىپ قاچماي تازا ، ئەخمەق !

— راست ، مەن بەك ئەخمەقكەنمەن !

مەتسالى ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويۇپ ، جىمىپلا كەتتى . سەن : «ئۇ قىز كىم ؟ » دەپ سورىماقچى بولدۇڭيۇ ، سورىمىدىڭ ، سورىغۇڭ كەلمىدى . ئۇنىڭ ھەسرەتلىك تىنىقلىرى ، ئەلەم-

لمك ئۇھسسنسشلىرى يۇرىكىگىنى ئېزىپ ، تىلىگىنى يىغىشقا مەجبۇر قىلغانىدى .

يارىسىنى كوچىلىماي ، بىچارە .

ئۇنىڭغا قارىدىك . ئۇ بېشىنى تامغا تىرەپ ، كۆزىنى چىڭگىدە يۇمۇۋالغانىدى . ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قارىدىك ، تىنىقلىرى يۈز - كۆزۈڭگە ئۇرۇلدى . بۇ ئېغىر تىنىقلاردىن سەن جۇدالىق ھىدلىرى-نى پۇرىدىك ، ئەمما ئۇنىڭدىن ئۇقچۇپ چىقىۋاتقان ئىشق - پىراق ھىدلىرىنى قىلچە پۇرىيالمىدىك . يۈز - كۆزىدىكى جاراھەتلىرىنى كۆرەلىگىنىڭ بىلەن ، قەلب جاراھەتلىرىنى كۆرەلمىدىك . ئەت - يېنىدىكى جاراھەتلىرىنىڭ قەلب جاراھەتلىرىگە ياماقمۇ بولالمايدى-غانلىقىنى بىلمەيتتىك . بىلگەن بولساڭ ، بايىقى «يارىسىنى كوچە-لىماي» دېگەن قارارىڭدىن بىردەمدىلا يېنىۋېلىپ ، يەنە ئۇنىڭ قەلب يارىسىنى كوچىلىمىغان بولاتتىڭ ، خۇددى چېرىكلەر سېنىڭ پۇتۇڭدىكى جاراھىتىڭنى كوچىلىغانىدەك .

— ھەي مەتسالى ، ئالماقچى بولغان ئاشقىنىڭ كىمدى زادى ؟

— بولدى ، مېنى ئارامىمدا قويغىنا !

— ياق ، قويمايمەن ، دېمىسەڭ ، كېچىچە ئۇخلىغىلى قويماي-مەن . سېنىڭ بۇنداق جىم بولۇۋېلىپ ، خىيال سۈرۈشۈڭگە ھەر-گىز يول قويمايمەن ،— دېدىڭ بالىلارچە تەرسالىق بىلەن .

— ...

— بىزنى يائەتە ، يا ئۆگۈن ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ ، بىلەمسەن ؟ چو-قۇم ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ . يەنە نېمىنى يوشۇرىسەن ؟ جان دوست تۇرۇپ ...

— ياق ، مېنىڭ ئۆلگۈم يوق .

— مېنىڭمۇ شۇ . بىراق ، نېمە ئامال ؟ چېرىكلەرگە : «مېنىڭ ئۆلگۈم يوق» دېسەڭ ، ئۇنامدۇ ؟ بولدى ، خام خىيالنى ئاز قىل . سېنىڭ كۆزۈڭنى يۇمۇۋېلىپ ، مېنى بۇنداق بىزار قىلىشىڭغا يول قويمايمەن . بىلەمسەن ؟ بىزنىڭكىلەر بۇنداق شارائىتتا ھەرگىزمۇ ھۇجۇمغا ئۆتەلمەيدۇ ھەم ھۇجۇم قىلىش پىلانى بۇ يەر ئەمەس .

قىنى ، گەپ قىلە !

— نېمە دەيمەن ؟

— نېمە دېسەڭ دە ، ئەڭ ياخشىسى مۇھەببەت كەچۈرمىشلى-رىڭنى سۆزلە . ئازابلىرىمىز بىردەملىك بولسىمۇ ئۇنتۇلسۇن !

— ...

دەل شۇ چاغدا سامانلىقنىڭ ئىشىكى غىچىرلاپ ئېچىلىپ ، بىرى كىردى .

— سەمەندەر ، مەتسالى ، سىلەر ئويغاقما ؟— دېدى ئۇ شىۋىرلاپ .

— ھەئە ، ئويغاق .

«بۇ كىم ؟ ئاۋازى تونۇشلىغۇ ؟ »

— قىنى ، تېز تۇرۇڭلار .

مەتسالى سېنى يۆلەپ تۇرغۇزدى .

— سەن كىم ؟— سورىدى مەتسالى .

— مەنما ؟

دەل شۇ چاغدا ئۇنى تونۇپ قالدىڭ .

— ۋاي ، سەن غوجەخمەتما ؟

— ھەئە ، قېنى ، تېز... تېز قېچىڭلار !

— سەن قانداق بولۇپ...

— بولدى ، بۇ گەپنى دېيىشكىلى ھازىر ۋاقىت يوق . قاراۋۇل-نى بوغۇۋەتتىم : تېز بولۇڭلار ! قاراۋۇل ئالمىشىدىغان ۋاقىت بولۇپ قالدى . ئېسىڭلاردا بولسۇن ، پارول — «تولكە» .

مەتسالى ھېلىقى ئۆلۈك قاراۋۇلنىڭ مىلتىقىنى مۈرىسىگە ئاستى . ساڭا غوجەخمەت بىر دانە ماۋزېرنى تۇتقۇزۇپ قويدى . ئۇ سىلەرنى باغدىن بىخەتەر ئاچىقىپ قويۇپ :

— مۇشۇ ئۆستەڭنى بويلاپ مېڭىۋەرسەڭلار ، بىر توگمەنگە بارىسىلەر . توگمەنچى ھالىڭلاردىن خەۋەر ئالىدۇ ،— دېدى - دە ، سىلەرگە ئاقيول تىلەپ كۆزدىن غايىب بولدى .

سىلەر غوجەخمەت دەپ بەرگەن پارول ئارقىلىق قاراۋۇللارنىڭ

ئالدىدىن ئوڭۇشلۇق ئۆتۇپ كەتتىڭلار . تۇگمەنگە يېقىنلاشقاندا ،
مەتسالى سوراپ قالدى :
— ھەي سەمەندەر ، بىزنى قۇتقۇزۇپ قالغىنى يۇسۇپ بەگنىڭ
ئوغلى غوجەخمەت شۇما ، ئەمەسما ؟
— شۇكەن ئەينا .
— ئەجەب ئىشەنگۇم كەلمىدى مېنىڭ .
— مېنىڭمۇ شۇ .
شۇنداق ، ئۇنىڭ شۇ غوجەخمەت ئىكەنلىكىگە زادىلا ئىشەنگۇڭ
كەلمەيتتى ؛ ھېچكىمنىڭ ئىشەنگۇسى كەلمەيتتى .
شۇنداق ، مىللىي مۇناپىقلار ، مىللىي غالچىلار گومىنداڭنىڭ
يالىقىنى يالاپ ، ئۇلار ئۇچۇن جېنىنى پىدا قىلىۋاتقان مۇشۇنداق
پەيتتە ، بىر زالىم بەگنىڭ ئەتىۋارلىق ئوغلىنىڭ چېرىكلەرنىڭ
ئارىسىغا كىرىۋېلىپ ، يىگىتلەر[1] ئۇچۇن مەخپىي خىزمەت قىلىشى-
غا ئادەمنىڭ ئاسان ئىشەنگۇسى كەلمەيتتى .

8

سەن پولك دوختۇرخانىسىغا ئەكىلىندىڭ . دوختۇرخانا تىك
تاغ ئاستىدىكىلا بىر باينىڭ ھويلىسىغا جايلاشقانىدى . ئۇن نەچچە
ئېغىز ئۆيدە يارىدارلار داۋالىنىۋاتاتتى . سېنىڭ جاراھىتىڭ بەك
ئېغىر بولمىغاچقا ،ئاددىيغىنە بىر ئۆيدىكى سۇپىغا ئورۇنلاشتۇرۇل-
دۇڭ . ئۆيدە پۇت - قوللىرى يارىلانغان تۆت نەپەر يارىدار ياتاتتى .
سەن تام تۈۋىگە يىغىپ قويۇلغان يوتقان - كۆرپىلەرگە يۆلىنىپ ،
پۇتۇڭنى ئۇزۇن سۇندۇڭ - دە ، يارىدارلارنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاب
بېرىشكە باشلىدىڭ . ئۇلار بىلەن قىزغىن تونۇشۇۋاتقاندا ، دوختۇر
ئىسھاقجان كىرىپ كەلدى . ئىسھاقجان قاغىلىق ناھىيىلىك دوخ-
تۇرخانىنىڭ باشلىقى بولۇپ ، سىلـەر كوسراپـقا كەلـگەنـدە ، ئۇ
دورا - دەرمەك ۋە ئابدۇغوپۇرجان ، مۇھەممەد ئىمىن ھاجىم قاتار-

[1] بۇ يەردىكى خەلق ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى جەڭچىلىرىنى «يىگىت» دەپ ئاتايتتى.

لىق تېۋىپ - دوختۇرلارنى ئەكېلىپ ، خېلى مۇكەممەل بولغان
«پولك دوختۇرخانىسى»نى بەرپا قىلغانىدى .
— پۇتىڭىزنى ئېچـىڭ ،— دېـدى ئـۇ ساڭـا بىرقۇر قـاراپ
چىقىپ .
سەن ئىشتىنىڭنىڭ پۇچقىقىغا ئەمدىلا قول ئۇزىتىشىڭغا ، بىر
ھەمشىرە قىز ئاپئاق پەتنۇستا تېڭىق ئەسۋابلىرىنى ئەكىرىپ ،
ھەرىكىتىڭنى توختىتىپ قويدى . ئۇ ئالدىڭغىلا كېلىپ توختىدى .
ئۇنى كۆرۈپ يۈرىكىڭ قارتتىدە قىلىپ كەتتى ، كۆزلىرىڭ چەكچى-
يىپ ، ئۇنىڭغا قاراپلا قالدىڭ . خۇددى بوراندا قالغان مەجنۇنتال-
دەك تولغىنىپ كەتتىڭ ، شاشلاپ كېتىۋاتقان ھەيرانلىقىڭنى يۇ-
گەنلىۋالدىڭ . ئەگەر ئۇنداق قىلمىغان بولساڭ ، قولۇڭلا ئەمەس ،
ھەتتا ئەسەبلىرىڭمۇ ، يۈرىكىڭمۇ ھەرىكەتتىن توختاپ قېلىشى مۇم-
كىن ئىدى . چۈنكى ، پەتنۇسنى تۇتقان پېتى خۇددى سەـنـدەكلا
قېتىپ قالغان بۇ ھەمشىرە قىز سېنىڭ خوتۇنۇڭ ئىدى ؛ غۇنچىسى-
نى ئۈزۈشكە ئۈلگۈرەلمىگەن سۆيۈملۈك خوتۇنۇڭ زۇمرەت ئىدى .
سەن ئۇنىڭ ئىككى ئاي بۇرۇن فرونتقا قېتىلغانلىقىنى ، شۇنىڭدىن
بېرى پولك دوختۇرخانىسىدا ھەمشىرىلىك قىلىۋاتقانلىقىنى ئۇق-
مايتتىڭ .
— بۇ… ۋاي… بۇ سىزما ، سەمەندەر ؟
سەندىن بۇرۇنراق ئېسىنى يىغىۋالغان زۇمرەت دۇدۇقلاپ
تۇرۇپ شۇنداق دېدى .
— ھە… سىز… قاچان…
— سەن ئارانلا شۇنى دېيەلىدىڭ - دە ، ئىشتىنىڭنىڭ پۇچقىقىنى
تۇرۇپ ، دوختۇرغا كۆرسەتتىڭ . جاراھىتىڭ يىرىڭداپ ، خېلى يىر
يەرلەرگىچە قىزىرىپ كەتكەنىدى . دوختۇر پۇتۇڭنى تەكشۈرۈپ
كۆرۈپ :
— ئوق بەك چوڭقۇر پېتىپ كېتىپتۇ ،— دېدى ۋە زۇمرەتكە
جاراھىتىڭنى پاكىز تازىلاشنى تاپىلىدى . زۇمرەت جاراھىتىڭنى
تازىلاشقا باشلىدى .

— سىلەر تونۇشامسىلەر ؟— دەپ سوراپ قالدى دوختۇر .
سەن بۇ سوئالنى ئۇنىڭ كىمدىن سورىغانلىقىنى ئۇقالمىدىڭ .
شۇڭا ، زۇمرەتنىڭ جاۋاب بېرىشىنى كۈتۈپ ، ياراڭغا قاراپ جىم-
مىدە تۇرۇۋالدىڭ . بىراق ، زۇمرەت جاۋاب بەرمىدى ؛ بىر مىنۇت
كۈتتۈڭ ، جاۋاب بەرمىدى ؛ بىر سائەت كۈتتۈڭ ، جاۋاب بەرمىدى ؛
بىر يىل كۈتتۈڭ ، جاۋاب بەرمىدى ؛ ھەتتا بىر ئۆمۈر كۈتتۈڭ ،
يەنىلا جاۋاب بەرمىدى . ئاخىر ئۆزۈڭ جاۋاب بەردىڭ :
— ئۇ مېنىڭ خوتۇنۇم بولىدۇ ،— دېدىڭ زۇمرەتكە قاراپ .
بىراق ، ئۇ ساڭا قارىمىدى ، ئەمما ۋىللىدە قىزىرىپ
كەتتى . پۇتۇڭ تازىلىنىۋاتاتتى ؛ يۈرىكىڭ شېرىن تۇيغۇلار بىلەن
ئەملىنىۋاتاتتى . دوختۇر ۋە باشقا ياردارلار ساڭا تەئەججۈپ بىلەن
قاراپ قېلىشتى .
— مۇنداق دە ،— دوختۇر ياراڭنى تېڭىشقا تەييارلانغاچ شۇن-
داق دېدى ،— تەلىيىڭ باركەن جۇما ، يىگىت ! شۇنداق ئوبدان
خوتۇن ئېلىۋاپسەن ، خۇددى پەرىشتىدەك .
ئۇنىڭ پەرىشتە ئىكەنلىكىنى تۇنجى قېتىم ھېس قىلدىڭ .
چۈنكى ، ئوق ئېلىۋېتىلىپ ، ياراڭ تېڭىلماستىنلا پۇتۇڭنىڭ ۋە
بەدەنلىرىڭدىكى جاراھەتلىرىڭنىڭ ئاغرىقى شىپپىدە تۇختاپ
قالغانىدى .
— پەخىرلەن ، يىگىت !
تۇنجى قېتىم پەخىرلەندىڭ .
— زۇمرەت ، ئىككىسىنى قىچقىرىپ كىرىڭ .
زۇمرەت چىقىپ كېتىپ ، ئابدۇغوپۇرجان بىلەن مۇھەممەد
ئىمىن ھاجىمنى باشلاپ كىردى . دوختۇر ئۇ ئىككىسىگە قاراپ :
— ئىككىڭلار بۇ يىگىتنى ، ئىسمىڭ نېمىدى ؟ ھە ، سەمەندەر-
نى چىڭ بېسىپ تۇرۇڭلار ، ئوقنى ئېلىۋېتەيلى ،— دېدى .
لېكىن ، دوختۇر كۈتۈلمىگەن جاۋابقا ئېرىشتى :
— بېسىپ تۇرمىسىمۇ بولىدۇ ، چىدىيالايمەن !
ھەممىسى ساڭا ھەيرانلىق بىلەن قاراپ قالدى ، ھەتتا خوتۇ-

نۇڭمۇ .
— چاقچاق قىلماڭ ،— دېدى دوختۇر .خوتۇنۇڭ سېنى ئا-
گاھلاندۇرۇپ قويدى :
— مەست قىلمىدۇق ، دورا تۈگەپ قاپتىكەن . ھەرقانچە سە-
مەندەردەك قەيسەر بولسىڭىزمۇ ، چىدىيالمايسىز جۇماڭ !
ئۆزۈڭنى خوتۇنۇڭغا كۆرسىتىپ قويماقچى بولدۇڭ :
— قوزۇق بىلەن كوچىلىغاندىمۇ چىدىغان . ناھايىتى ئاغرى-
سا ، يەنە شۇنچىلىك ئاغرىيا شۇ .
خوتۇنۇڭنىڭ ئالدىدا ماختانغۇڭ كېلىپ ، دۈشمەننىڭ قىيناق-
لىرىغا قانداق بەرداشلىق بەرگەنلىكىڭنى قىسقىچە سۆزلەپ بەرگەچ
ئۇنىڭ ياز سەھىرىنىڭ ئوپئوچۇق كۆكىدەك تىنىق كۆزلىرىگە
شۇڭغۇدۇڭ ، خۇددى بېلىقتەك . ئۇنىڭ نۇرانە قارىچۇقلىرىدا ئۆز
ئەكسىڭنى كۆرۈپ ، ئۆز - ئۆزۈڭدىن غۇرۇرلاندىڭ .
سەن دوختۇرلار ۋە ياردارلارنىڭ ماختاشلىرىدىن قىلچە ھۇ-
زۇرلىنالمىدىڭ . چۈنكى ، خوتۇنۇڭ سېنى تېخى ماختىمىغانىدى .
سەن خوتۇنۇڭنىڭ ماختاشلىرىغا شۇنچىلىك ئارزۇمەند
ئىدىڭ .
سەن ئىككى قولۇڭ بىلەن پۇتۇڭنى قورۇپ چىڭگىدە تۇتتۇڭ .
دوختۇر ياراڭغا قىسقۇچنى پەم بىلەن تىقتى . سەن كۆزۈڭنى يۇ-
مۇپ ، چىشىڭنى چىشىڭغا مەھكەم باستىڭ . ئاغرىق ئۇگە - ئۇگە-
لىرىڭگە ئۆتۈپ كەتتى ؛ ئاغرىق جان - جېنىڭغا ئۆتۈپ كەتتى .
قىسقۇچ جەزىنەت ساداسى بىلەن تولغان يۈرىكىڭنى كوچىلاۋا-
تاتتى…
سەن ئاللادىن ئۆزۈڭگە چىدام - غەيرەت ئاتا قىلىشنى تىلەيت-
تىڭ ؛ ۋارقىراپ سالماسلىقنى ، تولغىنىپ كەتمەسلىكنى ، دوخ-
تۇرلار ، ياردارلار ، بولۇپمۇ خوتۇنۇڭنىڭ ئالدىدا سۇنۇپ قالماس-
لىقنى تىلەيتتىڭ . چۈنكى ، سەن خوتۇنۇڭنىڭ ماختاشلىرىغا تەشنا
ئىدىڭ .
قىسقۇچ يۈرىكىڭدە ، بۆرىكىڭدە ، جىگىرىڭدە ، بارلىق

نېرۋا ـ ھۈجەيرىلىرىڭدە يورغىلايتتى . بار كۈچۈڭ قولۇڭغا يىغى-
لىپ ، پۇتۇڭنى زۇلۇم بىلەن قورۇيتتى ؛ بار كۈچۈڭ چىشىڭغا
يىغىلىپ ، خۇددى بىر ـ بىرىنى ئۇۋۇتۇەتكۈدەك دەرىجىدە شۇنداق
چىڭ بېسىلاتتى ؛ بار كۈچۈڭ كۆزۈڭگە يىغىلىپ ، كىرپىكلىرىڭ
خۇددى مەڭگۈ ئاجراتقىلى بولمىغۇدەك دەرىجىدە چەمبەرچاس گىرە-
لىشىپ كەتكەنىدى . يۈز ـ كۆزۈڭدە تەر تامچىلىرى يالتىرايتتى ،
گوياكى گۈل بەرگىدىكى شەبنەمدەك .
بىر چاغدا بىر نەرسە «تىرىققىدە» قىلىپ قالدى . كۆزۈڭنى
ئاچتىڭ ، ئوق ئېلىۋېتىلگەنىدى . تەخسىدە قىپقىزىل بىر تۆمۈر
پارچىسى ياۋۇزانە شۇمشىيىپ تۇراتتى . ئۇنىڭغا نەپرەت بىلەن
قارىدىڭ .
— ئاجايىپ قەيسەركەنسەن ! — دېدى دوختۇر ، — خۇددى
ئىسمى ـ جىسمىڭغا لايىق !
سەن ئۆزۈڭدىن پەخىرلىنىپ كۈلۈمسىرەپ قويدۇڭ . سەن
ئۆزۈڭدىن — ئۆزۈڭنىڭ يارامىلىق ، قەيسەر بىر جەڭچى ئىكەنلى-
كىڭدىن پەخىرلىنىۋاتاتتىڭ .
— مەن بۇ چاغقىچە سەندەك قەيسەر يىگىتنى كۆرۈپ
باقمىغان .
سەن دوختۇرلارغا ، يارىدارلارغا ، سۆيۈملۈك خوتۇنۇڭغا تە-
بەسسۇم بىلەن مەغرۇرانە قاراپ قويدۇڭ . سەن ئۆز ـ ئۆزۈڭدىن
غۇرۇرلىنىۋاتاتتىڭ ؛ خوتۇنۇڭنىڭ ئالدىدا قەيسەرانە روھىڭنى ناما-
يىش قىلالىغىنىڭ ئۈچۈن غۇرۇرلىنىۋاتاتتىڭ ؛ خوتۇنۇڭنىڭ ئالدى-
دا ماختىلىپ ، ئۇنى ئىچ ـ ئىچىدىن ئۆزۈڭگە مەپتۇن قىلىش
پۇرسىتىگە ئېرىشەلىگىنىڭ ئۈچۈن غۇرۇرلىنىۋاتاتتىڭ .
ئۇ مەپتۇن بولدىمىكىن ؟
بىلمەيتتىڭ .
ئەمما ، مەپتۇن قىلالايدىغانلىقىڭغا ئىشىنەتتىڭ . لەنىتى ئۇ-
رۇش بولمىغان بولسا ، زۇمرەتنى بۇ چاغقىچە ئۆزۈڭگە مەپتۇن
قىلىپ بولغان بولاتتىڭ . چۈنكى ، سەن ئۇنىڭ بىلەن توي

قىلىش — نىكاھ ئوقۇتۇپ ، بىر ئائىلىگە جەم بولۇپ ، بىر ياستۇققا
بەند قىلىپ باش قويۇشنى «مەپتۇن قىلىش» دەپ چۈشىنەتتىڭ .
دوختۇرلار چىقىپ كېتىشتى . زۇمرەت جاراھىتىڭنى تازىلاپ
تېڭىشقا باشلىدى .
مېنىڭ خوتۇنۇم زۇمرەت شۇمۇ ـ ھە ! ؟ توۋا ، كاسا-
پەت ، تېخىمۇ چىرايلىق بولۇپ كېتىپتۇيا ! ئۇرۇش بولمىغان
بولسا... قىرىق كۈن توختاپ ، دادامنىڭ قىرىقىنى بېرىۋې-
تىپ بولۇپ...
يۈرىكىڭ پىژژىدە كۆيدى . شېرىن تۇيغۇ تۇپى بېغىش ـ
بېغىشلىرىڭغا باستۇرۇپ كىرىپ ، پۇتۇڭنىڭ ئاغرىقىنى تىرىپىرەن
قىلىۋەتتى .
ئەجەب... شۇ پېتى تاشلاپ قويۇپ كەپتىكەنمەن . ئە-
سىت !
ئۆزۈڭنى يوقىتىپ قويغىلى تاسلا قالدىڭ . ئەگەر ھېلىقى
يارىدارلار بولمىغان بولسا ، زۇمرەتنى كاپپىدە تۇتۇپ ، باغرىڭغا
پوككىدە باسقان ، بويىنىنى شاپتۇل شېخىنى قايرىغاندەك گاچچىدە
قايرىپلا چوكۇلدىتىپ سۆيۈپ كەتكەن بولاتتىڭ ، خۇددى تەلۋىدەك .
سۆيەلەرسەنمىكىن ؟
سۆيمەي ئەمسە ؟ چوقۇم سۆيىمەن . خوتۇنۇميا ئۇ
مېنىڭ .
زۇمرەت جاراھىتىڭنى تېڭىپ بولۇپ ، بېشىنى كۆتۈردى . ئۇ
شۇنداق چىرايلىق ، شۇنداق ئوماق ئىدى . ئاپئاق خالات ، قارلىغاچ
قۇيرۇقلۇق ئاپئاق پوسما ئۇنىڭغا قەۋەتلا ياراشقانىدى ، خۇددى بۇ
كىيىملەر زۇمرەتكىلا ئاتاپ لايىھىلەنگەندەك ، زۇمرەتمۇ مۇشۇ كى-
يىملەر ئۈچۈنلا تۇغۇلغاندەك . ئۇ نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇ-
رۇۋېتىپ ساڭا سەبىي تەبەسسۇم سوۋغا قىلىۋىدى ، يۈرىكىڭ «گۈپ-
پىدە» قىلىپ ئوت ئالدى ، خۇددى دوزاخنىڭ تۇتۇرۇقىدەك . شۇ-
ڭا ، سەن ئۇنىڭ دېڭىزدەك تەپتەكشى ، چوڭقۇر كۆزلىرىگە يېپى-
لىپلا كەتتىڭ ، گوياكى ئەتىگەندە يۈز ئاچقان قۇياشنىڭ زەر نۇرلى-

ىرى زېمىنغا يېيىلىپ كەتكەندەك . ئۇ چىقىپ كەتتى . سەن نېمە
دېيىشىڭنى بىلەلمەي تۇرۇپلا قالدىڭ ، سېھىرلىك تۇيغۇلار تىلىڭنى
قويغانىدى .
سەن ئۇنى كۈتتۈڭ ؛ تىرنىقىنىڭ ئۇچىنىمۇ تۇتۇشقا ، قۇندۇز-
دەك قاپقارا چاچلىرىنى سىلاشقا ، ئىپاردەك ھىدلىق ، ئوتتەك قاي-
ناق تىنىقلىرىنى ھىدلاشقا ، زۇمرەتتەك سۈزۈك قارىچۇقىدا ئۆ-
زۈڭنىڭ بەختىيار سىيماسىنى كۆرۈپ تەنتەنە قىلىشقا ، ئاق قۇ
كۆكسىدەك يۇمران باغرىغا سىڭىپ كېتىشكە ئۇلگۇرەلمىگەن سۆ-
يۈملۈك خوتۇنۇڭنى خېلى ئۇزاق زارىقىپ كۈتتۈڭ ، كىرمىدى .
ئاخىر كەينىڭدىكى يوتقان - كۆرپىلەرگە يۆلىنىپ ، ئالىقىنىڭنى
گىرەلەشتۈرۈپ گەدىنىڭگە قويۇپ ، قاغىلىق بازىرىنىڭ باغئېرىق
بويى مەھەللىسىدە ئۆسۈپ چوڭ بولغان ، ئاشپەزلىكتە خېلىلا نام
چىقىرىپ ، بازار خەلقىنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن ، ئوتتۇز بەش
ياشلاردىكى بەستلىك ، قارىمۇتۇقراق كەلگەن چېھرىگە قاپقارا ساقى-
لى خويمۇ ياراشقان تاشئاخۇننىڭ كەچۈرمىشلىرىگە قۇلاق سالدىڭ .

9

بىر كۈنى نامازشام بىلەن بىزنىڭ ۋىزۋوت كوماندىرىمىز بىز-
گە يىغىن ئېچىپ مۇنداق دېدى :
— يىگىتلەر ، روتا كوماندىرى بىزنىڭ ۋىزۋوتنى ئارقا يولنى
توسۇشنى بۇيرۇدى . ھەممىڭلار بىلىسىلەر ، بىز يېقىندىلا تۇمشۇق-
سارايىنى دۈشمەن قولىدىن تارتىۋالدۇق . پولك شتابى ئارىتاشقا
يۆتكەپ كېلىندى . تۇمشۇقساراي مۇداپىئەلىنىشكە ئەپلىك جاي
بولغاچقا ، دۈشمەنلەر قايتا - قايتا تۆت قېتىم ھۇجۇم قىلىپمۇ ئۇ
قولىمىزدىن ئالالمىدى . ئۇلارنىڭ تۇمشۇقسارايىنى تارتىۋېلىشقا
شۇنچە كۈچەپ كېتىشىدىكى مەقسىتى نېمە؟ ئۇلارنىڭ مەقسىتى
شۇكى ، تۇمشۇقسارايىنى ئېلىپ ، شۇ ئارقىلىق قوماندانلىق شتابىنى
گۇمران قىلماقچى . شۇڭا ، دۈشمەنلەر تۇمشۇقسارايىنىڭ غەربىدىكى

جىلغا - جىرالار بىلەن ماڭىدىغان ئارقا يولنى ئىشغال قىلىپ ،
بىزنى بىر يولىلا يوقاتماقچى . ئۇلار جاسۇس ۋە مۇناپىقلارنىڭ
ياردىمى بىلەن بىزنىڭ ئارقا يولدىكى مۇداپىئە سېپىمىزنىڭ ئاجىز
ئىكەنلىكىنى بىلىۋالغان گەپ . شۇڭا ، بىزنىڭ بۇ قېتىمقى ۋەزىپە-
مىز ئارقا يولغا بېرىپ ، دۈشمەنگە ئۇ يەردىكى مۇداپىئە سېپىمىز-
نىڭ ناھايىتى مۇستەھكەم ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ قويۇش . شۇڭا ،
يىگىتلىرىمىنىڭ بۇيرۇقنا قەتئىي بويسۇنۇشىنى ، ئۆز ئالدىغا خالى-
غانچە ھەرىكەت قىلماسلىقىنى ، ئەڭ ئاخىرقى تىنىقى قالغۇچە
باتۇرانە جەڭ قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن !
بىز ھەممىمىز تەڭلا چۇقان سېلىشتۇق :
— ئازادلىق ئۈچۈن جېنىمىز پىدا !
— ئەل - يۇرت ئۈچۈن قىساس ئالىمىز !
— ھۇررا !... ھۇررا !... ھۇررا !...
ھۇررا سادالىرىمىز تۇمشۇقساراي تاغلىرىنى تىترەتتى .
بىز ئارقا يول ئېغىزىدىن چىقىپ ، دۈشمەننىڭ مۇداپىئە سې-
پىدىن ئون نەچچە چاقىرىمچە ئارىلىق قالدۇرۇپ ، ناھايىتى يوشۇ-
رۇن ھالدا مۇداپىئە ئىستىھكاملىرىنى قۇردۇق .
ئارىدىن بىر ھەپتە ئۆتۈپ كۈن نەيزە بويى ئۆرلىگەن چاغدا ،
ئالدىن دۈشمەنلەر ھەرىكەتكە كەلدى . ۋىزۋوت كوماندىرىمىز ئوس-
مان گور - گور (ئۇنىڭ ئاۋازى «گور - گور» چىققاچقا ، بىز
ئۇنى «ئوسمان گور - گور» دەيتتۇق) دۈشمەن ئەھۋالىنى خېلى
ئۇزاق كۆزەتكەندىن كېيىن ، راتسىيىگە ئەمەلىي ئەھۋالنى شتابقا
دوكلات قىلىشنى بۇيرۇدى . شتابتىن چېكىنىش بۇيرۇقى كەلدى .
بۇنى ئاڭلاپ ئەرۋاھىمىز قىرىق گەز ئۇچتى :
— قانداق گەپ بۇ ، نېمىشقا چېكىنىدىكەنمىز ؟
— شۇنچە يولنى بىكارغا ماڭدۇقما ئەمدى ؟
— ھېچبولمىغاندا ، پۇخادىن چىققۇدەك ئېتىشىۋېلىپ ، ئاندىن
چېكىنىلى !
— شۇنداق قىلىلى ، پۇخادىن چىققۇدەك ئېتىشىلى !

— ئۆزىمىزنى بىر كۆرسىتىپ قويىلى ئۇ نىجىسلارغا !
— ...
ئوسمان گور - گورنىڭ ئاۋازى ھەممىمىزنىڭ ئاۋازىنى بېسىپ چۈشتى :
— چېكىنىڭلار !
سوئاللار يېغىپ كەتتى :
— گۆشىنىچۇ ؟
— پۇلۇنىچۇ ؟
— ...
سوئاللار يەنە ئوسمان گور - گورنىڭ ئاۋازى ئاستىدا قالدى :
— چېكىنىش ! ھەممىسى قالسۇن !

يىگىتلەر ئاتلىرىغا مىنىشىپ بىردەمدىلا كۆزدىن غايىب بولدى . مەن ئېتىمغا مىنىپ بولۇپ ، شىپپىدە توختاپ قالدىم . راستىنى ئېيتقاندا ، «زەر قەدرىنى زەرگەر بىلىدۇ» دېگەندەك ، ئۆزۈم ئېتىپ ، تاۋاقلارغا ئۇسۇپ قويغان پولۇلارغا ، ئۆزۈم پىشۇرۇپ ، لېگەنلەرگە دۆۋىلەپ قويغان پاقلان گۆشلىرىگە چىدىمىغانىدىم . شۇڭا ، «دۈشمەنلەر كېلىپ بولغۇچە ، ئازراق گۆش يەۋالايچۇ» دەپ ئويلاپ ، ئاتتىن چۈشتۈم . ئېتىمنى باغلاپ قويۇپ ، گۆش ، پولۇلارنى بىر دۆڭگە ئاچىقىپ ، يولغا قارىغاچ راسا ئىشتىھا بىلەن يېيىشكە باشلىدىم . قورسىقىم ئېتىلىپ كەتكۈچە يېدىم . دۈشمەننىڭ ھېچبىر قارىسى كۆرۈنەيمۇ دېمەيتتى .

مەن ئوسمان گور - گور دۇربۇندا نېمىنى كۆرگەن بولغىيتتى ؟ مەيلى ، دۈشمەنلەرنىڭ قارىسى كۆرۈنگۈچە تۇرۇپ باقاي ، دەپ ئويلاپ ، ئورنۇمدىن قوزغالمىدىم .

ئىككى - ئۈچ سائەتچە ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ، ئالدىمدىكى چەكسىز كەتكەن تۈزلەڭلىكتە دۈشمەنلەر خۇددى قارا چۈمۈلىدەك قىمىرلاشقا باشلىدى . مەن ئېتىمنى يېشىپ بولۇپ ، يەنە شىپپىدە توختاپ قالدىم - دە ، ئۆمرۈم ئاشپەزلىك قىلىش بىلەنلا ئۆتۈپ كېتەرمۇ مېنىڭ ؟ توختا ، مەنمۇ دۈشمەنگە قارىتىپ بىر پاي

ئوق ئېتىپ باقاي ، دەپ ئويلاپ ، ئېتىمنى قايتىدىن باغلاپ قويۇپ ، مۈرەمدىن مىلتىقىمنى ئالدىم . چۈنكى ، مەن مەشىق قىلىپ ئوق ئېتىپ باققانىدىم ، لېكىن دۈشمەنگە قارىتىپ بىر پايمۇ ئوق ئېتىپ باقمىغانىدىم . شۇڭا ، مىلتىقىمنى ئوقلاپ ، باش - كۆزىنى سىلاپ ، ئىككى قورام تاشنىڭ ئارىسىغا مۆكۈنۈپ تەل بولۇپ تۇردۇم .

دۈشمەنلەر ئاتلىرىنى ئاستا ماڭدۇرۇپ ، ئالدىرىماي ، بەخىرامان كېلىۋاتاتتى . مەن كۈرجۈكقا بارمىقىمنى ئېلىپ ، دۈشمەننىڭ تېخىمۇ يېقىنلاپ كېلىشىنى كۈتۈپ جىممىدە تۇراتتىم .

دۈشمەنلەر ماڭا ئېھتىيات بىلەن يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدى . سەپنىڭ ئالدىدا ناھايىتى خىل ، ئاپئاق ئاتقا مىنگەن ، كىچىككىنە بېشىغا قازاندەك قاسقان شەپكە كىيگەن بىر ئوفىتسېر گاھ قوللىرىنى جەڭچىلىرىگە شىلتىپ بىرنېمىلەرنى دېگەچ ، گاھ دۇربۇندا ئالدىغا — ماڭا قارىغاچ كېلىۋاتاتتى . مەن دەل شۇ ئوفىتسېرنى ئاتماقچى بولۇپ ، ئارىلىق سەكسەن قەدەمچە قالغاندا ، ئالدىرىماي قارىغا ئېلىپ كۈرجۈكنى باستىم . «گۇم»قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ ئوفىتسېر يەرگە پالاققىدە يىقىلدى ، خۇددى ئەسكى توقامدەك . يەنە بىر پاي ئوق ئاتتىم ، ئۇنىڭ تەگكەن - تەگمىگەنلىكىنى ئۇقالمىدىم . چۈنكى ، دۈشمەنلەر ئوفىتسېرى ئاتتىن يىقىلىشى بىلەنلا پاتىپاراق بولۇپ كېتىشكەنىدى .

دۈشمەنلەر بىز يىگىتلەرنىڭ بۆكتۈرمىسىگە ئۇچراپ قالغان ئوخشايمىز ، دەپ ئويلاپ قالغان چېغى ، ھېلىقى ئوفىتسېرنىڭ ئۆلۈكىنى ئاتقا ئارتىپ بەدەر تىكىۋېتىشتى . مەن ئۆلەر - تىرىلىشىگە قارىماي ، تۇپا - چاڭ توزۇتۇپ قېچىپ كېتىۋاتقان دۈشمەنلەرنىڭ تاماشىسىنى كۆرۈپ ، كۈلۈپ تېلىقىپ قاپتىمەن . مەن قاچاي دەپ تۇرغاندا ، ئۇلارنىڭ قېچىپ كەتكىنىنى كۆرۈڭ !

كىچىكىمدە دادام مېنى : «بۇ بالام سەل دەلدۈشرەك چوڭ بولۇپ قالدى» دەيدىغان . يىگىتلەرمۇ مېنى : «كاللىسىنىڭ ئازراق سۇيى بار» دېيىشەتتى . راست دېگەندەك ، مەن دەلدۈش ئوخشاي-

مەن ، كاللامنىڭ سۇيى بار ئوخشايدۇ . يەنە قاچقۇم كەلمىدى . دۈشمەنلەر يەنە كەلسە ئاتاي ، ئۇلار «يىگىتلەرنىڭ مۇداپىئەسى كۈچلۈككەن» دەپ قالسۇن دەپ ، قورسىقىم ئاچسا گۆش - پولۇ يەپ ، ئۈچ كۈن قاراۋۇللۇق قىلدىم . دۈشمەننىڭ قارىسى قايتا كۆرۈنمىدى . ئىچىم پۇشۇپ كەتتى ، ئاخىر يېشىل بەلۋېغىمنى يېشىپ ، بىر ياغاچقا بايراق قىلىپ چەگدىم - دە ، ئۇنى مەن ئوق ئاتقان دۆڭگە قاداپ قويۇپ ، ئارقا يول ئېغىزىغا قاراپ ماڭدىم . مەن ئېتىمنى چاپتۇرۇپ يىگىتلەر : «ۋاي ، جەڭگە چىقساق بولاتتى ۋاي ، قاچانمۇ جەڭگە چىقارمىز ؟» دەپ تۇرالماي قېلىشسا ، ئۆلگۆسى كەلگەن چېغى دەپ قاپتىكەنمەن . ئازادلىق - باراۋەرلىك ، تىنچلىق ئۈچۈن جەڭ قىلىش دېگەن ئاجايىپ كۆڭۈللۈك ئىشكەن ئەمەسمۇ؟ ئەمدى ھەرگىز ئاشپەزلىك قىلمايمەن ، چوقۇم جەڭگە بارىمەن !... دېگەنلەرنى ئويلىغاچ قوماندانلىق شتابقا ناھايىتى تېزلا يېتىپ كەلدىم . ئاتتىن چۈشۈپ بولغۇچە يىگىتلەر مېنى ئارىغا ئېلىۋېلىپ : «ھوي گەلدەڭ ، ئۈچ كۈننىڭياقى نەگە باردىڭ؟ بىز تېخى سېنى ئۆلگەن چېغى دەپ قاپتىمىز ، لەشكەر پولكوۋنىك ئوسمان گۇر - گۇرگە ئاچچىقلاپ خۇدى... » دېيىشكىلى تۇردى . ئەمدىلا چۈشەندۈرەي دەپ بولغۇچە ئوسمان گۇر - گۇر توپنى بۆسۈپ كىرىپ ياقامدىن تۇتتى . مەن : «ئىتى - مىتى» دەپ بولغۇچىلا تەستەكتىن تۆتنى يەپ بولدۇم . كۆزۈمدىن ئوت چاقناپ ، يۈزۈم لازا سۈركىگەندەك ئېچىشىپ كەتتى . دادامدىنمۇ بۇنداق تاياق يېمىگەندىم . بۇ ئىش ماڭا بەكلا ئار كەلدى ، خۇددى كىچىك بالىدەك يىغلاپ كېتىپتىمەن . ھەممىسى جىمىپ كېتىشتى . بىرى : «سۇ ئىچ» دەپ بىر جامنى تەڭلىدى . مەن جامنى جەينىكىم بىلەن بىر قويۇپ ، سۇنى ئۆرۈۋەتتىم .

— بولدى ، خاپا بولما ، ئاچچىقىمدا... — دېدى ئوسمان گۇر - گۇر .

مەن راستتىنلا خاپا بولغانىدىم ، گەرچە ھەممە گۇناھ ئۆزۈمدە بولسىمۇ . كۆز يېشىمنى سۈرتۈپ ، ئاۋۋال ئوسمان گۇر - گۇرگە ،

ئاندىن يىگىتلەرگە قاراپ :

— مەن ئەمدى ھەرگىز ئاشپەزلىك قىلمايمەن !— دېدىم .

ھەممىسى ھەيران قېلىشتى :

— نېمىشقا ؟

مەن ئۇلارغا بولغان ئىشلارنى ، ئويلىغان ئويلىرىمنى تەپسىلىي سۆزلەپ بەردىم . ئوسمان گۇر - گۇر قاتتىق خىجىل بولدى . ياشلىرىمنى قولىياغلىقى بىلەن سۈرتۈپ تۇرۇپ ماڭا كۆڭۈل قويدى . دەل شۇ چاغدا بۇ يەرگە پولكوۋنىك لەشكەر كېلىپ قالدى . مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ ، پۇتۇمنى جۈپلەپ ، قولۇمنى چېكەمگە قويۇپ چاس بەردىم :

— سالام ، پولكوۋنىك ، جەڭگىۋار پولك 2 - باتالىيون 1 - ۋىزۋوت جەڭچىسى تاشئاخۇن دوكلات قىلىدۇ !— دېدىم - دە ، بولغان ئىشلارنى تەپسىلىي دوكلات قىلدىم .

پولك كوماندىرى لەشكەر ھاياجىنىنى باسالماي ، ئىككى مۈرەمدىن تۇتۇپ تۇرۇپ :

— رەھمەت ساڭا ، يىگىت !... — دەپ بىرمۇنچە ماختاپ كەتتى .

شۇنىڭ بىلەن بارلىق خاپىلىقلىرىم بوراندا قالغان توزغاقتەك پۇررىدە توزۇپ كەتتى .

پولك كوماندىرى بىزنىڭ ۋىزۋوتنى يەنە ھېلىقى قاراۋۇللۇق ئورنىغا بېرىشنى بۇيرۇدى . بىز قاراۋۇللۇق ئورنىمىزغا كەلگەندە ، مەن قاداپ قويغان بايراق خۇددى يىپەك بايراقتەكلا لەپىلدەپ تۇراتتى . بىز ئاتلىرىمىزدىن چۈشۈپ ، سەپلىرىمىزنى تۈزەپ ، بايراققا چوڭقۇر ھۆرمەت بىلەن تىكىلدۇق . ئويلىمىغان يەردىن ئوسمان گۇر - گۇر كوماندا بەردى :

— يىگىتلەر ، تاشئاخۇن ئۆز قولى بىلەن قاداپ لەپىلدەتكەن بايراققا سالام !

ھاياجاندىن تىترىگەن قوللىرىمىز چېكىمىزگە كۆتۈرۈلدى .

ھاياجانلىق ياشلىرىم مەڭزىم بويلاپ ئېقىشقا باشلىدى. مەن ئۆمرۈمدە بۇنداق ھاياجانلىنىپ باقمىغانىدىم!

تاشئاخۇننىڭ ئاۋازى بوغۇلۇپ توختاپ قالدى. ئۇ شۇ تاپتىمۇ قاتتىق ھاياجانلىنىپ كېتىۋاتاتتى. سەنمۇ ئۇلۇغۋارانە غايىلىك بۇ يىگىتكە چوڭقۇر ھاياجان ئىلكىدە ئالەمچە ئېھتىرام بىلەن تىكىلدىڭ.

تاشئاخۇننىڭ بۇ ھېكايىسى بالىلىق چاغلىرىڭدىكى كىچىككىنە بىر ئىشنى يادىڭغا سېلىپ قويغانىدى. بۇ تاغاڭدا ئوقۇۋاتقان كۈنلىرىڭنىڭ بىرىدە يۈز بەرگەن ئىشلار ئىدى.

بىر كۈنى تاغاڭ مامۇت ئەپەندى:

— بالام، سەن بېرىپ، كەلمىگەن بالىلارنى يىغىپ كەلگىن، — دېدى.

سەن ماقۇل بولۇپ، تېتىك قەدەملەر بىلەن يۈرۈپ كەتتىڭ. بۇ ئەقلىڭ كاللاڭغا قەيەردىن كەلگەنلىكىنى بىلمەيتتىڭ: تېرەكتىن بىر شاخ سۇندۇرۇپ، يوپۇرماقلىرىنى پۇتىدىڭ. ئاندىن بەلۋېغىڭنى يېشىپ، ئۇنى تاياقنىڭ ئۇچىغا ئەپلەشتۈرۈپ چىگىپ بايراق ياسىدىڭ. بالىلارنى يىغىپ، بايراققا ئەگەشتۈرۈپ مەكتەپكە كەلدىڭ. تاغاڭ بۇنى كۆرۈپ:

— رەھمەت بالام، ئەقلىڭگە بارىكاللا! — دەپ سېنى چوڭقۇر مېھرى ۋە چەكسىز ھاياجان بىلەن سۆيۈپ كەتتى.

شۇلارنى ئويلاپ ۋۇجۇدۇڭ ئۈمىد، ھاياجان ۋە ھاياتىي كۈچ بىلەن قاپلانغانىدى. قەلبىڭ گۈزەل كۈيلەر جەننەت ساداسى بىلەن تولدى. يۈرىكىڭدە تاشئاخۇن قادىغان بۈيۈكانە بايراق جەننەت ساداسىغا جور بولۇپ لەپىلدەپ تۇراتتى.

شېرىن بىر تۇيغۇ ئۈستۈڭدىن شىددەت بىلەن باستۇرۇپ كېلىۋاتاتتى، خۇددى باھار كەلكۈنلىرىدەك. سەن كۆزۈڭنى يۇمۇپ، شۇ شېرىن تۇيغۇ كەلكۈنىگە غەرق بولۇپ، تېخىمۇ زور ھاياتىي كۈچكە تولدۇڭ.

10

— قوپۇڭ، ئاش ئىچىڭ.

بىرى شۇنداق دەپ ساق پۇتۇڭنى نوقۇدى. سەن كۆزۈڭنى ئاچتىڭ، ئالدىڭدا زۇمرەت تۇراتتى. داستىخاندا ھەمراھلىرىڭ سۇيۇقئاش ئىچىپ ئولتۇرۇشاتتى. ئالدىڭدىكى قاچىدىن پۇرقىراپ بۇس چىقىپ تۇراتتى. زۇمرەتنىڭ قىپقىزىل مەڭزى كەچكى شەپەقتەك جىلۋە قىلاتتى. سەن ئەتىگەندىن بېرى ئۇخلاپلا كەتكەندىڭ، خۇددى دىۋىدەك. شۇنداق شېرىن، شۇنداق تاتلىق ئۇخلىغانىدىڭ. زۇمرەت ئويغاتمىغان بولسا، قاچانغىچە ئۇخلايتتىڭكىن تاڭ؟ مۇشۇنداق ئۇخلاپ باقمىغىلى قانچىلىك بولغانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ. بۇ تولىمۇ خاسىيەتلىك ئۇيقۇ ئىدى، گوياكى سۆيگۈ شارابىدا مەست بولغان ئاشىقنىڭ ئۇيقۇسىدەك. سەن ئەسنەپ - كېرىلىپ قويۇپ، قاچىنى قولۇڭغا ئالدىڭ. زۇمرەت چىقىپ كەتتى. سەن ئاش ئىچىشكە باشلىدىڭ. سەن ئىككىنچى قاچا ئاشنى ئىچىپ بولۇپ تۇرۇشۇڭغا زۇمرەت يەنە كىردى. بېشىڭنى كۆتۈرۈپ ھەيران قالدىڭ. چۈنكى، ھەمراھلىرىڭنىڭ بىرىمۇ كۆرۈنمەيتتى. ئۇلار قاچانلاردا چىقىپ كېتىشتىكىن؟ بىلمەيتتىڭ.

شېرىن خىيال، شېرىن تەسەۋۋۇرلار ئىلكىدە ئۇلارنىڭ قاچانلاردا چىقىپ كېتىشكىنىنى تۇيمايلا قالغانىدىڭ. گۇگۇم پەردىسى تارتىلغانىدى. زۇمرەت قاچا - قۇچىلارنى يىغىشتۇرۇشقا باشلىدى، سورىدىڭ:

— ئانام خېلى ساقما؟

— ساق خېلى.

ئۇ تولىمۇ غەمكىن، پەرىشان كۆرۈنەتتى.

نېمىشقا؟ زادى نېمىشقا؟

بىلمەيتتىڭ.

— سىز... سىز نېمىشقا كەلدىڭىز ؟

— كەلدىم شۇ ،— دېدى ئۇ ساڭا قارىماستىن ،— كەلمىسەم بولامتى ئەمىسە ؟

ئۇ قاچىلارنى كۆتۈرۈپ سىرتقا ماڭدى .

سەن ئۇنى توستۇڭ .

— نەگە بارىسىز ؟ ئولتۇرۇڭ بىردەم ، مۇڭدىشىمىز .

ئۇ قاچىلارنى قويۇپ ، سۇپىنىڭ لېۋىدىلا ئولتۇردى . ئۆي ئىچىنى سۈكۈت باستى . گەپنى نەدىن ، قانداق باشلاشنى بىلەلمەي تەمتىرەپ قالدىڭ . ئاخىر :

— زۇمـرەت ، مېـنى... مېـنى سېغىنـدىڭىزمـا ؟— دەپ سورىدىڭ .

زۇمرەت ساڭا لاپپىدە بىر قاراپ قويۇپلا ، يەرگە قارىۋالدى . سەن ئۇنىڭ شۇ چاقماق كەبى مەسۇم نىگاھىغا ئاشىقانە نەزەردە تاقابىل تۇردۇڭ . سەن ئۇنىڭ : «سېغىندىم ، شۇنداق سېغىندىم ! جەڭگاھقىمۇ سىزنى سېغىنىپ كەلدىم شۇ !» دەپ جاۋاب بېرىشىنى شۇنچىلىك ئارزۇ قىلىپ قالدىڭ . چۈنكى ، ئۇ سېنى سېغىنىشى ، خۇددى سەن ئۇنى سېغىنغاندەكلا سېغىنىشى كېرەك ئىدى ؛ ئۇنى ۋىسال پەيتىدە ۋىسالسىز قالغان مۇھەببىتىڭ سېغىندۇرۇشى كېرەك ئىدى . ئەمما ، سەن كۈتكەن جاۋابقا ئېرىشەلمىدىڭ . ئۇ سوئالىڭغا سوئال بىلەن جاۋاب بەرگەنىدى :

— سىزچۇ ؟

سەن بۇنىڭدىن رەنجىپ كەتمىدىڭ . چۈنكى ، ئۇ تېخى سەبىي ، مەسۇم ئىدى . شۇڭا ، سەن ئۇنىڭ سەبىي يۈرىكىنى لەرزىگە سېلىش ئۈچۈن :

— شۇنداق سېغىندىم ! سېغىنىپ ئۆلەيلا دېدىم ،زۇمرەت !— دېدىڭ ھاياجانلىق تەلەپپۇزدا ،— سىزچۇ ؟

ئۇ كىگىزنى تاتىلاپ جىمىدە ئولتۇراتتى . سەن ئۇنىڭ جاۋابىغا — ئاشىقانە جاۋابىغا تەشنا ئىدىڭ ؛ ئۇنىڭ بۇلاق سۈيىدەك شۆرلاشلىرىغا تەشنا ئىدىڭ ؛ بوينۇڭغا چىڭگىلىكتەك ئېسىلىپ

تۇرۇپ سۆيۈشلىرىگە تەشنا ئىدىڭ ؛ يۇمران ، سەبىي باغرىغا سېنى چوڭقۇر چۆكۈرۈپ ، سۆيگۈ دېڭىزىغا غەرق قىلىۋېتىشىگە تەشنا ئىدىڭ .

بىراق ، زۇمرەت ئۇنداق قىلمىدى .

«سىز ئۇنداق قىلمىسىڭىز ، مەن قىلىمەن !»

سەن ئۇنىڭغا يېقىنلىشىۋىدىڭ ، ئۇمۇ قىمىرلاپ كەينىگە سۇرۇلدى . بۇنىڭدىنمۇ قىلچە رەنجىمىدىڭ . چۈنكى ، سەن ئۇنى چۈشىنەتتىڭ ؛ قىزلارنىڭ ۋىسال پەيتىدىكى ئاشىقانە ناز - قىلىقلىرىنى چۈشىنەتتىڭ . ئۇنىڭ ئاچىسى — مەرھۇم ئايالىڭمۇ توي كېچىسى شۇنداق ناز بىلەن قاچقان ، سېنى نازلىق تىللىغان ، نازلىق سىلكىشلىگەن . كېيىن سېنى قوغلاپ تۇرۇپ سۆيىدىغان بولۇپ قالغانىدى . زۇمرەتمۇ...

«قاراپ تۇرۇڭ ، سىزمۇ... »

— مېنى سېغىندىڭىز ، شۇنداقما ، زۇمرەت ؟

سەن شۇنداق دېگەچ ئۇنىڭغا بىلىنەر - بىلىنمەس يېقىنلاشتىڭ . ئۇمۇ ساڭا سەزدۈرمەيلا كەينىگە سۈرۈلگەچ :

— ھەئە... سېغىنىپ ...— دېدى سەن ئارانلا ئاڭلىيالىغۇدەك قىلىپ .

بۇ جاۋابتىن ۋۇجۇدۇڭ شېرىن جۇغۇلداش ئىلكىدە ئېرىپلا كەتتى ، خۇددى سىمابتەك . يۈرىكىڭ بەختىيارلىق ھېسلىرىغا چۆمۈلۈپ مەستخۇشلاندى .

— سېغىنىدىغانلىقىڭىزنى بىلەتتىم .

ئەمما ، بىلمەيتتىڭ ؛ زۇمرەتنىڭ قىپقىزىل يالغان گەپ قىلىۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتىڭ ؛ ئۇنىڭ سېغىنغىنىنىڭ سەن ئەمەس ، باشقا بىرى ئىكەنلىكىنى ئەسلا بىلمەيتتىڭ . ھەتتا بۇنى خىيالىڭغا كەلتۈرۈپمۇ قويمايتتىڭ . بىلگەن بولساڭ ، خىيالىڭغا كەلتۈرۈپ ، تەسەۋۋۇر قىلىپ باققان بولساڭ ، بەختىيارلىق ھېسلىرىدا مەستخۇشلىنىشىنىڭ ئورنىغا ئازابلىق ھېسلار دەرىسىدە تولغانغان بولاتتىڭ ، خۇددى ئېشىپ قويۇپ بېرىلگەن يىپەك ئارقاندەك .

— ئەجەب قەيسەركەنسىز !

ئۇنىڭ بۇ سۆزى بىلەن شېرىن ھېسلار، شېرىن تەسەۋۋۇرلار قاينىمىدىن سۇزۇلۇپ چىقتىڭ. سەن ئۇنىڭ ماختىشىدىن شۇنداق خۇش بولدۇڭ؛ شۇنداق ھاياجانلاندىڭ. چۈنكى، سەن ئۇنىڭ ماختىشىغا ئېرىشەلىسەڭلا، ئۇنى ئۆزۈڭگە شۇنچە مەپتۇن قىلالايتتىڭ؛ ئۇنى ئۆزۈڭگە شۇنچە مەپتۇن قىلالىساڭلا، ئۆزۈڭگە شۇنچە ئاشىق - بىقارار قىلالايتتىڭ.

— بۇنى قەيسەرلىك دېگىلى بولمايدۇ، — دېدىڭ سەن ساختا كەمتەرلىك بىلەن تېخىمۇ ماختانغۇڭ كېلىپ.

— بولتۇر جەڭگە بارىمەن دەپ كېتىپ، بارماي قايتىپ كەلگەنلىكىڭىزنى ئاڭلاپ، بىر لامزەللە، توخۇ يۈرەكمىكىن دەپ قاپتىم، تېخى!

زۇمرەت شۇنداق قاپاقتىن سۇ تۆكۈلگەندەك ۋىلىقلاپ كۈلدى، سەنمۇ ئۇنىڭ كۈلكىسىدىن ئاشىقلارچە سۆيۈنۈپ كۈلدۈڭ؛ ئۇنى ئۆزۈڭنىڭ قەيسەرلىكىڭگە قايىل قىلالىغىنىڭ ئۈچۈن غۇرۇرلىنىپ كۈلدۈڭ؛ شۇ ئارقىلىق ئۇنى ئۆزۈڭگە مەپتۇن قىلالايدىغانلىقىڭدىن ئۈمىدلىنىپ، پەخىرمەنلىك بىلەن كۈلدۈڭ. شۇنداق پەخىرمەنلىك تۇيغۇ ئىلكىدە ئۇنىڭغا تىكىلىپ تۇرۇپ سۆزلەشكە باشلىدىڭ:

— بۇ مېنىڭ سەۋەنلىكىم. مەن بەك خىجىل بولدۇم، دادامنىڭ روھى مېنى بەكمۇ خىجىل قىلدى؛ دادامنىڭ شېئىرلىرى مېنى شۇنداق خىجىل قىلدى. سىز بىلمەيسىز، بىزنىڭ روتا كوماندىرىمىز شائىركەن. ئۇنىڭ دېيىشىچە، قۇربان بېرىش روھى ئۆلگەن قوۋمنىڭ ئىستىقبالى بولمايدىكەن. ئۇ بۇ ھەقتە بىر پارچە شېئىر ئوقۇپ بېرىپتى، ھازىر ئۇنتۇپ قاپتىمەن. ئويلاپ باقسام، دادام مەن ئۈچۈن قۇربان بېرىپتۇ. ئۇ قۇربان بېرىش ئارقىلىق مېنىڭ زەئىپ، كېسەل روھىمنى، نۇرغۇنلىغان زەئىپ، كېسەل روھلارنى قۇتقۇزۇپ قاپتۇ. دادامنىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىن يۇرتىمىزدا جەڭگە ماڭمىغان ئەرلەر ناھايىتى ئاز قالدى. ھەتتا سىزگە

ئوخشاش قىز - چوكانلارمۇ جەڭگە ئاتلىنىپ كەتتى... ئېيتىڭا، زۇمرەت، شېئىر دېگەن نېمە؟ مەن دەپ بېرەي، شېئىر دېگەن — روھ، روھ دېگەن — شېئىركەن! دادامنىڭ روھى، دادامنىڭ شېئىرلىرى، روتا كوماندىرىنىڭ شېئىرلىرى تومۇر - تومۇرلىرىمغا سىڭىپ كىرىپ، روھىمنى پەرۋىشلەپ، مېنى ھەقىقىي بىر ئادەمگە ئايلاندۇرۇپ قويدى. ئېتىراپ قىلماي تۇرالمىدىمكى، شېئىر سېھرىي كۈچ - قۇدرەتكە ئىگە ئاجايىپ ئۇلۇغ نەرسىكەن، خۇددى مۇھەببەتتەك!... — سەن تەسىرلىك نۇتقۇڭنى «مۇھەببەت» سۆزى بىلەن مۇھەببەتلىك ئاخىرلاشتۇرالىغىنىڭ ئۈچۈن، ئۆزۈڭدىن چەكسىز رازى بولغان ھالدا سۆزۈڭنى شۇنداق تۈگەتتىڭ، — شۇڭا دادامدىن، دادامنىڭ شېئىرلىرىدىن، دادامنىڭ روھىدىن پەخىرلىنىمەن!

پەيتنى قولدىن بەرگۈڭ كەلمىدى:

— زۇمرەت، سىز مەندىن پەخىرلىنەمسىز؟

— سىزدىن شۇ... قەيسەر بىر جەڭچى بولغانلىقىڭىز ئۈچۈن پەخىرلىنىمەن.

— رەھمەت!

خاتالاشتىڭ. چۈنكى، سەن ئۇنىڭ «ئېرىم بولغانلىقىڭىز ئۈچۈن ئەمەس» دېگەن سۆزىنى يوتۇۋەتكەنلىكىنى سەزمەي قالغانىدىڭ، ئەگەر ئۇنىڭ سۆزىنىڭ ئوتتۇرىدىكى ئۆزۈكلۈككە دىققەت قىلغان بولساڭ، ئەلۋەتتە، يوتۇۋېتىلگەن شۇ سۆزنى ئاسانلا سېزىۋالالايتتىڭ. شۇڭا، پەخىرمەنلىك ھېسسىياتلىرىڭ ھېچقانداق توسالغۇغا ئۇچرىمايلا مەۋج ئۇرۇۋەردى.

— مەنمۇ سىزدىن پەخىرلىنىمەن؛ سىزدەك سۆيۈملۈك خوتۇنۇم بىلەن بىر مەقسەتتە، بىر غايىدە، بىر پولكتا جەڭ قىلىۋاتقىنىمدىن چەكسىز پەخىرلىنىمەن!

نىكاھتىن كېيىنكى بۇ مۇھەببەتلىشىش ۋۇجۇدۇڭغا ئىلاھىي تۇيغۇلارنى بەخش ئەتمەكتە ئىدى. سەن شۇ ئىلاھىي تۇيغۇلارنىڭ تۈرتكىسىدە خۇددى سازاڭدەك سۇرۇلە - سۇرۇلە ئۇنىڭ يېنىغا

يېقىنلا كېلىپ بولغانىدىڭ . ئەگەر زۇمرەتمۇ تامغا چاپلىشىپ قال-
مىغان بولسا ، بەلكىم ئۇنىڭغا بۇنچىلىك يېقىن كېلەلمەسلىكىڭ
مۇمكىن ئىدى . سەن ئۇنىڭ قولىنى كاپپىدە تۇتتۇڭ . بىراق ،
ئۇنىڭ سىپسىلىق قولى ئالىقىنىڭدىن مىرتتىدە سوغۇرۇلۇپ كەت-
تى ، خۇددى بېلىقتەك .

— جىم تۇرۇڭ ، يارىدارلار كىرىپ قالىدۇ ھېلى بىكار .

— مەيلى كىرىپ قالسا !

— ۋاي تېخى ، مەيلىمىش !

ئۇ پەرىشانە كۈلدى . سەن ئاشىقانە تەبەسسۇمىڭ بىلەن ئۇنىڭ
كۈلكىسىگە جور بولدۇڭ .

— مەن بىر كىمنىڭ خوتۇنىغا چاقچاق قىلمىدىم ، ئۆزۈمنىڭ
خوتۇنىغا...

— ساپ قېلىنىكەنسىز خۇدى !

ئۇ ۋىللىدە قىزاردى ، خۇددى يۈرىكىڭدىكى چوغدەك .

— نېمە قاچىسىز ئەمىسە ؟ مەن سىزنىڭ ئېرىڭىز جۇماڭ !
ئۇنتۇپ قالمىغانسىز ؟ كېلىڭ ، بىرنى سۆيۈۋالاي !— بىچارىلەرچە
يېلىنىدىڭ ،— ساق بولىدىغان بولسام خۇدى !

ئوتتەك تەلپۈنۈش ساڭا كۈچ - قۇۋۋەت ، جۈرئەت بېغىشلىغانى-
دى . تەقەززالىق ئىلكىدە ئۇنىڭ بوينىدىن كاپپىدە تۇتۇپ ، باغرىڭغا
چىڭگىدە بېسىپ ، غۇبارسىز ، ئوتلۇق لەۋلىرىگە چوكۇلدىتىپ سۆ-
يەي دەپ بولغۇچە ئۇ لىككىدە تۇرۇپ كەتتى ، خۇددى ئۈركۈگەن
كېيىكتەك .

سەن ھەسرەتتە قالدىڭ .

جاراھىتىڭ كۈنسېرى ياخشىلىنىۋاتاتتى . يارىدارلار بىلەن
مۇڭدىشىش ئارقىلىق زۇمرەت ھەققىدىكى شېرىن تەسەۋۋۇرلىرىڭ-
نى ، ئۇنىڭغا بولغان ئوتتەك تەلپۈنۈشلىرىڭنى تىزگىنلەشكە تىرى-
شاتتىڭ . زۇمرەت بىلەن يالغۇز قېلىشنى ، قانغۇدەك مۇڭدىشىشنى
ئارزۇ قىلاتتىڭ ؛ ئۇنىڭ بىلەن قانغۇدەك باغىرلىشىشنى ، ئاق قۇ
كۆكسىدەك يۇمران باغرىغا سىڭىپ كىرىپ ، غايىب بولۇپ كېتىش-

نى ئارزۇ قىلاتتىڭ ؛ سەبىي لەۋلىرىدىن سۆيگۈ زەمزەملىرىنى
قېنىپ - قېنىپ شورىغاچ ئامانىتىڭنى تاپشۇرۇۋېلىشنى ئارزۇ
قىلاتتىڭ . ئامانىتىڭنىڭ كىشى قولىغا چۈشۈپ كېتىشىدىن ئەنسى-
رەپ ، ئىزتىراپلىق خىياللارغا غەرق بولاتتىڭ . ئامانىتىڭنى قانداق
قىلىپ تېز ئېلىۋېلىش ھەققىدە ئىزدىنەتتىڭ ، ئويلىناتتىڭ . ئالا-
لەرسەنمىكىن ؟

چوقۇم ئالىمەن ، ئېلىش ھەققىم بار . ئۆزۈم خالىغان چاغدا
ئالسام بولىۋېرىدۇ . ئۇ مېنىڭ خوتۇنۇم ، نىكاھلىق خوتۇنۇم .

سەن يارىدارلارنىڭ پاتراق ساقىيىپ ، ياتاقنى بىكارلاپ كېتى-
شىنى تىلەيتتىڭ . ئەمما ، بىرى كەتسە ، ئىككىسى كېلىپ
تۇراتتى .

جاراھىتىڭ ناھايىتى تېز سۈرئەتتە ياخشىلىنىپ ، سېنى بىئا-
رام قىلاتتى ، ئىزتىراپقا سالاتتى . چۈنكى ، ياراڭ ساقايسىلا ، جەڭ-
گاھقا كېتەتتىڭ . ئەمدى سەن ھەرگىز زۇمرەتنى دەپ ، ئۇلۇغۋارا-
نە ئىستىكىڭدىن ۋاز كېچىپ ، غايە - ئېتىقادىڭدىن يېنىۋېلىپ ،
قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قېلىش-
نى خالىمايتتىڭ . ئەمما ، يەنە بىر جەھەتتىن ، جەڭگاھقا كېتىپ
قېلىپ ، ئامانىتىڭنى ئالالماي قېلىشىڭدىنمۇ ئەنسىرەيتتىڭ ؛ ناۋادا
جەڭدە قۇربان بولۇپ كەتسەڭ ، سۆيۈملۈك خوتۇنۇڭنىڭ قىزلىق
باھارىدىن ھۇزۇر ئالالماي ، بۇ دۇنيادىن ئارماندا كېتىشىڭدىن
ئەنسىرەيتتىڭ ؛ زۇمرەتنىڭ ئەرگە تېگىپ ، يەنە قىز پېتىچىلا
كىملەرگىدۇر نېسىپ بولۇپ كېتىشىدىن ئەنسىرەيتتىڭ .

قىرىق كۈن توختاپ ، ئامانىتىمنى ئېلىۋېلىپ ، ئاندىن كەل-
سەممۇ بوپتىكەن . رۇخسەت ئېلىپ بېرىپ ، بىر كېچە قونۇپلا
يېنىپ كەلسەممۇ بوپتىكەن ، ئىسىت ! ھېلىمۇ كېچىكمەيمەن ،
چوقۇم ئالىمەن ! پۇتۇم پۇتۇنلەي بىر ساقايسۇن قېنى !

سەن خىيالىڭنى مۇشۇ يەردە توختىتىپ ، تاشئاخۇننىڭ كە-
چۈرمىشىگە قۇلاق سالدىڭ .

11

— شۇ ئىشتىن كېيىن ،— دەپ سۆزىنى باشلىغانىدى تاشئاخۇن ،— مەن ئاشپەزلىكتىن قۇتۇلۇپ ، بىراقلا ئۇدىلىنىيە كوماندىرى بولۇپ قالدىم . مەن ساۋاتسىز بولغاچقا ، مۇھەممەد روزى ئىسىملىك يەكەنلىك بىر يىگىت ماڭا كاتىپلىققا ھەم ئورۇنباسار ئودىلىنىيە كوماندىرلىقىغا تەيىنلەندى .

بىز ئارقا يول ئېغىزىغا يېتىپ كېلىشتۇق . ئارىدىن ئىككى كۈن ئۆتۈپ ، بىز دۈشمەننىڭ ئىككى روتا ئەسكىرىنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچراپ ، مۇھەممەد روزى بىلەن مەن ئەسىرگە چۈشۈپ قالدۇق .

دۈشمەنلەرنىڭ مەقسىتى «تىل» تۇتۇش بولسا كېرەك ، بىزنى ئەسىر ئېلىپلا دەررۇ چېكىنىشتى . ئۆزۈمنى خېلى «نوچى» ساناپ يۈرەتتىم ، بىردەمدىلا نوچىلىقىمنىڭ ئىككى پۇللۇقى قالمىدى : ئېغىز - بۇرنۇم قاناپ ، قاش - قاپاقلىرىم كۆكىرىپ ، قولۇم گەجگەمگە باغلىنىپ ، مۇكچىيىپلا قالغانىدىم . مۇھەممەد روزىنىڭمۇ ئوڭ قاپىقىدىن ئاققان قان بويۇنلىرىغا يامىراپ كىرىپ كەتكەنىدى .

بىز ئۇدۇل يەكەن شەھىرىگە ئەكىرىلىپ ، ھەربىي تۈرمىنىڭ تايىقىنىڭ تەمىنى راسا تېتىدۇق . ئۇلار : «ئارقا يول ئېغىزىنى ساقلاۋاتقان قانچىلىك ئەسكىرىي كۈچۈڭلار بار ؟» دەپ سوراپ ، بىزنى ھەر كۈنى ھارماي قامچىلايتتى . بىز : «بىر پولك ئەسكىرىمىز بار» دەپ چىڭ تۇراتتۇق . ئەگەر ئۇلار ھەقىقىي ئەھۋالنى بىلىۋالىدىغانلا بولسا ، ئارقا يول ئېغىزىنى ساقلاپ قېلىشىمىزدىن ئېغىز ئاچقىلى بولمايتتى .

ئەمما ، ھاياتىمىزدىن پۈتۈنلەي ئۈمىد ئۈزۈپ يۈرگىنىمىزگە بىر ھەپتە بولغاندا ، بىز بىراقلا ئەتىۋارلىق ئادەملەرگە ئايلىنىپ قالدۇق : سوراق - سوئال ، تاياق - دۇمبالارمۇ توختىدى . ئۇماچ ، كۆيۈك زاغرىنىڭ ئورنىغا گۆش - پولۇ ئالماشتى ؛ سوغۇق سۇنىڭ

ئورنىغا ناۋات بىلەن دەملەنگەن ئىسسىق چاي ، ئېسىل مەي - شاراب ئالماشتى ؛ «چەنتۇ» ، «تاغ ئوغرىلىرى» ، «تاش» ، «مەمەت»لەرنىڭ ئورنىغا «تاشئاخۇن» ، «مۇھەممەدجان» ئالماشتى ؛ سېسىق تۈرمە كەڭ - ئازادە ، يورۇق خانىلارغا ، ئاستىمىزدىكى شال پاخاللىرى لۆم - لۆم تۆشەكلەرگە ، گۈندىپايلارنىڭ ئورنىغا ئون يەتتە - ئون سەككىز ياشلاردىكى چىرايلىق قىزلار ئالماشتى .

بىز بۇنىڭدىن ھەيران قالمىدۇق . چۈنكى ، ئۇلار بىزنى تاياق ئارقىلىق يۇمشىتالمىغاچقا ، مۇشۇنداق راھەت - پاراغەتلىك تۇرمۇش ئارقىلىق يۇمشاتماقچى بولۇۋاتاتتى . بىزمۇ ئۇلارغا ماسلىشىپ يېدۇق - ئىچتۇق ، ئوينىدۇق - كۈلدۇق . ئەمما ، ھېلىقى چىرايلىق قىزلارغا كۆز قىرىمىزنى سالمىدۇق ، ئەركىلەش - نازلىرىغا ئالدىنىپ ، خۇدىمىزنى يوقىتىپ قويمىدۇق . ئارىدىن ئۈچ كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ، بىردىنلا بىزدە دەپسەندە قىلىنغان خوتۇن - قىزلىرىمىز ، ئاچا - سىڭىللىرىمىز ئۈچۈن ئۆچ ئېلىش ئىستىكى پەيدا بولدى - دە ، ھەدەپ ئىشقا چۈشۈپ كەتتۇق . ئىشقا چۈشۈۋېتىپ بىر - بىرىمىزگە : «بۇ مۇشۇنداق ئۆتنە جاھان ، بىر كۈن تاغ چۆرگىلىسە ، بىر كۈن باغ چۆرگىلەيدۇ... » دەپ پىچىرلاپ قويۇشتۇق .

بىز بىر كۈنى كەچتە يەنە كاتتا بىر زىياپەتكە داخىل بولدۇق . بىز ئەللىك ياشلاردىكى ئېگىز بوي ، سېمىز ، سېرىق چىراي ، سول مەڭزىدە تىرناقچىلىك خالى ، خالىدا تۆت - بەش تال ئۇزۇن تۈكلىرى بار بىر ئوفىتسېرنىڭ يېنىدىنلا ئورۇن ئالغانىدۇق . باشقىلارنىڭ «ياڭ تۇەنجاڭ - ياڭ تۇەنجاڭ» دېيىشلىرىدىن بىز ئۇنىڭ تۇەنجاڭ ئىكەنلىكىنى بىلدۇق .

— ھەي تاشئاخۇن ،— دېدى ياڭ تۇەنجاڭ ،— تاغ ئوغرىما... سېنى ئالدايما... سەپكە قوشۇپ ئېلىپما... سەن داڭلىق ئاشپەز تۇرسا... كاتتا باتۇر تۇرسا...

ياڭ تۇەنجاڭ ئۇيغۇرچىنى ئاشۇنداق بۇزۇپ ، قاملاشتۇرۇپ سۆزلەپ بولالماي ، ئاخىر تىلماچقا قارىدى . شۇنىڭ بىلەن سۆھبە-

تىمىز راۋانلىشىپ كەتتى .
— تاغ ئوغرىلىرىنىڭ سېنى ئاچ - توق قويۇپ ، جەبىر - جاپاغا سالغانىنىڭ ئۈستىگە بەرگەن ئەمىلىنىڭ كاتتىلىقىنى تېخى ! ئاران بەنجاڭلىق ! ئۇنداق بەنجاڭلىقنى ئەمەل دېگىلى بولامدۇ ؟ شۇمۇ ئەمەلمۇ - ھە ؟ ! ئادەمنى شۇنداقمۇ زاڭلىق قىلغان بارمۇ ؟ بۇ ئادەمنى قاراپ تۇرۇپ بوزەك قىلغانلىق بولماي نېمە ؟ سەن داڭلىق ئاشپەز ، جەڭگەرلىك ، ۋىجدان - غۇرۇرلۇق باتۇر - قەھرىمان تۇرساڭ ، ئۇلار ساڭا شۇنداق مۇئامىلە قىلسا بولامدۇ ؟

مەن بۇنىڭغا ھېچ نەرسە دېيەلمەي ، ئۇنىڭغا قاراپلا قالدىم . ياڭ تۈەنجاڭ قولىغا پىيالىنى ئېلىپ چاي ئوتلىدى . مەن بۇ رەقىبىمگە چوڭقۇر ئۆچمەنلىك بىلەن ئىچىمدە سەممىمي رەھمەت ئېيتتىم .

— لېكىن ،— دەپ سۆزىنى باشلىدى يەنە ياڭ تۈەنجاڭ يەنە ،— سەن ئۇنداق ئەمەل ئۈچۈنلا ياشايدىغانلارنى ھەرگىز دورىما . ئەگەر دورىغۇڭ كەلسە ، ئەمەلنىڭ چوڭىنى تۇت ! مەن ئۇقتۇم ، بىرىنچىدىن ، سەن گەرچە ساۋاتسىز بولساڭمۇ ، ناھايىتى ئەقىللىقكەنسەن ؛ ئىككىنچىدىن ، قاغىلىقنىڭ ھايات سېپىت نوچىسى ، ھايات سادىر پالۋىنىكەنسەن ، راست شۇنداقكەنسەن ! سېنىڭ مەردلىكىڭگە ، باتۇر - قەيسەرلىكىڭگە مەن ھەقىقەتەن قايىل !

ئۇ رومكىغا ھاراق قۇيۇپ ماڭا تۇتتى . مەن ھاراقنى قولۇمغا ئېلىپ ئەتراپقا قارىدىم . ھەممىسى يەپ - ئىچىش مۇسابىقىسىگە چۈشۈپ كېتىشكەنىدى . مۇھەممەد روزى گۆش يېگەچ كۆزىنى قىسىپ ، ھىڭگىيىپ قويدى . مەنمۇ ئۇنىڭغا جاۋابەن كۆزۈمنى قىسىپ قويدۇم .

— خوشە !

— خوش !

مەن ھاراقنى گۈپلا كۆتۈرۈۋەتتىم . ياڭ تۈەنجاڭ سۆزىنى داۋام قىلدى :

— مەن سېنىڭ ئەھۋالىڭنى يۇقىرىغا دوكلات قىلغانىدىم ، ئەستىقلىنىپ بۇگۈن قولۇمغا تەگدى .

ئۇ رومكىنى يەنە قولىغا ئالدى .

— ھە ، تاشئاخۇن ، قېنى ، دوستلۇقىمىز ئۈچۈن يەنە بىر قەدەھنى كۆتۈرەيلى .

رومكىلىرىمىز سوقۇشتۇرۇلدى . ياڭ تۈەنجاڭ مېنىڭ ئالدىمغا گۆش ۋە قورۇمىلارنى سۈرۈپ قويۇپ ، ھاراقنى كۆتۈرۈۋەتتى .

— تاشئاخۇن ، ئاڭلىسام شىنجاڭنى «ناخشا - ئۇسسۇل ماكانى» ، ئۇيغۇر مىللىتىنى «شېئىر مىللىتى» دېيىشىدىكەن . قېنى ، بىرەر كۇپلېت شېئىر ياكى بىرەر ناخشا ئوقۇپ بەرمەمسەن ؟

سۇنۇپ قالغۇم كەلمىدى . ئورنۇمدىن دەس تۇرۇپ ، بىرى تەڭلەپ تۇرغان دۇتارنى قولۇمغا ئېلىپ بىر پەدە چالدىم .

مەن ناخشامنى تۈگىتىپ ، پىيالىنى قولۇمغا ئالدىم . تىلماچ ياڭ تۈەنجاڭغا ناخشىنىڭ مەزمۇنىنى ئېيتىپ چۈشەندۈرۈۋاتاتتى . مەن كۆزۈمنىڭ قۇيرۇقىدا ئۇنىڭغا قارىدىم . تىلماچ ناخشىنىڭ مەزمۇنىنى قانداق ئۆرىدى ، بىلەلمىدىم ، تۈەنجاڭنىڭ چىرايى ئۆڭۈپ ، بارماقلىرى تىترەپ كېتىۋاتاتتى . مەن پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ ، يەنە بىر ناخشا باشلىدىم :

ساڭا ئاشىق بولۇپ قالماقلىقىمغا ئاي يۈزۈڭ بائىس ،
ئېچىرقاپ سۆيمىكىمگە قىپقىزىل لەۋ ، ئوت كۆزۈڭ بائىس .

دىلىمنىڭ دىلرەباسى دەپ ، شەرقنىڭ ئەۋلىياسى دەپ ،
سېنى ئالەمگە ماختاشقا شېرىن - سۇخەن سۆزۈڭ بائىس .

دەرىخ ! يات دەپ قاراپ قالدىڭ ، شۇڭا مەخپىي ئازاب سالدىڭ ،
يېنىپ كەتمەككە رايىمنىڭ كۆرۈنمەس مۇڭگۇزۇڭ بائىس .

ئۆزۈمنىڭ يارىنى ئىزدەپ ، «قەيەردە دىلبىرىم سىز ؟» دەپ ،
جېنىمنى قولغا ئالماققا جۈدۈنلۈق كەچ كۈزۈك بائىس .

مېنى سەن «بىۋاپا» دەيسەن ، «ماڭا سالدى جاپا» دەيسەن ،
ساڭا مۈشكۈل ـ جاپا سالماقلىقىمغا سەن ئۆزۈڭ بائىس .

مەن دۇتارنى قويۇپ ، قولۇمغا رومكىنى ئېلىپ گۆپپىدە كۆ-
تۈرۈۋەتتىم . شەنىمگە ئالقىشلار ياغدۇردى . ئۇلار مەندەك بىر ساۋات-
سىز تومپاينىڭ ئاغزىدىن ئۆزۈلمەي تۆكۈلگەن بۇ سېھرىي قۇدرەتكە
ئىگە يېقىملىق ، ئىلھامبەخش كۈيلەرنى ئاڭلاپ ، يۇرتىمىزنىڭ
راستىنلا «ناخشا ـ ئۇسسۇل ماكانى» ، ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ تۇغما
«شېئىر مىللىتى» ئىكەنلىكىگە بولغان قايىللىقىنى ئىپادىلەپ ،
مېنى ماختاپ كېتىشتى . مەن : «ھە قېنى ، ئەمدى نېمە دەيسەن-
كىن ؟» دەپ ئويلىغاچ ، بىر قول گۆشنى ئېلىپ يېگەچ ياڭ
تۇەنجاڭغا قارىدىم . تىلماچ شېئىرلىرىمنى خېلى ئوبدان ئۆرۈپ
بەرگەن چېغى ، ياڭ تۇەنجاڭنىڭ چېھرى تېخىمۇ تاتىرىپ كەتكەن-
دى . ئۇ تىترەپ تۇرغان بارماقلىـرى بىـلەن ئۈستەلگە «تاك ـ
تاك » چېكىۋىدى ، تۆۋەن دەرىجىلىك ئوفىتسېردىن بىرى بىر
بولاق نەرسىنى كۆتۈرۈپ كىرىپ ، ياڭ تۇەنجاڭنىڭ ئالدىغا قويدى .
ياڭ تۇەنجاڭ بولاقنى ئالدىرىماي ئاچـتى . بولاقـنىڭ ئىچىدـدىن
بىر ـ بىرىگە ئوخشاشمايدىغان ئىككى قۇر ھەربىي فورما ، ئىككى
دانە ئېسىل تاپانچا ، بەش زىخچا ئالتۇن ، بىر باغلام قەغەز پۇل ،
ئىككى كىشىلىك گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ ئەزالىق كىنىشكىسى
چىقتى .
بۇلارنى كۆرۈپ چېھرىمگە زورمۇزور كۈلكە يۈگۈرتتۈم . ھايا-
جاندىن ئۆزۈمنى قويىدىغانغا يەر تاپالمىغان قىياپەتكە كىرىۋالدىم .
كۆزۈمنى قەستەنگە چەكچەيتىپ ، بىر ئالتۇن پۇللارغا ، بىر ياڭ
تۇەنجاڭغا قاراپ ، پۇلغا ، ئەمەل ـ مەنسەپكە بولغان ھېرىسمەنلى-
كىمنى ناھايىتى مۇشەققەتتە ئىپادىلىدىم .

ھېلىقى ئاددىي فورما مۇھەممەد روزىغا ، يىڭجاڭلىق فورمىسى
ماڭا كىيدۈرۈلدى . بىردەمدىلا مەن گومىنداڭ پارتىيىسىنىڭ ئەزا-
سى ، سالاپەتلىك يىڭجاڭ بولۇپ قالدىم .
— ھە مانا ، ئەمدى بولدى . ئەمدى ئىسمى ـ جىسمىڭغا لايىق
ئىش بولدى ،— دېدى ياڭ تۇەنجاڭ ئىككى مۈرەمنى قىسىپ تۇ-
رۇپ ،— مۇبارەك بولسۇن ، يىگىت !
— يىڭجاڭ بولغىنىڭىزغا مۇبارەك بولسۇن !— دېدى مۇھەم-
مەد روزىمۇ ساختا ھاياجان بىلەن .
— قېنى ، كۆپچىلىك ، قىزغىن تەبرىكلەيلى !
ياڭ تۇەنجاڭ شۇنداق دەپ چاۋاك چالدى . زىياپەت زالى چا-
ۋاك ، ئالقىش ، تەبرىك ، مەدھىيە ، رومكا سادالىرى بىلەن لەرزىگە
كەلدى .
— تا يىڭجاڭ ، بىز تاغ ئوغرىلىرىنى باستۇرۇپ بولغاندىن
كېيىن ، سەن پوسكام ناھىيىسىگە ھاكىم بولىسەن . بۇ ھەقتە
قولۇمدا بۇيرۇق بار ، تېخى ئەتىگەندىلا تاپشۇرۇۋالدىم . مەن ھاياتلا
بولىدىكەنمەن ، سەن خاندەك ياشايسەن .
مەنمۇ ئورنۇمدىن تۇرۇپ ، ئەھدە تۇسىنى ئالغان يالغان ـ
ياۋىداق گەپلەردىن بىرمۇنچىنى قىلدىم :
— پىرقىنىڭ شەپقىتىگە مىڭ ھەشقاللا ! پىرقىگە مەڭگۈ
سادىق بولىمەن . ئاخىرقى تىنـىقىمغىـىچە پـىرقە ئۈچۈن خىز-
مەت قىلىمەن !...
مەن يىڭجاڭ بولغىنىم بىلەن ئەگەشتۈرۈپ ماڭىدىغان بىرمۇ
ئەسكىرىم يوق ئىدى . گەرچە مۇھەممەد روزى يەنىلا مېنىڭ كانىۋو-
يۇم بولسىمۇ ، ئۇ خۇددى ماڭا ئوخشاشلا مەھبۇس ، مەھبۇس يېنى-
دىكى مەھبۇس ئىدى . ئەتراپىمىزدا مەخسۇس بىزنى كۆزىتىپ
تۇرىدىغان قوراللىق كۆز ـ قۇلاقلار بولغاچقا ، قېچىش پىلانىمىزنى
ئىشقا ئاشۇرالماي تىت ـ تىت بولاتتۇق . شۇڭا ، شتاب قورۇسى
ئىچىدە لاغايلاپ يۈرمەكتىن باشقا ئامالىمىز يوق ئىدى . بازار
ئايلانغىلى چىقساقمۇ ، ھاياتىمىزدىن «ئەنسىرەپ » ، يەتتە ـ سەك-

كىنز چىرىك بىللە چىقاتتى .

— مۇھەممەد ، تېز بول ، قولۇڭغا قەغەز ـ قەلەم ئال ! — دېدىم بىر كۈنى تەڭ كېچىدە زىياپەتتىن قايتىپ كېلىپ ، ئۇخلاپ قېتىپ قالغان مۇھەممەد روزىنى نوقۇپ ئويغىتىپ .

— نېمە بولدى ؟

— ھېچنېمە بولمىدى ، يازە ، دۈشمەن قاراشەھەردىن ناھايىتى خىل قوراللار بىلەن قوراللانغان ئىككى پولك ئاتلىق قوشۇن يۆتكەپتۇ . 11 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى ئارقا يولغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىدىكەن .

مۇھەممەد روزى خەتنى يېزىپ بولۇپ ، ماڭا ھەيرانلىق بىلەن قاراپ :

— بۇنى قانداق ئۇقتىڭىز ؟— دەپ سورىدى .

— ياڭ تۇەنجاڭ مەستچىلىكتە دەپ سالدى .

— ئىشەنچلىكمۇ ؟

— مېنىڭچە ، ئەلۋەتتە ئىشەنچلىك .

— بۇ ئۇلارنىڭ ھىيلىسىمىدۇيا ؟

— مېنىڭچە ، ھىيلە ئەمەس . ئىككى پولك ئەسكەرنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكى راست تۇرسا .

بىز ئاخباراتنى پولك شتابىغا قانداق يەتكۈزۈپ بېرىش توغرىسىدا خېلى ئۇزۇن مەسلىھەتلەشكەن بولساقمۇ ، ئۇنۇملۇك چارە تاپالمىدۇق .

— قانداق قىلىمىز ؟— مۇھەممەد روزىدىن ئۈمىد بىلەن سورىدىم . ئۇ يەنىلا ئۆزىنىڭ پىلانىنى قۇۋۋەتلىدى :

— يەنىلا قاچىلى .

— قاچساق ، ناۋادا بىز ئۆلۈپ كەتسەكمۇ مەيلى ، مۇھىمى پولك شتابى دۈشمەن تەرىپىدىن ئىشغال قىلىنىپ قالسا ، ئىنقىلاب زور زىيانغا ئۇچرايدۇ . ئەگەر بىز دۈشمەن قولىدىن ساق ـ سالامەت چىقىپ كېتەلىسەك ، ئۇلار پىلانىنى ئۆزگەرتىۋالىدۇ . ئارقا يول دۈشمەننى بابلاشقا ئەڭ ياخشى جاي ئىدى .

بىز خېلى ئۇزۇنغىچە ئويغاق ياتتۇق . بىر چاغدا مۇھەممەد روزى ۋارقىراپ مېنى چۆچۈتۈۋەتتى :

— تاپتىم !

— نېمىنى تاپتىڭ ؟ ... بوشراق ۋارقىرىساڭمۇ بولىدۇ . قورقۇتۇپ خۇدى ...

— گەيشاڭدا مېنىڭ ئۇستازىم بار ، ساقال ـ بۇرۇتىمىزنى ئالدۇرغان بولۇپ ... ئۇ ۋىجدانلىق ئادەم .

بىز ئەتىسى بەش ـ ئالتە چېرىكنى ئەگەشتۈرۈپ ، ئەكرەم ساتىراشنىڭ دۇكىنىغا كىردۇق . دۇكاندا ئىككى ساتىراش ھۈنەر قىلىدىكەن . قاپقارا ساقاللىرى قارىمۇتۇق چىرايىغا خويمۇ ياراشقان بىر ئادەم مۇھەممەد روزىنى كۆرۈپ ھەيران قېلىۋىدى ، مۇھەممەد روزى ئۇنى تونۇماسقا ، كۆرمەسكە سېلىپ ، ئورۇندۇقتا موككىدە ئولتۇرۇۋالدى . مەن بۇنىڭغا قاراپ ئۇنىڭ ئەكرەم ساتىراش ئىكەنلىكىنى جەزم قىلدىم . ئۇنىڭ قولى بىكار ئەمەس ئىدى . شۇڭا ، مەن ئارىسالدى بولۇپ ، مۇھەممەد روزىغا قارىدىم .

— ئاۋۋال سىز ئالدۇرۇڭ ،— دېدى مۇھەممەد روزى .

مۇھەممەد روزى چوقۇم چېچىنى ئەكرەم ساتىراشقا ئالدۇرمىسا بولمايتتى . چۈنكى ، ئۇ ئاخباراتنى ۋە ئەكرەم ساتىراشقا يېزىلغان قىسقىغىنە خەتنى بىر ئامال قىلىپ ، ئۇنىڭغا بېرىۋەتمىسە بولمايتتى .

مەن چېچىمنى ئالدۇرۇپ بولغاندا ، مۇھەممەد روزى ئەكرەم ساتىراشنىڭ ئالدىغا ئولتۇرۇپ بولغانىدى . مۇھەممەد روزىنىڭ ئىشنى جايىدا پۈتكۈزۈشى ئۈچۈن مەن چېرىكلەرنى ئاغزىمغا قارىتىپ ، كۆزىنى غەلەت قىلىپ تۇرمىسام بولمايتتى . چۈنكى ، چېرىكلەرنىڭ كۆزى بىزگە مىختەك قادىلىپلا تۇراتتى . شۇڭا ، مەن نېمە ئىش قىلىشىمنى ، نېمە دېيىشىمنى بىلەلمەي تۇرغاندا ، بەختىمگە يارىشا چېرىكلەردىن بىرى مۇنداق بىر رىۋايەتنى باشلاپ قالدى :

— بۇرۇنقى زاماندا بىر ئادەم چۆلدە كېتىۋېتىپ تەرەت قىلغۇ-

سى كېلىپ قاپتۇ ـ دە ، ئاتتىن چۈشۈپتۇ . لېكىن ، ئاتنى باغلاپ قويغۇدەك ھېچ نەرسە تاپالماي ، پۇتىغا باغلاپ قويۇپ ئولتۇرۇپتۇ . ئەمما ، يەر بەك قاتتىق بولغاچقا ، ئۇ ئادەم ئىشتىنىغا سۈيدۈك چاچراپ كېتىشتىن ئەنسىرەپ ، پىچىقىنى ئېلىپ ، يەرنى يۇمشىتىپ تەرەت قىپتۇ . تەرەت قىلىپ بولۇپ تۇرۇشىغا ئېتى بىر كېلەردىن ئۈركۈپ ، ئۇ ئادەمنى دارقىرىتىپ سۆرەپ مېڭىپتۇ . بۇ ئادەمنىڭ پىچىقى قولىدا بولغاچقا ، چۇلۋۇرنى كېسىپ ، ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قاپتۇ . دېمەك ، بۇ ئادەم كىيىمىنى بەك پاكىز تۇتقانلىقىنىڭ خاسىيىتىدىن ھايات قالغان گەپ . شۇڭا ، نامازنى كىيىم ـ كېچەكنى پاك قىلىپ ئوقۇمىسا بولمايدۇ…

ئۇنىڭ رىۋايىتى ماڭا چوپان چۆلىدىن تارقالغان بىر رىۋايەتنى ئەسلەتتى . شۇڭا ، ئۇنىڭ سۆزىگە ئۇلاپلا مەن رىۋايىتىمنى باشلىدىم :

— چوپان چۆلىدە «ئازاب يولى» دەيدىغان بىر يول بار . بۇ يول يولۇچىلار ئۈچۈن بەكمۇ ئازابلىق بولغاچقا ، كىشلەر «ئازاب يولى» دەپ ئات قويۇپتىكەن . «ئازاب يولى»دا يەنە «قاپاق ئاسقان مازار» دەيدىغان بىر مازار بار . دېمەكچىلىك ، بۇ مازارغا بىر قاپاق ئېسىپ قويۇلغان . يولۇچىلار بۇ مازارنىڭ يېنىدىن ئۆتكەندە ، دۇئا قىلىپ ئۆتىدۇ ھەم بىر ـ بىرىگە ، باللىرىغا قەدىمكى زاماندىن قالغان مۇنداق بىر رىۋايەتنى ئېيتىپ بېرىدۇ . ماڭىمۇ دادام دەپ بەرگەن . دادامنىڭ دېيىشىچە ، بۇرۇنقى بىر زاماندا بىر ئادەم يىلقىچىدىن چوپانغا بارىمەن دەپ پىيادە چۆلگە كىرىپتۇ . بىراق ، ھاۋا بەك ئىسسىپ كەتكەچكە ، قاپىقىدىكى سۈيى تۈگەپ كېتىپ ، ئۇسسۇزلۇقتىن قاپاقنى قۇچاقلىغان پېتى ئۆلۈپ قاپتۇ . ئارقىسىدىن كەلگەن يولۇچىلار بۇ يولۇچىنىڭ جەسىتىنى «ئازاب يولى»دىكى ئوراز داۋاننىڭ بېشىغا كۆمۈپ ، ئۈستىگە تاش ـ تۇپراق دۆۋىلەپ ، ھاسا تايىقىنى ئۇچىغا قاپىقىنى ئېسىپ قاداپ قويۇپتۇ . ئۇزاق ئۆتمەي بۇ «قاپاق ئاسقان مازار»نىڭ يېنىدا يەنە بىر تاش ئابىدە پەيدا بولۇپ قاپتۇ . ئۇنىڭ شاپىلاق يۈزىگە :

مېنىڭ كەسپىم ئالدى ـ سات ،
مەندىن ساڭا پەندىياد .
ئات ئاتاڭچە بولسىمۇ ،
قاق قوزۇقنى ، باغلا ، يات .

دېگەن قوشاق پۈتۈكلۈككەن . ئۇنى دادام ماڭا چوپانغا بارغۇچە ئېيتىپ بەرگەن ھەم يەنە مۇنداق بىر رىۋايەتنى دەپ بەرگەن :

بىر ئادەم چوپاندىن قاغىلىق بازىرىغا بېرىش ئۈچۈن ئات بىلەن يولغا چىقىپتۇ . ئوراز چۆلى ئەتراپىغا كەلگەندە ، تەرىتى قىستاپ كېتىپتۇ . ئاتتىن چۈشۈپ باغلىغىلى يەر تاپالماي ، چۇلۋۇرىنى قولتۇقىغا قىستۇرۇپ تۇرۇپ تەرەت قىپتۇ . ئات بەكمۇ شاش بولغاچقا ، پارتتىدە قېچىپ كېتىپتۇ . بۇ ئادەم ئىشتىنىنى يۆلەپ قوغلاپتۇ ، قوغلاپتۇ ، قوغلاپتۇ ، ئاتنى زادىلا تۇتالماپتۇ . ئات قېچىپ ـ قېچىپ كۆزدىن غايىب بولۇپتۇ . ئاخىر بۇ ئادەم ئېتىنىڭ ئارقىسىدىن چوپانغا قاراپ يول ئاپتۇ . بىراق ، قاپىقى ئاتنىڭ ئۈستىدە قالغاچقا ، «قاپاق ئاسقان مازار»نىڭ قېشىغا كېلىپ ئۇسسۇزلۇقتىن ئۆلۈپ قاپتۇ . ئۇ ئادەمنىڭ سودىگەرچىلىك قىلىدىغان نەزمىكەش بىر ئاكىسى بار ئىكەن . ئۇ ئادەم ھېلىقى «پەندىنامە»نى يېزىپ ، تاشقا ئويۇپ «قاپاق ئاسقان مازار»غا ئورنىتىپ قويۇپتۇ .

رىۋايىتىم تۈگىگەندە ، مۇھەممەد روزىنىڭ چاچ ـ ساقاللىرى ئېلىنىپ بولغانىدى . ئۇ ئورنىدىن تۇردى ـ دە ، ماڭا «ئامال بولمىدى» دېگەن مەنىدە مەيۈسانە قاراپ قويۇپ ، يېنىمغا كېلىپ ئولتۇردى .

چىرىكلەردىن بىرى چىچىنى ئالدۇرىدىغان بولۇپ قېلىپ ، بىزگە يەنە پۇرسەت تۇغۇلدى . ھېلىقى چىرىك ئەكرەم ساتىراشنىڭ ئورۇندۇقىغا چۆكتى . بىز پەرىشانە ئولتۇرۇپ قالدۇق . پىلانىمىز سۇغا چىلانغانىدى . «ئەمدى قانداق قىلارمىز ؟» دەپ غەمگە پېتىپ ، ئەكرەم ساتىراشنىڭ ھەرىكىتىگە قاراپ تۇرۇپ قالدىم .

ھېلىقى چېرىكنىڭ بويىنى تېلىپ قالغان چېغى، بويىنىنى سەل كۆتۈردى. ئەكرەم ساتىراش ئۇنىڭ بېشىنى بېسىپ يەنە پەس قىلىپ قويدى. بىردەمدىلا ئۇنىڭ بويىنى يەنە تېلىپ قالدى بولغاي، بويىنىنى يەنە كۆتۈرۈۋالدى. بۇ ئەھۋال ئۈچ قېتىم تەكرارلىنىۋىدى، ئەكرەم ساتىراشنىڭ سەل ئاچچىقى كەلدى بولغاي: «ھاي... قانداق باش بۇ!؟...» دېدى.

چېرىك ئۇنىڭ گېپىگە ئۇلاپلا:

— قانداق باشتى؟ مۇشۇنداق باش، سىلاۋەرسە دىڭگىيىدىغان! — دېدى.

«پاراققىدە» كۈلكە كۆتۈرۈلدى. لېكىن، ئەكرەم ساتىراشمۇ بوش كەلمەي:

— خۇددى بىرنېمەگە ئوخشايدىكەن! — دېمەسمۇ، كۈلكە تېخىمۇ ئەۋجىگە چىقتى.

لېكىن، ئۆزىنى گەپدان چاغلايدىغان چېرىك ئەلەمگە چىدىيالماي:

— ھۇ ئاناڭنى!... پوق ساقال ئوغرى!... — دېگىنىچە چاچراپ قوپۇپ، ئەكرەم ساتىراشنىڭ ياقىسىدىن ئالدى. شۇنىڭ بىلەن دۇكان ئىچى پاتپاراق بولۇپ كەتتى. ھەممىمىز ئورنىمىزدىن تۇرۇپ، ئىككىسىنى ئاجرىتىشقا كىرىشتۇق. شۇ جەرياندا مۇھەممەد روزى ئاخبارات بىلەن خەتنى ئەكرەم ساتىراشنىڭ يانچۇقىغا سېلىپ قويدى.

— تا يىڭجاڭ، — دېدى شۇ كۈنى كەچلىك زىياپەتتە ياڭ تۇەنجاڭ، دولامغا شاپىلاقلاپ تۇرۇپ، — سىز پىرقە ئەزاسى، ئۇنىڭ ئۈستىگە قابىلىيەتلىك يىڭجاڭ. شۇڭا، سىز پىرقىگە سادىق بولمىسىڭىز بولمايدۇ...

— ئەلۋەتتە، — دېدىم ياڭ تۇەنجاڭنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، — بۇرۇنقى بىلىپ - بىلمەي قىلغان «گۇناھ»لىرىمنى كەچۈرگەيسىز. مەن بەكمۇ خىجىل. ماڭا ئىشىنىڭكى، مەن پىرقىگە چەكسىز سادىق بولىمەن! ماڭا پۇرسەت بېرىڭ. جەڭلەردە خىزمەت

كۆرسىتىپ، پىرقىگە بولغان ساداقىتىمنى بىلدۈرىمەن! ئۆزۈمنى پىرقىگە بېغىشلاپ، پىرقە ئەزاسىغا خاس باتۇرلۇقۇمنى نامايان قىلىمەن. ئەگەر تۇزكورلۇق قىلسام ياكى تۇزكورلۇق قىلىشقا ئۇرۇنسام، شۇ يەردىلا ئېتىپ تاشلاڭ.

بۇ سۆزلىرىمدىن ھاياجانلىنىپ كەتكەن ياڭ تۇەنجاڭنىڭ پىستان كۆزلىرى تېخىمۇ يۇمۇلۇپ كەتتى.

— ياخشى - ياخشى! — ئۇ مېنى ئارقا - ئارقىدىن ماختاپ شاراب تۇتتى، — قېنى، ئارقا يولدىكى غەلىبىمىز ئۈچۈن!

— تاغ ئوغرىلىرىنىڭ تامامەن يوقىلىشى ئۈچۈن!

مەن شارابنى گۇپپىدە ئوتلىۋېتىپ، ئەكرەم ساتىراش ئاخباراتنى يەتكۈزۈپ بەرگەنمىدۇ؟ دېگەنلەرنى خىيالىمدىن ئۆتكۈزۈپ تۇرۇشۇمغا ياڭ تۇەنجاڭ خىيالىمنى بۆلۈۋەتتى:

— تا يىڭجاڭ، تاغ ئوغرىلىرىنىڭ ئارقا يولنى ساقلايدىغان قانچىلىك ئەسكىرى بار؟

مەن ئويلاندىم؛ ئەسكىرىي كۈچىمىز ئۈستىدە ئەمەس، نېمە دەپ جاۋاب بېرىش ئۈستىدە ئويلاندىم. ئاخىر راست گەپ قىلماقچى بولدۇم. راست گەپ قىلمىسام بولمايتتى. ئەگەر «بىر پولك ئەسكىرىمىز بار» دەپ يالغان گەپ قىلىدىغان بولسام، دۈشمەنلەر ھۇجۇم پىلانى، ھۇجۇم ۋاقتىنى ئۆزگەرتىۋېلىپ، مۇھەممەد روزى بىلەن ئىككىمىزنىڭ كۆرسەتكەن تىرىشچانلىقىمىزنى، دۈشمەننى قاپقانغا سولاپ يوقىتىش پۇرسىتىمىزنى، ئۇرۇش پاتپاراقچىلىقىدىن پايدىلىنىپ قېچىش پىلانىمىزنى يوققا چىقىرىشى مۇمكىن ئىدى. شۇڭا:

— بىر ۋىزۋوتلا ئەسكىرى بار، — دېدىم.

— نېمە؟ بىر ۋىزۋوت؟!

ياڭ تۇەنجاڭنىڭ پىستان كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى، خۇددى جامدەك.

— ھەئە، بىر ۋىزۋوت. سىلەر دەسلەپتە ھۇجۇم قىلغاندا، بىز بىر پاي ئوق ئېتىپ قويۇپ، بايرىقىمىزنى دۆڭگە قاداپ قويۇپلا

قېچىپ كەتكەنىدۇق . شۇ چاغدىلا سىلەرنىڭ ئەسكىرىڭلار چېكىـ-
نىپ كەتمەي ، ھۇجۇمغا ئۆتكەن بولسا ، بىر پاي ئوق ئاتمايلا ئارقا
يولنى قولغا ئالالايتتى . بىز ئۈچ كۈندىن كېيىن كەلسەك ، بايرىقىـ-
مىز شۇ پېتى لەپىلدەپ تۇرۇپتۇ . سىلەر يەنە ھۇجۇمغا ئۆتتۈڭلار ،
مەن ئەسىرگە چۈشتۈم…
بۇ سۆزلىرىمنى ئاڭلىغان ياڭ تۈەنجاڭ شۇنداق ئەپسۇسلاندىـ-
كى ، جايىدا ئولتۇرالماي قالدى .
— ھازىر قانچىلىك ئەسكەر بار ؟
— ھازىر ئۇ يەردە قانچىلىك ئەسكەر بارلىقىنى ئۇقمايمەن .
ئىشقىلىپ جىق ئەمەس . تاغ ئوغرىلىرى ھەرقانچە ئەسكەر كۆپەيتسە
ئىككى روتىدىن ئاشۇرالمايدۇ . ھازىر ئۇلارنىڭ بۇنىڭدىن ئارتۇق
ئەسكەر يۆتكەپ كەلگۈدەك ماغدۇرى يوق ،— دېدىم يەنە راست گەپ
قىلىپ . چۈنكى ، بىز ئەۋزەل شارائىتقا ئىگە بولغاچقا ، ئاز بولساقـ-
مۇ ، ھامان غەلىبە قىلالايدىغانلىقىمىزغا ئىشىنەتتىم .
بۇ گەپلىرىمنى ئاڭلىغان ياڭ تۈەنجاڭنىڭ گۈلقەقەلىرى ئېچىـ-
لىپلا كەتتى .
— مەنىمۇ شۇنداق ئويلىغان ،— دېدى ياڭ تۈەنجاڭ ئاـ-
خىردا ،— سىز ئوبدان دەم ئېلىڭ . بىز پات يېقىندا ھۇجۇم
باشلايمىز .
11 - ئاينىڭ 22 - كۈنى تاڭ يورۇش بىلەن تەڭ بىز ئارقا
يول ئېغىزىغا كېلىپ توختىدۇق . ئوڭ يېنىمدا ياڭ تۈەنجاڭ ، سول
يېنىمدا مۇھەممەد روزى ، مەن قارا چىلان تورۇقنىڭ ئۈستىدە
سالاپەت بىلەن ئولتۇراتتىم . «ئەكرەم ساتىراش ئاخباراتنى يەتكۈـ-
زۈپ بەرگەنمىدۇ ؟ ئەگەر يەتكۈزۈپ بەرمىگەن بولسا…» دېگەن
تەشۋىشلەر يۈرىكىمنى دۈك - دۈككە سالاتتى .
— ئالغا !
بۇيرۇق بېرىلدى . بىز شەپە چىقارماي ئارقا يولغا كىردۇق .
جىرا ئىچى دۈشمەن بىلەن لىق تولغانىدى . بىز قوشۇننىڭ ئوتتۇـ-
رىسىدا كېتىۋاتاتتۇق . مەن قانداق قېچىش ئۈستىدە باش قاتۇراتـ-

تىم . ئەگەر بىز قوشۇننىڭ ئالدىدا ماڭغان بولساق ، قانداق قېـ-
چىش ھەققىدە باش قاتۇرۇش كەتمەيتتى .
تاڭ سۈزۈلگەنىدى . تاغ چوققىلىرىنى قويۇق تۇمان قاپلىغان ،
ئاتلارنىڭ كىشنەشلىرىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ، جىلغا ئىچى تىمتاس
ئىدى . جىلغا تەڭ بولغاندا ، ئۈستىمىزگە قورام تاشلار ، گراناتلار ،
ئەجەللىك ئوقلار مۆلدۈردەك تۆكۈلۈشكە باشلىدى . جىلغا گۈمبۈرـ-
لەشلەردىن لەرزىگە كەلگەن ، قىيا - چىيا ، ئالىتاغىل بۇيرۇقلار ،
ئىللاشلار بىلەن تولغانىدى . دۈشمەن قەتئىي نىيەتكە كەلگەن چېـ-
غى ، ھەدەپ ئالغا ئىلگىرىلەيتتى . ئۇلار سول تەرەپتىكى ئۈچ
كىچىك جىلغىدىن يوچۇق ئېچىپ تاغ ئۈستىگە چىقىشقا ئۇرۇنۇۋاـ-
تاتتى . ناۋادا ئۇلار تاغ ئۈستىگە چىقىۋالسا ، غەلىبىدىن ئۈمىد
كۈتكىلى بولمايتتى . چۈنكى ، دۈشمەن سان ۋە قورال - ياراغ ،
ئوق - دورا جەھەتتە بىزدىن نەچچە ھەسسە ئۈستۈن تۇراتتى .
ئەمما ، ئۇلارنىڭ تاغ ئۈستىگە چىقىۋېلىشى ئۇنداق ئاسانغىمۇ
چۈشمەيتتى .
تاڭ تامامەن سۈزۈلگەنىدى . بىزمۇ ھەدەپ ئالغا ئىلگىرىلەيدىـ-
تۇق . قوغدىغۇچىلار بىزدىن بىر قەدەممۇ نېرى بولمايتتى . مەن
مۇھەممەد روزىغا «قاچايلى» دېگەن مەنىدە قاراپ قويدۇم . بىز
توپا - چاڭدىن پايدىلىنىپ ياڭ تۈەنجاڭدىن بارا - بارا يىراقـ-
لاشتۇق - دە ، جىلغىنىڭ شەرقىي تەرىپىدىكى قارىماققا خالىتا
جىلغىدەك كۆرۈنىدىغان تارچۇق جىلغىغا قاراپ
قاچتۇق .
— تا يىڭجاڭ قاچتى !
— تاش قاچتى !
— قوغلا !
— ئات !
ئوقلار يان - بېلىمىزدىن ۋىژىلداپ» ئۇچۇپ ئۆتۈپ كەتتى .
بىز ھەش - پەش دېگۈچە توقايلىققا ئۆتۈپ كەتتۇق . بۇ جىلغا تىك ،
ئەمما مۇساپىسى قىسقا ئىدى . شۇڭا ، بىز ئاتتىن چۈشۈپ تاغقا

يامىنشقا باشلىدۇق . سەپداشلىرىمىز بىزنى قوغداپ ، قوغلاپ كەلگەن دۈشمەننى توسۇپ تۇراتتى . مەن ئۈستىگە چىقىپ بولاي دېگەندە ، مۇرەمگە ئىككى پاي ئوق تەگدى . ئەمما ، مۇھەممەد روزى ئوق تېگىپ تاغدىن دومىلاپ كەتتى .

— مۇھەممەد !...

— مۇھەممەد !...

قايغۇغا تولغان غەزەپلىك سادالىرىمىز جىلغىلاردىن ئەكس سادا قايتۇردى .

دۈشمەننىڭ ئۈستىگە جىلغا - جىلغىلاردىن قورام تاشلار ، گراناتلار ، ئوقلار يامغۇردەك تۆكۈلەتتى . دۈشمەن جاھىلانە تىركىشىپ ، ئۈچ سائەتتىن كېيىن شەرمەندىلەرچە قېچىشقا باشلىدى .

بۇ قېتىمقى ئارقا يول ئۇرۇشىدا پەقەت مۇھەممەد روزى بىلەن سىجاك ئىسىملىك بىر تاجىك يىگىتلا قۇربان بولغان ، پولك كوماندىرى لەشكەرنىڭ بىلىكى ئوق تېگىپ يارىلانغانىدى . دۈشمەننىڭ بىر مىڭ بەش يۈز ئوتتۇز بىر ئادىمى يوقىتىلغان ، سەكسەن ئۈچ ئادىمى ئەسىرگە چۈشكەن ، ئىككى يۈز ئۈچ ئېغىر - يېنىك پىلىموت ، بىر يۈز ئەللىك ئۈچ ئاپتومات ، بىر يۈز يەتمىش سەككىز مىلتىق ، ئىككى يۈز قىرىق بىر قول بومبىسى ، بىر يۈز يىگىرمە ئۈچ قىلىچ ، ساناقسىز ئوق ، ئىككى يۈز ئات غەنىيمەت ئېلىنغان (چوڭقۇر جىلغىلارغا چۈشۈپ كەتكەن جەسەت ، قورال - ياراغلارنىڭ سانىنى ئېلىش مۇمكىن بولمىدى) بولۇپ ، بۇ ئەسكىرىي كۈچىمىز تولۇق بولمىغان پولكىمىز ئۈچۈن تەسەۋۋۇرغا سىغدۇرغۇسىز غايەت زور غەلىبە ئىدى .

تاشئاخۇننىڭ كەچۈرمىشى مۇشۇ يەردە تۈگىگەنىدى .

ئۇلار قازانغان بۇ غايەت زور غەلىبىدىن قەلبىڭ ھاياتىي كۈچكە ، چەكسىز ئۈمىدكە تولغانىدى .

يۈرىكىڭدە تاشئاخۇن قادىغان بايراق جەننەت ساداسىغا جور بولۇپ لەپىلدەيتتى .

12

جاراھىتىڭ ساقىيىپ ، روتىغا قايتىشقا بەش - ئالتە كۈنلا قالغان بىر كۈنى سېنى مەتسالى يوقلاپ كەلدى . سىلەر قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتۈڭلار . ئۇ زۇمرەت بىلەن ناھايىتى سىپايە ، غەمكىن ، ئەمما جەلپكارانە كۈلۈمسىرەش بىلەن تىنچلىق - ئامانلىق سوراشتى . زۇمرەتمۇ مىسكىن تەبەسسۇملىرى بىلەن ئۇنىڭدىن ھال سورىدى . ئۇ مەتسالىغا نېمىشقا تەبەسسۇم بىلەن باقىدۇ ؟ نېمىشقا ھودۇقىدۇ ؟

بىلمەيتتىڭ .

نېمىشقا ئۇ ئىچكى ھاياجىنىنى باسالماي تېپىرلاپ ، ئۆزىنى قويىدىغانغا يەر تاپالماي قالىدۇ ؟ نېمىشقا ئەتراپىڭلاردىن خۇددى پەرۋانىدەك ئەگىپ كېتەلمەيدۇ ؟

بىلمەيتتىڭ . بىلىپ بېقىش خىيالىڭغىمۇ كېلىپ باقمىغانىدى .

قاش قارايغاندا ، مەتسالى بىلەن خوشلاشتىڭ .

سەن زۇمرەتنى كۈتەتتىڭ... يېرىم سائەت كۈتتۈڭ... بىر سائەت كۈتتۈڭ...

بىراق ، ئۇ كىرمىدى . ھېچبولمىغاندا بىر قېتىم كىرىشى كېرەك ئىدى ، خۇددى كۈندىكىدەك .

نېمىشقا كىرمەيدىغاندۇ ؟ يەنە ياردار كەلگەن ئوخشايدۇ . سەن قولتۇق تايىقىغا تايىنىپ سىرتقا چىقتىڭ . دىڭگوسلاپ مېڭىپ باغدىن ، قورۇدىن چىقتىڭ . ئانچە كۆپ ماڭمايلا كىچىككىنە بىر قۇم دۆۋىسىگە چىقىپ ئولتۇردۇڭ . يۇلتۇزلار يارقىن جىمىرلايتتى . كۆز ئالدىڭدىكى كەڭرى كەتكەن يۇلغۇنلۇق سۈكۈتكە چۆككەنىدى .

ئىسىت ، شۇ چاغدا يەنە قىرىق كۈن توختاپ ، ئامانەتىمنى ئېلىپ بولۇپ ، ئاندىن كەلسەممۇ بوپتىكەن ! پۈتۈم سەللىمازا سا-

قايسا، زۇمرەتنى يۇلغۇنلۇققا باشلاپ كېلىپ...

يۈرىكىڭ شېرىن تۇيغۇ ئىلكىدە ئەللەيلەندى. كۆزۈڭنى يۇمۇپ، خىيالىي ھېسلارغا چۆمۈلدۈڭ: ئۇنىڭ زۇمرەتنىڭ قاشتېشىدەك سۈزۈك بويىنىغا گىرە سالاتتىڭ، ئوتلۇق لەۋلىرىگە ئاشىقانە تەلۋىلىك بىلەن سۆيۈپ، يۇمران باغرىغا مەجنۇنلارچە چۆكۈپ كېتەتتىڭ. «ئاھ، جەڭگاھتىكى ۋىسال لەززىتى نېمىدېگەن شېرىن ـ ھە!» دەپ پىچىرلايتتىڭ.

پۈتكۈل ۋۇجۇدۇڭ شېرىن تەسەۋۋۇر، شېرىن تۇيغۇلار بىلەن مەستخۇشلانغانىدى؛ پۈتكۈل زېمىن مەستخۇشلانغانىدى؛ ئەمدىلا يۈزىنى ئاچقان تولۇن ئايمۇ مەستخۇشلۇق ئىلكىدە ئۇپۇقتا خۇددى ئۇپۇقتەكلا قېتىپ قالغانىدى.

سەن شۇنداق مەستخۇشلۇق ئىلكىدە قانچىلىك ئولتۇردۇڭكىن؟

بىلمەيتتىڭ.

مەستخۇشلۇقۇڭ يېشىلگەندە، باغدىن قايسىبىر جەڭچىنىڭ ناخشىسى ئاڭلىنىپ تۇراتتى:

ئەي نىگار، ئۇخلاتمىدىڭ ھېچ نەي چېلىپ تاڭ ئاتقۇچە،
كۆيلىرىڭ بىرلە دىلىمغا ئوت سېلىپ تاڭ ئاتقۇچە.

ئوق ـ سولۇمغا باققۇدەكمۇ ھېچ ماجالىم قالمىدى،
ئويىنغاچ ئىشقىڭ جېنىمنى ئات قىلىپ تاڭ ئاتقۇچە.

يا ۋىسالىڭ قەدىنى بەرگىن نىگارىم ۋاقتىدا،
قىينىماي ئالغىن جېنىمنى يا كېلىپ تاڭ ئاتقۇچە.

بۇ ئېزگۇ كۈيلەر سېنى ئېزىپلاۋەتتى. پىچىرلىدىڭ: «زۇمرەت بىر ئاڭلاپ قويىدىغان ناخشىكەن بۇ!» بىراق، ئۇنىڭ ئاڭلاۋاتقانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ.

سەن سەل توڭلاشقا باشلىدىڭ. ئورنۇڭدىن تۇرۇشقا تەمشەلدىڭ، بىراق تۇرالمىدىڭ. چۈنكى، كىملەرنىڭدۇر پىچىرلىشىشلىرى قۇلىقىڭغا كىرىپ قالغانىدى:

— مېنى سېغىندىڭما، جېنىم؟

— سېغىنماي! سېغىنىپ... ئىككى ئاينى ناھايىتى مۇشەققەتتە ئۆتكۈزدۈم.

ئاۋاز بىراقلا پەسىيىپ كەتتى.

كىمدۇ بۇ؟... جىنمۇيا؟ جىنلارمۇ بىر ـ بىرىنى سېغىنامدىغاندۇ؟ بىر ـ بىرى بىلەن مۇھەببەتلىشەمدىغاندۇ؟ جەڭچىلەردىن بىرەرى مۇھەببەتلىشىۋاتامدۇيا؟ نېمىش قىلسا قىلىشامدۇ. مەنمۇ يا ئەتە، يا ئۆگۈن زۇمرەتنى ئەكېلىپ...

سەن شۇلارنى پىچىرلاپ قويۇپ ئورنۇڭدىن تۇردۇڭ. پىچىرلىششلار يەنە ئاڭلاندى:

— بايىقى ناخشا ئەجەب مۇڭلۇقكەن ـ ھە؟!

— ھەئە.

— سەنمۇ قاچان ماڭا كۆڭلۈڭنى بېرىسەن؟

— ماڭە، قېلىن تاز! مېنىڭ ئېرىم بار جۇما؟!

بىرى ئېرى بار خوتۇن بىلەن مۇھەببەتلىشىۋېتىپتۇ ـ دە؟ ۋاي نامەرد گۇي!

سەن كەينىڭگە ئۆرۈلدۈڭ، بىراق شىپپىدە توختاپ قالدىڭ. چۈنكى، بۇ پىچىرلىششلار ساڭا كىملەرنىڭدۇ پىچىرلىشىشنى ئەسلىتىپ قويغانىدى.

بۇ... بۇ... زۇمرەت بىلەن مەتسالىمۇ نېمە؟ياق! ياق! ھەرگىز ئۇلار ئەمەس!

يۈرىكىڭ قارتتىدە قىلىپ قالدى. سەن رەشكتىن شۈركۈنگەن ۋۇجۇدۇڭنى قومغا سۈركەپ، پەسكە ئاستا ـ ئاستا سىيرىلىپ چۈشتۈڭ ـ دە، دىڭگۇسلىغىنىڭچە ئۇلارغا پەم بىلەن يېقىنلاشتىڭ. بىر تۈپ يۇلغۇننىڭ تۈۋىگە مۆكۈنۈپ، ئۇلارنى ماردىڭ، خۇددى توشقان ئوۋچىنى مارىغاندەك. ئەمەلىيەتتە ئۇ ئىككىسىمۇ

ئۇۋچى ئىدى .

سەن ئۇلارنى ناھايىتى ئېنىق كۆردۈڭ . يۈرىكىڭ جىغغىدە قىلىپ ، بېغىشلىرىغا دەز كەتتى ، گوياكى جانان چىنىگە دەز كەتكەندەك . ئۇستىخانلىرىڭ قاراسلاپ كەتتى ، مىسالى يىقىلغان چىنار قاراسلىغاندەك . زېمىن تەۋرەپ ، كۆك چۆرگىلىدى ، بەئەينى سېنى بىرى چۆرگىلىتىپ - چۆرگىلىتىپ قويۇپ بەرگەندەك . تولۇن ئاي قارىداپ ، يۇلغۇنلۇق قاراڭغۇلۇق ئىلكىدە قالدى . خۇددى زۇلمەتتەك .

قېنى ، نېمە دېيىشىدۇ ، نېمە ئىش قىلىشىدۇ ؟…

سەن ئۆزۈڭنى تۇتۇۋېلىپ قۇلاق سالدىڭ :

— تېخى مەن سېنى مېنى ئۇنتۇپ كەتتىمىكىن دەپتىمەن .

— ئۇنتۇپ كېتەي دېگەن ، بىراق ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۇنتۇپ كېتەلمىدىم . سېغىنماي دېگەن ، ئەمما يۈرىكىم چىدىمىدى .

ئۇلار بىر - بىرىگە سىڭىشىپ كەتتى — باغرىلىشىپ سۆيۈشۈپ كەتتى .

يۈرىكىڭ ، بېغىش - بېغىشلىرىڭ پىژىلداپ ئېچىشىپ كەتتى . كۆزۈڭدىن ياشلار تاراملاپ تۆكۈلدى .

«ئاھ ، خۇدا بۇ نېمە ئىش ؟ بۇ نېمە كۆرگۈلۈك ماڭا ؟ سەن ماڭا نېمىلەرنى كۆرسىتىۋاتىسەن ؟ بۇ سېنىڭ ماڭا بەرگەن جازايىڭمۇ ؟ قايسى گۇناھىم ئۈچۈن ؟… جەڭگە بېرىش نىيىتىمدىن يېنىۋالغىنىم ئۈچۈنمۇ ؟ ئايالىمنىڭ سىڭلىسىنى نىكاھىمغا ئالغىنىم ئۈچۈنمۇ يا ؟… مەن ئالمىسامىمۇ ، باشقىلارمۇ ، بىزدىن بۇرۇنقىلارمۇ ئېلىپ كەپتىكەنغۇ ؟ »

ئىچ - ئىچىڭدىن شۇنداق ئازابلىق نىدا پارتلاپ چىقتى ، تىترەپ كەتتىڭ ، سوغۇقتىن ئەمەس ، ئەلەمدىن ! شۇڭا ، ئۆزۈڭنى مۇشەققەتتە بېسىۋېلىپ ، يەنە قۇلاق سالدىڭ :

— ئەسلى شۇ چاغدا گېپىڭگە ئۇناپ ، سەن بىلەن قېچىپ كەتسەممۇ بوپتىكەن .

— شۇنچە يالۋۇرسام ئۇنىمىدىڭ ، ئادەمنى يىغلىتىپ خۇدى .

ئاناڭ بىر - ئىككى كۈن يىغلاپ بېقىپ توختاپ قالاتتى .

— ئۆيدە دادام بولمىسا ، مەنمۇ قېچىپ كەتسەم ، قانداق بولار ؟ دەپتىكەنمەن .

— مۇشۇنداق بولدى ئەينا !

ئەسلى مەتسالىنىڭ ئاشىقى زۇمرەتكەن - دە . مەن ئۇنى خوتۇنلۇققا ئالماقچى بولغانلىقىم ئۈچۈن ، قېيناناممۇ «سەمەندەرگە بېرىمەن» دەپ تۇرۇۋالغاچقا ، مەتسالى توساتتىن جەڭگە كېتىپتىكەن - دە .

توغرا قىياس قىلدىڭ .

ئەمما ، سەن ھەرقانچە قىلىپمۇ مەتسالىنىڭ زۇمرەت بىلەن خوشلىشىدىغان كۈنى ئۇنى تۇنجى قېتىم باغرىغا بېسىپ ، يۇمران لەۋلىرىگە ، لەۋلىرى ئارقىلىق ئاپئاق قەلب بېتىگە سۆيگۈ مۆھۈرى باسقانلىقىنى قىياس قىلالمايتتىڭ ؛ زۇمرەتمۇ ئۆكسۈپ تۇرۇپ مەتسالىنىڭ بويىنىغا چىڭگىدە گىرە سېلىپ ، قېلىن ، يىرىك لەۋلىرىدىن مۇھەببەتنىڭ تۇنجى شېرىن شەربىتىنى سۇمۇرگەنلىكىنى قىياس قىلالمايتتىڭ ؛ شۇ چاغدا زېمىننىڭ بايىقىدەكلا ، ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدلىرىنىڭ بايىقى شېرىن تەسەۋۋۇرلىرىڭ تەرىپىدىن مەستخۇشلانغان ۋۇجۇدۇڭدەكلا مەستخۇشلانغانلىقىنى ، مەتسالى مەستخۇشلۇق ئىلكىدە زۇمرەتنىڭ قۇلىقىغا : «مەن جەڭدە ئۆلۈپ كېتىشىم مۇمكىن . شۇڭا ، ئامانىتىمنى بېرىۋەتكىن !… » دەپ پىچىرلىغانلىقىنى قىياس قىلالمايتتىڭ ؛ زۇمرەتمۇ مەستخۇشلۇق ئىلكىدە ئۇنىڭدىن : «خۇدادىن قورقمامسەن ؟ مېنى تەڭلىكتە قويما ! بىز ئۇ دۇنيادا مۇرادىمىزغا يېتىمىز… » دەپ ئۆتۈنگەنلىكىنى قىياس قىلالمايتتىڭ ؛ مەتسالىنىڭ ئاخىر ئەسەبىيلەشكەن شەيتىنى ئۈستىدىن غالىب كېلىپ : «ماقۇل ، سەمەندەرنىڭ ئالدىدا تىلىڭ قىسىلىپ قالمىسۇن ، يەرگە قاراپ قالما ، بىر ئۆمۈر خورلىنىپمۇ يۈرمە . سەن بەختلىك بولساڭلا ، مەن رازى . سېنىڭ بەختىڭ — مېنىڭ بەختىم ، مەن سېنىڭ بەختىڭ ئۈچۈن كۈرەش قىلىمەن» دەپ پىچىرلاپ ، زۇمرەت بىلەن پەرىشتىلەرچە خوشلاشقانلىقىنى

تېخىمۇ قىياس قىلالمايتتىڭ .

ئەگەر ئىنسانلار ھەممىنى توغرا قىياس قىلىش مۇمكىنچىلىكىگە ئىگە بولغان بولسا ، دۇنيا گۈزەللىك بىلەن تولغان بولاتتى . سەنمۇ مۇھەببەتنى ھەقىقىي ماھىيىتى بىلەن چۈشىنىپ : «زۇمرەت مەتسالىنىڭ ئاشىقى بولسا نېمە بوپتۇ؟ زۇمرەت دېگەن مېنىڭ خوتۇنۇم . خوتۇن كىمنىڭ بولسا ، مۇھەببەت شۇنىڭ ! خوتۇن كىمنىڭ بولسا ، ئاشىقىمۇ شۇ !» دەپ غەزەپ بىلەن پىچىرلىمىغان بولاتتىڭ ؛ مۇھەببەتنى چۈشەنگەن بولساڭ ، مەشۇقى بىلەن باغرىلىشىپ سۆيگۈ لەززىتىنى تېتىۋاتقان دوستۇڭ مەتسالىنى جەڭدە يوشۇرۇن ئېتىۋېتىش قارارىغا كەلمىگەن بولاتتىڭ .

ھەر ئىككىلىسى تۇيمايلا قالسۇن ؛ مېنىڭ بۇ ئىشلارنى كۆرۈپ قالغانلىقىمنى ھەر ئىككىلىسى ئۇقمايلا قالسۇن . ئەگەر زۇمرەت ئۇقۇپ قالسا ، مەتسالىنى مېنىڭ ئېتىۋەتكەنلىكىمدىن گۇمانلىنىپ قالىدۇ... مەتسالى ، سەن مېنى قۇتقۇزغان بىلەن ، مەن سېنى قۇتقۇزمايمەن ؛ سەن مېنى ئېتىۋېتىشكە پېتىنالمىغان بىلەن ، مەن پېتىنىمەن . چۈنكى ، زۇمرەت مېنىڭ خوتۇنۇم !

خىيالىڭ ئۈزۈلدى .

— مەن ئەمدى سېمەندەرگە ھەرگىز خوتۇن بولمايمەن . ئۇرۇش تۈگىگەندە...

سەن زۇمرەتنىڭ سۆزىنىڭ ئاخىرىغا قۇلاق سالمىدىڭ .

ھىم ، خوتۇن بولمىغىنىڭنى بىر كۆرەي !

ئەلەملىك كۆز ياشلىرىڭ يۈلغۇن تۈۋىگە — چاڭقاق قۇملۇققا سىڭىپ كېتىۋاتاتتى ؛ يۈرىكىڭدىن سىرغىپ چىقىۋاتقان قان سۇغا تەشنا قۇملۇقنى زىننەتلەۋاتاتتى .

توي كۈنى ئۇمۇ مەندەك مۇشۇنداق يىغلىغان بولغىيمىدى؟ ناتايىن ، چۈنكى زۇمرەت ئۇنىڭ خوتۇنى ئەمەس - دە ! ئاشىق ، نېمە ئۇ ئاشىق دېگەن؟ خوتۇنىنىڭ ئالدىدا ، نىكاھىنىڭ ئالدىدا ئاشىق - مەشۇق دېگەننىڭ ھەممىسى بىر تىيىن ! بولدى قىل ، ئەبلەخ ! يولۇڭغا ماڭ ! ھېلى بىكار !...

يۈرىكىڭ ئۆكسۈيتتى ؛ يۈلغۇنلۇق ئۆكسۈيتتى ؛ خوتۇنۇڭ ۋە رەقىبىڭ مەستخۇشلۇق ئىلكىدە ئۆكسۈيتتى .

ئاخىر ئۇلار ئۆكسۈپ تۇرۇپ خوشلاشتى .

— ئۇھ ،— ئەركىن تىن ئالدىڭ .

* *

— نېمە مۈگدەپ ئولتۇرىلا كىتابقا قاراپ؟

«پەرىشتە»ڭ شۇنداق دەپ سېنى خىيالدىن ئويغىتىپ قويدى . كىتاب قولۇڭدا ئېچىقلىق پېتى تۇراتتى .

— يا ئوقۇسىلا ، يا ئۇخلىسىلا .

— ئوقۇيمەن ھازىر ،— دېدىڭ سەن كىتابقا تىكىلىپ ،— ماڭا چاي ئەكېلىپ بەرگىن .

«پەرىشتە»ڭ ئۆيگە كىرىپ كەتتى . سەن پۇتۇڭنى ئۇزۇن سۇنۇپ ، كەينىڭدىكى يوتقان - كۆرپىلەرگە يۆلىنىپ ، كىتابنىڭ «يامغۇرلۇق كېچە» دېگەن قىسمىنى ئوقۇشقا باشلىدىڭ .

13

يامغۇرلۇق كېچە

سېغىنىش ، تەلپۈنۈش ، ھىجران ، ئىزتىراپ ، تەشۋىش يۈرىكىڭنى ئېكەكدەپ ، ھالىڭنى ئازلا قويغان بىر كۈنى سەن ئۆيۈڭنىڭ ئالدىدا بۇغداي ئۇگۇت ئېتىۋاتاتتىڭ . كۈزنىڭ غۇر - غۇر شامىلى ئەخلەت - چاۋارلارنى ئۇچۇرۇپ تۇراتتى . ئادالانغان بۇغدايلىرىڭ كەچكى قۇياش نۇرىدا يالتىرايتتى ، خۇددى ئالتۇندەك .

سەن ئېرىڭ سەمەندەر بىلەن ئەمەس ، ئاشىقىڭ مەتسالى بىلەن غايىبانە مۇڭدىشاتتىڭ ، ئاللاغا خىتاب قىلاتتىڭ : «جېنىم مەتسالى ، سەن ھازىر نەدە؟ نەدە جەڭ قىلىۋاتىسەن؟ چوپانغا قاچان كېلى-

سەن؟ چوپاننى قاچان ئازاد قىلىسىلەر؟... مەن سېنى شۇنداق
سېغىندىم ، شۇنداق كۆرگۈم كەلدى !... تېزرەك كەل ، تېزرەك
كېلىپ ، مېنى جەڭگە بىللە ئەكەت . بىز بىللە جەڭ قىلايلى ! سەن
بىلەن بىللە بولسام ، بىللە جەڭ قىلسام ، قۇچىقىڭدا جان ئۈزسەم
قىلچە ئارمىنىم يوق ! بۇ غوجەخمەتكە خوتۇن بولۇپ ، يۇسۇپ بەگكە
كېلىن بولغاندىن مىڭ مەرتىۋە ياخشى !... نېمە ، ھەيران قېلىۋا-
تامسەن؟ ھەيران قالما ، سەن بىلمەيسەن ، غوجەخمەت ماڭا توي
قىلىش تەلىپىنى قويغان ، مەن ئۇنىمىغانىدىم . ئۇ بازارغا (قاغى-
لىققا) كېتىپ ، كېلىپ بولغۇچە ، مەن سەمەندەرگە تېگىپ بول-
دۇم . بولمىسا مەن سەمەندەرگىمۇ ئاشمايتتىم . غوجەخمەتنىڭ
دېيىشىچە ، ئۇ ماڭا ئاشىقكەن . ئۇ مېنى بوش قويمايدۇ . ئۇ يۇسۇپ
بەگنىڭ ئەتىۋارلىق ئوغلى ، دادىسىغا شۇنداق بىر دەيدىغان بولسا ،
يۇسۇپ بەگ مېنى شۇ زامىتىلا بۇلاپ كېتىدۇ . ئەنسىرەپلا تۇرى-
مەن . ئاھ ، مەن نېمىدېگەن شور پېشانە ! سەندىن جۇدا بولۇپ ،
سەمەندەرگە تەگسەم ، ئەمدى سەمەندەردىن جۇدا بولۇپ ، غوجەخمەت-
كە تەگسەم... ئەي ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىم ، مەتسالىنى ئۆز پاناھىڭدا
ساقلا ، ئۇنىڭ بىلەن پات ـ پات دىـدارلىشىپ تـۇرۇشنى نېسىپ
ئەت... ئۇلارنىڭ ئىنقىلابىغا نۇسرەت ئاتا قىل !... »
مۇھەببەتلىك خىياللىرىڭ ، مۇھەببەتلىك ئىلتىجالىرىڭ شا-
مال بىلەن ئۇچۇپ كەتتى ، خۇددى ئەخلەت ـ چاۋارلاردەك . خىيال-
لىرىڭ ئۇچۇپ ـ ئۇچۇپ بېرىپ ، مەتسالىنىڭ قۇلىقى ئارقىلىق
ئوتلۇق قەلبىگە ئۇسۇپ كىرەلىدىمىكىن؟ ئىلتىجالىرىڭ ئەرشكە
ھېرىپ قالماي چىقىپ ، تەڭرىنى تەسىرلەندۈرەلىدىمىكىن؟
شامال ياخشى بولغاچقا ، بۇغدايلىرىڭنى بىر دەمدىلا ئۇگۇت
ئېتىپ بولدۇڭ . ئادالانغان بۇغدايلىرىڭنى خالتىغا ئېلىشقا باشلى-
ۋىدىڭ ، «گۇدۇ ـ گۇدۇڭ» قىلغان ئاۋاز قۇلىقىڭغا كىرىپ قال-
دى . بېشىڭنى كۆتۈردۇڭ . بىر توپ چېرىكلەر ئۆيۈڭنىڭ ئالدىدىن-
لا ئۆتىدىغان مەھەللە يولىنىڭ دوقمۇشىدىن چىقىپ كەلدى .
ئۇلارغا — ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بىرىگە ناھايىتى چاققانغىنە

كۆزۈڭ چۈشتى ، كۆزۈڭ چۈشتىيۇ ، يۈرىكىڭ قارتتىدە قىلىپ ،
دۈكۈلدەپ سوقۇپ كەتتى . بىر قولۇڭ خالتىنىڭ ئاغزىنى ئاچقان ،
بىر قولۇڭ بۇغداينى تۇرتكەن ھالدا قېتىپلا قالدى . ئۇلار ساڭا
يېقىنلاپ كەلدى . خالتىنى قويۇۋەتتىڭ .
مەتسالى شۇمىدۇ؟
سەن ئۇنىڭ مەتسالى بولۇپ قالماسلىقىنى ئۈمىد قىلاتتىڭ ،
چەكسىز ئۈمىد قىلاتتىڭ .
كىيىمى ئوخشىغىنى بىلەن ، مەتسالى ئەمەس ھەي !
سەن ئۆزۈڭگە شۇنداق تەسەللى بەردىڭ ، شۇنداق دەپ ئۆزۈڭ-
نى ئالداشقا ئۇرۇندۇڭ . ھەتتا ئۇنىڭ مەتسالى ئىكەنلىكىنى جەزمـ-
لەشتۈرۈپ بولۇپمۇ ، يەنە ئۆزۈڭنى ئالداۋاتاتتىڭ .
بۇ تولىمۇ ئەخمىقانە ئالداش ئىدى ؛ بۇ تولىمۇ ئۇلۇغۋارانە
ئالداش ئىدى ! چۈنـكى ، بـۇ ئالـداشقا پۈتـمەس ـ تۈگـمەس
ئارزۇ ـ ئىستەك چىرمىشىپ كەتكەنىدى ؛ بۇ ئالداشقا پۈتمەس ـ
تۈگىمەس ھايات تەشنالىقى گىرەلىشىپ كەتكەنىدى ؛ بۇ ئالداشقا
پۈتمەس ـ تۈگىمەس سۆيگۈ ـ مۇھەببەت سىڭىپ كەتكەنىدى !
«ئاھ خۇدا ، ئۇنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلا !... »
يۈرىكىڭنىڭ قات ـ قېتىدىن ئۇرغۇپ چىققان بۇ نىدايىڭ كەچ
كۈز شامىلىدا پىرقىراپ ـ پىرقىراپ ئۇچۇپ كەتتى ، خۇددى بايىقى
ئەخلەت ـ چاۋارلاردەك .
ئۇلار تېخىمۇ يېقىنلاپ كەلدى . مەتسالى — ئوتلۇق ناخشىلى-
رى ، غۇبارسىز سۆيگۈ ـ مۇھەببىتى ئارقىلىق ھايـاتىڭـغا يېڭى-
دىن ـ يېڭى مەزمۇن قوشقان ، ۋۇجۇدۇڭغا جۇشقۇن روھ بەخش
ئەتكەن سۆيۈملۈك ئاشىقىڭ بىر توپ چېرىكنىڭ ئوتتۇرىدا كېلىۋا-
تاتتى . يەنە ئىككى ھەمراھىمۇ بار ئىدى . ئۇلارنىڭ قوللىرى مەھ-
كەم باغلانغان ، بىرى ئازراق ئاقساپ قالغانىدى . يەنە بىرى ئەللىك
ياشلارغا كىرىپ قالغان كىشى بولۇپ ، مۈكچىيىپلا قالغانىدى ،
خۇددى دوك ئادەمدەك . مەتسالىنىڭ بولسا پېشانىسىدىن قان تەپ-
چىرەپ تۇراتتى . بۇنى كۆرۈپ تېنىڭ سىرقىراپ ، يۈرىكىڭ ئېچى-

شىپ ، قان سىرغىپ چىقتى .

«بىچارە ! »

سەن ئاستا ئورنۇڭدىن تۇردۇڭ . ئۇ ئۇدۇلۇڭغا كەلگەندە ،
بۇرۇلۇپ ساڭا قارىدى ؛ مۇھەببەت بىلەن قارىدى ؛ سۆيگۈ تەشنالى-
قى بىلەن قارىدى ! ئېچىشىپ تۇرغان يۈرىكىڭ پىژژىدە كۆيۈپ ،
ۋۇجۇدۇڭغا شېرىن بىر تىترەك تولۇپ يامرىدى . باغرىڭ ، پۈتكۈل
ۋۇجۇدۇڭ ئۇنىڭغا تەلپۈندى ، ئىنتىلىپ - ئىنتىلىپ توختاپ قال-
دىڭ . ئۆزۈڭنىڭ سەمەندەرنىڭ نىكاھلىق خوتۇنى ئىكەنلىكىڭنى
ئۇنتۇپ ، ئېتىلىپ بارغۇڭ ، بېرىپلا ئۇنى باغرىڭغا باسقۇڭ ، قان
بىلەن زىننەتلەنگەن لەۋلىرىگە سۆيگۈڭ ، چوڭقۇر - چوڭقۇر مۇ-
ھەببەت بىلەن ئەسەبىيلەرچە سۆيۈۋالغۇڭ كەلدى !...

مەتسالى غالىبانە تەبەسسۇمى ئارقىلىق سەن بىلەن خوشلاش-
تى ؛ ئۇ چەكسىز سۆيگۈ - مۇھەببەت بىلەن يۇغۇرۇلغان غەيۇرانە
تەبەسسۇمى ئارقىلىق سەن بىلەن ۋىدالاشتى ؛ ئاخىرقى قېتىم قاي-
رىلىپ قاراپ ، ئاشىقانە تەبەسسۇمى ئارقىلىق ساڭا بەخت تىلە-
دى !... سەن ئۇنىڭ تەبەسسۇمزارىغا مەستخۇشلىنىپ يىقىلدىڭ .
مەستخۇشلۇق ئىلكىدە ئازابلىق زارلاندىڭ ، ئازابلىق تولغاندىڭ .
تولغىنىپ - تولغىنىپ نىدا قىلدىڭ : «شەپقەتلىك خۇدا ، مەتسالىنى
— ئاشۇ يۈرەك پارەمنى ، شېرىن جېنىمنى ، بەخت - تەلىيىمنى ،
بارلىقىم - ۋەسلىمنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلىغىن !... »

كۆز ياشلىرىڭ تاراملاپ تۆكۈلەتتى ، ۋۇجۇدۇڭ كەچ كۈز
شاملى سوققان گۈل بەرگلىرىدەك تىترەپ سىرقىرايتتى .

ئۇلار ئۇزاپ كەتتى . سەن ئۇگۈتلىرىڭنى خالتىغا ئالدىراپلا
ئالدىڭ - دە ، ھويلاڭغا ئەكىرىپ ، سۇپىنىڭ لېۋىگىلا قويدۇڭ .
توخۇلار چوقۇلاپ تېشىۋەتمىسۇن ، دەپ كىگىز بىلەن يۆگەپ
قويدۇڭ .

ئۇلار قانداق بولۇپ قولغا چۈشۈپ قالغاندۇ ؟ ئۇلارنى نەگە
ئاپىرىدىغاندۇ ؟ ئېتىۋېتەرمۇ ؟ چوقۇم ئېتىۋېتىدۇ !...

بۇ مۇدھىش خىيالىڭنىڭ زەربىسىدىن ئۇستىخانلىرىڭ قاراس-

لاپ ، بوشىشىپلا كەتتى . ياشلىرىڭ ئاۋۇپ ، كۆز ئالدىڭ قاراڭغۇ-
لاشتى . تېخى بىر ھەپتە بۇرۇن بەش نەپەر يىگىت خانىقا ئالدىدا
يۇرت - جامائەتنىڭ كۆزىچىلا ئېتىپ ئۆلتۈرۈلگەنىدى . بۈگۈن...

— ۋاي ، نېمە بولدى ، بالام ؟

قېيناناڭ ئۆيدىن چىقىپلا شۇنداق دېدى . سەن ياشلىرىڭنى
سۈرتۈۋېلىشقا ئۈلگۈرەلمىدىڭ .

— نېمىگە يىغلايسىز ؟ دەڭە ، نېمە بولدى زادى ؟

قېيناناڭ يىرىك ئالىقانلىرى بىلەن ياشلىرىڭنى سۈرتتى .

— ئانام... يۇ... يۇسۇپ بەگنىڭ ئۆيىدە... تونۇر بېشىدا...
بېشى قېيىپ ، يىقىلىپ چۈشۈپتۇمىش .

سەن دۇدۇقلاپ تۇرۇپ يالغان گەپ قىلدىڭ . قېيناناڭ ئىشەن-
نىپلا قالدى . چۈنكى ، ئاناڭنىڭ بېشى قېيىپ ، يىقىلىپ چۈشۈشى
تۇنجى قېتىملىق ئىش ئەمەس ئىدى . پۇرسەتنى قولدىن بەرگۈڭ
كەلمىدى :

— بېرىپ كېلەيمىكى .

— ماقۇل ، بېرىپ كېلىڭ ، قىزىم . مىجەزى پىشكى ياخشى-
لانسا ، كەچتە يېنىپ كېلىڭ ، بولمىسا ئەتە ئەتىگەندە كېلەرسىز .

سەن يۈز - قولۇڭنى پاك - پاكىز يۇيدۇڭ - دە ، يۇسۇپ
بەگنىڭ ھويلىسىغا قاراپ ماڭدىڭ . چۈنكى ، ئاناڭ يۇسۇپ بەگكە
كۈنلۈك ئىشلەيتتى — ئۇنىڭ ئىشلەمچىلىرىگە نان ياقاتتى ، تاماق
ئېتەتتى . داداڭ بولسا ، بىر يىل بۇرۇن چېرىكلىككە تۇتۇپ كېتىل-
گەن بولۇپ ، ھازىرغىچە ھېچبىر خەت - خەۋىرى يوق ئىدى .

ئۆتكەندىكى يىگىتلەرنىمۇ يۇسۇپ بەگنىڭ ئۆيىگە سولاپ قو-
يۇپتىكەنمىش ، بۇلارنىمۇ ھەرقاچان شۇ يەرگە ئاپىرىدۇ...

سەن شۇ خىيال ، شۇ ئۈمىد بىلەن يۇسۇپ بەگنىڭ قورۇسىغا
كىرىپ كەلدىڭ . ئاناڭ ھويلىنىڭ سول تەرىپىدىكى چەللە ئاستىدا
تونۇرغا نان يېقىۋاتاتتى . ئۇ سېنى كۆرۈپ ھەيران قالدى . ئاناڭ-
نىڭ ئاق سېرىق يۈزى ئوت تەپتىدە قىپقىزىل قىزىرىپ كەت-
كەنىدى .

— نېمىشقا كەلدىڭ؟— دەپ سورىدى ئاناڭ قوپالغىنە. چۈنكى، سەن ئادەتتە ئاناڭنى ئىزدەپ بۇ ھويلىغا كەلمەيتتىڭ. بولۇپمۇ غوجەخمەت ساڭا تەلەپ قويغاندىن بېرى كېلەي دېسەڭمۇ، ئاناڭ ھەرگىز قويمايتتى.

— ھېچ... ھېچنېمىشقا... كەلدىم مۇنداق... بېشى قېيىپ، يىقىلىپ چۈشۈپتۇ دەيدۇ، شۇڭا بېرىپ باقاي دەپ...

سەن تونۇر بېشىغا چىقىپ نان راسلاشقا باشلىدىڭ. ئاناڭ نان ياققاچ سورىدى:

— بىر يېرىڭ ئاغرىمدۇ، قىزىم؟

— ياق... قانداق؟

— چىرايىڭ تاتىرىپلا كېتىپتۇيا؟

— تاڭ، خېنىم.

گەرچە سەن ئاناڭغا گەپ قىلىۋاتساڭمۇ، كۆزۈڭ، قۇلىقىڭ ھويلىدا ئىدى.

نانلار يېقىلىپ بولۇشىغىلا، ئاناڭ سېنى ئۆيگە كېتىشكە ھەيدىگىلى تۇردى:

— ماڭ قىزىم، سەن كەت.

— بىللە كېتىلى ئەمدى.

— مېنىڭ ئىشىم تۈگىمىدى تېخى. ماڭ، سەن كېتىپ، قازان ئاسقاچ تۇرغىن.

— بىردەم قېشىڭدا تۇرغىلى قوي، خېنىم. ئەمدى كېلىپ بولغۇچە خۇدى. ھەيدىمىسەڭمۇ كېتىمەن ھازىر!

سەن دوق قىلغاچ زورۇقۇپ كۈلۈمسىرىدىڭ، زورۇقۇپ ئەركىلىدىڭ، بىراق ئەركىلەشلىرىڭ كارغا كەلمىدى.

— بىر تىللايمەن بىكار!— دېدى ئاناڭ پەس ئاۋازدا سېنى كۆزى بىلەن دۈمبالاپ،— غەرەز ئۇقمايدىغان! ھويلىدا چېرىكلەر بار. ھوي قىلىن، چېرىكلەرگە خوتۇن بولغۇڭ بارمۇيا؟!...

ئاناڭنىڭ ئەنسىرەشلىرى ئورۇنسىز ئەمەس ئىدى، ئۇ سەندىن ئەنسىرەۋاتاتتى. قىز بالىۋاقىنى ساق-سالامەت، ئامان-ئېسەن

ساقلاش خۇددى ئالتۇن-كۈمۈشنى ساقلاشتىنمۇ قىيىن بولۇۋاتقان بۇنداق ئەنسىز يىللاردا سەندەك ئاھۇ كۆزلۈك پەرىدىن ئەنسىرىمەي بولامدۇ؟

ھە، ئۇلار مۇشۇ يەردىكەن-دە.

سەن شۇنداق شىۋىرلاپ، يۈرىكىڭنى ھويلىدا تاشلاپ قويۇپ چوڭقۇر ھويلا — ئاناڭنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدىڭ.

يىگىتلەرنى قەيەرگە سولاپ قويغاندۇ؟ ئۆتكەندىكى يىگىتلەرنىڭمۇ قازناققا سولاپ قويۇپتۇ، دەيتتى ئانام. بۇلارنى...

سەن جىنچىراغنىڭ سۇس يورۇقىدا ئېڭىكىڭنى يۆلەپ، تەشۋىشلىك خىياللارنى سۈرۈۋاتقاندا، ئاناڭ قايتىپ كەلدى. ئۇ كېلىپلا ئۆزىنى سۇپىغا تاشلىدى. ئېغىر-ئېغىر ھاسىراشلىرىدىن ئۇنىڭ بەك ھېرىپ كەتكەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى. سەن ئورنۇڭدىن تۇرۇپ، ئاناڭغا ئاش ئەكەلدىڭ. ئاناڭ ئاشنى ئىچىپ بولغاندىن كېيىن:

— چېرىكلەر ئۈچ يىگىتنى تۇتۇۋاپتۇ،— دەپ ئۆزى ئېغىز ئېچىپ قالدى. ئەگەر ئاناڭ بىردەم ئېغىز ئاچمىغان بولسا، ئۆزۈڭ بۇ ھەقتە ئېغىز ئاچماقچىدىڭ.

— ھە، مەنمۇ ئاڭلىدىم، خەقلەر شۇنداق دەيدۇ.

— ئۇلارنىڭ ئارىسىدا مەتتوختاخۇننىڭ بالىسىمۇ باركەن.

— قايسى مەتتوختاخۇننىڭ؟

— تۈگمەنچى مەتتوختاخۇننىڭ.

سەن ھېچنېمىنى ئۇقمىغان بولۇۋېلىپ سوراۋەردىڭ:

— قايسى بالىسى؟

— مەتسالى دېگەن بالىسىچۇ.

— ھە!؟— سەن تولىمۇ ھەيران قالغان بولدۇڭ،— ياقەي...

— راست شۇ، بىچارە!

ئاناڭ ئۇھسىنىپ قويدى. يۈرىكىڭ شۇررىدە ئاغقاندەك قىلىپ قالدى. سەن يەنە ئەتەي سورىدىڭ:

— ئۇلارنى ئۈجمىگە ئېسىپ قويۇپتۇ دەيدۇيا، ئانا؟

بۇ گېپىڭ قىپقىزىل يالغان ئىدى.

— ياق، قازناققا سولاپ قويۇپتۇ.

سېنىڭ بىلمەكچى بولغىنىڭمۇ دەل مۇشۇ ئىدى.

— پەنجىرىدىن ئىككى نان تاشلاپ بەردىم ئۇ بىچارىلەرگە.

ئاناڭنىڭ ھېممىتىدىن چەكسىز سۆيۈندۈڭ.

— ئەتە جامائەتنىڭ ئالدىدا ئاتىدىغان ئوخشايدۇ...

ئاناڭ ھەسرەتلىك ئۇلۇغ - كىچىك تىنىدى.

يۈرىكىڭ ئاۋۋال قارتىدە قىلىپ، ئاندىن پىژىلداپ ئېچىشىپ ئاغرىپ كەتتى، خۇددى پىچاق بىلەن تىلىغاندەك. تولغاندىڭ. تومۇر - تومۇرلىرىڭدا مۇزدەك بىر سوغۇق ئېقىم كۆۋرەشكە باشلىدى. ھېس - تۇيغۇلىرىڭ شۇ قەدەر قىرتاقلىشىپ كەتتى، گوياكى زەھەردەك. پۈتكۈل ۋۇجۇدۇڭدىن يىغا قايناپ چىقىپ، كۆزلىرىڭ قاتمۇقات ياش پەردىلىرى بىلەن توسۇلۇپ قالدى. مىشىشىدە يىغلىۋېتىشتىن قورقۇپ، سىرتقا چىقىپ كەتتىڭ. ئۈجمە تۈۋىگە كېلىپ بۇقۇلداپ يىغلىدىڭ. پىغانلىق، ھەسرەتلىك كۆز يېشىڭ يۈرىكىڭدىن چىقىپ، يەنە يۈرىكىڭگە ئاقاتتى. كۆك قاپقارا تۇمان بىلەن قاپلانغانىدى، خۇددى كۆڭلۈڭدەكلا. كۈز سوغۇقى نەشتەردەك سانجىلىپ، يۈز - كۆزۈڭنى ئېچىشتۇراتتى، گوياكى يۈرىكىڭدەكلا. يامغۇر ھازىرلا يىغلىۋېتىدىغاندەكلا قىلاتتى، مىسالى كۆز يېشىڭدەك.

قاتتىق ھېرىپ - چارچاپ كەتكەن ئاناڭ بىردەمدىلا ئۇيقۇغا كەتكەنىدى. سەن ئۇنىڭ ئۇيقۇسىنىڭ راسا ۋايىغا يېتىشىنى كۈتۈپ جىممىدە ياتاتتىڭ. ئۆگزىگە يامغۇر تۇرۇكلاپ چۈشۈشكە باشلىدى، خۇددى يۈرىكىڭگە تۆكۈلگەن كۆز ياشلىرىڭدەك. بوران گۈركىرەيتتى، گۈلدۈرماما گۈلدۈرلەيتتى...

پەيت يېتىپ كەلگەنىدى. سەن ئاستا ئورنۇڭدىن تۇردۇڭ. پۈتۈڭنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ، ناھايىتى بوش تىنىپ بېرىپ، ئىشىكنى ئاچتىڭ. سەن ئاناڭ كېلىشتىن بۇرۇنلا ئىشىكنىڭ ئۇلگۇجەكلىرىنى ياغلاپ قويغانىدىڭ. شۇڭىغا يارىشا ئىشىك غىچىرلىمىدى. سەن ئالدىن تەييارلاپ قويغان ئايپالتاڭنى ئېلىپ ھويلاڭدىن چىقتىڭ.

يامغۇر شارقىراپ ياغاتتى... چاقماق چاقاتتى... گۈلدۈرماما گۈلدۈرلەيتتى... ئەتراپ قارا سىياھتەك قارايغان، ھەتتا ئالقىنىڭنى كۆزۈڭگە يېقىنلاشتۇرساڭمۇ كۆرەلمەيتتىڭ. ھەربىر چاقماق چېقىلغاندا ئەتراپ ۋاللىدە يورۇيتتى. سەن شۇ يورۇقلۇقتىن پايدىلىنىپ، يولنى غىل - پاللا ئىلغا قىلىۋالاتتىڭ. يول پاتقاق - تېيىلغاق بولۇپ كەتكەچكە، پات - پات تېيىلىپ يىقىلىپ چۈشەتتىڭ. كېيىم - كېچەكلىرىڭ، پۇت - قوللىرىڭ ھۆل - لاي - لاتقا بولۇپ كەتكەنىدى. قەلبىڭدە ئاجىزانە بىر ئۈمىد بىر يورۇپ، بىر ئۆچۈپ تۇراتتى، خۇددى چاقماققا ئوخشاش.

سەن يۇسۇپ بەگنىڭ بېغىنىڭ سۈڭگۈچىدىن تولغىنىپ - سوزۇلۇپ باغقا كىردىڭ، خۇددى يىلاندەك. يامغۇر شارقىراپ ياغاتتى... چاقماق چاقاتتى... گۈلدۈرماما گۈلدۈرلەيتتى... زېمىن جىغىلدايتتى... يامغۇرلۇق بۇ كېچە شۇنداق قورقۇنچلۇق ئىدى، گوياكى قىيامەتتەك!

گۈلدۈرمامىلىق بۇ كېچە شۇنداق قەدىرلىك ئىدى، خۇددى شىۋقەدرى كېچىسىدەك!

«ئاھ خۇدا، رەھمەت ساڭا! رەھمەت يامغۇرلىرىڭغا! رەھمەت چاقماقلىرىڭغا! رەھمەت گۈلدۈرمامىلىرىڭغا!»

قەلبىڭدىن رەھمەت - تەشەككۇر تۇرۇكلاپ تۆكۈلەتتى، خۇددى يامغۇردەك.

«ماڭا بۇ ياخشى پۇرسەتنى يارىتىپ بەرگەن ئۇلۇغ تەڭرىم، ئەمدى ھىممەت، نۇسرەتمۇ ئاتا قىلغايسەن!»

سەن قازناقنىڭ ئارقىسىغا كېلىپ، ئەتراپنى ئوبدان كۆزەتتىڭ. ئەمەلىيەتتە بۇنى كۆزىتىش دېگىلىمۇ بولمايتتى. چۈنكى، كۆزەتكىنىڭ بىلەن ھېچنېمىنى كۆرەلمەيتتىڭ.

بۇنداق يامغۇردا قانداق تۇرالايتتى ئۇ مۇناپىقلار...

سەن شۇنداق ئويلىغاچ دۈپۈلدەپ سوقۇۋاتقان يۈرىكىڭنىڭ ئىزىغا چۈشۈشىنى كۈتۈپ، بىردەم جىممىدە تۇرۇۋالدىڭ. يامغۇر سۈيى چاچلىرىڭدىن سىرغىپ، يۈزۈڭ بويلاپ ئاقاتتى. گەدەنلىرىڭدىن سىرغىغانلىرى ئىسسىق بەدىنىڭدە خۇددى قۇرتتەك ئۆمىلەپ، سېنى ئەندىكتۈرەتتى.

«ئەمدى باشلاي... قادىر ئىگەم، ماڭا مەدەت بەر، چېرىكلەرگە شېرىن ئۇيقۇ نېسىپ قىل!»

سەن ئايپالتا بىلەن تامنى تېشىشكە باشلىدىڭ. ئايپالتاڭنىڭ ھەربىر تاۋۇشلىرىنى گۈلدۈرماما يۇتۇپ كېتەتتى. ئاسمان خۇددى كۆكۈم - تالقان بولۇپ، يەرگە قۇم كەبى تۆكۈلىدىغاندەك سەت، ۋەھىملىك گۈلدۈرلەپ، ئادەمگە گويا زېمىن كىروران شەھىرىگە ئوخشاش قۇم ئاستىدا قېلىۋاتقاندەك تۇيغۇ بېرىپ، يۈرەكلەرنى خۇددى زېمىنغا ئوخشاش جىغىلدىتاتتى...

سەن بار كۈچۈڭنى يىغىپ تامنى تېشەتتىڭ. تام شۇنداق قاتتىق ئىدى، خۇددى ئۇيۇپ كەتكەن سېمونت لايدەك. ئەتراپ پات - پات ۋال - ۋۇل قىلىپ يورۇپ، تامنىڭ تېشىلىپ ئازلا قالغانلىقىنى كۆرسىتىپ، سېنى ئۈمىدلەندۈرەتتى، ئالدىرىتاتتى، ۋۇجۇدۇڭغا كۈچ بېغىشلايتتى...

تامنى ئاخىر تېشىپ بولدۇڭ، ناھايىتى مۇشەققەتتە مۇشتۇڭچىلىك تۆشۈك ئاچتىڭ. سەن «ئۇلار مۇشۇ ئۆيدە بارمۇ - يوقمۇ؟» دېگەن گۇمان بىلەن ئېغىزىڭنى تۆشۈككە يېقىن ئەكېلىپ شىۋىرلىدىڭ:

— مەتسالى؟

شۇ ھامانلا مەتسالىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

— ھە...

— سەن بارمۇيا؟

— بار، بار!

يۈرىكىڭ شادىيانە كۈي بىلەن ئويناقشىدى. شادلىقلىرىڭ كۈچ - قۇۋۋەتكە ئايلاندى. قوللىرىڭنىڭ تېلىپ، ئالىقانلىرىڭنىڭ

قاپىرىپ، تېشىلىپ كەتكەنلىكىنىمۇ سەزمەي، كامارنى يوغىنىتىۋەردىڭ.

— قېنى، تېز چىقىڭلار!

يەنە مەتسالىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

— سەن كىرگىن، بىز تۇۋرۇككە باغلاقلىق.

«ما رەھىمسىز مەلئۇنلارنى كۆرۈڭ!»

سەن كامارىدىن سوزۇلۇپ - تولغىنىپ قازناققا كىردىڭ.

— قېنى سىلەر؟

— مانا... بۇ يەردە.

سەن تامنى سىيپاشتۇرۇپ، تىمىسقىلاپ يۈرۈپ، ئۇلارنى تەستە تاپتىڭ. ئۇلار بىر - بىرىگە كەينىچە قىلىنىپ، چەمبەرچاس باغلىۋېتىلگەنىدى. سەن ئايپالتا بىلەن ئارغامچىدىنى كېسىپ، ئۇلارنى بوشاتتىڭ.

— رەھمەت ساڭا!

— رەھمەت سىزگە، قىزىم!

— ...

ئۇلار ساڭا بىر ئېغىزدىن رەھمەت ئېيتىشتى. سىلەر كامارنىڭ ئاغزىغا كەلدىڭلار.

— ئاۋۋال مەن چىقاي، — دېدى پېشقەدەم كىشى.

ئۇ چىقىپ كېتىپ بىردەمدىن كېيىن شىۋىرلىدى:

— قېنى، چاپسان چىقىڭلار.

ئۇلارنىڭ مەسلىھەتى - بۇيرۇقى بويىچە ئاخىرقى نۆۋەت ساڭا كەلدى. سەن كامارغا ئەمدىلا بېشىڭنى تىقىشىڭغا تۇيۇقسىز «قىمىرلاشما!» دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى. يۈرىكىڭ قارتتىدە قىلىپ، يەنە دۈپۈلدەشنى باشلىۋەتتى. سەن كەينىڭگە يېنىپ ئولتۇرۇپلا قالدىڭ. پۇت - قولۇڭدا جان دىدارى قالمىغانىدى، سەن قەۋەتلا قورقۇپ كەتكەنىدىڭ. جاھاندا قورقمايدىغان ئادەم بولمايدۇ. لېكىن، قورقۇشتىن كېيىنلا ئۆز ئەسلىگە كېلەلەيدىغانلارمۇ، كېلەلمەيدىغانلارمۇ بولىدۇ. پەقەت ۋە پەقەت قورقۇشتىن كېيىن

تولۇق ئەسلىگە كېلەلەيدىغانلارلا ھەقىقىي ئادەم . قەھرىمانمۇ پەقەت ۋە پەقەت شۇنداقلارنىڭ ئىچىدىن چىقىدۇ .

سەنمۇ ئەسلىڭگە كېلەلەرسەنمىكىن ؟

«ھەي ، تۇتۇلۇپ قالدۇق !... تۇگەشتۇق ! مەيلى ، مەتسالى بىلەن بىللە ئۆلۈش ئۆلۈمنى كۆرۈشتىن مىڭ ئەۋزەل !»

يۈرىكىڭ ئورنىغا چۈشۈپ ، پۇت - قولۇڭغا قايتا ماغدۇر كىرىۋاتقاندا ، سىرتتا بىرنەرسە «ۋاققىدە» قىلىپ قالدى . كىمدۇر بىرى «ۋايجان !» دەپ ئىڭراپ ، «گۇپپىدە» يىقىلغاندەك قىلدى . ئارقىدىنلا «پاڭڭىدە» قىلغان ئوق ئاۋازى گۇلدۇرمامىغا قوشۇلۇپ كەتتى . سەن ھەيران قېلىۋىدىڭ ، مەتسالىنىڭ بۇيرۇقى كاماردىن بۆسۈپ كىردى :

— زۇمرەت ، تېز چىق !

سەن كاماردىن ئوقيىلاندەك ئېتىلىپ چىقىپ ، ئەمدىلا ئۆرە بولۇشۇڭغا ، «ئىتتىك قېچىڭلار !» دىگەن بۇيرۇق ۋۇجۇدۇڭنى قاراسلىتىپ ، نېرۋىلىرىڭنى ئاستىن - ئۈستۈن قىلىۋەتتى . شۇڭا ، سەن گاڭگىرىغىنىڭدىن جايىڭغا مىخلىنىپلا قالدىڭ . چۈنكى ، سېنىڭ ئاڭلىغىنىڭ ئاناڭنىڭ بۇيرۇقى ئىدى .

سەن ئاناڭنىڭ كەينىڭدىن ئىز بېسىپ كەلگەنلىكىنى ، سەن تامنى تېشىۋاتقاندا ، ئۆرۈكنىڭ دالدىسىدا ئەتراپنى كۆزىتىپ تۇرغانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ ؛ بىر چېرىك ئاستا كېلىپ ، مەتسالى قاتارلىق ئۈچ يىگىتكە قورال تەڭلەپ ، ئۇلارنى قىمىرلىيالماس ھالەتكە كەلتۈرۈپ قويغانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ ؛ ئاناڭ پۇتىنىڭ ئۇچىدا ئاستا دەسسەپ كېلىپ ، چېرىكنىڭ بېشىغا كالتەك بىلەن بىرنى قويۇپ يىقىتىۋەتكەنلىكىنى ، چېرىك جان ئاچچىقىدا كورجۇكنى بېسىۋەتكەنلىكىنى ئۇقمايتتىڭ .

شۇڭا ، سەن بۇ مۆجىزىلەردىن ھەيران قېلىپ ، ھەرىكەتسىز ، خىيال - تەپەككۇرسىز قېتىپلا قالغانىدىڭ .

— زۇمرەت ، ئىلدام ماڭ !

ھېلىقى چالا ئۆلۈك چېرىكنىڭ پوكىنىغا دەسسەپ تۇرغان

مەتسالى شۇنداق دېدى .

لېكىن ، سەن قىمىرلىمىدىڭ . پەقەت مەتسالى كېلىپ بىلىكىڭدىن تۇتقاندىلا ، ئاندىن ئېسىڭنى يىغدىڭ .

«ئانام... ئانام قېنى ؟»

— ئانا ؟ !...

بوشقىنە توۋلىدىڭ ، سادا كەلمىدى . چۈنكى ، ئاناڭ تۈن قوينىدا غايىب بولغانىدى ، خۇددى پەرىشتىدەكلا .

چېرىكلەر ئويغىنىپ كېتىشكەنىدى . ئۇلارنىڭ كالدۇر - كۇلدۇرلىرى ، قالايمىقان ۋارقىراشلىرى يامغۇر بىلەن بىللە تۆكۈلۈشكە باشلىغانىدى .

سەن ئاناڭنىڭ كەينىدىن ئەگىشىۋىدىڭ ، مەتسالى تۇتۇۋالدى .

— بىز بىلەن قاچ ، چېرىكلەر سېنى قوغلايمىز دەپ ، ئاناڭنىمۇ تۇتۇۋالىدۇ .

ئۇنىڭ دىگىنى راست ئىدى . ئەگەر ئاناڭغا تارتىشىپ ، ئۇنىڭ كەينىدىن ئەگەشسىدىغان بولساڭ ، شەكسىزكى ، ھەر ئىككىڭلار تۇتۇلۇپ...

— ماڭ ، بىز بىلەن قاچ ، يەنە قايتىپ كېلىسەن .

كۆڭلۈڭدىن شۇنداق ئويلار لىپىلداپ ئۆتۈشكە باشلىدى : سەن مەتسالىنى شۇنداق سېغىنغانىدىڭغۇ ؟ ئۇنىڭدىن تېزرەك كېلىپ ، ئۆزۈڭنى جەڭگە ئەكېتىشنى ، بىللە جەڭ قىلىشنى غايىبانە ئۆتۈنگەنىدىڭغۇ ؟ ئۇنىڭ قۇچىقىدا جان ئۈزۈشكە رازى بولغانىدىڭغۇ ؟ مەتسالى دىگەن ئاشۇ شۇ ، ئەمدى ئۇنىڭ بىلەن بىللە قاچماي ، نېمىگە تېيىشىپ تۇرىسەن ؟

قەلبىڭدىكى بۇ سوئاللىق سادا سېنى ئويغاتتى ، سېنى قەتئىي نىيەتكە كەلتۈردى : ئۇلارغا ئەگىشىپ قاچتىڭ .

— ئوق ئېتىپ قوي ! ئۇلار بىزگە ئەگەشسۇن ، — دېدى پېشقەدەم كىشى .

ھېلىقى چېرىكنىڭ مىلتىقىنى ئېلىۋالغان ياش يىگىت دۈشمەنلەرگە قارىتىپ ئىككى پاي ئوق ئېتىپ قويدى . شۇنىڭ بىلەن

چېرىكـلەرنـىڭ ھەممىسى سىلەرنـىڭ ئارقـاڭلاردىن قوغـلاشقا
باشلىدى .
سىلەر يىقىلىپ ـ قوپۇپ قاچاتتىڭلار . دۈشمەنلەر تاپ بېسىپ
قوغلاپ كېلىۋاتاتتى . مەتسالى قولۇڭدىن چىڭگىدە تۇتۇۋالغانىدى .
يىقىلساڭ يۆلەيتتى ، ئارقىدا قالساڭ سۆرەيتتى . ئوقلار باش ئۈس-
تۈڭلاردىن ، يان ـ بېلىڭلاردىن ۋىژىلداپ ئۇچۇپ ئۆتۈپ كېتەتتى .
ئوق ئاۋازلىرىنى ، ئېغىر ـ ئېغىر ھاسىراشلىرىڭلارنى گۈلدۈرماما
يۇتۇپ كېتەتتى . چاقماق مەنزىلىڭلارنى پات ـ پات يورۇتۇپ بېرەت-
تى . سەن ھالسىراپ بولالمايۋاتاتىڭ .
پېشقەدەم كىشىنىڭ بۇيرۇقى ئاڭلاندى :
— بۆلۈنۈپ قاچىلى !... ئەتە سەھەردە گىرىڭلا جىلغىسىدا
ئۇچرىشىمىز !
ھازىر شۇنداق قىلماي بولمايتتى .
ئىككى يىگىت دەريا كېچىپ تارىس تەرەپكە ئۆتۈپ كەتتى .
مەتسالى بىلەن سەن يۇلغۇنلۇقلارنى ئارىلاپ گىرىڭلا جىلغىسى
تەرەپكە قاچتىڭلار . سىلەر قېچىپ ـ قېچىپ بىردەمدىلا گىرىڭلا
جىلغىسىنىڭ ئاغزىغا — «يەتتە قىز ئەۋلىيا مازىرى»نىڭ ئاستىغا
يېتىپ كەلدىڭلار .
— مەت... مەتسالى... توخ... توختا ،— دېدىڭ سەن تىرەجەپ
توختاپ ، ئاران ـ ئاران نەپەس ئېلىپ ،— بىردەم... بىردەم ھار-
دۇق ئالىلى ، مەن... مەن ماغدۇرسىزلاندىم...
سىلەر بىر تۈپ يۇلغۇننىڭ دالدىسىدا ئولتۇردۇڭلار . يامغۇر
شارقىراپ ياغاتتى . يۇلغۇن سىلەرنى يوشۇرۇپ قالالىغىنى بىلەن ،
يامغۇرغا دالدا بولالمايتتى .
شۇ چاغدىمۇ — بۇددىزم دەۋرىدە بۇددىستلار يەتتە مۇسۇلمان
قىزنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن قوغلىغانىكەن . يەتتە قىز قاچار ـ
قاچار مۇشۇ جىلغىنىڭ ئاغزىدىكى تىك تەرىپى شەرققە قارايدىغان ،
ئاستىدا چوپان دەرياسى ئۆركەشلەپ ئېقىپ تۇرىدىغان مۇشۇ تاغنىڭ
يانتۇ تەرىپىدىن ئۈستىگە چىقىپتۇ ـ دە ، ئۆزلىرىنى چوپان دەريا-

سىغا ئاتماقچى بولۇشۇپتۇ . دەل شۇ چاغدا غايىبتىن «كىرىڭ-
لار !» دېگەن بىرجەلپكار خىتاب ئاڭلىنىپتۇ . يەتتە قىز قارىغۇدەك
بولسا ، تاغ يېرىلىپ ، ئۆزلىرىگە باغرىنى ئېچىپ تۇرغۇدەك . يەتتە
قىز تاغنىڭ يېرىقىغا كىرىپ كېتىپتۇ ، تاغ يەنە يىملىشىپ قاپتۇ .
بۇددىستلار كېلىپ قارىغۇدەك بولسا ، يەتتە قىزنىڭ قارىسىمۇ كۆ-
رۈنمەپتۇ ، پەقەت تاغنىڭ يېرىقىغا بىر قىزنىڭ چېچىنىڭ قىسىلىپ
قالغانلىقىنىلا كۆرۈپتۇ . شۇنىڭدىن باشلاپ بۇ تاغ «يەتتە قىز
ئەۋلىيا مازىرى» دەپ شۆھرەتلىنىپتۇ . جىلغىنىڭ نامىمۇ «كىرىڭ-
لار جىلغىسى» دەپ ئاتىلىپتۇ . ئەمما ، يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن
«كىرىڭلار» دېگەن سۆز «گىرىڭلا»غا ئۆزگىرىپ قاپتۇ .
چوپانلىقلارغا ياد بولۇپ كەتكەن بۇ رىۋايەت خىيالىڭدىن لىپلا
قىلىپ ئۆتۈپ كەتتى ، كۆڭلۈڭدە شىۋىرلاپ قويدۇڭ : «تاغ يېرىل-
سا ، مەتسالى بىلەن بىللە كىرىپلا كەتسەك ، مەڭگۈ قايتىپ چىقمى-
ساق !... »
ئەپسۇسكى ، بۇ تاغ يەتتە قىزنى باغرىغا ئالغىنى بىلەن ، سى-
لەرنى ئالالمايتتى . شۇڭا ، سەن :
— مەتسالى ، مەن ... مەن ئۆيگە كېتەي ، سەن ئۆيۈڭگە
بارساڭ بولمايدۇ . شۇڭا ، مۇشۇ يەردە ... تونۇش بىركىمنىڭ-
كىدە ... — دېۋىدىڭ ، مەتسالى ئېتىراز بىلدۈردى :
— ياق ، بولمايدۇ !
— نېمىشقا ؟
— بىرىنچىدىن ، دۈشمەنلەر تولا ، خۇددى ئىتنىڭ قۇرتىدەك .
بۇگۈن كېچە دۈشمەن ئاسانلىقچە تىنچىمايدۇ . ناۋادا دۈشمەنلەرگە
ئۇچراپ قالساڭ ... ؛ ئىككىنچىدىن ، مەن بىركىمنىڭكىدە ياتسام ،
ناۋادا دۈشمەنلەر ئاختۇرۇپ كىرىپ قالسا ، ئۆزۈمنىمۇ ، خەقنىمۇ
ئۆلۈمگە تۇتۇپ بېرىمەن ؛ ئۈچىنچىدىن ، مەنغۇ مەيلى ، سەن...
ناۋادا ھېلىقى ئىككىسى تۇتۇلۇپ قالسا ، سېنى پاش قىلىپ
قويسا ...
مەتسالىنىڭ دېگەنلىرىنىڭ ھەممىسى ئېھتىمالغا ناھايىتى يې-

قىن ئىدى. شۇڭا، ئۇنىڭ دېگەنلىرىنى توغرا تېپىپ:
— ئەمىسە قانداق قىلىمىز؟ — دەپ سورىدىڭ.
— بىز بىلەن قوشراپقا بىللە چىق، بىز بىللە جەڭ قىلىلى،
ماقۇلما؟
سەن ئويغا پاتتىڭ. يامغۇر شارقىراپ ياغاتتى... گۈلدۈرماما
گۈلدۈرلەيتتى... چاقماق چاقاتتى... چوپان دەرياسى شاۋقۇن-
لايتتى...
... نېمىگە ئارىسالدى بولۇپ تۇرىمەن؟ تېخى بايىلا مەتسالى-
نىڭ پاتراق كېلىپ، مېنى جەڭگاھقا ئەكېتىشىنى زارىقىپ كۈتكە-
نىدىمغۇ؟
جەڭگاھقا كەتسەممۇ كېتەي. بۇ سەمەندەرگە قىلغان ۋاپاسىز-
لىقىم ئەمەس. غوجەخمەتكە خوتۇن بولغاندىن جەڭگە بېرىپ، سادا-
قەت بىلەن ئۆلگەن ياخشى! پاش بولۇپ قېلىپ، دۈشمەنگە قارىتىپ
بىر پاي ئوق ئاتماي قېيناپ ئۆلتۈرۈلگەندىن جەڭگە بېرىپ، پۇخا-
دىن چىققۇچە جەڭ قىلىپ، شەرەپ بىلەن قۇربان بولغان ياخشى!
مەتسالى نېمىدېگەن ئەقىللىق، مەردانە يىگىت - ھە! سادىق-
لىق!... مەردلىك!
سەن مەتسالىدىن — سۆيۈملۈك ئاشىقىڭدىن چەكسىز سۆيۈن-
دۈڭ؛ شۇنداق بىر ئاشىقىڭ بولغانلىقىدىن ئالەمچە پەخىرلىنىش
تۇيغۇسىغا چۆمدۈڭ. بۇ تۇيغۇ سېنى ئۇ قەيەرگە باشلىسا، شۇ
يەرگە مېڭىش قارارىغا كەلتۈردى؛ بۇ ئىلاھىي تۇيغۇ سېنى ھەتتا
ئۆلۈمگىمۇ باش ئەگمەسلىك قارارىغا كەلتۈردى؛ بۇ مۇقەددەس
تۇيغۇ يۈرىكىڭنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىغا سىڭىپلا كەتتى، خۇددى
تەكلىماكان قۇملۇقىغا سىڭگەن يامغۇر سۈيىدەك!
— يامغۇر پات توختايدىغاندەك ئەمەس. قوپ، جىلغىنىڭ
ئىچىدە كىچىككىنە بىر گەمە بولىدىغان، شۇ گەمىنى تاپىلى.
سىلەر گەمىنى ئاخىر تاپتىڭلار. بۇ پادىچى بالىلارنىڭ يامغۇر-
دىن پاناھلىنىش ئۈچۈن كولاپ قويغان گەمىسى بولۇپ، ئىك-
كى - ئۈچ ئادەم ئارانلا سىغاتتى. سەن گەمىگە كىرىپلا ئولتۇرۇ-

ۋالدىڭ. پۇتۇڭنى ئۇزۇن سۇنۇپ، تامغا يۆلەندىڭ، كۆزۈڭنى يۇم-
دۇڭ. ئۆپكەڭ شۇ تاپتىمۇ گويا يېرىلىپ كەتكۈدەك دەرىجىدە
كېرىلەتتى. ھاسىراشلىرىڭ يامغۇرنىڭ شارقىراشلىرىغا ئارىلى-
شىپ كېتەتتى. مەتسالىمۇ يېنىڭدا ئولتۇرۇپ، ھاسىراشلىرىڭغا
جور بولدى. سەن پات - پات كۆزۈڭنى ئېچىپ، گەمە سىرتىغا
قارايتتىڭ. ھارغىن نىگاھلىرىڭ چەكسىز قاراڭغۇلۇققا سىڭىپ
كېتەتتى، خۇددى سەندەك، مەتسالىدەك.
بىر چاغدا ھاردۇقى چىققان مەتسالى ئورنىدىن تۇرۇپ، گەمى-
نىڭ ئاغزىغا كېلىپ، كىيىملىرىنى سېلىپ سىقىشقا باشلىدى.
بۇ چاغدا سەنمۇ خېلىلا يېنىكلەپ قالغانىدىڭ.
— مەتسالى، ئانام قېچىپ كېتەلىگەنمىدۇ؟ — دەپ سورىدىڭ
سەن ئاناڭدىن ئەنسىرەپ.
— نېمىشقا قېچىپ كېتەلمەيدۇ؟ خاتىرجەم بول.
— ئانامنىڭ پۇتى ئاغرىق، ئىتتىك ماڭالمايدۇ. ئۆيگە بېرىپ
بولغۇچە...
— ئەنسىرىمىگىنە، ئۇلار بىزنى قوغلىغان تۇرسا. ئاناڭنى
قاچالمايدۇ دەپ، دۈشمەننى ئۆزىمىزگە ئەگەشتۈردۇقيا.
چاچلىرىڭدىكى سۇ سىرغىپ بولغانىدى. پۇتۇن ئەزايىڭ چى-
لىق - چىلىق ھۆل بولۇپ كەتكەچكە، كۈز سوغۇقى ۋۇجۇدۇڭغا
يامراۋاتاتتى.
پاختىلىق چاپىنىڭنى كىيىۋالسامۇ بوپتىكەن...
— قوپ، زۇمرەت، كىيىملىرىڭنى سال، سىقىپ بې-
رەي، — دېدى مەتسالى.
ئۇنىڭ گەۋدىسىنىمۇ پەرق ئەتكىلى بولمايتتى.
— سىقمىساقمۇ بولار.
— ھەييامۇ سەن، سىقمىساق... كېچىچە توڭلاپ قالىسەن
جۇما! ئىسسىتىپ قوياي دېسەم، ئۇنىمايسەن ھېلى.
— ئەلۋەتتە ئۇنىمايمەن!

— نېمىشقا؟

— نېمىشقا دېگىنىنى... نېمىشقىدى؟ يامان بولىدۇ شۇ! مەن سېنىڭ خوتۇنۇڭ ئەمەس، سەمەندەرنىڭ خوتۇنى.

— ھازىر... ئەمدى... مېنىڭ خوتۇنۇم بولىسەن.

— نىيىتىڭ بۇزۇلغان ئوخشىمامدۇ سېنىڭ؟!

— ...

— مۇشۇنداق دەيدىغان بولساڭ، كېتىمەن جۇما!

— چىرىكلەر تۇتۇۋالسا مەيلىما؟

— مەيلى.

— ساڭا مەيلى بولغان بىلەن، ماڭا مەيلى ئەمەس.

— نېمىشقا؟

— نېمىشقا دەيسەنيا؟ ماڭا سەن بولمىساڭ بولمايدۇ!

ئۇنىڭ بۇ سۆزىدىن مۇھەببەت ئۇرغۇپ چىقىپ، گەمىنىڭ ئىچىنى بىر ئالدى. ئىچىڭ ئىسسىقىنە بولۇپ قالدى.

— ماڭىمۇ شۇ!— سەن بىردەم جىم بولۇپ قېلىپ قوشۇپ قويدۇڭ،— لېكىن... يامان نىيەتتە بولساڭ...

— بولدى، خاتىرجەم بولغىنە — دېدى ئۇ سۆزۈڭنى بۆلۈپ،— چاقچاق قىلىپ قويسام ئەمدى.

ئۇنىڭغا ئىشىنەتتىڭ. شۇڭا، خاتىرجەم بولۇپ، كىيىملىرىڭنى سىقىش نىيىتىگە كەلدىڭ. كىيىملىرىڭنى ۋاقتىدا سىقىۋەتمىسەڭ بولمايتتى. چۈنكى، سېنى سوغۇق — پۇت - قولۇڭدىن يۇمشاق بەدىنىڭگە قاراپ ئۆمۈچۈكتەك ئۆمىلەپ كېتىۋاتقان تىترەتكۈچ سوغۇق كىيىملىرىڭنى سىقىۋېتىشكە قىستاۋاتاتتى. نېپىز پاختا سېلىنىپ تىكىلگەن جىلىتكەڭدىن يامغۇر ئۆتۈپ كەتمىگەن بولسا... ئەمدى ئورنۇڭدىن تۇرمىساڭ، پۈتۈن ۋۇجۇدۇڭنى تىترەك بېسىشى مۇمكىن ئىدى. شۇڭا، ئورنۇڭدىن تۇرۇپ، چاپىنىڭنىڭ تۈگمىسىنى يەشتىڭ.

— ئۆزۈم سىقاي، سەن كۆزۈڭنى يۇمۇپ ئولتۇر جۇما.

— ساراڭ، كۆزۈمنى يۇممىسام كۆرەلەمتىم سېنى؟

— كۆرەلمىسەڭمۇ، غوجام، ئىزا تارتىدۇ ئادەم، يۇمە كۆزۈڭنى!

— ئىزا تارتىمىش تېخى! ۋاي، قىز بالارەي!...

— قىز بالا مەن شۇ تېخى.

— ھىم، قىز بالىمىش تېخى!

ئۇ ئىشەنمىدى، ئەلۋەتتە ئىشەنمەيتتى؛ بۇ سۆزۈڭگە ئۆزۈڭدىن، سەمەندەردىن باشقا ھېچكىم ئىشەنمەيتتى. سەن ئۇنىڭ ئۆزۈڭنىڭ قىز ئىكەنلىكىڭگە ئىشىنىشىنى ئۈمىد قىلمايتتىڭ. شۇڭا، ئۇنىڭ ئىشەنمىگىنى ئۈچۈن خۇشال بولدۇڭ. چۈنكى، سەن بۇ گەپنى ئالدىراپ دەپ سالغىنىڭغا قاتتىق پۇشايمان قىلىپ قالغانىدىڭ.

— كۆزۈڭنى يۇمدۇڭمۇيا؟

— ھە، يۇمدۇم مانا.

سەن تاتلىقىنە كۈلۈپ قويۇپ، كىيىملىرىڭنى سېلىپ، سىقىشقا باشلىدىڭ. مەتسالى چاپىنىنى ئۈستۈڭگە يېپىپ قويدى. يامغۇردا ھۆل بولۇپ كەتكەن بۇ چاپان شۇنچە ئېغىر، ئەمما ھۆل ئىچىگە ئۆتۈشكە ئۈلگۈرمىگەنىدى. شۇڭا، سەن بىردىنلا ئىسسىپ قالدىڭ. يۈرىكىڭگىمۇ بىر خىل ئىللىق سېزىم ئاستا - ئاستا ئېقىپ كىرىپ، تىترەكلىرىڭنى شىپپىدە بېسىقتۇرۇۋەتتى.

ئاشىقانە سۆيۈنۈش ئىلكىدە سېنى ئاشىقىڭ بىلەن مۇشۇنداق پىنھان كېچىدە ئۇچراشتۇرغان تەقدىرىڭگە رەھمەت ئېيتتىڭ.

ئاشىقانە تەلپۈنۈش ئىلكىدە سېنى ئاشىقىڭ بىلەن مۇشۇنداق پىنھان، گەمىگە جەم قىلغان تەقدىرىڭدىن سۆيۈنۈپ، پىسىڭگىدە كۈلۈپ قويدۇڭ.

— سىقىپ بولدۇڭمۇيا؟

— ھەئە، سىقىپ بولدۇم مانا، نېمىگە ئالدىرايسەن؟

— ئىتتىك بول، بەك توڭلاپ كەتتىم.

راست ، ئۇنىڭ توڭلاپ كېتىشى تۇرغان گەپ ئىدى .

سەن كىيىملىرىڭنى كىيىپ ، مەتسالىنىڭ يېنىغا كەلدىڭ . چاپىنىنى ئۇنىڭغا يېپىپ قويۇپ ، يېنىدىلا ئولتۇردۇڭ . ئۇنىڭ تىترەكلىرى بىقىنىڭغا ئۆرۈنۈپ تۇراتتى . كۆز سوغۇقى گەمىگە شىددەت بىلەن ھۇجۇم قىلىۋاتاتتى .

سەن مەتسالىغا يۆلەندىڭ .

— ھەي زۇمرەت ،— دېدى مەتسالى بېشىنى ساڭا تىرەپ ،— مېنى دەپ كەينىمدىن ماڭغىنىڭ راستمۇ ؟

پەخىرلىنىش ئىلكىدە جاۋاب بەردىڭ :

— سېنىمۇ دەپ ، ئىنقىلابنىمۇ دەپ !

— بەك ئىنقىلاب قىلغۇڭ بار ئوخشىمامدۇ سېنىڭ ؟

— بولماي ئەمىسە ، سېنىڭچۇ ؟

— راستىنى ئېيتسام ، ئىنقىلاب قىلغۇم يوق .

— نېمە ، يوق ! ؟ …— سەن بەكمۇ ھەيران قالدىڭ ،— نېمىشقا ئەمدى ؟

— سەل رايىم يېنىپ كەتكىلى تۇردى مېنىڭ ، نېمىشقا دېسەڭ ، ئىككى - تۆت سوك - سوك ئادەم بىلەن قانداق ئىنقىلاب قىلغىلى بولىدۇ ؟ تېگىمىزدە قورال ، تېگىمىزدە كالتەك ، چوماق… چېرىكلەرنىڭ قوراللىرى شۇنداق تولۇق ھەم خىل…

مەتسالى مەيۇسانە ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويدى . كۆڭلۈك بىرقىسمىلا بولۇپ قالدى .

— ئۇنداق دېمە ، ئۈنچىۋالامۇ ئۈمىدسىزلىنىپ كەتمە ، مەتسالى . ئىنقىلاب دېگەن دەسلەپتە شۇنداق بولىدۇ ،— دېدىڭ سەن ۋە ئاخىرقى جۈملىنى ئىشەنچ ، ئىپتىخار بىلەن ئېيتتىڭ ،— قاراپ تۇر ، بىز چوقۇم غەلىبە قىلىمىز !

— ۋاي تاڭەي ، قانداق بولاركىن .

— ئەمىسە نېمىشقا ئىنقىلابقا قاتناشتىڭ ؟

ئۇ ھەسرەتلىك تىنىپ قويدى .

— سېنى ئۇنتۇپ كېتەي دەپ ، ئۆلۈپلا كېتەيچۇ دەپ ! بىراق ، ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۇنتۇپ كېتەلمىدىم ، يا ئۆلۈپمۇ كەتمىدىم . راستىنى ئېيتقاندا ، ئۆلگۈم كەلمىدى . ساڭا كۆزۈم قىيمىدى ؛ سېنى سەمەندەرگە شۇنداقلا تاشلاپ بېرىپ كەتكىلى چىدىمىدىم ؛ سېنىڭ ۋەسلىڭگە يەتمەي تۇرۇپ ئۆلۈپ كەتكىلى زادىلا رايىم بارمىدى .

ئۇنىڭ ساڭا بولغان پاك مۇھەببىتىدىن ، چەكسىز ساداقىتىدىن شۇ قەدەر سۆيۈندۇڭ . كۆزۈڭگە ئىسسىق ياش كەلدى . سېنى مەتسالىدىن جۇدا قىلغان تەقدىرنى ئىچىڭدە غەزەپ بىلەن تىللىدىڭ ، قارغىدىڭ .

— ئۈمىدۋار بول ، ئەمدى مەن ھەرگىز سەمەندەرگە خوتۇن بولمايمەن ، ماڭا ئىشەنگىن !

— ئەمىسە بىز قېچىپ كېتىلى .

— نەگە ؟

— نەگە بولسا مەيلى ، ئىشقىلىپ يىراق - يىراقلارغا قېچىپ كېتىلى ، ماقۇلما ؟

— ماقۇل ، بىراق ھازىر ئەمەس .

— قاچان ؟

— ئۇرۇش ئاخىرلاشقاندا .

— ئۇرۇش ئاخىرلاشقاندا ؟ ئۇرۇش قاچان ئاخىرلىشىدۇ ؟ ئۇنداق دېگۈچە «تۆگە قويرۇقى يەرگە تەگكەندە» دېسەڭچۇ ؟ ئۇرۇش ئاخىرلىشىپ بولغۇچە بىز بارمۇ ، يوقمۇ ، كىم بىلىدۇ ؟ مەن ئۆلۈپ كېتىپ ، سەن ھەسرەتتە قالامسەن ياكى سەن ئۆلۈپ كېتىپ ، مەن ھەسرەتتە قالىمەنمۇ ؟

گەمىنىڭ ئىچىگە لىققىدە تولغان پىراق ، جۇدالىق ، پىغان ، ھەسرەت ۋۇجۇدۇڭنى مىجىپلاۋەتتى ، خۇددى تاش چۇمۇلىنى مىجىۋەتكەندەك .

يۈرىكىڭنى پەپىلەپ يىغىدىن ئاران توختاتتىڭ - دە ، دېدىڭ :

— دېدىميا ئۈمىدۋار بول دەپ . خۇدايىم ساقلار !
— ئەڭ ياخشىسى ، يىراقلارغا قېچىپ كېتىپ ، جاھان تىنچىد-
غاندا قايتىپ كېلىلى ، قانداق دېدىم ؟
— جاھان قاچان تىنچىيار سېنىڭچە ؟
— ئىشقىلىپ ھامان تىنچىيدۇ ، تىنچلىق كۈنلىرى ھامان
يېتىپ كېلىدۇ .
مەتسالىنىڭ بۇ گېپى ساڭا سەمەندەرنىڭ تاغىسى — پەننىي
مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى مامۇت ئەپەندىنىڭ بىر جۈملە سۆزىنى
ئەسلىتىپ قويدى . سەن مەتسالىنى مامۇت ئەپەندىنىڭ شۇ سۆزى
ئارقىلىق قايىل قىلماقچى بولدۇڭ :
— بىلىپ قوي مەتسالى ، تىنچلىق ھەرگىز تىنچلىقنى جىم-
جىتلىقنى كۈتۈپ تۇرغۇچىلارغا مەڭگۈ نېسىپ بولمايدۇ !
مەتسالى جىممىدە بولۇپ قالدى .
ئۇ قايىل بولدىمىكىن ؟ بىلمەيتتىڭ . ئەمما ، ئۇنىڭ قايىل
بولۇشىنى شۇنداق ئۈمىد قىلاتتىڭ .
كۆز سوغۇقى غالجىرانە ھۇجۇمغا ئۆتكەندى :
— بۇنداق قىلىپ جان توشۇمىدى ، زۇمرەت ،— دېدى مەتسا-
لى خېلى ئۇزاق داۋام قىلغان جىمجىتلىقنى بۇزۇپ ،— كەل ،
ئالدىمغا ئۆت ، ماڭا يۆلەن ، چاپىنىمنىڭ پېشىدا سېنى يۆگەي .
ئۇ سېنى تارتتى ، سەن قىمىرلىمىدىڭ ، پەقەت تىترەپ -
سىلكىنىپ قويدۇڭ .
— مەن كىيسەم ، سەن توڭلىساڭ ، سەن كىيسەڭ ، مەن
توڭلىسام ، قانداق قىلىمىز ئەمىسە ؟ تاڭ ئېتىشقا خېلى تۇرسا .
ئۇ سېنى يەنە تارتتى . يۈرىكىڭ چىمىلدايتتى ، يۈرىكىڭ
دۈك - دۈككە چۈشكەندى . ئۇنىڭ زورلاپ تارتىشى بىلەن ئالدىغا
ئۆتۈپ ئولتۇردۇڭ . ئۇ سېنى چاپىنىنىڭ پېشى بىلەن يۆگەپ ،
چىڭگىدە قۇچاقلىدى . يۈرىكىڭنىڭ دۈپۈلدىشى تېزلىشىپ ، يۈزۈڭ
قىزىپلا كەتتى ، خۇددى ئوتتەك . ئۇنىڭ بەدىنىدىن تارقىغان ھارا-

رەتتىن ئىللىغان ۋۇجۇدۇڭ يېنىك تىترەيتتى .
مۇشۇنداق تىترەۋېرىدىغان بولساڭ ، ساڭا شۇتاپتا مىختەك
قادىلىپ تۇرغان سەمەندەرمۇ كۆزۈڭدىن غايىب بولۇشى مۇمكىن
ئىدى ؛ مۇشۇنداق تىترەۋېرىدىغان بولساڭ ، ئۆزۈڭنى تامامەن يوقد-
تىپ قويۇشۇڭ مۇمكىن ئىدى ؛ مۇشۇنداق تىترەۋېرىدىغان بول-
ساڭ ، خۇددى سىمابتەك ئېرىپ ، مەتسالىنىڭ تەكلىماكان قۇملۇ-
قىدەك چاڭقاق ۋۇجۇدىغا سىڭىپلا كېتىشىڭ مۇمكىن ئىدى !
سەن شۇنداق ئىلاھىي تۇيغۇلار ئىلكىدە كەلگۈسى بەختىڭ ،
گۈزەل كېلەچىكىڭ ھەققىدە شېرىن تەسەۋۋۇرلارنى قىلىۋاتقىنىڭ-
دا ، بوينۇڭ قايرىلىپ ، ئوتلۇق ، ناھايىتىمۇ ئوتلۇق بىر لەۋ لەۋلد-
رىڭگە سۈركىلىپ ، ئاجايىپ شېرىن بىر سەزگۈ قەلبىڭگە ئۆمىلەپ
كېتىۋاتاتتى .
— ئۇنداق قىلما… ئۇنداق قىلما دېدىم… ئەسكى… ما قېلىن
تازنى !…
سەن تېپىرلاپ - تېپىرلاپ توختاپ قالدىڭ ، گويا كى قىسماققا
چۈشكەن قۇشقاچتەك . ئاشىقىڭنىڭ ئاق قۇ كۆكسىدەك يۇمشاق
باغرىدىن تارقالغان قايناق ھارارەت ئۇگە - ئۇگىلىرىڭنى ئېرد-
تىپ ، سېنى لاسسىدە بوشاشتۇرۇپ قويغانىدى ؛ ئۇنىڭ گەز باغلاپ
يېرىلغان چوغدەك لەۋلىرىدىن پارتلاپ چىققان پاك مۇھەببەتنىڭ
ھاياتبەخش تەپتى ۋۇجۇدۇڭنى كۆيدۈرۈپ ، يۈرىكىڭنى سېھىرلەپ
قويغانىدى !…
سەن قاچانلاردۇر ئۇنىڭغا ئالدىڭنى قىلىپ ، ئۇنى تەلۋىلەرچە
سۆيۈشكە باشلىغىنىڭنى بىلمەيتتىڭ . ئىشقىلىپ ، ئېسىڭنى تاپقاند-
دا ، ئۇنى سۆيۈپلاۋاتاتتىڭ ؛ سۆيۈپ - سۆيۈپ قانمايۋاتاتتىڭ . سەز-
گۈلىرىڭ مۇشۇنداق مەستخۇشلۇققا تەشنا ئىدى .
دۇنيانىڭ مەۋجۇتلۇقى ئۇنتۇلغانىدى !
سەمەندەرنىڭ مەۋجۇتلۇقى ئۇنتۇلغانىدى !
ئۆزۈڭنىڭ مەۋجۇتلۇقى ئۇنتۇلغانىدى !

يۈرىكىڭنىڭ گۈزەل ناخشىدەك يېقىملىق تىۋىشى يىراق بىر دۇنيادىن ئەكس سادا قايتۇراتتى: «شەپقەتلىك، ئۇلۇغ تەڭرىم، دادامنى ھەققانىيەت مەيدانىغا قايتۇرۇپ كەل!... مېھرىبان پەرۋەردىگارىم، مەتسالىنى مەن ئۈچۈن جەڭلەردە ئامان قىل!... پاختا ئېچىدە چوغ ساقلىغۇچى ھەممىگە قادىر ئاللا، مەرھۇم ئاچامنىڭ روھىنىڭ ھەققى - ھۆرمىتى ئۈچۈن سەمەندەرنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلا!... ئەدلى - ئادالەتلىك ئىگەم، ئىنقىلابىمىزغا نۇسرەت ئاتا قىل! يۇرتۇمغا ئاسايىشلىق، خەلقىمگە ئازادلىق نېسىپ ئەت!...»

* *

— چاي ئىچسىلە.

«پەرىشتە»نىڭ سۆزى بىلەن كىتابتىن بېشىمنى كۆتۈردۈم. كۆزۈمدىن كۆزەينەكنى ئېلىۋېتىپ، چاينى قولۇمغا ئالدىم.

— ماڭا قارىسىلا.

«پەرىشتە»مگە قارىدىم. ئۇ ھەيران قېلىۋاتاتتى.

— تاتىرىپ كېتىپسىلىيا؟

يالغان ئېيتتىم:

— سەل مىجەزىم يوق.

گۈگۈم يېيىلغانىدى. سەن كەچلىك تامىقىڭنى يەپ بولۇپلا يوتقانغا كىرىۋالدىڭ. چۈنكى، ئازابلىق ئەسلىمىلەر سېنى ئىللىق قوينىغا چاقىرىۋاتاتتى.

14

سەن ياتاققا كىرگەندە، ياردارلارنىڭ ھەممىسى ئۇخلاپ قېلىشقانىدى. يېشىنىپ ياتتىڭ. ئەمما، ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۇخلى-

يالمىدىڭ، ئۇيقۇ سەندىن يۈز ئۆرۈگەنىدى، خۇددى زۇمرەت سەندىن يۈز ئۆرۈگەندەك. رەشك يۈرىكىڭنى غاجايتتى، مىسالى قۇرتتەك.

خەپ، مەتسالى! سەن نېمىدېگەن نامەرد - ھە؟! تەپتارتماستىن خوتۇنۇمنى قۇچاقلاپ، سۆيۈپ يۈرىسەنيا؟ نېمىشقا دوستلۇقىمىزنىڭ يۈز - خاتىرىسىنى قىلمايسەن؟ زۇمرەت مېنىڭ خوتۇنۇم بولمىسىغۇ كاشكى، ئۇنىڭ خوتۇنۇم ئىكەنلىكىنى بىلمىسەڭغۇ كاشكى. ئۇنىڭ مېنىڭ نىكاھلىق خوتۇنۇم ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ... نوچى بولساڭ، مەن ئېلىشتىن بۇرۇن ئېلىۋالساڭ بولمامدۇ؟

ھىم، ئۇنداق ئاسان ئىش يوق! تەييار خوتۇننى ساڭا تۇتقۇزۇپ قويىدىغان ئەخمەق سەمەندەر تېخى تۆرەلمىدى! ئۇنى ساڭا تاشلاپ بەرگۈچە ئىلاھىم!...

يۈرىكىڭدىن ھەسرەت - نادامەتلىك رەشك ئۆرلەپ چىقىپ، ئۆگە - ئۆگىلىرىڭنى غاجاپ، سېنى بىئارام قىلاتتى، ئىزتىراپقا سالاتتى، مەتسالىنى قارغاشقا، ئۆزۈڭنى ئەيىبلەشكە مەجبۇر قىلاتتى:

«ئالدىمىزدىكى جەڭدە ئوق تېگىپ ئۆلەرسەن ئىلاھىم!

ئۇنىمۇ دەيمەن، بۇنىمۇ دەيمەن، ھەممە گۇناھ ئۆزۈمدە، مەن ئەزەلدىن ئەخمەق زادى! يەنە قىرىق كۈن توختاپ، ئامانىتىمنى ئېلىۋېلىپ، ئاندىن كەلگەن بولسام، بۇ خاپىلىق يوق ماڭا. ئۇ چاغدا مەن زۇمرەتنى ئەمەس، زۇمرەت مېنى قوغلايتتى. مەتسالى چۈشىگىمۇ كىرمەيتتى...

زۇمرەتمۇ ئوسال زادى، ئۆزىنىڭ ھازىرغىچە ‹قىز› ئىكەنلىكىنى مەتسالىغا دەپ قويغان گەپ. شۇڭا، مەتسالى ئۇنىڭدىن ئۈمىد ئۈزەلمەيدۇ. يەنە قىرىق كۈن توختاپ، زۇمرەتنى چوكان قىلىپ تاشلاپ قويغان بولسام، ھەرقانچە ئاشىق - مەشۇق بولغان تەقدىردىمۇ، مەتسالى ئۇنىڭغا قاراپمۇ قويمايتتى...»

خاتالاشقانسىڭ!

چۈنكى، سەن مۇھەببەتنىڭ قارشى تەرەپ نىكاھلىنىپ، بىر ئۆيگە جەم بولۇپ، بىر ياستۇققا باش قويۇش بىلەنلا ئېرىشكىلى بولىدىغان ئۇنداق ئاددىي نەرسە ئەمەسلىكىنى ئۇقمايتتىڭ؛ مۇھەببەتنىڭ «قىز»نىڭ «چوكان»غا ئايلىنىپ قېلىشى بىلەنلا يوقاپ كېتىدىغان ئۇنداق چاكىنا نەرسە ئەمەسلىكىنى ئۇقمايتتىڭ. ئۇققان بولساڭ، بىر قېتىمدىلا، بىر كېچىدىلا ئۇنى زورلۇق بىلەن ئۆزۈڭگە مەپتۇن، ئاشىق-بىقارار قىلىۋېتىش خام خىيالىدا بولمايتتىڭ.

شېرىن خىياللار، گۈزەل ئىستەكلەر سېنى خىيالىي دۇنياغا باشلاپ كەتتى:

زۇمرەت بىلەن باغىرلاشسام، سۆيۈشسەم، مامۇقتەك يۇمشاق باغرىدا سۆيگۈ شارابىغا قانىسام، قىزىلىق باھارىنىڭ گۈل-چېچەكلىرى تاراتقان خۇش پۇراقىدىن مەستخۇشلىنىپ يېتىپ كەتسەم!

يىراق لەشكەرلىرى سېنى تەقەززالىق ئىلكىدە تېپىرلىتاتتى:

ئىتتىكرەك تاڭ ئاتسا، ئىتتىكرەك كەچ بولسا! زۇمرەتنى يۇلغۇنلۇققا ئاچىقىپ، كۆتۈرۈپ بېسىپ...

گۇمان سېنى غەزەپلىك پىچىرلىتاتتى:

«ئەگەر... ناۋادا... قىز چىقماي قالسىچۇ؟ ئۇنىڭ قىزلىقىنى مەتسالى ئېلىپ بولغان بولسىچۇ؟... ياق! ياق! زۇمرەت دېدىغۇ: ‹ئۇرۇش ئاخىرلاشقاندا› دەپ. ناۋادا... ناۋادا، شۇنداق بولۇپ قالىدىغانلا بولسا، مەتسالىنىڭ جاجىسى بىر پاي ئوق، ‹پاڭ› قويىمەن!»

قاپقارا، قۇپقۇرۇق قەلب بېتىگدە شۇملۇق دومىلىناتتى، خۇددى كىرپىدەك.

بىر كېچىنى مۇشەققەتتە ئۆتكۈزدۈڭ. لېكىن، كۈندۈزنى يېڭىدىن كەلگەن بىر ياردارنىڭ قىزىقارلىق كەچۈرمىشلىرى بىلەن

خېلى ئىتتىكلا ئۆتكۈزۈۋەتتىڭ:

— قاپقاراڭغۇ بىر كېچىدە قاراۋۇللۇق قىلىۋاتاتتىم. يېرىم كېچە بولاي دېگەندە، كۆزۈمگە بىر كۆلەڭگە چېلىقىپ قالدى. مەن كۇرجوكقا بارمىقىمنى ئېلىپ: «پارول!» دەپ ۋارقىرىدىم. بىراق ئۇ يەنە كېلىۋەردى، يەنە ۋارقىرىدىم. كۆلەڭگە توختىدى. يەنە ۋارقىرىدىم، كۆلەڭگە يا مىدىرلىمىدى، يا پارولغا جاۋاب بەرمىدى. ئوق چىقىرىشىم كېرەك ئىدى، لېكىن تۆتىنچى قېتىم يەنە ۋارقىرىدىم. دەل شۇ چاغدا بېشىمغا بىرنەرسە ۋاققىدە تەگدى. بىر چاغدا كۆزۈمنى ئاچسام، بېشىم تېڭىقلىق ھالدا ياتاقتا ياتىمەن. ھېلىقى كۆلەڭگە كۆزۈمنى غەلەت قىلىپ تۇرۇپتۇ، ئۇنىڭ شېرىكى ياندىن كېلىپ، بېشىمغا تاش بىلەن بىرنى قويۇپ ئايلاندۇرۇۋېتىپتۇ. ئۇلار مېنى «تىل» قىلىش ئۈچۈن، ئاتقا ئارتىپ ئەكېتىۋاتقاندا، چارلاشقا چىققان يىگىتلەرگە ئۇچراپ قېلىپ، قولغا چۈشۈپتۇ.

— پارولغا ئۈچىنچى قېتىم جاۋاب بەرمىگەندىكىن، نېمىشقا ئوق چىقارمىدىڭىز؟ — دەپ سورىدىڭ سەن بېشى بىنت بىلەن تېڭىپ قويۇلغان، تېخى ئەمدىلا ئون سەككىز - ئون توققۇز ياشلارغا كىرگەن بۇ يىگىتكە ئىچ ئاغرىتىش نەزىرى بىلەن قاراپ.

— ئەسلىي ئوق چىقارسام بوپتىكەن. لېكىن، يەنە بىر قېتىم سورىغۇم كېلىپ قالدى.

— نېمىشقا؟

— چۈنكى، ئۇنىڭ ئالدىدىمۇ شۇنداق بىر ئىش بولغان: شۇنداق بىر قاراڭغۇ كېچە ئىدى. جىگدىلىكتىن بىر كۆلەڭگە شاخلارنى پۇلاڭلىتىپ ئالدىمغا كېلىشكە باشلىدى. مەن: «پارول!» دەپ ۋارقىرىدىم، بىراق ئۇ يەنە كېلىۋەردى. يەنە ۋارقىرىدىم، يەنە كېلىۋەردى. يەنە ۋارقىرىدىم، يەنە كېلىۋەردى. ئاخىر كۇرجوكنى باستىم، «گۇپپىدە» يىقىلدى. بېرىپ قارىسام، ۋاي خۇدايىم، ما ئىشنى كۆرۈڭ، كەلگىنى ئادەم ئەمەس، جىگدە

غازىڭىنى سىيرىپ يەپ كېلىۋاتقان تۆگىكەن!

بۇنى ئاڭلاپ ھەممىڭلار كۈلۈشۈپ كەتتىڭلار.

— سىزگە نېمە بولدى؟— دېدىڭ سەن يىگىرمە تۆت - يىگىرمە بەش ياشلاردىكى بەش بارمىقىنى گىرانات ئۇچۇرتۇۋەتكەن، خىرقىراپ ئاۋازىنى دىمىغىدىن ناھايىتى تەستە چىقىرىدىغان يەنە بىر يىگىتنىڭ كەچۇرمىشىگە قىزىقىپ. سەن شۇ ئارقىلىق ئازابلىق ھېس - تۇيغۇلىرىڭدىن قۇتۇلماقچى بولۇۋاتاتتىڭ.

— راستىنى ئېيتسام، ئۆلۈمدىن قورقۇپ، جەڭگە بارغۇم كەلمەي تۇرغان كۈنلەرنىڭ بىرىدە دادام قازا قىلىپ كەتتى.

— نېمە بولۇپ؟

— دادام نەدىن تېپىۋاپتىكىنتاڭ، بىر گىرانات تېپىۋاپتۇ. ئېشەككە مىنىپ كېتىۋېتىپ، ئۇنىڭغا ئۆرۈپ - چۆرۈپ قاراپ كېتىپتۇ. قارىغانسېرى چىرايلىق كۆرۈنۈپ كېتىپتۇ - دە، ئەجەب چىرايلىق نېمىكەن، قامچىغا دەستە قىلايچۇ، دەپ ئويلاپ، پىچاق بىلەن قوڭىنى كولاپتىكەن، ئىچىدىن بىر يىپ چىقىپتۇ. يىپنى بىر تارتىپتىكەن، كۈشۈلداپ تۈتۈن چىقىشقا باشلاپتۇ. دادام: «قانداق نېمە بۇ؟» دەپ ھەيران قاپتۇ ۋە دۇككىدە بىر ئىش يادىغا يېتىپ، تاشلىۋېتەي دەپ بولغۇچە «گۈممىدە» پارتلاپ...

يىگىتنىڭ ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ، سۆزلىيەلمەي توختاپ قالدى. ئۇ شۇنداقتىمۇ ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ داۋام قىلدى:

— شۇنداق قىلىپ دادام ئەتىسى سەھەردە قازا قىلدى. يىغلىدىم، قاقشىدىم!... ئاخىر جەڭگە بارمىسىمۇ، ئەجىلى توشسا، بەرىبىر ئۆلىدىغان گەپكەنغۇ؟ دەپ ئويلاپ جەڭگە كەلدىم... تۇۋا، بۇ تەقدىرنىڭ ئوخشاشلىقىغا. قىل - قىل قالدىم مەنمۇ دادامدەك گىراناتتا پارتلاپ ئۆلگىلى...

ئۇ بىردەم توختاپ قېلىۋىدى، سەن يەنە تەقەززالىق بىلەن سورىدىڭ:

— قانداق؟

— بىرقانچىمىزنىڭ ئوتتۇرىغا پوككىدە بىر گىرانات چۈشتى. پارتلىسا، بەش - ئالتىمىز تەڭلا ئۆلەتتۇق. شۇڭا مەن: «يېتىڭلار!» دەپ ۋارقىرىغاچ گىراناتنى قولۇمغا ئالدىم - دە، دۈشمەنگە قارىتىپ ئاتماقچى بولدۇم، بىراق دەل شۇ چاغدا گىرانات پارتلاپ كېتىپ...

كەچۇرمىشلەر تۈگەپ قېلىۋاتاتتى. كەچ كىرىشكە يەنە خېلى ۋاقىت بار ئىدى، ئۇنىڭغىچە يۈرىكىڭنى يەنە ئالداپ تۇرمىساڭ بولمايتتى. شۇڭا، سەن نەچچە كۈندىن بېرى بىر ئېغىزمۇ زۇۋان سۈرمەي گەپ تىڭشاپلا ئولتۇرغان ئېگىز، ئورۇق، چىرايى تاتىراڭغۇ يىگىتكە قاراپ:

— ئاداش، سىلىنىڭ بىرەر ئېغىز بولسىمۇ قىزىق گېپىڭلا يوقما؟— دېدىڭ.

— بار.

— دېمەمسىلە ئەمىسە؟

— قىسقا بولسىمۇ مەيلىما ئەمىسە؟

— مەيلى، بىر ئېغىز بولسىمۇ.

— بىر كۈنى پولك شتابىنىڭ ئالدىدا ئايلىنىپ يۈرسەم، بىر ئۆزبېك ئوفىتسېر ئېتىنى مومىغا باغلاۋېتىپ ماڭا قاراپ: «ھەي يىگىت، مانى ئۇشاپ تۇر» دەپ قامچىنى ماڭا تۇتقۇزۇپ قويۇپلا شتابقا كىرىپ كەتتى.

ئۇ دەستىسىگە ئاجايىپ چىرايلىق نەقىشلەر ئويۇلغان، مۈڭگۈز دەستىلىك قامچا بولۇپ، بەكمۇ چىرايلىق ئىدى. ئۇنىڭغا ئىچىم كۆيۈپ قالدى، دەستىسىنى زادىلا ئۈچلىغۇم كەلمىدى. بىراق، ئۈچلىماي نېمە ئامال، ئۇ: «ئۈچلاپ تۇر» دېگەن تۇرسا. مەن ئاتىنىڭ دۈمبىسىگە سانجىيدىغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ، ئۇنىڭ دەستىسىنى ئۈچلاپ قويدۇم، خۇددى بىگىزدەك.

بىر چاغدا ئوفىتسېر چىقتى. قامچىنى ئۇنىڭغا بەردىم. ئۇ قامچىنى قولىغا ئېلىپ، كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى. غەزىپىنى

باسالماي : «هۇ ، كىسپۇرۇش !...» دەپ تىللاپ ، دۇمبەمگە قامچا بىلەن بىرنى قويدى . مەن ۋارقىراپ يىلاندەك تولغىنىپ كەتتىم . ئۇنىڭغىچە شتابتىن باشقا ئوفىتسېرلار يۈگۈرۈپ چىقىشتى - دە ، ئۇنىڭدىن :

— نېمە بولدى ؟ — دەپ سورىدى .

ئوفىتسېر ئۇلارنىڭ گېپىگە جاۋاب بەرمەستىن ، مەندىن سورىدى :

— قايسى ئانىڭاڭ ساڭا قامچىنى ئۇچلاپ قوي دېدى ؟

— سىلى... سىلى : ئۇچلاپ تۇر دەپلە ، ئۇچلاپ قويدۇم ئەينا .

— مەن ساڭا : ئۇچلاپ تۇر دېمىدىم ، ئۇشاپ تۇر دېدىم !

ئەھۋالنى چۈشەنگەن ئوفىتسېرلارنىڭ بىرى ماڭا قاراپ :

— ئۆزبېكچە «ئۇشاپ تۇر» دېگەن گەپ ئۇيغۇرچە «تۇتۇپ تۇر» دېگەنلىك بولىدۇ ، — دېدى .

— مەن بىلمىسەمىيا .

بۇنى چۈشەنگەن ئۆزبېك ئوفىتسېرمۇ خىجىل بولغىنىدىن قىزىرىپ كەتتى ۋە ماڭا ئۆزرىخاھلىق ئېيتىپ ، بۇ قەلەمنى بەردى . يىگىت قەلەمنى يانچۇقىدىن چىقاردى . قەلەم ناھايىتى چىرايلىق ئىدى . سىلەر بىردە قەلەمگە ، بىردە ھېلىقى يىگىتكە قاراپ بىرھازا كۈلۈشتۈڭلار .

كېيىنكى ۋاقىت ناھايىتى ئاستا ئۆمىلەۋاتاتتى ، خۇددى پىتىتەك . بۇ سۈرئەتتە كۈننى كەچ قىلىش سەن ئۈچۈن مۈشكۈل ئىدى . شۇڭا ، سەن «يەنە قايسىڭلارنىڭ قىزىق گېپىڭلار بار ؟» دېگەن مەنىدە ھەممىسىگە بىرقۇر قاراپ چىقتىڭ . ھەممىسى «تۈگىدى» دېگەن مەنىدە تۈگۈلۈۋېلىشتى . بىردەمدىن كېيىن تاشئاخۇن ساڭا قاراپ :

— بوپتۇ ، سىلەرنى كېتىدىغان چېغىمدا بىر كۈلدۈرۈپ قويۇپ كېتەي ، — دېدى - دە ، سۆزلەشكە باشلىدى ، — يىگىتلەر پىتلاپ كېتىۋاتاتتى . شۇڭا ، پىت بېقىشتىن ھېچقايسىمىز نومۇس

قىلمايدىغان بولۇپ قېلىشقانىدۇق . بىر كۈنى بىر دوستۇم ئوچاقنىڭ ئالدىدا كۆڭلىكىدىكى پىتلارنى بېقىۋاتاتتى . مەن سۇپىدا — ئۆينىڭ تۆرىدە سوزۇلۇپ ياتاتتىم . بىر چاغدا ئۆينىڭ ئىچىدە «پاڭ - پۇڭ»غا تۇرغىلى بولماي قالدى . قورقۇپ تۈگۈلۈپ يېتىۋالدىم . «پاڭ - پۇڭ» بېسىققاندا ، بېشىمنى كۆتۈرۈپ قارىسام ، مورا ئۆرۈلۈپ چۈشۈپتۇ . ئۆينىڭ ئىچىگە كۈل ، قوقاس - چوغ سورۇلۇپ كېتىپتۇ . مەن گەپ سوراي دەپ بولغۇچە ، پولك كوماندىرى لەشكەر قاتارلىق بىرقانچە ئوفىتسېر كىرىپ بولدى .

— نېمە بولدى ؟ — دەپ سورىدى پولكوۋنىك لەشكەر ، — نېمە ئۇ ئېتىلغان ؟

چېھرى تاتىرىپ ، تامغا يۆلىنىپ قالغان ھېلىقى يىگىتنى «نېمە دەپ جاۋاب بەردى ؟» دېمەمسىلەر ، سوزۇپ تۇرۇپ :

— پىت ! — دەپ جاۋاب بەردى .

— پىت ؟ پىتمۇ شۇنداق ئېتىلامدۇ ؟

ھەممىمىز پاراقلاپ كۈلۈپ كېتىشتۇق .

سەنمۇ تېلىقىپ كۈلۈۋېتىپ سورىدىڭ :

— پارتلىغىنى راست پىتمىكەن ؟

— ياق ، ئوق . ئۇ كۆڭلىكىنى ئوتقا تۇتۇپ پىتىنى قېقىپتىكەن ، مەيدە يانچۇقىدىكى بىر چارا ئوق ئوتقا چۈشۈپ كېتىپ...

ھەممىڭلار يەنە تېلىقىپ - تېلىقىپ كۈلۈشتۈڭلار ، كۈلۈپ بولالماي ، كۆزلىرىڭلاردىن پۇرچاقتەك ياشلار تۆكۈلۈپ كەتتى .

ياتاقنى يەنە جىملىق كۆتۈرۈپ باستى . جاھىلانە رەشك ۋە ۋىسال تەقەززاسى يەنە يۈرىكىڭنى غاجاپ ، سېنى ئازابلاشقا باشلىدى . شۇڭا ، سەن بۇ ئازابلىق سۈكۈتتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ، ئاخىر ئۆزۈڭ ئېغىز ئاچتىڭ :

— تاشئاخۇنمۇ ھېلى كېتىدۇ ، ئاڭلىيالماي قالمىسۇن . شۇڭا ، دادامنىڭ بىر شېئىرىنى ئوقۇپ بېرەي ، قانداق ؟

— ناھايىتى ياخشى گەپ بولدى ، ئوقۇڭا ئەمىسە ، — دېدى

تاشئاخۇن .

ھەممىسى قۇلاقلىرىنى دىڭ قىلىشتى ، سەن ھېسسىيات بىلەن ئوقۇشقا باشلىدىڭ .

ياتاق ئېغىر سۈكۈت ، ئېغىر تىنىقلار بىلەن تولغانىدى ؛

ھەممىڭلار چوڭقۇر ئويغا پاتقانىدىڭلار !

مېڭىش ئالدىدا تاشئاخۇن ئېغىر سۈكۈنات ، ئېغىر تىنىقلارنى يۇدۇپ ئورنىدىن تۇردى .

سەن داداڭنىڭ ئۇ شېئىرىنى چىرايلىق كۆچۈرۈپ ، تاشئاخۇنغا يادىكار قىلدىڭ . تاشئاخۇن ئۇنى ناھايىتى قىممەتلىك بۇيۇم قاتارىدا قوبۇل قىلىپ :

— مېنىڭ سىزگە يادىكار قالدۇرغۇدەك ھېچقانداق نەرسەم يوق ، پەقەت خەيرلىك تىلەكلىرىملا بار ، ئاللا سىزنى ۋە سىلەرنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي !— دېدى .

— رەھمەت !— دېدىڭ سەن ئۇنىڭ قوللىرىنى مەھكەم سىقىپ تۇرۇپ ،— سىز ماڭا ئاللىبۇرۇن يادنامە قالدۇرۇپ بولغان .

ئۇ ساڭا ھەيرانلىق بىلەن قاراپلا قالدى .

— سىزنىڭ قەيسەرانە روھىڭىز ۋۇجۇدۇمدا ، روھىمدا مەۋج ئۇرۇۋاتىدۇ . ئۇ سىزنىڭ ماڭا قالدۇرۇپ كەتكەن ئەڭ قىممەتلىك ، ئەڭ ئۇلۇغ يادنامىڭىز . ھەرقانداق يادنامە ئۇنىڭدىن قىممەتلىك ، ئۇلۇغ بولمايدۇ !... مەن بۇ يادنامىڭىزنى ئۆزۈمگە مەڭگۇ يار قىلىمەن ، مەڭگۇ مەۋج ئۇرغۇزىمەن .

ئۇنىڭ كۆزلىرىگە ئىسسىق ياش كەلدى . سىلەر مەھكەم قۇچاقلاشتىڭلار . ھاياجانلىق ياشلىرىڭلار قوشۇلۇپ كەتتى ، خۇددى يامغۇر ئانا زېمىنغا چۈشۈپلا قوشۇلۇپ كەتكەندەك .

— مەنمۇ سىزنىڭ قەيسەر روھىڭىزنى مەڭگۇ يادنامە قىلىمەن !— دېدى تاشئاخۇنمۇ ھاياجانلىق تەلەپپۇزدا .

سىلەر خەيرلىك تىلەكلىرىڭلار ئارقىلىق ئۆز ئارا قىيىشمىغان ھالدا خوشلاشتىڭلار .

15

— زۇمرەت ، مېڭىڭ ، بىردەم پاراڭلىشىپ كېلىلى .

ئۇ ماقۇل بولدى . سەن چەكسىز مەمنۇن بولدۇڭ ، گويا ھاجىتى راۋا بولغان ھاجەتمەندەك .

كەچكى قۇياش غەربىي ئۇپۇقتا جىلۋىلىنىپ تۇراتتى . قەلبىڭدە شېرىن ئارزۇ كۆۋرەيتتى : گۈگۈم چۈشسىلا ، يۇلغۇنلۇققا سۆرەپ كىرىپ ، كۆتۈرۈپ باسىمەن . كىمنى ئەخمەق قىلىدۇ بۇ ؟

سىلەر چىغىر يولنى بويلاپ ئاستا قەدەملەر بىلەن مېڭىشتىڭلار . زۇمرەت قولىغا بىر تال قۇرۇق يۇلغۇن شېخىنى ئېلىۋالغان بولۇپ ، ئۇنى بالىلارچە ئويناپ كېتىۋاتاتتى . ئۇ پات - پات ئەتراپىدىكى چىغ ۋە يۇلغۇن شاخلىرىغا «قاس - قۇس» قىلىپ ئۇرۇپ قوياتتى ، خۇددى پىراق لەشكەرلىرى قامچا بىلەن يۈرىكىڭگە ئۇرغاندەك . سەن گەپنى نەدىن ، قانداق باشلاشنى ئۇقمايۋاتاتتىڭ . ۋاقىتنى كەينىگە سۈرۈش خىيالىڭ سېنى ئالدىرىماي ، ئويلىنىپ سۆزلەشكە ئۈندەپ تۇراتتى . سىلەر ئۈن - تىنسىز ئاستا قەدەم يۆتكەيتتىڭلار . ئەمدى گەپ قىلمىساڭ ، ئۇنى گەپكە سالغاچ گۈگۈم قوينىغا سۆرەپ كىرمىسەڭ بولمايتتى .

— ھە زۇمرەت ، بىز ئەر - خوتۇنمۇ ، ئەمەسمۇ ؟

سەن گەپنى شۇ يەردىن باشلىدىڭ .

— ...

— گەپ قىلىڭ .

ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ ، چېھرىڭدىكى تەھدىتنى كۆرۈپ ، قوشۇمىسىنى تۈردى - دە ، جاۋاب بەردى :

— تاڭ !

غۇژژىدە ئاچچىقىڭ كەلدى ، ئۆزۈڭنى بېسىۋالدىڭ . يۈرىكىڭ

پىژژىدە ئېچىشتى، چىدىدىڭ.

— ماڭا قاراڭە؟

ئۇ قارىدى. كۆزلىرىڭلار ئۇچراشتى.

— مەن سىزگە دەپ قوياي، بىز دېگەن نىكاھلىق ئەر - خوتۇن جۇماڭ!

— ئەر - خوتۇن بولساق، ئەمىسە سۆزۈمنى بېرىڭ.

— ۋاي تېخى، — سەن زورۇقۇپ تاتلىقىنە كۈلدۈڭ، — نېمىشقىكى؟

— ھېچ ... نېمىشقا... ئاچامنى ئالغاندىكىن، بولدى ئەمدى. باشقا خوتۇن تېپىلمىغاندەك خۇدى. مېنىڭ سىزگە خوتۇن بولغۇم يوق!

— بىراق، مېنىڭ سىزنى خوتۇن قىلغۇم بار، مەن سىزنى شۇڭا ئالغان.

— ئەمدى باشقا بىركىمنى خوتۇن قىلىۋېلىڭ.

— مېنى ياخشى كۆرمەيسىز؟

ئۇ كېسىپلا جاۋاب بېرىۋەتتى:

— ھەئە!

يۈرىكىڭ ئېچىشىپ كەتتى، بىراق چاندۇرمىدىڭ. كۆڭلۈڭ بىرقىسىملا بولۇپ قالدى، لېكىن ئۈمىدسىزلەنمىدىڭ. پىچىرلاپ قويدۇڭ: «قاراپ تۇرۇڭ، ھازىرلا ياخشى كۆرۈپ قالىسىز. كۈتۈپ بىر باسىمەن!...»

سەن گۈگۈمنى زارىقىپ كۈتەتتىڭ. شۇڭا، گۈگۈمنى يوقىلاڭ گەپلەر بىلەن كۈتۈۋالماقچى بولدۇڭ:

— ئەگەر سۆزىڭىزنى بەرمىسەمچۇ؟

— بەرمىسىڭىز مەيلى، كارىم يوق، پەرۋايىم پەلەك! ئىشقىلىپ ئەمدى سىزگە خوتۇن بولمايمەن. سىزگە خوتۇن بولغۇچە ئىگەكىم!...

ئۇنىڭغا قاراپلا قالدىڭ. ئۇ ئۆزىنى ئاران - ئاران تۇتۇپ تۇرغاندەك قىلاتتى. سەن ئۇنىڭ بۇنداق «يۈزسىز»،

«بىشەم»لىكىنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدىڭ.

توۋا، بۇ كىم؟ بۇ بىر چاغلاردىكى ياۋاش، ئىنتائەتچان زۇمرەت شۇمۇ، ئەمەسمۇ؟

ئۇنىڭ زۇمرەت ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەيلا قالدىڭ، ئەمما ئىشەنمەي بولمايتتى. چۈنكى، ئۇ بىر چاغلاردىكى سېنى «ۋاي ئاكا» دېسە، «ۋاي ئاكا» دەپ ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىغان، ھەر بارساڭ ئالىقىنىڭغا ئۆرۈك مېغىزى تۆكىدىغان، نېمە دېسەڭ ماقۇل دەيدىغان ياۋاش، ئىنتائەتچان سىڭلىڭ زۇمرەت شۇ ئىدى.

بىردىنلا جۇدۇنۇڭ ئۆرلىدى. شۇڭا، سەنمۇ ئۇنىڭغا ئۆزۈڭنى بىر كۆرسىتىپ قويماقچى بولدۇڭ:

— مەنمۇ سىزگە ئېنىق دەپ قوياي، خېنىم. سىزنى مەتسالىغا تاشلاپ بەرگۈچە ئىگەكىم!...

بۇ گەپنى دەپ بولۇپ «ئىم!» دەپ قالدىڭ.

مەتسالى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى مېنىڭ ئۇقۇپ قالغانلىقىمنى زۇمرەت بىلىپ قالدى - دە! ھەي... ۋاي ئىسىت! مېنىڭ مۇشۇ ئاغزىمنىزە...

شۇڭا، سەن ئۇنىڭغا قاراشنىڭ ئورنىغا قۇياشقا قارىدىڭ. ھۇرۇن قۇياش ئۇپۇققا قاراپ ناھايىتى ئاستا، بىلىنەر - بىلىنمەس ئۆمىلەپ كېتىۋاتاتتى، خۇددى كەچ كۈزدىكى ئىمجان قۇرتتەك.

سەل كەچرەك تەكلىپ قىلسامىمۇ بوپتىكەن...

سەن ئۆزۈڭنى بېسىۋېلىش قارارىغا كېلىپ توختىدىڭ.

— كېلىڭ، بىردەم ئولتۇرۇپ، ئاندىن كېتىڭلى.

سىلەر مۇزدەك سوغۇق قورام تاش ئۈستىدە روبىرو ئولتۇرۇشتۇڭلار.

سوغۇق كۈچىيىۋاتاتتى. جىمجىتلىق، جاھىلانە جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرەتتى. ئەتراپتا ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى.

كۆتۈرۈپلا باسايمىكىن ئەمدى؟...

جىمجىتلىق ۋە تەقەززالىق ئىلكىدىكى ئىستەكلىرىڭنى زۇمرەت بۇزدى:

— سەمەندەر، ئاچامنىڭ ھەققى - ھۆرمىتى ئۈچۈن، مېنىڭ سۆزۈمنى بېرىڭ، ماقۇلما؟ مەن خۇش بولاي، خۇدايىممۇ خۇش بولار، ئاچامنىڭ روھىمۇ خۇش بولار سىزدىن، ماقۇلما؟!

ئۇنىڭغا قارىدىڭ. ئۇنىڭ پۈتكۈل ۋۇجۇدىدىن بىچارىلەرچە ئۆتۈنۈش يېغىپ تۇراتتى.

سەن مۇشۇ ھەقتە ئويلىنىۋاتقان بولۇۋالدىڭ. ئەمما، ئويلىنىۋاتقىنىڭ باشقا ئىدى: ئەخمەق ئەمەس مەن، قىز خوتۇن ئېلىپ، قولىنىڭ ئۇچىنى تۇتمايلا، ئۇنىڭ سۆزىنى يەنە قىز پېتى بېرىدىغان!... ھىم!...

— ماقۇل، بەرسەممۇ بېرەي، — دېدىڭ سەن ئۇزاق ئويلىنىشتىن كېيىن، — بىراق، بىر شەرتىم بار.

— شەرت؟ نېمە شەرت ئۇ؟

— كۆنسىڭىز دەيمەن.

— دەڭ ئاۋۋال.

— سىزنى تويلاپ - نىكاھلاپ ئېلىپ، تىرنىقىڭىزنىڭ ئۇچىنىمۇ تۇتماي، يەنە مۇشۇنداقلا سۆزىڭىزنى بەرسەم، سىزنىڭچە، ئادىللىق بولارما؟

ئۇ ساڭا تەئەججۈپ بىلەن قارىدى.

— مېنىڭ ئورنۇمدا سىز بولسىڭىز سۆزۈمنى بېرەمتىڭىز؟

— ...

— شۇڭا بۈگۈن...

مەقسىتىڭنى چۈشەنگەن زۇمرەت يۈزىنى قامالالاپ، ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتى. ئۇنىڭ يىغىسى شۇ قەدەر ھەسرەتلىك، شۇ قەدەر ئازابلىق ئىدى. راستىنى ئېيتقاندا، ئۇنىڭغا ئىچىڭ ئاغرىپ قالغانىدى.

بىراق، ماڭا كىمنىڭ ئىچى ئاغرىيدۇ؟ خوتۇنىنى دەپ، دادىسىدىن ئايرىلىپ قالغان مەندەك بىچارىگە كىمنىڭ ئىچى ئاغرىيدۇ؟ قىز خوتۇن ئېلىپ، يەنە قىز پېتى سۆزىنى بەرگەن مەندەك

ئەخمەققە كىمنىڭ ئىچى ئاغرىيدۇ؟

گۈگۈم چۈشكەنىدى، ئۆزۈڭنى زۇمرەتكە ئاتتىڭ، خۇددى توشقانغا ئېتىلغان بۈركۈتتەك. بىراق، قورام تاشنى قۇچاقلاپلا قالدىڭ. چۈنكى، ئۇ قوينۇڭدىن سۇغۇرۇلۇپلا چىققانىدى، گوياكى ئالتۇن بېلىقتەك.

ئۇ ئۇن نەچچە قەدەم نېرىدا ساڭا غالىبانە نەزەردە قاراپ تۇراتتى. پۇتۇڭ زىڭىلداپ ئاغرىيتتى، يۈرىكىڭ پىژىلداپ ئېچىشاتتى. تەشنا قەلبىڭ تېخىمۇ قاغجىراپ كەتكەنىدى.

— ئۇنداق قىلماڭ، — دېدىڭ سەن بىچارىلەرچە يېلىنىپ، — بۇنداق كېتىۋەرسەك، ئۈچىلىمىزگە ئوبدان ئەمەس.

— ئۈچىلىمىزگە؟... ھىم!

بىردىنلا چىڭگىدە بېسىپ تۇرۇۋالغان جۇدۇنۇڭ يەنە ئۆرلەپ قالدى، بۇ قېتىم ھەرقانچە قىلىپمۇ بېسىۋالالمىدىڭ.

— مەن سىزگە دەپ قوياي، خېنىم. مەتسالى سىزنى دەپلا مېنى قۇتقۇزۇپ يۈرگەن بىلەن، مەن ئۇنى...

— مەنمۇ سىزگە دەپ قوياي، غوجام! — دېدى زۇمرەت سۆزۈڭنى بۆلۈپ، ساڭا رەقىبانە نەزەردە تىكىلىپ، — مەتسالىغا بىر ئىش بولۇپ قالىدىغان بولسا، مەن سىزدىن ھېساب ئالىمەن!... يەنە دەپ قوياي، «مېنى خوتۇن قىلىمەن» دەپ خام خىيال قىلىپ يۈرمەڭ!

ئۇ شۇنداق دېدى - دە، كېيىكتەك تاقلاپ - تاقلاپ كۆزۈڭدىن غايىب بولدى. سەن ئۆزۈڭنى مۇزدەك قۇملۇققا دۈم تاشلاپ، ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ، ھەسرەت بىلەن، ئەلەم بىلەن، پىغان بىلەن يىغلاپ كەتتىڭ، مىسالى زۇمرەتتەك. مەتسالىمۇ تويۇڭ بولغان كۈنى مۇشۇنداق يىغلىغان بولغىيمىدى؟

ناتايىن!

مەتسالىنىڭ شۇ كۈنى خۇددى سەندەكلا يىغلىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلالمايتتىڭ، تەسەۋۋۇر قىلالىغان تەقدىردىمۇ، ئۆزۈڭ قىلغان تەسەۋۋۇرغا ئۆزۈڭ ئىشەنمەيتتىڭ، چۈنكى ئاساسىڭ بار

ئىدى: ئاشىقىدىن ئايرىلىپ قالغانغىمۇ يىغلامدۇ بىر كىم؟ ئەڭ يامىنى خوتۇنىدىن ئايرىلىپ قېلىش.

زۇمرەت راستتىنلا ماڭا خوتۇن بولماسما؟ راستتىنلا قولۇمدىن قىز پېتى چىقىپ كېتەرما؟ مەتسالى دېگەن نامەرد گۇيغا قىز پېتى نېسىپ بولۇپ كېتەرما؟ ياق، ياق! ھەرگىز... دادام قۇربان بولمىغان بولسىمۇ بىر كاشكى... مەن مۇشۇ مايماقنى دەپ، دادامدىن ۋاقىتسىز ئايرىلىپ قالمىغان بولسامۇ بىر كاشكى! مەتسالەككە مۇشۇنداقلا تاشلاپ بەرگۈچە ساڭىمۇ يوق، ماڭىمۇ يوق قىلىۋېتەرمەن ئىلاھىم!

قەلبىڭ شۇملۇقانە پىلانلار بىلەن تولغاندى؛ قەلبىڭ گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى بىلەن تولغاندى.

قەلبىڭدىكى بۇ شۇملۇقانە پىلانلار بىلەن جەننەت ساداسى ئۆزئارا تىركىشىشكە باشلىغاندى. قايسىسى غالىب كېلەركىن؟ بىلمەيتتىڭ.

16

پۇتۇڭ ساقىيىپ، پولك دوختۇرخانىسىدىن چىقىپ، ئۇرۇش قايناملىرىغا قوشۇلۇپ كېتىش ئالدىدا سەن پولك شتابىغا چاقىرتىلىپ، جىددىي ۋەزىپە تاپشۇرۇۋالدىڭ.

— بىز پات يېقىندا قاغىلىق بازىرىغا ھۇجۇم قىلىمىز، — دېدى پولكوۋنىك تۇردىقارىي بەگ، — قاغىلىق بازىرىدىكى پارتىزانلارنىڭ ھۇجۇمغا ئىچكى جەھەتتىن ماسلىشىشى ئۈچۈن، ئۇلارغا بىز بىرتۈركۈم قورال - ياراغ كىرگۈزگەنىدۇق. ئىگىلىگەن ئاخباراتلارغا ئاساسلانغاندا، دۈشمەنلەر ھەرىكەت پىلانىمىزنى بايقاپ قالغاندەك تۇرىدۇ. ئىككى نەپەر ئالاقىچىمىز تۇنۇگۇن كەچ قولغا ئېلىنىپتۇ. ئۇلار ناۋادا ئىقرار قىلىپ قالسا، قورال - ياراغلار ۋە بىر تۈركۈم ئىنقىلابچىلىرىمىز دۈشمەن قولىغا چۈشۈپ كېتىدۇ. شۇڭا، سىزنىڭ ۋەزىپىڭىز قاغىلىق بازىرىغا كىرىپ،

قورال - ياراغلارنى باشقا بىر جايغا يۆتكىۋېتىش؛ پارتىزانلارنىڭ يىغىلىش ئورنىنى ئۆزگەرتىپ، ۋاقتى كەلگەندە ئۇلارغا قورال - ياراغلارنى تارقىتىپ بېرىش ۋە ئۇلارغا قوماندانلىق قىلىش. ئەسلىي بۇ ۋەزىپىگە مەتسالىنى ئەۋەتمەكچىدىم، ئۇ پوسكامغا...

سەن ئورنۇڭدىن دەس تۇرۇپ، چاس بەردىڭ - دە، پولكوۋنىكنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ:

— مېنى ئەۋەتكىنىڭىزگە رەھمەت. ئازادلىق ئۈچۈن جېنىم پىدا! — دېدىڭ جەڭگىۋار ھالەتتە تىك تۇرۇپ، — ۋەزىپىنى چوقۇم ئورۇندايمەن!

— سالامەتلىكىڭىز...

— سالامەتلىكىم تولۇق ئەسلىگە كەلدى، خاتىرجەم بولۇڭ، پولكوۋنىك!

پولك كوماندىرى چەكسىز مەمنۇنىيەت بىلەن سەن ئۇچرىشىدىغان ئادەم، ئۇچرىشىدىغان جاي ۋە پارولنى ئېيتىپ بېرىپ سورىدى:

— تەكرارلايمۇ؟

— ياق، ئېسىمدە تۇتۇۋالدىم.

سەن قاغىلىق بازىرىغا يېتىپ كېلەي دېگەندە، قۇياش باش ئۈستۈڭگە كېلىپ توختىغانىدى. سەن ئېتىڭنى بىر دەڭگە ئەكىرىپ قويۇپ، چوپان دەرۋازىسى ئالدىغا كەلدىڭ. چېرىكلەر كىرىپ - چىقىۋاتقانلارنى ناھايىتى قاتتىق تەكشۈرۈۋاتاتتى. قويىنۇڭدىكى تاپانچاڭنى بۇ دەرۋازىدىن ئۆزۈڭ بىللە ئەكىرەلىشىڭگە كۆزۈڭ ئىلىنىشمىدى. شۇڭا، قارلىغاچ دەرۋازىسىغا، ئاندىن بەشئېرىق دەرۋازىسى، سەبزەگۈل دەرۋازىسىغا كەلدىڭ. بازارغا كىرىپ - چىقىدىغان بۇ تۆت دەرۋازىدىكى قاراۋۇللۇق بىر - بىرىدىن قاتتىق، تەكشۈرۈش بىر - بىرىدىن چىڭ ئىدى. گەرچە قاغىلىق بازىرىنىڭ سېپىلى بولمىسىمۇ، لېكىن تۆت ئەتراپى ئاھالىلەر بىلەن ناھايىتى زىچ قورشالغاچقا، مۇشۇ تۆت دەرۋازىدىن كىرىپ - چىقماي مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

شۇڭا، سەن ھاجەت قىلغان بولۇپ تاپانچاڭنى بىر سۆگەتنىڭ تۈۋىگە كۆمۈپ قويۇپ، يەنە چوپان دەرۋازىسىغا كەلدىڭ. گەرچە قۇياش بار كۈچى بىلەن پارلاپ تۇرسىمۇ، لېكىن ۋىژ - ۋىژ سوغۇق جاندىن ئۆتەتتى. ئەمما، سەن سوغۇقتىن قورقۇپ ئەمەس، چېرىكلەرنىڭ، پۇقراچە كىيىنگەن پايلاقچىلارنىڭ تونۇپ قېلىشىدىن قورقۇپ، سالۋا تەلپەكنى راسا چۆكۈرۈپ كىيىۋالغاچقا، قاش - كۆزۈڭ كۆرۈنمەيلا قالغانىدى؛ تاشلانمىغان ئاق كۆرەك جۇۋاڭ ئۈستىدىن بېلىڭنى پۆپۈكلۈك قۇ بىلەن باغلىۋالغاچقا، بېلىڭ قورۇلۇپ، قەددىڭ خۇددى ئوتياشلىقتىكى قارانچۇققىلا ئوخشاپ قالغانىدى؛ شىرەڭنىڭ شوينىلىرىنى قايتىدىن چىگىتىپ، ئىشتىنىڭنىڭ پۇچقىقىنى ئاق چەگدەم پايپىقىڭنىڭ ئىچىگە تىقىپ، پۆپۈكلۈك رەڭدار قۇ بىلەن چىرايلىققىنە يۆگىۋالغاچقا، ئۆمۈر بويى شەھەرگە ئەمەس، بازارغىمۇ كىرىپ باقمىغان مالچىغىلا ئوخشاپ قالغانىدىڭ. شۇ تاپتا قەددى - قامىتىڭدە جەڭچىگە خاس سالاپەتتىن قىلچىمۇ ئەسەر قالمىغانىدى. ناۋادا ۋۇجۇدۇڭ يۇردكىڭدە خۇددى كۆك بۆرىدەك ھۆۋلاپ تۇرغان ياۋايىلەرچە روھىي قۇدرەتنى زاھىر قىلىپ قويمايدىغانلا بولسا، سېنىڭ ئۆلۈمنى مەنسىتمەيدىغان، ئەزرائىلنىڭ ئالدىغىمۇ مەردانە قەدەملەر بىلەن كۈلۈمسىرەپ بارالايدىغان قەيسەر بىر جەڭچى ئىكەنلىكىڭگە ھېچكىممۇ ئىشەنمەيتتى.

شۇنداق بولغاي ئىلاھىم!

ئەمەلىيەتتىمۇ شۇنداق بولدى: تەكشۈرۈشتىن ئاسانلا ئۆتۈپ كەتتىڭ. سۆيۈملۈك تاپانچاڭنى بىللە ئېلىۋالمىغىنىڭغا بەكمۇ ھەسرەتلەندىڭ.

سەن مالچىلارغا خاس مەزمۇت قەدەملەر بىلەن ناھايىتى چەبدەس مېڭىپ، «گۈمبەز ئالدى» دەپ ئاتىلىدىغان قايناق بازارغا كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە يېتىپ كەلدىڭ - دە، ھېلىقى بەلگىلەنگەن جاي — بىر دۆۋە تۈگمەن تېشىنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ئولتۇردۇڭ. كۆزۈڭ يىڭنە ساتقۇچىدا، قۇلىقىڭ ئۇنىڭ كۈلكىلىك ئاۋا-

زىدا ئىدى. ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەي، ئۇنىڭ خوتەن شېۋىسىدىكى ئاۋازى قۇلىقىڭغا كىردى:

— يىڭنە ساتتىمەن يىڭنە! تويلاق يىڭنە! ئۇچى ئۇچلۇق، تۈۋى كۈچلۈق! ئىشتىنىسىمۇ كىرىتتو، تارتمىسىمۇ چىقىتتو! ئەرزان يىڭنە!

يىڭنىچى شۇنداق دەپ خېرىدار چاقىرغىنىچە سېنىڭ ئۇدۇلۇڭغا كەلدى. ئۇ سەن كۆرۈشىدىغان ئادەمنىڭ دەل ئۆزى ئىدى. شۇڭا:

— ھوي يىڭنىچى، يىڭنە ساتامسىزا؟!— دەپ ۋارقىرىدىڭ سەنمۇ خوتەن شېۋىسىدە.

ئۇ سېنى كۆرۈپ قېشىڭغا كەلدى.

— ساتمايزە، ساتتىمەن شۇ! ساتمىسام بىكارغا كاركىرامتىما، ھوي ئۇز غوجام؟!

سەن تەلپىكىڭنى سەل ئۈستۈنرەك قىلىپ قويۇپ، پەسكە چۈشۈپ بىر ئاق چەگدەمگە ھەرخىل چوڭ - كىچىك يىڭنىلەرنى سانجىۋالغان، تاز چىراي كەلگەن، ئوتتۇز تۆت - ئوتتۇز بەش ياشلاردىكى يىڭنىچىدىن سورىدىڭ:

— ئالتۇن يىڭنىڭىز بارمۇيا؟

— بار، نەرخىگە يېتەلىسىڭىز.

سىلەرنىڭ پاروللىرىڭلار ئەنە شۇنداق ئاددىي ئىدى. ئاڭلىغان ئادەم ئۇنى ھەرگىزمۇ «پارول» دېمەيتتى.

— مەن «ئالتۇن يىڭنە»گە كەلدىم، ئۇ قەيەردە؟— دېدىڭ سەن تەمكىنغىنە پىچىرلاپ. ئەمما ئۇ:

— راشىدىن مۇپتى ھاجىمنىڭ ئۆيىدە،— دېدى ناھايىتى ئەنسىز پىچىرلاپ،— ئېھتىيات قىلىڭ، پايلاقچى باردەك قىلىدۇ.

ئۇ قولۇڭغا بىرنەچچە تال يىڭنىنى تۇتقۇزۇپ قويۇپ، كۆزدىن غايىب بولدى. ئەمما، ئاۋازى قۇلىقىڭ تۈۋىدىن خېلى ئۇزاققىچە يوقالمىدى:

— يىڭنە ساتتىمەن يىڭنە!... ئالتۇن يىڭنە!... ئىشتىنىسىمۇ

كىرىتتو ! تارتمىسىمۇ چىقىتتو !...

سەن قولۇڭدىكى يىڭنىنى پۇتۇڭغا پۇتلىشىپ تۇرغان ئالىقاذ-
چىلىك بىر سامان قەغىزىگە يۆگەپ يانچۇقۇڭغا سالدىڭ ـ دە ،
ئۇيان ـ بۇيان ئۆتۈشۈپ تۇرغان چىرىكلەرگە كۆز قىرىڭنىمۇ
سېلىپ قويماستىن ، مەردانە قەدەملەر بىلەن جايتېرەك ئۆستىڭنى
بويلاپ ، بازارنىڭ غەربىدىكى هۆرۈنباغقا قاراپ ماڭدىڭ . چۈنكى ،
قورسىقىڭ بەكلا ئېچىپ كەتكەنىدى ، هۆرۈنباغدىكى ئاشپۇزۇلغا
كىرىپ ، نەغمە ـ ناۋا ئاڭلىغاچ قورسىقىڭنى توقلىماقچى
بولغانىدىڭ .

تۆت مو كۆلەمدىكى بۇ ساياهەت باغچىسىنىڭ ئەسلىي نامى
«هۇزۇرباغ » بولۇپ ، ئۇ يەردە يېتىپ ئۇخلايدىغان هۇرۇن ـ بىكار
تەلەپلەرنىڭ كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ ، كىشىلەر ئۇنى «هۇرۇنباغ »
دەپ ئاتىشىۋالغانىدى . بۇ باغ 1937 ـ يىلى شېڭ شىسەي هۆكۈمە-
تى تەرىپىدىن بىنا قىلىنغان بولۇپ ، 1938 ـ يىلى 4 ـ ئايدا
شېڭ شىسەي هۆكۈمىتى ئورۇنلاشتۇرغان «12ـ ئاپرېل» بايرىمى-
مۇ مۇشۇ باغدا ئۆتكۈزۈلۈپ ، تەنتەربىيە ، سەنئەت مۇسابىقىلىرى ،
كۆرگەزمە قاتارلىق هەرخىل مەدەنىي پائالىيەتلەر بىر ئاي داۋام
قىلغانىدى .

پايلاقچى ؟ راستتىنلا پايلاقچى بارمىدۇ ؟

سەن ئىلدام كېتىۋېتىپ ، ئالدى ـ ئارقاڭغا قاراپ قويدۇڭ ،
هېچبىر پايلاقچى باردەك قىلمايتتى .

«راشىددىن مۇپتى هاجىمنىڭ ئۆيىدە ؟ »

سەن هۇرۇنباغقا يېقىنلاشقانسېرى ، قىزىل مەگزىلىك ، قوڭۇر
كۆزلىرىدىن مېهىر ، ئەقىل ـ پاراسەت نۇرلىرى چېقىنداپ تۇرىدى-
غان ئۇستازىڭ راشىددىن مۇپتى هاجىمنىڭ نۇرانە سىيماسى ساڭا
يېقىنلاپ كېلىۋاتاتتى...

سەن داداڭدىن ، ئۇستازىڭدىن ، ئۇنىڭ بالا ـ چاقىلىرىدىن
راشىددىن مۇپتى هاجىمنىڭ 1897 ـ يىلى قاغىلىقنىڭ بەشئېرىق
يېزىسى تۆۋەن ئۇراڭ كەنتىدىكى مەرىپەتپەرۋەر دىنىي زات يۇسۇپ

هاجىم ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەنلىكىنى ، بالىلىق دەۋرىدە قاغىلىق
بازىرىدىكى دۆڭ مەدرىسىدە روزاخۇنلۇقۇم ، سوپى قازىئاخۇنۇم قا-
تارلىق كىشىلەرنىڭ تەربىيىسىدە ، كېيىن مەۋلانە هۇسەيىنخان
تەجەللىنىڭ هۇزۇرىدا ئىلىم تەهسىل قىلغانلىقىنى ئاڭلىغانىدىڭ ؛
1914 ـ يىلىدىن 1926 ـ يىلىغىچە ئېلىخان مەخسۇم ، ئۆمەر
هاجى داموللام ، يۇسۇپ ئاخۇن داموللام قاتارلىق هەمساۋاقلىرى
بىلەن قەشقەر خانلىق مەدرىسىسىدە ئابدۇقادىر داموللام ، شەمشىد-
دىن داموللام قاتارلىق مەرىپەت پېشۋالىرىنىڭ تەربىيىسىدە ئەرەب ،
پارس تىللىرى ۋە ئەدەبىيات ، ئەلجەبر (ماتېماتىكا) ، پەلسەپە...
پەنلىرى بويىچە ئون ئىككى يىل ئىلىم تەهسىل قىلغانلىقىنى
ئاڭلىغانىدىڭ ؛ ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ، ياش ـ
ئۆسمۈرلەرنى يىغىپ ئوقۇتۇپ ، ئۇلارغا مول بىلىملەرنى سىڭدۇ-
رۇش ئارقىلىق يۇرت ئىچىگە ئىلىم ـ مەرىپەت ئۇرۇقلىرىنى
چېچىپ ، نادانلىق ، خۇراپاتلىق قاتارلىق روهىي ئىللەتلەرگە دەس-
لەپكى قەدەمدە دادىللىق بىلەن ئوت ئاچقانلىقىنى ئاڭلىغانىدىڭ ؛
ئۇزاق ئۆتمەي ناهىيىلىك مەهكىمە شەرئىيىنىڭ مۇپتىلىقىغا تەيىنـ-
لىنىپ ، ئىنسانپەرۋەرلىكى ۋە ئادالەتپەرۋەرلىكى بىلەن خەلقنىڭ
چەكسىز ئىززەت ـ ئىكرامىغا مۇيەسسەر بولغانلىقىنى ، 1936 ـ
يىلى سەئۇدى ئەرەبىستانىغا بېرىپ ، بەيتۇل مۇقەددەسنى تاۋاپ
قىلىپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ، «راشىددىن مۇپتى هاجىم»
دېگەن نام بىلەن تېخىمۇ شۆهرەتلەنگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىڭ ؛
1937ـ يىلى قاغىلىقتا ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن ،
دەسلەپ ئەۋقاپ (مالىيە) مۇدىرى ، كېيىن ئۇيۇشمىنىڭ ئورۇنبا-
سار رەئىسى بولۇپ ، ئاتۇشلۇق تەرەققىيپەرۋەر دىنىي زات ، كاتتا
باي ، ئۇيۇشمىنىڭ رەئىسى ئابدۇۋەلى باي قاتارلىق ئۇيۇشما رەه-
بەرلىرى بىلەن زىچ هەمكارلىشىپ ، ئۇيۇشمىنىڭ رولىنى تولۇق
جارى قىلدۇرۇپ ، ئوقۇتقۇچىلار قوشۇنى بەرپا قىلىپ ، قەلبلەرنى
ئىلىم مەشئەللىرى بىلەن يورۇتقانلىقىنى ، دارىلئېتام ، دارىلئاجى-
زىنلارنى قۇرۇپ ، يېتىم ـ يېسىرلارنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى تۇرمۇ-

شىنى كاپالەتكە ئىگە قىلغانلىقىنى... ئاڭلىغانىدىڭ؛ ھازىر سەن كىرىپ كېتىۋاتقان ھۇرۇنباغ ئىچىدە «ئون ئىككى مۇقام» ۋارىسى تۇردىئاخۇن ئاكا بىلەن بىرلىشىپ بىر مۇزىكىلىق چايخانا ماڭدۇرغانلىقىنى، چايخانا مۇقام، ئەلنەغمە، مەشرەپلەر بىلەن راسا قىزىپ كېتىدىغانلىقىنى، كېيىن راشىدىن مۇپتى ھاجىمنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتىن ياردەم بېرىشى بىلەن بۇ چايخانا كېڭەيتىلىپ، چايدىن باشقا يەنە لەڭمەن، پولۇ، مانتا قاتارلىق ھەرخىل تائاملار سېتىلىدىغان بولغانلىقىنى ئاڭلىغانىدىڭ؛ 1938- يىلى ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىنىڭ يېتەكچىلىكىدە مۇقامچى تۇردىئاخۇن ئاكا، ئوغلى ھوشۇرئاخۇن ۋە قەمبەر ئېلى ئىشان، ئابدۇغوپۇرجان، جۇمە ئىمىن قاتارلىق ئۇيغۇر، ئۆزبېك سەنئەتكارلىرىدىن تەشكىل تاپقان ئون بەش كىشىلىك سانائىنەپىسە قۇرۇلغانلىقىنى، شۇنىڭ بىلەن چايخانا تېخىمۇ كېڭەيتىلىپ، يېنىغا كىچىككىنە بىر سەھنە ياسىلىپ، دەسلەپ مۇقام، ئەلنەغمە، ناخشا، كولدۇرگىلەرنىڭ ئورۇندالغانلىقىنى، كېيىن ئويۇن قويۇش ئورنى چايخانىدىن ئانار بازىرى باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ ئىككى يۈز ئەللىك كىشىلىك زالىغا يۆتكىلىپ، خوتەن ۋىلايەتلىك سانائىنەپىسەدىن قاغىلىق سانائىنەپىسىنىڭ خىزمەتلىرىگە ياردەم بەرگىلى كەلگەن دراماتورگ ئەمەت ئۆمەرنىڭ رېژىسسورلۇقىدا مەيدانغا كەلگەن «ئۇيۇشقان كۈچ»، «قۇياش قىزى»، «قارا چوقۇر»، «غېرىب - سەنەم»، «پەرھاد - شىرىن»، «تاھىر - زوھرا»، «ئەييار تاز» قاتارلىق سەھنە ئەسەرلىرىنىڭ ئوينالغانلىقىنى ئاڭلىغانىدىڭ ھەم ئىسكەندەر بىلەن راشىدىن مۇپتى ھاجىمنىڭ ھوزۇرىغا كېلىپ، نەۋائىي، سوپى ئاللايار، خوجا ھاپىز، ھۇۋەيدا... لارنىڭ ئەسەرلىرىنى ئۆگىنىۋاتقان كۈنلەردە، بۇ ئويۇنلارنى بىرقۇر كۆرۈپ بولغانىدىڭ. ئەگەر ئاتا - ئاناڭ تەڭلا كېسەلگە چۈشۈپ قېلىپ، ساڭا ئېھتىياجلىق بولۇپ قالمىغان بولسا، ئۇستازىڭ بىلەن بىر يىل بولار - بولمايلا خوشلاشمىغان، ئۇستازىڭنىڭ ئوغلى ئابدۇلھەمىدتەك، دوستۇڭ ئىسكەندەردەك ياپياش تۇرۇپلا ئىلىمدە كامالەتكە يەتكەن بولاتتىڭ؛

قىساسىڭنى قەستەنگە ئۇنتۇپ، يېرىم يولدىلا غايە ۋە ئېتىقادىڭدىن يېنىۋېلىپ، قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قېلىپ، بىچارە - مىسكىن، غېرىب - غۇرۇۋا، ۋىجدان - غۇرۇرسىز، قۇرۇق ئۇستىخان ئادەمگە ئايلىنىپ قېلىپ، داداڭدىن ۋاقىتسىز ئايرىلىپ قالمىغان بولاتتىڭ. گەرچە سېنىڭ راشىدىن مۇپتى ھاجىمدىن ئۆگەنگەنلىرىڭ ناھايىتى ئاز بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ھەققىدە بىلىدىغان - ئاڭلىغانلىرىڭ ئەنە شۇنداق كۆپ ئىدى. ئەمما، سەن راشىدىن مۇپتى ھاجىم ھەققىدە شۇنچە كۆپ نەرسىلەرنى بىلگىنىڭ بىلەن، لېكىن ئۇنىڭ بىر ئاي بۇرۇن قوشراپتا قوماندانلىق شتابىنىڭ كېڭەشمە يىغىنىغا قاتنىشىپ، قاغىلىقنى ئازاد قىلىش توغرىسىدا قىممەتلىك پىكىر - تەكلىپ، مەسلىھەتلەرنى بەرگەنلىكىنى، يىغىندىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، گومىنتۇەن بىلەن جىڭساجۇي (ساقچى ئىدارىسى)نىڭ مۇداپىئە خەرىتىسىنى نۇرغۇن ئالتۇن - كۈمۈشكە سېتىۋېلىپ، شتابقا يەتكۈزۈپ بەرگەنلىكىنى بىلمەيتتىڭ. شۇڭا، يىڭىنچىدىن «مالنىڭ» — قورال - ياراغلارنىڭ راشىدىن مۇپتى ھاجىمنىڭ ئۆيىدە ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ قۇلىقىڭغا ئىشەنمەيلا قالغانىدىڭ.

«كەينىمدە پايلاقچى بارمۇ تېخى...»

سەن يولنىڭ ياقىسىغىراق چىقىپ، شىرەڭنىڭ شوينىلىرىنى چىڭىتقان بولۇپ ئەتراپقا چاندۇرمايلا بىرقۇر قاراپ چىقتىڭ. ھېچبىر پايلاقچى باردەك قىلمايتتى — ھەر كىم ئۆز يولى بىلەن ئۆز ئىشىغا كېتىۋاتاتتى.

سەن چايخانىغا كىردىڭ. چايخانا خۇددى تىنچلىق يىللىرىدەك، سەنئەتخۇمار كىشىلەر بىلەن لىق تولغانىدى. ساڭا چايخانىنىڭ بىر بۇلۇڭىدىن ئارانلا ئورۇن تەگدى. چايخانا ئىللىق ئىدى. سەن تەلپىكىڭنى ئۇستۇنرەك قىلىۋېتىپ، ئەتراپىڭغا قارىدىڭ. ساڭا قارىغىلى ھېچكىمنىڭ چولىسى يوق — ھەممىنىڭ كۆزى، قۇلىقى سەھنىگە قادالغانىدى. چۈنكى، سەھنىدە تۇردىئاخۇن ئاكا بىلەن ئوغلى ھوشۇرئاخۇن تەمبۇر بىلەن ساتارنى تەڭكەش قىلىپ

«راك مۇقامى»نىڭ پەشروسىنى ئورۇنداۋاتاتتى :

ئالەم ئەھلىدىن كۆڭۈلنىڭ مۇددەئاسى قالمادى ،
ئۆتتى ئۇمرۇم ، ئۇشبۇ ئالەمنىڭ ۋەفاسى قالمادى .

بار ئىمىشدۇر دەھرنىڭ ئانچە بەلاسى جانىمە ،
بارغالى ئۇل سەۋرى گۈلشەنىنىڭ ھەۋاسى قالمادى .

ئەي ئايازى ، جان بېرىپ ئۆزنى خەلاس ئەتمەك كېرەك ،
مۇندىن ئۆزگە ھېچ بىر دەردنىڭ دەۋاسى قالمادى .

ئىلھامبەخش ئېزگۈ كۈيلەر ئەنە شۇنداق مۇڭ بىلەن ئاخىرلى-
شىۋىدى ، ھەممەيلەن ئۇلۇغ - كىچىك تىنىشىپ ، پىيالىلىرىنى
قولىغا ئېلىشتى . سەن خۇددى يىڭىنچى دېگەن پايلاقچى ئارقاڭدىن
دەمبەس قەدەم كېلىپ ، سېنى تۇتقۇن قىلىدىغاندەك ، ئىشىككە
بويۇنداپ قارىدىڭ . ھېچكىم كىرمىدى . دەل شۇ چاغدىلا ئاندىن
بىر مۇلازىم ئالدىڭغا كېلىپ :
— يىگىت ، سىزگە نېمە لازىم ؟— دەپ سورىدى .
سەن بىلىڭدىكى قۇنى يېشىۋېتىپ جاۋاب بەردىڭ :
— چاي ، مانتىدىن ئوننى .
مۇلازىم يېنىڭدىكى ئوتتۇرا ياشلىق بىر كىشىدىن سورىدى :
— سىلىچۇ ؟
— لەڭمەن .
— يېرىمما ، پۈتۈنما ؟
— يېرىم ، يېزىلىق ئەمەس مەن پۈتۈن لەڭمەن يېگىلى .
مۇلازىم ئۇنىڭ يېنىدىكى ياشقىنە بىر يىگىتتىن :
— ئۆزلىرىچۇ ، غوجام ؟— دەپ سورىۋىدى ، ئۇ ناھايىتى ئەپ-
چىللىك بىلەن جاۋاب بەردى :
— پۈتۈن ، بازارلىق ئەمەس مەن يېرىم لەڭمەن يەپ ، قورسى-

قى تويماي ئاش سۈيىگە نان چىلاپ يېگىلى .
«پاراققىدە» كۆلكە كۆتۈرۈلدى . سەنمۇ ھوزۇرلىنىپ شۇنداق
كۈلدۈڭكى ، كۆزلىرىڭدىن قويۇلغان ياش كۆڭلۈڭدىكى پايلاقچى
ھەققىدىكى تەشۋىشنى غەرق قىلىۋەتتى ، ھەتتا قۇلاق تۈۋىڭچە
قىزىرىپ كەتكەن ھېلىقى چاقچاق باشلىغان ئادەمنىمۇ .
مۇلازىممۇ كۈلكىسىنى باسالمىغان ھالدا قېشىڭلاردىن كەت-
تى . كۆزۈڭنىڭ قۇيرۇقىدا نەزەر سالدىڭ ، ھەممىسى تاماق يې-
يىش ، چاي ئىچىش بىلەن بولۇپ كېتىشكەنىدى . شۇڭا ، سەنمۇ
كېرىلىپ ئولتۇرۇپ ، تامىقىڭنى ئالدىرىماي يېيىشكە باشلىدىڭ .
ئۇنىڭ ئۈستىگە ئالدىرىشىڭنىڭمۇ ھاجىتى يوق ئىدى . چۈنكى ،
بىرىنچىدىن ، ئۇستازىڭنىڭ ئۆيىگە ھەر ئېھتىمالغا قارشى قاراڭغۇ
چۈشكەندىن كېيىن بارمىساڭ بولمايتتى ؛ ئىككىنچىدىن ، كەينىمدە پاي-
لاقچى باركەن دەپ ، ۋەزىپىنى ئورۇندىمايلا ئالدىراپ - سالدىراپ
قېچىشقا بولمايتتى ؛ ئۈچىنچىدىن ، مەيلى قانداق بولمىسۇن ، ۋەزى-
پىنى چوقۇم ئورۇندىمىساڭ بولمايتتى . ئورۇندىيالامسەنمىكىن ؟
چوقۇم ئورۇندايمەن !
سەن ۋەزىپىنى بىر جېنىڭ بىلەن ئەمەس ، مىڭ جېنىڭ بىلەن
ئورۇنداش قارارىغا كەلگەنىدىڭ . شۇڭا ، تاماق كېلىپ بولغۇچە بۇ
ھەقتە ئەمدىلا پىلان تۈزۈشكە باشلىۋىدىڭ ، پىلانىڭنىڭ مۇقەددىمى-
سىنى بىقىنىڭدىكى ئىككىيلەننىڭ دېيىشكەن گەپلىرى ئۈزۈۋەتتى :
— ئاخشاملىقا «ئەييار تاز»نى قويىدىكەن ، بارامسەن ؟
— سەنچۇ ؟
— مەن چوقۇم بارىمەن .
— ئەجەب تويمايدىكەنسەن شۇ «ئەييار تاز»غا .
— كۆرسەم كۆرگۈم كېلىدۇ .
شۇنداق ، سېنىڭمۇ «ئەييار تاز»نى كۆرسەڭ كۆرگۈڭ كېلەت-
تى . ئۇستازىڭدىن ساۋاق ئېلىپ يۈرگەن كۈنلىرىڭدىمۇ ئۇنى ئىس-
كەندەر بىلەن كۆرۈپ - كۆرۈپ قانمىغانىدىڭ . چۈنكى ، «ئەييار
تاز» ئاجايىپ قىزىقارلىق كۈلدۈرگە ئىدى . ئۇنىڭدا بىر مۇتتەھەم

يىگىت بىلەن بىر بىشەم خوتۇننىڭ ئائىلە ماجىراسى تەسۋىرلىنەت-
تى . ئۆمرىدە كۆلۈپ باقمىغان ئادەم ، ھەتتاكى ئازاب - ھەسرەت
دەرياسىدا ئۈزۈپ يۈرگەن ئادەممۇ «ئەييار تاز»نى بىر كۆرسە ،
بولۇپمۇ «ئەييار تاز»نىڭ مۇنۇ قوشاقنى ئوقۇپ تۇرۇپ ، خوتۇننى
ئۇرۇشقا تەمشەلگەن كۆرۈنۈشنى بىر كۆرىدىغان بولسا ، ئىختىيار-
سىز كۈلۈپ تاشلايتتى :

پەيغەمبەرمۇ چاچ قويغان ،
خوتۇننى ئاچ قويغان .
ئۇنىمىسا گېپىگە ،
بىقىنىغا گاچ قويغان .

گەرچە بۇ جىمىكى پەيغەمبەرلەرنىڭ پەزىلىتىگە مۇخالىپ قو-
شاق بولسىمۇ ، لېكىن سەنئەتلىك خۇسۇسىيىتى بىلەن كىشىلەرگە
ھۇزۇر بەخش ئەتمەي قالمايتتى .
مۇقام يەنە باشلاندى . سەن ئىچىۋاتقان چېيىڭنى قويۇپ ،
مۇقامغا قۇلاق سالدىڭ :

سەنەمنىڭ دەردىنى دەفتەر قىلىپ خەتكە پۈتۈپ بولماس ،
ئانىڭ ئەسرارىنى بىفەھملەرگە شەرھ ئېتىپ بولماس .

جۇدالىق خەنجەرى بىرلە يۈرەكىم چاك - چاك بولدى ،
يۈرەك زەخمىن ئاچىپ بىدەردلەرگە كۆرسەتىپ بولماس .

فەلەكنى ئەختەرىن قىلسا بىلەدۇرلار ھىسابىنى ،
يۈرەكىم زەخمىنىڭ ھەرگىز ھىسابىنى بىلىپ بولماس .

ئەلەم تارتىپ يۈرەكىمدە قارا كۆز دەپ تۆكۈلگەن ياش ،
قازانىنىڭ ئاستىغە ئوت ياقماغۇنچە قايناتىپ بولماس .

ھۇۋەيدا ، ھەر ئىشىكىم بىمۇشەققەت بولماغاي ھاسىل ،
مۇشەققەت تارتماغۇنچە يار ۋەسلىگە يېتىپ بولماس .

ئۈمىدبەخش كۈيلەر تۈگىشى بىلەن سەنمۇ خۇددى باشقىلاردەك
ئېغىر ئۇھسىنىپ قويدۇڭ ، ئۇلۇغ - كىچىك تىنىدىڭ . كىمدۇر
بىرىنىڭ : «ئاھ ، خۇدا ، ئۆزۈڭ بار !...» دېگەن ئىلتىجاسىغا پەقەت
يۈرىكىڭدە ھەمدەم بولدۇڭ...
گۇگۇم باستۇرۇپ كەلگەندى . سەن ئورنۇڭدىن تۇرۇپ ،
ئېزگۈلۈك ، گۈزەللىك ۋە سەنئەت بىلەن تولغان بۇ چايخانىدىن
چىققۇڭ كەلمەي چىقىپ كەتتىڭ . باغدىن چىقىپلا ناۋادا كەينىمدە
پايلاقچى بولسا ، ئېزىقتۇرۇۋېتەي دەپ ئويلاپ ، ئىلدام قەدەملەر
بىلەن ھېلى ئۇ كوچىغا ، ھېلى بۇ كوچىغا كىرىپ قويۇپ ، ئاخىر
تۆگىچى كوچىسىغا كىرىپ كەلدىڭ . كەينىڭدە ھېچبىر پايلاقچى
باردەك قىلمايتتى .
پايلاقچى بولسىمۇ ئېزىقىپمۇ كەتتى باياتىنىنىڭياقى...
سەن شۇنداق ئويلاپ ھويلىغا كىردىڭ . ئۇستازىڭ بىلەن قىس-
قا ، جىددىي ھال - ئەھۋال سوراشقاندىن كېيىن ، كېلىش مەقسىد-
تىڭنى ئېيتتىڭ . ھەر ئىككىڭلار ئويغا پاتقانىدىڭلار . چۈنكى ،
ئۆينىڭ ئەتراپىدا «پايلاقچى يوق» دەپ ھېچكىم بىرنەرسە دېيەل-
مەيتتى . سەن بىردىنلا ھويلىدىكى ئوتۇن بېسىقلىق تۇرغان هارۋى-
نى كۆز ئالدىڭغا كەلتۈردۇڭ - دە ، ئەقىل تېپىپ :
— مۇنداق قىلىلى ، ھاجىم . ھويلىدىكى ئوتۇن بېسىقلىق
هارۋىنى ماڭا قېتىپ بەرسىلە ، مەن ھەيدەپ ماڭاي . ئەگەر پايلاقچى
بولسا ، چوقۇم كەينىمدىن ئەگىشىپ ماڭىدۇ . سىلى باللار بىلەن
قوراللارنى باشقا يەرگە يۆتكىۋەتسىلە .
ئۇستازىڭ ماقۇل بولدى . چۈنكى ، بۇنىڭدىن باشقا ئامال يوق
ئىدى .
سەن ئوتۇننىڭ ئۈستىگە بىر ئەسكى كىگىزنى يېپىپ ، هارۋى-
نى ھەيدەپ دەرۋازىدىن چىقتىڭ - دە ، پايلاقچىلارنىڭ دىققىتىنى

ئۆزۈڭگە تارتىش ئۈچۈن، قەستەن ئېشەكنى تاياق بىلەن راسا قويۇپ: «خىتا - خىت! ھە-ۋ، بەرمىگەن بوغازنى يېمىگەن قوتا!» دېگىنىڭچە تۆگىچى كوچىسىدىن بەشئېرىق كوچىسىغا، بەشئېرىق كوچىسىدىن گۈمبەز ئالدىغا كەلدىڭ، جىمجىت.

قەغەزچى مەھەللىسىگىچە مېڭىپ باقاي قېنى. شۇ يەرگىچە تىنچلىق بولسا، يېنىپ كېتەي.

سەن شۇنداق ئويلاپ مېڭىۋەردىڭ. دەل قەغەزچى مەھەللىسىگە بارغاندا، ئالدىن:

— توختا! — دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى.

سەن توختىدىڭ، ئېشىكىڭنى ناھايىتى تەستە توختاتتىڭ.

— نېمە ئادەم سەن؟

— ئوتۇنچى.

ئېشىكىڭ يەنە مېڭىپ كەتتى. ئۇنى نوختىسىدىن سىلكىپ تارتىپ، باياتىنقىدىنمۇ تەستە توختاتتىڭ، خۇددى ھېلىقى سۆگەتنىڭ ئاستىدا قالغان تاپانچاڭ ھەققىدىكى سېغىنىش ھېسسىياتلىرىڭنى توختىتالمىغاندەك. سۆيۈملۈك تاپانچاڭ كۆزۈڭدىن ئۈچۈشقا باشلىغانىدى، گوياكى سۆيۈملۈك خوتۇنۇڭ زۇمرەتنىڭ گۈزەل سىيماسى كۆز ئالدىڭدىن ئۇچقاندەك.

— ھارۋىدىكى نېمە ئۇ؟

— ئوتۇن.

— ئوتۇن؟ ھىم، ئوتۇنمىش تېخى! قورالدۇ؟

يۈرىكىڭ قارت قىلىپ قالدى.

خەپ، تاپانچام بولغان بولسا خۇدى! قورالنىڭ نېمىلىكىنى كۆرسىتىپ قويايتتىم سەنلەرگە.

— نېمە چۆرگىلىتىپ يۈرسەن ئەمىسە ئوتۇنۇڭنى؟

— ساتالماي... ناۋايلار ئالامتىكى دەپ...

— ھاجىمنىڭ ھويلىسىدىن ئاچىقتىڭ يا ئەمىسە؟

— ئاپتى، ھويلىسىغا ئەكىرىپ بولغاندا، دېيىشكەن پۇلنى بەرگىلى ئۇنىمىدى. شۇڭا، ياندۇرۇپ چىقتىم.

سەن ئۇن نەچچە چېرىكنىڭ قورشاۋىدا قالغانىدىڭ.

— ئاختۇرۇڭلار! — دېدى چېرىكلەرنىڭ بىرى.

بىر چېرىك ئارغامچىنى شارتتىدە كېسىۋىدى، ئوتۇنلار يەرگە «تاراڭ - تۇرۇڭ» تۆكۈلۈپ، خۇپتەنگە ئېيتىلغان مۇڭلۇق ئەزان كۈيىدىن مەستخۇشلانغان نۇرلۇق يۇلتۇزلارنى دىرىدە چۆچۈتۈۋېتىشتى.

چېرىكلەر ئوتۇنلارنىڭ ئارىسىنى ئاختۇرۇپ، ھېچنېمە تاپالمىغاندىن كېيىن، بىر ئېغىزدىن ئىنكاس قايتۇرۇشتى:

— ھېچنېمە يوقكەن.

— بىزنى ئالداپتۇ.

بىرى ئالدىڭغا دىۋەيلەپ كېلىپ: «تامامدى! ...» دەپ سېنى تۆت تەستەك ئۇرۇۋەتتى.

يۈزۈڭ كۆيۈشۈپ شۇنداق ئاغرىپ كەتتىكى، كۆكتىكى ياقۇت يۇلتۇزلار توپلىشىپ، ئاۋۋال كۆزۈڭگە بىر - بىرلەپ كىرىشكە، ئاندىن يەنە بىر - بىرلەپ چىقىپ كېتىشكە باشلىدى.

— راستتىنلا ئالدىنىپتۇق! — دېدى بىرى ھەسرەت بىلەن، — تېز بولۇڭلار، ھاجىمنىڭ ئۆيىگە بارىلى!

تۆت نەپەر چېرىك سېنى يالاپ، جىڭساجۇيگە ئېلىپ ماڭدى. باشقىلىرى پالاقشىپ تۆگىچى كوچىسىغا كىرىپ كېتىشتى.

سەن كېتىۋېتىپ يىڭنىچى بىلەن خوشلاشقاندىن بېرى كەينىڭدە پايلاقچى بارلىقىنى، بېلىقنىڭ يوغىنىنى تۇتۇش ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ يىپنى ئۇزۇن قويۇپ بەرگەنلىكىنى جەزم قىلدىڭ. ئەمما، يىڭنىچىنىڭ سەندىن ئايرىلىپلا قولغا ئېلىنغانلىقىنى، ھەممە قىيناققا چىداپ، لېكىن زەكىرىگە قىل تىقىلغاندا زادىلا چىدىيالماي، قورال - ياراغلارنىڭ راستىدىن مۇپتى ھاجىمنىڭ ئۆيىدە ئىكەنلىكىنى، سېنىڭ «مال»غا — شۇ قورال - ياراغلارغا كەلگەنلىكىڭنى ئىقرار قىلىپ قويغانلىقىنى قىياس قىلالمىدىڭ.

ھاجىم قوراللارنى يۆتكىۋېتىپ بولالىغانمىدۇ؟ ئۆزىنى، بالا - چاقىلىرىنى چەتكە ئېلىشقا ئۈلگۈرەلىگەنمىدۇ؟

بىلمەيتتىڭ؛ ئوغۇللىرى ئارقىلىق قورال - ياراغلارنى ئارقا ئىشىكتىن يۆتكىۋېتىپ، ئۆزى ئەمدىلا «قاچاي» دەپ تۇرۇشىغا ھويلىغا چېرىكلەر باستۇرۇپ كىرىپ، خۇددى سەندەكلا قولغا ئېلىنغانلىقىنى بىلمەيتتىڭ.

سوراقخانىغا ئەكىرىلدىڭ. سوراقخانىنى گازۋاي چىراغ گۇڭگا يورۇتۇپ تۇراتتى. ئۇدۇلدا ئاقپىشماق، بېلىق كۆز بىر سوراقچى، ئىككى ياندا قوللىرىدا سىم قامچىلىرى يىلاندەك تولغىنىپ تۇرىدىغان ئىككى چاپارمەن سېنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ تۇراتتى. يەنە بىر ياندا — چوغداندا قىپقىزىل چوغلار خۇددى يۈرىكىڭدەك يالىلداپ، يۈرىكىڭنى داغلاش ئۈچۈن بىرقانچە داغمالنى قىزىتىۋاتاتتى.

سوراقچى ئىككى چاپارمىنىگە كۆز قىسىۋىدى، ئۇ ئىككىسى كېلىپ، قولۇڭنى قايرىپ تۇتۇپ، گەدىنىڭدىن ئىتتەرگىنىچە بىر تۆمۈر رېشاتكىنىڭ ئالدىغا ئەكېلىپ، «ئاۋۇنى كۆرۈپ باق» دېگەندەك قىلىپ، بېشىڭنى رېشاتكىغا تىرىدى. سەن كۆزۈڭنى يوغان ئېچىپ قارىدىڭ. بىرى ئىككى قولىدىن ئېسىپ قويۇلغانىدى. سەن ئۇنىڭ يىگىنچى ئىكەنلىكىنى جەزم قىلدىڭ. ئەمما، ئۆلۈك - تىرىكلىكىنى جەزم قىلالمىدىڭ. چۈنكى، ئۇنىڭ بېشى كۆكسىگە چاپلىشىپ قالغان، يالىڭاچلانغان تېنىنىڭ ساق يېرى قالمىغان، سىرغىپ چۈشكەن قانلار ئۇيۇلۇپ قېتىپ قالغانىدى. بۇنى كۆرۈپ يۈرىكىڭ پىژژىدە قىلىپ ئېچىشىپ كەتتى، تېنىڭ سىرقىراپ، سىلكىنىپ كەتتىڭ. چاپارمەنلەر سېنى سوراقچىغا قاراتتى. سېنىڭ بۇ روھىي ھالىتىڭدىن ئۈمىدلىنىپ قالغان سوراقچىنىڭ چېھرىگە ۋىللىدە رەزىلانە كۈلكە يۈگۈرۈپ قالغانىدى. سەن ئىچىڭدە شىۋىرلاپ قويدۇڭ: «ھىم، ئۇخلاپ چۈشۈڭ!...»

سەنمۇ يالىڭاچلىنىپ ئېسىلدىڭ، خۇددى يىگىنچىدەكلا. سوراق باشلاندى:

— قورال - ياراغلار نەدە؟

— ...

— پارتىزانلار قاچان، قەيەرگە يىغىلماقچى؟

— ...

سەن ھەممىدىن تېنىپلا تۇرۇۋالدىڭ، گەرچە تېنىۋېلىشقا بولمىسىمۇ. سىم قامچىلار تاراسلاپ تېگىشكە باشلىدى. تولغاندىڭ، يۇلقۇندۇڭ، ئەمما ۋارقىرىمىدىڭ. لېۋىڭنى چىڭگىدە چىشلەپ، يەنە سەمەندەرلەرچە خىسلىتىڭنى نامايان قىلىپ، سوراقچىنى ھەيران قالدۇرۇۋەتتىڭ. ئاخىر قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى ئۈستىگە گۈپپىدە يىقىلىپ، ھوشۇڭدىن كەتتىڭ...

ئەتىسى سەھەردىلا يەنە سوراقخانىغا ئەكىرىلىپ، ئاخشامقىدەكلا رېشاتكا ئالدىغا ئەكېلىنىپ، بېشىڭ رېشاتكىغا تىرەلدى. ئەمما، بۇ قېتىم كۆرگىنىڭ يىگىنچى بولماستىن، ئۇستازىڭ راشىددىن مۇپتى ھاجىم بولدى. ئۇنىڭ ھالى يىگىنچىنىڭ ھالىدىنمۇ بەتتەرئىدى: قىپقىزىل مەڭزى، قاپقارا ساقال - بۇرۇتلىرى پېشانىسىدىن ئاققان قان بىلەن قىپقىزىل بويالغانىدى. يالىڭاچ تېنىدىكى قامچا ئىزلىرىدىن قان تەپچىرەپ تۇراتتى.

— قورال - ياراغلار نەدە؟

— مەندە قورال - ياراغ يوق!

— پارتىزانلار قاچان، قەيەرگە يىغىلماقچى؟

— بىلمەيمەن!

— ...

— ...

ئۇستازىڭ سوئاللارغا تولىمۇ زەئىپ، ئەمما كەسكىن جاۋاب بېرەتتى. ئاخىر ئىچى پۇشۇپ كەتكەن سوراقچى بىرنەرسىلەرنى دېۋىدى، ئۇستازىڭنى تولا ئۇرۇپ ھېرىپ قالغان چېرىك قامچىسىنى تاشلاپ، ئۇنىڭ سول قولىنى بىر كۆتەككە بېسىپ، ئايپالتىنى تەڭلەپ تۇرۇپ سوراقچىغا قارىدى. سوراقچى يەنە سورىدى:

— ئېيتە، قورال - ياراغلار نەدە؟ پارتىزانلار قاچان، قەيەرگە يىغىلماقچى؟

— بىلمەيمەن!... مېنىڭ پارتىزانلار بىلەن ئالاقەم يوق!

— بۇنى تونۇمسەن ؟
هاجىم بېشىنى ناھايىتى تەستە كۆتۈرۈپ ، ساڭا قاراپ :
— ياق !— دەپ جاۋاب بەردى .
سوراقچى كارنىيى يىرتىلىپ كەتكۈدەك سەت ۋارقىراپ بۇي-
رۇق قىلدى :
— كەس !
ئايپالتىنى تەڭلەپ تۇرغان چېرىك راشىددىن مۇپتى هاجىم-
نىڭ چىمچىلاق بارمىقىنى گاچچىدە قويۇپ كېسىۋەتتى ، يۈرىكىڭ-
نىڭ بىر پارىسىمۇ ! ئۇستازىڭ ۋارقىرىدى - چىرقىرىدى ، خۇد-
دى يۈرىكىڭدەك ؛ تولغاندى ، يۇلقۇندى ، پىلتىڭلىدى ، مىسالى يۈ-
رىكىڭدەك ؛ چېرىكنى تىللىدى ، قارغىدى ، بەئەينى يۈرىكىڭدەك ؛
ئاخىر هوشىدىن كەتتى ، گوياكى يۈرىكىڭدەك !
سەنمۇ ئۇستازىڭ قىينالغان ئۇسۇللار بىلەن قىينىلىپ ، قەل-
بىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسىغا سىڭىپ كەتتىڭ ،
خۇددى ئۇستازىڭدەك !
شۇ كۈنى گۈگۈم بىلەن تەڭ ئۇستازىڭ بىلەن سېنى بىر
ئۈستى ئوچۇق مەپىگە چىقىرىپ ، مەپىنى ئۇيغۇرچە كىيىندۈرۈل-
گەن بىر چېرىككە هەيدىتىپ ، بازار كوچىلىرىنى بىرقۇر ئايلاندۇ-
رۇپ ، يەنە ئايرىم - ئايرىم كامېرغا سولىۋېتىشتى . سىلەر ئۈن-
سىز ، هەرىكەتسىز ، كۆز يېشىسىز ۋىدالاشتىڭلار . ئەمما ، يۈرە-
كىڭلار دەل بۇنىڭ ئەكسىچە ۋىدالاشتى . چۈنكى ، گومىنداڭچىلار-
نىڭ بۇ ساختا كۆرۈنۈشى سىلەرنىڭ ۋىدالىشىۋېلىشىڭلارنىڭ بېشا-
رىتى ئىدى .
شۇ كېچە پولكىڭلار قاغىلىق بازىرىغا هۇجۇم قىلدى . سەن
هايات قالدىڭ . ئەمما ، ئۇستازىڭنى ئىزدەپ تاپالمىدىڭلار . ئاڭلى-
غىنىڭلار پەقەت «هاجىم بىر ئۇيغۇر مەپىكەشىنىڭ مەپىسىگە ئولتۇ-
رۇپ ، ياشقىنە بىر يىگىت بىلەن تۈگمەنئېرىق بويىدا كېتىپ بار-
غاندەك قىلىتتى… بورا بازىرىدا كېتىپ بارغاندەك قىلىتتى… يار
كوچىدا كېتىپ بارغاندەك قىلىتتى… ئوردا كۆلدە كېتىپ بارغان-

دەك قىلىتتى… » دېگەنلەرلا بولدى . شۇنداق بولسىمۇ يەنە ئىزدە-
ۋەردىڭلار . شۇنچە ئىزدىسەڭلارمۇ ، ئۇنىڭ يا ئۆلۈكى ، يا تىرىكى
ۋە ياكى هېچبىر ئىز - دېرىكى تېپىلمىدى .
سىلەر يىگىرمە توققۇز كۈندىن كېيىن قاغىلىقتىن چېكىنىپ
چىقىشقا مەجبۇر بولدۇڭلار . چېكىنىەر - چېكىنىەر يەنە قوشراپقا
كېلىپ توختىدىڭلار .

*　　　*

زۇمرەتنى هەق نىكاھلاپ ئالغان تۇرۇقلۇق قولىنىڭ ئۇچىنى
تۇتالمىسام - هە ؟ ئۆتكەندە مەتسالىنى قۇتقۇزۇۋالمىساممۇ بوپتى-
كەن… ئەمدى هەرگىز قۇتقۇزۇۋالمايمەن . ئالدىمىزدىكى جەڭدە
ئوق تېگىپ ئۆلەرسەن ئىلاهىم !
سەن مەتسالىنى ئېتىۋېتىمەن دەپ پۈتكۈل ۋۇجۇدۇڭ تىت-
رەپ ، يۈرىكىڭ چىدىغۇسىز ئېچىشىپ ، ۋىجدان ۋە قەلبىڭدىكى
گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى سەندىن يىراقلاپ كېتىپ ،
كۆرجۈكنى باسالمىغاندىن كېيىن ، ئۇنى يوقىرىقىدەك قارغاشقا
باشلىغانىدىڭ . قارغىشىڭ تۈتىمۇ قانداق ، بىر قېتىملىق قوچاق-
لاشما جەڭدە بىر دۈشمەن مەتسالىنىڭ قورسىقىغا مىنىۋېلىپ ،
خەنجىرىنى ئۇنىڭ كۆكسىگە تىقىشقا تەمشىلىۋاتاتتى ، چېرىكنىڭ
پىچاق تۇتقان قولىنى تۇتۇۋالغان مەتسالىنىڭ قوللىرىنىڭ بارغان-
سېرى بوشىشىپ كېتىۋاتاتتى . سەن خەنجەرنىڭ ئۇنىڭ كۆكسىگە
يېقىنلاپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قېلىپ ، سۈكۈت قىلماقچى بول-
غان ، لېكىن هەرقانچە قىلىپمۇ سۈكۈت قىلالماي ، ئۇنى يەنە
قۇتقۇزۇپ قالغانىدىڭ .
گەرچە سەن مەتسالىنى ئېتىۋېتەلمىگەنلىكىڭدىن ئۆكۈنمى-
سەڭمۇ ، لېكىن قۇتقۇزۇپ قالغانلىقىڭغا پۇشايمان قىلىپ ، ئۇنى
ئەنە شۇنداق قارغايتتىڭ ؛ ئىرادەڭگە بويسۇنماي ، ساڭا ئاسىيلىق
قىلغان ۋىجدان - غۇرۇرۇڭنى ، هېس - تۇيغۇلىرىڭنى قارغايت-

تىك . قارغىشلىرىڭ تۇتارمىكىن ؟
بىلمەيتتىك . ئەمما ، تۇتۇشىنى داۋاملىق تىلەيتتىك .
«خەپ ، زۇمرەت ، مېنى ئەجەپ بوزەك قىلدىڭىيا سەن ؟ بۇگۈن
بېرىپ...»
سەن شۇنداق پىچىرلاپ ، ئۆزۈڭگە شۇنداق ۋەدە بېرىپ ، پولك
دوختۇرخانىسىغا قاراپ ماڭدىڭ .
ئەمدى سوْرەپ ئاچىقىپ ، كۆتۈرۈپلا باسمەن ، چۈنكى ئۇ
مېنىڭ خوتۇنۇم . بۇ قېتىم قانداق قىلسام قىلىپ ، ئامانىتىمنى
ئالىمەن... ئامانىتىم ساق بولمىسۇنچۇ قېنى !
سەن شۇنداق خىياللار بىلەن پولك دوختۇرخانىسىغا يېتىپ
كەلدىڭ . ئەمما ، زۇمرەتنى تاپالمىدىڭ .

* *

— قويسىلا هوي ، مۇسۇلمان ، كۆن چىقتى .
«پەرىشتە»ڭنىڭ تۇرتۇپ ئويغىتىشى بىلەن كۆزۈڭنى ئاچ-
تىڭ . خىيال ئىلكىدە يېرىم كېچىگىچە ئۇخلىيالماي ، مۇشۇنداق
قاتتىق ئۇخلاپ كەتكەنىدىڭ . ئورنۇڭدىن تۇرۇپ ، ئالدىراپ - سال-
دىراپلا نامىزىڭنى ئوقۇدۇڭ . هاپىلا - شاپىلا ناشتا قىلدىڭ - دە ،
كىتابنى قوينۇڭغا سېلىپ ، سىرتقا قاراپ ماڭدىڭ . ئەتىگەنلىك
ساپ هاۋادىن نەپەسلەنگەچ كىتاب ئوقۇپ كىرمەكچى بولغانىدىڭ .
سەن بىر بېسىپ - ئىككى بېسىپ بېغىڭنىڭ ئارقىسىغا
ئۆتتۈڭ - دە ، قىياق باسقان قاشتا پۇتۇڭنى سۇنۇپ ئولتۇردۇڭ .
قۇياش نەيزە بويى ئۆرلىگەن ، چوپان ۋادىسى يېشىللىققا پۈركەن-
گەن ، چوپان قۇشلىرى مۇشائىرىگە چۈشۈپ كېتىشكەنىدى . سەبىي
قۇياشنىڭ تال - تال نۇرىدا چوپان دەرياسى ۋال - ۋۇل چاقناپ ،
خۇددى دېڭىزدەك چايقىلىپ ئاستا - ئاستا ئاقاتتى .
سەن كىتابنىڭ قاتلاپ قويغان بېتىنى ئېچىپ «قىساس ئوتى»
دېگەن قىسمىنى ئوقۇشقا باشلىدىڭ .

17

قىساس ئوتى

سەن تاجىك پولكىنىڭ كوماندىرى لەشكەرگە يىغلاپ تۇرۇپ
يالۋۇرۇپ ، ئاخىر تاجىك پولكىغا يۆتكىلىپ كەتتىڭ . يەنە يىغلاپ
تۇرۇپ يالۋۇرۇپ هەمشىرىلىكتىن قۇتۇلۇپ ، قولۇڭغا قورال ئې-
لىپ يۇرتۇڭ چوپاننى ئازاد قىلىش جېڭىگە قاتناشتىڭ . بۇ سېنىڭ
تۇنجى قېتىم جەڭگە قاتنىشىشىڭ بولۇپ ، چوپاندىكى دۈشمەنلەر
سىلەرگە ئاران ئىككى سائەتلىك بولغانىدى .
سەن دۈشمەندىن غەنىيمەت ئالغان ئاپتوماتىڭنى مۈرەڭگە ئې-
سىپ ، كېيىكتەك تاقلاپ - تاقلاپ يۇرتۇڭ — شەيخلىغا قاراپ
ماڭدىڭ . خوشاللىقىڭ ئىچىڭگە سىغمايتتى . يوللاردا ئېغىنىغۇڭ ،
سەكرىگۈڭ ، ۋارقىرىغۇڭ ، ناخشا ئېيتقۇڭ كېلەتتى ؛ يوللاردا ئۇچ-
رىغان هەربىر يۇرتدىشىڭ بىلەن ئۇزاق - ئۇزاق مۇڭداشقۇڭ
كېلەتتى ؛ يوللاردا ساڭا هەۋەسلىنىپ قاراپ قېلىشقان توپا چىراي ،
كۆڭلى سۇنۇق سەبىي باللارنىڭ توپىلىرىنى قېقىپ ، باش -
كۆزلىرىنى سىلاپ ، پېشانىسىگە سۆيۈپ قويغۇڭ ، ئۇلارغا ئاپتوما-
تىڭنى تۇتقۇزۇپ ئېتىشنى ئۆگىتىپ قويغۇڭ كېلەتتى ؛ ئۆيمۇئۆي
كىرىپ ، ئازادلىقنىڭ ئاخىر قۇچاق ئاچقانلىقىنى يەتكۈزۈپ قويغۇڭ
كېلەتتى ؛ يۇرتۇڭنىڭ ئۇچار قۇشلىرىغا : «بىزمۇ سىلەردەك ئەر-
كىن - ئازاد بولدۇق» دەپ پەخىرلەنگۈڭ كېلەتتى ؛ يۇرتۇڭنىڭ
هايۋانلىرىغا ، تاغۇ تاشلىرىغا ، گۈل - گىياهلىرىغا... ئېپتىخار
بىلەن بېقىپ : «هەتتا سىلەرمۇ ئازاد - هۆر بولدۇڭلار» دەپ
ئۇلارنىمۇ خۇشاللىق - شادلىقلىرىڭغا ، ئېپتىغارلىنىش هېسسىيات-
لىرىڭغا شېرىك قىلغۇڭ كېلەتتى !
ئاناڭنى كۆرۈشكە ئالدىرىمىغان ، بولۇپمۇ ئاپتومات ئاسقان
گىگانت بويۇڭنى ئاناڭغا كۆرسىتىشكە شۇنچىلىك تەقەززا بولۇپ

كەتمىگەن بولساڭ، بەلكىم شۇنداق قىلىشىڭ مۇمكىن ئىدى.

دەرۋازاڭ ئالدىغا كېلىپ شىپپىدە توختاپ قالدىڭ. چۈنكى، دەرۋازاڭ قۇلۇپلاقلىق تۇراتتى.

ئانام ئاچامنىڭ ئۆيىگە كەتكەن ئوخشايدۇ.

سەن ئاچاڭنىڭ ئۆيىگە ئېتىلىپلا كىردىڭ.

— ئانا! مەن... مەن كەلدىم!

بىراق، ئالدىڭغا ئاناڭ ئەمەس، ئاچاڭ چىقتى. بېلىدىكى ئاققا، بېشىدىكى ئاق لېچەككە قاراپ يۈرىكىڭ جىغغىدە قىلىپ كەتتى.

بالىسى تۈگەپ كېتىپتۇ - دە!

چۈنكى، ئاچاڭنىڭ تۆت ياشلىق قىزىنىڭ ئاغرىپ قالغانلىقىنى ئاڭلىغانىدىڭ.

ئەمما، هازا ئويلىمىغان يەردىن ئېچىلدى:

— ۋاي ئانام!... جەڭچى بالاڭ كەلدىيا، ئانام!... مىلتىق ئېسىپ كەلدىيا، ئانام!

ئۆزۈڭنى ئاچاڭنىڭ قۇچىقىغا ئاتتىڭ. ئاناڭنىڭ قازا قىلىپ كەتكەنلىكىنى بىلىپ، ئاچاڭنىڭ هازىسىغا جور بولدۇڭ. مەھەللىنى هازا، قەلبىڭنى قايغۇ قاپلىدى. مەھەللىدىكىلەر بىردىن - ئىككىدىن كىرىپ:

— ئەلھۆكمىلىللا، قىزىم، سەۋر قىلىڭ. قانداق قىلىمىز ئەمدى، تەقدىر - مۇقەددىر شۇنداقكەن... — دەپ سىلەرنى يىغىدىن ئاران توختاتتى.

سەن ئۆيگىمۇ كىرمەي، كاۋا بارىڭى ئاستىدىكى سۇپىدا ئولتۇرۇپ، ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ يىغلىدىڭ. قۇرۇپ قالغان باراڭغا قونۇۋېلىشقان ئاق قۇشقاچلار ۋىچىرلاشتىن توختاپ، ئازابلىق سۈكۈتكە چۆمۈشكەنىدى.

— ئانام... نېمە بولۇپ قازا قىلدى؟

سەن ئۆزۈڭنى تەستە تۇتۇۋېلىپ سورىدىڭ.

— سەن قېچىپ كەتكەن كۈنى چۈشتە، — دەپ سۆزىنى باشلى-

دى ئاچاڭ، — ئاش ئېتىپ ئولتۇرسام، رابىيە يۈگۈرۈپ كىرىپتۇ «چوڭ ئانامنى چېرىكلەر تۇتۇپ كەتتى» دەپ. يۈسۈپ بەگنىڭ ئۆيىگە قاراپ يۈگۈردۈم. بارسام ئانامنى ئىككى چېچىدىن قاپاقتېرەككە ئېسىپ قويۇپتۇ. ئۆزۈمنى تۇتالماي يىغلىدىم، قاقشىدىم، چاچلىرىمنى يۇلدۇم. ياش ئورنىغا قان تۆكۈپ تۇرۇپ يۈسۈپ بەگكە: «ئوبدان بېگىم، سىلىگە بىر ئۆمۈر قۇل بولۇپ ئىشلەي، ئانامنىڭ گۇناھىنى تىلىۋالسىلا...» دەپ يالۋۇردۇم. بىراق، يۈسۈپ بەگ: «ئاناڭ پوق يېگەن خوتۇنكەن ئۇ! سىڭگەن نېنىنى يېمەي، نېمە قىلىدۇ تاغ ئوغرىلىرىنى قاچۇرۇۋېتىپ؟ پىرقە سەن خەقنى تۇمشۇقلۇقتا چوقۇتماي، قاناتلىقتا سوقتۇرماي ئاسراپ، غېمىڭنى يەپ، تاغ ئوغرىلىرى بىلەن جان تىكىپ جەڭ قىلىۋاتسا، سەنلەر ئۇچۇن جېنىنى پىدا قىلىۋاتسا...»

ئاچاڭنىڭ دېيىشىچە، يۈسۈپ بەگ ئاچاڭنى، ئاناڭنى، ھەممىڭلارنى بىرمۇنچە تىللاپ، گومىنداڭچىلارنى بىرھازا ماختاپ، ئاناڭنى تىلىۋېلىشىڭ ئورنىغا: «خوپ بوپتۇ! ئوبدان بوپتۇ، جاجىسىنى يەپتۇ!... » دەپتۇ.

ئاناڭ جامائەت جۇمە نامىزىدىن يانغۇچە شۇنداق ئېسىقلىق تۇرۇپتۇ. يۇرت - جامائەت مەسچىتلەردىن ھەيدەپ كېلىنىپ، قاپاقتېرەك تۈۋىگە توپلىنىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئاناڭنىڭ توققۇز يېرىگە ئوق ئېتىلىپ قىيناپ ئۆلتۈرۈلۈپتۇ...

— يىگىتلەرنى ئانامنىڭ قاچۇرۇۋەتكەنلىكىنى چېرىكلەر قانداق بىلىپ قاپتۇ؟ — دەپ سورىدىڭ سەن ئاخىردا.

— سىلەر ئايپالتىنى تاشلاپ قويۇپ كېتىپتىكەنسىلەر. دادام ئايپالتىنىڭ سېپىغا ئۆزىنىڭ ئىسمىنى پىچاق بىلەن ئويۇپ قويۇپتىكەن...

سەۋەنلىكىڭ ئېسىڭگە چۈشۈپ، يۈرەك - باغرىڭ قايتىدىن ئۆرتەندى. ئۆكسۈشلىرىڭ تېخىمۇ ئەۋجىگە كۆتۈرۈلدى.

«ئانا، جېنىم ئانا، مېنى كەچۈرگىن!... سەۋەنلىكىمنى كەچۈرگىن!»

ئازابلىق كۆز يېشىڭ تاراملاپ تۆكۈلەتتى .

سەن ئورنۇڭدىن تۇرۇپ ، ئاپتوماتىڭنى چىڭگىدە قامااللىدىڭ .

قەلبىڭدە قىساس ئوتى يېلىنجىدى ؛ تومۇرلىرىڭدا غەزەپ ـ نەپرەت مەۋج ئۇردى ؛ ۋۇجۇدۇڭدا ئۇلۇغۋار قەسەم ئەكس ئەتتى .

سەن مۇھەببەت ئۈچۈن ئەمەس ، قىساس ، ئازادلىق ، باراۋەرلىك ئۈچۈن جەڭگاھقا قاراپ ماڭدىڭ . ئاچاڭ ، قوشنا ـ قولۇملىرىڭ ساڭا نۇسرەت تىلەپ قالدى .

* *

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم !

سەن كىتابتىن بېشىڭنى كۆتۈرۈپ ، جامائەتنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئالدىڭ . ئۇلارنىڭ ئارىسىدا مەتسالىمۇ بار ئىدى . ئۇ يوغان بىر كۆك ئېشەككە مىنىۋالغان ، بېشىغا قازاندەك سەللە ئورىۋالغان ، خىزىرنىڭ ساقىلىدەك ئاپئاق ساقاللىرى سەھەر شامىلىدا يەلپۈنۈپ تۇراتتى .

— سەمەندەرئاخۇن ، قوپاڭلا ، تارئاغزىدا نەزىر باركەن ، بېرىپ كېلىلى ، — دېدى مەتسالى .

سەن چىرايلىق رەت قىلدىڭ :

— تازا مىجەزىم يوق ، سىلەر بېرىپ كېلىڭلار .

ئۇلار ئۇزاپ كېتىشتى . ئەمما ، خىياللىرىڭ مەتسالىنىڭ ئېشىكىگە مىنگىشىۋالغانىدى .

18

ئاخىر پۇرسەت كەلدى ، لېكىن يۈرىكىڭ تىترەپ ، پۇت ـ قولۇڭنىڭ ماغدۇرى قېچىپ ، كۆرجۈكنى يەنە باسالمىدىڭ .

چۈنكى ، سەن زۇمرەتنىڭ ھېساب ئېلىشىدىن ئەمەس ، ۋىجدانىڭنىڭ ھېساب ئېلىشىدىن قورققانىدىڭ ؛ زۇمرەتتىن ئايرىلىپ

قېلىشتىن ئەمەس ، قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت سادادىن ئايرىلىپ قېلىشتىن قورققانىدىڭ . لېكىن ، قەلبىڭ يەنىلا شۇملۇقتىن ، تىلىڭ شورلۇق قارغاشتىن خالىي ئەمەس ئىدى : «ئىتتىكرەك ئوق تېگىپ ئۆلەرسەن ئىلاھىم !...»

ئەپسۇسكى ، ئوق ئۇنىڭغا ئەمەس ، ساڭا تەگدى .

بۇ يۇلتۇزلار چاراقلاپ يېنىپ تۇرغان قاراڭغۇ بىر كېچە ئىدى . مەتسالى ، سەن ، ئىسكەندەر ئۈچىڭلار پوسكامنىڭ كۆيباغ يېزىسىغا ئاخبارات ئالغىلى كەلگەنىدىڭلار .

— ئىككىڭلار مۇشۇ يەردە قاراپ تۇرۇڭلار ، مەن باراي ، — دېدىڭ سەن .

مەتسالى بىلەن ئىسكەندەر تاپانچىسىنى چىقىرىپ ، بىر دۆڭغاق سۆگەتنىڭ دالدىسىدا قالدى . سەن ئېھتىيات بىلەن بىر بېسىپ ـ ئىككى بېسىپ ئۆستەڭ بويىدىكى بىر پور تېرەكنىڭ تۈۋىگە كېلىپ ، ئەتراپقا كۆز يۈگۈرتتۈڭ . ئوڭ تەرەپ سايلىق بولۇپ ، قورام تاشلار قارىيىپ كۆرۈنەتتى ، خۇددى قەبرىستانلىقتەك . سول تەرەپتىكى جىگدىلىك ئۇيقۇغا غەرق بولغانىدى ، گوياكى كۆجۈم مەھەللىدەك . پەقەت ئۆستەڭ سۈيىلا ئۇخلىمىغان ، تەشۋىشلىك شىۋىرلايتتى . سەن تېرەكنىڭ كاۋىكىغا قولۇڭنى تىقتىڭ .

«يوقىيا ؟»

يەنە كولىدىڭ ، ئاختۇردۇڭ ؛ قايتا ـ قايتا ئاختۇردۇڭ . قولۇڭغا پوردىن باشقا ھېچ نەرسە چىقمىدى . ئىككىنچىسىگە بەلگە بېرىشكە تەمشىلىۋېدىڭ ، قورام تاشلار ئارىسىدىن بىر ئايالنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپ قالدى :

— پارول .

«پارول ؟»

سەن ھەيران قالدىڭ . پولك كوماندىرى ساڭا بۇ ھەقتە بىرنەرسە دېمىگەنىدى . ئۇنىڭ ئۈستىگە ، سەنمۇ بىلمەيدىغان نامەلۇم ئالاقىچىنىڭ بۇ يەرگە كېلىشى ، سەندىن «پارول» سورىشى

بەلگىلىمىگە خىلاپ ئىدى . شۇنداق بولسىمۇ ، سەن ئەمدى پارولغا جاۋاب بەرمىسەڭ بولمايتتى .

— كۆك كەپتەر ،— دېدىڭ سەن ئۇ ئاران ئاڭلىغۇدەك قىلىپ ۋە سەنمۇ ياندۇرۇپلا سورىدىڭ ،— پارول ؟

ئەگەر پاروللار توغرىلانمىسا ، بىر مەيدان ئېتىشىش باشلىناتتى . شۇڭا ، ئۆزۈڭنى تېرەكنىڭ دالدىسىغا ئېلىپ ، ئۇنىڭغا تاپانچىنى توغرىلاپ ، ئوق چىقىرىشقا تەل بولۇپ تۇردۇڭ .

سەن پارولنىڭ توغرا چىقىشىنى شۇ قەدەر ئارزۇ قىلاتتىڭ ؛ هايات قېلىپ ، زۇمرەتنىڭ ۋىسالىغا يېتىشنى شۇ قەدەر ئارزۇ قىلاتتىڭ . چۈنكى ، ئۇنىڭ پىراقى كۆنسېرى جېنىڭغا پېتىپ ، ساڭا بىردەممۇ ئارام بەرمەيۋاتاتتى ؛ ۋىسال كۈنسېرى نازاكەتلىك جىلمىيىپ ، سېنى تەقەززالىق ئىلكىدە ئىزتىراپقا ، ساراسىمىگە سالاتتى .

ئەمما ، سەن كۈتۈلمىگەن جاۋابقا ئېرىشىپ قالدىڭ :

— «پەرىشتە» .

«نېمە ؟ ‹پەرىشتە› ؟»

سەن تېخىمۇ هەيران قالدىڭ ۋە تېخىمۇ سەگەكلىشىپ ، جەڭگىۋار هالەتكە ئۆتتۈڭ .

— بۇ يەرنى دۈشمەنلەر بىلىپ قاپتۇ .

قورام تاشلار ئارىسىدا بىر كۆلەڭگە پەيدا بولۇپ ، سەن تەرەپكە كېلىشكە باشلىدى ، بىراق كۈرجۈكنى باسالمىدىڭ . چۈنكى ، تېرەكنىڭ كاۋىكىدا ئاخباراتنىڭ يوقلۇقى بىلەن «پەرىشتە»نىڭ «بۇ يەرنى دۈشمەنلەر بىلىپ قاپتۇ» دېگەن سۆزلىرى ئوتتۇرىسىدىكى باغلىنىش سېنى ئارسالدى قىلىپ قويغانىدى .

— سىز… سىز كىم ؟— دەپ سورىدىڭ سەن .

— دېدىميا ، مەن «پەرىشتە»

ئۇ يېقىنلاپ كەلدى . سەن گاڭگىرىغىنىڭدىن تېپىرلاپ قالدىڭ .

— توختاڭ ، بولمىسا ئوق چىقىرىمەن !

ئۇ توختىدى . ئارىلىقىڭلار ئون نەچچە قەدەملا قالغانىدى . ئۇ شىۋىرلىدى :

— «كۆك بۆرە» قۇربان بولدى… بۇ يەر پاش بولۇپ قاپتۇ… ئاخباراتنى ، تۆگەتاشنى بىلەمسىز ؟… هە ، شۇ تۆگەتاشنىڭ ئاستىغا كۆمۈپ قويۇپتۇ . بۇ يەردىن تېز كېتىڭ !

ئۇنىڭ گېپىگە ئىشىنىپ ، كەينىڭگە ئۆرۈلدۈڭ .

— هە راست ، توختاڭ .

سەن شىپپىدە توختىدىڭ .

— ئاخبارات چىگىلگەن قولياغلىقنىڭ ئۇچىغا بىر دانە گراناتنىڭ يىپىنى چىگىپ قويۇپتۇ . پايلاقچىلار كۆرۈپ قالغان بولسا ، پارتلاپ ئۆلسۇن ، دېگەن چېغى . پەخەس…

ئۇنىڭ گېپى ئۈزۈلۈپ قالدى . چۈنكى ، مەتسالى بىلەن ئىسكەندەر جىگدىلىكتىن يۈگۈرۈپ چىقىۋاتقان ئون نەچچە چېرىككە قارىتىپ ئوق ئۈزگەنىدى .

— تېز قېچىڭ !— دېدىڭ سەن «پەرىشتە»گە .

«پەرىشتە» قورام تاشلار ئارىسىدا غايىب بولدى ، خۇددى پەرىشتىدەكلا . سەن دۈشمەنگە قارىتىپ ئوق ئۈزگەچ مەتسالىنىڭ قېشىغا يۈگۈردۈڭ .

ئۇزاق ئېتىشىش خەتەرلىك ئىدى . شۇڭا ، بۇيرۇق قىلدىڭ :

— چېكىنىڭلى !

سىلەر بىر ـ بىرىڭلارنى قوغداپ چېكىنىدىڭلار . بىراق ، پوتۇڭغا ئوق تېگىپ گۈپپىدە يىقىلدىڭ . ئىككىسى قېشىڭغا يۈگۈرۈپ كەلدى .

— سەمەندەر ، قانداقراق ؟

— مەن ساق ،— سەن شۇنداق دەپ ، ئېھتىيات بىلەن يۈگۈرۈلۈپ كېلىۋاتقان دۈشمەنگە ئوق ئۈزگەچ ئىككىسىگە بۇيرۇق قىلدىڭ ،— پۇتۇمغا ئوق تەگدى ، مەن قاچالمايمەن . سىلەر چاپسان قېچىڭلار ! مەن سىلەرنى قوغداي !

بىراق ، ئىككىسى بۇيرۇقنى ئىجرا قىلمىدى .

— مەتسالى ، مەن دۈشمەننى قايمۇقتۇراي . سەن سەمەندەرنى ئېلىپ ، مەسچىتنىڭ كەينىدىكى پۇچۇق تاملىققا بارغىن . بىز شۇ يەردە كۆرۈشەيلى !— دېدى ئىسكەندەر ۋە سېنىڭ جاۋابىڭنىمۇ كۈتمەستىن ، يان تەرەپكە ئۆتۈپ كەتتى . سەن : «ئىسكەندەر !...» دەپلا قالدىڭ .

— سەمەندەر ، تېز ماڭا هاپاش بول !— دېدى مەتسالى .

— ياق ، سەن تېز قاچ . ئىككىلىمىز تۇتۇلۇپ قېلىپ ، ئىنقىلاب زىيانغا ئۇچرايدۇ . ئىسكەندەر ئاخباراتنىڭ كۆمۈلگەن يېرىنى ئۇقمايدۇ ، ئاخبارات...

سەن ئۇنىڭغا ئاخباراتنىڭ كۆمۈلگەن جايىنى ئېيتىپ بەرمەكچى بولۇۋىدىڭ ، مەتسالى سۆزۈڭنى بۆلۈپ :

— ياق ، بىللە قاچىمىز !— دېدى ئۆستەڭ قېشىغا چىققان بىر دۈشمەننى يەر چىشلىتىپ .

ئۇنىڭ جاۋابى قەتئىي ئىدى . شۇڭا ، سەن ئۇنى قېچىشقا زورلاپ ، بۇرۇنقىدەك تاقىشىپ تۇرمىدىڭ هەم تاقىشىپ تۇرۇشقىمۇ ۋاقىت يوق ئىدى . ئۇنىڭ ئۈستىگە سەن مەتسالىنىڭ سېنى هەرگىز تاشلاپ قاچمايدىغانلىقىغا شەكسىز ئىشىنەتتىڭ . بۇنى بۇنىڭدىن بۇرۇنقى بىرقانچە قېتىملىق ئەمەلىيەت ئىسپاتلىغانىدى . چۈنكى ، سەن مەتسالىنىڭ ئاچچىقىغا پايلىيالماي ، سېنى : «ئوق تېگىپ ئۆلەرسەن ئىلاهىم !» دەپ خۇددى سەندەكلا قارغىغانلىقىنى ، بۇنى ئاڭلىغان زۇمرەتنىڭ ئۇنىڭ سېنى مەخپىي ئېيتىۋېتىشىدىن ئەنسىرەپ ، ئۇنىڭغا : «ئاغزىڭنى ئۇششۇتمە ، ئەگەر ئۇ ئۆلمەي ، سەن ئۆلۈپ كەتسەڭچۇ ؟ ‹دۈشمىنىڭنىڭ ئۆلۈمىنى تىلىگۈچە ئۆزۈڭنىڭ ئۆمرىنى تىلە › دېگەن گەپ بار جۇما !» دەپ تەنبىھ بەرگەنلىكىنى ئۇقمايتتىڭ ؛ زۇمرەتنىڭ بۇ گەپىنى ئاڭلاپ دەپ سالغانلىقىدىن پۇشايمان قىلىپ ، نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي قالغان مەتسالىنىڭ قاپقارا ، نۇرلۇق كۆزلىرىگە هەم ئاشىقانە ، هەم شاهانە نەزەردە مىختەك تىكىلىپ تۇرۇپ : «ئەگەر ئۇرۇش ئاخىرلاشقاندا ، ‹مېنى ئالىمەن › دېسەڭ ، سەمەندەرنى ئوبدان قوغدا . مەن هەر

ئىككىلىڭلارنىڭ ئۆلۈپ كېتىشىنى خالىمايمەن . شۇڭا ، بىر - بىرىڭلارنى دوستانىلىك بىلەن باتۇرلارچە قوغداڭلار . بىلىمەن ، بۇ هەر ئىككىلىڭلار ئۈچۈن ناهايىتى مۈشكۈل ۋەزىپە ، بولۇپمۇ سەن ئۈچۈن ! ئوبدان ئاڭلا ، جېنىم مەتسالى ، ئىككىڭلار بىللە بولغان هەرقانداق جەڭ ۋە ۋەزىپىلەردە سەمەندەرگە ياكى ساڭا بىرەر ئىش بولۇپ قالسا ، قايسىڭلار هايات قالساڭلار ، شۇنى هەرگىز كەچۈرمەيمەن ، چوقۇم هېساب ئالىمەن !» دەپ ئۇنىڭدىن بۇ هەقتە ۋەدە ئالغانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ ؛ شۇڭا ، مەتسالىنىڭ سېنى دوستلۇق ۋە ئىنقىلاب ئۈچۈن ئەمەس ، پەقەت ۋە پەقەت زۇمرەت ئۈچۈن ، زۇمرەتنىڭ ۋەسلىدىن قۇرۇق قالماسلىق ئۈچۈن قۇتقۇزۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى تېخىمۇ ئۇقمايتتىڭ . ئۇققان بولساڭ ، بەلكىم ئۇنىڭ بۇنداق پاسىقانە قۇتقۇزۇش - شەپقەتلىرىنى رەت قىلىشىڭ مۇمكىن ئىدى ؛ هازىرمۇ ئۇنىڭغا هاپاش بولماسلىقىڭ مۇمكىن ئىدى.

مەتسالى سېنى يۈدۈپ ئەمدىلا تۆت - بەش قەدەمچە مېڭىۋىدى ، مۈرەڭگە يەنە بىر پاي ئوق تەگدى . سەن ئىنجىقلاپلا قالدىڭ . مەتسالى سېنى يۈدۈگەن پېتى ئۆزىنى چىغلىققا ئاتتى . گەرچە قۇتۇلۇپ كېتىشىڭلاردىن تولۇق ئۈمىد بولمىسىمۇ ، ئۇ يەنىلا بار كۈچىنى يىغىپ ، هاسىراپ تۇرۇپ قاچاتتى . مۈرەڭدىن ئاققان قان ئۇنىڭ تەرلىرى بىلەن قوشۇلۇپ ۋۇجۇدىغا سىڭىپ كېتەتتى . سەن ئۇنىڭغا مەهكەم چاپلىشىپ خىيال سۈرەتتىڭ : بۇ نىجىس ئوقلار ئەجەب مېنىلا تاپىدۇ يا ؟ ئۆتكەندىمۇ پۇتۇمغا تېگىدۇ ، ئەمدى پۇتۇم بىلەن مۈرەمگە . نېمىشقا كۆكسۈمگىلا تېگىپ ، جېنىمنى بىراقلا ئالمايدۇ ؟... نېمىشقا ئوق مەتسالىغا تەگمەيدۇ ؟ زادى نېمىشقا ؟... ماڭا تەگكۈچە مەتسالىغا تەگسە بولمامدۇ ؟

— سەمەندەر ، ئەھ... ئەهۋالىڭ قانداقراق ؟

شۇملۇقانە خىياللىرىڭنى مەتسالىنىڭ سۆزى بۇزدى .

— ياخ... ياخشى...

— بەرداشلىق بەر ، ئاداش . بىز... بىز چوقۇم قۇتۇلۇپ كېتىمىز...

خۇدايىم مېنى خوتۇنۇمنىڭ سىڭلىسىنى نىكاھىمغا ئالغىنىم ئۈچۈن ئاگاھلاندۇرۇۋاتامدۇ ياكى بىر جۈپ ئاشىق ـ مەشۇقنى بەختسىز قىلغىنىم ئۈچۈنمۇ؟ بىلمەيتتىڭ.

ئوق ئاۋازى سىلەردىن بارغانسېرى يىراقلاپ كېتىۋاتاتتى. سىلەر ئاخىر قۇتۇلۇپ قالدىڭلار. مەتسالى سېنى ھېلىقى پۈچۈق تاملىققا ئەكىرىپ، تامغا يەم بىلەن يۆلەندۈردى.

— قا... قانداقراق ئەھۋالىڭ؟

مەتسالى گويا ئۆپكىسى يېرىلىپ كەتكۈدەك دەرىجىدە ھاسىراپ تۇرۇپ سورىدى.

— مەن... مەن...

— بەرداشلىق بەر دوستۇم، مەن ئۈچۈن قەتئىي بەرداشلىق بەرگىن! سەن... سەن چوقۇم بەرداشلىق بېرەلەيسەن!

يەنە شۇ سۆيۈنۈش، يەنە شۇ پەخىرلىنىش! سەن مەتسالىنىڭ ھىممەت ۋە شەپقىتىدىن سۆيۈنۈۋاتاتتىڭ؛ سەن مەتسالىدەك ئاق كۆڭۈل، سادىق بىر رەقىبانە دوستۇڭنىڭ بارلىقىدىن پەخىرلىنىۋاتاتتىڭ!

ئۇ يانچۇقىدىن ئالىقانچىلىك بىر پارچە داكىنى ئېلىپ مۈرەڭگە باستى.

سەن قانسىراپ كېتىۋاتاتتىڭ. ئەمما، شۇملۇقانە خىياللىرىڭ تېرەن ئىدى: ئۆلۈپ كېتەرمەنمۇ؟... ئەزرائىل ماڭا ئىككى قېتىم بېشارەت بېرىپ بولدى. بۇ قېتىم ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايمەن. زۇمرەت... زۇمرەت مەتسالىغا قىز پېتىچىلا نېسىپ بولۇپ كېتەرمۇ؟ ئاھ!

يۈرىكىڭ پىژىلداپ ئېچىشتى، ھەسرەتلىك ياشلىرىڭ تاراملاپ تۆكۈلدى. مەتسالى يىغلىغىنىڭنى كۆرۈپ:

— نېمىگە يىغلايسەن؟... قېنى سېنىڭ قەيسەرلىكىڭ؟ بىز ئەزرائىلنىڭ ئالدىغىمۇ كۆلۈپ تۇرۇپ بارىدىغان بولغانغۇ؟ چىدىغىن، يەنە ئازراقلا چىدا، ئاداش. ئىسكەندەر كەلسىلا...

ئۇ مۇزدەك ئالىقانلىرى بىلەن ياشلىرىڭنى سۈرتتى. رەزىلانە خىياللىرىڭ داۋام قىلاتتى: ياق!... ياق!... ھەرگىز... دادام قۇربان بولمىغان بولسىمۇ بىر كاشكى؛ زۇمرەتنىڭ مىق ـ مىق قوينىدا بىر كېچە يېتىۋالغان بولسامىمۇ بىر كاشكى... مەتسالى دېگەن نامەرد گۈينى ھازىرلا ئۆلتۈرۈۋېتىمەن...

سەن بارغانسېرى قانسىراپ كېتىۋاتاتتىڭ. ئەزرائىلنىڭ شەپىسى ئاڭلىنىپ، قەلبىڭ گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى بىلەن تولۇقشا باشلىغانىدى. شۇڭا، سەن پۈتۈن كۈچۈڭنى يىغىپ:

— ئىسكەندەر كېلىپ بولغۇچە سەن بېرىپ ئاخباراتنى ئەكەل، — دېدىڭ ۋە ئاخبارات كۆمۈلگەن جاينى ئېيتىپ بەردىڭ.

مەتسالى ئورنىدىن تۇردى.

«ئۆل!»

سۈكۈت قىلىدىغان بولساڭ، مەتسالى چوقۇم ئۆلەتتى. ئەمما، سۈكۈت قىلالمىدىڭ، يۈرىكىڭ تېپىرلاپ سۈكۈت قىلدۇرمىدى؛ ھېس ـ تۇيغۇلىرىڭ، ۋىجدان ـ غۇرۇرۇڭ ساڭا ئاسىيلىق قىلىپ سۈكۈت قىلدۇرمىدى؛ قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى سۈكۈت قىلدۇرمىدى.

سەن قەلبىڭدىكى شۇ گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قېلىشنى خالىمايتتىڭ. چۈنكى، سەن جەننەت ساداسىغا ناھايىتى مۇشەققەتتە، ناھايىتى زور بەدەللەرنى تۆلەپ ئېرىشكەندىڭ؛ سەن جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قېلىشنىڭ دەردىنى بولدى دېگۈچە تارتقانىدىڭ؛ سەن جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قېلىشنىڭ شۇ قەدەر قورقۇنچلۇق، شۇ قەدەر ئازابلىق ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلغانىدىڭ. شۇڭا، مەتسالىنى توختىتىۋالدىڭ:

— توختا!

بار ئاۋازىڭ بىلەن ۋارقىرىدىڭ، ۋارقىراشلىرىڭدىن زەرەپشان ۋادىسى لەرزىگە كەلدى. ئەمما، بۇ ئاۋازىڭنى مەتسالىنىڭ ناھايىتى تەستە ئاڭلىغانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ. شۇڭا، مەتسالى يېنىپ كېلىپ:

— مېنى قىچقىردىڭما ؟— دەپ سورىدى .

— ئاخباراتىنىڭ… ئاخباراتىنىڭ… ئاخـبارات چىـگىلـگەن قولياغـلىقـنىڭ ئۈچىغا… بىر دانە گىراناتىنىڭ… يىپى چىگىكلىككەن . ئاستىراق ئال . ئېھ… ئېھتىيات… قىل .

— ماقۇل ، رەھمەت ساڭا !

تومۇر - تومۇرلىرىڭغا بىر خىل شېرىن ئېقىم شۇررىدە تارقالدى . قەلبىڭ يەنە گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى بىلەن لىق تولدى . پۇتۇڭنىڭ ، مۇرەڭنىڭ ئاغرىقى شىپپىدە پەسلەپ ، جېنىڭ يايرىدى ، خۇددى سۇغا چۈشكەن چاڭقاق بېلىقتەك .

سەن سەزگۈلىرىڭدىكى ، ھېس - تۇيغۇلىرىڭدىكى بۇ خىل جىددىي ئۆزگىرىشتىن تولىمۇ ھەيران قالدىڭ . نېمىشقا ؟ زادى نېمىشقا ؟

بىلمەيتتىڭ .

بىلمىگەنلىكىڭ ئۈچۈن ، بىلىشكە قىزىقىپ قالدىڭ . شۇڭا ، داداڭ ، زۇمرەت ، مەتسالى ، دوستلۇق ، مۇھەببەت ، نىكاھ ، ئازادلىق ، ئەركىنلىك ، بەخت ، ھاياتلىق ھەققىدە ئويلىنىشقا باشلىدىڭ : راستىنى ئېيتقاندا ، مەتسالىنى ئېتىۋېتىش قولۇمدىن كەلمەيدىكەن ، ئۇنىڭ ئۆلۈپ كېتىشىگە چىدىمايدىكەنمەن . نېمىشقا قولۇمدىن كەلمەيدىغان ، ئۆزۈم خالىمايدىغان ئىشقا ئۆزۈمنى زورلاپ ، ئۆزۈمنى ئۆزۈم قىينايمەن ؟ مەتسالى ئادەممۇ ياكى مېنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈنلا ئەۋەتىلگەن پەرىشتىمۇ ؟ ياق ، ياق ، ئادەم ، مېنىڭ ھەقىقىي دوستۇم ! نېمىشقا شەخسىي مۇھەببىتىمنى دەپ ، مۇھەببەتتىنمۇ ئۇلۇغ ، مۇھەببەتتىنمۇ بۈيۈك بولغان ئازادلىق ، باراۋەرلىك ، تىنچلىق ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتقان بىر سادىق دوستۇمغا ، سادىق ئىنقىلابچىغا قەست قىلىش كويىدا بولىمەن ؟ ئۆلۈمنى تىلەپ قارغايمەن ؟ مۇھەببەت زورلۇق ، زۇلۇم ، نىكاھ ئارقىلىق ئېرىشكىلى بولىدىغان ئۇنداق چاكىنا نەرسە ئەمەسكەن - دە ؟ بەخت ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋېتىپ ، يەنە بىر جۈپ ئاشىق - مەشۇقنى بەختسىز قىلغىنىم نېمىسى ؟ ئەگەر مەتسالىنىڭ ئورنىدا مەن

بولغان بولسام ، قانداق قىلاتتىم ؟ بولدى ، قىساسقا قالماي ، مۇھەببەتنىڭ قىساسىغا قالماي ! ماڭىمۇ يەنە خوتۇن تېپىلار…

سەن بۇ ھەقتە ئۇزاق ئويلىدىڭ ؛ تەكرار - تەكرار ئويلىدىڭ ؛ توپتوغرا يىگىرمە بەش كۈن ئويلىدىڭ . ئويلىغانسېرى ئۆزۈڭگە ، ئۆزۈڭنىڭ سەمەندەر ئىكەنلىكىڭگە ئىشەنمەيلا قالدىڭ ؛ روھىي دۇنيايىڭدا يۈز بەرگەن بۇ غايەت زور ئۆزگىرىشلەرگە ئىشەنمەيلا قالدىڭ ؛ ئاخىرقى قارارنى ئۆزۈڭنىڭ چىقارغانلىقىغا ئىشەنمەيلا قالدىڭ ؛ ھەتتا بۇ قارارىڭنى زۇمرەت بىلەن مەتسالىنى چاقىرتىپ كېلىپ ، ئىلاھىي تۇيغۇلار ئىلكىدە مەردلەرچە جاكارلىغىنىڭغىمۇ ئىشەنمەيلا قالدىڭ !

زۇمرەت ياتىقىڭغا دەل سەن دوختۇرخانىدىن چىقىپ كېتىدىغان كۈنۈڭ كىرىپ كەلدى . سىلەر قىزغىن ھال - ئەھۋاللاشتىڭلار .

— مەتسالى تىنچلىقتۇ ؟

— تىنچلىق .

— كەلمەيتۇيا ؟

— كەلگەن ، سىرتتا بىرى بىلەن مۇڭدىشىپ قالدى ، ھازىر كىرىدۇ .

— زۇمرەت ، ماڭا سىڭىل بولۇشنى خالامسىز ؟

ئۇ تۇرۇپلا قالدى . ھەيرانلىقتىن كۆزلىرى چەكچىيىپ ، گىلاستەك قىپقىزىل لەۋلىرى لىپىلداپ كەتتى ، خۇددى باھار قۇياشىنىڭ نۇرىنى تويماي سۈمۈرۈۋاتقان گۈل بەرگىدەك .

— … .

— مېنىڭ سىزگە شۇنداق ئاكا بولغۇم بار !

بۇ گەپلەر ئاغزىڭدىن ئەمەس ، جەننەت ساداسى بىلەن لىق تولغان يۈرىكىڭنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدىن ئۇرغۇپ چىققانىدى .

— چاقچاق… چاقچاق قىلىۋاتمايدىغانسىز ؟

— ياق ، بۇ چاقچاق ئەمەس ، يۈرەك سۆزۈم !

— نېمىشقا… ئەجەب…

— سىلەرگە ئۇۋال قىلغۇم كەلمىدى .
— رەھمەت… رەھمەت سىزگە !
زۇمرەت ۋىللىدە قىزىرىپ ، زىبا قەددى تىترەپ كەتتى ، خۇد-
دى نەرگىس ياپراقچىلىرىدەك .
— ئەرگە تېگىڭ !
— ھەشقاللا ، رەھمەت سىزگە ، سەمەندەر ئاكا !
ئۇنىڭ كۆزلىرى پارلاپ كەتتى ، گوياكى ياز سەھىرىنىڭ
چوغدەك ئۇپۇقىدا پەيدا بولغان سەبىي قۇياشتەك !
سەن ئۇنىڭغا قېرىنداشلارچە تەبەسسۇم سوۋغا قىلغاچ :
— مەتسالى ئەجەب كىرمەيدۇيا ؟— دېدىڭ تەقەززالىق
بىلەن .
— مەن قىچقىرىپ كىرەي .
زۇمرەت شۇنداق دەپ ، ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى .
سەنمۇ سىرتقا چىقتىڭ . باغلار رەڭمۇ رەڭ گۈل ـ چېچەكلەر
بىلەن تولغان ، بۇلبۇللار ، كاككۇكلار ، تۇمۇچۇقلار… خۇش زۇ-
ۋانلىرى بىلەن چاڭ ـ چاڭ سايرايتتى . ئەتراپقا شىددەت بىلەن
چېچىلىپ تۇرغان خۇش ھىدلار كۆڭۈللەرنى مەستخۇشلايتتى . ئې-
رىقلاردا سۈپسۈزۈك سۇلار شىرىلدىشىپ ئېقىپ تۇراتتى . بۇ دەل
سېنىڭ قەلبىڭ ئىدى . ئاستىڭدىكى ياپيېشىل چىملىقتا ئۆزۈڭنى
تاشلاپ ، جەننەت ساداسىنى تىڭشىغۇڭ كېلەتتى . ئۆزۈڭنى تاشلى-
ماقچى بولغان بۇ ياپيېشىل چىملىقمۇ دەل ئۆزۈڭنىڭ قەلبى ئىدى .
مەتسالى پولكنىڭ ئابدۇكېرىم ئىسىملىك دوختۇرى —
يېڭىسارلىق ، چېھرىنى چېچەك ئىزى بىلەن سەپكۈن قاپلاپ كەت-
كەن ، يۇمغاقسۇتنىڭ ھىدچىلىك تېۋىپلىقنى بىلىدىغان ، قىرىق
ياشلاردىكى ئادەم بىلەن مۇڭدىشىۋاتاتتى . زۇمرەت ئۇن نەچچە قە-
دەم نېرىدا ئۇلارنىڭ پارىڭىنىڭ تۈگىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈ-
تۈپ تۇراتتى .
سەن ياتاقتا يېنىپ كىرىپ ، يوتقان ـ كۆرپىلەرگە يۆلىنىپ ،
كۆزۈڭنى چىڭ يۇمدۇڭ . باغدىمۇ ، قەلبىڭدىمۇ خىلمۇ خىل قۇشلار

سايرايتتى ؛ باغمۇ ، قەلبىڭمۇ تىل بىلەن تەسۋىرلىگۈسىز ئاجايىپ
ئېزگۈ ، ئاجايىپ ھاياتبەخش ، ئاجايىپ سېھىرلىك كۈيلەر بىلەن
تولغانىدى . تېخىمۇ بۈيۈكلەشكەن ، تېخىمۇ جانبەخشلەشكەن بۇ
گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى ئىدى !
ئەمما ، سەن بۇنىڭدىن قىلچە ھەيران قالمىدىڭ . چۈنكى ،
سەن بۇنداق جەننەت ساداسىنى بەختلىك ئادەملەرنىڭ ھەممىسىلا
ئاڭلىيالمايدىغانلىقىنى ، لېكىن باشقىلارنى بەختلىك قىلالىغان
بەختلىك ۋە بەختسىز ئادەملەرنىڭ ھەممىسىلا ئاڭلىيالايدىغانلىقىنى
چوڭقۇر ھېس قىلغانىدىڭ ؛ سەن مۇھەببەتنى ھەممىدىن بۈيۈك
بىلگەن ، لېكىن ئازادلىق ، تىنچلىق ، باراۋەرلىك ئۈچۈن شۇ بۈ-
يۈك مۇھەببىتىڭنىمۇ كېچەلىگەن ئادەملەرنىڭ بۇنداق جەننەت سادا-
سىنى مەڭگۈ ئاڭلىيالايدىغانلىقىنى ، ئۇلارنىڭ ئالدىغا جەننەت ئۆزى
كېلىدىغانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلغانىدىڭ ! شۇڭا ، سەن ھەيران
قېلىشنىڭ ئورنىغا داداڭدىن ، ئۆزۈڭدىن چەكسىز پەخىرلىنىۋاتات-
تىڭ ؛ ئۆزۈڭنى چەكسىز بەختىيار ھېس قىلىۋاتاتتىڭ .
شۇنداق ، سەن چەكسىز بەختىيار ئىدىڭ !
— سەمەندەر ئاكا ، مەتسالى كىردى .
كۆزۈڭنى ئاچتىڭ . قېشىڭدا مەتسالى ھەيرانلىقتىن قېتىپ
تۇرۇپلا قالغانىدى . سەن ئۇنىڭ بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتۈڭ .
— نېمە چەكچىيىسەن ؟
— بۇ… قانداق گەپ… مەن…
— بۇنى ساڭا سىڭلىم چۈشەندۈرۈپ قويىدۇ .
سەن زۇمرەتكە قاراپ كۆزۈڭنى قىسىپ قويدۇڭ .
سەن دوختۇرلار ۋە يارىدارلار بىلەن خوشلىشىپ چىققاندا ،
زۇمرەت مەتسالىغا ھەممىنى چۈشەندۈرۈپ بولغانىدى .
ئۈچىڭلار جەڭگاھقا قاراپ ماڭدىڭلار . قۇياش پارلاپ تۇراتتى .
جەننەت ساداسى ئەۋجىگە كۆتۈرۈلگەنىدى . چۈنكى ، سىلەر جەننەتكە
ئەمەس ،جەننەت سىلەرگە يېقىنلاپ كېلىۋاتىتى .

* *

— سەمەندەر ئاخۇن !

«پەرىشتە »ڭىنىڭ ۋارقىرىشى بىلەن خىياللىرىڭ شۇ يەردە
چىرتتىدە ئۈزۈلدى . سەن ئورنۇڭدىن تۇرۇپ ئۆيگە قاراپ ماڭدىڭ .

— ئۆيدە ئوقۇسا بولمامدۇ كىتاب دېگەننى ؟— دېدى «پەرىش-
تە »ڭ ئالدىڭغا ئاش قويۇۋېتىپ ،— پىچاقنىڭ بىسىدەك كىتابنى
ئىككى كۈننىڭياقى ئوقـۇپ بولالماي ئەمدى… نېـماندا ق ئاستا
ئوقۇيلا ؟

— كۆزۈم ئىمىر - چىمىر بولۇپ…

تاماقنى يەپ بولۇپ ، تال بارىڭى ئاستىغا قويۇلغان كارىۋاتقا
چىقتىڭ - دە ، كەيىنگىدىكى يوتقان - كۆرپىلەرگە يۆلىنىپ ، كى-
تابنىڭ «مۇشكۇل ۋەزىپە » دېگەن قىسمىنى ئوقۇشقا باشلىدىڭ .

19

مۇشكۇل ۋەزىپە

سەن سەمەندەرنىڭ پىداكارانە خىسلىتى بىلەن نىكاھ سىرتىم-
قىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ ، ئەركىن مۇھەببەت بىلەن تەقدىرلەن-
دىڭ ؛ چامسال ، كاچۇڭ ، خانلەڭگەر ، قارىياتتاق ، تۇمشۇقسا راي
جەڭلىرىدە ئۇيغۇر قىزلىرىغا خاس قەھرىمانلىقلارنى كۆرسىتىپ ،
پولك شتابى تەرىپىدىن تەقدىرلەندىڭ .

قوش خۇشاللىق ۋۇجۇدۇڭغا غايەت زور ھاياتىي كۈچ بەخش
ئەتكەندى .

زەرەپشان بويلىرىدىكى ماماكاپ بەرگىدەك جىلمايساڭ ، كۆز-
لىرىڭدىن جەسۇرانە گۈزەللىك بالقىيتتى . قوشۇماڭ قارلىغاچ قا-
نىتىدەك تۇرۇلسە ، مۇشتۇملىرىڭ ئۇمۇدتەك[1] تۈگۈلسە ، سەدەپسى-

① ئۇمۇد — قەدىمكى جەڭ قورالى .

مان ئۈنچە - ئۈنچە چىشلىرىڭ گۆچۈرلىسا ، كۆزلىرىڭدىن قىساسى-
نە غەزەپ - نەپرەت بالقىيتتى . پەخىرلىنىش ھېسلىرىغا چۆمۈ-
لۈپ ، قىزىلگۈل غۇنچىسىدەك بەرق ئۇرۇپ كۈلسەڭ ، گۈلسىمان
چېھرىڭدىن ، پۈتكۈل ۋۇجۇدۇڭدىن ئازادلىق تەشنالىقى ، ئانا يۇرت
مۇھەببىتى بالقىيتتى . ئىنقىلابىي ھايات ، ئىنقىلابىي قۇربانلار
ساڭا ئەنە شۇنداق ئەجدادلارغا خاس ساغلام مۇھەببەت ، ساغـلام
روھ ئاتا قىلغانىدى .

غەلىبە تەنتەنىسى زەرەپشان ۋادىسىدىن ھالقىپ ، خالاستان
ۋادىلىرىنى لەرزىگە سالدى . 1946 - يىلى 1 - ئاينىڭ 1 - كۈنى
قاغىلىق خەلقىگە ئازادلىق كەڭ قۇچاق ئاچتى . چەكسىز ئىشەنچكە
تولغان قاغىلىق ياشلىرى تۈركۈم - تۈركۈملەپ پىدائىيلىققا يېزى-
لىپ ، ئىنقىلاب سېپىنى زورايتتى .

ئەپسۇسكى ، ساتقۇنلارنىڭ ئەڭ مۇھىم مەخپىيەتلىكنى ئاشكا-
رىلاپ قويۇشى ، ئۇنىڭ ئۈستىگە قورال - ياراغلارنىڭ يېتىشمەسلى-
كى ، جەڭچىلەرنىڭ جەڭ تەجرىبىسىنىڭ كەمچىل بولۇشى قاتارلىق
سەۋەبلەر تۈپەيلى 1- ئاينىڭ 29- كۈنى خوتەن ، يەكەن تەرەپلەر-
دىن بىرلا ۋاقىتتا ھۇجۇم قىلغان دۈشمەنگە تاقابىل تۇرۇش قىيىن
بولغانلىقتىن ، قىسىم قاغىلىقتىن چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى .

سىلەر چېكىنىۋەردىڭلار ، دۈشمەن قوغلاۋەردى . شۇ جەرياندا
نەچچە مىڭ جەڭچىنىڭ ئىسسىق قانلىرى مۇقەددەس ئانا زېمىننى
زىننەتلەپ ، جەسىتى دەشت - چۆللەردە ، تاغۇ تاشلاردا ، دەريا -
سازلىقلاردا قەبرىسىز قالدى . بۇنىڭ بىلەن دۈشمەننىڭ خورىكى
ئۆسۈپ ، جەڭچىلەرنىڭ روھى چۈشۈپلا كەتتى . قاچقۇنلار ، ئىنقى-
لابنىڭ غەلىبىسىدىن ئۈمىدسىزلىنىپ ، ئالتۇن - كۈمۈشكە سېتى-
لىدىغان ساتقۇنلار كۆپەيدى .

قىسىم قوشراپتا قايتىدىن تەرتىپكە سېلىندى . ئۈچ ۋىلايەت
ئىنقىلابى قوماندانلىق شتابى تەرىپىدىن زەرەپشان دەرياسى بويىدى-
كى بارلىق قوشۇن ئۇيغۇر ئون بەشىنچى ئاتلىق پولكى ، تاجىك
پولكى ، قىرغىز پولكى ، ھەسەن ھاجى (يېڭىسار ناھىيىسىنىڭ

قىزىل يېزىسىدىن) پولكى قاتارلىق تۆت پولكقا بۆلۈندى . ئۈيغۇر ئون بەشىنچى ئاتلىق پولكى يەنە ئىككى پولكقا بۆلۈنۈپ ، ئۈيغۇر ئون بەشىنچى ئاتلىق پولكى ۋە ئۈيغۇر ئون ئالتىنچى ئاتلىق پولكى دەپ ئاتىلىپ ، ئۈيغۇر ئون بەشىنچى ئاتلىق پولكىغا برىگادا كوماندىرى ھاشىم خوجاك پولك كوماندىرى ، ئۈيغۇر ئون ئالتىنچى ئاتلىق پولكىغا تۇردىقارىي بەگ پولك كوماندىرى ، ناسىر ئاخۇن ئورۇنباسار پولك كوماندىرى بولدى .

خۇشاللىنارلىقى شۇكى ، سەن يەنە ئۈيغۇر ئون ئالتىنچى ئاتلىق پولكىغا — سەمەندەر بىلەن مەتسالى تۇرۇشلۇق روتىغا تەقسىم قىلىنغانىدىڭ . بۇنىڭدىن شۇنداق رازى بولدۇڭ ؛ تەقدىرىڭدىن شۇنداق سۆيۈندۈڭ .

شۇنداق قىلىپ ، ئىنقىلاب يەنە يۇقىرى دولقۇنغا كۆتۈرۈلدى . قانلار قايتىدىن قىزىپ ، ئۈمىدلەر كۆۋرىدى ، خۇددى زەرەپشان دەرياسىدەك .

سەن جەڭلەردە يەنە مەردانە ئىدىڭ . ئاللادىن ئىنقىلابىڭلارغا نۇسرەت ئاتا قىلىشىنى ، مەتسالى بىلەن سەمەندەرنى ئۆز پاناھىدا ساقلاشنى ، داداڭنىڭ ھەققانىيەت مەيدانىغا قايتىپ كېلىپ ، كۆرەش ئارقىلىق گۇناھىنى يۇيۇشىنى تىلەيتتىڭ ، ھەر نامىزىڭدا يىغلاپ تۇرۇپ ئىلتىجا قىلاتتىڭ : «ئەي ، ھەممىگە قادىر خۇدا ، دادامنىڭ كۆڭلىگە تەۋپىق - ھىدايەت ئاتا قىل ! پاختا ئىچىدە چوغ ساقلىغۇچى شەپقەتلىك تەڭرىم ، سەمەندەر بىلەن مەتسالىنى مەن ئۈچۈن ئۇلۇغ - ئۇششاق ، ئېغىر - يېنىك بالا - قازالاردىن ساقلىغىن ! ئۇلۇغ پەيغەمبىرىڭ — مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەققى - ھۆرمىتى ئۈچۈن ، ئىنقىلابىمىزغا نۇسرەت ئاتا قىل !»

تىلىڭ ئىلتىجاغا شۇنداق جارى بولۇۋاتقان باش باھارنىڭ شامال ئۇچۇپ تۇرغان بىر كۈنى سەن پولك شتابىغا چاقىرتىلدىڭ .

— سالام ، پولكوۋنىك !

سەن پۈتۈڭنى تاققىدە جۈپلەپ ، قولۇڭنى چېكەڭگە ئېلىپ چاس بەردىڭ .

پولك كوماندىرى تۇردىقارىي بەگ كۆرۈۋاتقان ھەربىي خەرىتىسىنى قاتلاپ ، سېنى ناھايىتى قىزغىن كۈتۈۋالدى . ئوتتۇز ئالتە ياشلاردىكى ، ئوتتۇرا بوي ، ئاق پىشماق چېھرىگە قاپقارا بۇرۇتى خويمۇ ياراشقان ، قوي كۆزلىرىدىن تەمكىنلىك ، قەتئىيلىك نۇرى چېقنداپ تۇرىدىغان بۇ ئادەم بىلەن سەن خېلى چوڭقۇر تونۇشاتتىڭ .

ئۇ ساڭا چاي قۇيدى . سەن چاينى ئىككى قوللاپ ئېلىپ ، ئالدىڭغا پەم بىلەن قويدۇڭ . ئۇ سېنىڭ مەتسالى قاتارلىق يىگىتلەرنى قۇتقۇزۇپ قالغىنىڭنى ۋە كېيىنكى جەڭلەردىكى قەھرىمانلىقلىرىڭنى بىرمۇ بىر تىلغا ئېلىپ ماختىدى . بولۇپمۇ ، چامسالدىكى جەڭدە دۈشمەن پوتىيىنى پارتلىتىپ ، كۆرسەتكەن قەھرىمانلىقلىرىڭنى پەخىرلىنىش ھېسسىياتى بىلەن تىلغا ئېلىپ ، ساڭا خەلق نامىدىن چوڭقۇر رەھمەت ئېيتتى .

سەن بۇنى ئاڭلاپ ئۆز - ئۆزۈڭدىن غۇرۇرلاندىڭ . قەلبىڭدە قىساسانە كۈچ - قۇۋۋەت ئۆركەشلىدى . كۆزلىرىڭدە ھاياجان ۋە سۆيۈنۈش ئەكس ئەتتى .

— سىزنى مۇھىم بىر ۋەزىپىگە ئەۋەتمەكچىمەن ، — دېدى پولكوۋنىك ئەسلىي مۇددىئاغا ئۆتۈپ ، — ئورۇندىيالارسىزمۇ ؟

ئۇنىڭ چوڭ - چوڭ كۆزلىرىدە چوڭقۇر ئۈمىد جەۋلان قىلىپ تۇراتتى .

سەن ئورنۇڭدىن تۇرۇپ ، قەيسەرانە قىياپەت بىلەن چاس بېرىپ :

— ئازادلىق ئۈچۈن جېنىم پىدا !— دېدىڭ - دە ، جەڭگىۋار ھالەتتە تىك تۇردۇڭ .

سېنىڭ بۇ جەڭگىۋار روھىڭدىن چەكسىز مەمنۇن بولغان پولكوۋنىك ساڭا ئولتۇرۇش ئىجازىتى بېرىپ :

— ياخشى !— دېدى ئىپتىخار بىلەن ، — بۇ قېتىمقى ۋەزىپە ئىنتايىن نازۇك ھەم خەتەرلىك .

— جېنىم بىلەن ئورۇندايمەن ، پولكوۋنىك !

— بۇ ۋەزىپە نازۇك ھەم خەتەرلىك بولغاچقىلا ، سىزگە ئۆزۈم بىۋاستە تاپشۇرۇۋاتىمەن ،— ئۇ بىردەم ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن ، داۋام قىلدى ،— ھازىر سېپىمىزدە ئايال جەڭچىلەر ئانچە كۆپ ئەمەس . شۇڭا ، ئاياللاردىن ئانچە گۇمانلىنىپ كەتمەيدۇ دەپ سىزنى ئەۋەتىشنى قارار قىلدىم . بۇ ئەسلىي ئىسكەندەرنىڭ ۋەزىپىسى ئىدى . سىزمۇ بىلىسىز ، ئۇ چامسالدىكى جەڭدە قۇربان بولدى ، — ئۇ سېنىڭ ۋەزىپەڭنى تەپسىلىي ئورۇنلاشتۇرۇپ بولۇپ ،— ئېسىڭىزدە بولسۇن ، پارول… — دەپ پارولنى قايتا - قايتا تەكرارلىدى ۋە سېنى بىر قېتىم تەكرارلاتقاندىن كېيىن ، قولۇڭغا كىچىككىنە بىر تاپانچىنى تۇتقۇزۇپ ، ساڭا مۇۋەپپەقىيەت تىلىدى .

يۈزۈڭگە بىر تەرىپى يىرتىلىپ كەتكەن بىر خورما رەڭ تور رومالنى يېپىپ ، پاكار ، ئەمما توپتەك سېمىز بىر ئېشەككە مىنىپ ، كاچۇڭغا چۈش بىلەن يېتىپ كەلدىڭ .

سەن ئېشىكىڭنى بىر قاقشال دۈمچەك سۆگەتكە باغلاپ قويۇپ بازارغا كىردىڭ . بۇ كىچىككىنە كەنت بازىرى بۈگۈن خېلىلا قىزىغان بولۇپ ، بۇ سەن ئۈچۈن ياخشى ئىدى . سەن بىر بېسىپ - ئىككى بېسىپ ھېكىم ئاخۇن تېۋىپنىڭ دورا دۇكىنىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ، ئىچىگە قارىدىڭ . دۇكان ئىچىدە قىرىق تۆت - قىرىق بەش ياشلاردىكى كۆتمەك ساقال ، قارا چىراي ، ناھايىتى ئورۇق بىر ئادەم ھاۋانچىدا دورا سوقۇپ ئولتۇراتتى . ياشانغان بىر ئەر ۋە ياشقىنە بىر چوكان ئۇنىڭ يېنىدا تۇراتتى .

ئوڭ يېنىڭغا قارىدىڭ . دۇكاننىڭ قىرىق قەدەمچە نېرىسىدا يەتتە - سەككىز ئادەم تونۇر بېشىغا چىقىۋېلىپ ، ئوتسىنىپ ئولتۇرۇشاتتى . ئەتراپتا ھېچبىر گۇمانلىق ئادەم باردەك قىلمايتتى .

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم !

سەن پەرىشتىلەرنىڭكىدەك ئۆز سالىمىڭ بىلەن دۇكانغا كىردىڭ .

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام .

تېۋىپ ئورنىدىن يېرىم - يارتىراق قوزغىلىپ قويۇپ ، سالىمىڭنى ئىلىك ئالدى .

سەن قىيسىيىپ ، يىقىلاي - يىقىلاي دەپ قالغان بىر ئەبجەق كۇرسىدا ئولتۇردۇڭ ، ئولتۇرۇپ بولغۇچە كۇرسى غىچىرلاپ — ۋايساپ كەتتى . دۇكان سوغۇق ، تۆت تامدىن مۇز يېغىپ تۇراتتى .

— دورا ئالاملا ، خېنىم ؟

— ھەئە .

تېۋىپ سوققان دورىلىرىنى قەغەزگە يۆگەپ ، ھېلىقى ئەرگە بېرىپ ، ئىچىش ئۇسۇلىنى ئېيتىپ بەرگەندىن كېيىن ، ساڭا قاراپ سورىدى :

— نەلىرى ئاغرىيدۇ ، خېنىم ؟

— بىر يېرىم ئاغرىمايدۇ . ئىسسىقلىق دورا - دەرمان چېيى سوقۇپ بەرسىلە .

سەن روملىڭنى ئۆرۈۋەتتىڭ . تېۋىپ ساڭا تەئەججۇپ بىلەن لاپپىدە بىر قارىۋەتكەندىن كېيىن ، سوقۇقلۇق چايدىن ئېلىپ ، قەغەزگە ئوراپ ساڭا ئۇزاتتى . سەن چاينى قولۇڭغا ئېلىپ :

— پۇلنى ئاكام بېرىدۇ ،— دېدىڭ . پارول مۇشۇ يەردىن باشلىناتتى .

تېۋىپ بېشىنى لىككىدە كۆتۈرۈپ ، خۇددى سېنىڭ ئىچكى دۇنيايىڭنى تەكشۈرۈپ باقماقچى بولغاندەك ، ئاۋۋال باش - ئايىغىڭغا ، ئاندىن كۆزۈڭگە سىنچىلاپ قاراپ چىققاندىن كېيىن ، سورىدى :

— ئاكىلىرى كىم ؟

— «چىنتۆمۈر باتۇر»

نۆۋەت ئۇنىڭغا كەلدى :

— ئاكىلىرىنىڭ كۆزى ئېچىلدىمۇ ؟

— ياق ، شۇڭا «تۇتىيا»غا كەلدىم .

تېۋىپنىڭ چوڭقۇر كۆزلىرىدە تەشۋىش ، ساراسىمە ئەكس ئەتتى .

سەن ھەيران قالدىڭ . ئۇ ئىشىككە ئالمان ـ تالمان قاراپ
قويۇپ ، جىددىي شىۋىرلىدى :

— ھە ، نېمىشقا كەلدىڭىز ؟

— ئاكام «تۇتىيا»غا ئەۋەتىپتى .

— نېمە ، ئاكام «تۇتىيا»غا ئەۋەتىپتى ؟ !— ئۇنىڭ كۆزلىرى
تېخىمۇ چەكچىيىپ كەتتى ،— «تۇتىيا»نى بىرى تۇنۇگۈن
ئەكەتتى يا ؟

تېۋىپ قانداق ھەيران قالغان بولسا ، سەنمۇ شۇنداق ھەيران
قالدىڭ .

— نېمە ، ئەكېتىپ بولدى ؟

— تۇنۇگۈن بىرى كەپتىكەن ،— دېدى ئۇ تېپىرلاپ ،—
پارولنى ئېيتىپ ، ئاخباراتلارنى ئەكەتكەن . ئەستاغپۇرۇللا ...
قانداق گەپ بۇ ؟ ئىسىت ـ ئىسىت ، ئۇ كاچۇڭدىكى جەڭ ئۈچۈن
بەكمۇ قىممەتلىكتى !

ئۇنىڭ چىرايى ئەلەمدىن تۇتۇلۇپ كەتكەنىدى .

ئىچىڭ ئېچىشىپ ، ئىزتىراپ ـ تەشۋىشتىن ئولتۇرالمايلا
قالدىڭ ، خۇددى تېۋىپقا ئوخشاش .

— ئۇنىڭ ئىسمىنى سورىمىدىڭمۇ ؟

— سورىمىدىم ، خۇددى سىزنىڭمۇ ئىسمىڭىزنى سورىمىغان-
دەك . بۇ ، سىزمۇ بىلىدىغانسىز ، قائىدىگە خىلاپ .

— باشقا گەپمۇ قىلمىدى ؟

— قىلدى ، «ئۇ قۇربان بولغاچقا ، ئاكام ئۇنىڭ ئورنىغا مېنى
ئەۋەتتى» دېگەندەك قىلدى... ئۇ... ئۇ چوقۇم «قۇرغۇي» شۇ !

ئۇنىڭغا قاراپ ئاغزىڭ ئېچىلىپلا قالدى .

ئۇ جىددىي ، چوڭقۇر ئويغا پاتقانىدى .

سەنمۇ ، ئۇمۇ ئىسكەندەر كۆڭۈلچەكلىك قىلىپ دوستىغا —
«قۇرغۇي»غا ئىشىنىپ پارولنى ئېيتىپ قويغانلىقى ئۈچۈن ، ئەتىد-
سىدىكى جەڭدە «قۇرغۇي» تەرىپىدىن ئارقىسىدىن ئېتىپ ئۆلتۈ-
رۈلگەنلىكىنى ئۇقمايتتىڭلار ؛ «قۇرغۇي» گەرچە تېخى «كۆك بۆ-

رە» ۋە ئۇنىڭ كىملىكىنى بىلمىسىمۇ ، لېكىن ئۇنىڭ ئەكەتكەن
ئاخباراتلارنى «ئاراڭلاردىكى بىرى كاچۇڭدىكى ھېكىمئاخۇن تېۋىپ
ئارقىلىق تاغ ئۇيغۇرلىرىغا ئاخبارات يەتكۈزۈپ بېرىۋاتىدۇ» دېگەن
ئاخبارات بىلەن قوشۇپ ، دۈشمەن قولىغا يەتكۈزۈپ بولغانلىقىنى
ئۇقمايتتىڭلار . بۇنى ئۇقۇش ئۈچۈن «قۇرغۇي»نى تاپماي بولمايد-
تى . بىراق ، ئۇنى قانداق تاپقىلى بولىدۇ ؟ ئۇ قايسى روتا ، قايسى
ۋزۋوت ، قايسى ئودىلىنىيىدە ؟ ئۇ زادى كىم ؟

بىلمەيتتىڭ ؛ ھېچكىم بىلمەيتتى . ئەمما ، بىلمەي زادى بول-
مايتتى .

— بولۇڭ ، چاقىقان قايتىپ بېرىپ ، ئاكامغا خەۋەر
قىلىڭ !— ئۇ ھەيرانلىق ، گاڭگىراش ئىچىدە سۆرگەن جىددىي
خىياللىرىڭنى بۆلۈپ ، قېشىڭغا يېقىن كېلىپ شىۋىرلىدى ،—
ناۋادا... ماڭا بىرەر خەۋپ يېتىپ قالسا ، بۇنىڭدىن كېيىن «كۆك
بۆرە» بىلەن ئالاقىلىشىڭ . ئۇنىڭ ئىسمى غوجەخمەت ، چوپاننىڭ
شەيخلا كەنتىدىن... خوش !

بۇ «خوش» قەتئىي بۇيرۇق تۈسىنى ئالغانىدى .

ئۇ نېمە ئۈچۈن قائىدىگە خىلاپ ھالدا «كۆك بۆرە»نىڭ ھەقى-
قىي ئىسمىنى ئېيتىپ بېرىدۇ ؟

بىلمەيتتىڭ ؛ ئۇنىڭ شەرەپلىك بىر قارارغا كېلىپ بولغانلى-
قىنى بىلمەيتتىڭ .

شۇنداقتىمۇ ، سېنىڭ ئاخباراتنى ئەكەتكەن ھېلىقى يىگىت —
«قۇرغۇي»نىڭ چىراي ـ شەكلىنى بولسىمۇ سوراۋالغۇڭ بار ئى-
دى . بەلكىم ، ئۇ «قۇرغۇي»نىڭ چىرايى ، بەدەن قۇرۇلۇشىدىكى
ئېنىق — ئالاھىدە بەلگىلەردىن بىرەرنى ئېيتىپ بېرەلىشى مۇم-
كىن ئىدى . بىراق ، دۇكانغا ئىككى خېرىدار كىرىپ قالدى .

سەن تەشۋىش ، گاڭگىراش ، ھەيرانلىق ئىلكىدە دۇكاندىن
چىقىپ ، ئېشىكىڭنىڭ قېشىغا كەلدىڭ .

«كۆك بۆرە ؟ » توۋا !

ئېشىكىڭ گويا كۆڭلۈڭدىكىنى چۈشەنگەندەك ، «خىت ـ

خىت» دېگۈزمەي ، تاياق سانجىتماي ، پۇتى - پۇتىغا تەگمىگەن ھالدا ئىككى تەرىپى چىغلار بىلەن قورشالغان چىغىر يولدا مەنزىلگە قاراپ چاپاتتى…

خىيالىڭ ئېشەكنىڭ سۈرئىتىدىنمۇ ئىتتىك ئىدى :ئاخباراتنى ئەكەتكەن ھېلىقى يىگىت كىمدۇ ؟ «قۇرغۇي»چۇ ؟ تېۋىپ ئېيتقاندەك ، بۇ ئىككىسى زادى بىر ئادەممىدۇ ؟ ئۇ پارولنى قانداق بىلىۋالغاندۇ - ھە ؟

ئالدى - ئارقاڭغا قاراپ قويدۇڭ . ئەتراپ تىپتىنچ ، پارلاق قۇياش سېنى باشلاپ غەربىي ئۇپۇققا قاراپ كېتىۋاتاتتى . خىياللىرىڭمۇ قۇياشقا ئەگىشىۋالغانىدى : غوجەخمەت ؟… راستىنلا شۇ غوجەخمەتمىدۇ ؟ «كۆك بۆرە» يۇسۇپ بەگنىڭ ئۈرۈمچىدە ئوقۇپ كېلىپ ، شەھەردە ئەپەندىچىلىك قىلىۋاتقان ئەتىۋارلىق ئوغلى غوجەخمەت شۇمىدۇ ؟ «كۆك بۆرە» مەن ياخشىمۇ كۆرمەيدىغان ، يامانمۇ كۆرمەيدىغان ، كەينىمدىن سايىدەك ئەگىشىپ ، ماڭا سۆيگۈ مەكتۇپلىرىنى ياغدۇرۇۋەتكەن ، تىرنىقىنى تاتىلاپ تۇرۇپ مۇھەببەت ئىزھار قىلغان ، رەت قىلسام ، مىشىشىدە يىغلىۋەتكەن غوجەخمەت شۇمىدۇ ؟ «كۆك بۆرە» مېنى بەختلىك قىلىشقا ۋەدە بېرىپ ، ماڭا بىر ئۆمۈر قۇل بولۇشقا رازى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرگەن غوجەخمەت شۇمىدۇ ؟ ئۇ قانداق بولۇپ «كۆك بۆرە» بولۇپ قالغاندۇ - ھە ؟

سەن تولىمۇ ھەيران قېلىۋاتاتتىڭ . «كۆك بۆرە»نىڭ غوجەخمەت ئىكەنلىكىگە زادىلا ئىشەنگۈڭ كەلمەيتتى . بىراق ، ئىشەنمەي بولمايتتى . چۈنكى ، سەن چوپاننىڭ شەيخلا كەنتىدە بىرلا غوجەخمەتنىڭ بارلىقىنى ئوبدان بىلەتتىڭ ، تېۋىپنىڭ يالغان ئېيتىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى .

سەن يەنە ئالدى - ئارقاڭغا قاراپ قويدۇڭ . ئەتراپ يەنىلا تىپتىنچ . شۇڭا ، يۈزۈڭنى ئېچىۋەتتىڭ . قۇياش غەربىي ئۇپۇققا قونۇشقا تەمشىلىپ تۇراتتى ، خۇددى سۇمۇرغدەك . باھارنىڭ ئىزغىرىن شاملى يۈزۈڭگە ئۇرۇلۇۋىدى ، خىياللىرىڭ يەنە قۇياشقا

ھاپاش بولۇۋالدى : غوجەخمەت ، سەن قانداق بولۇپ «كۆك بۆرە» بولۇپ قالدىڭ ؟ ساڭا ئىشەنسەم بولامدۇ ؟ ساڭا ئاخىرغىچە ئىشىنىشكە بولامدۇ ؟

بىلمەيتتىڭ ؛ غوجەخمەتنىڭ قاغىلىقتىن كېلىپ ، سېنىڭ ئاۋۋال سەمەندەر بىلەن توي قىلغانلىقىڭنى ، كېيىن مەتسالىلار بىلەن جەڭگاھقا قېچىپ كەتكەنلىكىڭنى ، ئاناڭنىڭ پاجىئەلىك ھالدا ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى ئاڭلاپلا ، ئۇنىڭمۇ ئارىتاشقا بېرىپ ، پىدائىيلىققا يېزىلغانلىقىنى بىلمەيتتىڭ ؛ بىراق ، قايسىبىر ئوفىتسېرنىڭ بۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ ، دادىسى تۈپەيلىدىن ئۇنىڭغا ئىشەنمەي ، ئۇنى ئاچچىق ، تەنە گەپلەر بىلەن شۇ كۈنىلا قايتۇرۇۋەتكەنلىكىنى بىلمەيتتىڭ ؛ غوجەخمەتنىڭ ساڭا بولغان مۇھەببىتىنىڭ تۈرتكىسىدىلا ئەمەس ، ھەققانىيەتنىڭ ئىلاھىي كۈچى ، ئىلاھىي سادانىڭ تۈرتكىسىدە سەن ماڭغان يولغا كىرىشكە مەجبۇر بولغانلىقىنى بىلمەيتتىڭ ؛ يۈكسەك نىيەت - ئىقبالى ، نازۇك غۇرۇرى چەيلەنگەن غوجەخمەتنىڭ ئاخىر گومىنداڭ قوشۇنىغا قاتنىشىپ ، ھەققانىيەت ئۈچۈن مەخپىي كۈرەش قىلىپ ، دادىسىنىڭ ، پۈتۈن جەمەتىنىڭ ئار - نومۇسىنى يۇيۇپ ، شەرمەندە ھاياتىنى ئېرىغداپ ، روھىي ئازاب ، روھىي ھاقارەتتىن قۇتۇلۇش قارارىغا كەلگەنلىكىنى ، بۇ قارارنى مەسلەكداش دوستى ھېكىمئاخۇن تېۋىپقا ئېيتقانلىقىنى ، ھېكىمئاخۇن تېۋىپ ئارقىلىق پولكوۋنىك تۇردىقارىي بەگ بىلەن جىددىي ئالاقىلىشىپ ، سىلەرنى مۇھىم ئاخباراتلار بىلەن تەمىن ئېتىپ كېلىۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتىڭ . ئەگەر بىلگەن بولساڭ ، ئۇنىڭدىن شۈبھىلىنىپمۇ يۈرمەيتتىڭ ، ھەتتا ھەيرانمۇ قالمايتتىڭ .

توساتتىن چىغلىقتىن ئىككى ئاتلىق ئادەم چىقىپ ئالدىڭنى توستى . خىيالىڭمۇ ، ئېشىكىڭمۇ شىپپىدە توختىدى . سەن روپاشلارغا خاس قىلىق ، تەلەپپۇز بىلەن : «ۋىيەي !… » دېگىنىڭچە ئوپۇل - توپۇل يۈزۈڭنى ياپتىڭ .

— نېمە ئايالسەن ؟— دەپ سورىدى ئۇلارنىڭ بىرى .

سەن تور رومالنىڭ تۆشۈكلىرىدىن سىنچىلاپ قاراپ، ئۇنىڭ تونۇر بېشىدا ئوتىسىنىپ ئولتۇرغانلارنىڭ بىرى ئىكەنلىكىنى جەزم قىلدىڭ.

ئۇ ماڭا باياتىن بىكارغا قارىماپتىكەن ـ دە؟

سەن يەنە بىرىنىڭ كىملىكىنى پەرق ئېتىشىنىڭ ئورنىغا تاپانچاڭنى ئېلىشقا تەل بولۇپ تۇردۇڭ.

— مەن چىمدۇلۇق. بازارغا نەرسە ـ كېرەك سېتىۋالغىلى كەلگەن، — دېدىڭ سەن تەمكىنلىك بىلەن.

— ھىم، نەرسە ـ كېرەك ئالغىلى كەپتۇمىش تېخى! — دېدى يەنە بىرى، — ئاخبارات ئالغىلى كەلگەنسەن ھەرقاچان؟

سەن ھېچنېمىنى چۈشەنمىگەن بولۇۋېلىپ، مەتۇلارچە سورىدىڭ:

— نېمە؟ ئاق ناۋات؟

— ئاخبارات دېدىم! — ۋارقىرىدى ئۇ كانىيى يىرتىلىپ كەتكۈدەك.

— قانداق نېمە ئۇ ئاخبارات دېگەن؟ يەيدىغان نېمىمۇ، كىيىدىغان نېمىمۇ، زادى نېمە؟ ئادەم بىلمىگەن نېمىنى سوراپ خۇدى!

— خۇپسەنلىك قىلماي، چۈشە ئېشەكتىن! ئۇنىڭ قانداق نېمىلىكىنى ھازىرلا كۆرسىتىپ قويىمىز ساڭا!

سەن ئېشەكتىن چۈشۈۋېتىپ قەستەنگە يىقىلدىڭ. شۇ يىقىلىپ ـ قوپۇش جەريانىدا ئۇلارنىڭ كۆزىنى غەلەت قىلىپ، قويىنۇڭدىن تاپانچاڭنى ئېلىپ، ناھايىتى چەبدەسلىك بىلەن ئۇلارغا قارىتىپ ئوق ئۈزدۈڭ. بىرى ئەسكى چاپاندەك پالاققىدە يىقىلىشىغىلا، سەن چىغلىققا پارتتىدە قاچتىڭ، خۇددى توشقاندەك. بىر تال ئوق قۇلىقىڭنىڭ قوناقتەك يېرىنى ئۇچۇرتۇپ كەتتى. قان مۈرەڭگە سىرغىپ چۈشتى. تور روملىڭ قايسىبىر ئازغاننىڭ شېخىغا ئىلىنىشىپ قالغانىدى. ھېلىقى چېرىك سېنى ئات بىلەن قوغلاپ كېلىۋاتاتتى. سەن ئىچكىرىلەپ قېچىۋەرمەي، بىر ئويما ـ

لىققا كىرىپ مۆكۈنۈۋالدىڭ. ئۇ سېنى «يارلىققا قاراپ قاچتى» دەپ قالدى بولغاي، يېنىڭدىنلا ئۆتۈپ كەتتى. سەن ئۇنىڭغا قارىتىپ ئوق ئۈزدۈڭ. ئۇ ئاتتىن دومىلاپ چۈشتى. ئات ئانچە يىراق بارمايلا توختىدى. سەن ئاتقا مىنىپ قاچتىڭ. ئەمما، سەن ئانچە ئۇزاققا بارمايلا قورشاۋدا قالدىڭ.

* *

سەن ئوقۇشنى شۇ يەردە توختاتماقچى بولدۇڭ. چۈنكى، سېنى ئۆزۈڭنىڭ ئەسلىمىسى — ئىسكەندەر ھەققىدىكى ئەسلىمە ئۆز باغرىغا چىللاۋاتاتتى.

20

بۇ چامسالدىكى جەڭدە يۈز بەرگەن ئىشلار ئىدى:

چامسالنىڭ يەر تۈزۈلۈشى مۇرەككەپ بولۇپ، مۇداپىئەلىنىشكە ئىنتايىن ئەپلىك جاي ئىدى. دۈشمەن دەل مۇشۇ ئەۋزەللىكتىن پايدىلىنىپ، سىلەرنىڭ ئالغا ئىلگىرىلەش يوللىرىڭلارنى توسۇپلا تۇراتتى، خۇددى تاغدەك. گەرچە سىلەر ئۈچ قېتىم ھۇجۇم قىلغان بولساڭلارمۇ، لېكىن دۈشمەننىڭ مۇداپىئە سېپىنى بۆسۈپ چىقالمىغانىدىڭلار. چۈنكى، سىلەرنى يوشۇرۇن پوتەيلەر بىر قەدەممۇ ئالغا سىلجىتمىغانىدى.

سىلەر بۈگۈن پوزىتسىيىگە تاڭ سەھەردىلا يېقىنلاپ كەلدىڭلار ـ دە، ھۇجۇمغا ئۆتتۈڭلار. سىلەرنىڭ روتىنىڭ ۋەزىپىسى يان تەرەپتىن كېلىپ، يار ئۈستىگە چىقىپ، پوتەينى پارتلىتىش ئىدى. شۇڭا، سىلەر شوتىلىرىڭلارنى كۆتۈرۈشۈپ ھۇجۇمغا ئۆتتۈڭلار. سىلەر يارنىڭ ئۈستىدىكى دۈشمەنگە يامغۇردەك ئوق ئۈزۈپ تۇرغان بولساڭلارمۇ، لېكىن يىگىتلەرنىڭ بەزىلىرى يار تۈۋىگە بارار ـ بارمايلا پاتقاققا يىقىلىپ، ئىسسىق قانلىرى بىلەن پاتقاققا

سىڭىپ كېتەتتى . ئەگەر ئۇرۇش يەنە مۇشۇنداق داۋاملىشىۋېر-
دىغان بولسا ، يار ئۈستىگە چىقىپ ، دۈشمەننىڭ يوشۇرۇن پوتەيد-
نى پارتلىتىش ئۇياقتا تۇرسۇن ، روتاڭلار پۈتونلەي توگىشىشى
مۇمكىن ئىدى .

دەل شۇ پەيتتە پولكنىڭ مىناميوتچىلار ۋىزۋۇتى يېتىپ كەل-
دى - دە ، يار ئۈستىدىكى دۈشمەنگە ئايىماي ئوق ئېتىشقا باشلى-
دى . سىلەر بىردىنلا جانلىنىپ كەتتىڭلار .

— مەتسالى ، بىزنى قوغدا !

سەن شوتىنىڭ ئالدىنى ، ئىسكەندەر كەينىنى كۆتۈرۈپ يۈ-
گۈردۈڭلار . مەتسالى سىلەرنى قوغداپ بىللە يۈگۈردى . ئاخىر يار
ئاستىغا كەلدىڭلار - دە ، شوتىنى يارغا تىرەپ ، سەن شوتىغا
ياماشتىڭ . يارنىڭ ئۈستىگە بېشىڭدىن بۇرۇن ئاپتوماتىڭنىڭ
ئىستوۋۇلى چىقىپ بولدى . قارىسىغىلا سىيرىپ ئون نەچچە پاي
ئوق ئېتىۋەتكەندىن كېيىن ، يارنىڭ ئۈستىگە دىككىدە سەكرەپ
چىقىپ ، يۈملىنىپ تۇرۇپ ساڭا ئوق ئېتىشقا تەمشەلگەن ئۈچ
دۈشمەننى يەر غاجاتتىڭ . ئۈمىد ئەمدى تۇغۇلغانىدى ، خۇددى ئاۋۇ
تاغ زۇلپىسىدىن تۇغۇلغان سەبىي قۇياشتەك .

— ھۇررا !

گۇمبۇرلەشلەر ئارىسىدا ئاۋازىڭ جاراڭلىدى ، گويا گۈل-
دۈرمامىدەك . سەن بىر قورام تاشنىڭ دالدىسىغا كىرىۋېلىپ ، يار
لېۋىگە قۇزغۇندەك قونۇۋېلىپ يىگىتلەرگە ئوق ياغدۇرۇۋاتقان چې-
رىكلەرگە ئوق ئۈزۈشكە باشلىدىڭ . ئۇلار يار ئاستىغا موللاقلاپ
چۈشەتتى ، مىسالى تاپقا ئۆزىنى ئاتقان قۇزغۇندەك . يار لېۋىدە
ئاۋۋال ئىسكەندەرنىڭ ، ئاندىن مەتسالىنىڭ بېشى كۆرۈنۈپ ،
«ھايت - ھۇيت» دەپ بولغۇچىلا يارنىڭ ئۈستىگە يىگىتلەر تىرى-
لىپ كەتتى ، بەئەينى يەردىن ئۈنگەندەك . يېرىم سائەتتەك ئېتى-
شىشتىن كېيىن ، دۈشمەن پوتەي تەرەپكە قاراپ قاچتى ، سىلەر
قوغلىدىڭلار ، قوغلاپ - قوغلاپ ئۇلارنى ئىستىھكاملىرىغا قاماپ
قويدۇڭلار . شۇنىڭ بىلەن يەنە بىر مەيدان جەڭ باشلاندى . دۈشمەن-

نىڭ ئۈچ يوشۇرۇن پوتەيدىن ئوق يامغۇردەك ياغاتتى . مۇشۇ
پوتەيلەرنى پارتلاتمىغۇچە پولك ئومۇميۈزلۈك ھۇجۇمغا
ئۆتەلمەيتتى .

— ئىسكەندەر...

سەن ئىككى پوتەينى پارتلىتىشقا بۇيرۇق بېرىپ بولۇپ ، ئۈ-
چىنچى پوتەينى پارتلىتىشقا بۇيرۇق بېرىشكە تەمشىلىپ ، ئەمدىلا
ئېغىز ئاچقان روتا كوماندىرىنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ :

— مەن باراي !— دېدىڭ ئىسكەندەر ئۈچۈن .

— ماڭ !

روتا كوماندىرى ساڭا بۇيرۇق بەردى . سەن يەر بېغىرلاپ
پوتەيگە قاراپ ئىلگىرىلىدىڭ . ھەممىسى سىلەرنى — پوتەينى پارت-
لىتىشقا ماڭغانلارنى قوغداۋاتاتتى .

«ئەي مېھىر - شەپقەتلىك خۇدا ، مېنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلا ،
ماڭا نۇسرەت ئاتا قىل ، پوتەينىڭ ئۈچەي - قارنىنى كۆككە سو-
رۇشنى نېسىپ ئەت !»

سەن شۇنداق ئىلتىجا قىلغىنىڭ بىلەن ، جەننەت ساداسى بى-
لەن تولغان يۈرىكىڭنىڭ يان - بېلىڭدە ئۈچۈپ تۇرغان ئوقلار ،
تاغۇ تاشلارنى تىترىتىپ ، زېمىننى لەرزىگە سېلىپ ، گۇمبۇرلەپ
پارتلاپ تۇرغان گرانات ، مىناميوت ئوقلىرى بىلەن كارى يوق
ئىدى . تاغۇ تاشلار تىترىگىنى بىلەن ، يۈرىكىڭ تىترىمەيتتى ؛
زېمىن لەرزىگە كەلگىنى بىلەن ، ۋۇجۇدۇڭ لەرزىگە كەلمەيتتى .
ئەگەر «تىترىدى ، لەرزىگە كەلدى» دېيىش توغرا كەلسە ، يۈرە-
كىڭ ، ۋۇجۇدۇڭ كەلگۈسىدىكى ھۆر ھايات ، ھۆر زامان تەقەززا-
سىدىن تىترەيتتى ، لەرزىگە كېلەتتى .

سەن يېقىن كەلگۈسىدىكى دەل شۇ ھۆر ھايات ، ھۆر زاماننىڭ
تەلپۈندۈرۈشى بىلەن ئېھتىيات بىلەن ئالغا ئىلگىرىلەيتتىڭ ؛ سەن
داداڭنىڭ ، ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ ، بەختسىز ، ئەركسىز خەلقىڭ-
نىڭ قىساسى ، بۈيۈك روھىنىڭ تۈرتكىسىدە جەسۇرانە ئالغا ئىلگى-
رىلەيتتىڭ...

ئاخىر پوتەيگە يەتتە - سەككىز قەدەم يېقىنلاپ كەلدىڭ. بىر ئويمانغا چۈشۈۋېلىپ، ئارقاڭغا قارىدىڭ. ئارقاڭدىن پوتەينى پارتلىتىشقا كېلىۋاتقان يىگىتلەر بىر - بىرلەپ يىقىلىۋاتاتتى. سەن پارتلاتقۇچنىڭ پىلىكىنى بارمىقىڭغا يۆگەپ، ئەمدىلا ئېتىلىپ چىقاي دەپ تۇرۇشۇڭغا، بىر نەرسە ئۈستۈڭگە چۈشتى. سەن ئۇنىڭ ئاستىدا قالدىڭ. بۇنىڭ نېمە ئىشلىقىنى ئاڭقىرىپ بولغۇچە، غايەت كۈچلۈك پارتلاش بىلەن تەڭ سەن پارتلاتماقچى بولغان پوتەينىڭ كۆلى كۆككە سورۇلۇپ كەتتى. پارتلاش بېسىققاندىن كېيىن، ئۈستۈڭدىكى ھېلىقى نەرسىنى كۆچەپ ئىرغىتتىڭ. ئۇ نەرسە ئۈستۈڭدىن سىيرىلىپلا چۈشتى. ئۇنى كۆرۈپ شۇنداق ھەيران قالدىڭ.

— زۇمرەت، زۇمرەت!

شۇنداق، ئۇ زۇمرەت ئىدى؛ خۇددى سەندەكلا كەلگۈسىدىكى ھۆر دۇنيا ھەققىدە پىچىرلاپ تۇرۇپ سەن پارتلاتماقچى بولغان پوتەينىڭ كۆلىنى كۆككە سورۇۋەتكەن سابىق سۆيۈملۈك خوتۇنۇڭ، ھازىرقى ئوماق سىڭلىڭ زۇمرەت ئىدى. ئۇ يۈز - كۆزى خۇددى لەۋلىرىسىمان قىپقىزىل قانغا بويالغان ھالدا ھوشسىز ياتاتتى. ئۇنى قۇچىقىڭغا ئالدىڭ.

— زۇمرەت، كۆزىڭىزنى ئېچىڭە!

يۈرىكىڭ شادىيانە كۈي بىلەن ئويناقشىدى، چۈنكى زۇمرەت كۆزىنى ئاچقانىدى.

— تېز!... تېز!...

ئۇ بۇيرۇق قىلدى. سەن پارتلاتقۇچنى كۆتۈرۈپ، ئويماندىن خۇددى ئارسلاندەك ئېتىلىپ چىقتىڭ - دە، گاھ يۈگۈرۈپ، گاھ ئۆمىلەپ، گاھ ئويداڭ - چوڭقۇرلارغا ئۆزۈڭنى ئېتىپ، ئاخىر يەنە بىر پوتەينىڭ ئاغزىغا كەلدىڭ. پارتلاتقۇچنى يوشۇرۇن پوتەينىڭ ئۈستىگىلا تاشلاپ، ئۆزۈڭنى بىر ئويمانغا ئاتتىڭ، خۇددى زۇمرەتتەك. غايەت زور پارتلاش سېنى بايىقىدىنمۇ بەكرەك توپىغا كۆمۈۋەتتى. سەن ئورنۇڭدىن تۇرۇپ، بار ئاۋازىڭ بىلەن توۋلىماق-

چى بولدۇڭ. لېكىن، دەل شۇ چاغدا زۇمرەتنىڭ ئاۋازى جاراڭلىدى:

— باتۇر يىگىتلەر!...

ئۇنىڭ ئاۋازىنىڭ ئاخىرى پەسىيىپ كېتىۋىدى، سەن توۋلىدىڭ:

— ئالغا!...

يىگىتلەر ئۈچىنچى پوتەينىڭ پارتلىشىنى كۈتمەي، ھۆررا سادالىرىنى ياڭرىتىپ ئاتاكىغا ئۆتتى. شىددەتلىك ئېتىشىش باشلاندى... ئاخىر دۈشمەن كۈيباغقا قاراپ قاچتى. قىش قۇياشى تەنتەنە بىلەن كۈلۈپ، سىلەرنى باغرىغا ئالدى، خۇددى مەتسالى سېنى تەبرىكلەپ باغرىغا ئالغاندەك. بىردىنلا ھەمساۋاق دوستۇڭ ئىسكەندەر يادىڭغا كېلىپ قالدى. چۈنكى، سەن ئۇنىڭمۇ دوستانە باغرىلىشىغا، دوستانە تەبرىكلىشىگە تەشنا ئىدىڭ. ئەمما، ئۇ ھېچ يەردە كۆرۈنمەيتتى.

ئۇ نېمىشقا قېشىمغا يۈگۈرۈپلا كەلمەيدۇ؟ نېمىشقا يۈگۈرۈپلا كېلىپ، مېنى باغرىغا باسمايدۇ؟ نېمىشقا خۇددى مەتسالىدەك غەلىبەمنى، ھايات قالغانلىقىمنى تەبرىكلىمەيدۇ؟ جەڭدىن ساق چىقىش، بولۇپمۇ پوتەي پارتلىتىشتىن ساق قايتىپ چىقىش جەڭچى ئۈچۈن بىر مۆجىزە ئەمەسمۇ!

شۇلارنى ئويلاپ، مەتسالىنىڭ باغرىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ، ئۇنىڭدىن:

— مەتسالى، ئىسكەندەر قېنى؟ — دەپ سورىدىڭ.

— تاڭ؟

ئۇمۇ ئەتراپىغا ئەنسىزانە نەزەر بىلەن قارىدى. ئىسكەندەر يەنىلا ھېچ يەردە كۆرۈنمەيتتى.

— ئۇ سەن بىلەن بىللە ئىدى يا؟

— بىللىغۇ ئىدى، ئاتاكىغىمۇ بىللە ئۆتكەن... ئارقامدىن ماڭغاندەكقۇ قىپتى شۇ... ۋاي خۇدايىمەي...

سىلەر ئۇنى ئىزدەشكە باشلىدىڭلار.

— ئىسكەندەر !

— ئىسكەندەر !

چامسالنىڭ تاغلىرىمۇ سىلەرگە ياردەملەشتى :

— ئىسكەندەر !

ئاخىر ئۇنى مەتسالى ئۆزى تاپتى .

— سەمەندەر ، ئۇ بۇ يەردىكەن !

سەن يۈگۈرۈپلا كەلدىڭ . ئىسكەندەر دۈم ياتاتتى . ئوق دۈمبىسىدىن تەگكەنىدى . ئۇنى قۇچىقىڭغا ئالدىڭ . ئۇ تېخى ھايات ، ئەمما چىرايىدا قان دىدارى قالمىغانىدى .

— ئىسكەندەر ، ئىسكەندەر ، كۆ... كۆزۈڭنى ئاچقىنە ، ئاداش !

ئۇ ناھايىتى ئەستە كۆزىنى ئاچتى . ئۇنىڭ ئويچان كۆزلىرىدىكى ھايات مەشئىلى پىلدىرلاپلا قالغانىدى ، گوياكى جىنچىراغدەك .

— مە... مە... مە...

ئۇنىڭ كۆزلىرىدىكى ھايات مەشئىلى «مە... مە...» بىلەن ئۆچتى ؛ ئۇنىڭ لەۋلىرى «مە... مە...» بىلەن جۈپلەشتى .

ئۇ نېمە دېمەكچى بولغىيتتى ؟

بىلمەيتتىڭ .

— ئىسكەندەر !

— ئىسكەندەر !

ئىككىڭلار شۇنداق ئەلەملىك ۋارقىراپ ، ئۇنى تالىشىپ تۇرۇپ باغرىڭلارغا باستىڭلار ؛ تالىشىپ تۇرۇپ يۈز - كۆزلىرىگە يۈز - كۆزلىرىڭلارنى سۈركەپ ، ھەسرەت بىلەن يىغلىدىڭلار . ھەسرەتلىك ئۆكسۈشلىرىڭلار چامسالنىڭ تاغ تاشلىرىنى ئېزىپلاۋەتتى ، بولۇپمۇ مەتسالىنىڭ يىغىسى ؛ كۆز يېشىڭلار چامسال تۇپرىقىغا يامىرىدى ، مىسالى كەلكۈندەك ، بولۇپمۇ مەتسالىنىڭ ياشلىرى ؛ ئۇنى باغرىلاپ - باغرىلاپ ، ئاخىر باغرىڭلارغا سىڭدۈرۈپلاۋەتتىڭلار ، بولۇپمۇ مەتسالى !

سەن مەتسالىنىڭ دوستلىرىغا بولغان ساداقىتىدىن ئىلاھىي

ھېسسىياتتا سۆيۈندۈڭ .

— ئۇ تەجەللى ھەزرىتىم ھەققىدە قىسسە يازماقچىدى !

— «قىسسەمنى ئەمدى قورال بىلەن يازىمەن» دېگەنتى !

— ئاخىر دېگىنىنى قىلدى !

بېشىڭنى كۆتۈردۈڭ . يۈزۈڭگە موللا ئايۇپ ، نىياز ، سادىقلارنىڭ كۆز ياشلىرى تۇرۇكلاپ تۆكۈلدى ، خۇددى يامغۇردەك .

شۇنداق ، ئىسكەندەر تەجەللى ھەققىدىكى قىسسىسىنى يېزىپ تاماملىغانىدى ، قەلەم بىلەن ئەمەس ، قورال بىلەن .

ئۇ يەنە قورال بىلەن ئۆزى ھەققىدىكى قىسسىسىنىمۇ تاماملاپ بولغانىدى ، بۇ مەڭگۈ يادلىنىدىغان ، مەڭگۈ ئوقۇلىدىغان ، ئەۋلادلارغا مەڭگۈ ساغلام روھ ۋە ھاياتىي كۈچ بەخش ئېتىدىغان يوقالماس قىسسە ئىدى .

سەنمۇ شۇنداق قىسسە يازالارسەنمىكىن ؟

يازىمەن ، چوقۇم يازىمەن ! شۇنداق ئۇلۇغۋار قىسسىلەرنى يېزىپ ، دادامنىڭ ، ئىسكەندەرنىڭ ، بارلىق ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ روھىنى خۇش قىلىمەن ! ئەۋلادلىرىمنى ئۆزۈمدىن پەخىرلەندۈرۈپ ، ئۇلارغا ئوغۇزخانچە ساغلام روھ بەخش ئېتىمەن !

* *

سەن خىيالىڭنى يىغىپ ، ئىختىيارسىز پىچىرلىدىڭ : راست ، ئاتاكىغا ئۆتكەن ئادەمنىڭ قانداق بولۇپ دۈمبىسىدىن ئوق تېگىدۇ ؟ بۇنىڭدىن ئەجەب گۇمانلانماپتىكەنمەنيا ؟ ئەسلىي ئىسكەندەرنى ‹قورغوي› ئېتىۋېتىپتىكەن - دە ؟...

قەلبىڭدە بېسىپ بولمايدىغان غەزەپ كۆۋرىدى : «خەپ ، ‹قورغوي !›»

«قورغوي» كىم ؟ «قورغوي» زادى كىم بولغىيدى ؟

سەن تەئەججۇپلۈك خىياللىرىڭنى يىغىپ ، كىتابىڭنىڭ «ئەجدىھا ئاغزىدىن قايتىپ چىقىش» دېگەن قىسمىنى ناھايىتى ئالدىراپلا

ئوقۇشقا باشلىدىڭ ، خۇددى زۇمرەت ساڭا «قۇرغۇي »نىڭ كىملىكىنى هازىرلا دەپ بېرىدىغاندەك .

21

ئەجدىھا ئاغزىدىن قايتىپ چىقىش

سوراق باشلىنىش ئالدىدا تۇراتتى . سەن هەممىگە تەييارلىنىپ قويغانىدىڭ . سىم قامچىلارنىڭ ئۆتمەي قىلىشىدىن ئەنسىرىگەن چىرىكلەر سېنى كۆڭلەكچان قىلىپ ، تۆۋرۈككە مەهكەم باغلىۋېتىشكەنىدى .

كەچكى قۇياشنىڭ پەنجىرىدىن بالقىپ كىرىۋاتقان قىزغۇچ نۇرلىرى قەتئىيەت چىقىنداپ تۇرغان قەهرلىك چېهرىڭدە جىلۋە قىلىۋاتقاندا ، سوراق رەسمىي باشلاندى .

ئوتتۇرا بوي ، دوغىلاققىنە كەلگەن ، بارماقتەك يوغان قاشلىرى ئاستىدىكى چوڭ - چوڭ كۆزلىرى قاپقارا ، قىزىرىپلا تۇرىدىغان يۇپيۇملاق يۈزى ئادەمنىڭ هەۋسى كەلگۇدەك دەرىجىدە چىرايلىق بۇ سوراقچىغا قاراپ ، سېنىڭمۇ نەپرىتانە هەۋسىڭ كەلدى . چۈنكى ، ئۇنىڭ كېلىشكەن شۇ قەددى - قامىتىدە سىتەمكارانە جەزبىدارلىق ئەكسلىنىپ تۇراتتى ؛ ئۇنىڭ شۇ چىرايلىق نۇرانە كۆزلىرىدە شۇملۇقانە گۈزەللىك ئەكسلىنىپ تۇراتتى ؛ ئۇنىڭ شۇ ئايسىمان يۈز ، ياقۇتسىمان لەۋلىرىدە شۇملۇقانە تەبەسسۇم ئەكسلىنىپ تۇراتتى ؛ ئۇنىڭ شۇ قايماقسىمان يۇمشاق تىللىرىدا هىيلىگەرانە تىنچلىق ، هىيلىگەرانە ئاق كۆڭۈللۈك ، هىيلىگەرانە ئىنسانپەرۋەرلىك بالقىپ تۇراتتى .

ئەمما ، سەن سوراقلارغا ئۆز لايىقىدا جاۋاب بېرىۋەردىڭ . سوراق ۋاقتى ئۇزارغانسېرى جاۋابلىرىڭ «هەئە » ، «ياق » ۋە جاهىلانە سۈكۈت بىلەن چەكلىنىپ قالدى . سوراقچى ئاخىر ئاساسىي مەقسەتكە ئۆتتى :

— تېۋىپ بەرگەن ئاخباراتلارنى نەگە كۆمۈپ قويدۇڭ ؟

چۈنكى ، چىرىكلەر سېنى ئاختۇرۇپ ، هېچ نەرسە تاپالمىغاندىن كېيىن ، شۇنداق گۇمانغا كېلىشكەنىدى .

— تېۋىپ ماڭا هېچنېمە بەرمىدى .

— ئەمىسە نېمە دېدى ؟

— هېچنېمە .

— «كۆك بۆرە» دېگەن كىم ئۇ ؟

— «كۆك بۆرە» دېگەن كۆك بۆرىدۇ شۇ !

— سەن تولا خۇپسەنلىك قىلما ، گەپ - سۆز ، مېڭىش - تۇرۇشلىرىڭدىن پىشقان هەربىيلىكىڭ مانا مەن دەپ چىقىپ تۇرىدۇ . تېنىۋالىمەن دەپ خام خىيال قىلما . ئېيتە ، سىلەرنى ئاخباراتلار بىلەن تەمىنلەۋاتقان بىزنىڭ ئىچىمىزدىكى «كۆك بۆرە» دېگەن زادى كىم ؟ !

— تاڭ ئەمىسە... بىلمىگەن گەپنى سوراۋېرىپ خۇدى !... ئۇنى سىلەر بىلمىسەڭلار ، مەن نەدىن بىلەي ؟

— هىم ، خۇپسەنلىك قىلىپ پايدا ئالالمايسەن ، پاسكىنا جالاپ !— دېدى تاقىتى تاق بولۇشقا باشلىغان سوراقچى سېنى هاقارەتلەپ ،— ئېيتە ، ئاخباراتلارنى نەگە كۆمۈپ قويدۇڭ ؟ ! «كۆك بۆرە» دېگەن زادى كىم ؟ !

— ...

سىم قامچىلار تارسىلداپ تېگىشكە باشلىدى . سەن قىيناقلارغا سەمەندەرچە روھ بىلەن بەرداشلىق بېرىش ئۈچۈن ، لېۋىڭنى چىشلىدىڭ . سىم قامچا جان - جېنىڭدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى . كۆڭلەكلىرىڭ تىتىلىپ ، قامچا ئىزلىرىدىن قان چۈۋۈلۈپ چىقىۋاتاتتى...

قاتتىق چىشلەنگەن لېۋىڭدىن قان سىرغىپ چىقىپ ، لەۋلىرىڭ قىپقىزىل بويالدى ، خۇددى قىزىل ياقۇتتەك . كۆزلىرىڭدىن ياش بىلەن قوشۇلۇپ غەزەپ - نەپرەت ۋە قىساس يالقۇنى پارتلاپ چىقتى ، گوياكى ئىبراهىم ئەلەيهىسسالامنى كۆيدۈرۈش ئۈچۈن

يېقىلغان ئوت يالقۇندەك . ئەت ـ يېنىڭدىن قان بىلەن قوشۇلۇپ ئۇلۇغۋارانە روھ ئېتىلىپ چىقتى ، مىسالى ئوغۇزخان روھىدەك ، سادىر پالۋان روھىدەك ، نۇزۇگۇم روھىدەك !

هوشۇڭغا كەلگەندە توڭلاپ ، تىترەپ تۇراتتىڭ . ئاستا ئۆرە بولدۇڭ . قاپقاراڭغۇ ، مۇز ئۆرلەپ تۇرىدىغان بۇ سوراقخانىدا قانچىلىك هوشسىز ياتقانلىقىڭنى هېس قىلالمىدىڭ . سوراقتىن بۇرۇن چاپىنىڭ تاشلاپ قويۇلغان بۇلۇڭغا ئۆمىلەپ بېرىپ ، چاپىنىڭنى سىلاپ ـ سىيپاشتۇرۇپ يۈرۈپ ئاران تاپتىڭ .

تىترەكلىرىڭ توختىدى . سىم قامچىنىڭ ئىزلىرى چىدىغۇسىز دەرىجىدە پىژىلداپ ئېچىشىپ ، جېنىڭنى قاقشاتاتتى . «قۇرغۇي»نىڭ قىلمىشى يۈرىكىڭنى غاجايتتى . «كۆك بۆرە» نېرۋىلىرىڭنى هەيران قالدۇراتتى .

«كۆك بۆرە» راستتىنلا شۇ غوجەخمەتمىدۇ ؟ ئۇ قانداق بولۇپ «كۆك بۆرە» بولۇپ قالغاندۇ ؟ «قۇرغۇي» زادى كىمدۇ ؟ تېۋىپ قېچىپ كېتەلىگەنمىدۇ ؟... ئەگەر قولغا چۈشۈپ قالغان بولسا ، بەرداشلىق بېرەلەرمۇ ؟ «كۆك بۆرە»نى ئاشكارىلاپ قويارمۇ ؟

سەن جۆيلۈپ ، كىملەرنىدۇر يەتمىش پۇشتىغىچە تىللاپ ـ قارغاپ ، كىملەرگىدۇر قەسەم بېرىپ ، كىملەرنىڭدۇر ئىسمىنى چاقىرىپ دېگەندەك تاڭ ئاتقۇزدۇڭ .

كۆزۈڭنى ئاچقاندا ، سوراقخانا ئىچى شەپەق جىلۋىسى بىلەن تولغانىدى . ئاخشام تاپالمىغان بۆز ياغلىقىڭ يەنە بىر بۇلۇڭدا توپىغا مىلىنىپ ياتاتتى .

ئورنۇڭدىن تۇردۇڭ ؛ ئورنۇڭدىن ناهايىتى تەستە تۇرۇپ تامغا يۆلەندىڭ ، هۇزۇرلۇق ئەسنىدىڭ . غۇلىچىڭنى كەڭ ئېچىپ كېرىلدىڭ ، خۇددى ئاق قۇدەك . ئەت ـ يېنىڭغا چاپلىشىپ كەتكەن كۆڭلىكىڭ ئاجراپ ، جاراھەتلىرىڭ پىژىلداپ ئېچىشىپ كەتتى . چىرايىڭنى پۈرۈشتۈرۈپ ، لېۋىڭنى يالىدىڭ . ئۇگە ـ ئۇگىلىرىڭ ، بېغىش ـ بېغىشلىرىڭ سىرقىراپ ئاغرىيتتى . بېشىڭ قېيىپلا تۇراتتى . پېشانەڭگە چاپلىشىپ كەتكەن چاچلىرىڭنى چىداپ تۇرۇپ

ئاجرىتىپ تۈزەشتۈردۈڭ .

جاراھەتلىك چېھرىڭدە قۇياش جىلۋە قىلاتتى .

«خەپ ، ‹قۇرغۇي› ، تۇتۇۋالىدىغان بولسام !...»

قەلبىڭدە قەسەم ، غەزەپ مەۋج ئۇراتتى .

بىراق ، بۇ قەسەم ، غەزەپلىرىڭ ئۈمىدتىن دېرەك بەرمەيتتى . قەلبىڭنى چەكسىز ئۈمىدسىزلىك قاپلىۋالغانىدى . هاياتىڭدىن پۈتۈنلەي ئۈمىد ئۈزگەنىدىڭ . بەلكىم ، بۈگۈن يا ئەتە... ئىشقىلىپ ، دۈشمەنلەرنىڭ سېنى سۆرەپ ئۆلتۈرمايدىغانلىقىنى بىلەتتىڭ .

«ئەي ، مېھىر ـ شەپقەتلىك ، هەممىگە قادىر خۇدا ، ئانامنىڭ ياتقان يېرىنى جەننەتتە قىلغىن !... دادامنى هەققانىيەت مەيدانىغا قايتۇرۇپ كېلىپ ، مېنىڭ ، ئانامنىڭ ، ئەجدادلىرىمنىڭ يۈزىنى يورۇق ، روھىنى خۇش قىلغىن ! سەمەندەر ئاكامنى ، مەتسالىنى خەۋپ ـ خەتەر ، بالا ـ قازادىن ساقلىغىن ! ئىنقىلابىمىزغا نۇسرەت ئاتا قىلغىن !»

ماغدۇرسىزلىنىپ ، سىيرىلىپ ـ سىيرىلىپ ئولتۇرۇپ قالدىڭ . توپىغا مىلىنىپ ياتقان ياغلىقىڭ شۇ پېتى قېلىۋەردى...

شۇنداقتىمۇ ، سەن ئۆزۈڭنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى سېزىپ تۇراتتىڭ ؛ سىرتتىكى قاراۋۇللارنىڭ يۆتىلىشلىرىنى ، گازارمىدىكى ۋاراڭ ـ چۇرۇڭلارنى ، هەرىكەت ـ تىۋىشلارنى سېزىپ تۇراتتىڭ ؛ سوراقخانا ئىشىكىنىڭ «غا... ر... ت» قىلىپ ئېچىلىپ ، قايسىبىر چېرىكنىڭ «نان يە...» دەپ دوق ـ ئاهانەت قىلغانلىقىنىمۇ ئاڭلىدىڭ . بىراق ، بۇلارنىڭ هەممىسىنى سوراقخانىدا ئەمەس ، باشقا بىر ساماۋى دۇنيادا سېزىپ تۇراتتىڭ .

ئاستا ـ ئاستا ئەسلىڭگە كېلىپ كۆزۈڭنى ئاچتىڭ . ساماۋى دۇنيادا قانچىلىك ئۇزۇن ياشىغىنىڭنى ئۇقمايتتىڭ .

چۈش بولدىمىكىن ؟ پېشىن بولدىمىكىن ؟

بىلمەيتتىڭ .

باش قېشىڭدا بىر كۆيۈك زاغرا ، بىر جام سۇ تۇراتتى . «ئۆلمىگەن جاندا ئۈمىد بار» دەپتىكەن ، يەپ ـ ئىچكەچ

تۇراي . ئۆلسەمۇ توقراق ئۆلەي .
ئۇسساپ كەتكەنىدىڭ . جامنى ئېلىپ ، مۇزدەك سۇنى ئاچ كۆزلەرچە سۇمۇردۇڭ . ئېشىپ قالغان سۇغا ناننى ئۇششاق - ئۇششاق ئوشتۇپ چىلاپ قويۇپ ، يۇمشىغاندا ئىشتىها بىلەن يېيىشكە باشلىدىڭ . ئاستا - ئاستا ماغدۇرۇڭغا كەلدىڭ . نېرۋىلىرىڭ ئېتىكلىشىپ ، تەپەككۇرۇڭ يەنە قاناتلاندى...
سەن ئىككىنچى قېتىملىق سوراقنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈشكە باشلىدىڭ .
كۈن ئولتۇرغۇچە كۈتتۈڭ...
قاش قارايغۇچە كۈتتۈڭ...
زېمىن قاپقارا تۈن پەردىسىگە ئورالغاندا ، بەختىڭگە يارىشا سوراق يەنە باشلاندى .
پانار سوراقخانىنى گۇڭگا يورۇتۇپ تۇراتتى . تۈنۈگۈنكى سوراقچى گەلەپى شىمىنىڭ يانچۇقىغا قولىنى سېلىپ ، ئۇيان - بۇيان ماڭاتتى . يەڭلىرى شىمايلانغان ئىككى چېرىك بۇتتەك قېتىپ قېلىشقان ، ئەمما قوللىرىدىكى سىم قامچىلىرى سۈرلۈك تولغىنىپ تۇراتتى ، خۇددى چار يىلاندەك .
بۈگۈن سەن ئىككى قولۇڭدىن تورۇسقا ئېسىلغانىدىڭ . پۇتۇڭ يەرگە تېگەر - تەگمەي ، لەرزان مىدىرلاپ تۇراتتى ، گوياكى باھار شامىلىدىكى مەجنۇنتاللاردەك .
سوراق باشلاندى :
ئوخشاش سوئال ، ئوخشاش جاۋاب ، ئوخشاش ھەيۋە ، ئوخشاش تەھدىت ، ئوخشاش قەھرىمانە سۈكۈت...
ئۇلار ئاخباراتتىنمۇ بەكرەك «كۆك بۆرە»گە قىزىقىۋاتاتتى .
سوراقچىنىڭ تاقىتى توشقانىدى ؛ كۆزلىرى ۋەھشىيانە تەبەسسۇم بىلەن چاقناپ كەتكەنىدى . گىلاستەك قىزىرىپ تۇرىدىغان نېپىز لەۋلىرى تىنىمسىز لىپىلدايتتى .
— ئەكىر !— دەپ ۋارقىرىدى ئۇ .
نېمىنى ئەكىرىدىغاندۇ ؟... تېۋىپنى ئەكىرەمدىغاندۇ ؟ يۈزلەش-

تۇرگىلى ؟ يۈزلەشتۈرگۈدەك نېمە بار ؟
ھىم ، تېۋىپ ئىقرار قىلغان ئوخشىمامدۇ ؟... ئۇ ئىقرار قىلغان بولسا ، مېنى يەنە سوراق قىلىۋېرىشنىڭ نېمە ھاجىتى ؟... دېمەك ، تېۋىپ قېچىپ كېتەلەپتۇ - دە .
خاتالاشتىڭ . چۈنكى ، تېۋىپ قېچىپ كېتىشكە ئۈلگۈرەلمىگەچكە ، تۇتقىلى كەلگەن چېرىكلەر بىلەن پۇخادىن چىققۇدەك ئېتىشىپ ، ئاخىر مەردلەرچە قۇربان بولغانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ .
ئىشىككە قارىدىڭ . ھايال ئۆتمەيلا بىر چېرىك ئوتقاشتەك قىزىتىلغان بىر لاخشىگىرنى كۆتۈرۈپ كىردى . سوراقچى لاخشىگىرنى ئۇنىڭ قولىدىن يۇلۇپلا ئېلىپ ، ئالدىڭغا كەلدى ۋە يۈزۈڭگە يېقىن ئەكېلىپ :
— ئېيتە ! ئېيتمىساڭ ... !— دېدى .
ئوت تەپتى يۈزۈڭنى قىزىتىشقا باشلىغانىدى . لاخشىگىرنىڭ تەپتى شۇنداق قايناق ئىدى ، خۇددى مەتسالىنىڭ ئوتلۇق نەپەسلىرىدەك .
— مەن... مەن دەي !... مەن ھەممىنى دەي !...
كۆزلىرىڭ چەكچىيىپ ، يۇلقۇندۇڭ ، تېپىرلىدىڭ .
سوراقچىنىڭ چېھرىدە غەلىبە شادلىقى ئەكس ئەتتى . ئۇ لاخشىگىرنى سەندىن يىراقلاشتۇرۇپ سورىدى :
— ئېيتە ، «كۆك بۆرە» دېگەن زادى كىم ؟
— «كۆك بۆرە»نىڭ كىملىكىنى بىلمەيمەن ، بىراق... بىراق... كۆمۈپ قويغان ئاخباراتنى تېپىپ بېرەي .
— ياخشى ! ياخشى !
سوراقچى غالىبانە ھىجايدى .
سەن بوشىتىلدىڭ . كىيىملىرىڭنى كىيىپ ، ياغلىقىڭنى مەھكەم ئورىدىڭ .
قانچىلىك دۈشمەن قوشار ؟ بەلكىم ، ئۆلۈپ كېتىشىم مۇمكىن... تەۋەككۇل ! ئەلۋىدا ، مەتسالى ، سېنى ئاللا ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي... ئاللا ساڭا سېخىيلەرچە بەخت ئاتا قىلغاي !... بارلىق

ساۋابلىرىمنى ساڭا ئاتىدىم... ئۇ دۇنيادا — جەننەتتە سېنى كۈتىمەن.

سەن ئون نەچچە چېرىكنى باشلاپ، تونۇگۈنكى نەق مەيدانغا كېتىۋاتاتتىڭ. قەلبىڭدە ئاجىزانە بىر ئۈمىد قىمىرلايتتى، خۇددى كەچ كۈزدىكى نىمجان قۇرتتەك.

— قەيەردە؟ — دەپ سورىدى چېرىكلەرنىڭ بىرى.

— قاراڭغۇدا... تازا پەرق ئېتەلمەيۋاتىمەن. بوشراق ئالدىرىڭلار ئادەمنى تەمتىرەتمەي.

سەن تۆت ئەتراپقا سىنچىلاپ قارايتتىڭ، ئۇيان - بۇيانغا ماڭاتتىڭ. بۇ دۈشمەن ئىشغالىيىتىدىكى زېمىن بولغاچقا، چېرىكلەر تولىمۇ خاتىرجەم ھالدا ساڭا يەتتە - سەككىز قەدەم ئارىلىق قالدۇرۇپ، بەخىرامان ئەگىشىپ كېلىۋاتاتتى.

تاپتىڭ، ئاخىر تاپتىڭ.

يوغان بىر توپ ئازغان، ئۇچىغا بىر گەز ئۇزۇنلۇقتا قىزىل لاتا چىگىلگەن...

سەن شۇ ئازغاننىڭ تۈۋىنى كولىدىڭ. چېرىكلەر بەش - ئالتە قەدەم نېرىدا غۇژمەكلىشىپ، سېنىڭ ھەرىكىتىڭگە قاراپ تۇرۇشاتتى. سېنىڭ بىر كۆزۈڭ چېرىكلەردە ئىدى. ئاخىر ئۇنىمۇ تاپتىڭ — قومغا كۆمۈلگەن ئاپتوماتنى ئېلىپلا دۈشمەنلەرگە قارىتىپ كۇرجۇكنى باستىڭ. ھەيران قېلىشقىمۇ ئۈلگۈرەلمىگەن چېرىكلەر ئارقا - ئارقىدىن يىقىلىشتى. كېچە جىمجىتلىقى بۇزۇلۇپ، يۇلتۇزلار تەئەججۈپلۈك جىمىرلىشىپ كەتتى. چۈنكى، ئۇلار پەنجىرىدىن «... قىزىل لاتا چىگىپ قويۇلغان ئازغاننىڭ تۈۋىگە بىر ئاپتومات كۆمۈپ قويدۇم...

— ‹كۆك بۆرە›»

دېگەن ئاخباراتنىڭ ئۇچۇپ كىرگەنلىكىنى بىلمەيتتى.

«ياۋا ئۆردەك» ناھايىتى دەل ۋاقتىدا سايرىدى. سەن «ياۋا ئۆردەك»تىن پاناھلىق ئىزدەپ شۇ تەرەپكە قاراپ يۈگۈردۈڭ. «كۆك بۆرە»نىڭ ئاخباراتىدا دېيىلگىنىدەك، بىرى سېنى كۈتۈپ

تۇراتتى. ئەمما، ئۇ چېرىك ئىدى. شۇڭا، سەن شىپپىدە توختاپ قالدىڭ.

— قورقماڭ، تېز بولۇڭ! — دېدى ئۇ جىددىي پىچىرلاپ.

سەن تەۋەككۇل دەپ، ئۇنىڭ قېشىغا ئىككى تاقلاپلا يېتىپ كەلدىڭ. ئۇ سېنى دەس كۆتۈرۈپ ئاتقا مىندۈرۈپ قويدى - دە، ساڭا ئاتنىڭ چۇلۋۇرىنى تۇتقۇزدى، خۇددى تەڭرى ساڭا تەقدىر ئېتىڭنىڭ چۇلۋۇرىنى تۇتقۇزغاندەك. سەن ئۇنىڭغا «رەھمەت» دېيىش ئۈچۈن ئاغزىڭنى ئۆمەللىۋىدىڭ، ئۇ ئېغىز ئېچىپ، تېۋىپنىڭ قۇربان بولغانلىقىنى ساڭا ئۇقتۇرۇپ قويدى، ئاندىن بۇنىڭدىن كېيىن ئاخباراتنى ئالىدىغان شەرتلىك جاينى ئېيتىپ بېرىپ، سېنىڭ رەھمىتىڭنى كۈتمەستىنلا ئاتنىڭ سۆڭگۈچىگە «پاققىدە» بىرنى قويۇپ:

— خوش، ئامان بولۇڭ! — دېدى.

ئات قويۇندەك چېپىپ كەتتى. ئۇنىڭغا ئېيتىدىغان رەھمىتىڭ پەقەت يۈرىكىڭدىلا قالدى. ئەمما، «كۆك بۆرە»گە غايىبانە رەھمەت ئېيتماي تۇرالمىدىڭ: «رەھمەت سىزگە، ‹كۆك بۆرە›، سىزنى مەڭگۈ ئۇنتۇمايمەن!...»

پولك دوختۇرخانىسىدا داۋالىنىۋاتقان كۈنلىرىڭنىڭ بىر كەچقۇرۇنلىقى مەتسالى سېنى يوقلاپ كەلدى. ئۇنى كۆرۈپ ئەس - ھوشۇڭنى يوقىتىپ قويغىلى تاسلا قالدىڭ. چۈنكى، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن چاچرىغان ئىشق چېقىندىلىرى يۈرىكىڭنى كۆيدۈرۈپ كۈل قىلىۋەتكەنىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە سەن ھاياتىڭدىن ئۈمىد ئۈزۈپ، ئۇنىڭ بىلەن غايىبانە ۋىدالىشىپ بولغانىدىڭ. شۇڭا، ئۇنى قايتا كۆرۈش سەن ئۈچۈن مۆجىزە — چەكسىز بەخت ئىدى.

— ھەرنېمە بولسا ھايات قاپسەن، بولمىسا قانداقمۇ قىلاتتىمكى - ھە؟ — دېدى مەتسالى ئوتلۇق كۆزلىرى بىلەن ساڭا تەبەسسۇم ھەدىيە قىلىپ.

— قانداق قىلاتتىڭ، ئاداشتىن يەنە بىرنى تۇتۇپ بولاتتىڭ ھېلىغىچە، — سەن ۋىلىقلاپ كۈلدۈڭ.

— ھە، مەن شۇنداق ۋىجدانسىز، شۇنداق ئۆجمە كۆڭۈل كىمنى كۆرسەم ئاداش تۇتىدىغان، — ئۇ سەل خاپا بولۇپ قالدى.

— ۋىيەي، ما كۆك ئۈششۈقنى، چاقچاق قىلىپ قويسام ئەمدى، ئۆلمە يەنە!

ئۇنىڭ چىرايى پاللىدە ئېچىلىپ كەتتى.

سىلەر مۇھەببەتلىك قەدەملەر بىلەن دەريا بويلاپ ماڭدىڭلار. ئاسمان تۇمان بىلەن قاپلانغانىدى، خۇددى ھازىرلا يامغۇر قۇيۇۋېتىدىغاندەك.

— سېنىڭ ھايات قېلىشىڭ بىر مۆجىزە بوپتۇ، زۇمرەت.

— ياق، بۇ مۆجىزە ئەمەس، «كۆك بۆرە»نىڭ شەپقىتى.

— «كۆك بۆرە»؟...

مەتسالى ھەيرانلا قالدى.

— ئۇنىڭ كىملىكىنى دەپ بەرسەم، ئىشەنگۈڭ كەلمەيدۇ، خۇددى مەندەك.

— كىمكەن ئۇ؟

— ئۇما؟ ھېلىقى زالىم، قانخور يۇسۇپ بەگنىڭ ئوغلى غوجەخمەت.

— غوجەخمەت؟! — ئۇ تېخىمۇ ھەيران قالدى، — يۇسۇپ بەگنىڭ ئەتىۋارلىق ئوغلى غوجەخمەت؟

— دەل شۇ! ئىشەنمەيۋاتامسەن؟

— ئەلۋەتتە. سەمەندەر بىلەن ئىككىمىزنى قۇتقۇزۇۋالغانمۇ ئىشەنگۈم كەلمىگەن. تووا...

ئىشەنمەي بولمايتتى. چۈنكى، ئۇ — ئوغۇزخاننى ھالاكەتتىن قۇتقۇزۇپ قېلىپ، نۇرانە مەنزىلگە باشلاپ بارغان شۇ «كۆك بۆرە» سەمەندەرنى، مەتسالىنى، سېنى گۆر ئاغزىدىن قۇتقۇزۇپ قالغانىدى.

— زۇمرەت، سەن بۇ قېتىم گۆر ئاغزىدىن قايتىپ كەپسەن...

سەن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدۈڭ:

— ياق، ئەجدىھا ئاغزىدىن.

— توغرا، ئەجدىھا ئاغزىدىن، — دېدى ئۇ قەدىمىنى توختىتىپ، — «كوزا كۇندە سۇنمايدۇ، كۇندە» دېگەن گەپ بار. ئوق دېگەننىڭ كۆزى يوق. ناۋادا ئىككىمىزدىن بىرىمىز ئۆلۈپ كەتسەك، ئۆلگىنىمىز ئارماندا كېتىمىز، تىرىك قالغىنىمىز ھەسرەتتە قالىمىز. جۇدالىق يامان، چىدىماق تەس. شۇڭا...

ئۇ قەدىمىنىمۇ، سۆزىنىمۇ شۇ يەردە توختىتىپ، ساڭا تىكىلدى. كۆڭۈلدىكى گەپلىرىڭلارنى كۆزلىرىڭلار سۆزلەشتى.

— خۇدايىم ساقلا، — دېدىڭ سەن لېۋىڭنى بوشقىنە چىشلەپ قويۇپ، — خۇدايىم ئۇنداق كۈنلەرنى كۆرسەتمەس بىزگە.

— بۇنىڭغا بىرنەرسە دېگىلى بولمايدۇ، زۇمرەت. نېمىشقىكىن، كۆڭلۈم پەرىشان، يۈرىكىم دۈك - دۈك. ماڭا بىرەر كېلىشمەسلىك يۈز بېرىدىغاندەكلا تۇيۇلۇۋاتىدۇ. مۇھەببىتىمىز ۋىسالسىز مۇھەببەت بولۇپ قالمىسۇن. شۇڭا، يا قېچىپ كېتىلى، يا بىر موللام تېپىپ نىكاھىمىزنى ئوقۇتۇۋېتىلى، ماقۇلما؟... سەمەندەرمۇ سېنى بىكارغىلا سۆزۈكىنى بەرگەن، بىكارغىلا بەدەل تۆلىگەن بولۇپ قالمىسۇن.

ئۇنىڭغا قارىدىڭ. ئۇ ساڭا ئاشىقانە بىچارىلىك بىلەن تەلمۈرۈپ تۇراتتى. بۇنى كۆرۈپ يۈرىكىڭ چىمىلدە قىلىپ قالدى. راستىنى ئېيتقاندا، ئۇنىڭغا ئىچىڭ ئاغرىپ قالغانىدى. بىراق، بۇ ئۇنىڭ تەلىپىگە قوشۇلغانلىقىڭدىن ياكى قوشۇلىدىغانلىقىڭدىن دېرەك بەرمەيتتى.

— مەيلى، ۋىسالسىز بولۇپ قالسا، ۋىسالسىز مۇھەببەت تېخىمۇ قەدىرلىك ۋە مەڭگۈلۈك بولىدۇ.

لېكىن، بۇمۇ سېنىڭ مۇھەببىتىڭنىڭ ۋىسالسىز مۇھەببەت بولۇپ قېلىشىنى خالايدىغانلىقىڭدىن، ئۈمىد قىلىدىغانلىقىڭدىن دېرەك بەرمەيتتى.

— بىراق، چىدىماق تەس، ماقۇل دە! بىز قېچىپ كېتەيلى...

— قاچساڭ سەن قاچ، مەن ھەرگىز قاچمايمەن!

— ساراڭ بولۇپ قاپسەن، زۇمرەت...

ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدۈڭ:

— ئىشقىلىپ ئىككىمىزدىن بىرىمىز ساراڭ بولغىلى قوپتۇق ھازىر!...

سەن مەتسالى بىلەن گەپ تەگىشىپ قېلىشتىن قورقۇپ، جىمـمىدە بولۇۋالدىڭ.

— سەن قاچمىساڭ، مەن نېمە قىلىمەن قېچىپ؟

— مانا، ما گېپىڭ جايىدا بولدى.

— ئەمىسە، نىكاھىمىزنى ئوقۇتۇۋېتىلى.

— مەن ئۆتكەندىمۇ ساڭا دېگەن، يەنە دەيمەن، ئۇرۇش ئاخىرلاشسۇن!

— شۇ چاغدا — گەمىدە جاجاڭنى بەرسەممۇ بوپتىكەن، — دېدى مەتسالى چەكسىز تەشنالىق ئىلكىدە.

— بولسا بىر شۇنداق قىلغان بولساڭ...

سەن گېپىڭنىڭ ئاخىرىنى داۋاملاشتۇرالمىدىڭ. راستىنى ئېيتقاندا، سېنىڭمۇ كۆڭلۈڭ بىرقىسمىلا بولۇپ قالغانىدى. ئۆزۈڭنى تۇتۇۋالمايدىغان بولساڭ، پاڭگىدە يىغلىۋېتىشىڭ مۇمكىن ئىدى.

«لەنىتى ئۇرۇش!...»

ئۇرۇشنى — سىلەرنى مۇشۇ كۈنلەرگە قويغان ۋە قويىۋاتقان چېرىكلەرنى مىڭ مەرتىۋە قارغىدىڭ. سەن ئازابلىق خىياللاردىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن، ئۇنىڭ چوغدەك لەۋلىرىگە، ئاق قۇ كۆكسىدەك يۇمشاق، سېھىرلىك باغرىغا زارىقىپ تەلپۈندۈڭ. كۆزۈڭ ئۇنىڭ ئاشىقانە كۆزلىرىگە بۇ تەلپۈنۈشلىرىڭنى يۈرىكىگە يەتكۈزۈپ قويۇشنى ھاۋالە قىلىپ بولغۇچە، ئۇ سېنى باغرىغا مەھكەم بېسىپ، لېۋىڭدە چوغدەك لەۋلىرىڭنى يورغىلىتىپ، قەلبىڭدىكى قىرتاق، ئاچچىق، ئازابلىق ھېسلارنى مۇھەببەت كەلكۈنلىرىگە غەرق قىلىۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن يۈرىكىڭ سۆيگۈ، ۋۇجۇدۇڭ ھاياتىي كۈچ

بىلەن لىق تولدى.

ئۇنىڭغا قارىدىڭ: قاپقارا كۆزلىرىدە بەخت جىلۋە قىلىپ تۇراتتى. سۆيگۈ لەززىتىدىن نۇرلانغان قارىمۇتۇق چېھرىدە ئىلاھىي تەبەسسۇم ئۈيۈپ قالغانىدى. مۇھەببەتنىڭ سېھرىي كۈچىدە مەستخۇشلانغان ۋۇجۇدىدىن ھاياتىي كۈچ ئۇرغۇيتتى. ئىككىڭلار شۇنداق مەستخۇشلۇق ئىلكىدە خوشلاشتىڭلار.

* * *

— ئاش ئىچسىلە.

كىتابتىن بېشىڭنى كۆتۈردۈڭ. ئالدىڭدا پۇرقىراپ ھور چىقىپ تۇرغان بىر قاچا چۆچۈرە تۇراتتى. سەن «پەرىشتە»ڭنىڭ داستىخان سېلىپ، ئالدىڭغا ئاش قويغانلىقىنىمۇ تۇيماي قالغانىدىڭ. سەن ئاش سوۋۇپ بولغۇچە، «قۇرغۇي» دېگەن قىسىمغا تاقىشىۋېتەيچۇ، دەپ ئويلاپ، يەنە كىتابنى ئوقۇشقا باشلىدىڭ. ئەمما، شۇ قىسىمغا كېلىپ بولۇپمۇ، يەنە كىتابنى يېپىقۇڭ كەلمىدى.

22

«قۇرغۇي»

زەرەپشان ۋادىسى كۆكلەم پەيزىگە چۆمگەنىدى؛ زەرەپشان قۇشلىرى باھار سىمفونىيىسىنى ئۇزمەي ئورۇندايتتى؛ زەرەپشان دەرياسى ئويناقشىپ ئاقاتتى، خۇددى بېھىشقا تۇتىشىپ كەتكەن تومۇرۇڭدىكى قاندەك.

جەڭگاھتىكى ھاياتىڭ شۇنداق خۇشال، شۇنداق مەنىلىك، شۇنداق بەختلىك! چۈنكى، سەن، سېنىڭ ئەڭ بۈيۈك ھۆرمىتىڭگە نائىل بولغان ئاكاڭ سەمەندەر، سۆيۈملۈك ئاشىقىڭ مەتسالى بىلەن بىللە بىر مەقسەت، بىر غايە ئۈچۈن كۆڭۈللۈك جەڭ قىلىۋاتات-

تىڭ . ھاياتىڭدىن چەكسىز رازى ئىدىڭ .

دۇنيا سەن ئۈچۈن شۇ قەدەر گۈزەل ، چۈنكى مۇھەببەت بىلەن تولغانىدى .

ئۆز ـ ئۆزۈڭدىن شۇنداق سورايتتىڭ : «قەيەردە مۇھەببەت بولسا ، شۇ يەردە گۈزەللىك بولامدىكىن ؟»

بۇنداق چاغلاردا يۈرىكىڭدىن شۇنداق سادا كۆتۈرۈلەتتى : «شۇنداق ، قەيەردە مۇھەببەت بولسا ، شۇ يەردە گۈزەللىك بولىدۇ ! بىراق ، مۇھەببەتسىز گۈزەللىكنىڭ ھەممىسى ساختا . چۈنكى ، مۇھەببەتنىڭ ئۆزى — ئەڭ بۈيۈك گۈزەللىك !»

سەن شۇنداق بەختىيارلىق ھېسلىرىغا چۆمكىلىپ يۈرگەن كۈنلىرىڭنىڭ بىرىدە «كۆك بۆرە»دىن بىر ئاخبارات ، ئەڭ توغرىسى ، قوماندانلىق شتابقا دوكلات قىلىشقا ئۈلگۈرمەيدىغانلىقى ئۈچۈن ، شۇ مىنۇتنىڭ ئۆزىدىلا ئورۇنداشقا كىرىشمىسەڭ بولمايدىغان جىددىي بىر بۇيرۇق تاپشۇرۇۋالدىڭ . ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ ۋەزىپىنى ئۆزۈڭ يالغۇز ئورۇندىمىساڭ بولمايتتى .

سەن «كۆك بۆرە» ئېيتىپ بەرگەن ھېلىقى ئېقىن ئاغزىغا كېلىپ توختاپ ، ئەتراپقا ئېھتىيات بىلەن نەزەر سالدىڭ . ئەتراپ قاپقاراڭغۇ ، يۇلتۇزلار يارقىن جىمىرلايتتى . دالا سۈكۈتكە چۆككەن ، ئەتراپتىكى رەسىدە بولۇشقا باشلىغان چىغ ، يۇلغۇن ، ئازغان... لار جىمجىت ئۇيقۇغا كەتكەنىدى .

سەن جومباق ـ جومباق شاخلاپ كەتكەن بىر تۈپ قىران يۇلغۇننىڭ ئارىسىغا پەم بىلەن كىرىپ ، مۈكچىيىپ ئولتۇرۇپ ئېقىن ئاغزىغا كۆز تىكتىڭ . سەن ئېقىن ئاغزىنى ئوبدان كۆرەلەيتتىڭ . لېكىن ، ئۇ ياقتىن قارىغان ئادەمنىڭ سېنى كۆرەلىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى . سەن بۇركۈتنىڭكىدەك ئۆتكۈر كۆزلىرىڭنى ئېقىن ئاغزىغا تىككەچ خىيال سۈرەتتىڭ : كېلەرمۇ ؟ قايسىسى كېلەر ؟ «قۇرغۇي»مۇ ياكى... بىر كەلسىدى ، بىر كۆرسەم ، بىر تۇتسام شۇ «قۇرغۇي»نى ! قاناتلىرىنى يۇڭداپ ـ يۇڭداپ ، بوينىنى تولغاپ ـ تولغاپ ئۈزۈپ ، «قۇرغۇي» بولۇپ قالغانغا تويغۇزسام

تازا ! .

ھىلال ئاي ئۇپۇقتىن لىككىدە بېشىنى چىقىرىپ ، كۆز ئالدىڭدا گىرىمسەن ، گۈزەل بىر دۇنيا زاھىر قىلدى . ئەتراپ يەنىلا شۇندىداق جىمجىت ، خۇددى تەبىئەتتە ھاياتلىق مەۋجۇت ئەمەستەك .

ئەي قادىر ئىگەم ، ھەر ۋاقىت ماڭا نۇسرەت ئاتا قىلىپ كەلدىڭ ، شەپقىتىڭگە يۈز مىڭ قەتلى شۈكۈر ! بۈگۈنمۇ يەنە نۇسرەت ئاتا قىل . «قۇرغۇي»نى تۇتۇپ ، ئانامنىڭ ، ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ قىساسىنى ئېلىشىمغا يار ـ يۆلەك بول . سەمەندەرنى ، مەتسالىنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلا . ئىنقىلابىمىزغا نۇسرەت ، مەتسالى بىلەن ماڭا ۋىسال ، بەخت نېسىپ ئەت !

خىيالىڭ شۇ يەرگە كەلگەندە ، ھىلال ئاي سەن بىلەن خوشلىشىپ ، ئۇۋىسىغا كىرىپ كەتتى . يۇلغۇنلۇق قاراڭغۇلۇق ئاستىدا قالدى .

خىيال ، تەقەززالىق سۈكۈت داۋام قىلاتتى...

ئاللادىن بۈگۈنكى ئەجرىڭنىڭ بىكارغا كەتمەسلىكىنى تىلەپ ، «قۇرغۇي»نى تەقەززالىق بىلەن كۈتەتتىڭ . مۇشۇنداق ئۈچ سائەتچە كۈتكەندە ، ئاندىن بىر ئاياغ تىۋىشى ئاڭلاندى . سەن تېخىمۇ سەگەكلەشتىڭ ؛ قۇلىقىڭ ، كۆزۈڭ ، بارلىق ھۇجەيرىلىرىڭ شۇنداق سەگەكلەشتى . يەڭگىلغىنە بىر يۆتەل ئاۋازى ئاڭلاندى .

«كەلدى !...»

يۈرىكىڭ دۈپۈلدىدى . يۇلغۇن شاخلىرىنىڭ مىدىرلاپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ جىمىدە تۇرۇۋالدىڭ . بىر كۆلەڭگە ئالدىڭدىن (يىگىرمە قەدەمچە يىراقلىقتا) ئۆتۈپ ، ئېقىنغا كىرىپ كەتتى .

ئۇ كىمدۇ ؟ «قۇرغۇي» شۇمىدۇ ياكى «قۇرغۇي»نىڭ خېرىدارى — «قۇزغۇن» مىدۇ ؟

سەن ئۇنىڭ سىلەر تەرەپتىن ياكى گومىنداڭچىلار تەرىپىدىن كەلگەنلىكىنى بىلەلمىگەچكە ، ئۇنىڭ «قۇرغۇي» ئىكەنلىكىنى جەزملەشتۈرەلمىدىڭ .

سەن ئاستا ئورنۇڭدىن تۇردۇڭ.

مەيلى، قايسىسى بولسا مەيلى. «قوزغۇن»نى تۇتسام، شۇ ئارقىلىق «قورغۇي»نىمۇ تۇتقىلى بولىدۇ.

سەن تاپانچاڭنى قولۇڭغا ئېلىپ، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن پەم بىلەن ئەگەشتىڭ. نەپەسلىرىڭ ئۆزۈڭگىمۇ ئاڭلانمايتتى. يۈرىكىڭ بار- يوقىنىڭ ئارىلىقىدا سوقاتتى.

كۆلەڭگە بىر گەمىگە كىرىپ كەتتى. سەن گەمىنىڭ ئاغزىغا پەم بىلەن بېرىپ: «قىمىرلىما!... ئاستا بۇ ياققا چىق!...» دەپ ۋارقىرىماقچى بولدۇڭيۇ، لېكىن يا ئۇ گەمىدىن چىققىلى ئۇنىماي، يا مەن گەمە ئىچىگە كىرەلمەي، ياكى مېنى «پاڭگىدە» ئېتىپ قويۇپ، ئىش بۇزۇلمىسۇن، دەپ ئويلاپ، بىر قورام تاشنىڭ دالدىسىغا مۆكۈنۈپ، ئۇنىڭ قايتىپ چىقىشىنى كۈتتۈڭ. سەن تەسەۋۋۇر قىلاتتىڭ: ئۇ ئالدىڭدىنلا ئۆتەتتى، سەن: «قىمىرلىما!» دەپ ۋارقىرايتتىڭ. ئۇ دىررىدە چۆچۈپ، جايىدا قېتىپلا قالاتتى.

ئەپسۇسكى، ئۆزۈڭ دىررىدە چۆچۈپ، جايىڭدا قېتىپلا قالدىڭ. چۈنكى، ئارقاڭدىن بىرى «قىمىرلىما!» دەپ ۋارقىراپ، گەدىنىڭگە تاپانچىنىڭ مۇزدەك ئىستوۋۇلىنى تىرەپ بولغانىدى.

يۈرىكىڭ ئەنسىز سوقاتتى.

بۇ نېمە كارامەت؟ بۇ نېمە ئىش؟ بۇ كىم؟ تونۇشلا ئاۋازيا بۇ؟

— قورالنى تاشلا!

تونۇش ئاۋاز يەنە تەكرارلاندى. قورالنى تاشلىدىڭ. ئەسلىي بۇنداق ئاسان تاشلىمايتتىڭ، قورال تاشلاشنىڭ ئورنىغا قىمىرلايتتىڭ — ھەرىكەت قىلاتتىڭ. لېكىن، شۇنداق تونۇش بىر ئاۋاز سېنى گاڭگىرىتىپ قويغانىدى.

شۇ چاغدىلا سەن گەمىگە كىرىپ كەتكەن كۆلەڭگىنىڭ «قورغۇي» ئىكەنلىكىنى جەزملەشتۈردۈڭ.

— تۇرە ئورنۇڭدىن!

بۇ شۇنداق تونۇش، شۇنداق يېقىملىق، شۇنداق سۆيۈملۈك ئاۋاز ئىدى. شۇنداق بولغاچقىلا، سەن ئورنۇڭدىن تۇرۇپ جىممىدە تۇردۇڭ. ئەگەر بۇ شۇنداق تونۇش، شۇنداق يېقىملىق بۈيۈك ئاۋاز بولمىغان بولسا، ئۇ تاپانچىغا دوڭغايغاندا، سەن ئۇنىڭ جان يېرىگە ۋاقىدە بىرنى تېپىپ، ئۆزۈڭنى چەتكە ئېلىپ، «قورغۇي»نى تۇتۇشنىڭ كويىغا ئەمەس، ئۆزۈڭنى قۇتقۇزۇشنىڭ ئامالىنى قىلغان بولاتتىڭ. بىراق، بۇ شۇنداق سېھرىي كۈچكە ئىگە مۇقەددەس ئاۋاز بولغاچقىلا، سەن ھېچقانداق تەدبىر قوللانمىدىڭ.

ئاھ، بۇ نېمە ئىش؟ بۇ مۇمكىنمۇ؟ زادى مۇمكىنمۇ؟ بۇ نېمە ئۈچۈن؟ نېمە ئۈچۈن مەن بىر ئىش قىلاي دېسەم، ئاتا- ئانام ئارقامدا پەيدا بولۇپ قالىدۇ؟ بۇ زادى نېمە ئۈچۈن؟ بۇ تاسادىپىي توغرا كېلىپ قېلىشمۇ ياكى تەقدىرنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىمۇ؟ بۇ تەڭرىنىڭ چاقچىقىمۇ ياكى جازاسىمۇ؟ بىر ئەرنىڭ نىكاھىدا تۇرۇپ، باشقا بىر ئەرگە — ئاشىقىمغا تەلپۈنگىنىم ئۈچۈنمۇ؟ مۇھەببەتنى نىكاھتىن ئۇلۇغ بىلگىنىم ئۈچۈنمۇ؟ نىكاھنى كۆزۈمگە ئىلماي، سەمەندەرگە قولۇمنىڭ ئۇچىنى تۇتقۇزماي، ئۇنىڭدىن سۆزۈمنى ئالغىنىم ئۈچۈنمۇ؟!

بىلمەيتتىڭ.

سەن خىيالىڭنىڭ قۇيرۇقىنى چورتلا كېسىپ، كەينىڭگە ئۆرۈلدۈڭ- دە:

— دادا!... جېنىم دادا!... — دەپ ھاياجانلىق ۋارقىرىدىڭ.

شۇنداق، ئۇ سېنىڭ داداڭ ئىدى؛ نەچچە ۋاقىتتىن بېرى يېتىمسىراپ سېغىنغان، تەڭرىدىن ئۇنىڭ ھەققانىيەت مەيدانىغا قايتىپ كېلىپ، گۇناھىنى يۇيۇشىنى تىلىگەن مېھرىبان داداڭ ئىدى.

— بۇ... بۇ سەنمۇ، قىزىم؟

داداڭنىڭ ئاۋازى دەسلەپ ھەيرانلىقتىن جىغىلداپ، كېيىن بوغۇلۇپ قالدى.

سەن داداڭنىڭ باغرىغا تاشلانماقچى بولدۇڭ؛ ئۇنىڭ باغرىغا

بۇقۇلداپ ياش تۆكمەكچى بولدۇم ؛ بارلىق شادلىق ، دەرد - خاپە-
لىقلىرىڭنى ، كۆرگەن راھەت ، تارتقان جەبىر - جاپالىرىڭنى ،
مۇھەببەتلىك كەچمىشلىرىڭنى ، جۇدالىق ھەسرەتلىرىڭنى داداڭنىڭ
باغرىغا تۆكۈۋەتمەكچى بولدۇم ؛ ئاناڭنىڭ پاجىئەلىك ئۆلۈمىنى
تەسىرلىك سۆزلەر بىلەن بايان قىلىپ ، داداڭنى تەسىرلەندۈرمەك-
چى ، شۇ ئارقىلىق ئۇنى ھەققانىيەت مەيدانىغا ئەكەتمەكچى بول-
دۇم . ئەمما ، «قۇرغۇي»نىڭ ئۇچۇپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ ،
كەينىڭگە ئۆرۈلدۈم . دەل شۇ چاغدا ، «قۇرغۇي» گەمىدىن چى-
قىپ ، ئالدىڭدىن ئۆتمەستىن ، ئېقىنىنىڭ ئىچكىرىسىگە قاراپ
قاچتى .

— توختا !

ئاۋازىڭ كېچە بوشلۇقىدا جاراڭلاپ ، يۇلتۇزلارنى چۆچۈتۈپ
تېخىمۇ جىمىرلىتىۋەتتى .

سەن داداڭنىڭ قولىدىكى تاپانچىغا ئېسىلدىڭ .

— دادا ، تاپانچىنى ماڭا بېرىڭ !

بىراق ، داداڭ تاپانچىنى بەرمىدى ، ئەكسىچە :

— «قۇرغۇي» ، چاپسان قېچىڭ ! — دەپ ۋارقىرىدى .

ئۇنى قوغلاشقا ئېتىلىۋىدىڭ ، داداڭ بىلىكىڭدىن كاپپىدە تۇتۇ-
ۋالدى .

— ئۇنداق قىلما ، بالام . ئۆلۈپ كېتىسەن .

— مەيلى !... ئوبدان دادا ، مەن خۇش بولۇپ كېتەي سىز-
دىن ، مېنى قويۇپ بېرىڭ !

سەن شۇنداق دەپ ، ئىلتىجا بىلەن يۇلقۇندۇڭ ، تېپىرلىدىڭ ،
داداڭنىڭ قوللىرىنى تاتىلىدىڭ . بىراق ، داداڭ سېنى قويۇپ
بەرمىدى .

— دادا !... ئۇ قېچىپ كېتىدۇ !

داداڭ تەمكىنلىك بىلەن دېدى :

— ئۇ قېچىپ كەتمىسە بولمايدۇ ، قىزىم .

شۇنداق قىلىپ «قۇرغۇي» ئۇچۇپ كەتتى ، داداڭ ئۇچۇرۇۋەت-

تى . داداڭ سېنىڭ ئەڭ ئۇلۇغ ئۈمىد - ئىستەكلىرىڭنى ئۇچۇرۇ-
ۋەتتى ! سەن شۇ قەدەر داغدا قالدىڭ ؛ شۇ قەدەر ھەسرەتتە قالدىڭ .
شۇڭا ، داداڭغا نېمە دېيىشىڭنى ، قانداق مۇئامىلە قىلىشىڭنى بە-
لەلمەي يىغلىۋەتتىڭ ؛ ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ ھەسرەت بىلەن يىغلى-
ۋەتتىڭ .

داداڭ گەمىگە كىرىپ كېتىپ ، ھايالىشمايلا قايتىپ
چىقتى - دە ، بىرنەرسىنى قويۇن يانچۇقىغا تىققاندەك قىلدى .
ئۇنىڭ «قۇرغۇي» تىقىپ قويغان ئاخباراتنى ئېكەنلىكىنى جەزم
قىلىپ ، ئىچ - ئىچىڭدىن ئۆرتىنىپ ، تېخىمۇ بۇقۇلدىدىڭ .

يۇلتۇزلار ئۆكسۈيتتى ؛ كېچە ئۆكسۈيتتى .

بەلكىم ، بۇنداق شارائىتتا «قۇرغۇي» ئاخباراتنى تىقىپ قو-
يۇشتىن ئەنسىرەپ ، يەنە ئۆزى ئەكەتكەندۇ... دادام قوينىغا بىرنەر-
سىنى تىققاندەك قىلىدىغۇ ئەمىسە ؟ بەلكىم ، قىچىشقان يېرىنى
قاشلىغاندۇ .

بىراق ، بۇ ئويلىرىڭ ساڭا قىلچە تەسەللى بولالمىدى .
نېمىلا ئويلىغان بىلەن ، «قۇرغۇي» ئۇچۇپ كەتتى . ئۇ بۇ-
گۈن بولمىسا ئەتە ، ئەتە بولمىسا ئۆگۈن... ھەرخىل ئۇسۇللار
بىلەن دۈشمەنگە يەنە ئاخبارات يەتكۈزۈپ بېرىدۇ...

ۋاي ئىسىت ، ۋاي ئىسىت ! «قۇرغۇي» ئەجەب ئۇچۇپ
كەتتىيا ! ؟

يۈرەك - باغرىڭ سىرقىراپ ئاغرىپ كەتتى . غەزەپتىن ئۆتۈك
يېرىلىپ كەتكىلى تاسلا قالدى . بۈگۈنكى تەقدىرىڭدىن شۇ قەدەر
يىرگەندىڭ .

سەن خىياللىرىڭنى يىغىپ ، ئۆزۈڭنى تۇتۇۋېلىپ ، داداڭغا
قىسقا - قىسقا دەرد تۆكتۈڭ . ئاناڭنىڭ ئېچىنىشلىق ئۆلۈمىنى
ئازابلىق كۆز ياشلىرىڭ بىلەن ناھايىتى تەپسىلىي ۋە تولىمۇ تەسىر-
لىك بايان قىلدىڭ .

ئەمدى دادام ماڭا ئوخشاشلا ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ يىغلاپ ،
مېنى باغرىغا چىڭگىدە باسىدۇ . تىكەندەك يۇمشاق قوللىرى بىلەن

كۆز ياشلىرىمنى سۈرتىدۇ، چاچلىرىمنى سىلايدۇ.

ئويلىغىنىمدەك، داداڭ سېنى باغرىغا باستى، ئەمما يىغلىمىدى. ئۇنىڭ باغرىنىڭ قېتىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدىڭ، خۇددى چېرىكلەرنىڭ باغرىدەك. چاچلىرىڭنى سىلىدى، كۆز ياشلىرىڭنى سۈرتتى. ئەمما، قوللىرى يۇمشاق ئەمەس، پەقەت تىكەندەك يىرىك ئىدى.

بەلكىم، تۇيغۇلىرىم خاتالاشقاندۇ...

— ئاناڭ بۇ ئىشتا خاتا قىلغان، قىزىم. بولۇپمۇ سەن. نېمە قىلىتتىڭلار تاغ ئوغرىلىرىغا ياردەم قىلىپ؟

كۈتۈلمىگەن بۇ جاۋاب تۇيغۇلىرىڭنىڭ خاتالاشمىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ بەردى.

ئەتراپ تېخىمۇ قاراڭغۇلىشىپ كەتتى. سەن چەكسىز قاراڭغۇلۇق ئىلكىدە داداڭغا گۇمان بىلەن سىنچىلاپ قارىدىڭ.

ئالدىمدىكى مېنىڭ داداممۇ؟ ياۋاش، ئاق كۆڭۈل، مېھرىبان دادام شۇمۇ؟

ئىشەنگۈڭ كەلمەيتتى.

دادامنى مۇشۇ ھالەتكە كەلتۈرۈپ قويغان نەرسە زادى نېمە؟

بىلمەيتتىڭ.

— ماڭ قىزىم، كېتىلى، — دېدى داداڭ.

— نەگە؟... چوپانغا — ئۆيگىما؟

ئەگەر داداڭ مۇشۇ شەرمەندە، پاسىقانە ھاياتىدىن قول ئۈزىدىغانلا بولسا، سەنمۇ بۇ شەرەپلىك ئىنقىلابىي ھاياتىڭدىن ۋاز كېچىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئۆيۈڭلارغا قايتىپ كېتىشكە رازى بولاتتىڭ. چۈنكى، سېنىڭ مۇناپىقنىڭ قىزى بولغۇڭ يوق ئىدى. ئەمما، داداڭ سېنى يەنىلا ئۈمىدسىزلەندۈرۈپ قويدى:

— ياق، بىزنىڭ سەپكە.

ۋۇجۇدۇڭ يېقىمسىز تىترەك ئىسكەنجىسىدە مىجىلىپ، نېرۋىلىرىڭ زەخىمناك بولدى.

— ياق، دادا، بىزنىڭ سەپكە كېتىلى. خىزمەت كۆرسىتىپ، گۇناھىڭىزنى يۇيۇڭ! ئانامنىڭ روھىنى خۇش قىلىڭ...

داداڭ سۆزۈڭنى بۆلدى:

— گۇناھ؟... مەن ھېچقانداق گۇناھ قىلمىدىم، مەن ھەرگىز گۇناھكار ئەمەس! گۇناھ ئۆتكۈزدۈم دېگەن تەقدىردىمۇ، ھەققانىيەت ئۈچۈن قىلىنغان ھەرقانداق ئەسكى ئىش گۇناھ ھېسابلانمايدۇ.

داداڭنىڭ ھەربىر ئېغىز سۆزلىرىدىن مەغرۇرلۇق ۋە ئىپتىخار ئۇرغۇيتتى.

مۇشۇ مېنىڭ داداممۇ - ھە؟!

ئىشەنگۈڭ كەلمەيتتى. سورىدىڭ:

— سىلەرمۇ تېخى ھەققانىيەت ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتامسىلەر؟

— ئەلۋەتتە!

سەن گەپ قىلمىدىڭ. پەقەت بىر قورام تاش ئۈستىدە ئولتۇرۇپ ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويدۇڭ.

كېچە ئېغىر سۈكۈت ئاستىدا قالغانىدى. يۈرىكىڭنى ھەسرەت مۇجۇيتتى، خۇددى ئالۋاستى چاڭگىلىدەك. ئەسەبلىرىڭ ئەلەم تەرىپىدىن ياۋۇزلارچە ئېزىلەتتى، گويا جوۋازدا ئېزىلگەن زىغىردەك. غۇرۇرۇڭنى خورلۇق تاتىلايتتى، مىسالى ئوغرى مۇشۇكتەك.

سەن ئويلىناتتىڭ؛ داداڭنى قايىل قىلىپ، ئۇنى گۇمراھلىقتىن توسۇپ، شەرمەندە، باش - ئاخىرى يوق تۈيۈق يولدىن قايتۇرۇۋېلىپ، نۇرانە مەنزىلگە باشلاپ كىرىشنىڭ چارە - تەدبىرلىرى ئۈستىدە ئەستايىدىل ئويلىناتتىڭ: شۇ تاپتا تاپانچام بولسا، ئاسمانغا قارىتىپ بىرلا ئاتسام، ئوق ئاۋازىنى ئاڭلاپ يىگىتلەر يۈگۈرۈپ كەلسە، يىگىتلەر كېلىپ بولغۇچە، دادامنىڭ پۇتىدىن قۇچاقلاپ يېتىۋالسام، يىگىتلەر دادامنى تۇتۇپ، پولك شتابىغا ئاپارسا، مەن پولكوۋنىكقا چۈشەندۈرسەم، يالۋۇرسام...

داداڭ خۇددى تۇلۇمدىن توقماق چىققاندەكلا خىياللىرىڭنى تىرىپىرەن قىلىۋەتتى:

— ئۇنىڭ ئۇستىگە سىلەر ھەرگىز غەلىبە قىلالمايسىلەر.

سەن بېشىڭنى كۆتۈرمەيلا سورىدىڭ:

— نېمىشقا؟

— چۈنكى سىلەرنىڭ ئۇرۇشۇڭلار ھەققانىي ئۇرۇش ئەمەس... سەن تېخى كىچىك، بىلمەيسەن، كېيىن چوقۇم چۈشىنىپ قالىسەن...

داداڭ ساڭا بۇ ھەقتە بىرمۇنچە چۈشەنچە بەردى. سەن داداڭنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ ھەيرانلا قالدىڭ. سەن داداڭنىڭ سىياسىي سەۋىيىسىنىڭ بۇنچىۋالا تېز ئۆسۈپ كېتىشىنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدىڭ.

نومۇس سېنى تاشقا پاتۇرۇپلاۋەتتى. شۇنداق بىر دادىنىڭ قىزى بولۇپ قالغانلىقىڭدىن نومۇس قىلىۋاتاتتىڭ؛ ھەق-ناھەقنى پەرق ئېتەلمەيدىغان، ھەققانىيەت، ئازادلىق، باراۋەرلىكنىڭ نېمىلىكىنى چۈشەنمەي تۇرۇپ، ھەققانىيەت، ئازادلىق، ئەركىنلىك ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتقان شۇنداق بىر پاسىق، بەختسىز دادىنىڭ قىزى بولۇپ قالغانلىقىڭدىن نومۇس قىلىۋاتاتتىڭ. سەن نومۇستىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن سۇمۇرغدەك پەرۋاز قىلىپ، كۆكتە چاقناپ تۇرغان يۇلتۇزلارغا قوشۇلۇپلا كەتكۈڭ كېلىۋاتاتتى.

سەن داداڭنى قايىل قىلىشنىڭ، قويىندىكى ئاخباراتنى ئېلىۋېلىشنىڭ، «قۇرغۇي»نىڭ زادى كىملىكىنى ئېيتقۇزۇۋېلىشنىڭ (گەرچە داداڭنىڭ «قۇرغۇي»نىڭ كىملىكىنى بىلمەيدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرساڭمۇ. چۈنكى، داداڭ «قۇرغۇي»نىڭ كىملىكىنى بىلگەن بولسا، باياتىن: «‹قۇرغۇي›، تېز قېچىڭ» دەپ توۋلاشنىڭ ئورنىغا دىققەتسىزلىكتىن: «پوكۇنى، تېز قېچىڭ» دەپ توۋلاپ سېلىشى مۇمكىن ئىدى) مۇمكىن ئەمەسلىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلدىڭ-دە، تاللىغان يولۇڭلارغا مېڭىۋېرىش قارارىنى چىقىرىپ، ئورنۇڭدىن لىككىدە تۇرۇپ، داداڭغا «خوش» دېدىڭ.

داداڭ كەينىڭدىن ئەگىشىپ نېمىلەرنىدۇ دەيتتى. سەن ئېقىن ئاغزىغا چىقىپ، داداڭغا بۇرۇلدۇڭ:

— خوش، دادا، خۇدا سىزنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي! ئۆلمىسەك، ئۇرۇش ئاخىرلاشقاندا كۆرۈشەرمىز!

— شۇنداق قىلىپ، مەن بىلەن ماڭمامسەن؟ ھېچبولمىغاندا، ئۆيگە بولسىمۇ قايتىپ كەتمەمسەن؟

— ئەمىسە، بىللە كېتىلىما؟

— ...

ئۇنىڭ جاۋابىنى كۈتتۈڭ؛ بىر سائەت كۈتتۈڭ؛ ھەتتا بىر ئۆمۈر كۈتتۈڭ. جاۋاب بەرمىدى. ئاخىر ئۆز مەنزىلىڭگە ئارقاڭغا قارا-قارا مېڭىپ كەتتىڭ. ھەتتا جاھاننىڭ ئۇ چېتىگە بېرىپ بولۇپمۇ ئارقاڭغا قارىدىڭ. داداڭنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى، قارىسى تۈگۈل، شەپىسىمۇ. شۇنداق بولسىمۇ، سەن ئارقاڭغا قاراۋەردىڭ. بىر ئۆمۈر قارىدىڭ. چۈنكى، سەن داداڭنىڭمۇ خۇددى سەندەك ئۈمىدتە ئىكەنلىكىنى ئۇقمايتتىڭ.

ئاھ، خۇدا، ماڭا ئىچىڭ ئاغرىسۇن، دادامنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلا! ئۇنىڭ كۆڭلىگە تەۋپىق-ھىدايەت ئۇرۇقىنى چېچىپ، ھەققانىيەت مەيدانىغا قايتۇرۇپ كەل. ئاكام سەمەندەرنى، ئاشىقىم مەتسالىنى مەن ئۈچۈن ئۇرۇشلاردا ئامان-ئېسەن قىل، بىزگە ۋىسال، بەخت-تەلەي بەخش ئەت. ئىنقىلابىمىزغا نۇسرەت ئاتا قىل، ھەرگىزمۇ دادام ئېيتقاندەك قىسمەتكە دۇچار قىلما!

گازارمىغا كېلىپ قاتتىق چارچاپ كەتكەنلىكىڭنى ھېس قىلدىڭ؛ نېرۋىلىرىڭنىڭ قاتتىق زەخمىناك بولغانلىقىنى ھېس قىلدىڭ؛ شۇ ھارغىنلىق ئىلكىدە داداڭنى قانداق قىلىپ بولمىسۇن، چوقۇم ھەققانىيەت مەيدانىغا قايتۇرۇپ كېلىشنىڭ نەقەدەر زۆرۈرلۈكىنى چوڭقۇر ھېس قىلدىڭ. چۈنكى، سەن داداڭدىن ئايرىلىپ قېلىشنى، ئۆمۈر بويى خورلۇق، نومۇس ئىچىدە ياشاشنى خالىمايتتىڭ؛ سەپداشلىرىڭنىڭ ئالدىدا، بولۇپمۇ سەمەندەر بىلەن مەتسالىنىڭ ئالدىدا «مۇناپىقنىڭ قىزى» دېگەن ئاتاققا قېلىشنى

خالىمايتتىڭ .
گازارما جىمىپ قالغاندەك قىلاتتى . ھەيرانلىق ئىلكىدە ئاشـ
خانىغا كىردىڭ . قورسىقىڭ قەۋەتلا ئېچىپ كەتكەنىدى . ئاشپەز
قاچا - قومۇچلارنى يىغىشتۇرۇۋاتاتتى . ئۇنىڭدىن روتىنىڭ بۇيلۇقـ
تىكى دۇشمەننى يوقىتىش ئۈچۈن كەتكەنلىكىنى ئۇقۇپ ، تېپىرلاپ
تۇرالمايلا قالدىڭ .
«قۇرغۇي» مۇشۇ ھەقتە دۇشمەنگە مەلۇمات بەرگىلى گەمىگە
بارغان بولغىيمىدى ؟ دادام ئاخباراتنى ئەكەتكەنمىدۇ ياكى «قۇرـ
غۇي» ئاخباراتنى قويۇپ قويغىلى پېتىنالمىغانمىدۇ ؟ شۇنداق بولـ
غاندۇ ئىلاھىم !
سەن ھەرقانچە ئويلىغىنىڭ ، ھەرقانچە تىلىگىنىڭ ، ھەرقانچە
ئىلتىجا قىلغىنىڭ بىلەن ، داداڭنىڭ ئات چاپتۇرۇپ ، ئاخباراتنى
ھېلىغىچە دۇشمەن قولىغا يەتكۈزۈپ بولغانلىقىنى قىياس قىلالمىـ
دىڭ . سەن ئات بىلەن روتىنىڭ كەينىدىن قوغلاپ ، ئەگرى -
توقاي يارلىق ئىچىدە يېتىشىپ ، روتا كوماندىرىغا ئەھۋالنى جىددىي
دوكلات قىلدىڭ .
روتا كوماندىرى دوكلاتىڭنى ئاڭلاپ ، كۆپ ئويلىنىپ تۇرمايلا
قوشۇنغا چېكىنىشكە بۇيرۇق بەردى :
— چېكىنىڭلار !
بۇ بۇيرۇق سىلەرگە ئەمەس ، گويا يارنىڭ ئىككى قاسنىقىدىـ
كى ئويداڭ - چوڭقۇر ۋە دالا ئۆسۈملۈكلىرىنىڭ دالدىلىرىغا يوشۇـ
رۇنۇۋالغان دۇشمەنلەرگە بېرىلگەندەك ، تۇيۇقسىزلا ئوق يامغۇرلىـ
رى ئىچىدە قالدىڭلار .
ئالدىـن ماڭغان رازۋېـدكـچىڭلار نېمىنى رازۋېد قىلدىـ
كىن ؟
چېكىنىدىڭلار...
سىلەر چېكىنەتتىڭلار ، مۆكۈنەتتىڭلار ، ئاتاتتىڭلار . ئەمما ،
دۇشمەن ئېگىزدە ، سىلەر پەستە بولغاچقا ، ئاتقان ئوقۇڭلارنىڭ
تولىسى زايە كېتەتتى . گراناتلار گۈمبۈرلەپ پارتلاپ ، سىلەرنى

توزغاقتەك يۇمشاق توپىغا كۆمەتتى . زېمىننى لەرزىگە سالغاچ
كىملەرنىڭدۇر جېنىنى ئالاتتى ، كىملەرنىڭدۇر بېشىنى ياراتتى ،
پۇت - قوللىرىنى ئۈزەتتى ، ئۈچەي - قارنىنى چۇۋۇۋېتەتتى ،
كۆزلىرىنى قۇياتتى .
— ۋايجان ، قولۇم ئۈزۈلۈپ كەتتى !
— ۋايجان ، كۆزۈم قۇيۇلۇپ كەتتى !
— ...
مۇشۇنداق ئېچىنىشلىق سادالار زەرەپشان ۋادىسىنى زىلزىلىگە
كەلتۈرەتتى .
سىلەر چېكىنەر - چېكىنەر ئاخىر يارنىڭ ئاغزىغا بېرىۋالدىڭـ
لار . ئەمما ، بۇ سىلەرنىڭ ھالاكەتتىن قۇتۇلۇپ كەتكەنلىكىڭلاردىن
دېرەك بەرمەيتتى . چۈنكى ، سىلەر يار ئاغزىدا يەنە دۇشمەننىڭ تۆت
پىلىموتچىسىغا دۈچ كېلىپ ، تۆت ئەتراپتىن قاپسىلىپلا قالغاندىـ
ڭلار . پىلىموتلارنىڭ ئاغزىدىن ئۈزۈلمەي ئوت چاچراپ تۇراتتى .
مامات سىلەرگە قارا قانىتىنى سۆرەپ ، لاغايلاپ كېلىۋاتاتتى . ھاـ
زىرقى بىردىنبىر يول ئېقىننىڭ ئۈستىگە چىقىۋېلىپ ، كېلىۋاتقان
دۇشمەننى توسۇپ تۇرۇپ ، يار ئاغزىنىڭ ئىككى بېشىدىكى پىلىـ
موتچىلارنى يوقىتىش ئىدى . بۇنىڭ ئۈچۈن چوقۇم يارنىڭ ئۈستىگە
بىر ئاماللارنى قىلىپ چىقىشقا توغرا كېلەتتى . لېكىن ، يار ئېـ
گىز ، ئاسانلىقچە چىققىلى بولمايتتى . شۇڭا ، بىر - بىرىڭلارنىڭ
دولىسىغا دەسسەپ چىقىشقا باشلىدىڭلار . ئەپسۇسكى ، يارغا ياماشـ
قانلىكى يىگىت يار ئۈستىدىكى دۇشمەنلەر تەرىپىدىن ئېتىلىپ ،
يارلىققا دومىلاپ چۈشەتتى .
توساتتىنلا سېنى سەمەندەر چاقىرىپ قالدى :
— زۇمرەت ، بۇ يەردە يار ئۈستىگە چىققىلى بولىدىغان يول
باركەن ، ماڭا ياردەملىشىڭ .
راست ، بۇ يار ئۈستىگە چىققىلى بولىدىغان يول ئىدى . سۇ
ئويۇپ كەتكەن كىچىككىنە بىر ئېرىق سىلەرنى يارنىڭ ئۈستىگە
باشلاپ چىقتى .

— زۇمرەت ، مەن ئارقىمىزدىكى دۈشمەننى توسۇپ تۇراي ،
سىز پىلىموتچىلارنى ئۇجۇقتۇرۇڭ ،— دېدى سەمەندەر .

ئەللىك نەچچە قەدەم ئالدىڭدا ئوت ئۇچقۇندايتتى . سەن شۇ
ئوت ئۇچقۇنغا قاراپ ماڭدىڭ . شۇ ئوت ئۇچقۇنى ئۆچكەندىلا ،
سىلەر پىستىرمىدىن قۇتۇلۇپ كېتەلەيتتىڭلار .

شەرقىي ئۇپۇق ئاقىرىپ تۇراتتى ، خۇددى بېلىق قورسىقى-
دەك . خورازلار چىللىشاتتى ، ئىتلار قاۋشاتتى…

سەن ئوت ئۇچقۇنغا ياندىن ئەمەس ، ئايلىنىپ ئارقا تەرەپتىن
يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدىڭ . سەن يەر بېغىرلاپ ناھايىتى ئېھتىيات
بىلەن ئىلگىرىلەيتتىڭ . ئەگەر پىلىموتچىلار تۇيۇپلا قالسا ، ھەممە
تىرىشچانلىقىڭلار يوققا چىقاتتى ، ھەتتا ھەممىڭلار تۈگىشىشىڭلار
مۇمكىن ئىدى . شۇڭا ، ئېھتىيات قىلمىساڭ بولمايتتى .

سەن پىلىموتچىغا يىگىرمە قەدەمچە قالغاندا ، شەرقىي ئۇپۇق
ئوتتەك تاۋلانغان بولۇپ ، نۇرانە قۇياش چۈمبىلىنى قايرىۋېتىشكە
تەمشىلىپ تۇراتتى . دەل شۇ چاغدا ، بىر پىلىموتچى كەينىگە ئۆرۈ-
لۈپ ، قولىغا بىرنەچچە گرانات ئالدى . سەن بىر تۇپ كۆتمەك
يۇلغۇننىڭ دالدىسىدا ئىدىڭ . ئۇنى كۆرۈپ كۆزلىرىڭگە ئىشەنمەيلا
قالدىڭ . يۈرىكىڭنىڭ قارتىدە قىلىشىغا پەرۋا قىلماي ، كۆزلىرىڭ-
نى چىمچىقلىتىپ تۇرۇپ ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قارىدىڭ . ئۇ قولىدى-
كى گراناتنى يىگىتلەرگە قارىتىپ تاشلىدى . قاتتىق پارتلاش بىلەن
تەڭ باشلار ، قوللار ، قانلار كۆككە ئۇچۇپ چىقتى . ئۇپۇق قىپقى-
زىل قانغا بويالدى . پىلىموتچى كەينىگە ئۆرۈلۈپ ، يەنە گرانات
ئالدى .

«شۇ ، دەل شۇ !… ۋاي خۇدايىم !»

ۋۇجۇدۇڭ قاراسلاپ كەتتى . ئارقا - ئارقىدىن قاراسلاۋەرگەن
يۈرىكىڭدىن مېھرىلىك ندا پارتلاپ چىقتى : « دادا ! ! ! »

شۇنداق ، ئۇ سېنىڭ داداڭ ئىدى ؛ ئاتىلىق مېھرى بىلەن
سېنى بېقىپ چوڭ قىلغان ياۋاش ، مۆمىن ، كۆيۈمچان ، ساددا
داداڭ ئىدى ؛ تېخى تۆت - بەش سائەت بۇرۇن تەڭرىدىن ئامانلىق ،

تەۋپىق - ھىدايەت تىلىگەن ، ھەققانىيەت مەيدانىغا قايتۇرۇپ كې-
لىشنى ئىلتىجا قىلغان ، ئۆتۈنگەن سۆيۈملۈك داداڭ ئىدى .

قولۇڭ كۈرجۈكتا قېتىپلا قالغانىدى .

داداڭ ھامان ئوق ئۈزەتتى ، قوشلاپ - قوشلاپ گرانات تاش-
لايتتى . پارتلاشلاردىن زېمىن تىترەيتتى ، يۈرىكىڭ تىترەيتتى ،
ۋۇجۇدۇڭ تىترەيتتى .

چىدىيالمىدىڭ ، زادىلا چىداپ تۇرالمىدىڭ .

«دادا ، ئۇنداق قىلماڭ !» دەپ توۋلىيمىكىن ؟ دادام ئارقىسىغا
قاراپ بولغۇچە ، يېنىدىكى چېرىك مېنى ئېتىۋېتىسچۇ ؟ مەنلا ئۆ-
لۈپ ، سەپداشلىرىم ھالاكەتتىن قۇتۇلۇپ قالسىغۇ مەيلىدى…
نېمىشقا دادام كەينىگە قاراشتىن بۇرۇنلا كۈرجۈكنى بېسىۋەتمىگەن
بولغىيدىم ؟… كۆرمەيلا قالغان بولسام ، ئۇقمايلا قالاتتىم ، مەڭگۈ
ئۇقمايلا قالاتتىم !

داداڭ ھەدەپ گرانات تاشلايتتى . كۆككە باشلار ، قوللار ئۇ-
چۇپ چىقاتتى ، زېمىن قانغا بويىلاتتى .

زادىلا چىدىيالمىدىڭ . يەنە سۈكۈت قىلىش تېخىمۇ زور مەغ-
لۇبىيەتتىن ، ئىنقىلابنىڭ تېخىمۇ زور مەغلۇبىيىتىدىن دېرەك
بېرەتتى .

«ئاھ ، خۇدا ، مېنى كەچۈر ! دادا ، ۋاپاسىز ، رەھىمسىز ،
باغرى تاش قىزىڭىزنى كەچۈرۈڭ !»

چەكسىز غەزەپ - نەپرەت ، چەكسىز مېھىر - مۇھەببەت ،
چەكسىز ئازاب - ھەسرەت يۇدۇپ ئورنۇڭدىن تۇردۇڭ - دە ، مەن
دادامنى ئەمەس ، دۈشمەننى ئاتتىم ، دېگەن ھېس - تۇيغۇ بىلەن
ئۆزۈڭنى ئالداپ ، كۈرجۈكنى قەھرىڭ بىلەن باستىڭ . ئوت ئۇچ-
قۇنلىرى ئۆچتى . سەن يۈگۈرۈپلا كەلدىڭ . داداڭنىڭ بېشى پىلى-
موتقا چاپلىشىپ قالغانىدى . يەنە بىر پىلىموتچى ئوڭدىسىغا
ياتاتتى .

سەن داداڭنىڭ پىلىموتىنى ئالماقچى بولدۇڭ ، لېكىن ئېلىشقا
جۈرئەت قىلالمىدىڭ . چۈنكى ، داداڭنىڭ ئازابلىق چىرايىنى ، ئا-

زابلىق ئۆلۈمىنى كۆرۈشتىن قورققانىدىڭ. شۇڭا، يەنە بىر پىلىموتچىنىڭ پىلىموتىنى قولۇڭغا ئېلىپ، ئاغزىنى قارشى قىرغاقتىكى پىلىموتچىلارغا قاراتتىڭ. پىلىموتىڭنىڭ ئاغزىدىن ئوت ئۇچقۇنلىرى چاچرايتتى؛ پىلىموتىڭنىڭ ئاغزىدىن ئىلتىجالىق كۆز يېشى چاچرايتتى؛ پىلىموتىڭنىڭ ئاغزىدىن نەپرەتكە تولغان ئازاب، ئازابقا تولغان مۇھەببەت چاچرايتتى.

مۇھاسىرىنى ئاخىر بۆسۈپ چىقىپ كەتتىڭلار. ئەپسۇسكى، بۇنىڭ ئۈچۈن ئىنقىلاب خۇددى ساڭا ئوخشاشلا ناھايىتى زور بەدەل تۆلىگەنىدى. چۈنكى، بىر روتا جەڭچىدىن ئاران ئوتتۇز نەچچە جەڭچىلا ھايات قالغانىدى.

سەن «قۇرغۇي» ۋە داداڭ ھەققىدىكى ئىشلارنى پولك كوماندىرى تۇردىقارىي بەگكە تەپسىلىي دوكلات قىلدىڭ. ئەمما، داداڭنى ئۆزۈڭنىڭ ئېتىۋەتكەنلىكىڭنى ئېغىزغا ئالمىدىڭ. چۈنكى، سەن قەلبىڭنىڭ ئەڭ چوڭقۇر قاتلىمىغا پاتۇرۇۋەتكەن بۇ سىرنى قاتمۇقات قايغۇ-ھەسرەت تۇمانلىرى ئىچىدە بۇرۇقتۇرما قىلىۋەتمەكچى بولغانىدىڭ. بۇرۇقتۇرما قىلالارسەنمىكىن؟

بىلمەيتتىڭ.

پولكوۋنىكمۇ، سەنمۇ ئويغا پاتقانىدىڭلار. شۇ تاپتا سىلەرگە ھېكىمئاخۇن تېۋىپنىڭ قەدرى ئۆتۈلۈۋاتاتتى. ئەگەر ئۇ ھايات بولغان بولسا، جەڭچىلەر ئارىسىدىن «قۇرغۇي»نى تونۇپ بېرەلەيتتى، بۇ تامامەن مۇمكىن ئىدى. ئەمدى ئۇنى كىم تونۇپ بېرەلەيدۇ؟ ئۇنىڭ ھەقىقىي سالاھىيىتىنى كىم ئاشكارىلىيالايدۇ؟ ئۇنىڭغا كىم، قانداق قىلتاق قۇرالايدۇ؟ قۇرالىغان تەقدىردىمۇ، قۇرغان قىلتاققا ئۇ چۈشەمدۇ؟

بىلمەيتتىڭ؛ بىلمەيتتىڭلار؛ ھېچكىم بىلمەيتتى. ئەمما، «قۇرغۇي»نى زادى تۇتماي بولمايتتى.

— بۇنى ھېچكىمگە تىنماڭ، — دېدى پولكوۋنىك، — گەپ قۇلاقتىن-قۇلاققا يېتىپ، «قۇرغۇي» ئۈركۈپ كەتمىسۇن، — ئۇ بىردەم ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، جىددىي بۇيرۇق قىلدى، —

سىز بۈگۈنلا بېرىپ، «كۆك بۆرە» بىلەن ئالاقىلىشىڭ، ئىمكان بار بىۋاسىتە كۆرۈشۈڭ. ئۇ بىر ئامال قىلىپ، «قۇرغۇي»نىڭ سالاھىيىتىنى ئېنىقلىسۇن!

سەن بۇيرۇققا بىنائەن روتىغا قايتىپ كەتتىڭ. روتىغا كېلىپ، «قۇرغۇي»، «كۆك بۆرە» ھەققىدىكى بۇ ئىشلارنى مەتسالىغا «ھېچكىمگە دېمە» دەپ سۆزلەپ بەردىڭ.

ئارىدىن ئىككى كۈن ئۆتكەندە، پولك شتابىدا مەخسۇس رازۋېدكا بۆلۈمى قۇرۇلۇپ، مەتسالى شۇ رازۋېدكا بۆلۈمىگە يۆتكەپ كېتىلدى. ئۇ مېڭىش ئالدىدا ئۆزىنىڭ «قۇرغۇي»، «قۇزغۇن»، «تۈلكە»... تۇتۇش ئالاھىدە ئەترىتىگە قاتنىشىدىغانلىقىنى، «قۇرغۇي»نى چوقۇم تۇتۇپ، ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ قىساسىنى ئالىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، سەن بىلەن ناھايىتى ئالدىراش خوشلاشتى. سەن ئۇنىڭغا خەيرلىك تىلەكلەرنى تىلەپ قالدىڭ.

ئارىدىن يەنە ئىككى كۈن ئۆتكەندە، سەن پولك شتابىغا يەنە چاقىرتىلدىڭ. چۈنكى، ساڭا «كۆك بۆرە» بىلەن ئالاقىلىشىشقا توغرا كەلگەنىدى. بۇ قېتىم سەن «كۆك بۆرە» بىلەن بىۋاسىتە كۆرۈشمىدىڭ. پەقەت شەرتلىك جاي — پور سۆگەتنىڭ كاۋىكىدىن ئاخباراتنى ئېلىپ قايتىپ كەلدىڭ. سەن ئاخباراتنى قوماندانلىق شتابىغا تاپشۇرۇشتىن بۇرۇن ئوقۇپ كۆرۈپ، چۆچۈپلا كەتتىڭ.

«خاتا ئوقۇدۇممۇ يا؟!...»

قايتا ئوقۇدۇڭ: «سەمەندەر — ‹قۇرغۇي›.
— ‹كۆك بۆرە›»

ۋاي خۇدايىمەي، بۇ نېمە ئىش؟ بۇ مۇمكىنمۇ؟ سەمەندەر ئاكام راستتىنلا «قۇرغۇي»مىدۇ؟!

ئىشەنگۈڭ كەلمەيتتى؛ ئۇنىڭ «قۇرغۇي» بولۇپ قېلىشىغا زادىلا ئىشەنگۈڭ كەلمەيتتى. ئەمما، ئىشەنمەي بولمايتتى. قولۇڭدىكى پاكىت سېنى ئىشىنىشكە قىستايتتى. ئىچ-ئىچىڭدىن يىغا قايناپ چىقتى. زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ بۇقۇلدىدىڭ.

سەمەندەر ئاكام قانداقسىگە «قۇرغۇي» بولۇپ قالىدۇ؟...

ئۇنىڭ بىلەن بىر روتىدا بىللە جەڭ قىلغان تۇرساق ، روتىدىن ئايرىلغان بولغىيمىدىيا ؟ ياق ، ياق ! ئۇ ھەرگىز «قۇرغۇي» ئەمەس ، بۇ بىر خاتالىق !

بىردىنلا بۇ پىكرىڭدىن يالتىيىپ قالدىڭ . چۈنكى ، سەن «كۆك بۆرە»نىڭ سىلەرنى ھازىرغىچە بىرەر قېتىممۇ خاتا ئاخبارات بىلەن تەمىنلەپ باققانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ . ئۇنىڭ سىلەرگە ئىشەنچسىز ئاخباراتنى ھەرگىز ئەۋەتمەيدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتىڭ .

ناۋادا ، ئۇنىڭ شېرىكى بولسىچۇ ؟... چوقۇم شېرىكى بار ! «ھايۋاننىڭ ئالىسى تېشىدا ، ئادەمنىڭ ئالىسى ئىچىدە» . نېمىشقا ئۇ «قۇرغۇي» بولمايدىكەن ؟ نېمىشقا ئۇنىڭ «قۇرغۇي» ئىكەنلىكىدىن گۇمانلانسام ، «قۇرغۇي» ئىكەنلىكىگە ئىشەنسەم بولمايدىكەن ؟... نامراتلىقتىن جاق تويۇپ ، بىرەر يامبۇغا ، بىرەر تىللاغا سېتىلغاندۇ تايىنلىق . ئۇ مېنىڭ سۆزۈمنى بىكارغا بەرمەپتىكەن - دە . «نېمانداق ئالىيجاناب بولۇپ كەتتىڭ» دېسەم تېخى ! ئاچامنىڭ يۈز - خاتىرىسىنى دەپ ، مېنىڭ ئۆزىگە چېتىلىپ قېلىشىمنى خالىماي ، سۆزۈمنى بەرگەن گەپ ! نىيىتى ئەزەلدىن دۇرۇس ئەمەس . دۇرۇس بولغان بولسا ، شۇ چاغدا يېرىم يولدىن قايتىپ كەلمەيتتى . ھۇ ، تۇزكور ، ۋىجدانسىز مۇناپىق !

رەھمەت ساڭا ، ئالىيجاناب مۇناپىق ! ھەرنېمە بولسا ، سۆزۈمنى بېرىپتىكەنسەن ، بولمىسا مۇناپىقنىڭ قىزى ، مۇناپىقنىڭ خوتۇنى بولۇپ قالىدىكەنمەن . ئاھ ، خۇدا ، مەن ساڭا زادى نېمە گۇناھ قىلغان ؟ باققان داداممۇ مۇناپىق چىقسا ، تەگكەن ئېرىممۇ مۇناپىق چىقسا !

يىغلىدىڭ ؛ ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ ھەسرەت بىلەن يىغلىدىڭ . يىغلىغان پېتىڭ پولك شتابىغا كىرىپ ، ئاخباراتنى پولكوۋنىك تۇردىقارىي بەگكە تاپشۇردۇڭ . ئوفىتسېرلار ئاخباراتنى قولدىن - قولغا ئۆتكۈزۈپ ، بىرمۇ بىر كۆرۈپ ، ھەيرانلىقتىن بىر - بىرىگە قاراپلا قېلىشتى . ئۇلارمۇ سەمەندەردەك قەيسەر بىر جەڭچىنىڭ

«قۇرغۇي» ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەيۋاتاتتى .

چەكسىز قايغۇ - ھەسرەت بىلەن تولغان يۈرىكىڭ ، قەلبىڭ ، تومۇر - تومۇرلىرىڭ ، ئۈگە - ئۈگىلىرىڭ ، چىڭقىلىپ پارتلاپ كېتىشكە تەمشىلىپ تۇرغان نېرۋا - ھۈجەيرىلىرىڭنىڭ شۇ تاپتا مەتسالىنىڭ ئاشىقانە تەسەللىسىگە موھتاج بولۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىۋاتاتتىڭ ؛ مەتسالىنىڭ تەلۋىلەرچە سۆيۈشلىرىگە موھتاج بولۇۋاتقانلىقىڭنى ھېس قىلىۋاتاتتىڭ ؛ مەتسالىنىڭ پاك - غۇبارسىز سۆيگۈ - مۇھەببىتىگە چوڭقۇر موھتاج بولۇۋاتقانلىقىڭنى ھېس قىلىۋاتاتتىڭ . سەن مۇشۇنداق موھتاجلىق ئىلكىدە خامۇشانە قەدەملەر بىلەن روتىغا قايتىپ كەلدىڭ .

سەن مەتسالىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتەتتىڭ . كۈتكىنىڭگە يارىشا ئۇ ئەتىسى سەھەردىلا تۆت نەپەر يىگىت بىلەن روتىدا پەيدا بولدى . ئۇ ساڭا ئاشىقانە تەسەللى بەرگىلى ، مۇھەببەتلىك بېقىشلىرى ، مۇھەببەتلىك باغىرلاشلىرى ، مۇھەببەتلىك سۆيۈشلىرى ئارقىلىق قەلبىڭدىكى ئەلەم - ھەسرەتنى قوغلاپ چىقىرىپ ، كۆڭلۈڭنى خۇش قىلغىلى ، روھىڭنى ئۇرغۇتقىلى ئەمەس ، پولك شتابىنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن سەمەندەرنى قولغا ئالغىلى كەلگەنىدى .

شۇڭا ، بۇ قېتىم ساڭا ئۇنىڭ تەبەسسۇمزارىدا سەيلە قىلىش ، ئاتەش باغرىغا سىڭىپ كېتىش ، شۇ ئاتەش باغرىدا يەنە قايتىدىن يارىلىش نېسىپ بولمىدى ؛ چوغدەك لەۋلىرىدىن مۇھەببەت زەمزىمى سۈمۈرۈپ ، مەۋجۇتلۇقۇڭنى ئۇنتۇش نېسىپ بولمىدى . چۈنكى ، ئۇ كەلگەنچە كېلىپ سەمەندەرنى چەمبەرچاس باغلاپ ، پولك شتابىغا ئەكەتكەنىدى .

شۇ كۈنلەردە تىلىڭ ، دىلىڭ ئىلتىجادىن خالىي بولمايتتى :

«ئەي شەپقەتلىك قادىر ئىگەم ، مەتسالىنى مەن ئۈچۈن جەڭلەردە ، ۋەزىپىلەردە ئۆز پاناھىڭدا ساقلا ! تاغدەك ئىشىنىپ يۈرگەن سەمەندەرمۇ (‹ئاكا› دېگۈڭ كەلمىدى) ساتقۇن - مۇناپىق بولۇپ چىقتى . ئەمدى مېنىڭ بۇ دۇنيادا مەتسالىدىن باشقا تارتىشقۇدەك ، تېۋىنغۇدەك ، يۆلەنگۈدەك ، كۆڭلۈمنى ئاۋۇندۇرۇپ ، يۈرىكىمنى

كولدۇرگۇدەك هېچ نەرسەم قالمىدى. سەمەندەردەك مۇناپىقنىڭ جاجىسىنى ۋاقتىدا بېرىپ، ئىنقىلابىمىزغا نۇسرەت ئاتا قىل. دادامنىڭ ياتقان يېرىنى جەننەتتە قىلغىن!»

گەرچە سەن مۇناپىقنىڭ جەننەتكە كىرەلمەيدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرساڭمۇ، ئاللادىن يەنە داداڭغا جەننەتتىن ئورۇن بېرىشنى تىلەيتتىڭ.

پولك شتابىغا يەنە چاقىرتىلدىڭ. سەمەندەرگە ئۆلۈم جازاسى بېرىلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، بېشىڭ پىرىرىدە قېيىپ، زۇلمەت ئىلكىدە قالدىڭ. يۈرىكىڭ پىژىلداپ ئېچىشىپ، قەلبىڭ ئۈنسىز نىدا قىلدى. سەن «قۇرغۇي»نى تۇتۇۋالساڭ، تۈكلىرىنى يۇڭداپ - يۇڭداپ، بويىنىنى تولغاپ - تولغاپ ئۈزۈۋەتمەكچى بولغانىدىڭغۇ؟ ئەمدى ئۇنىڭغا ئۆلۈم جازاسى بېرىلگەنلىكىنى ئاڭلاپ نېمىشقا ئىچ ئاغرىتىسەن؟ نېمە ئۈچۈن ئۇنىڭغا قايغۇرۇپ، مەخپىي ئازابلىنىسەن؟

بىلمەيتتىڭ.

— سىز بېرىپ،— دېدى پولكوۋنىك،— «كۆك بۆرە» بىلەن ئىمكانقەدەر بېۋاستە كۆرۈشۈپ كېلىڭ. سەمەندەرنىڭ «قۇرغۇي» لىقى راستمۇ ياكى بۇ بىر ئۇقۇشماسلىقمۇ ۋە ياكى قىلتاقمۇ، قايتا بىر ئېنىقلاپ باقسۇن.

سەن چەكسىز شادلىق ئىچىدە ئورنۇڭدىن تۇردۇڭ. شامالدەك يەڭگىل قەدەملەر بىلەن كۆيىاغقا قاراپ ماڭدىڭ. ھەربىر قەدىمىڭ ئىلتىجا ۋە ئۈمىد بىلەن بېسىلاتتى: «ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىم، سەمەندەرنىڭ ‹قۇرغۇي› بولۇپ قېلىشىدىن ئۆزۈڭ ساقلىغايسەن!»

يۈرىكىڭنىڭ ھەربىر رىتىمى ئىلتىجا ۋە ئۈمىد بىلەن سوقاتتى: «سەمەندەر ‹قۇرغۇي› بولۇپ قالمىغىيدى ئىلاھىم!»

ئۆپكەڭ ئىلتىجا بىلەن كېرىلىپ، ئۈمىد بىلەن يىغىلاتتى: « ‹كۆك بۆرە›، بىر يۇرتلۇقىمىزنىڭ ھەققى - ھۆرمىتى ئۈچۈن؛ ماڭا بولغان مۇھەببىتىڭىزنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن، يەنە بىر تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، ‹قۇرغۇي›نىڭ ھەقىقىي سالاھىيىتىنى قايتا

بىر ئېنىقلاپ بېقىڭ، خاتا بولۇپ قالمىسۇن!»

ئەپسۇسكى، قايسى كۈنى كېچىدە سېنى ئاتقا مىندۈرۈپ، خەيرلىك تىلەكلىرى بىلەن ئۇزىتىپ قويغان ھېلىقى «چېرىك»تىن «كۆك بۆرە»نىڭ چېرىكلەر تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى ئۇقۇپ، ھەسرەت ئىلكىدە قالدىڭ. ئۈمىد - ئىلتىجالىرىڭ پۇررىدە توزۇپ كېتىشتى، خۇددى قارا بوران سوققان توزغاقتەك.

— «سەمەندەر ‹قۇرغۇي›» دېگەن ئاخباراتنى سۆگەتنىڭ كاۋىكىغا سىز تىقىپ قويغانما؟— دەپ سورىدىڭ «چېرىك»تىن.

— مەن ھازىرغىچە سۆگەتنىڭ كاۋىكىغا ئاخبارات تىقىپ قويۇپ باقمىدىم. بۇ «كۆك بۆرە»نىڭ ئىشى. مېنىڭ ۋەزىپەم دۈشمەنلەرنى يالغان ئاخبارات بىلەن تەمىنلەپ، ئۇلارنىڭ ئۇرۇش سېپى ۋە ئۇرۇش پىلانىنى قالايمىقان قىلىش...

— ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ «قۇرغۇي»نىڭ زادى كىملىكىنى قايتا ئېنىقلاپ باققىلى بولماسما؟

— «كۆك بۆرە» ھايات بولغان بولسا، تامامەن مۇمكىن ئىدى. بۇ بىر قىلتاقمۇ ياكى راست ئاخباراتمۇ، ئېنىقلىغىلى بولاتتى. «كۆك بۆرە» «قۇرغۇي»نىڭ سەمەندەر ئىكەنلىكىنى كىمدىن، قايسى ئۇسۇلدا ئېنىقلىدى، بۇنى مەن بىلمىسەم... شۇنداقتىمۇ تىرىشىپ باقاي،— ئۇ بىردەم جىم بولۇپ قالغاندىن كېيىن، لىككىدە بېشىنى كۆتۈردى - دە، ئاخبارات يوشۇرىدىغان شەرتلىك جاينى بېكىتىپ بولۇپ،— ھەر ئىككى كۈندە بىر قېتىم يوقلاپ تۇرۇڭ،— دەپ سەن بىلەن خوشلاشتى.

سەن چويۇندەك ئېغىر قەدەملىرىڭنى ھەيرانلىق ئىلكىدە سۆرەپ خىيال سۈرەتتىڭ: «كۆك بۆرە» قانداق بولۇپ ئاشكارىلىنىپ قالغاندۇ؟ كىم ئاشكارىلاپ قويغاندۇ؟ «قۇرغۇي»، «قۇرغۇي» پاش قىلىپ قويدى؟ توۋا، «قۇرغۇي» «كۆك بۆرە»نىڭ غوجەخمەت ئىكەنلىكىنى قانداق بىلىپ قالغاندۇ؟ توغرا، سەمەندەر راستتىنلا «قۇرغۇي» ئىكەن! چۈنكى، ئۇنى غوجەخمەت قۇتقۇزۇپ قاپتىكەن. غوجەخمەت «كۆك بۆرە» بولمىسا، بىكاردىن - بىكارغا

ئاشقىنى خوتۇن قىلىۋالغان رەقىبىنى قۇتقۇزۇۋالامدۇ؟ مۇشۇنىڭ-
غا ئاساسەن، سەمەندەر غوجەخمەتنى «كۆك بۆرە» دەپ ھۆكۈم
قىلىپ، ئۇنى دۇشمەنلەرگە ئاشكارىلاپ قويغان گەپ. چوقۇم شۇ!
سەمەندەر — «قۇرغۇي»!

قەلبىڭدىن سوئاللىق سادا كۆتۈرۈلۈپ قالدى: «ئەمىسە، نې-
مىشقا سەمەندەر شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە ‹كۆك بۆرە›نى ئاشكارىلاپ
قويماي، ئارىدىن تۆت - بەش ئاي ئۆتكەندە، ئاندىن ئاشكارىلاپ
قويىدۇ؟»

دەلىل كۆرسىتىڭ: «چۈنكى ئۇ چاغدا سەمەندەر تېخى ‹قۇر-
غۇي› بولمىغان بولغىيتتى؛ ئۇ چاغدا تېخى گومىنداڭچىلار ئۇنىڭغا
ئالتۇن - كۈمۈش بەرمىگەن بولغىيتتى.»

قەلبىڭدىكى سادا يەنە رەت قىلدى: «ياق!»

بىراق، سەنمۇ بوش كەلمىدىڭ: «ياق! چۈنكى، ئۇ: ‹قۇر-
غۇي›لۇق قىلسام، ھېچكىم مەندىن گۇمانلانمايدۇ. چۈنكى، دادام
ئىنقىلاب ئۈچۈن قۇربان بولغان، مەن دېگەن ئىنقىلابىي قۇرباننىڭ
ئوغلى، ئۆزۈممۇ قەھرىمان، دەپ ئويلىغان گەپ. شۇڭا، سەمەن-
دەر چوقۇم ‹قۇرغۇي›!»

ئاخىر سەن غەلىبە قىلدىڭ.

سەن بولغان ئەھۋالنى، ئۆزۈڭنىڭ بۇ ھەقتىكى ئوي - خى-
يال، پەرەز، گۇمان، ئىشەنچلىك كۆز قاراشلىرىڭنى ۋە ئاخىرقى
ھۆكۈمۈڭنى پولك كوماندىرىغا تەپسىلىي دوكلات قىلدىڭ. شۇنىڭ
بىلەن سەمەندەرنىڭ «قۇرغۇي»لىقى مۇقىملىشىپ قالدى.

سەن پولك شتابىنىڭ رازۋېدكا بۆلۈمىدە ئىلىپ قېلىندىڭ.
ھېلىقى شەرتلىك جايدىن بىرقانچە قېتىم «كۆك بۆرە» ئىمزاسىدى-
كى ئاخباراتلارنى ئەكەلدىڭ.

سەن دۈشمەنلەرنىڭ «كۆك بۆرە»لەرنى ئۆلتۈرۈپ تۈگىتىپ
بولالمايدىغانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلىپ، تېخىمۇ زور ئۈمىد ۋە
ھاياتىي كۈچكە تولدۇڭ.

* *

كىتابتىن بېشىڭنى كۆتۈردۈڭ. ئاخىرىنى ئوقۇغۇڭ كەلمى-
دى. چۈنكى، ئۆزۈڭنىڭ ئەسلىمىسى سېنى ئۆز قوينىغا شىددەت
بىلەن سۆرەپ كېتىۋاتاتتى...

23

چوپان ۋادىسى كۆكلەم پەيزىگە چۆمگەنىدى. چوپان دەرياسى-
نىڭ شاۋقۇنى ئازادلىق، تىنچلىقتىن ئىبارەت ئەڭ قىممەتلىك،
ئېرىشمىسە قەتئىي بولمايدىغان بايلىققا ئېرىشكەن چوپان خەلقىنىڭ
ئېزگۈ ناخشىلىرىنى، چوپان قۇشلىرىنىڭ ھاياتبەخش كۈيلى-
رىنى يىراق - يىراقلارغا ئەكېتەتتى. سىلەر مۇشۇنداق خاسىيەت-
لىك مىنۇتلاردا ئىلىنىش كەنتىدىكى چوپان داۋىنىنى ساقلىغاچ
ھۆررا سادالىرى ئىچىدە ئاتاكىغا ئۆتۈشنى تەقەززالىق بىلەن كۈتەت-
تىڭلار. بۇ ئىش دەل شۇ خاسىيەتلىك مىنۇتلاردا يۈز بەرگەنىدى:

بىر كۈنى ئايدىڭ كېچىدە سىلەر يامۇلنىڭ ئېلى دورغا ئىسمى-
لىك بىر دورغىسىنى تۇتۇۋېلىپ، ئۇنى ۋىزۋوت كوماندىرىنىڭ
ئالدىغا ئەكەلدىڭلار. ۋىزۋوت كوماندىرى ئۇنى: «چوپانغا نېمىشقا
ماڭغان؟» دەپ سوراق قىلدى، ئاندىن تاپانچىسىنى تەڭلەپ:
«راستىڭنى دېمىسەڭ، ئېتىۋېتىمەن!» دەپ قورقۇتتى. بىراق،
ئۇ: «يايلاققا مېڭىپتىمەن...» دەپلا تۇرۇۋالدى. سىلەر ئۇنىڭ گېپىگە
ئىشەنمىدىڭلار، بولۇپمۇ سەن قەتئىي ئىشەنمىدىڭ. چۈنكى، سەن
ئۇنىڭ قولىدىن شۇملۇقتىن باشقىسى كەلمەيدىغان ياۋۇز، رەھىم-
سىز چايان ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلەتتىڭ.

— ئاختۇرۇڭلار! — دېدى ۋىزۋوت كوماندىرى.

سىلەر ئۇنىڭ ئىشتان - كۆڭلەك، چاپانلىرىنىڭ يانچۇق،
ئەستەر - تاشلىرىنى، ئۆتۈكىنىڭ پېتەكلىرىنى ئالا قويماي ئاختۇ-
رۇپ چىقتىڭلار، ھەتتا ئاختۇرمىغان ئېشىكىنىڭ ئۇچۇلۇقىمۇ قال-
مىدى. شۇنداق ئاختۇرساڭلارمۇ ھېچنېمە تېپىلمىدى.

— ماڭە، يوقال!

ئۇنىڭ قارىسى كۆزدىن ئەمدىلا يوقىلىپ تۇرۇشىغا، بىر ئىش دۇكىنىدە ئېسىڭگە كېلىپ قالدى. بار ئاۋازىڭ بىلەن ۋارقىرىدىڭ:

— ھەي ئېلى دورغا، توختا!

سېنىڭ بۇ ياڭراق ئاۋازىڭدىن ھەممىسى چۆچۈپ كېتىشتى، ھەيران قېلىشتى، ھەتتا كۆكتە جىلۋە تۇرغان نۇرانە تولۇن ئايمۇ، پۈتكۈل كۈچى بىلەن جىمىرلاپ تۇرغان يۇلتۇزلارمۇ. بەلكىم، ئېلى دورغىمۇ چۆچۈپ كەتكەندۇ!

— سەمەندەر، نېمە بولدى؟— دەپ سورىدى سەپداشلىرىڭ.

سەن جاۋاب بېرىشنىڭ ئورنىغا يەنە ۋارقىرىدىڭ:

— مېيەگە كەل. سورايدىغان يەنە گەپ چىقىپ قالدى!

ئۇ ئېشىكىنى يېتىلەپ ئالدىڭلاردا يەنە پەيدا بولۇپ، پۈكلىنىپ ئېگىلدى.

— خوش غوجام.

— ئۆتۈكۈڭنى سالە!

بىراق، ئېلى دورغا: «ئى - مى، بۇ...بۇ...ھا... ھازىر ئاختۇردىڭلارغۇ؟» دەپ كېكەچلەپ، ئۆتۈكنى سېلىشنى رەت قىلدى.

— ھازىر ئاختۇردۇقىيا؟— دەپ سورىدى ۋىزۋوت كوماندىرىمۇ.

— مەن ئۆزۈم قايتا ئاختۇرىمەن!

ئاختۇردۇڭ، پىچىقىڭنى ئېلىپ، ئۆتۈكىنىڭ چەمىنى كېسىپ ئاجراتتىڭ، رەختىنىڭ تىكىشلىرىنى سۆكۈپ داستىخانەك يېيىۋەتتىڭ، ھېچنېمە چىقمىدى. لاسىدە بولۇپ قېلىۋىدىڭ، كاللاڭدا «قارا!» دېگەن بىر ندا زايە بولدى.

«نەگە قارىسام بولار؟»

شۇنداق ئويلاپ بولغۇچە، كۆزۈڭ بىردىنلا بىر ياماققا چۈشۈپ قالدى. چوڭقۇر ئۈمىد بىلەن ياماقنى سۆكتۈڭ، بىر ۋاراق قەغەز چىقتى.

— بۇ نېمە!؟

ئېلى دورغا جاۋاب بەرمىدى، جاۋاب بېرەلمەيتتى. ئۇنىڭ جاۋاب بەرگۈدەك ھالى قالمىغان — لاغىلداپ تىترەككە چۈشكەن، تىلى تۇتۇلغانىدى.

بىرى چىراغنى تۇتۇپ بەردى، سەن خەتنى ئوقۇشقا باشلىدىڭ. خەتتە توختىمەتئاخۇن (قاراشور، ئىلىنىش، تۆۋەن ئويھاڭ كەنتلىرىنىڭ دىۋان بېگى)، ساۋۇرئاخۇن (چوپانيولى كەنتىنىڭ ئىمامى)، ھوشۇرئاخۇن موللام (توغراقئالدى مەھەللىسىنىڭ ئىمامى)، مامۇت ئەپەندى (تاغاڭ)، ياقۇپ ئاخۇنۇم (شەيخلا كەنتىنىڭ ئىمامى)، توختىمەت مۇدىر (ناھىيلىك ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىنىڭ چوپاندىكى ئاشلىق باشقۇرغۇچىسى)، مەمتىمىن پاششاپ قاتارلىق سەككىز كىشىنىڭ نامى ئاتىلىپ، ئۇلارغا دۇئايىسالام يوللانغاندىن كېيىن، ئاخىرىغا «... سىلەر تاغ ئوغرىلىرىغا ئالدىنىپ، ھەرگىز دىلىڭلارنى بەرمەڭلەر، بىز پات يېقىندا ئۇلارنى پاك - پاكىز يوقىتىپ، سىلەر بىلەن جەم بولىمىز... يۇرتىمىزغا تاغ ئوغرىلىرىنىڭ قانچە ئادىمى كەلدى، ئەھۋالى قانداق، نېمىش قىلىۋاتىدۇ، كىملەرنىڭ ھويلىسىغا چۈشتى، ئۇلارغا كىملەر باش بولۇپ ئوزۇق - تۈلۈك يىغىپ بېرىۋاتىدۇ، كىملەرنىڭ مال - مۈلۈكلىرى قاقتى - سوقتى قىلىندى، مېنىڭ ۋەج - ئوقەتلىرىمگە كىملەر باش بولۇپ قول تەگكۈزدى؟... بۇ ھەقتە تېزدىن مەلۇمات يېزىپ، ئېلى دورغىدىن چىقارتىڭلار...» دېگەن مەزمۇنلار يېزىلغانىدى.

يۈرىكىڭ دۈپۈلدەپ، پۈت - قولۇڭ ماغدۇرسىزلىنىپ، خەتنى ناھايىتى تەستە ئوقۇپ تۈگەتتىڭ. چۈنكى، تاغاڭ — مامۇت ئەپەندىنىڭ ئىسمى پۈتكۈل نىرۋا - ھۈجەيرىلىرىڭنى زەخىمناك قىلىۋەتكەنىدى.

— بۇ خەتنى كىم يازدى!؟— دەپ سورىدى ۋىزۋوت كوماندىرى.

— يۇ... يۇسۇپ...

ئېلى دورغا بۇ خەتنى چوپان ئازاد قىلىنىشى بىلەنلا ناھىيىگە قېچىپ كېتىپ، چېرىكلەرنىڭ قوينىدا جان ساقلاۋاتقان يۇسۇپ بەگنىڭ ئۆز قولى بىلەن يېزىپ ئەۋەتكەنلىكىنى ئىقرار قىلدى. ۋېنزۇوت كوماندىرى ئۇنى شۇ يەردىلا ئېتىۋەتتى. جىمجىت كېچە جىمجىتلىقى بۇزۇلدى. چوپان دەرياسى شاۋقۇن سېلىپ ئاقاتتى. قەلبىڭ تەئەججۇپلۇك پىچىرلاشلار بىلەن تولغانىدى:

«بۇ نېمە ئىش؟ خەتتە نېمىشقا تاغامنىڭ — ماموت ئەپەندىنىڭ ئىسمى بولۇپ قالىدۇ؟ بۇنىڭدا چوقۇم بىر جىن بار. يۇسۇپ بەگ خەتنى ئۆزىنىڭ ئاكا - ئىنىلىرىگە، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىغا، غالچا، ئاتارمەن - چاپارمەنلىرىگە ئەۋەتمەي، نېمىشقا ئەل بىلەن تەقدىرداش بولۇپ كېلىۋاتقان، ئەل ئىچىدە ئىززەت - ئىكرامغا ئىگە كىشىلەرگە ئەۋەتىدۇ؟ بۇلارنىڭ ھەممىسى بىزگە ھېسداشلىق قىلىپ كېلىۋاتقان، قولىدىن كېلىشىچە ياردەم قىلىۋاتقان كىشىلەر ئەمەسمۇ!؟...»

شۇ كېچە زادىلا ئۇيقۇڭ كەلمىدى.

ئەتىسى جۈمە كۈنى ئىدى. سىلەر بۇيرۇققا بىنائەن كەنتلەرگە بېرىپ، جۈمە نامىزىدىن پايدىلىنىپ، خەتكە ئىسمى چۈشكەن ئادەملەرنىڭ ھەممىسىنى تۇتۇپ، ۋېنزۇوت شتابىغا ئەكېلىپ، سوراق قىلدىڭلار. ھەممىسى يۇسۇپ بەگ بىلەن قىلچە ئالاقىسى يوقلۇقى، بۇنىڭ يۇسۇپ بەگنىڭ ھىيلىسى ئىكەنلىكىدە چىڭ تۇرۇۋېلىشتى.

— سەمەندەر، — دېدى ۋېنزۇوت كوماندىرى، — سەن مۇشۇ يۇرتقا يەرلىك. سەنچە، بۇلار راستىنلا يۇسۇپ بەگنىڭ يالاقچىلىرىمىدۇ؟

— ياق! — دېدىڭ سەن قەتئىي تەلەپپۇزدا ۋە، — بەگلەرنىڭ، يامۇلنىڭ يالاقچىلىرىنى ئەل ياخشى كۆرەمدۇ؟ ئەل ھۆرمەتلەمدۇ؟ — دەپ سورىدىڭ.

ۋېنزۇوت كوماندىرىمۇ خۇددى سەندەك كېسىپلا جاۋاب بەردى:

— ياق! ئەل سۆيگەننى چېرىك ھاكىمىيەت ياخشى كۆرمەيدۇ، چېرىك ھاكىمىيەت ياخشى كۆرۈپ، ئەتىۋارلىغاننى ئەل

سۆيمەيدۇ!

— توغرا!

سەن ئۇلار ھەققىدىكى كۆز قارىشىڭنى تەپسىلىي سۆزلىدىڭ. ئاخىر ۋېنزۇوت كوماندىرى سۆزۈڭگە قايىل بولۇپ، ئۇلارنى ئېتىۋېتىش قارارىدىن يالتىيىپ، قوشراپقا — قوماندانلىق شتابقا بۇ ھەقتە مەلۇمات يوللىدى.

يۇرت - يۇرتلاردىن يۇرت كاتتىلىرى، يۇرت مۆتىۋەرلىرى كېلىپ، ئۇلارنى ئاقلاشتى، گۇناھسىز ئىكەنلىكلىرى ھەققىدە گۇۋاھلىق بېرىشتى، گۇناھلىرى بولسا، گۇناھلىرىدىن ئۆتۈشنى، شۇ گۇناھلىرى ئۈچۈن ئۆزلىرىنى جازالاشنى تىلەشتى، ئۆتۈنۈشتى. بولۇپمۇ، ماموت ئەپەندىگە ئۇۋال قىلماسلىقنى، ئۇنىڭ ئۈچۈن ھەرقانداق جازاغا تارتىلىشقا رازى ئىكەنلىكلىرىنى ئىزھار قىلىشتى.

بىراق، ئۇلارنىڭ تەلەپلىرى چىرايلىق رەت قىلىندى. ئۇلارنىڭ ئاقلاشلىرى، گۇۋاھلىقلىرى بىلەنلا ئۇلارنى قويۇپ بېرەلمەيتتىڭلار. مۇشۇنداق نازۇك پەيتتە ئۇلارنى ئېتىۋېتىش قولۇڭلاردىن كەلگىنى بىلەن، قويۇۋېتىش كەلمەيتتى. چۈنكى، كىشىلەر ئارىسىدىمۇ، جەڭچىلەر ئارىسىدىمۇ ساتقۇن - مۇناپىقلارنىڭ كۈنسېرى كۆپىيىپ قېلىشى سىلەرگە شۇنداق ھوقۇقنى بەرگەنىدى. شۇڭا، ئازراقلا گۇناھ - سەۋەنلىك ئۆتكۈزگۈچى ھەرقانداق ئادەمگە خەلق نامىدىن ئۆلۈم جازاسى بۇيرۇش سىلەرگە خەلقنىڭ ئازادلىق - ھۆرلۈككە بولغان مەنىۋى چاڭقىشى، روھىي تەقەززاسى بەرگەن ھوقۇق ۋە مەجبۇرىيەت ئىدى.

سەنمۇ ئۇلار ئۈچۈن، بولۇپمۇ تاغاڭ، ئۇستازىڭ ماموت ئەپەندى ئۈچۈن ھەرقانداق جازانى قوبۇل قىلىشقا تەييار ئىدىڭ. بىراق، بۇنداق جازا ساڭىلا ئەمەس، ھەرقانداق ئادەمگە نېسىپ بولمايتتى. سېنىڭ قولۇڭدىن پەقەت ئۇنى — ئۇستازىڭ ماموت ئەپەندىنى قاچۇرۇۋېتىشلا كېلەتتى. ئەمما، سەن ئۇنداق قىلالمايتتىڭ. چۈنكى، سەن بىر ھەربىي ئىدىڭ. شۇڭا، سېنىڭ ئۇلارغا

نىجاتلىق تىلەشتىن باشقا ئامالىڭ يوق ئىدى: «ئەي ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىم، قوماندانلىق شتابتىكىلەرگە ئۇلارنى قويۇپ بېرىشنى قارار قىلدۇرغايسەن!...»

ئەمما، كۆڭلۈڭ تەشۋىشتىن خالىي ئەمەس ئىدى. چۈنكى، ئىلتىجايىڭنىڭ ئىجابەت بولۇش - بولماسلىقىغا بىرنەرسە دېيەلمەيتتىڭ، ھەتتا بۇنىڭغا ھېچكىم بىرنەرسە دېيەلمەيتتى. دۇئا - ئىلتىجا بىلەن مەسىلە ھەل قىلغىلى بولىدىغان بولسا، دۇنيا، دۇنيادىكى ئىشلار — ئىنسانلارنىڭ تەقدىرى بۇنداق بولمىغان بولاتتى.

ئۈچ كۈن كۈتكەن بولساڭلارمۇ، قوماندانلىق شتابتىن ھېچقانداق بۇيرۇق كەلمىدى. ئاخىر ۋىزۋوت كوماندىرى ئورۇنباسار ۋىزۋوت كوماندىرىغا بۇلارنى قوشراپقا ئاچىقىپ، قوماندانلىق شتابقا تاپشۇرۇپ بېرىشنى بۇيرۇدى.

— سەن مۇشۇ يۇرتلۇق بولغاندىكىن، بىللە چىق، — دېدى ۋىزۋوت كوماندىرى.

بۇنىڭدىن شۇ قەدەر رازى بولدۇڭ ۋە چەكسىز سۆيۈنۈپ كەتتىڭ. چۈنكى، سەن قوماندانلىق شتابقا چۈشەندۈرۈپ، ئۇلارنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ قالماقچى بولغانىدىڭ.

ئۇلارنى شتابقا چۈشەندۈرەلەرسەنمىكىن؟

«چوقۇم چۈشەندۈرىمەن!...»

شتاب مامۇت ئەپەندىنىڭ زېنىددىن زايىتوفنى قۇتقۇزۇپ قالغانلىقىغا ئىشىنەرمىكىن؟

«چوقۇم ئىشىنىدۇ!...»

ئەمما، شتابتىكىلەر ئىشەنمەپتۇ.

«ئاھ، خۇدا!...»

سەن ئازابلىق نالە قىلدىڭ، قەلبىڭ قانغا بويالدى، خۇددى «رازىق» — زېنىددىن زايىتوفنى قۇتقۇزۇپ قالىمەن دەپ قامچا يېگەندە، ئوق تەگكەن پۇتۇڭ قوزۇق بىلەن كوچىلانغاندا، مەتسالد-

غا ھاپاش بولۇپ كېتىۋېتىپ مۇرەڭگە ئوق تەگكەندە، ئەزايىڭ قانغا بويالغانىدەك. چۈنكى، ساڭا چۈشەندۈرۈش پۇرسىتى نېسىپ بولمىدى؛ سەن چۈشەندۈرۈش پۇرسىتىدىن مەھرۇم قالغانىدىڭ:

سىلەرگە ئۇلارنى يالاپ ئاتىرىس جىلغىسىغا كىرگەندە، ئېتىۋېتىش توغرىسىدا بۇيرۇق كەلدى. بۇيرۇقنى ئاڭلاپ مېڭەڭدىن تۈتۈن چىقىپ كەتتى، زورلاپ كۆيدۈرۈلگەن ھۆل ئوتۇندىن چىققان تۈتۈندەك. شۇڭا، بۇيرۇق ئەكەلگەن يىگىتتىن جان ئاچچىقىڭدا سورىدىڭ:

— «يۈسۈپ بەگنىڭ شۇنچە يېقىن ئۇرۇق - تۇغقانلىرى، شۇنچە سادىق غالچىلىرى تۇرسا، خەتنى ئۇلارغا يازماي، نېمىشقا بىزنىڭ يېقىن كىشىلىرىمىزگە يازىدۇ» دېمىدىڭمۇ؟!

— دېدىم...

— مامۇت ئەپەندىنىڭ چوپانلىقلارنىڭ دەردىنى يۇتۇپ، غېمىنى يۇدۇپ يۈرگۈچى سۆيۈملۈك ئۇستازى ئىكەنلىكىنى دېمىدىڭمۇ؟!

— دېدىم...

— ئۇنىڭ قاراڭغۇ دىللارنىڭ نۇرلۇق چىرىغى، مەنزىلىنىڭ قەيەردىلىكىنى بىلەلمىگۈچىلەرنىڭ مەنىۋى يېتەكچىسى، چۈشكۈن قەلبلەرنىڭ روھىي تۈۋرۈكى ئىكەنلىكىنى دېمىدىڭمۇ؟!

— دېدىم...

— ئۇنىڭ زېنىددىن زايىتوفنى قۇتقۇزۇپ قالغانلىقىنى دېمىدىڭمۇ؟!

— دېدىم...

— «ئۇ يالاقچى بولسا، نېمىشقا مىللىي ئارمىيە رەھبىرىنى قۇتقۇزۇۋالىدۇ» دەپ سورىمىدىڭمۇ؟!

— سورىدىم...

— ئەمىسە نېمىشقا ئىشەنمىدى؟!

— ...

— زادى نېمىشقا ! ؟

— بەلكىم… ئۇ سىنىڭ يۇرتلۇقۇڭ… سىنىڭ تاغاڭ بولغاچقا ، «چاپان ياپتى» دەپ…

سەن ئورۇنباسار ۋىزۋوت كوماندىرىدىن ئۇلارنى قوماندانلىق شتابقا ئاچقىشنى ئۆتۈندۈڭ . بىراق ، ئۇ ئۇنىمىدى ؛ يېلىندىڭ ، يالۋۇردۇڭ ، يەنىلا ئۇنىمىدى . يېلىنىش - يالۋۇرۇشلىرىڭ ئارقا - ئارقىدىن يوققا چىقىۋەردى ، خۇددى كۆپۈكتەك . چۈنكى ، سىلەرگە شېيخبۇغا چىقىپ ، ئۇ يەردىكى يوشۇرۇن ھەرىكەت قىلىۋاتقان دۈشمەننى يوقىتىش بۇيرۇقى بېرىلگەنىدى . شۇڭا ، بۇيرۇقنى كېچىكتۈرۈشكە قەتئىي بولمايتتى .

«ئاھ خۇدا ، نېمىشقا ئېلى دورغىنى قايتا ئاختۇرغان بولغىيتتىم ؟ ! مولدادا ، جېنىم مولدادا ، مېنى كەچۈرسىلە ! مەن سىلى ئۈچۈن باتۇرلارچە جەڭ قىلىپ ، روھلىرىنى خۇش ، يۈزۈمنى يورۇق قىلىمەن ! »

تاغاڭ بىلەن باغرىلىشىپ ۋىدالىشىۋېتىپ ، شۇنداق پىچىرلىدىڭ ، ئۆز - ئۆزۈڭگە شۇنداق دەپ قەسەم بەردىڭ .

«پاڭ ! ! !… »

سەن ئۆزۈڭنى قۇملۇققا دۈم تاشلاپ ئەلەم بىلەن يىغلىدىڭ ؛ پىغان بىلەن يىغلىدىڭ ؛ ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ ھەسرەت بىلەن يىغلىدىڭ . ئارقا - ئارقىدىن ئېتىلغان ئوقلار بىلەن كۆكسۈڭ ئۆتمىتۆشۈك بولۇپ ، يۈرىكىڭدىن ئاققان قىپقىزىل قان بىلەن قوشۇلۇپ قۇملۇققا سىڭىپ كەتتىڭ . كۆزۈڭدىن ئاققان ھەسرەتلىك ياشلار بىلەن قوشۇلۇپ ، ئاتىرىس قۇملىقىغا سىڭىپ كەتتىڭ .

24

سىلەر ۋەزىپىنى ئورۇنداپ بولۇپ ، بىر ھەپتىدىن

كېيىن قوشراپقا يېنىپ چىقتىڭلار . شۇ كۈنى داداڭنى ، تاغاڭنى سېغىنىپ زادىلا ئۇخلىيالمىدىڭ . بىر بېسىپ - ئىككى بېسىپ گازارمىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ ، ئۆزۈڭنى يۇلغۇن تۈۋىگە دۈم تاشلاپ ، قۇملۇقنى ئازاب بىلەن مۇجۇپ ، يۈزۈڭنى قۇملۇققا سۈركەپ ھەسرەت بىلەن ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ يىغلىدىڭ .

«دادا ، مېنى كەچۈرگىن ، مېنىڭ يارىماسلىقىمنى ، قىساسىنى ئۇنتۇپ ، ئۆز ۋىجدان - غۇرۇرىغا ، ئۆز ئېتىقادىغا ئاسىيلىق قىلغان مەندەك گۇمراھ بەندىنى ، يېرىم يولدىن قايتىپ كېلىپ ، دادىسىدىن ، جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قىلىپ ، كېچىكىپ ئەقىل تاپقان نادان ئوغلۇڭنى كەچۈرگىن !

مولدادا ، جېنىم مولدادا ، قەيسەرلىكىم ، ئۆلۈمدىن قورقماسلىقىم بىلەن پولك رەھبەرلىرىنىڭ ۋە جەڭچىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن شۆھرەتلىك بىر جەڭچى تۇرۇپ ، سىزنى ئاقلىيالمىدىم ، سىزنى قۇتقۇزۇپ قالالمىدىم . مېنى كەچۈرۈڭ ! مەن سىز ئۈچۈن جەڭ قىلىپ ، سىز ئۈچۈن قەھرىمانلىق كۆرسىتىپ ، روھىڭىزنى خۇش ، يۈزىڭىزنى كۈندەك يورۇق قىلىمەن . »

ئەمما ، شۇنداق ئويلاپ ئۇزاق ئۆتمەي ، سەنمۇ خۇددى تاغاڭغا ئوخشاشلا تۆھمەتكە قالدىڭ :

گەمىدە ناخشا ئاڭلاۋاتاتتىڭ . ناخشىنى ھىلالىدىن ئىسىملىك بىر يىگىت تاغ راۋىبى بىلەن تەڭكەش قىلىپ ئوقۇۋاتاتتى :

ئۇچراتمىدىم ئالەم ئارا سەندەك ئوماقتىن ، قۇرغۇيۇم ،
بىر تامچىسى مىڭ جانغا تەڭ زەمزەم بۇلاقتىن ، قۇرغۇيۇم .

بولدۇم جۇدا سەندىن ۋىسال - قۇت پەيتىدە مەستخۇشلىنىپ ،
قىلماي ھەزەر قەددى زىبا ، كۆڭلى قۇراقتىن ، قۇرغۇيۇم .

تۇرغاچ تەبەسسۇمزارلىقىڭ تەلپۈندۈرۈپ كۈندۈز - كېچە ،
ئىزدەپ سېنى كەلدىم ئۇزاق ، بەكمۇ ئۇزاقتىن ، قۇرغۇيۇم .

پۈت - پەرلىرىڭ يىپتا بوغقۇچلانغاچ ، ئۇچالماي كەلمىدىڭ ،
يا مەن ئۆتەلمەي بارمىدىم قاپقان - تۇزاقتىن ، قۇرغۇيۇم .

شەپقەت كۈتۈپ كەتتى ئۆتۈپ گۈلدەك گۈزەل ياش ئۆمرىمىز ،
ئەمدى مېھىر كۈتمەيلى بەس ، قەلبى دوزاختىن ، قۇرغۇيۇم .

چۈش كەپتىرىڭ كەلگەنىكەن قايچا ئەۋەتتىم يىپنى كەس ،
قاپقان چاقاي ، دەرھال ئەۋەت گۈرزە - چوماقتىن ، قۇرغۇيۇم .

نۇسرەت قازاندىم ئاخىرى ، كەلگىن باغىرلاش مەن بىلەن ،
قانماي سۆيەي مەھكەم تۇتۇپ ئىككى قولاقتىن ، قۇرغۇيۇم .

ئۇنىڭ ناخشىلىرى شۇنداق ئېزگۇ ، راۋىبىنىڭ پەي تارلىرىدىن تارقالغان كۈي ئادەمنى مۇڭغا سالاتتى ؛ ئۇنىڭ راۋىبىنىڭ پەي تارلىرى ئارقىلىق سوزۇلۇپ - سوزۇلۇپ چىققان يۈرەك تىۋىشلىرى قەلبلەردە تاغ شارقىراتمىلىرىدەك ئەكس سادا قايتۇرۇپ ، نىمجان روھ يىلتىزلىرىغا ئۈمىد بولۇپ قۇيۇلاتتى ؛ ئۇنىڭ ئىلھامبەخش كۈيلىرى تومۇر - تومۇرلارغا ، ئۈگە - ئۈگىلەرگە يامراپ كىرىپ ، يۈرەكلەرنىڭ ھاياتىي كۈچىنى ئۇرغۇتاتتى !

تەڭرىگە يازغان خېتىم تەگكەنمىدۇ ؟
دەردلىرىم دىل تارىنى چەككەنمىدۇ ؟
...

ئەپسۇسكى ، ناخشىنىڭ داۋامىنى ئاڭلىيالمىدىڭ . چۈنكى ، سېنى روتا كوماندىرى جىددىي چاقىرتقانىدى . شۇڭا ، سەن ناخشىغا قىيمىغان ھالدا ئورنۇڭدىن تۇرۇپ ، سېنى قىچقىرغىلى كىرگەن ھېلىقى جەڭچىدىن :

— كوماندىر نېمە دەيدىكەن ؟ — دەپ سورىدىڭ .

— تاڭ ، پولك شتابىدىن بىرقانچە رازۋېدكىچى كەپتىكەن ،

شۇلار بىلەن مۇڭدىشىپ تۇرىدىغۇ . كۆزلىرى چەكچىيىپ كېتىپتۇ .

سەن گەمىدىن چىقتىڭ . سىم - سىم يامغۇر تېخىچە يېغىۋاتاتتى . تاغلارغا قاپقارا تۇمانلار مىنگىشىۋالغانىدى . سىم - سىم يامغۇرنىڭ راھەتبەخش سوغۇقى قەلبىڭدىكى ئەكس سادادا تېخىمۇ ھاياتىي كۈچ بەخش ئېتەتتى :

تەڭرىگە يازغان خېتىم تەگكەنمىدۇ ؟
دەردلىرىم دىل تارىنى چەككەنمىدۇ ؟

پىچىرلىدىڭ : «دەردلىرىمىز تەڭرىگە يەتكەنمىدۇ ؟ يەتكۈزەلەرمىزمۇ ؟ تەڭرى تەسىرلەنگەنمىدۇ ؟ تەسىرلەندۈرەلەرمىزمۇ ؟ ... دەردىمىزنى چوقۇم يەتكۈزىمىز ، چوقۇم تەسىرلەندۈرىمىز . چۈنكى ، بىز ئەرز - دادىمىزنى تەڭرىگە يەتكۈزۈش ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتىمىز ؛ تەڭرىنى تەسىرلەندۈرۈش ئۈچۈن — ھۆرلۈك - باراۋەرلىك ، تىنچلىق ئۈچۈن تىنچسىزلىق قىلىۋاتىمىز !...»

سەن يۈرىكىڭدە شۇنداق پىچىرلىغاچ ئىتتىك قەدەملەر بىلەن روتا كوماندىرىنىڭ قېشىغا كەلدىڭ . ئۇ مەتسالى قاتارلىق تۆت نەپەر يىگىت بىلەن ساڭا ئۈن - تىنسىز قاراپ تۇرۇشاتتى ؛ ئۇلارنىڭ چېھرىدە ھەيرانلىق ، گۇمان ، نەپرەت لەيلەپ تۇراتتى ، خۇددى ئاۋۇ تۇمانلاردەك .

سەن مەتسالى بىلەن كۆرۈشمىگىلى بىرقانچە كۈن بولغانىدى . ئۇنى دوستانە مېھرىڭ بىلەن سېغىنغانىدىڭ . شۇڭا ، ئۇنىڭ قاپقارا كۆزلىرىگە بېلىقتەك شۇڭغۇپ ، باغرىغا سىڭىپ كەتمەكچى بولدۇڭ ؛ شادلىق نىگاھلىرىڭ بىلەن قوللىرىنى مەھكەم سىقىپ ، سەممىي سېغىنىشلىرىڭنى ئىزھار قىلماقچى بولدۇڭ :

— بارمۇ سەن ؟ !...

— بار !

مەتسالى شۇنداق دەپ قولۇڭنى تۇتتى - دە ، قاتتىق قىسىپ ،

شارتلا قايرىدى. سەن تۇيۇقسىز قالغاچقا، قولۇڭ «قاراسىدا» قايرىلىپ، ئاغرىققا چىدىيالماي تولغىنىپ كەتتىڭ، خۇددى ئېشىپ قويۇپ بېرىلگەن ئارقاندەك. شۇنىڭ بىلەن قولۇڭ بىردەمدىلا دۈمبەڭگە ئۆتۈپ قالدى. ئۇنىڭغىچە يىگىتلەرنىڭ بىرى يەنە بىر قولۇڭنىمۇ دۈمبەڭگە ئاچىقىپ بولدى. ئۈچىنچى بىر يىگىت قولۇڭنى چەمبەرچاس باغلىۋەتتى. كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچىلىك بولغان ئارىلىقتا يۈز بەرگەن بۇ ئىشلاردىن سەن شۇنداق ھەيران قالدىڭكى، بۇنىڭ ئوڭۇڭ ياكى چۈشۈڭ ئىكەنلىكىنى ئاڭقىرالمايلا قالدىڭ؛ قاراسلىغىنىڭ بىلىكىڭ ياكى ئەسەبلىرىڭ ئىكەنلىكىنى ئاڭقىرالماي قالدىڭ؛ ئاغرىق ئازابىدىن كۆزۈڭدىن سىرغىپ چۈشكەن سۇيۇقلۇقنىڭ ياش ياكى سىم - سىم يامغۇر ئىكەنلىكىنى ئاڭقىرالماي قالدىڭ. شۇڭا:

— بۇ... بۇ... مەن... مەن... — دەپلا قالدىڭ روتا كوماندىرىغا ھەيرانلىق بىلەن قاراپ.

ئۇمۇ ھەيرانلىقتىن نېمە دېيىشىنى، نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي تۇرۇپلا قالغانىدى. سەن مەتسالىغا قاراپ ئېغىز ئاچتىڭ:

— ئاداش، بۇ...

— ئاغزىڭنى يۇم، ئەبلەخ! — دېدى مەتسالى كاچىتى بىلەن ئاغزىڭغا بىرنى ئۇرۇپ، — كىم سېنىڭ ئادىشىڭكەن؟ سېنىڭ ماڭا ئاداش بولۇش سالاھىيىتىڭ بارمۇ تېخى؟ ئۇقۇپ قوي، بۈگۈندىن باشلاپ مېنىڭ سەندەك مۇناپىق ئادىشىم، ساتقۇن «قۇرغۇي»ۋۇم يوق!

بۇنى ئاڭلاپ ئەسەبلىرىڭ ھەيرانلىقتىن تېخىمۇ قاتتىق قاراسلاپ كەتتى. شۇڭا، ئاغزىڭدىكى تۈكۈرۈك ئارىلاش قاننىڭ تەمىنى سېزىشكىمۇ ئۈلگۈرەلمەي يۇتۇۋېتىپ دېدىڭ:

— نېمە؟ كىم مۇناپىقكەن؟! كىم «قۇرغۇي»كەن؟!

گەمىلەردىن يىگىتلەر چۇۋۇلۇپ چىقىشىپ ئەتراپىڭغا غۇژژىدە ئولاشتى. يامغۇر سىمىلداپ ياغاتتى، تۇمانلار تېخىمۇ قويۇقلىشىۋاتاتتى. مەتسالى ئۆزىنى ئاران - ئاران تۇتۇپ تۇراتتى.

— سەن بولماي، مەنمىدىم ئەمىسە!؟ — دېدى ئۇ زەردە بىلەن.

سەنمۇ ئېسىڭنى يىغىپ دېدىڭ:

— ئاغزىڭغا بېقىپ سۆزلە جۇما، كىم مۇناپىقكەن؟ كىم «قۇرغۇي»كەن؟... «قۇرغۇي» ئۆزۈڭمۇ تېخى؟!

ئۇ ئاچچىقىنى باسالماي يۈزۈڭگە يەنە بىر كاچات سالدى. يۈزۈڭ كۆيۈشۈپ ئېچىشىپ، قۇلىقىڭ جۇڭگۇلداپ كەتتى. كۆزۈڭدىن ئوت چاقناپ، تۇمانلىق دۇنيانى نۇرستانغا ئايلاندۇرۇۋەتتى. سەن سىم - سىم يامغۇر يېغىۋاتقان تۇمانلىق دۇنيادا ئەمەس، قەلبىڭدىكى نۇرانە دۇنيادا تۇراتتىڭ. قەلبىڭ گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى بىلەن تولغانىدى. چۈنكى، سەن ھەرگىزمۇ مۇناپىق — «قۇرغۇي» ئەمەس ئىدىڭ.

ئەگەر روتا كوماندىرى ۋە ئۈچ نەپەر يىگىت مەتسالىنى تۇتۇۋالمىغان بولسا، ئۇ سېنى قانچىلىك ئۇرۇپ كېتەتتىكىن؟ ئۇرۇپ نېمىلەرنى قىلىۋېتەتتىكىن؟

بىلمەيتتىڭ.

چۈنكى، ئۇنىڭ ئەلپازى يامان، ساڭا ئېتىلىپلا تۇراتتى، خۇددى باغلاقتىكى ئىتتەكلا. شۇڭا، سەن ئۇنىڭ مەتسالى ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەيلا قالغانىدىڭ.

— بولدى يىگىت، ئۆزۈڭنى تۇتۇۋال!

روتا كوماندىرى ئۇنىڭغا بىرمۇنچە نەسىھەت قىلىۋىدى، ئۇ بىرئاز پەسكويغا چۈشتى. ئەمما، يىگىتلەرگە قاراپ:

— يىگىتلەر، قاراڭلار، كۆرۈپ قويۇڭلار! — دېدى ئۇ ئۈنلۈك قىلىپ، — ئۆزىنى قەھرىمان چاغلاپ يۈرگەن، — بىگىز بارمىقى بىلەن سېنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ داۋام قىلدى، — ماۋۇ يىگىت «قۇرغۇي»كەن! يۈز نەچچە يىگىتنىڭ جېنىغا زامىن بولغان «قۇرغۇي» مۇشۇكەن!...

ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدۈڭ:

— ياق! ياق! ماڭا ئىشىنىڭلار، يىگىتلەر. مەن قانداق

بولۇپ «قۇرغۇي» بولاي؟ مەن ھەرگىز «قۇرغۇي» ئەمەس !...
تاغلار ئەكس سادا قايتۇردى :
« ‹قۇرغۇي › ئەمەس !... ‹قۇرغۇي › ئەمەس !... ‹قۇرغۇي ›
ئەمەس !... »
— قولىمىزدا ئىسپات بار!
زېمىنىدىن سادا كەلدى :
«يالغان !... يالغان !... يالغان !... »
ئۇلار سېنى باغلاپ ، ئالدىغا سېلىپ ئېلىپ مېڭىشتى . كۆك
ئېسەدەپ يىغلايتتى ، خۇددى تۆھمەت خەنجىرى سانجىلغان يۈرىكىڭ-
دەك . يۇزۇڭ كۆيۈشۈپ ئېچىشاتتى ، گوياكى ھاقارەتلەنگەن قەل-
بىڭدەك . تۆھمەتتىن قىزىغان قانلىرىڭ كۆۋرەيتتى ، مىسالى زە-
رەپشان دەرياسىنىڭ باھاردىكى كەلكۈنلىرىدەك .
«بۇ نېمە ئۈچۈن؟ زادى نېمە ئۈچۈن؟ نېمىشقا مەن ‹قۇر-
غۇي › بولۇپ قالىمەن؟ ياق ، بۇ بىر ئۇقۇشماسلىق ! بۇ بىر چوڭ
خاتالىق ! بۇ بىر تۆھمەت ! مەن ھەرگىز ‹قۇرغۇي › ئەمەس !...
ئەمەس !... ئەمەس ! »
يۈرىكىڭ ئىسيان بىلەن تولغانىدى . ئەمما ، يۈرىكىڭنىڭ بۇ
ئىسيانلىرى ھازىر ھېچنېمىگە ئەرزىمەيتتى ، ھەرقانچە نەرە تارتسى-
مۇ ، سېنى ھەرگىز ئاقلىيالمايتتى . سېنى پەقەت «قۇرغۇي» ياكى
«قۇرغۇي» بىلەن بىر قېتىم يۈز كۆرۈشكەن دۈشمەن ئالاقىچىسىلا
ئاقلىيالايتتى . بىراق ، دۈشمەننىڭ شۇ ئالاقىچىسى زادى كىم؟
نەدە؟ ئۇنى قانداق تېپىش مۇمكىن؟
بىلمەيتتىڭ .
ئۇنىڭ ئۈستىگە ، تاغاڭنىڭ «خائىن» بولۇپ چىقىشى ، «قۇر-
غۇي» ئۈچۈپ كەتكەن شۇ كېچە سېنىڭ گازارمىدىن يوقىلىپ
كېتىشىڭ بۇ مەسىلىنى تېخىمۇ چىگىشلەشتۈرۈۋەتكەنىدى .
شۇڭا ، قەلبىڭدىكى ئىسيان شىپپىدە پەسىيىپ قالدى . چەك-
سىز ئۈمىدسىزلىك ئۈستۈڭدىن تاغدەك بېسىپ ، سېنى ھالسىرى-
تىپ قويىدى . ئەگەر مەتسالىنىڭ ئەلپازىدىن قورقمىغان بولساڭ ،

ئاستىڭدىكى ياپيېشىل چىملىقتا ئۆزۈڭنى دۈم تاشلاپ ، يۇمران
چىملىقنى كۆز يېشىڭ بىلەن سۇغارغۇڭ بار ئىدى ؛ ئەگەر «قۇر-
غۇي» دېگەن شەرمەندە نام بىلەن ئۆلۈپ كېتىشتىن قورقمايدىغان
بولساڭ ، يامغۇر سۈيى بىلەن چىملىقتا ئەبەدىيلىك سىڭىپ كەتكۈڭ
بار ئىدى .
— ماڭە ئىتتىك !
مەتسالى گەدىنىڭدىن ئىتتىردى . سەن سەنتۈرۈلۈپ - سەنتۈ-
رۈلۈپ پاتقاقتا دۈم چۈشتۈڭ . كىيىم - كېچەكلىرىڭ ، يۈز -
كۆزلىرىڭ پاتقاق بىلەن بۇلغاندى ، خۇددى «قۇرغۇي»نىڭ قەلبى-
دەك . ئەمما ، يۈرىكىڭگە ھېچنېمە چاچرىمىدى — شۇنداق غۇبار-
سىز ، شۇ قەدەر سۈزۈك ، گوياكى گۈل بەرگىدىكى شەبنەمدەك .
نېمىشقا شۇ چاغلار ئوق يۇتۇمغا تەگكۈچە ، كۆكسۈمگىلا
تېگىپ ، جېنىمنى ئالمىغان بولغىيتتى؟ نېمىشقا مەتسالى مېنى
قۇتقۇزۇۋالغان بولغىيتتى؟ شۇ چاغدا مەتسالى مېنى قۇتقۇزۇۋالغۇ-
چە ، قېچىپ كەتكەن بولسا ، مەن ئۆلۈپلا كەتكەن بولسام ، شەرەپ-
لىك ھاياتىم بۇنداق شەرمەندە ھاياتقا ئايلىنىپ قالمايتتى .
ئاھ ، خۇدا ، ماڭا ئېچىڭ ئاغرىسۇن ، مېنى بۇ تۆھمەت بالاسى-
دىن ئۆزۈڭ خالاس قىل ! مەن جەڭلەردە ئۆلۈشكە ، مەردلەرچە
قۇربان بېرىشكە رازىمەنكى ، بۇنداق تۆھمەت بىلەن ئۆلۈشكە رازى
ئەمەس !
ياشلىرىڭ تاراملاپ تۆكۈلۈپ ، پاتقاقتا سىڭىپ كېتىۋاتاتتى .
ئەمما ، سەن سىڭىپ كېتەلمەيتتىڭ . چۈنكى ، سەن پاتقاق ئۈستىدە
ئەمەس ، ئۆزۈڭنىڭ قەلبىڭدە ، قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر —
جەننەت ساداسى ئىچىدە يىغلاپ ياتاتتىڭ . بۇ جەننەت ساداسى ئاخىر
روھىڭنى ئۇرغۇتۇپ ، سېنى ئورنۇڭدىن لىككىدە تۇرغۇزۇۋەتتى .
سەن مەتسالىغا دوستانە غەزەپ بىلەن ئالىيىپ قويۇپ ، مەردانە
قەدەملەر بىلەن مېڭىپ كەتتىڭ .
سوراق قىلىنىدىڭ ، ئەلۋەتتە ، ياۋۇزلارچە ئەمەس . بىراق ،
ياۋۇزلارچە سوراق قىلىنغاندىنمۇ بەتتەررەك قىينالدىڭ ، ئازابلى-

دىڭ !... ئاخىر تاغاڭنىڭ «خائىن»لىقى، زۇمرەت «قۇرغۇي»نى قاچۇرۇپ قويغان كېچىدە سېنىڭ گازارمىدىن ئايرىلىشىڭ ۋە سېنىڭ «قۇرغۇي» ئىكەنلىكىڭ توغرىسىدىكى ئاخبارات ئىسپات قىلىنىپ، «كۆك بۆرە»نى پاش قىلىپ قويۇپ، ئۇنىڭ قۇربان بولۇشىغا سەۋەب بولغانلىقىڭ، مەخپىيەتلىكنى ئاشكارىلاپ قويۇپ، يۈز نەچچە جەڭچىنىڭ جېنىغا زامىن بولغانلىقىڭ ئۈچۈن ئۆلۈمگە بۇيرۇلدۇڭ. برىگادا شتابىدىن بۇيرۇق كەلسىلا، سەپداشلىرىڭ ئالدىدا ئېتىپ تاشلىناتتىڭ.

شۇ كېچە يۈرىكىڭنىڭ ئاغرىقىغا چىدىيالماي، ئازابلىنىپ زار - زار يىغلاپ چىقتىڭ. چېرىكلەر ياراڭنى قوزۇق بىلەن كوچىلىغاندىمۇ يۈرىكىڭ بۇنداق ئاغرىمىغانىدى؛ ئۆلۈم بۆرىسى ساڭا ھەملە قىلىپ كەلگەندىمۇ ۋۇجۇدۇڭ بۇنداق تىترىمىگەنىدى؛ گۆر ئاغزىغا كېتىۋاتقان چېغىڭدىمۇ كۆزۈڭدىن بىر تېمىم ياشمۇ چىقمىغانىدى! شۇڭا، سەن تەسەللىگە موھتاج ئىدىڭ. ئەمما، ساڭا ھازىر ھېچنېمە تەسەللى بولالمايتتى، ھەتتا ئۆلۈممۇ! چۈنكى، سەن ئۆلۈمگە بۇيرۇلغىنىڭ ئۈچۈن ئەمەس، «قۇرغۇي» دېگەن شەرمەندە ئاتاققا قالغىنىڭ ئۈچۈن، نومۇستىن ئۆرتىنىپ يىغلاۋاتاتتىڭ.

«ئاھ، خۇدا، بۇ نېمە كۆرگۈلۈك ماڭا؟ نېمىشقا... زادى نېمىشقا مېنى ‹قۇرغۇي› قىلىپ قويىسەن؟ قايسى گۇناھىم ئۈچۈن؟ قىساسىمنى ئۇنتۇغىنىم ئۈچۈنمۇ؟ يېرىم يولدا غايە، ئېتىقاد ۋە ئۇلۇغۋارانە ئىستەكلىرىمدىن يېنىۋالغان گۇناھىم ئۈچۈنمۇ؟ مەن ئۇ گۇناھىم ئۈچۈن تۆۋا، مىڭ تۆۋا قىلدىمغۇ؟ سەن تۆۋىنى قوبۇل قىلغۇچى، گۇناھنى مەغپىرەت قىلغۇچىغۇ؟ نېمىشقا تۆۋامنى قوبۇل قىلمايسەن؟ گۇناھىمنى مەغپىرەت قىلمايسەن؟ تۆۋا - ئىستىغپارلىرىم، مۇناجات - ئىلتىجالىرىم دەرگاھىڭغا يەتمىدىمۇ يا؟»

شۇنداق چوڭقۇر ئەلەم - ھەسرەت بىلەن ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ يىغلايتتىڭ. ئەگەر ۋۇجۇدۇڭنى قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر —

جەننەت ساداسى قاپلاپ تۇرمىغان بولسا، ئازاب - ھەسرەتتىن يۈرىكىڭ، ۋۇجۇدۇڭ خۇددى سىمابتەك ئېرىپ، ئاستىڭدىكى داق يەرگە سىڭىپ كېتىشىڭ مۇمكىن ئىدى، گوياكى كۆز يېشىڭدەك.

«ئەي شەپقەتلىك ئىگەم، سەن ھەممىنى ئاڭلاپ تۇرغۇچى، ھەممىنى بىلىپ تۇرغۇچى، ھەممىنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇرسەن. بىر مۆجىزە يارىتىپ، ‹قۇرغۇي›نى ۋاقتىدا ئاشكارىلاپ، مېنى بۇ تۆھمەت بالاسىدىن قۇتقۇز! دادامنىڭ ئالدىغا ‹قۇرغۇي›نىڭكىدەك پاسقانە قاناتلىرىمنى سۆرەپ ئەمەس، ‹كۆك بۆرە›نىڭكىدەك مەردانە قەدەملەر بىلەن بېرىشنى نېسىپ ئەت!»

قەلبىڭدە ھىلالىددىننىڭ ناخشىسى ئەكس سادا قايتۇراتتى:

تەڭرىگە يازغان خېتىم تەگكەنمىدۇ؟
دەردلىرىم دىل تارىنى چەككەنمىدۇ؟

— نېمانداق تولا يىغلايسىز؟ ئۆلۈم شۇنچىۋالا قورقۇنچلۇقما؟!

سەن بىلەن بىللە قاماپ قويۇلغان ئون سەككىز ياشلاردىكى پوسكاملىق ئەدھەم ئىسىملىك يىگىت شۇنداق دەپ، سېنى ئازابلىق خىيال، ئازابلىق ئىلتىجا قوينىدىن سۆرەپ چىقتى. ئۇ تەسلىم بولغان يۇقىرى دەرىجىلىك بىر ئوفىتسېرنى ئېتىپ تاشلىغانلىقى ئۈچۈن، ھەربىي ئۇستاب بويىچە ئۆلۈمگە بۇيرۇلغانىدى.

— ...

— بىلەمسىز، ئادەم ئۆلۈش ئۈچۈن يارالغان.

ئۇنىڭغا لاپپىدە قارىدىڭ، ئۇ ساڭا — ئۆلۈمگە غالىبانە تەبەسسۇم بىلەن تىكىلىپ تۇراتتى. سېنى ئۇنىڭ ئۆلۈمگە غالىبانە تىكىلىشى ئەمەس، بىر چاغدا موللا ئايۇپ دېگەن گەپنىڭ ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىقىشى سېنى تولىمۇ ھەيران قالدۇرغانىدى.

«ئادەم ئۆلۈش ئۈچۈن يارالغان؟!...»

ئۆزۈڭنىڭ سوئالىنى ئۆزۈڭ تەستىقلىدىڭ: «شۇنداق!...

بىراق ھەرگىزمۇ شەرمەندە ئۆلۈم ئۈچۈن ئەمەس !»

شۇڭا، سەن گەپ قىلمىدىڭ . گەپ قىلىشىڭمۇ ئورنى يوق ئىدى . چۈنكى ، ئۇنىڭ ئۆلۈمى سېنىڭ ئۆلۈمىڭگە ئوخشاش شەرمەندە ئۆلۈم ئەمەس ، بەلكى تېگى - تەگتىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا ، يەنىلا شەرەپلىك ئۆلۈم ئىدى . ئەمما ، سېنىڭ شەرەپلىك ئۆلۈم ئۈچۈن ياشىغۇڭ بار ئىدى ، ھەرگىزمۇ شەرمەندە ئۆلۈم ئۈچۈن ئەمەس .

قانچىلىك ۋاقىت ئۆتتىكىن ، بىر چاغدا ئۇنىڭدىن :

— ئۇ ئوفىتسېر تەسلىم بولغاندىكىن ، يەنە نېمىشقا ئېتىۋەتتىڭىز ؟— دەپ سورىدىڭ . بۇ ئۇنىڭدىن تۇنجى قېتىم سوئال سورىشىڭ ، شۇنداقلا تۇنجى قېتىم گەپ قىلىشىڭ ئىدى .

ئۇ سوئالىڭغا جاۋاب بېرىش ئۈچۈن كەچۈرمىش سۆزلەشكە باشلىدى .

25

— مەن مۇھتەرەمقىز ئىسىملىك بىر قىزغا توساتتىنلا ئاشىق بولۇپ قالدىم ، بىر كۆرۈپ بولغۇچىلا دەڭگا . ئۇ بازارلىق بىر ناۋاينىڭ قىزى ئىدى . ئۇ شۇنداق چىرايلىق قىز ئىدىكى ، خۇددى ئاي دېسە ئاي ئەمەس ، كۈن دېسە كۈن ئەمەس دېگەندەك ! بىر تەبەسسۇمى بىلەن يۈرىكىم كۆل بولدى ، خۇددى مۇھتەرەمقىزنىڭ تونۇرىنىڭ كۆلىدەك . ئىككى تەبەسسۇمى بىلەن زىنىقىدا جان بەرگۈم كەلدى . ئاخىر ئۇنىڭ پېيىگە چۈشتۈم .

ئۇسساپ قاپتۇ قونىقىم ،
سۇنى ئۆزۈم ياقىلاي .
تېۋىپكەنسىز نىگارىم ،
سۆيۈپ قويۇڭ ، ساقىياي .

دەپ ناخشا توۋلاپ ، ئۇنىڭ مەھەللىسىدىن سادەك ئەگىپ كېتەلمەيدىغان بولدۇم .

ئۇ نان ساتاتتى . قورسىقىم توق بولسىمۇ ، بىرقانچە ناۋايخانىنى ئارقامدا قالدۇرۇپ ، مەدىكار ئىشلەپ تاپقان پۇلۇمغا ئۇنىڭدىن نان ئېلىپ يەيتتىم . ناننى ئۇنىڭ قولىدىن شەھلا كۆزلىرىگە نۇر تالالىرىدەك يېپىلىپ تۇرۇپ ئالاتتىم ؛ پۇلنى ئۇنىڭ قولىغا ئاھۇنىڭدەك كۆزلىرىگە ئاشىقانە تەبەسسۇم بىلەن بېقىپ تۇرۇپ بېرەتتىم ؛ ناننى يەنە تونۇر بېشىدا ئولتۇرۇپ ، ئۇنىڭ گۈلدەك زىلۋا قامىتى ، ئاناردەك قىپقىزىل لەۋلىرىدىن ھۇزۇرلانغاچ ئالدىرىماي يەيتتىم . نېنىمنى يەپ بولۇپ ، بىر پەس تاغدىن - باغدىن پاراڭ سېلىۋېتىپ :

ئەي ساقىي ، مەي ئىچسەم ئۇرىدۇ دادام ،
ئىچمىسەم ، ئېچىشار دىلدىكى يارام .
نە قىلاي مەي ئىچمەي ، يارىمىنىڭ ئىشقى .
تۇز سېپىپ يارامغا بەرمىسە ئارام ؟

دەپ ناخشا ئېيتقان پېتىم كەينىمگە قارا - قارا كېتىپ قالاتتىم .

بىر كۈنى ئۇنىڭدىن نان ئېلىپ ، تونۇر بېشىغا چىقىپ ، ئۇتسىنغاچ يېيىشكە باشلىدىم . نان يېگەچ ئۇنىڭغا سۆيگۈ ئىزھار قىلماقچى بولدۇم . لېكىن ، ھەرقانچە قىلىپمۇ تىلىم گەپكە كەلمىدى . كۆڭلۈمگە ئۇنىڭغا ئاتاپ تىزىپ قويغان چىرايلىق ، مۇھەببەتلىك سۆزلىرىمنىڭ بىرىمۇ يادىمدا قالمىغانىدى . نېنىم تۈگەپ قېلىپ ، يەنە يەي دېسەم ، قورسىقىم تويۇپ قېلىپ ، تىت - تىت بولۇپ تۇرسام ، ئۇ ئۆزى ئېغىز ئېچىپ قالدى :

— سىلىنىڭ مەھەللىدە ناۋاي يوقما ؟

— بار .

ئۇنىڭغا قارىدىم . ئۇ نەرگىسكە ئوخشاش جىلمىيىپ يەرگە قارىۋالدى . ئۇنىڭ بۇلاق كۆزلىرىدىن چاچرىغان ئىشق چېقىندىلىـ

رى كۆكسۇمنى تېشىپ ئۆتۈپ ، يۈرىكىمنى كۆيدۈرۈشكە باشلىدى ، خۇددى مۆھتەرەمقىزنىڭ تونۇرى دادىسى ياققان نانلارنى كۆيدۈرگەندەك . شۇڭىمىكىن ، پۇت - قولۇم بوشىشىپلا كەتتى . تونۇرغا چۈشۈپ كېتىشتىن ئەنسىرەپ ، ئۆزۈمنى دەرھال ئوڭشىۋالدىم . ئۇ جىلمىيىپلا قالدى . مەن مىڭ مۇشەققەتتە باشلانغان سۆھبىتىمىزنىڭ ئۈزۈلۈپ قېلىشىدىن قورقۇپ ، ئالدىراپلا سورىدىم :

— قانداق دەيسىز ؟

— كۈندە مۇشۇ يەرگە كېلىسىز ، شۇڭا…

— ناۋاي دېگەن ساماندەك . بىراق نېنى… نېنى سىزنىڭ نېنىڭىزدەك تاتلىق ئەمەس !

— ۋىيەي… شىلامچى… ئادەمنى زاڭلىق قىلىپ خۇدى !

ئۇ قاپاقتىن سۇ تۆكۈلگەندەك ۋىلىقلاپ كۈلدى ، مەنمۇ كۈلدۈم ، يۈرىكىممۇ كۈلدى .

— راست شۇ ، زاڭلىق قىلمىدىم مەن سىزنى . نېنىڭىز تاتلىق بولمىسا ، شۇنچە يولنى بېسىپ كېلىپ ، سىزدىن نان ئالامتىم ؟ نېنىڭىزنى… سىزنى دەپلا كېلىمەن قېشىڭىزغا…

ئۇ ۋىللىدە قىزىرىپ كەتتى ، خۇددى تونۇردىكى چوغدەك .

— ماڭغىنە ھەي ، قېلىن تاز !

— سىزگە… سىزگە كۆ… كۆيۈپ قالدىم !

ئۇنىڭ مەسۇم كۆزلىرىدە سەبىي ئىشق ، سەبىي مۇھەببەت يېلىنجىدى . ئۇ ئۇياتچان كۆزلىرىنى يەردىن ئۈزمەي تۇرۇپ :

— مەنمۇ ! …— دېدى - دە ، ناۋايخانىغا يۈگۈرگەن پېتى كىرىپ كەتتى . مەن پاتمان - پاتمان شادلىق - ھاياجان يۇدۇپ ئورنۇمدىن تۇردۇم - دە ، ئۆيگە قاراپ ماڭدىم . ئىچ - ئىچىمدىن ئۇرغۇپ تۇرغان خۇشاللىق تومۇر - تومۇرلىرىمدا كۆۋرەپ ، ۋۇجۇدۇمنى كۆيدۈرەتتى . سەكرىگۈم ، كېيىك ئوغلىقىدەك ئويناقشىغۇم ، «ئۇ ماڭا كۆيۈپ قاپتۇ !… مېنىڭ ئاشىقىم بار بولدى !» دەپ بار ئاۋازىم بىلەن ۋارقىرىغۇم كېلەتتى .

شۇنداق قىلىپ ئۇمۇ ماڭا ئاشىق بولۇپ قالدى . چۈنكى ،

مەنمۇ كېلىشكەن ئىدىم .

سەن بېشىڭنى كۆتۈرۈپ ، ئەدھەمگە سىنچىلاپ قارىدىڭ . بۇ ئۇنىڭغا تۇنجى قېتىم سىنچىلاپ قارىشىڭ ئىدى . راست دېگەندەك ، ئۇ ناھايىتى چىرايلىق ئىدى ، خۇددى قىز بالا بولسا ، كۆيۈپ قالغۇدەك : بارماقتەك يوغان ، قاپقارا ، ئۆسكىلەڭ قاشلىرى ئارىسىدا پۇرچاقتەك يارىشىملىق خال ، سانجاق - سانجاق ، ئۇزۇن ، جەسۇرانە كىرپىكلىرىنىڭ ھىمايىسىدە زۇلماتتەك قاپقارا كۆز ، قىرلىق بۇرۇن ، قىزىل مەڭزىلىك يۇپيۇمىلاق يۈز…

ئەدھەم جىم بولۇپ قېلىۋىدى ، سەن :

— ھە ، شۇنداق قىلىپ ؟ …— دېدىڭ .

چۈنكى ، سەن ئۇنىڭ كەچۈرمىشىگە قىزىقىپلا قالغانىدىڭ .

— شۇنداق قىلىپ ، ئۇنىڭ ئۆيىگە ئەلچىلەر ئەۋەتىلدى . ئەلچىلەرنىڭ خۇش خەۋىرىنى ئاڭلاپ ، نەچچە كېچە ئۇيقۇم كەلمىدى . سېلىنغان تويلۇقنى ئاڭلاپ يەنە نەچچە كېچە ئۇخلىيالمىدىم . نامراتلىقىمىزنى تۇنجى قېتىم ھېس قىلدىم . نامراتلىقىمىزدىن تۇنجى قېتىم ئۆكۈنۈپ ، تۇنجى قېتىم يىغلىدىم . چۈنكى ، تويلۇق بىزگە نىسبەتەن تولىمۇ ئېغىر ئىدى . بىز بۇنداق تويلۇقنى ئون يىلدىمۇ ئالالمايتتۇق .

ئەدھەم بېشىنى تامغا تىرەپ ، كۆزىنى چىڭگىدە يۇمۇپ ، جىمىپ كەتتى . ئۇنىڭ چەكسىز ئازابلىنىۋاتقانلىقىنى ، ھەسرەتلىنىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ ، ئىچىڭ سىيرىلىپلا كەتتى . ئەمما ، تەسەللىنى ئەڭ ئاخىردا بېرىش ئۈچۈن ، يەنە سورىدىڭ :

— شۇنداق قىلىپ ؟…

— شۇنداق قىلىپ ، مەن باشتا مۆھتەرەمقىزنىڭ دادىسىغا نىمكار بولۇپ ئىشلىدىم . ئۇنىڭ دادىسى ئوبدان ئادەم ئىكەن ، ھەققىمنى خېلى ئوبدان بەردى . مۆھتەرەمقىزمۇ دادىسىدىن ئوغرىلىقچە پۇل يىغىپ ، ماڭا بېرىۋاتاتتى . مۇشۇ ھالەتتە بىر يىل ئۆتىدىغان بولسا ، مۆھتەرەمقىزنىڭ تويلۇقىغا يەتكۈدەك پۇل يىغالايتتىم . ئەمما ، مەن بىر يىلغىچە سەۋر - تاقەت قىلالمىدىم ،

بىر يىل كۈتۈپ تۇرالمىدىم. ۋىسال قۇچۇشقا بەك ئالدىراپ كېتىپ، ئېزىپ كەتتىم.

بىر كۈنى قوشنىمىز بىزدىن يوتقان - كۆرپە سوراپ كىرىپ قالدى. ئۇلارنىڭ دېيىشىچە، ئۆيىگە مېھمان كېلىپ قالغاچقا، يوتقان - كۆرپىسى يېتىشمەي قاپتۇمىش. بۇ بىزدە، بولۇپمۇ مەندە گۇمان پەيدا قىلىپ قويدى. چۈنكى، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى بىزنىڭ تۇرمۇشىمىزدىن خېلىلا ياخشى ئىدى. يوتقان - كۆرپىسىنىڭ يېتىشمەسلىكىمۇ ئەسلا مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئانام گەپ - سۆز قىلمايلا ئۇلارغا بىر يوتقان، بىر كۆرپە ئېلىپ بەردى.

قوشنىمىز چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، مەن ئاستا ئورنۇمدىن تۇرۇپ، سىرتقا قاراپ ماڭدىم.

— نەگە بارىسەن، بالام؟ — دەپ سورىدى دادام.

مەن راست گەپ قىلدىم:

— كەينىدىن بىر چىقىپ باقايمىكى دەيمەن.

— شۇنداق قىلغىنە راست، قانداق گەپ بۇ؟

مەن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئاستا مارىدىم، كەينىدىن ئاستا ئەگەشتىم. ھەممە پېشكەللىك بىزنىڭ مۇشۇ سۆزىمىزدىن، مېنىڭ مۇشۇ ماراش - ئەگىشىشىمدىن باشلاندى. مارىمىغان بولسام، ئەگەشمىگەن بولسام، مەن بۇگۈنكىدەك بۇنداق بەختسىزلا ئەمەس، پاسىق، گۇمراھ بەندىگە ئايلىنىپ قالمايتتىم.

ئەدھەم ئازابلىق، ھەسرەتلىك تىنىپ قويۇپ، يەنە جىمىپلا كەتتى. ئۇ ئەمدى ساڭا كەچۈرمىشنى سۆزلەپ بەرمەيدىغاندەكلا قىلاتتى. شۇڭا، سەن يەنە سورىدىڭ:

— شۇنداق قىلىپ؟...

— شۇنداق قىلىپ، — دېدى ئەدھەم كەچۈرمىشىنى سۆزلەشنى داۋام قىلىپ، — قوشنىمىز ئۆزىنىڭ ئۆيى تەرەپكە ماڭماي، باشقا تەرەپكە ماڭدى.

مەن نېمە قىلىمەن ماراپ، نەگە بارسا، نېمىش قىلسا قىلمامدۇ، دەپ ئويلاپ، يېنىپ كەتمەكچى بولدۇم. بىراق، يەنە قېنى،

نېمىش قىلىدۇ، بىر ماراپ باقاي. ئۆزىنىڭ شۇنچە يوتقان - كۆرپىسى تۇرۇپ، ئەجەب بىزدىن تىلەيدۇيا، دەپ ئويلاپ، ئۇنىڭغا يەنە ئەگەشتىم. ئۇ مېڭىپ - مېڭىپ بىر نەشپۈتلۈك باغقا — باغنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدىكى ئالما - نەشپۈت ساقلايدىغان گەمىگە كىرىپ كەتتى. مەن گەمىنىڭ كامىرىدىن مارىدىم، خۇددى ئوغرى مۈشۈكتەك. گەمە ئىچىدە — جىنچىراغنىڭ غۇۋا يورۇقىدا بىر يىگىت ياتاتتى.

بۇ كىمدۇ؟ ئېلاندىكى تۇتۇش بۇيرۇقى چىقىرىلغان يىگىت شۇمۇ، نېمە؟

مەن شۇنداق ئويلىغاچ جىممىدە قاراپ تۇردۇم. مەنمۇ تونۇمايدىغان بىر ئادەم ئۇنىڭ بىغىنىدىكى جاراھىتىنى تېڭىۋاتاتتى.

ھە، ئەسلى بۇ مۇنداق گەپكەن - دە! «تۇتۇلۇپ قالسا، چېرىكلەر مۇشۇ يوتقان - كۆرپىلەر ئارقىلىق بىزنى تۇتۇۋالمىسۇن، تۇتسا ھاپىز ئاخۇننى تۇتار...» دەپ قىلغان ئىشكەن بۇ! ئۆيىنىڭ تۇزلىنىپ كېتىشىدىن، ئۆزىنىڭ ئۇنىڭغا چېتىلىپ قېلىپ، بېشىنىڭ كېتىشىدىن قورقۇپ... ھىم، يا قۇتقۇزمىساڭ، قۇتقۇزغاندىكىن، ھەر بالا كەلسە ئۆزۈڭ تارتىشمايزە بىزگە قارا ساناشقىنىڭنى قارا؟! ھۇ، بەتنىيەت ئەبلەخلەر!

مەن شۇلارنى ئويلاپ، ئاستا ئارقامغا ياندىم. كېتىۋېتىپ يادىمغا دۇككىدە بىر ئەقىل كېلىپ قالدى. شەيتىنىم ماڭا ئەقىل ئۆگەتكەندى.

سەنلەرنىڭمۇ نىيىتىڭ دۇرۇس بولمىغاندىكىن، مەنمۇ بىر چالمىدا ئىككى پاختەك سوقايچۇ: ھەم ئۆچ ئالاي، ھەم خوتۇن ئالاي. ئەللىك سەر كۈمۈش دېگەن ئاز پۇلمۇ؟

مۇشۇ يىگىتنى تۇتۇپ بەرگۈچىلەرگە ياكى خەۋىرىنى يەتكۈزگۈچىلەرگە ئەللىك سەر كۈمۈش ئىنئام قىلىنىدىغانلىقى توغرىسىدا تاملارغا ئېلانلار چاپلىنىپ كەتكەندى. جاكارچىلارمۇ كوچىمۇ كوچا چېپىپ يۈرۈپ، بۇ ئېلاننى جاكارلاۋاتاتتى.

ئەللىك سەر كۈمۈش... ئەللىك سەر كۈمۈش مۇت

پايدا!

مەن شۇنداق ئويلىغانسېرى ئۆزۈمنى ناھايىتى قۇدرەتلىك، ناھايىتى بەختلىك ھېس قىلىۋاتاتتىم.

ئەللىك سەر كۈمۈش مۆھتەرەمقىزنى ئېلىشقا، ئۆي سېلىشقا، كەسىپ ـ تىجارەت قىلىشقا كەڭ ـ كەڭرى يېتىدۇ. مەن باي بولۇپ كېتىدىغان بولدۇم ـ دە!

شۇ كۈنى شېرىن خىيال ئىلكىدە زادىلا ئۇخلىيالمىدىم. خىيالىمدا مۆھتەرەمقىز بىلەن قۇچاقلىشاتتىم، سۆيۈشەتتىم، مامۇقتەك كۆكسىگە بېشىمنى قويۇپ، قۇندۇز چاچلىرىنى سىلايتتىم...

بەختىيارلىق ئىلكىدە بىر كېچىنى ناھايىتى مۇشەققەتتە تاڭ ئاتقۇزدۇم. ئورنۇمدىن سەھەر تۇرۇپ ئۇدۇل دۇشمەن گازارمىسىغا كەلدىم.

— باشلىقىڭلار كىم؟— دەپ سورىدىم بىر قاراۋۇلدىن.

— نېمە ئىشىڭ بار ئىدى؟

— بەك مۇھىم گېپىم بار، تېز مېنى باشلاپ كىر... ھېلىقى تاغ ئوغرىسى توغرىسىدا...

ئالدىرىغىنىمدىن دۇدۇقلاپ قالدىم. ئۇ باش ـ ئايىغىمغا بىر قۇر نەزەر سېلىۋەتكەندىن كېيىن، ئۇستۇبېشىمنى چالا قويماي ئاختۇردى. ئاندىن ئىچكىرىسىدە لاغايلاپ يۈرگەن بىر چېرىككە بىر نېمىلەرنى دەپ مېنى كۆرسەتتى. ئۇ كېلىپ مېنى باشلىقىنىڭ ئالدىغا باشلاپ كىردى ۋە مېنى كۆرسىتىپ بىرنېمىلەرنى دېدى.

ئەللىك ياشلارغا كىرگەن، بۇغداي ئۆڭلۈك، قوڭۇر كۆزلۈك ئۇ ئوفىتسېر ماڭا قارىدى. كۆزلىرىمىز ئۇچراشتى. ئۇ ھېلىقى چېرىككە بىرنېمىلەرنى دېۋىدى، ئۇ چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ قاسقان شەپكىسىدىكى ھەرە چىشلىق بەلگىلەر تېنىمنى شۈركۈندۈرۈۋەتتى، خۇددى ئەجدىھانىڭ چىشلىرىدەك. لېكىن، قورقمىدىم، قەددىمنى تىك تۇتۇپ، ئۇنىڭغا مەغرۇرانە نەزەر بىلەن تىكىلدىم، خۇددى خىزمەت كۆرسەتكەن قەھرىماندەك. چۈنكى، مەنمۇ ھازىر خىزمەت

كۆرسىتىش ئالدىدا تۇراتتىم؛ خىزمەت كۆرسىتىپ، ئەللىك سەر كۈمۈشنى قوينۇمغا سېلىپ، مۆھتەرەمقىزغا مەغرۇر ھالدا ئاشىقلارچە تىكىلىش ئالدىدا تۇراتتىم؛ ۋىسال قۇچۇپ، بەخت تۆشىكىدە مەستخۇشلىنىپ، مۆھتەرەمقىزنىڭ قەھرىمانى بولۇش ئالدىدا تۇراتتىم.

تىلماچ كىردى. مەن ئەللىك سەر كۈمۈشنى نەق بەرسە، ھېلىقى «تاغ ئوغرىسى»نىڭ بار يېرىنى دەپ بېرىدىغانلىقىمنى ئېيتىۋىدىم، ئۇنىڭ كۆزلىرى خۇشاللىقتىن چاقناپ كەتتى. دولامغا شاپىلاقلاپ مېنى بىرمۇنچىنى ماختىۋەتكەندىن كېيىن، ئالدىمغا ئەللىك سەر كۈمۈشنى تىزىپ قويدى. مېنىڭمۇ كۆزلىرىم چاقناپ كەتتى، ھاياجاندىن يۈرىكىم يېرىلىپ كەتكىلى تاسلا قالدى. تېپىرلاپ ئولتۇرالمايلا قالدىم. چۈنكى، مەن ئۆمرۈمدە ئەللىك سەر ئەمەس، بەش سەر كۈمۈشمۇ كۆرۈپ باقمىغان، بەش سەر كۈمۈشنىمۇ بۇنداق بەختىيارلىق ئىلكىدە سىلاپ باقمىغانىدىم.

مەن ئۇلارغا ھېلىقى «تاغ ئوغرىسى»نىڭ يوشۇرۇنغان جايىنى ئېيتىپ بەردىم. لېكىن، ئەللىك سەر كۈمۈشنى ئالغاندىكىن، نېمە قىلىمەن سورىمىغان گەپنى قىلىپ، دەپ ئويلاپ قوشنىمىزنىڭ گېپىنى قىلمىدىم.

— سەن مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇر. بىز ئۇنى تۇتۇپ كەلگەندىن كېيىن، ئاندىن كېتىسەن،— دېدى.

— نېمىشقا؟

— گېپىڭ راستمۇ، يالغانمۇ، بىز نەدىن بىلىمىز؟

مەن بىر دەم تۇرغاچ تۇرسام تۇراي دەپ ئويلاپ، ماقۇل بولدۇم. چۈنكى، مەن يەنە بىرەر سائەتلەردىن كېيىن دۇنيادىكى ئەڭ بەختلىك ئادەمگە ئايلىناتتىم.

شېرىن خىياللار بىلەن ھېچنېمىنى تۇيمايلا قاپتىمەن. بىر چاغدا ھېلىقى ئوفىتسېرنىڭ: «قارا، مۇشۇ يىگىت شۇما؟» دېگەن ئاۋازى قۇلىقىمغا كىرىپ قالدى. چۆچۈپ قارىسام، مەن دېمەتلىك — ئون سەككىز ـ ئون توققۇز ياشلاردىكى بىر يىگىت

ئالدىمدا ئاجىزانە غالىبلىق بىلەن ماڭا قاراپ تۇراتتى. مەن يۈرىكىمنىڭ چىممىدە قىلىشىغا پەرۋا قىلماي:

— شۇ... شۇ! — دېدىم.

يىگىت ماڭا شۇنداق غەزەپ بىلەن ئالايدىكى، ئۇنىڭ سەبىي كۆزلىرىدىن چاچرىغان غەزەپ ئۇچقۇنى كۆكسۈمنى تېشىپ ئۆتۈپ، يۈرىكىمگە سانجىلىپ قالدى، خۇددى يىلان نەشتىرىدەك. مەن تېپىرلاپلا قالدىم، گويائى ئىچىمگە قوقاس چۈشۈپ كەتكەندەك. نېمىشقا بۇنچىۋالا تېپىرلاپ كەتكىنىمنى ئۇقمايتتىم.

ئۇنى ئاچىقىپ كەتتى. مەن ئورنۇمدىن تۇرۇشۇمغا ئوفىتسېر ۋارقىرىدى:

— نەگە؟!

— ئۆيگە.

ئۇ زەھەرخەندىلىك بىلەن ھىجىيىپ قويدى. تېنىم شۈركۈنۈپ، يۈرىكىم ئەنسىز دۇپۇلدەپ كەتتى.

— كومۇشنى چىقار!

مەن ھەيران قالدىم.

— نېمىشقا؟ «تاغ ئوغرىسى»نى تۇتۇپ بەردىم يا، ئەينا؟

— تۇتۇپ بەردىم؟ ھا... ھا... تۇتۇپ بېرىپتۇ! بىزگە تۇتۇپ بېرىپتۇ تېخى! ھەي، سەن تۇتۇپ بەرمىسەڭمۇ، بىز تۇتالمايتتۇقمۇ؟!

مېنىڭمۇ غۇژژىدە ئاچچىقىم كەلدى.

— تۇتساڭلار بولمامدۇ ئەمىسە ئېلان چىقىرىپ يۈرگۈچە؟

— ...

ئوفىتسېر «ئى - مى» دەپ بولغۇچە سوراقنى مەن باشلىۋېتىپتىمەن:

— نېمىشقا ۋەدەڭلەردە تۇرمايسىلەر؟!

— كىم ساڭا ۋەدە قىپتۇ؟

مەن شۇ چاغدىلا ئالدانغانلىقىمنى ھېس قىلىپ، شۇنداق ئاچچىقىم كەلدى:

— سەن!...

گېپىم ئۈزۈلۈپ قالدى. چۈنكى، بىر چېرىك كۆكسۈمگە مىلتىق تەڭلەپ بولغانىدى. قورقۇپ پۇت - قولۇمدا جان قالمىدى. جان ئاۋۋال ئادەمنىڭ تىزىدىن چىقىپ كېتىدىغان ئوخشايدۇ، تىزىم ئۆزۈمنى كۆتۈرەلمەي، لاسسىدە ئولتۇرۇپ قالغىلى تاسلا قالدىم. شۇڭا، مەيلى، كومۇشنى بەرسەممۇ بېرەي، جېنىم ئامان قالسۇن، «ئاش بولسا قازان، جان بولسا جاھان» دەپتىكەن... دېگەنلەرنى ئويلاپ، ئەللىك سەر كومۇشنىڭ ھەممىسىنى تاشلاپ بېرىپ، لاغىلداپ تىترەپ تۇرغان پۇتلىرىمنى ئاران سۆرەپ، ئىشىككە قاراپ ماڭدىم.

— توختا!

شىپپىدە توختىدىم.

— نەگە؟

— ئۆي... ئۆيگە...

— ئالدىرىما، ئۆيۈڭگە ئۆزىمىز ئاپىرىپ قويىمىز.

ئالدانغانلىقىمغا بولغان ئۆكۈنۈش، ھاماقەتلىك قىلغانلىقىمغا بولغان پۇشايمان، مىلتىقنىڭ ئىستوۋۇلىدىن مېنى يىلپىزدەك ماراپ تۇرغان ئوق، چېرىكلەرگە، بولۇپمۇ ئۆزۈمگە بولغان غەزەپ - نەپرەتلىرىم مېنى تاغدەك بېسىپ تۇراتتى. شۇڭا:

— ئۆزۈم كېتەلەيمەن ئاپىرىپ قويمىساڭلارمۇ، ئۆزۈمنىڭ يۇرتىدا ئۆزۈمنىڭ ئۆيىنى تاپالمايدىغان ساراڭ ئەمەس مەن، — دېدىم ساختا سىپايىلىك بىلەن چوڭقۇر ھەسرەت - نادامەت ئىلكىدە.

— ساراڭ ئەمەس؟ ساراڭ بولمىساڭ، ئەللىك سەر كومۇشنى دەپ، ئۆز قېرىندىشىڭنى بىزگە سېتىۋېتەمتىڭ؟

— ...

مەن: «ئى - مى» دەپ ئىنجىقلاپ قالدىم. چۈنكى، مەن ئۆزۈمنىڭ راستتىنلا ساراڭ ئىكەنلىكىمنى ئېتىراپ قىلىپ قىلغانىدىم.

راست ، مەن ساراڭكەنمەن !

— سەنمۇ تاغ ئوغرىلىرىنىڭ شېرىكى ، شۇنداقمۇ ؟
ئويۇننىڭ قىزىقى ئەمدى چىقىۋاتاتتى .

— ياق ، شېرىكى بولسام ، ئۇنى تۇتۇپ بېرەمتىم ؟

— شېرىكى بولمىساڭ ، ئۇنىڭ باغدا — گەمىنىڭ ئىچىدە
ئىكەنلىكىنى سەن قانداق بىلىسەن ؟

مەن يەنە : «ئى ـ مى» دەپ قالدىم . شۇڭا ، مەن بۇ نەس
باسقان جايدىن — ۋەدىسىدە تۇرمايدىغان بۇنداق قېلىن ، نامەرد
مەخلۇقلاردىن تېزرەك قۇتۇلۇپ كېتىش ئۈچۈن ؛ يەنىلا نىمكارلى-
قىمنى قىلىپ ، ئاز ـ ئاز ، ئاستا ـ ئاستا بولسىمۇ پۇل تېپىپ ،
مۆھتەرەمقىز بىلەن ۋىسال قۇچۇش ئۈچۈن ؛ قوشنىمىزغا بەتنىيەت-
لىكىنىڭ جازاسىنى تارتقۇزۇش ئۈچۈن ، يەنە خۇددى ئالدىمدىكى
چېرىكلەردەكلا نامەردلىك قىلدىم : قوشنىمىزنىڭ بىزدىن يوت-
قان ـ كۆرپە تىلەش ۋەقەسىنى سۆزلەپ بەردىم . بىراق ، ئۇلار
مېنى يەنىلا قويۇپ بەرمىدى .

— يالغان ! سەن چوقۇم ئۇنىڭ شېرىكى ! قورسىقىمدىكىنى
بىلمەيدۇ دەپ قالما مېنى . مەن بىلىمەن ، سەن شېرىكىڭنى بىزگە
تۇتۇپ بېرىش ئارقىلىق قوش پايدىغا — ھەم ئەللىك سەر كۈمۈش-
كە ، ھەم ئاخباراتقا ئېرىشمەكچى ، شۇنداقمۇ ؟ بۇ سەن خەقنىڭ
يېقىندىن بىرى شەكىللەندۇرۇۋالغان ئادىتىڭ . ئاچىق !

چېرىكلەر مېنى دارقىرىتىپ سۆرەپ ، قاراڭغۇ بىر ئۆيگە
ئەكىردى . ئۆيدە ھېلىقى يىگىت قىپقىزىل قانغا مىلىنىپ ھوشى
بار ـ يوقنىڭ ئارىلىقىدا سۇنايلىنىپ ياتاتتى . ئىككى چېرىك قانغا
بويالغان قامچىلىرىنى پولاڭلىتىپ ، ماڭا ياۋۇزلارچە قاراپ تۇرات-
تى . يىگىتنىڭ بۇ ھالىنى كۆرۈپ ، ئىچىم سىيرىلىپلا كەتتى .
ئۇنى چېرىكلەرگە چېقىپ قويغانلىقىمغا شۇنداق پۇشايمان قىلدىم .
ئىچىمدە ئۆزۈمنى ناھايىتى سەت تىللار بىلەن بىرمۇنچىنى تىللى-
دىم ، قارغىدىم .

چېرىكلەر ھېلىقى يىگىتكە سۇ سېپىشكە باشلىدى . ئۇ بىر-

دەمدىن كېيىن ھوشىغا كېلىپ قىمىرلىدى . ئۇنى ئىككى چېرىك
قولتۇقىدىن يۆلەپ تۇرغۇزۇۋىدى ، بوينى خۇددى ئۆلۈك توخۇنىڭ
بوينىدەك ساڭگىلاپ قالدى . ئەزايىنىڭ ساق يېرى قالمىغان ، بىقى-
نىدىكى جاراھىتىدىن قان سىرغىپ تۇراتتى . ئۇچىسىدىكى كۆڭ-
لەكمۇ ياكى تېرىسىمۇ پەرق ئەتكىلى بولمايتتى . بېغىش ـ بېغىش-
لىرىم سىرقىراپ ، يۈرىكىم پىژىلداپ ئېچىشىپ كەتتى . بىر چې-
رىك ئۇنىڭ چېچىدىن تۇتۇپ ، بېشىنى ئۇستۇن قىلدى .

— ئاچە كۆزۈڭنى ! شېرىكىڭ مۇشۇ شۇما ؟ !

پىژىلداپ ئېچىشىپ تۇرغان يۈرىكىم دۈككىدە قىلىپ قالدى .
ئۇ كۆزىنى ئېچىپ ماڭا قارىدى . ئۇنىڭ كۆز نۇرى شۇنچە زەئىپ
بولسىمۇ ، لېكىن كۆزۈمنى قۇياشتەك چېقىپ ، كۆكسۈمنى ئوقيا-
دەك تېشىپ ئۆتۈپ ، مېنى ساراسىمىگە سېلىپ قويدى . شۇڭا ،
مەن ئۇنىڭدىن كەچۈرۈم سوراشقا ئالدىراپ قالدىم :

— مېنى كەچۈر ، ناتونۇش دوستۇم ، پۇل ئۈچۈن —
مۇھەببەت ئۈچۈن ۋىجدانىنى ساتقان ، ۋىجدانىنى سېتىپ ، پۇلىنى
ئېلىپ خەجلىيەلمىگەن مەندەك گۇمراھ ، پاسىق بەندىنى كەچۈر !
ئەمما ، ئۇ كەچۈرمىدى ، كەچۈرەلمەيتتى . ئەگەر ئۇنىڭ ئور-
نىدا مەن بولغان بولسامىمۇ ، ھەرگىز كەچۈرمەيتتىم .

— شېرىكىم... ئاشۇ... خە... خەرىتە ئۇ... ئۇنىڭدا...

— ياق !... ياق !... — دەپ ۋارقىرىدىم مەن ، — يالغان ! مەن
ئۇنى تونۇمايمەن !

مەن ھۆركىرەشتىن شىپپىدە توختاپ قالدىم . چۈنكى ، ئۇنىڭ
كۆزلىرى يۇمۇلۇپ بولغانىدى ؛ مېنى ساراسىمىگە سالغان ئۇمىدۋار
كۆزلىرى مەڭگۈلۈك يۇمۇلغانىدى ؛ ئۆز بېشىغا كەلگەن كۈلپەتلەر-
نى ماڭا يوللۇق ھالدا قالدۇرۇپ ، بۇ رەزىل كىشىلەر (مەنمۇ
شۇنىڭ ئىچىدە) بىلەن ئەبەدىيلىك خوشلاشقانىدى .

چېرىك ئۇنى خۇددى ئەسكى چاپاندەك پالاققىدە تاشلىۋېتىپ ،
ماڭا يۈزلەندى :

— ئېيتە ، باتاليون شتابىنىڭ مۇداپىئە خەرىتىسى نەدە ؟ !

ئۇ ئۆلۈپ كەتمىگەن بولسىمۇ بىر كاشكى ، ئۇ ئۆلۈپ كەتتى .
ئەمدى مېنىڭ قۇتۇلمىقىم تەس ئىدى . شۇنداقتىمۇ مەن تىرىشچان-
لىق كۆرسىتىپ باقتىم :
— مەن ئۇنى تونۇمايمەن .
— تونۇمىساڭ ، ئۇ سېنى : «شېرىكىم ئاشۇ شۇ» دەمدۇ ؟ ئۇ
ئۆلدى ، ئەمدى مەن تېنىۋالسام بولۇۋېرىدۇ ، دەپ خام خىيال
قىلما . ئېيتە ، خەرىتە نەدە ؟ !
— مەن ئۇنى تونۇ...
گېپىم چالا پېتى ئاغزىمدىلا قالدى — يالىڭاچلاندىم . بەدىنىم-
گە سىم قامچىلار تارسىلداپ تېگىشكە باشلىدى . مەن ۋارقىرايت-
تىم ، چىرقىرايتتىم ، يۇمىلىناتتىم ، تىللايتتىم ، قارغايتتىم .
ئەلۋەتتە ، ھېلىقى يىگىتنى ئەمەس . چۈنكى ، مېنىڭ ئۇنىڭدىن
رەنجىش ھوقۇقۇم يوق ئىدى . ئۇنى تىللاش ، قارغاش ھوقۇقۇم يوق
ئىدى ! ئۇنىڭ «ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ» قىلىپ ، مەندىن
ئۆچ ئېلىشى تامامەن يوللۇق ئىدى . ئەگەر ئۇنىڭ ئورنىدا مەن
بولغان بولساممۇ ، چوقۇم شۇنداق قىلاتتىم . شۇڭا ، ئۇنىڭدىن
كەچۈرۈم سورىماي تۇرالمايتتىم : «مېنى كەچۈر ، ناتونۇش ، ئەمما
تونۇش دوستۇم . ھاياتلا بولسام ، ئۆلۈپلا قالمىسام ، قىساسىڭنى
ئېلىپ ، گۇناھىمنى يۇيىمەن !»
ھوشۇمغا كېلىپ ، ئۆزۈمنى تۈرمىدە كۆردۈم...
بىر ھەپتىدىن كېيىن — (1946 - يىلى) 1 - ئاينىڭ
4 - كۈنى پوسكام يىگىتلەر تەرىپىدىن ئازاد قىلىنىپ ، مەن ھايات
قالدىم . ئۆيگە بېرىپ ئۆزۈمنى ئانامنىڭ قۇچىقىغا تاشلاپ ، خۇددى
كىچىك بالىدەك ھۆڭرەپ يىغلاپ كەتتىم .
«دادا ، مېنى كەچۈرگىن ! ئەقىلسىز ئوغلۇڭنى كەچۈرگىن ،
جېنىم دادا ! مەن سېنىڭ ، قوشنامنىڭ ، ناتونۇش دوستۇمنىڭ ،
بارلىق ئاق كۆڭۈل ،ساددا ، جاپاكەش ، بىچارە ، بەختسىز خەلقىم-
نىڭ قىساسىنى ئالماي قويمايمەن !»
مەن ئانامنىڭ باغرىدا تۇرۇپ ، ئۆز - ئۆزۈمگە شۇنداق دەپ

ۋەدە بەردىم .
چۈنكى ، دادام قىيناقتا بەرداشلىق بېرەلمەي ، تۈرمىدە ئۆلۈپ
كېتىپتۇ ، قوشنام ئەل - جامائەتنىڭ ئالدىدا ئېتىپ تاشلىنىپتۇ .
ئاللا بىزنى جازالىغانىدى — مەنمۇ ، داداممۇ ، قوشناممۇ
تېگىشلىك جازايىمىزنى تارتقانىدۇق .
مەن ئانام بىلەن خوشلىشىپ ، پىدائىيلىققا يېزىلدىم . قولۇمغا
قورال ئېلىپ ، ئاۋۋال ئۆزۈمدىن قىساس ئېلىشقا باشلىدىم . چۈن-
كى ، ئۆزۈمدىن قىساس ئالالىسام لا ، ئاندىن رەقىبلىرىمدىن قى-
ساس ئالالايدىغانلىقىمنى ماڭا ئۇلارنىڭ خۇي - پەيلى ئېنىق چۈ-
شەندۈرۈپ قويغانىدى . شۇڭا ، مېنىڭ ئالدىمغا ئەللىك سەر كۈ-
مۈشنى تىزىپ قويغان ھېلىقى ئوفىتسېرنى ھەربىي ئۇستابنى ياد-
لاپ تۇرۇپ ، ئۇنىڭغا (ئوفىتسېرغا) رەھمەت - تەشەككۈر ئېيتىپ
تۇرۇپ ئېتىۋەتتىم . نېمىشقا رەھمەت ئېيتىسىز دەمسىز ؟ چۈنكى ،
ئۇ مېنى پاسىقلىق ، مۇناپىقلىق ، گۇمراھلىقتىن ۋاقتىدا توسۇپ
قالدى . بولمىسا مەن مەڭگۈ گۇمراھ بەندە بولۇپ قېلىشىم ، دوزاخ
ئوتىغا تۇتۇرۇق بولۇشۇم مۇمكىن ئىدى . ھازىرمۇ دوزاخقا كىرد-
مەنمۇ ياكى بېھىشكىمۇ ، بىلمەيمەن . شۇڭا ، دوزاخ ئوتىغا تۇتۇ-
رۇق بولۇپ قالماسلىقىم ئۈچۈن ، ئۆزۈمدىن مەڭگۈ قىساس ئالد-
مەن ؛ مۇھەببەتتىن مەڭگۈ قىساس ئالىمەن ؛ رەقىبلىرىمدىن مەڭ-
گۈ قىساس ئالىمەن !
ئەدھەمنىڭ كەچۈرمىشلىرى شۇ يەردە تۈگىدى . ئارىنى سۈ-
كۈت باستى ، ئىچ - ئىچىڭدىن ھەسرەتلىك يىغا ئۆرلەۋاتاتتى .
چۈنكى ، ئۇنىڭ كەچۈرمىشلىرى ساڭا سېنىڭ قىسقا ، ئەمما ئازغۇن
ھاياتىڭنى ھەم داداڭنى ئەسلىتىپ قويغانىدى . شۇڭا سەن :
— ئىككىمىز تەقدىرداشكەنمىز ،— دېدىڭ ئۆزۈڭنى ئارانلا
بېسىۋېلىپ .
ئۇ ساڭا ھەيرانلىق بىلەن قارىدى . سەن بارلىق كەچۈرمىشلى-
رىڭنى ئۇنىڭغا تەپسىلىي ، يوشۇرماي سۆزلەپ بەردىڭ .
— ھەقىقىي ئوغۇل بالىكەنسىز !— دېدى ئۇ سېنى ماخ-

تاپ ،— سىزمۇ مەندەك ئۆزىڭىزدىن قىساس ئاپسىز ؛ مۇھەببەتتىن قىساس ئاپسىز ؛ رەقىبلىرىڭىزدىن قىساس ئاپسىز . مەن شۇنى چۈشىنىپ يەتتىمكى ، ئۆزىدىن قىساس ئېلىشنى بىلمىگەن ، ئۆزى-دىن قىساس ئېلىشقا جۈرئەت قىلالمايدىغان ئادەم ئەڭ بەختسىز ئادەمكەن . ئۆزىدىن قىساس ئالالمايدىغان ئادەم رەقىبىدىنمۇ قى-ساس ئالالمايدىكەن ! ئاڭلىسام ، مۆھتەرەمقىز مېنى «كۆتمەن» دەپ يۈرگۈدەك ، كۆتسە كۆتۈۋەرسۇن ، ناۋادا ھايات قالسامۇ ، ئۇنى ھەرگىز ئالمايمەن ، ھەرقانچە بىكارغا تەگسىمۇ ! ئەمما ، ئۇنى مەڭگۈ غايىبانە سۆيىمەن ، شۇ ئارقىلىق ئۆزۈمدىن قىساس ئالىمەن .

سەن جىمىپلا قالدىڭ . چۈنكى ، ئۇنىڭ سۆزلىرى سېنى ئويغا سېلىپ قويغانىدى . ئويلىدىڭ ، ئويلىغانسېرى ئۆزۈڭدىن قىساس ئېلىپ— داداڭنىڭ ئۈچ نەزىرىنى بېرىپ بولۇپلا ، زۆمرەتنىڭ باغرىنى تەرك ئېتىپ ، جەڭگاھقا كېتىپ ناھايىتى توغرا قىلغانلى-قىڭنى چوڭقۇر ھېس قىلدىڭ ؛ قەلبىڭدىكى گۈزەل كۆيلەر — جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قېلىشتىن قورقۇپ ، مەتسالىنى ئېتى-ۋەتمەي ناھايىتى توغرا قىلغانلىقىڭنى چوڭقۇر ھېس قىلدىڭ ؛ مۇھەببەت ، ئازادلىق ، دوستلۇق ، نىكاھ... ھەققىدە تەكرار - تەكرار ئويلىنىش ئارقىلىق زۆمرەتنىڭ سۆزىنى بېرىپ ، ئۇنىڭغا ئاكا بولۇپ ، بىر جۈپ بەختسىزنى بەختلىك قىلىپ ، ئاجايىپ ئۇلۇغ ئىش قىلغانلىقىڭنى تېخىمۇ چوڭقۇر ھېس قىلدىڭ ۋە ئۆز - ئۆزۈڭدىن ئالەمچە پەخىرلەندىڭ . شۇ پەخىرلىنىش تۇيغۇسى ئىچىدە پىچىرلىدىڭ :

«ئۇنىڭ ئورنىدا مەن بولغان بولسامۇ ، چوقۇم شۇنداق قىلىتتىم !»

ئوي - خىياللىرىڭ بوشلۇققا تارقىلىشى بىلەن تەڭلا مەتسالى-نىڭ تونۇگونكى ھاقارەت - تەستەكلىرى كۆڭلۈڭدىن ئۇچۇپ چە-قىپلا كەتتى ، خۇددى سومۇرغىدەك . شۇڭا ، پىچىرلىدىڭ :

«خەپ ، ‹قۇرغۇي› ، تۇتۇۋالسام ، پەيلىرىڭنى بىر تالدىن -

بىر تالدىن يۇلۇۋېتەمەيدىغان بولسام !...»

تۇتالارسەنمىكىن ؟

بىلمەيتتىڭ .

26

ئارىدىن تۆت كۈن ئۆتكەندە ، پولك شتابىنىڭ تارغىنە بىر ئىشخانىسىغا ئەكىرىلدىڭلار .

— ئۆلۈم جازاسىنى ئىجرا قىلىش توغرۇلۇق بىرىگادا شتابى-دىن بۇيرۇق كەلدى ،— دېدى پولك كومانىدىرى تۇردىقارى بەگ ،— شۇڭا...

بۇنى ئاڭلاپ يۈرىكىڭ قارتتىدە قىلىپ كەتتى . كۆز ئالدىڭ قاراڭغۇلىشىپ ، زۆلمەت ئىلكىدە قالدىڭ . بېشىڭ پىرقىراپ ، ئەسەبلىرىڭ بىر - بىرى بىلەن سوقۇلۇپ ، پارە - پارە بولۇپ كەتتى . يۈرىكىڭ ئازابلىق ياشقا ئايلىنىپ ، تاراملاپ تۆكۈلدى ، مىسالى يامغۇردەك . ئەگەر قەلبىڭدىكى گۈزەل كۆيلەر — جەننەت ساداسى سېنى يۆلەپ تۇرۇۋالمىغان بولسا ، ھوشۇڭنى يوقىتىپ ، يىقىلىپ چۈشۈشۈڭ مۇمكىن ئىدى .

شۇڭا ، سەن تەسەللىگە — ئىلاھىي تەسەللىگە موھتاج ئى-دىڭ . ئەمما ، ساڭا ھازىر ھېچنېمە تەسەللى بولالمايتتى ، ھەتتا ئۆلۈممۇ !چۈنكى ، سېنىڭ «قۇرغۇي» دېگەن نام بىلەن ئۆلگۈڭ يوق ئىدى . سەمەندەرلەرچە خىسلەت بىلەن ئۆلۈش ساڭا مەڭگۈلۈك ھايات بېغىشلايتتى . شۇڭا ، سەن ئۆزۈڭنى ئوڭشۇۋېلىپ ، پولكوۋ-نىكنىڭ سۆزىنى بۆلدۈڭ :

— بىراق ، مەن «قۇرغۇي» ئەمەس !

— نېمە ئىسپاتىڭ بار ؟ گۇۋاھچىڭ بارمۇ ؟

— ...

يەنە لاسىدە بولۇپ قالدىڭ . چۈنكى ، سېنىڭ ھېچقانداق ئىسپاتىڭ ، ھېچقانداق گۇۋاھچىڭ يوق ئىدى . ۋىجدان - غۇرۇ-

رۇق ، غايە ـ ئېتىقادىڭ ساڭا ئىسپات ۋە گۇۋاھچى بولالمايتتى .
جەڭلەردە كۆرسەتكەن قەھرىمانلىقلىرىڭ ئىسپات ۋە گۇۋاھچى بو-
لالمايتتى ؛ يۈرىكىڭدىكى غەزەپ ـ ئىسيانلىرىڭ ئىسپات ۋە گۇۋاھ-
چى بولالمايتتى ؛ ھەتتا قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت
ساداسىمۇ ئىسپات ۋە گۇۋاھچى بولالمايتتى .

— بىزنى تەڭلىكتە قويما ، سەمەندەر ،— دېدى پولكوۋنىك
چوڭقۇر ئۆتۈنۈش ۋە ھېسداشلىق بىلەن ،— بىزمۇ سېنىڭ «قۇر-
غۇي »لىقىڭغا ئىشەنمەيمىز ، لېكىن ئىشەنمەي بولامدۇ ؟ پاكىت شۇ
تۇرسا... بەلكىم ، سەن «قۇرغۇي »دۇرسەن ياكى ئەمەستۇرسەن .
ئەمما ، بىز پاكىتنى ئاساس قىلماسلىق بولمايدۇ . سېنىڭ گازارمى-
دىن بىر كېچە يوقىلىپ كېتىشىڭمۇ بىر پاكىت بولۇپ قالدى .

شۇنچە جەڭلەرنى قىلىپ ، شۇنچە قەھرىمانلىقلارنى كۆرسى-
تىپ ، شۇنچە بەدەللەرنى تۆلەپ ، ئاخىر «قۇرغۇي» بولۇپ قالغى-
نىمنى كۆرۈڭلا !... ھۇ ئاناڭنى !

كىمنى تىللىدىڭ ؟

بىلمەيتتىڭ .

ئاھ ، خۇدا ! ماڭا نېمىشقا ئۇزاق ئۆمۈر ئاتا قىلغان بولغىيد-
تىڭ ؟ نېمە ئۈچۈن ئەزرائىلنى قېشىمغا بىرقانچە قېتىم ئەۋەتىپ
بولۇپ ، يەنە قايتۇرۇپ كەتكەن بولغىيتتىڭ ؟ مېنى بۇ دۇنيادا
شەرمەندە قىلىش ئۈچۈنمۇ ؟ ئۇ دۇنيادا دوزاخ ئوتىغا تۇتۇرۇق
قىلىش ئۈچۈنمۇ ؟

قىسمىتىڭـدىن چـەكسىز ئۆكۈنـدۈڭ . ئىچ ـ ئىچىڭدىن
قايغۇ ـ ھەسرەت ، غەزەپ ـ نەپرەت ، ئۈمىدسىزلىك بۇلدۇقلاپ
قايناپ چىقتى . ئەگەر قەلبىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت
ساداسى يۈرىكىڭنى مەلھەملەپ تۇرمىغان بولسا ، بەلكىم ئۆزۈڭنى
تۇتۇۋالالماي ، ھۆڭرەپ يىغلىۋېتىشىڭ مۇمكىن ئىدى ، خۇددى كى-
چىك بالىدەك . ئەگەر دادىڭ ساڭا باغرىنى ئېچىپ : «سەن ئۆزۈڭ-
گە ، ۋىجدانىڭغا ، ئىنقىلابقا ، خەلقىڭگە يۈز كېلەلمەيدىغان ئىش
قىلمىغان تۇرساڭ ، نېمىشقا ئۆزۈڭنى ئۆلۈمدىن قاچۇرۇپ يۈرى-

سەن ؟ نېمىشقا ھەسرەتلىنىسەن ؟ نېمىشقا ئازابلىنىسەن ؟ قەددىڭنى
رۇسلا ! ئەزرائىلنىڭ ئالدىغا سەمەندەرلەرچە خىسلىتىڭ بىلەن بار !
تەڭرى سېنى ‹مەرھابا › دەپ باغرىغا باسىدۇ...» دەپ خىتاب
قىلمىغان بولسا ، بەلكىم سەن پولكوۋنىكنىڭ ئالدىغا تاشلىنىپ ،
يېلىنىشىڭ ، قەلبىڭنى ، ئۆزۈڭنى چۈشەندۈرەلمەي ، يىغلاپ تۇ-
رۇپ كەڭچىلىك قىلىشنى ئۆتۈنۈشۈڭ مۇمكىن ئىدى . شۇڭا ، سەن
قەددىڭنى رۇسلاپ ، پولكوۋنىكقا مەغرۇرانە تىكىلدىڭ .

— ئەمما ، بىز بۇيرۇقنى باشقىچە ئۇسۇل بىلەن ئىجرا قىل-
ماقچى !

بۇ گەپنى ئاڭلاپ يۈرىكىڭدە تولىمۇ ئاجىز بىر ئۈمىد نۇرى
پارلىدى ؛ يۈرىكىڭدە سۈس خۇشاللىق جىلۋە قىلدى . شۇڭا ، پول-
كوۋنىكقا «قانداق ؟» دېگەن سوئال بىلەن قارىدىڭ .

— ئۇلۇشكۇنكى جەڭدە ئورۇنباسار پولك كوماندىرىمىز نا-
سىرئاخۇن ئەسىرگە چۈشۈپ قالدى . ھازىر ئۇ كۈيباغدا . بىز
ئىككى قېتىم ئومۇمىي ھۇجۇمغا ئۆتتۇق ، ھەر ئىككىلى قېتىمدا
مەغلۇپ بولدۇق . ئەسلىي مەغلۇپ بولمايتتۇق ، دۈشمەنلەر ناسىر-
ئاخۇننى سەپنىڭ ئالدىغا چىقىرىپ قويۇشتى . ناسىرئاخۇن : «مەن
بىلەن كارىڭلار بولمىسۇن ، ئېتىڭلار !» دەپ توۋلاپ تۇرغان بول-
سىمۇ ، ھېچكىم ھۇجۇمغا ئۆتتۈشكە ، ئوق چىقىرىشقا ، گرانات
تاشلاشقا پېتىنالمىدى ، كوماندىرلارمۇ بۇيرۇق بېرەلمىدى . ماۋۇ
ماڭقا ،— پولكوۋنىك ئەدەمگە ئالىيىپ قارىدى ،— ھېلىقى ئو-
فىتسېرنى ئېتىۋەتمىگەن بولسا ، ئۇنى ناسىرئاخۇن بىلەن ئالماش-
تۇرغىلى بولاتتى... شۇڭا ئىككىڭلار ،— ئۇ نەزىرىنى ساڭا ئاغدۇ-
رۇپ داۋام قىلدى ،— كۈيباغقا بېرىپ ، ناسىرئاخۇننى قۇتقۇزۇپ
كېلىسىلەر . قۇتقۇزۇپ كېلەلىسەڭلارلا ، ئۆلۈم جازاسى بىكار قى-
لىنىدۇ ، قانداق ؟

تومۇر ـ تومۇرلىرىڭغا بىر خىل شەرەپ تۇيغۇسى تارقالدى .

— جېنىمىز پىدا !

بۇ گەپ ئىككىڭلارنىڭ ئاغزىدىن تەڭلا چىقتى .

— رەھمەت، پولكوۋنىك!

بۇ سىلەر، بولۇپمۇ سەن ئۈچۈن تولىمۇ مۇشكۇل، ئەمما ناھايىتى شەرەپلىك ۋەزىپە ئىدى. شۇڭلا، بۇ ۋەزىپىنى سىلەر جان - دىلىڭلار بىلەن قوبۇل قىلدىڭلار.

سىلەر تەييارلىقنى پۇختا قىلىپ، تۈن نىسپى بىلەن دۈشمەن ئىشغالىيىتىگە كىرىپ، نىشانغا پەم بىلەن يېقىنلاپ كەلدىڭلار. ياز كېچىسىنىڭ راھەتبەخش ھاۋاسى سىلەرگە ھوزۇر ۋە روھىي كۈچ - قۇۋۋەت بېغىشلايتتى. لېكىن، بۇ ھوزۇر ۋە روھىي كۈچ - قۇۋۋەت ئۈمىدتىن دېرەك بەرمەيتتى. چۈنكى، سىلەر تەۋەككۇل دەرياسىدىكى بىر جۈپ كېمە ئىدىڭلار. سىلەر قىرغاققا ساق - سالامەت ئۈزۈپ چىقالىشىڭلارمۇ، يوشۇرۇن خادا تاشلارغا ئۈرۈلۈپ، پارە - پارە بولۇپ كېتىشىڭلارمۇ مۇمكىن ئىدى.

بۇ كەڭرى كەتكەن بىر ئۆرۈكلۈك باغ ئىدى. ئۇنىڭ ئەتراپىغا يوشۇرۇن پوتەيلەر ياسالغان، ئاكوپلار قېزىلغان، ھەر ئوتتۇز - قىرىق قەدەم ئارىلىققا بىردىن قاراۋۇل قويۇلغانىدى. سىلەر قاراۋۇللاردىن بىرىنى تۇتۇپ «تىل» قىلىپ، بۈگۈنكى كېچىدىكى پارولنى، ناسىرئاخۇن پولكوۋنىكنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى... بىلىۋالمىساڭلار بولمايتتى. شۇڭا، سىلەر تامنىڭ بۇلۇڭىدا مۆكۈپ تۇرغان قاراۋۇلنى تۇتماقچى بولدۇڭلار. قىسقىغىنە كۈسۈرلىشىۋېلىپ، ئىككى تەرەپتىن يېقىنلاپ كەلدىڭلار. ئارىلىق ئون قەدەمچە قالغاندا، سەن ئورنۇڭدىن تۇرۇپ، ئۇنىڭغا ئاستا - ئاستا يېقىنلاشتىڭ. بىراق، قاراۋۇل تۇيۇپ قالدى.

— پارول! — دەپ ۋارقىرىدى ئۇ.

سەن پارولنىڭ جاۋابىنى بىلمىگەچكە، شىپپىدە توختىدىڭ. ئەگەر يەنە ماڭىدىغان ياكى زۇۋان سۈرىدىغان بولساڭ، ئۇ سېنى ئېتىپ تاشلايتتى.

— پارول!

قاراۋۇل يەنە ۋارقىرىدى. سەن گەپ قىلمايلا قولۇڭنى كۆتۈردۈڭ. قاراۋۇل ئالدىڭغا يېقىنلاپ كەلدى. دەل شۇ چاغدا ئەدھەم

دوقمۇشتىن پورتتىدە چىقىپ، ئۇنىڭ گېلىنى غىققىدە سىقتى، سەن غۇسسىدە پىچاق تىقتىڭ. ئەمما، قاراۋۇلنىڭ مىلتىقىدىن پاڭڭىدە ئوق چىقىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن بارلىق قاراۋۇللار يوپۇرۇلۇپ كېلىشكە باشلىدى. سىلەر ئۇلار بىلەن ئېتىشقاچ چېكىندىڭلار. بىراق، ئاكوپلاردىن خۇددى قارا چۈمۈلىدەك چۇۋۇلۇشۇپ چىققان دۈشمەنلەرنىڭ قورشاۋىدا قېلىپ، ئىشنىڭ بىسمىللاسىدىلا قولغا چۈشۈپ قالدىڭلار.

سىلەر سوراقخانىغا ئەكىرىلىپ، سوراق قىلىندىڭلار. ھەربىي كۈچۈڭلار، ئىككىڭلارنىڭ بۇ يەرگە كېلىش مەقسىتىڭلار دۈشمەنگە ئايان بولغاچقا، بۇ ھەقتە سىلەردىن ھېچنېمە سوراشمىدى. پەقەت «كۆك بۆرە»نىڭ كىملىكىنىلا سورىدى.

— ئېيتىشە، «كۆك بۆرە» دېگەن كىم؟

— بىلمەيمىز!

راستىنلا بىلمەيتتىڭلار. بىلگەن تەقدىردىمۇ ھەرگىز دېمەيتتىڭلار. ئەمما، دۈشمەن سىلەرنى بىلىشى مۇمكىن، بىلسىلا چوقۇم دەيدۇ، دەپ ئويلىغان بولسا كېرەك، قىستاپ سوراۋەردى.

— سىلەر «كۆك بۆرە»نى ئۆتكەندە ئۆلتۈرۈۋېتىپتىكەنسىلەرغۇ؟ — دەپ سورىدىڭ سەن قامچا بىلەن بىرىنى يەپ بولۇپ.

— ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتسەك، يەنە بىرى پەيدا بولۇپ قالدى.

— «كۆك بۆرە»لەرنى ئۆلتۈرۈپ تۈگىتىپ بولالمايسىلەر. زەرەپشان، قاراقۇرۇم «كۆك بۆرە»لىرىنىڭ بىرى ئۆلسە، ئۇنىڭ بىر تامچە قېنىدىن مىڭى تىرىلىدۇ. بۇ «كۆك بۆرە»لەرنىڭ ئورتاق خىسلىتى.

ئەدھەم گېپىڭنى تولۇقلىدى:

— چۈنكى، ئۇلارنىڭ قەلبى، تومۇرى، غايە - ئېتىقادلىرى... بىر تۇتاش!

چەكسىز ئىشەنچ ۋە ئىپتىخار بىلەن ئېيتىلغان بۇ سۆزلىرىڭلار سوراقچىنى چىچاڭشىتىۋەتتى، خۇددى كۆككۈيۈن چاقىقان

ئېشەكتەك .
— تامامدى ، خوندەن !— دېدى ئۇ ئۆزىنى باسالماي ،— «كۆك بۆرە »نى سەنلەر ھەقىقەتەن بىلىشىدىكەنسەن - دە ؟ ئۇر !
بەدىنىڭلارغا سىم قامچىلار تارسىلداپ تېگىشكە باشلىدى . سەن لېۋىڭنى چىڭ چىشلەپ ، قەلبىڭدىكى گۈزەل كۆيلەر — جەننەت ساداسىغا قۇلاق سالدىڭ . كۆز ئالدىڭدا گۈزەل بىر دۇنيا زاھىر بولۇپ ، سېنى باغرىغا ئالدى...

27

چېرىكلەر سىلەرنى دارقىرىتىپ سۆرىگىنىچە زەي پۇراپ تۇرىدىغان بىر ئۆيگە ئەكىرىپ ، خۇددى ئەسكى چاپاننى تاشلىغاندەك پالاققىدە تاشلاپ قويۇپ چىقىپ كېتىشتى . سىلەرنى ئازابلىق مەستخۇشلۇق مەھكەم قۇچاقلاپ تۇراتتى .
— ۋۇي ، بۇ سەمەندەرغۇ ؟
— ماۋۇ ئەدھەمكەن .
ئىككى ئەرنىڭ ناھايىتى تونۇش ئاۋازى قۇلىقىڭغا غۇۋا ئاڭلاندى .
«بۇ... بۇلار كىمدۇ ؟... سەمەندەر بىلەن ئەدھەم ؟ بىز... بىز ھازىر قەيەردە ؟ »
بىرى سېنى يۆلەپ قۇچىقىغا ئالدى . چاچلىرىڭنى تۈزەشتۈرۈپ ، يۇمشاق ئالىقانلىرى بىلەن يۈز - كۆزۈڭدىكى قانلارنى سۈرتتى . سەن گىرىمسەن دۇنيا قوينىدىن قايتىپ چىقىپ ، كۆزۈڭنى ئاچتىڭ . بىرى سېنى يۆلەپ تۇراتتى . لېكىن ، ئۆي بەكمۇ قاراڭغۇ بولغاچقا ، ئۇنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى پەرق ئېتەلمىدىڭ .
— سىز ؟...
— مەن ناسىرئاخۇن ، تاشئاخۇنمۇ بار .
بۇنى ئاڭلاپ تومۇر - تومۇرلىرىڭدا خۇشاللىق ، ھاياجان مەۋج ئۇردى . ئۆزۈڭنى يەنىلا روھلۇق ، ئۈمىدۋار سەزدىڭ .

— سىلەر قانداق بولۇپ قولغا چۈشۈپ قالدىڭلار ؟— دەپ سورىدى ناسىرئاخۇن جاراھەتلىرىڭدىكى قانلارنى كۆڭلىكىنىڭ پېشى بىلەن سۈرتكەچ .
تاشئاخۇنمۇ ئەدھەمنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىۋاتاتتى .
— پولكوۋنىك ، بىزنى... بىزنى كەچۈرۈڭ ، بىز ۋەزىپىمىزنى ئورۇندىيالمىدۇق ،— دېدىڭ سەن ئەھۋالنى دوكلات قىلىپ بولغاندىن كېيىن چەكسىز ئەپسۇسلۇق ئىلكىدە .
— ياق ، بۇ سىلەرنىڭ سەۋەنلىكىڭلار ئەمەس ، بۇنى سىلەردىن كۆرگىلى بولمايدۇ . بىلىمەن ، بۇ بىر - ئىككى ئادەمنىڭ قولىدىن كېلىدىغان ئۇنداق ئاسان ۋەزىپە ئەمەس... شۇنچە دېدىم : «مەن بىلەن كارىڭلار بولمىسۇن ، ھۇجۇمغا ئۆتۈۋېرىڭلار ، مىناميوتلارنى بولۇشىغا ئېتىۋېرىڭلار» دەپ ئۇناشمىدى . بىر ئادەمنى ئىنقىلاب زىيانغا ئۇچرىسا ، سىلەردەك قەيسەر يىگىتلەر بىھۇدە قۇربان بولسا بولامدۇ - ھە ؟
پولكوۋنىكنىڭ بۇ سۆزلىرى ساڭا بىر خىل كۆڭۈل ئازادىلىكى بەخش ئەتتى . ئىچ - ئىچىڭدىن سۆيۈندۈڭ . قەيسەر ، قەھرىمان يىگىت ئىكەنلىكىڭنى پولكوۋنىكنىڭ ھازىرمۇ ئېتىراپ قىلىۋاتقانلىقىدىن ، ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئېلىۋاتقانلىقىدىن چەكسىز سۆيۈندۈڭ . شۇڭا ، ئۆزۈڭنى ئاقلاپ ، روھىي بېسىم ، روھىي ھاقارەتتىن قۇتۇلۇپ كەتكۈڭ كېلىپ قالدى :
— ماڭا ئىشىنىڭ ، پولكوۋنىك ، مەن ھەرگىز «قورغۇي » ئەمەس !
— مەن ئىشىنىمەن . بۇ يا بىر ئۇقۇشماسلىق ، يا بىر تۆھمەت !
— رەھمەت سىزگە ، پولكوۋنىك .
چەكسىز ھاياجان ۋۇجۇدۇڭنى كۆيدۈرۈپ ، ژەخمىناك يۈرىكىڭگە ئەم ، ئاچچىق ھېس - تۇيغۇلىرىڭغا تەم بولدى . تېرەڭ كېڭىيىپ - كېڭىيىپ ،قەپەستىكى روھىڭ چەكسىز بوشلۇققا قاراپ پەرۋاز قىلدى ، خۇددى سۇمۇرغدەك . ئۆزۈڭنى شۇنچىلىك

يەڭگىل سەزدىڭ، گوياكى ئاق قۇ پېيىدەك.

ئەتىسى سەھەردە ئۇ ئىككىسىنى كۆرۈپ ئىچىڭ سىيرىلىپلا كەتتى. يۈز - كۆزلىرىنىڭ، بەدەنلىرىنىڭ ساق يېرى قالمىغاندى. بولۇپمۇ پولكوۋنىكنىڭ جاراھىتى تېنىڭنى سىرقىرىتىپ، يۈرىكىڭنى مۇجۇۋەتتى. ئۇنىڭ دېيىشىچە، دۈشمەنلەر ئۇنى پولكوۋنىك بولغاندىكىن، «كۆك بۆرە»نىڭ كىملىكىنى چوقۇم بىلىدۇ، دەپ شۇنداق قىيناپتۇ.

قوياش ئىككى ئارغامچا بويى ئۆرلىگەندە، چېرىكلەر سىلەرنى باغقا ئاچىقىپ، ئۆرۈكلەرگە باغلىۋېتىشتى.

— ۋۇي، بۈگۈن ياڭ تۈەنجاڭ پەيدا بولۇپ قاپتۇيا؟— دېدى تاشئاخۇن پىچىرلاپ،— قاراڭ، ئاۋۇ تاماكا شوراپ تۇرغىنى شۇ.

سەن ئۇنىڭغا قارىدىڭ. ئۇمۇ سىلەرگە شۇملۇقانە نەزەردە قارىغاچ تاماكا چېكىۋاتاتتى. چېرىكلەر باداشقان قۇرۇشۇپ گۆش غاجىشىۋاتاتتى.

— ئۇ سىزدىن ئۆچ ئالماس - ھە؟

سەن خۇددى ئۆچ ئالمايدىغاندەكلا سورىدىڭ. شۇڭا، تاشئاخۇن مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ:

— ئالماي قالارمۇ؟— دەپ ياندۇرۇپلا سورىدى.

دەل شۇ مەھەلدە بىرقانچە قوراللىق چېرىك بىر توپ جامائەتنى ئالدىغا سېلىپ كىرىشتى. ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى بالىلار ۋە قېرى - چۆرىلەر ئىدى. چاچ - ساقاللىرى ئۈچتەك ئاقارغان بىر بوۋاينىڭ قولىدا بىر تاغ راۋىبى، يەنە بىر ئادەمنىڭ قولىدا چىرايلىقىنە دۇتار، يىگىرمە ئۈچ ياشلاردىكى بىر يىگىتنىڭ قولىدا بىر داپ تۇراتتى.

«چېرىكلەر كۆڭۈل ئېچىشماقچى ئوخشايدۇ...»

ياڭ تۈەنجاڭ بىر بېسىپ - ئىككى بېسىپ سىلەرنىڭ قېشىڭلارغا كەلدى - دە، پولكوۋنىكتىن:

— كانداك، ناسىر تۈەنجاڭ، ئەھۋال ياكىشىما؟— دەپ سورىدى.

پولكوۋنىك مەردانە تەلەپپۇزدا جاۋاب بەردى:

— ياخشى، سىز ئويلىغاندىنمۇ بەك ياخشى!

ياڭ تۈەنجاڭ تىلماچقا قاراپ قويۇپ، خەنزۇچە سۆزلەشكە باشلىدى:

— مېنىڭ كۆپ ۋاقتىم يوق، قېنى ئېيتە، «كۆك بۆرە» كىم؟

— مەن «كۆك بۆرە»نى بىلمەيمەن!

— ئەگەر دەپ بەرسەڭ، ھاياتىڭغا كاپالەت بېرىمەن.

— ھىم، مەن سېنىڭ كاپالىتىڭگە موھتاج ئەمەس!— دېدى پولكوۋنىك غەزەپ بىلەن،— قېنى، نوچى بولساڭ، ھازىرلا ئېتىۋەت! قېنى، ئاتە، ئاتالامسەن؟!

پولكوۋنىكنىڭ مەغرۇرانە روھىي ھالىتى ئۇنىڭ كانۋىينىڭ غۇرۇرىغا تەگكەن بولسا كېرەك، تاپانچىسىنى پولكوۋنىكقا قارىتىۋىدى، ياڭ تۈەنجاڭ ئۇنىڭ تاپانچىسىنى بېسىپ، قولىنى يىغدۇرۇۋەتتى.

— ئاتالمايدۇ دەپ قالغان ئوخشىمامسەن؟

— ئەلۋەتتە ئاتالمايسەن. بىزنى شۇنداق ئاتىدىغان بولساڭ، بىزنىڭكىلەر ھازىرلا ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، كۇلۇڭنى كۆككە سورۇۋېتىدۇ!

پولكوۋنىك راست گەپ قىلغانىدى.

— ھىم، ئاتالمايمىشمەن، قاراپ تۇر!

ئۇ ئەدھەمنىڭ قېشىغا كېلىپ:

— قانداق، سەنچۇ؟!— دېۋىدى، ياڭ تۈەنجاڭنىڭ كەينىدە تۇرغان بىر ئوفىتسېر ئۇنىڭغا بىرنېمىلەرنى دەپ پىچىرلىدى. بۇنى ئاڭلاپ ياڭ تۈەنجاڭنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ، چېھرى قەھرلىك تۈس ئالدى.

— ھە، مۇنداق دەيلى، تۈەنجاڭنى ئېتىۋەتكەن سولتەك ئەسلىي سەن ئىكەنسەن - دە؟

— ھە، مەن!— دېدى ئەدھەم مەغرۇرانە تەلەپپۇزدا.

یاڭ تۇەنجاڭ سىنىڭ باش ـ ئايىغىڭغا بىرقۇر قارىۋېتىپ ، تاشئاخۇننىڭ قېشىغا كەلدى . كەلدىيۇ ، ئۇنىڭغا ھەيرانلىق بىلەن قاراپ قالدى . تاشئاخۇن ئۇنىڭغا مەغرۇرانە تەبەسسۇم سوۋغا قىلدى ، ئۇمۇ دىمىغىنى قېقىپ قويۇپ :

— قانداق ، تا يىڭجاڭ ، يەنە ئۇچرىشىپ قالدۇققۇ ؟ ھۆرمەت شارابى ئىچمەي ، جازا شارابى ئىچمىزمۇ ئەمدى ؟

— ئىچسەم ئىچەي ، سىنىڭ جازا شارابىڭ مەن ئۇچۇن شەرەپ !

یاڭ تۇەنجاڭ كەينىدىكى ئوفىتسېرغا بىرنېمىلەرنى دېدى . ئۇ قول ئاستىدىكىلەرگە بۇيرۇق چۇشۇردى . چېرىكلەر ئەدەھەم بىلەن تاشئاخۇننى يېشىپ ، سورۇننىڭ ئوتتۇرىغا ئەكەلدى .

— ئېيتە ، «كۆك بۆرە» كىم ؟

— «كۆك بۆرە» مەن ، مەن زەرەپشان «كۆك بۆرە»سى !

— «كۆك بۆرە» مەن ، مەن قاراقۇرۇم «كۆك بۆرە»سى !

تاشئاخۇن بىلەن ئەدەھەمنىڭ ئارقا ـ ئارقىدىن بەرگەن جاۋابلىرى ياڭ تۇەنجاڭنى چىچاڭشىتىۋەتتى .

— تامىدى !... ئۇر !... ئۆلگۇچە ئۇر !

چېرىكلەر ئىككىسىنى يالىڭاچلاپ ، سىم قامچا بىلەن ئۇرۇشقا باشلىدى . يۇرىكىڭ چىرقىرىغان بىلەن ، ئىككىسى چىرقىرىمايتتى ؛ يۇرىكىڭ چىدىمىغان بىلەن ، ئىككىسى چىداۋاتتى . ئىككىسى داق يەردە ئەمەس ، قەلبىڭدىكى گۇزەل كۇيلەر — جەننەت ساداسى ئۇستىدە يۇمىلىناتتى ، يۇرىكىڭدەك تولغىناتتى .

— قانداق چەنتۇلار ماۋۇ تاياق ئۆتمەيدىغان ؟ ئۇرە ، ئۆلگۇچە ئۇر !

بۇيرۇق بېرىلەتتى ، ئەدەھەم بىلەن تاشئاخۇننىڭ بەدىنىگە قامچىلار تارسىلداپ تېگەتتى . داپ ، دۇتار ، راۋابلىرىنى قولتۇقلىشىپ تۇرغان جامائەت بىر ـ بىرىنى قۇچاقلىشىپ يىغلىشاتتى . سېخىي ، ئادىل ، ئەمما ھېسسىياتسىز قۇياش ئۆرۈك يوپۇرماقلىرى ئارىسىدىن ماراپ ھىڭگىيىپ تۇراتتى . تۇمۇچۇق ، كاككۇك... لار

پىغان بىلەن سايرىشاتتى .

سەن كۆزۈڭنى ئاچقاندا ، ئىككىسى قىپقىزىل گۆشكە ئايلىنىپ قالغانىدى ، خۇددى يۇرىكىڭدەك . دەل شۇ چاغدا ئىككى چېرىك بىر داستا لازا سۇيى ئاچىقىپ ، ئىككىسىنىڭ بەدىنىگە سۇركەشكە باشلىدى . ئەمما ، ئىككىسى قىمىرلاپمۇ قويمىدى . چۇنكى ، ئۇلار ئاللىبۇرۇن ھوشىدىن كەتكەنىدى .

ياشلىرىڭ تاراملاپ تۆكۇلەتتى ، قۇياش يەنىلا ھىڭگىيىپ تۇراتتى . زەرەپشان قۇشلىرى ئەلەملىك سايرىشاتتى .

چېرىكلەر ئىككى چاپانلىق خام ئەچىقىپ ، ئۇنىڭغا ئىككىسىنى يۇمىلىتىپ ئورىدى .

«كېپەنلەۋاتىدۇ يا ؟ نەپەستىن قالغان ئوخشىمامدۇ ؟ »

سەن لېۋىڭنى چىشلەپ ، شۇلارنى ئويلىغاچ ناسىرئاخۇن پولكوۋنىكقا قارىدىڭ . ئۇ كۆزىنى مەھكەم يۇمۇپ ، بۇقۇلداۋاتاتتى ، خۇددى زەرەپشان دەمدەرلىرىدەك .

لېكىن ، سەن كۆزۇڭنى يۇمۇۋالمىدىڭ ، بەلكى كۆزۇڭنى چوڭ ئېچىپ ، دوستلىرىڭ بىللە بىلەن خامغا ئورالدىڭ . چېرىكلەر ئىككىسىنى پۇت ـ قولىدىن كۆتۇرۇپ ، باغنىڭ ياقىسىغا — ئاپتاپ ئەڭ كۇچلۇك چۇشىدىغان يېرىگە ئاپىرىپ قويۇپ قويدى . بۇنىڭدىن قىيناشنىڭ تېخى ئاياغلاشمىغانلىقىنى ھېس قىلىپ تۇرۇشۇڭغا ياڭ تۇەنجاڭنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى :

— يىگىتلىرىم ، ئەمدى مەشرەپ ئوينايمىز ! قېنى ، ئويناڭلار ، كۇلۇڭلار !

چېرىكلەر ياڭ تۇەنجاڭنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ چۇرقىرىشىپ كەتتى . ياڭ تۇەنجاڭ سازەندىلەرنىڭ ئالدىغا كېلىپ بۇيرۇق قىلدى :

— قېنى ، ھەي «ناخشا ـ ئۇسسۇل مىللىتى» ، چېلىشە ، شوخ ـ شوخ پەدىلەرگە چېلىش !

بىراق ، ياڭ تۇەنجاڭنىڭ ھاقارەت تۇسىنى ئالغان بۇ بۇيرۇقىغا ھېچكىم پەرۋا قىلمىدى ، ھەتتا قىمىرلاپمۇ قويمىدى . ياڭ تۇەنجاڭ داپچى يىگىتكە ۋارقىرىدى :

— چاله !
يىگىتمۇ قىمىرلىمىدى .
— چالامامسەن ؟
— چالمايمەن !

ياڭ تۆەنجاڭ تاپانچىسىنى چىقىرىپ داپچى يىگىتنىڭ كۆكسىگە قارىتىپ ئاتتى . ئۇ «گۇپپىدە» يىقىلدى . داپ قىپقىزىل قان بىلەن بويالدى . ئەل تەۋرىنىدى ، پىلىموتلار توغرىلاندى . ئۇلار ھازا ئېچىپ يىغلاشقا جۈرئەت قىلالماي ، يۈرەكلىرىدە يىغلاشتى . ياشلىرى ئېقىپ ـ ئېقىپ زەرەپشان دەرياسىغا قوشۇلۇپ كەتتى .

— ئىككىڭ چاله !

ئىككى بوۋاي بىر ـ بىرىگە قارىشىپ قـويۇپ ، چېلىشقا باشلىدى :

ھاشار سالمىدۇق دەيدۇ ،
كەتمەن چاپمىز توڭدا .
ئالۋان سالمىدۇق دەيدۇ ،
ئىشتان قالمىدى قوڭدا .

ناخشا تېكىستى تىلماچ ئارقىلىق قۇلاقلارغا يەتكۈزۈلۈۋىدى ، ياڭ تۆەنجاڭ مىيىقىدا ئاچچىق كۈلۈمسىرەپ قويۇپ ، ناخشىنىڭ داۋامىغا قۇلاق سالدى :

ياغسا يامغۇر شارقىراپ ،
جىرالاردا سەل بولۇر .
گومىنداڭنى يوقاتساق ،
ئارمانىمىز ھەل بولۇر .

پىغانلىق كۈيلەر ، غەزەپكە تولغان ئىلتىجالىق سادالار ئېزگۈ قەلبلەردىن نەشتەردەك سوزۇلۇپ چىقىپ ، قاپقارا قانلار مەۋج ئۇرۇۋاتقان قاپقارا يۈرەكلەرگە ۋاشىلداپ سانجىلىپ ، ئۇلارنى تول-

غاندۇراتتى . تىلماچ ياڭ تۆەنجاڭنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاۋاتقاندا ، كۆي تېخىمۇ ئەۋجىگە كۆتۈرۈلگەنىدى :

قوم لاي بىلەن سوقۇلغان
ئەسكى تامدىن چىت ياخشى .
بىلىپ قېلىڭ ، خالايىق ،
گومىنداڭدىن ئىت ياخشى .

تىلماچىنىڭ ئاغزى مىتىلدايتتى ، ياڭ تۆەنجاڭنىڭ لەۋلىرى لىپىلدايتتى . ئاخىر ئۇ نەشتەرلىك كۈيلەرگە بەرداشلىق بېرەلمەي ، تاپانچىسىنى سوغۇرۇپ ، ئۇ ئىككىسىنىمۇ ئېتىپ تاشلىدى . دۇتار ، راۋابلارنىڭ تارلىرى قانغا بويالدى ، خۇددى يۈرىكىڭنىڭ تارلىرىدەك . پىغانلىق كۈنلەردىمۇ ، خۇشاللىق كۈنلەردىمۇ ئۇپۇقتىن ئوخشاشلا ھىڭگىيىپ چىقىدىغان ھېسسىياتسىز قۇياش يەنىلا ھىڭگىيىپ تۇراتتى . زەرەپشان قوشلىرى ھەسرەتلىك ئۆكسۈيتتى ، خۇددى يۈرىكىڭدەك .

— ئەكېلىش ! — دەپ ۋارقىرىدى ياڭ تۆەنجاڭ .

چېرىكلەر تاشئاخۇن بىلەن ئەدھەمنى كۆتۈرۈپ ئەكېلىشتى . يازنىڭ نەۋقىران قۇياشى ئۇلارنى بىردەمدىلا تارىشىدەك قاتۇرۇۋەتكەنىدى . چېرىكلەر خامنى يېشىۋىدى ، داق يەردە قىپقىزىل بىر جۈپ گۆش تېپىرلاپ ـ تېپىرلاپ توختاپ قالدى . چۈنكى ، ئۇلارنىڭ بىر قات تېرىسى خام بىلەن بىللە سويۇلۇپ چىققانىدى . سېنىڭمۇ يۈرىكىڭنىڭ بىر قات تېرىسى ئاشۇ خامدا قالغانىدى . شۇڭا ، سەنمۇ كۆزۈڭنى چىڭگىدە يۇمۇپ ، تېپىرلىدىڭ ، ئۆكسۈدۈڭ ، ھۆركىرىدىڭ ، يۇلقۇندۇڭ ، تىللىدىڭ ، قارغىدىڭ ، تىل بىلەن تەسۋىرلىگۈسىز قايغۇلۇق ، ئازابلىق ھېس ـ تۇيغۇ دولقۇنلىرىغا غەرق بولدۇڭ .

ياڭ تۆەنجاڭ ئۈچ ئېلىشنى تېخى توختاتمىغانىدى . چېرىكلەر تاشئاخۇن بىلەن ئەدھەمگە ياغ چېچىپ ئوت قويۇۋەتتى . ئوت يالقۇ-

نى پەلەككە كۆتۈرۈلدى . زېمىن قىيقاس ـ چۇقان ، يىغا ـ زار
بىلەن تولدى . يۈرەكنىڭ كۆيۈۋاتاتتى ، يۈرەكنىڭ يىغلاۋاتاتتى ،
يۈرەكنىڭ…
«قىساس ئالىمەن !… قىساس ئالىمىز !… خەلق چوقۇم قى-
ساس ئالىدۇ !… » .
قەلبىمدە قىساسكارانە ئۈمىد كۆۋرەيتتى ، خۇددى باھار كەل-
كۈنلىرى بىلەن تولغان زەرەپشان دەرياسىدەك . يۈرىكىمدە تاشقا-
خۇن ئۆز قولى بىلەن قادىغان ھېلىقى بايراق لەپىلدەيتتى . ۋۇجۇ-
دۇمدا ئەدھەمنىڭ ئۆز ـ ئۆزىدىن قىساس ئېلىش روھى جەۋلان
قىلاتتى !

28

زېرىكىشلىك ھەم ئازابلىق كېچە باشلانغانىدى . جاراھەتلەر
جېنىمنى ياۋۇزلارچە غاجىسا ، قايغۇ ـ ھەسرەت يۈرىكىمنى
ئېكەكدەيتتى . ئون نەچچە تال يۇلتۇز چاراقلاپ تۇرغان كىچىككىنە
تۆگلۈكتىن چېكەتكىلەرنىڭ چىرىلداشلىرى لەيلەپ ـ لەيلەپ ئۆ-
چۈپ كىرىپ ، سىلەرگە جەڭگاھ ناخشىسى — ھۆررا سادالىرىنى
ئەسلىتەتتى .
ئۆز سەپداشلىرى بىلەن ئورتاق غايە — ئىنسانىيەت ئازادلى-
قى ، تىنچلىقى ، باراۋەرلىكى ئۈچۈن ھۆررا سادالىرى ئىچىدە ئاتا-
كىغا ئۆتۈپ ، دۈشمەننى سۈر ـ توقاي قىلىش نىمىدېگەن كۆڭۈل-
لۈك ! ئازادلىق ئۈچۈن مەردلەرچە قۇربان بېرىپ ، جەننەت ساداسى
ئىچىدە مەڭگۈلۈك ھاياتقا تەبەسسۇم بىلەن قەدەم بېسىش نىمىدېگەن
شەرەپلىك ! ؟
ئەپسۇسكى ، سەن بۇنداق كۆڭۈللۈك كۈرەش قايىنىمىدىن ،
بۇنداق شەرەپلىك ھاياتتىن مەھرۇم قىلىش ئالدىدا تۇراتتىڭ .
ھەممىسى مېنىڭ «قۇرغۇي» ئەمەسلىكىمگە ئىشەندى ، لېكىن
«كۆك بۆرە»نىڭ ئاخباراتىنى كۆرۈپ ، «كۆك بۆرە»نىڭ ئاخبارا-

تىنى ئاڭلاپ ئىشەنمەي تۇرالمىدى ، ناسىرئاخۇن پولكوۋنىك ئىشەن-
گەن بىلەن ، ئۇنىڭمۇ قولىدا پاكىتى يوق .
ئاھ ، خۇدا ، مەن «قۇرغۇي» ئەمەسلىكىم ئىسپاتلانماي تۇ-
رۇپلا ئۆلۈپ كېتەرمەنمۇ ؟… سەن ھەممىنى كۆرۈپ تۇرغۇچى ،
ھەممىنى بىلىپ تۇرغۇچى ، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچى ! ماڭا
رەھىم قىل ، ماڭا ئىچىڭ ئاغرىسۇن ، ماڭا پۇرسەت بەر . «قۇر-
غۇي»نى ئۆز قولۇم بىلەن تۇتۇپ ، ئۇنىڭ ھەقىقىي ئەپت ـ بەشىرى-
سىنى ئېچىپ تاشلىشىمنى نېسىپ ئەت ! ئۇنىڭ تۇكلىرىنى ئۆز
قولۇم بىلەن يۇلداپ ، بويىنىنى ئۆز قولۇم بىلەن تولغاپ ئۈزۈپ ،
يارلىقتا قۇربان بولغان يۈز نەچچە جەڭچىنىڭ ، «كۆك بۆرە»نىڭ ،
ئىسكەندەرنىڭ… قىساسىنى ئېلىشقا مۇيەسسەر قىل !

تەگرىگە يازغان خېتىم تەگكەنمىدۇ ؟
دەردلىرىم دىل تارىنى چەككەنمىدۇ ؟

لەنىتى «قۇرغۇي»…
— سەمەندەر ؟
ئىلتىجالىرىڭنى پەرىشتىنىڭ شىۋىرلاشلىرىدەك يېقىملىق بىر
ئاۋاز بۆلۈۋەتتى . چۆچۈپ كۆزۈڭنى ئاچتىڭ .
— ناسىر تۆەنجاك ؟
بۇ ئاۋاز يەنە تەكرارلاندى . سىلەر تۆگلۈككە قارىدىڭلار . تۆگ-
لۈكتە بىر كۆلەڭگە — ئاق رومالىلىق بىرىماراپ تۇراتتى .
— سىز كىم ؟— دەپ سورىدى ناسىرئاخۇن پولكوۋنىك .
— مەن — «پەرىشتە» .
پەرىشتە ؟… بۇ راستتىنلا پەرىشتىمىدۇ ياكى ئىسمى پەرىشتى-
مىدۇ (پەرىشتىخانىمىدۇ) ؟ بەلكىم پەرىشتىدۇ ، ئاللا بىزنى قۇتقۇ-
زۇشقا ئەۋەتكەن پەرىشتىدۇ . شۇنداق بولغاي ئىلاھىم !…
خىياللىرىڭنى «پەرىشتە» شىۋىرلاپ ئۈزۈۋەتتى :
— ما ناننى ئېلىڭلار .

سەن ئورنۇڭدىن تۇرۇپ ، «پەرىشتە» سۇنـۇپ بەرگەن ناننى ئالغاچ :

— سىز كىم ؟— دەپ سورىدىڭ .

— دېدىميا ، مەن «پەرىشتە» .

— «پەرىشتە» ؟ !... ئۆتكەندە بىزنى تۈگمەن ئېرىقى بويىدا قۇتقۇزۇپ قالغان «پەرىشتە»مۇ ؟

— ھەئە ، ئېتىم لالىگۈل ، دوستىڭىز ھېزىمنىڭ سىڭلىسى لالىگۈلچۇ . مەن سىزنى تونۇغۇن بىر كۆرۈپلا تونۇۋالدىم ، بىراق سىز مېنى شۇنچە ئېنىق كۆرۈپ تۇرۇپمۇ تونۇيالمىدىڭىز .

ھېزىم ؟ قايسى ھېزىمدۇ ئۇ ؟

سەن گاڭگىراپلا قالدىڭ . چۈنكى . سېنىڭ ھازىرغىچە «ھېزىم» ئىسىملىك دوستۇڭ يوق ئىدى .

— ھېزىم ؟ قايسى ھېزىم ئۇ ؟

— ئۇنتۇپ قالدىڭىزما ؟ قاغىلىقنىڭ غوجىئېرىق يېزىسى شورئېرىق كەنتىدە سۇلايمان ئىشاننىڭ ئېتى چىشلەپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن ھېزىمچۇ ؟

بۇنى ئاڭلاپ ، سەن تامامەن ئۇنتۇپ كەتكەن ھېزىم بىلەن سۇلايمان ئىشان دۇككىدە ئېسىڭگە چۈشتى — دە ، تونۇغۇن ياڭ تۇنجاڭلارغا تەزىم قىلىپ يۈرگەن ، ئاپئاق ساقاللىق ، يەتمىش ياشلاردىكى ، قىپقىزىل مەڭزىلىرىنى خۇددى سۆگەت يىلتىزلىرىدەك قورۇق باسقان ، چوڭ — چوڭ كۆزلىرىدە خۇشامەت ، يۈزسىزلىك ، شۇملۇق ، ھىيلىگەرلىك ئەلەڭگىپ تۇرىدىغان بىر ئادەمنى كۆز ئالدىڭغا كەلتۈردۈڭ .

— ئەھۋال قانـداقـراق ؟— دەپ سورىـدى پولكوۋنىك ناسىرئاخۇن .

— چاتاق ، بەكلا چاتاق !— دېدى «پەرىشتە» شىۋىرلاپ ،— سىلەرنى ئۆگۈنلۈككە — جۈمە نامىزىدىن كېيىن ھېلىقى ئىككى يىگىتنى ئۆلتۈرگەندەك قىيناپ ئۆلتۈرىدىكەن ، سۇلايمان ئىشان شۇنداق دەيدۇ .

سەنمۇ ، پولكوۋنىكمۇ ئۇنىڭدىن قايتا بىرنەرسە سورىمىدىڭلار ھەم ئۇنىڭ بۇ خەۋىرىدىن ھېچقانداق تاسادىپىيلىق ، يېڭىلىق ھېس قىلمىدىڭلار ، بولۇپمۇ سەن . چۈنكى ، پولكوۋنىكنى كوزىر قىلىپ ، ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش ئۈچۈن ، ئۇنىڭغا ئالدىراپ قول سالالمايدىغانلىقىنى ، لېكىن ئۆز تەقدىرىنىڭ تاشئاخۇن بىلەن ئەدھەمنىڭ تەقدىرىدەك بولىدىغانلىقىنى سەن ئوبدان بىلەتتىڭ .

ئەمما ، سەن ھېس — تۇيغۇسىز ، خىيال — تەپەككۇرسىز قېتىپلا قالغانىدىڭ . بۇ نېمە ئۈچۈن؟ زادى نېمە ئۈچۈن؟ بۇ سېنىڭ ئۆلۈمدىن قورققانلىقىڭنىڭ ئىپادىسىمۇ؟ ياق ! ھاياتقا بولغان تەشنالىقىڭمۇ؟ ياق ! ئۆلۈمگە بولغان تەييارلىقىڭمۇ؟ ياق !

چۈنكى ، سېنىڭ ئۆلۈمگە بولغان تەييارلىقىڭ بۇنداق ئەمەس ئىدى . ئەمىسە نېمىشقا؟ زادى نېمىشقا؟ بۇ «قورغوي» دېگەن شەرمەندە نامىڭنىڭ بۇ دۇنيادا مەڭگۈلۈك يىلتىز تارتىپ قالىدىغانلىقىدىن ھاسىل بولغان ئەبەدىيلىك ئازاب — ھەسرەت ئاتا قىلغان بىھوشلۇق يادنامىسىمۇ؟ شۇنداق !

— سىز بىر ئامال قىلىپ يىگىتلەرگە خەۋەر يەتكۈزۈپ قويسىڭىز ، بىز بىلەن كارى بولماي ، دۈشمەننىڭ ياردەمچى قوشۇنى يېتىپ كېلىشتىن بۇرۇن ھۇجۇمغا ئۆتتۈۋەرسۇن . بىز رازى ، ئۇ دۇنيا — بۇ دۇنيا رازى !

ناسىرئاخۇن پولكوۋنىك سېنى جەينىكى بىلەن ئەمەس ، مۇشۇ سۆزلىرى ئارقىلىق نوقۇپ ئېسىڭگە كەلتۈردى .

— مەن خەۋەر قىلالمايمەن ، چۈنكى ھېچقايسىمىزنى سىرتقا چىققىلى قويمايدۇ . «كۆك بۆرە»گە مەن دەپ قوياي ، شۇ خەۋەر قىلسۇن .

سېنىڭ ئۇلۇغ — كىچىك تىنىقلىرىڭنى «پەرىشتە» بۇزدى :

— قورقماڭلار ، ئىككىڭلارنى «كۆك بۆرە» بىلەن ئىككىمىز قۇتقۇزۇۋالىمىز .

«پەرىشتە» شۇنـداق دەپـلا غـايـىـب بـولـدى ، خـۇددى پەرىشتىدەكلا .

قۇتقۇزالارمۇ؟
بىلمەيتتىڭ.
بىز؟ بىز دېگىنى كىملەر؟ «كۆك بۆرە»چۇ؟
بىلمەيتتىڭ؛ «كۆك بۆرە»نىڭ سۇلايمان ئىشاننىڭ ئۆيىدە مەدىكار بولۇپ ئىشلىگەن چاغلاردىكى دوستۇڭ ئابدۇللا ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتىڭ؛ ئۇنىڭ «كۆك بۆرە»نىڭ ئەۋلادى ئىكەنلىكىنى، ھازىر زۇمرەت ئارقىلىق سىلەرنى ئاخبارات بىلەن تەمىنلەپ كېلىۋاتقان «كۆك بۆرە» ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتىڭ.
سۇلايمان ئىشان؟... ئۇ بۇ يەردە نېمىش قىلىدىغاندۇ؟
ھەيران قالدىڭ. چۈنكى، سەن سۇلايمان ئىشاننىڭ كۆيياغدىمۇ كاتتا قورۇسى، خوتۇن - بالىلىرى، يەر - زېمىن، باغۋارانلىرى، چارۋا ماللىرى بارلىقىنى بىلمەيتتىڭ؛ ئۇنىڭ قاغىلىقنىڭ غوجىئېرىق يېزىسى شورئېرىق كەنتىدىكى يەر - زېمىن، قورۇ - جايلىرىنى ئوغۇللىرىغا بېرىپ، ئۆزى مۇشۇ يەردە — زەرەپشان دەرياسى بويىدىكى ئوت - سۇيى مول، تۇپرىقى مۇنبەت، خەلقى ئاق كۆڭۈل، ساددا بۇ قەدىمىي يۇرتتا ياشاپ كېلىۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتىڭ.
قايغۇ - ھەسرەت بىلەن تولغان كېچە داۋام قىلاتتى...
«ھېزىم؟...»
خىيال سۇمۇرغۇڭ قاغىلىقنىڭ غوجىئېرىق يېزىسى شورئېرىق كەنتىگە قاراپ پەرۋاز قىلدى...

29

بۇ سەن ئون ئۈچ - ئون تۆت ياشقا كىرگەن، ئائىلەڭلارنى نامراتلىق راسا كۆتىرۈپ باسقان چاغلاردا يۈز بەرگەن ئىشلار ئىدى:
ئاز - تولا پۇل - پۇچەك، ئاش - ئاشلىق تېپىپ كېلىش نىيىتى بىلەن يۇرتتىن چىقىپ كەتتىڭلار. داداڭ ئەتىدە - ئاخشامدا

ھەمراھ بولىدۇ دەپ، سېنى كەينىگە سېلىۋالغانىدى.
سىلەر ئۇيان ئايلىنىپ، بۇ يان چۆرگىلەپ، ئاخىر بىر كۈنى قاغىلىقنىڭ غوجىئېرىق يېزىسىغا كېلىپ قالدىڭلار. داداڭ بىر مويسىپىت كىشىگە كېلىش مەقسىتىنى ئېيتتۇدى، ئۇ كىشى سىلەرنى سۇلايمان ئىشان دېگەن ئادەمگە تونۇشتۇرۇپ قويماقچى بولۇپ، شورئېرىق كەنتىگە باشلاپ ماڭدى. ئۇنىڭ دېيىشىچە، سۇلايمان ئىشاننىڭ تۆت يۈز مودىن ئارتۇق يېرى، بەش يۈز مودىن ئارتۇق قومۇشلۇق - ئوتلىقى، يىگىرمە بىر ئائىلىلىك يىللىقچىسى، ئون يەتتە ئائىلىلىك ئوتاقچىسى، تۆت خوتۇنى، يەتتە ئاشپەزى، سەككىز نەپەر ئون تۆت - ئون بەش ياشلاردىكى «باقما بالىسى»؛ ئالتە يۈز تۇياقتىن ئارتۇق قوي - كالا، ئات - ئېشەكى، بەش - ئالتە جايدا كاتتا قورۇ - جايلىرى بار ئىمىش.
سىلەر شورئېرىققا كۈن ئولتۇرغاندا يېتىپ كەلدىڭلار. ھېلىقى كىشى سىلەرنى نۇرۇللا ئاقساقال ئىسىملىك قىرىق ياشلاردىكى سېرىق چىراي، ئېگىز بوي، قاۋۇل، سۇرلۇك بىر كىشىگە تونۇشتۇرۇپ قويدى. ئۇ سۇلايمان ئىشاننىڭ غوجىدارى بولۇپ، سىلەرنى ئىشلىتىشكە ئاسانلا ماقۇل بولدى. ھېلىقى كىشى سىلەر بىلەن خوشلىشىپ قايتىپ كەتتى. نۇرۇللا ئاقساقال سىلەرنى ئاتخانىنىڭ يېنىدىكى چەللە ئاستىغا باشلاپ كېلىپ:
— مۇشۇ يەردە ئولتۇرغاچ تۇرۇڭلار، ئىشلەمچىلەر ھازىرلا كېلىدۇ، — دەپ كۆزدىن غايىب بولدى.
سىلەر سۇپىدا ئولتۇردۇڭلار. ئاق قۇشقاچلار كەچكى شەپەقتە يۇيۇنغاچ سېرىق سامان ئارىسىدىن دان ئىزدىشەتتى. سىلەرمۇ ئاق قۇشقاچ — دان ئىزدەپ يۇرتتىن ئايرىلغان مۇساپىر ئاق قۇشقاچ ئىدىڭلار. ئوڭ تەرەپتىكى يەنە بىر چەللە ئاستىدا ئىككى ئايال مەدىكار ئېشى ئېتىۋاتاتتى. گۇگۇم يېيىلىپ، نۆكچا چىراغلار يېقىلغاندا، ئىشلەمچىلەر كەتمەن - تاغارلىرىنى، پادىچىلار قوي - كالىلىرىنى ھەيدەپ قورۇغا بىردىن - ئىككىدىن كىرىپ كېلىشتى ۋە ھايال ئۆتمەي سىلەر ئولتۇرغان سۇپىغا كېلىپ ئولتۇ-

رۇشتى . داستىخان سېلىندى . سىلەرمۇ داستىخاندىن ئورۇن ئې-
لىپ ، بىر قاچىدىن زاڭغا ئىگە بولدۇڭلار . ئاندىن پادىچىلارنىڭ
ياتىقىغا كىرىپ ، ئازراق گۈك - مۇڭ قىلىشقاندىن كېيىن ، ئۆ-
زۈڭلارنى شال پاخىلىنىڭ ئۈستىگە تاشلاپ ئۇيقۇغا كەتتىڭلار .

ئەتىسى سەھەردىلا يەنە مەدىكار ئېشى پىشتى . سىلەرمۇ مەدى-
كارلار قاتارىدا ئولتۇرۇپ ئاش ئىچىشىۋاتقاندا ، قېشىڭلارغا گەۋدى-
لىك ، خام سېمىز ، قارىمۇتۇق ، قىزىل مەڭزلىك ، چۇپۇر قاش ،
چار ساقال ، كىچىككىنە بېشىغا قازاندەك سەللە ئورىۋالغان بىر
ئادەم يەتتە - سەككىز زاغرا سېلىنغان بىر ياغاچ لېگەننى كۆتۈرۈپ
چىقتى .

— بالام ، ئاۋۇ ئادەم كىم ؟— دەپ سورىدى داداڭ يېنىدىكى
ئىشلەمچىدىن .

— سۇلايمان ئىشان دېگەن شۇ .

سۇلايمان ئىشان قولىدىكى لېگەننى داستىخانغا قويۇپ :

— ھە ، باللىرىم ، ئىچىڭلار ، ئۇماچ دېگەن ئىچىشلىك ھەم
سىڭىشلىك ئوبدان غىزا ، زىيان قىلمايدۇ ، قوقاققا تەگمەيدۇ . بۇ
غىزانى ئۇلۇغ پەيغەمبىرىمىزمۇ ناھايىتى ئۇلۇغلاپ ئىچكەن...
قېنى - قېنى ، بىر توغرامدىن نان چىلاڭلار ،— دېدى خۇشال -
خۇرام ھالدا ،— پەيغەمبىرىمىز : «گۆشسىز غىزا يېمەڭلار» دې-
گەن . ناننى ئاشقا چىلاپ يېسە گۆش يېگەندەك بولىدۇ ،— ئۇ ناننى
ئوشتۇپ ، ھەربىر ئىشلەمچىنىڭ ئالدىغا بىر توغرامدىن ناننى
«پوك - پوك» تاشلىدى ،— ھە قېنى ، گۆش توغرىغاندەك...

ئويلىدىڭ : ئەجەب ئوبدان ئادەمكەنيا بۇ !

سۇلايمان ئىشان ناننى تارقىتىپ سىلەرگە كەلگەندە ، توختاپ
قېلىپ :

— ھە ، يېڭى مېھمان سىلەر بولامسىلەر ؟— دەپ سورىدى
ئىككىڭلارغا سىنچىلاپ قاراپ .

— ھەئە...

داداڭ يۇرتۇڭلارنى ، ئۆزىنى ، سېنى قىسقىچە تونۇشتۇردى .

— ئاشلىرىنى ئىچىپ بولۇپ ، قېشىمغا كىرسىلە ،— دېدى
سۇلايمان ئىشان ئالدىڭلارغا بىر ناننى پۈتۈنلا قويۇپ .

يەنە ئويلىدىڭ : راست ئوبدان ئادەمكەن !

شۇنداق قىلىپ ئىككىڭلار سۇلايمان ئىشاننىڭ ئىشلەمچىسى
بولۇپ قالدىڭلار .

ھەش - پەش دېگۈچە يەر - جاھان ئىسسىپ ، زېمىن يېشىل-
لىققا پۈركىنىپ ، گۈل - چېچەكلەر ئېچىلىپ ، قۇشلار سايرى-
شىپ ، ئالەم تېخىمۇ گۈزەل تۈس ئالدى . دۇنيا گۈزەللەشكەنسېرى
سىلەر ئالدىراش بولۇپ كەتتىڭلار ، ھەتتا بەزىدە باش قاشلىغۇدەكمۇ
ۋاقىت تاپالماي قالاتتىڭلار . چۈنكى ، سۇلايمان ئىشان ئېيتقان
بىرىنچى ئەزان بىلەن تەڭلا ھەرقايسىڭلار ئۆز ئىشىڭلارنىڭ پېشىنى
تۇتۇپ بولاتتىڭلار . سەن ، يەكەن چىلتەنلىرىمدىن ئەكېلىنىپ ،
سۇلايمان ئىشاننىڭ «باقما باللىرى» بولۇپ قالغان ئابلىكىم ،
ئابدۇللا دېگەن ئىككى بالا ، مۇشۇ شورئېرىقلىق ، ھازىر سۇلايمان
ئىشاننىڭ مەدىكارلىرىغا ئاش - تاماق ئېتىدىغان ، ئېرى بەش -
ئالتە يىل بۇرۇن ئۆلۈپ كېتىپ تول قالغان سېلىمىخان ئىسىملىك
بىر ئايالنىڭ سەن دېمەتلىك ھېزىم ئىسىملىك ئوغلى تۆتىڭلار
ئېغىللاردىن قىغ چىقىراتتىڭلار ، تاغارلارغا قىغ ئۇسۇپ ، ئىنجىق-
لاپ تۇرۇپ ئېشەكلەرگە ئارتىپ ، ئېتىزلىققا ئاپىرىپ تۆكەتتىڭ-
لار ، چاچاتتىڭلار . قوش ھەيدەپ ، يەر تاختىلايتتىڭلار . ئۇرۇق
سېلىپ ، سۆرەم سۆرەيتتىڭلار... ۋاي - ۋۇي ، ئىشىڭلار شۇنچە
كۆپ ، چوڭلار قىلىدىغان ئىشلارنىمۇ سىلەر قىلاتتىڭلار . كەچتە
شۇنداق ھېرىپ كېتەتتىڭلاركى ، قورۇغا پۇتلىرىڭلارنى ئاران -
ئاران يۆتكەپ كېلەتتىڭلار - دە ، زىيان قىلمايدىغان سىڭىشلىك
غىزا — ئۇماچنى خالاپ - خۇلۇپ ئىچىپلا ، ئۆزۈڭلارنى شال
پاخىلىغا تاشلاپ ئۇيقۇغا كېتەتتىڭلار ، خۇددى دۆڭدەك . راسا شې-
رىن ئۇخلاۋاتقاندا ، يەنە شۇ ئەزاننىڭ نوقۇشى بىلەن ئويغىنىپ ،
ئالدىراپ - سالدىراپ تۇرۇشقا مەجبۇر بولاتتىڭلار .

بىر كۈنى ئەزان بوشراق ئېيتىلىپ قالدىمۇ ياكى سىلەر بەك

قاتتىق ئۇخلاپ قالدىڭلارمۇ ، «قوپۇشە ، هوي ئېشەكلەر !» دېگەن ئاۋاز بىلەن تەڭ قۇلاقلىرىڭلار بىر - بىرلەپ سوزۇلۇپ ، ئاندىن ئۇيقۇڭلار ئېچىلىدى . سەن : «قۇلىقىم ئۇزىنىڭ قولىدا قالدىمۇ نېمە ؟» دەپ ئويلاپ ، نۇرۇللا ئاقساقالنىڭ قولىغا قارىدىڭ . چۈنكى ، قۇلىقىڭ شۇنداق قاتتىق ئاغرىپ كەتكەنىدى . سېنىڭ تەشۋىشانە قارىشىڭ نۇرۇللا ئاقساقالغا ئالىيىۋاتقاندەك كۆرۈنۈپ كەتكەن چېغى :

— نېمە ئالىيىسەن ، هوي تاغلىق !؟ — دەپ يۈزۈڭگە كاچات بىلەن بىرنى سالدى .

كۆزۈڭدىن ئوت چاقناپ ، يۈزۈڭ پىژىلداپ ئېچىشىپ كەتكەچكە ، بوغۇزۇڭغا يىغا قاپلىشىپ قېلىپ ، «ئالايمىدىم» دەپ ئۆزۈڭنىمۇ ئاقلىيالمىدىڭ .

نۇرۇللا ئاقساقال گەدىنىڭلاردىن ئىتتىرە - ئىتتىرە سۇلايمان ئىشاننىڭ شاهانە هۇجرىسىغا ئەكىردى . يالاۋا ئۆردەك گۆشى يەپ ئولتۇرغان سۇلايمان ئىشان سىلەرنى كۆرۈپ ، نۇرۇللا ئاقساقالدىن :

— نېمىش بولدى ؟ — دەپ سورىدى بەخىرامان هالدا .

— ئىشانىم ، بۇ هارامتاماقلار كۈندىن - كۈنگە هۇرۇنلىشىپ كېتىۋاتىدۇ . توخۇ چىللىغاندىكىن ، ئورنىمىزدىن قوپىلى دېمەي ، ئەزاننى ئاڭلاپ تۇرۇپ بېشىنى چۈمكەپ ، خورەك تارتىشىپ ياتىدۇيا ؟ !

سۇلايمان ئىشاننىڭ كۆزلىرى ئابلىكىمگە كېلىپ توختاپ قالدى . ئۇ باياتىن نۇرۇللا ئاقساقال گەدىنىدىن ئىتتەرگەندە دۈم چۈشۈپ ، بۇرنى قاناپ قالغانىدى . سۇلايمان ئىشان نۇرۇللا ئاقساقالغا قاراپ ، سىلەرگە ئىچ ئاغرىتقان قىياپەتتە :

— بالىلارغا شۇنداقمۇ باغرى تاشلىق قىلامسەن ، ئاقساقال ؟ — دېدى گۆشنى لېگەنگە «پالاققىدە» تاشلاپ ، — ئېرتە ئۇنىڭ بۇرنىنى !

نۇرۇللا ئاقساقال ئابلىكىمنى سىرتقا ئاچىقىپ ، ئاغزى -

بۇرنىنى يۇيۇپ ئەكىردى . سۇلايمان ئىشان ئۆردەك گۆشىنى تۆت پارچە قىلىپ سىلەرگە لېگەن بىلەن تەڭلىدى .

— قېنى ، بالىلىرىم ، خاپا بولماي گۆش يەڭلار . بۇ غەرەز ئۇقمايدىغان شوۋىچى سىلەرگە قوپاللىق قىلىپ قويۇپتۇ . قېنى ، ئېلىڭلار ئاز بولسىمۇ .

تاياق يېگىنىمىزمۇ ئوبدان بوپتۇ بىر هېسابتا . گۆش يەۋالىدىغان بولدۇق...

سەن شۇنداق ئويلاپ ، دوستلىرىڭغا قارىدىڭ . ئۇلار گۆشكە قول ئۇزاتمىغاچقا ، ئاغزىڭغا يىغىلىپ قالغان سېرىقسۇنى «غۇرتتىدە» يۇتۇۋېتىپ ، سەنمۇ جىم تۇردۇڭ .

نۇرۇللا ئاقساقال شايى يەكتىكىنىڭ پېشىنى كۆتۈرۈپ تۇرۇپ سۇپىغا چىقتى - دە ، لېگەننى ئالدىڭلارغا ئەكېلىپ :

— ئىشانىم : «يەڭلا» دېگەندىكىن ، يېمەي ، نېمىگە قاراپ تۇرىسىلەر ؟ قېنى ، ناز قىلماي ئېلىڭلار ، — دېدى يۇمشاق تەلەپپۇزدا .

سىلەر يەنىلا گۆشكە قول ئۇزىتىشقا جۈرئەت قىلالمىۋىدىڭلار ، نۇرۇللا ئاقساقال گۆشنى ئېلىپ ، قولۇڭلارغا تۇتقۇزۇپ قويدى .

— هە ، بولدى - بولدى ، بالىلىرىم ، خاپا بولماي گۆشۈڭلارنى يەپ ، ئۆز ئىشىڭلارنى قىلىڭلار ئەمدى ، — دېدى سۇلايمان ئىشان .

سىلەر گۆشنى كۆتۈرۈپ هۇجرىدىن شۇنداق خۇشال هالدا قۇش پېيىدەك شۇنداق يەڭگىل قەدەملەر بىلەن چىقىپ كەتتىڭلار . شۇڭا ، سۇلايمان ئىشاننىڭ نۇرۇللا ئاقساقالغا : «هەي ئاقساقال ، هەي ئاقساقال ، سەن ئادەم ئىشلىتىشنى بىلەمسەن - بىلمەمسەن ؟ ‹ئالداشقا كىچىك بالا ياخشى ، خۇدا ئۇرسۇن قاقۋاشنى › دېگەن گەپنى ئاڭلىمىغانمۇ سەن ؟ يەنە بىر - ئىككى يىلدىن كېيىن ، بۇ شۇمتەكلەر ئون ئالتە - ئون يەتتە ياشلارغا كىرىپ ، رەسمىي ئادەم قاتارىغا ئۆتىدۇ . ئۇ چاغدا ئېشەك قىلىپ مىنسەڭمۇ ، قوشتىن ئېلىپ سۆرەمگە سالساڭمۇ كۆتۈرىدۇ . مەن بۇ ماڭقىلارنى چىلتەن-

لىرىمدىن قورسىقىغا بىكار تاماق بېرىش ئۈچۈن ئاچىقمىغان. هازىر تېخى بۇ شۇملار كىچىك. بىر - ئىككى يىل يېگەن نان ئۈچۈن، ئۇلارنى بىر ئۆمۈر ئىشقا سالىمەن...» دەپ «نەسىهەت» قىلغانلىقىنى، ئىش ئۆگەتكەنلىكىنى ئاڭلىماي قالدىڭلار. ئەگەر ئاڭلاپلا قالغان بولساڭلار، «سۇلايمان ئىشان ئەسكىلىك قىلىشنىمۇ بىلىدىغان، ياخشىلىق قىلىشنىمۇ بىلىدىغان ئوبدان ئادەم» دەپ خىزىر سۈپەت بۇ رودۇپايدىن سۆيۈنۈپ يۇرۇشنىڭ ئورنىغا نەس باسقان بۇ ماكان بىلەن نەپرەتلىك هېسسىيات ئىلكىدە خوشلاشقان بولاتتىڭلار.

تومۇز ئايلىرىنىڭ بىر كۈنى سىلەر سۇلايمان ئىشاننىڭ هۇجرىسىغا تۇيۇقسىز چاقىرتىلدىڭلار. ئۇ كۆزىنى چىڭگىدە يۇمۇپ تەسۋى سىيرىپ ئولتۇراتتى. هېزىمنىڭ سەككىز - توققۇز ياشلاردىكى سىڭلىسى لالىگۈل ئۇنى يەلپۈپ تۇراتتى.

— ئىشانىم، بۇلارنى ئەكىردىم، — دېدى نۇرۇللا ئاقساقال.

سۇلايمان ئىشان تەسۋى سىيرىشتىن توختاپ، سىلەرگە قارىدى.

— سەن ماڭقىلار دېهقانچىلىق ئىشلىرىنىڭ هۆددىسىدىن چىقىشالمىدىڭ، يېگەن نانىڭ پۇلىنى تۆلىشەلمىدىڭ. شۇڭا، قومۇشلۇققا بېرىپ قومۇش ئورۇش!

سەن سۇلايمان ئىشاننىڭ شۇملۇق يېغىپ تۇرغان كۆزلىرىدىن، قوپال - ئاچچىق سۆزلىرىدىن شۈركۈنۈپ كەتتىڭ. ئۇنىڭ بۇرۇنقى «مېهرىبان»لىقى، «خۇش پېئىل»لىقىدىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى.

— بالام، — دېدى داداڭ سېنى باغرىغا بېسىپ، — بىز بۇ يەرگە — رودۇپاي ئىشاننىڭ قېشىغا خاتا كېلىپ قاپتىمىز. بىزنى مۇشۇ كۈنلەرگە قويغان ئاشۇ نەپسى بالا چېرىكلەر... — داداڭ گېپىنىڭ ئاخىرىنى يۇتۇۋېتىپ داۋام قىلدى، — بۇ كۈنلەرمۇ ئۆتۈپ كېتىدۇ. جىمى دۇنيا، جىمى مەخلۇقاتقا پادىشاھ بولغان سۇلايمان پەيغەمبەرنىڭ ئۈزۈكىگە «هەممە ئۆتۈپ كېتىدۇ» دېگەن

سۆز ئويۇلغانىكەن. شۇڭا ئۈمىدۋار، قەيسەر بول، بۇ دىشۋارچىلىقلارمۇ ئۆتۈپ كېتىدۇ. هۆر، ئاسايىشلىق كۈنلەر هامان كېلىدۇ. هازىر كېتىلى دېسەك، هەققىمىزنى بەرمەيدۇ. كۆزگىچە چىدايلى... ئۇنىڭغىچە چوپانغا بارىدىغان ئادەم تاپسام، سېنى قوشۇپ قويىمەن، مەيلى سېنىڭ هەققىڭنى بەرمىسە... خوش، قوزام، نامازنى تەرك قىلما، هەر ۋاقىت ئاللانى ياد ئەت. قىيىنچىلىققا ئۇچرىغاندا، هېلىقى مۆۋەششەهنى، يادىڭدا باردۇ؟ هە، شۇ مۆۋەششەهنى ئوقۇ... خۇدايىمغا ئامانەت!

سەن خۇددى ناهايىتى يىراق، ناهايىتى مۇشكۇل سەپەرگە چىقىدىغاندەك، داداڭ پېشانەڭگە، مەڭزىلىرىڭگە چوڭقۇر مېهرى بىلەن سۆيۈپ، خەيرلىك تىلەكلىرى بىلەن ئۇزىتىپ قويدى.

ئەمەلىيەتتىمۇ بۇ ناهايىتى مۇشكۇل سەپەر ئىدى.

نۇرۇللا ئاقساقال سىلەرنى غوجىئېرىققا پىيادە ماڭسا تولۇق بىر كۈندە كېلىدىغان، ئۈچ تەرىپى تەكلىماكان قۇملۇقىغا تۇتىشىپ كېتىدىغان بىر قومۇشلۇققا ئەكېلىپ، كۈنلۈك، هەپتىلىك، ئايلىق قومۇش ئورۇش ۋەزىپەڭلارنى بېكىتىپ بېرىپ كېتىپ قالدى.

قومۇشلۇقنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا بىر گەمە بار بولۇپ، سىلەر شۇ گەمىدە يېتىپ - قوپتۇڭلار. قومۇشلارنىڭ ئەنسىز شىلدىرلاشلىرى، يىلانلارنىڭ كۇشۇلداشلىرى، ياۋا توڭگۇزلارنىڭ چىرقىراشلىرى، كېلەرلەرنىڭ كۆزۈڭلارغا خۇددى يەكچەشمىدەك تىكىلىشلىرى... سىلەرنى قورقۇتۇپ، كېچىلىرى تۇزۇك ئۇخلاتمايتتى؛ سازلىقنىڭ سۆڭەكلىك پاشا - كۇمۇتىلىرى، قۇرت - قوڭغۇزلىرى چېقىپ، ئەت - يېنىڭلارنى، يۈز - كۆزۈڭلارنى قوتۇر قىلىپ، سىلەرگە ئارامچىلىق بەرمەي، ئۇيقۇڭلارنى هارام قىلاتتى؛ ئۆزۈڭلار ئېتىپ ئىچكەن گاه تۇزلۇق، گاه تۇزسىز، هېچقانداق سەي - كۆكتات سېلىنمىغان ئوماچ - سىقماقلىرىڭلار بىردەمدىلا سۇيدۇككە ئايلىنىپ چىقىپ كەتكەچكە، قورسىقىڭلار ئاچلىقتىن كوركىراپ، ئۇيقۇڭلارنى قاچۇرۇپ، سىلەرنى ئال-

تۇن ـ كۈمۈش ساڭقىيدىغان ئېشەك ، ھەرخىل نازۇ نېمەت ئاتا قىلىدىغان ئېچىلىك داستىخان ، «ئۇر» دەپ قويسا ئۇرۇۋېرىدىغان خاسىيەتلىك توقماق ھەققىدە شېرىن خىياللارغا غەرق قىلاتتى .

نۇرۇللا ئاقساقال ئۈچ ـ تۆت كۈندە بىر قېتىم ئات بىلەن كېلىپ ، قىلغان ئىشىڭلارنى تەكشۈرۈپ ، سىلەرنى ئىشنى ئوبدان قىلىشماپسەن دەپ ، بىرمۇنچە تىللاپ ـ دۆشكەلەپ ، ھەر بىرىڭلارغا ئايرىم تەھدىت ، قورقۇنچ ھەدىيە قىلىۋېتىپ ، قايتىپ كېتەتتى . شۇڭا ، سىلەر بىر ئايغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە بىرقانچە يەرگە خۇددى قوم بارخانلىرىدەك قومۇش دۆۋىلىرىنى ھاسىل قىلغانىدىڭلار .

شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە نۇرۇللا ئاقساقال سۇلايمان ئىشاننى قومۇشلۇققا باشلاپ كەلدى . سىلەر ئورغاقلىرىڭلارنى تاشلاپ ، ئۇنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كەلدىڭلار ، خۇددى داداڭلارنى سېغىنىپ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كەلگەندەك .

— ھە ، نېمىدەپ كېلىشتىڭ قومۇش ئورۇشماي !؟— دەپ سورىدى سۇلايمان ئىشان كۆزىنىڭ پاختىسىنى چىقىرىپ .

— سىلىدىن... ھاردۇق سورايلى دەپ...

سىلەر شۇنداق دېيىشىپ ، سۇلايمان ئىشانغا ئەدەپ بىلەن ئېگىلىپ سالام قىلدىڭلار . ئەمما ، سۇلايمان ئىشان سالىمىڭلارنى ئېلىك ئېلىشنىڭ ئورنىغا :

— مەندىن ھاردۇق سوراشمىساڭمۇ ، ھېرىپ قالمىدىم مەن ! مېڭىشە ، بېرىپ ئىشىڭنى قىلىش !— دەپ گۈلەيدى .

سىلەر سۇلايمان ئىشاندىن ھاردۇق سوراپ كەلگەنگە مىڭ بىر پۇشايمان قىلىشىپ ، قومۇشلۇققا يېنىپ كەلدىڭلار . غايەت زور ئوت شارى كۆكتە لاۋۇلداپ تۇراتتى . شامالدىن قىلچە ئەسەر يوق ، قومۇشلۇق قىزىپ كەتكەنىدى ، خۇددى تونۇردەك . ئاخىر دىمىق ئىسسىققا ۋە ئۇسسۇزلۇققا چىدىيالماي ، سۇلايمان ئىشان بۇنداق ئىسسىقتا نېمىش قىلار ؟ ھەرقاچان ھېلىغىچە كېتىپ بولدى ، دەپ ئويلاپ ، ھاسىراپ ـ ھۆمۈدىشىپ گەمىگە كەلدىڭلار .

ئەمما ، سۇلايمان ئىشان گەمە ئالدىدىكى سايىۋەندە نۇرۇللا ئاقساقال بىلەن مۆڭدىشىپ ئولتۇراتتى . سىلەر يا ئالدىڭلارغا ، يا كەينىڭلارغا ماڭالماي ، قېتىپلا قالدىڭلار . ئۇ سىلەرنى كۆرۈپ يەنە ۋارقىرىدى :

— يەنە نېمىدەپ كېلىشتىڭ ؟ !

سەن قورقۇمسىراپ تۇرۇپ :

— ئىسسىققا چىدىيالماي خۇدى... ئۇسساپ كېتىپ ، — دېدىڭ .

— چۈش بولار ـ بولمايلىما ؟ ھۇ ، نان قېپىلار !

ئەمەلىيەتتە ئاللىبۇرۇن چۈش بولۇپ بولغانىدى .

— مەن تۆتىڭگە دەپ قوياي ، ئوبدان ئاڭلاش !— دېدى سۇلايمان ئىشان دانە ـ دانە سۆزلەپ ، زەي سۇ ئىچىۋېرىپ گەز باغلاپ ، شامال يالاپ چاك ـ چاك يېرىلىپ كەتكەن لەۋلىرىڭلارغا ، پاشا ـ كۇمۇتىلار چېقىپ ھۆررەك ـ ھۆررەك بولۇپ كەتكەن يۈز ـ كۆزۈڭلارغا مىختەك تىكىلىپ ، — بۇنداق ھۇرۇنلۇق قىلىشساڭ ، ھوي سەمەندەر تاغلىق ، بولۇپمۇ سەن ، يېگەن نانىنىڭ پۇلىنى تۆلىشەلمەيسەن جۇما !... يەنە بىر ئايدىن كېيىن بورىچى كېلىدۇ . ئۇ چاغدا قومۇش ئۈلگۈرمەي ، ئىش ئاقساپ قالىدىغان بولسىزە ھەرقايسىڭغا كۆرگۈلۈكۈڭنى كۆرسىتىمەن ! شۇڭا ، ئوبدان ئىشلەش ! ئاڭلاشتىڭمۇ ، ھوي ياغاچ قولاق كۈچۈكلەر ؟ !

سىلەر بېشىڭلارنى قۇللارچە ئېگىپ : «ئوبدان ـ ئوبدان» دېيىشىپ ، گەمىگە كىرىپ سۇغا دۈم چۈشتۈڭلار .

— ھوي ھېزىم !

نۇرۇللا ئاقساقال توۋلاپ قالدى . ئەمدىلا جامنى قولىغا ئالغان ھېزىم سۇنى ئىچمەيلا سىرتقا چىقىپ كەتتى .

— خوش ، ئاقساقال .

— ماڭ ، ئاتنى توقۇپ كەل .

سىلەر كۈلگە بۇلانغان قوناق كۆمىچىڭلارنى مەززە قىلىپ يېيىشكە باشلىدىڭلار . ئانچە ئۇزاق ئۆتمەي گەمىگە ھېزىمنىڭ چىر-

قىرىغان ئاۋازى ئۈچۈپ كىردى، خۇددى لاچىن ئۇۋىسىغا ئۇچۇپ كىرگەندەك. سىلەرمۇ گەمىدىن ئۇچۇپلا چىقتىڭلار، گوياكى لاچىن بالىلىرىدەك. سىلەر لاچىندەك ئۇچقان پېتىڭلار ھېزىمنىڭ قېشىغا كەلدىڭلار. ھېزىم ئوقۇردا چىرقىراپ پىلتىڭلاۋاتاتتى. سۇلايمان ئىشاننىڭ توپتەك سېمىز ئاق قاشقىلىق ئېتى ھېزىمنى ئوقۇرغا بېسىپ، ھەدەپ تالاۋاتاتتى، خۇددى غالجىر ئىتتەك. نۇرۇللا ئاقساقال يۈگۈرۈپ كېلىپ، ئاتنىڭ چۇلۋۇرىدىن تارتىپ سىلكىشلىدى. ئەمما، ئات ھېزىمنىڭ يوتىسىدىن چىشلىۋالغاچقا، ھېزىم ئۇنىڭ ئاغزىغا چىڭگىلىكتەك ئېسىلىپ قالغانىدى. ئۇ يۈرەكنى سىرقىرىتىپ پىلتىڭلايتتى، قومۇشلۇقنى لەرزىگە سېلىپ چىرقىرايتتى. ئاخىر سەن قولۇڭغا بىر غولدىنى ئېلىپ، بار كۈچۈڭنى يىغىپ ئاتنىڭ تۇمشۇقىغا غەزەپ بىلەن ئىككىنى قويۇۋىدىڭ، ئات ھېزىمنى يەرگە پوككىدە تاشلىدى.

— ھوي بەچچىغەر، ئاتنى نېمىشقا ئۇرىسەن؟— دەپ گۆلەيدى سۇلايمان ئىشان يۈگۈرۈپ كېلىپ.

— ھېزىمنى چىشلىۋالغاندىكىن...

— چىشلىۋالسا، يەنە قويۇپ بېرىدۇ ئاشۇنداق!

— قويۇپ بەرمىگەندىكىن، ئۇردۇم مەن!

سەن سۇلايمان ئىشاننىڭ ئىنكاسىنى كۈتۈشنىڭ ئورنىغا ھېزىمغا قارىدىڭ. ئۇنىڭ يوتىسىنىڭ قوش ئالىقىنىڭدەك گۆشى ئاتنىڭ ئاغزىدا قالغان بولۇپ، ئات ئۇنى چايناپ مەززە قىلىپ ئالدىرىماي يۇتۇۋاتاتتى، قىپقىزىل قانغا بويالغان ئاغزىدىن قان تامچىلاپ تۇراتتى. ھېزىمنىڭ يوتىسىدىن شۇرقىراپ ئاققان قىپقىزىل قان مۇقەددەس ئانا تۇپراققا سىڭىپ كېتىۋاتاتتى. سەنمۇ شۇ قان بىلەن مۇشۇ قومۇشلۇقنىڭ زەي تۇپرىقىغا سىڭىپ كېتىۋاتاتتىڭ.

ئاھ، خۇدا، بۇ نېمە ئىش؟ بۇ ئاتمۇ ياكى ئاتسىياق ئالۋاستىمۇ؟ ئاتسىياق يەكچەشمىمۇ؟ ياق، ئات. ئات بولسا، نېمىشقا ئەمىسە ئادەم گۆشى يەيدۇ؟

چۈنكى، سىلەر بۇ ئاتنىڭ مەخسۇس ئوغلاق گۆشى بىلەن بېقىلىپ كېلىۋاتقانلىقىنى، شۇڭا ئۇنىڭ گۆشكە خۇمار بولۇپ قالغانلىقىنى ئۇقمايتتىڭلار.

سىلەر ھېزىمنى كۆتۈرۈپ سايىۋەن ئاستىغا ئەكەلدىڭلار. سەن ئۇنى قۇچىقىڭغا ئالدىڭ. ئابدۇللا جامدا سۇ ئەكېلىپ، ئۇنىڭ گەز باغلاپ، چاك - چاك يېرىلغان لېۋىگە تەگكۈزدى. بىراق، ئۇ ئاغزىنى ئاچمىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى مەھكەم يۇمۇلغان، ئاپتاپتا كۆيۈپ قارىداپ كەتكەن چېھرى ئاقىرىپ كەتكەنىدى.

— ھېزىم!

— ھېزىم، كۆزۈڭنى ئاچقىنە، ئاداش!

ياشلىرىڭلار تاراملاپ تۆكۈلدى. سەن سۇلايمان ئىشان بىلەن نۇرۇللا ئاقساقالغا: «بىر ئامال قىلىڭلار» دېگەن ئۆتۈنۈش بىلەن قارىدىڭ. ئەمما، ئۇلار «يەنە گۆش يەيمەن» دەپ چاپچىپ، يەرنى تىلغاپ تۇرغان ئاتنىڭ تاياق تەگكەن تۇمشۇقىنى سىلاش بىلەن ئاۋارە بولۇۋاتاتتى. سەن سۇلايمان ئىشاندىن — قولىدىن تەسۋى، ئاغزىدىن ئايەت، بېشىدىن قازاندەك سەللە چۈشمەيدىغان بۇ ئادەمسىياق ئالۋاستىدىن شۇنداق نەپرەتلەندىڭ، يىرگەندىڭ. بۇ ئۇنىڭدىن تۇنجى قېتىم نەپرەتلىنىشىڭ، تۇنجى قېتىم يىرگىنىشىڭ ئىدى.

ھېزىم ئاخىر ھوشىغا كېلىپ، ئىككى يۇتۇم سۇ ئىچتى. سۇلايمان ئىشان كېلىپ، ھېزىمنىڭ جاراھىتىنى كۆرۈپ:

— قورقۇپ كەتكۈدەك ئېغىر ئەمەسكەن. سىلەر خاتىرجەم بولۇپ، قومۇشۇڭلارنى ئورۇۋېرىڭلار. مەن ئەتىلا تېۋىپ ئەۋەتىمەن، — دېدى - دە، ئېتىغا مىنىپ كۆزدىن غايىب بولدى.

سىلەر ھېزىمنىڭ جۇل - جەپپەر بولۇپ كەتكەن پاختىلىق چاپىنىدىن بىر سىقىم پاختا چىقىرىپ كۆيدۈرۈپ، ھېزىمنىڭ قان تەپچىرەپ تۇرغان يارىسىغا باستىڭلار.

شۇ كېچە زادىلا ئۇخلىيالمىدىڭلار. خۇددى قومۇشلۇقتىن ئاتسىياق ئالۋاستى، چىن تۆمۈر باتۇر دەۋرىدىن ئېشىپ قالغان يەتتە

باشلىق يالماۋۇز چىقىپ كېلىپ ، سىلەرنى سۇلايمان ئىشاننىڭ ئېتىدەك يالماپ يۇتۇپ كېتىدىغاندەك ، ئۇخلاپلا قالساڭلار ، مەختۇمسۇلانىڭ قېنىنى شورىغاندەك تاپىنىڭلارغا بىگىز تىقىپ ، قېنىڭلارنى شوراپ ، سىلەرنى قۇرۇق ئۇستىخان قىلىپ قويىدىغاندەك قورقۇنچلۇق تۇيغۇلار ئۇيقۇڭلارنى قاچۇرۇۋەتكەندى ; هېزىمنىڭ تاغۇ تاشلارنى ، قومۇشلۇقنى لەرزىگە سالىدىغان ئازابلىق نالىسى يۈرىكىڭلارنى مۇجۇپ ، ئۇيقۇڭلارنى قاچۇرۇۋەتكەنىدى .

سىلەر تېۋىپنىڭ كېلىشىنى كۈتەتتىڭلار… .

بىر كۈن كۈتتۇڭلار…

ئۈچ كۈن كۈتتۇڭلار…

توپتوغرا بىر ھەپتە كۈتتۇڭلار . كەلمىۋىدى ، سۇلايمان ئىشاننى قارغاشقا باشلىدىڭلار :

«ئاتتىن يىقىلىپ ، بوينۇڭ سۇنۇپ ئۆلەرسەن ئىلاھىم !… »

«ئۆزۈڭنىڭ ئېتىغا ئۆزۈڭ يەم بولارسەن خۇدايىم !… »

«ئۇدۇل دوزاخقا كىرىپ كېتەرسەن !… »

هېزىمنىڭ چىرايى كۈندىن - كۈنگە سارغىيىپ كېتىۋاتاتتى ، خۇددى چامغۇر ئۇندۇرمىسىدەك . يارىسى قۇرتلاپ كەتكەنىدى ، گوياكى لەش باسقان كۆلدەك . سىلەر نۆۋەتلىشىپ قۇرت تېرەتتىڭلار ، نۆۋەتلىشىپ ئاش ئېتىپ ، كۆمەچ پىشۇرۇپ ، هېزىمنىڭ هالىدىن خەۋەر ئالاتتىڭلار .

— بۇنداق كېتىۋەرسە ، هېزىم ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايدۇ . شۇڭا ، بىرىمىز بېرىپ ، سېلىمخاچامغا خەۋەر قىلىلى ،— دېدى ئابدۇللا .

سىلەر شۇ مەسلىھەتكە كېلىپ ، هېزىمغا ئېيتىۋىدىڭلار ، ئۇ ئۇنىمىدى :

— ياق ، مېنى… ئانام قېشىغا ئاپىرىڭلار… مەن سىلەردىن خۇش بولاي ، مېنى… ئانام قېشىغا ئاپىرىڭلار . ئانامنى… بىر كۆرۈۋالاي !

ئۇ چوڭقۇر ئۆتۈنۈش بىلەن بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى . سىلەرمۇ ئۆزۈڭلارنى تۇتالماي ، بىردە هېزىمنى ، بىردە بىر - بىرىڭلارنى قۇچاقلاپ يىغلاشتىڭلار . يىغلاشقاچ شاخ - شۇمبىلاردىن زەمبىل ياسىدىڭلار .

ئەمما ، شۇ كېچە هېزىمنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپلا كەتتى ، گەپ - سۆزدىنمۇ قالدى ، تىنىقىمۇ ناهايىتى بوش ، بار - يوقنىڭ ئارىلىقىدا ئىدى . راسا دىققەت قىلمىسا ، ئۇنىڭ هايات ياكى ئەمەسلىكىنى پەرق ئەتكىلى بولمايتتى . ئەتىسى سەھەردە سىلەر ئورۇقلاپ بىر تېرە ، بىر ئۇستىخان بولۇپ قالغان هېزىمنى زەمبىلگە سېلىپ ، مېڭىشقا تەمشىلىپ تۇرغاندا ، سۇلايمان ئىشان بىلەن نۇرۇللا ئاقساقال گەمە ئالدىدا پەيدا بولدى ، خۇددى يەردىن ئۈنگەندەك ، ئاسماندىن چۈشكەندەك .

— نېمە بولدى ؟ !— سورىدى سۇلايمان ئىشان ئاتتىن چۈشمەيلا .

— هېزىم … ئۇ…

سىلەر زەمبىلنى يەردە قويۇپ ، مىشىلداپ يىغلاشقا باشلىدىڭلار .

— ئۆلدىما ؟

— ياق .

— ئەمىسە نېمىشقا كۆزۈڭنىڭ سۇيىدۇكىنى ئېقىتىشىسەن ؟

سۇلايمان ئىشان نۇرۇللا ئاقساقالغا قارىۋىدى ، ئۇ ئاتتىن چۈشۈپ ، هېزىمنىڭ تىنىقىنى تىڭشىدى . جان تومۇرىنى بارمىقى بىلەن تۇتۇپ ، سىلەرگە بىر قۇردىن قارىۋەتكەندىن كېيىن ، سۇلايمان ئىشاننىڭ قېشىغا بېرىپ ، بىرنېمىلەرنى دېدى . سۇلايمان ئىشان ئاتتىن چۈشۈپ ، چۇلۋۇرنى نۇرۇللا ئاقساقالغا تۇتقۇزۇپ قويۇپ ، هېزىمنى تەكشۈرۈشكە باشلىدى ، خۇددى ئۇستا تېۋىپتەك . ئۇ هېزىمنى بىرقۇر تەكشۈرۈپ بولغاندىن كېيىن ، سىلەرگىمۇ قارىماستىن ، ئاتلارنى باغلاۋاتقان نۇرۇللا ئاقساقالنىڭ قېشىغا بېرىپ ، ئىككىسى خېلى ئۇزاق كۇسۇرلاشتى . بىر چاغدا قې-

شىڭلارغا كېلىپ :

— ھەرەمگە بېرىشنىڭ تەرەددۇتىدا بولۇپ كېتىپ ، سىلەرنى يوقلاپمۇ كېلەلمىدىم ، — دېدى سۇلايمان ئىشان سىلىق - سىپايىلىق بىلەن ، — قانداقراق ئەھۋالىڭلار ؟

— ئوبدان...

— خېلى ياخشى... .

ئاۋازىڭلار شۇ قەدەر پەس ، شۇ قەدەر زەئىپ ئىدى .

— نېمە گەپ - سۆزلىرىڭلار بار ، بالىلىرىم ؟

— ئىشانىم ، باشقا گېپىمىزمۇ يوق ، — دېدى ئابلىكىم ، — ھېزىمنى تېۋىپقا بىر كۆرسىتىپ باققان بولساق .

سەن قوشۇمچە قىلدىڭ :

— شۇنداق قىلسىلا ، ئىشانىم . جېنى بەك قىينىلىپ كەتتى بۇ بىچارىنىڭ .

— تېۋىپ دېگەن تومۇر تۇتۇپ : «ئىسسىقلىق ئېشىپ كېتىپتۇ ، سوغۇقلۇق ئېشىپ كېتىپتۇ» دەپ ئادەم ئالدايدىغان نېمە ئۇ . ئۇنىڭ ئۈستىگە ھېزىمنىڭ كېسىلى ئاشكارا تۇرسا ، تېۋىپقا كۆرسىتىشنىڭ نېمە ھاجىتى ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە...

سۇلايمان ئىشان گېپىنىڭ ئاخىرىنى يۇتۇۋەتتى . سىلەر ئۇنىڭغا يىغلاپ تۇرۇپ يالۋۇردۇڭلار . سۇلايمان ئىشان تەسىرلەندى بولغاي ، ئاخىر :

— ئېلىپ مېڭىڭلار ، — دېدى .

— رەھمەت ، ئىشانىم !

سىلەر سۇلايمان ئىشانغا بىر ئېغىزدىن رەھمەت ئېيتىپ ، قىن - قىنىڭلارغا پاتمىغان ھالدا زەمبىلنى كۆتۈرۈپ ماڭدىڭلار .

— ئىشانىم «ھەرەمگە مېڭىشنىڭ ئالدىدا بىر ساۋاب ئىش قىلاي» دېگەن چېغى ، ھە بالىلا ؟

— شۇ .

— ھېزىم ئەمدى ساقىيىدىغان بولدى !

— ھېزىم ، كۆزۈڭنى ئاچ ، ئاداش . سېنى تېۋىپنىڭ قېشىغا

ئېلىپ ماڭدۇق . سەن ئەمدى ساقىيىدىغان بولدۇڭ !

سىلەر شۇنداق دېيىشكەچ ئىلدام ماڭدىڭلار .

يۈز نەچچە قەدەم ماڭار - ماڭمايلا ، سۇلايمان ئىشان بىلەن نۇرۇللا ئاقساقال سىلەرگە ئاتلىق ئەمەس ، پىيادە يېتىشىۋالدى . نۇرۇللا ئاقساقالنىڭ دولىسىدا بىر كەتمەن تۇراتتى .

ئېتىنى مىنمەي ، نېمىشقا پىيادە كەلگەندۇ ؟ نۇرۇللا ئاقساقال كەتمەننى نېمە قىلىدىغاندۇ ؟

نۇرۇللا ئاقساقالنىڭ گېپى بىلەن خىياللىرىڭ ئۈزۈلدى .

— مۇشۇ يەردە قويۇڭلار .

سىلەر بىر - بىرىڭلارغا ھەيرانلىق بىلەن قارىشىپ قالدىڭلار .

— نېمە بۇتتەك تۇرۇشىسەن ؟ قويۇشامسەن ؟ ! — دەپ ۋارقىرىدى سۇلايمان ئىشان .

سىلەر زەمبىلنى يەردە قويدۇڭلار . نۇرۇللا ئاقساقال سىلەرنى قومۇشلۇقنىڭ ئوتتۇرىغا باشلاپ كېلىپ :

— مۇشۇ يەرنى كولاڭلار ، — دېدى پۇتى بىلەن كولىنىدىغان جاينى كۆرسىتىپ .

— بۇ يەرنى كولاپ نېمە قىلىمىز ؟ — دەپ سورىدىڭ سەن ھەيران بولۇپ .

— ھېزىمنى كۆمىمىز !

— نېمە ؟ !

— نېمىشقا كۆمىمىز ؟ !

— ئۇ تېخى تىرىك تۇرسا !

سىلەر ھەيرانلىق ئىلكىدە شۇنداق دېيىشتىڭلار .

— كىم شۇنداق دەيدۇ تىرىك دەپ ؟ ئاللىبۇرۇن ئۆلۈپ بولۇپتۇيا ئۇ ! سەن ھارامتاماقلاردىن بىرىڭ لىپپىدە بېرىپ ، بىزگە «مانىڭ ئىشى ماۋۇتتى» دەپ خەۋەر قىلىشساڭ بولمامدۇ ؟ مەن بۇنىڭ ھېسابىنى سەنلەردىن كېيىن ئالىمەن تېخى !

لېكىن ، سىلەر ئۇنىڭ تەھدىتلىرىگە پەرۋا قىلماستىن ، ئۆزۈڭلار سەزمىگەن ھالدا ئىسيان كۆتۈردۈڭلار :

— ياق ، ئۇ تېخى هايات !

— تىنىقى توختىمىغان تۇرسا !

— تومۇرى سوقۇۋاتسا تېخى !

— سەن شۇمتەكلەر نېمىنى بىلىشەتتىڭ ؟— دېدى سۇلايمان ئىشان قېشىڭلارغا كېلىپ ،— شېھىت دېگەن شۇنداق بولىدۇ ، تىنىقى مەڭگۈ توختىمايدۇ ، يۈرىكى مەڭگۈ سوقۇپ تۇرىدۇ ، چاچ ـ ساقاللىرى ، تىرناقلىرى مەڭگۈ ئۆسۈپ تۇرىدۇ ! ھېزىمىمۇ شېھىتلىك مەقامىغا يېتىپتۇ !

ئىشەنمىدىڭ ، ئىشەنمىدىڭلار . سورىدىڭ :

— قانداق بولۇپ شېھىت بولىدۇ ، ئىشانىم ؟ ئۇ يا جەڭ قىلمىسا ؟

بۇ سوئالىڭغا نۇرۇللا ئاقساقال جاۋاب بەردى :

— «مىم »نى «چوماق » دەيدىغان سەن شۇمتەكلەر نېمىنى بىلىشىسەن ؟ قارا قورساق بىر نېمىلەرنىڭ سورىغان گەپلىرىدىن ئۆرگىلەي ! سەنلەرگە دەپ قويايْ ، بىلىشىۋال ، ئىشانىم دېگەن ئەۋلىيالىق مەقامىغا يەتكەن ئۇلۇغ زات . ئۇنىڭ ھەققى ـ ھۆرمىتى ۋە خاسىيەتلىك ئېتىنىڭ شەپقەت ـ ئىنايىتىدىن ئەلۋەتتە شېھىت بولىدۇ !

يەنىلا ئىشەنمىدىڭ ، ئىشەنمىدىڭلار . شۇڭا ، ھەممىڭلار بىر ئېغىزدىن ئىنكاس قايتۇردۇڭلار :

— يالغان !

— بىكار گەپ !

— ئۇ تېخى تىرىك !

سۇلايمان ئىشاننىڭ چاچ ـ ساقاللىرى تىترەپ ، كۆزلىرىدىن شۇملۇق ئۇچقۇندىدى . سىلەر بۇنىڭغا پەرۋا قىلماي ، ھېزىمنىڭ چوغدەك يۇزىگە يۇزۇڭلارنى يېقىپ يىغلىدىڭلار . يۈرىكىڭلار سەبىي ئىلتىجا بىلەن تېپىچەكلىدى : «ئاھ ، خۇدا ، سەن ھەممىنى بىلىپ تۇرغۇچى ، ھەممىنى كۆرۈپ تۇرغۇچى ، ھەممىنى ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇرسەن ھەم مېھرىبانسەن ! ئۆز قۇدرەت ـ كامالىڭ بىلەن ھېزىمغا كۈچ ـ قۇۋۋەت بەخش ئەت ! ئۇ كۆزىنى ئاچسۇن ، ‹مەن تىرىك ، مەن تېخى تىرىك ، دەپ ئورنىدىن تۇرسۇن !… سۇلايمان ئىشاننىڭ دىلىغا مېھىر ـ شەپقەت ئاتا قىل !…»

ئىلتىجايىڭلار نۇرۇللا ئاقساقالنىڭ ۋارقىرىشى بىلەن ئۈزۈلۈپ قالدى :

— ئابدۇللا ، كولا !

— كولىمايمەن !

نۇرۇللا ئاقساقال ئۇنىڭ گەدىنىگە شاپىلاق بىلەن بىر قويۇۋىدى ، ئابدۇللا قۇملۇققا دۈم چۈشتى . ئۇنىڭ يىغىسى قومۇشلۇقنىڭ شار ـ شۇرلىرىغا ئارىلىشىپ كەتتى .

— ئابلىكىم ، سەن كولا !

— ياق !

ئۇمۇ بىر مۇشت بىلەن قۇملۇققا پېتىپ كەتتى . يىغىسىنى سەھەر سەلكىنلىرى يىراق ـ يىراقلارغا ئەكەتتى .

نۆۋەت ساڭا كەلگەنىدى .

— ھەي تاغلىق ، سەن كولا !

سەبىي غەزىپىڭ تومۇر ـ تومۇرلىرىڭنى كۆيدۈرۈۋەتتى . شۇڭا :

— ئۆزۈڭ كولا !— دېدىڭ ئۇنى تۇنجى قېتىم «سەن »لەپ .

بۇنى ئاڭلاپ ، سېرىق چېھرى تاتىرىپلا كەتكەن نۇرۇللا ئاقساقال بۇرنۇڭغا بىر مۇشت سېلىۋىدى ، سەن ئوڭدىسىغا چۈشتۈڭ . ئاغزى ـ بۇرنۇڭدىن ئاققان قىپقىزىل قان ئېڭەكلىرىڭگە ، كۆكسۈڭگە ، يۈرىكىڭگە ، يۈرىكىڭ ئارقىلىق قۇياشنى خامۇشانە ئۈزدۈتۈپ قالغان نۇرانە ئۇپۇققا سىڭىپ كەتتى !

ئەمما ، سەن يىغلىمىدىڭ . نېمىشقا ؟

چۈنكى ، داداڭنىڭ «مەن بار » رادىئولۇق مۇۋەششەھىدىكى ئۇمىد ـ ئىستەكلىرى سېنى يىغلاشقا يول قويمىغانىدى :

«رەھىمسىزدۇر پەلەك ـ تەقدىر ، ياشا ھىجرانىدەك قەيسەر ،

بۈيۈك پەزىلىتىگە پەزىلىتىنى ئۆمۈرلۈك چاتقىلى مەن بار.»

مۇۋەششەھنىڭ ئاخىرقى مىسرالىرى يۈرىكىڭدىن شۇررىدە ئېقىپ ئۆتۈپ كېتىشى بىلەنلا، سەن قەددىڭنى رۇسلاپ بولغانىدىڭ. سېنىڭ يىغلىمىغىنىڭنى، ئەكسىچە ئۇلارنىڭ ئالدىدا مەردانە قىياپەتتە تىك تۇرغىنىڭنى كۆرۈپ، ئىككىسىمۇ يىغىدىن شىپپىدە توختاپ، ئورنىدىن تۇرۇپ ياشلىرىنى سۈرتتى، توپىلىرىنى قاقتى.

نۇرۇللا ئاقساقال كەتمەننى ئېلىپ، ھېزىمغا يەرلىك كولاپ، سىلەرنى سۇلايمان ئىشانغا يالۋۇرۇشقا مەجبۇر قىلدى:

— ئوبدان ئىشانىم، ئۇ تېخى تىرىك، تومۇرلىرى سوقۇپ تۇرىدۇ ئەينا، ئۇنى كۆمۈۋەتمەيلى!

— لېۋى مىدىرلاۋاتىدۇ ئەينا! ئۇنى تىرىك كۆمۈۋەتسەك، يامان بولىدۇ، قىساسى كېلىدۇ!

— سىلىگە ئۆمۈر بويى ھەقسىز ئىشلەيلى، سىلىگە ئۆمۈر بويى قۇل بولۇللى، ئۇنى كۆمۈۋەتمىسىلە!

سىلەر سۇلايمان ئىشانىنىڭ پۇتىنى قۇللارچە قۇچاقلاپ يالۋۇردۇڭلار. كۆز يېشىڭلار قۇياش بەرگىگە سىڭىپ كەتتى. سىلەر بۇ قېتىم يېگەن تاياق ئۈچۈن ئەمەس، ھېزىم ئۈچۈن، ھېزىمنىڭ سەبىي ھاياتى ئۈچۈن يىغلاۋاتاتتىڭلار.

— ھۇ، بەچچىغەرلەر!

سۇلايمان ئىشان شايى بەلۋېغىغا قىستۇرۇۋالغان مۈڭگۈز دەستىلىك قامچىسىنى شارتتىدە سۇغۇردى-دە، قولىنى ئېگىز كۆتۈردى. سىلەر بۇنى كۆرۈپ يىغىدىن، يالۋۇرۇشتىن توختاپ، ئورنۇڭلاردىن تۇردۇڭلار. قامچىدىن قورقۇپ ئەمەس، ئۇنىڭغا يالۋۇرۇشنىڭ ھېچقانداق پايدىسى يوقلۇقىنى ھېس قىلغانىدىڭلار.

نۇرۇللا ئاقساقال ھەدەپ ھېزىم ئۈچۈن يەرلىك كولاۋاتاتتى.

— ئەمىسە، — دېدىڭ سەن، — سېلىمخاچامغا خەۋەر قىلىلى، بالىسىنىڭ يۈزىنى كۆرۈۋالسۇن.

— ياق، ئەمدى ئۆلگۈرمەيدۇ.

— نېمىگە ئۆلگۈرمەيدۇ؟ جەستى سېسىپ كېتەمدۇ؟ — دېدىڭ سەن ھەيرانلىق بىلەن.

— ھەئە، يا... ياق... ياق ... — سۇلايمان ئىشان گېپىنى ئوڭشىۋېلىپ، ساڭا ئالدىپ قويۇپ داۋام ئەتتى، — ئۇ جەننەتۇل-مەئۋاغا ئالدىراۋاتىدۇ، جەننەتۇل-رىزۋاننى سېغىنىۋاتىدۇ! قاراڭلار، ئۇنىڭ لەۋلىرىدىكى كۈلكىگە. ئۇ جەننەت ساداسىنى ئاڭلاۋاتىدۇ، جەننەت ساداسىدىن ھوزۇرلىنىۋاتىدۇ!

گەرچە سىلەر سۇلايمان ئىشانىنىڭ گېپىگە ئىشەنمىسەڭلارمۇ، يەنىلا ھېزىمغا قارىدىڭلار؛ گەرچە سىلەر ھېزىمنىڭ جەننەت ساداسىنى ئاڭلاۋاتقانلىقىغا ئىشەنسەڭلارمۇ، لېكىن جەننەت ساداسىدىن ھوزۇرلىنىۋاتقانلىقىغا ئىشەنمىدىڭلار. چۈنكى، ئۇنىڭ چېھرىدە چەكسىز ئازاب-ھەسرەت قېتىپ قالغانىدى؛ بىلىنەر-بىلىنمەس لىپىلداپ تۇرغان يىرىك لەۋلىرىدە چوڭقۇر ئۆچمەنلىك ۋە غەزەپ-نەپرەت قېتىپ قالغانىدى؛ چىڭ تۈگۈلگەن مۇشتلىرىدا قىساسكارانە ئىلتىجا قېتىپ قالغانىدى.

يەرلىك ئېلىنىپ بولدى. سۇلايمان ئىشان ئۇزاق دۇئا قىلدى. يۈزۈڭلارنى مەھكەم قورۇغان بارماقلىرىڭلارنىڭ ئارىسىدىن ئازابلىق كۆز يېشىڭلار بۇلدۇقلاپ چىقاتتى، خۇددى بۇلاق سۈيىدەك. سۇلايمان ئىشانىنىڭ «ئامىن!» دېگەن «تەسىرلىك» ئاۋازىنى ئېنىق ئاڭلاپ تۇرۇپمۇ، يەنىلا ھېچقايسىڭلار دۇئادىن قولۇڭلارنى چۈشۈرمىدىڭلار، مەڭگۈ چۈشۈرگۈڭلار يوق ئىدى. ئەگەر نۇرۇللا ئاقساقالنىڭ «ئۇنى كۆتۈرۈڭلار!» دېگەن ئازابلىق بۇيرۇقى ئاڭلانمىغان بولسا، قولۇڭلار دۇئادىن مەڭگۈ چۈشمەسلىكى مۇمكىن ئىدى.

لېكىن، سىلەر ھېزىمنى قۇچاقلاپ يېتىۋالدىڭلار. ئۇلار سىلەرنى ھەرقانچە قىلىپمۇ ھېزىمدىن ئاجرىتالمىدى. چۈنكى، سىلەر ھېزىم بىلەن بىر گەۋدىگە ئايلىنىپ كەتكەنىدىڭلار.

— بۇ دېگەن ئاللانىڭ ئىرادىسى، تەقدىرگە بوي ئېگىش ھەر-

بىر مۇسۇلماننىڭ پەرزى ۋە بۇرچىدۇر . شېھىتكە بۇنداق چاپلىشى-
ۋالساڭلار ، گۇناھكار ، ئاسىي بەندە بولۇپ قالىسىلەر ، جايىڭلار
دوزاخ بولىدۇ . تەقدىرگە بويسۇنمىغانلىق ئاللاغا قارشىلىق كۆر-
سەتكەنلىكتۇر . ئۇنىداق قىلىماي قويۇڭىلار ،— دېدى سۇلايمان
ئىشان .

سىلەر يەنىلا تۇرمىدىڭلار . چۈنكى ، سىلەر ئاللاغا ئەمەس ،
سۇلايمان ئىشانغا قارشىلىق كۆرسىتىۋاتاتتىڭلار . شۇڭا ، ئۇنىڭ
سۆزلىرى سىلەرگە قىلچىلىكمۇ تەسىر قىلمىغانىدى . ئاخىر نۇ-
رۇللا ئاقساقال ئېغىز ئاچتى :

— باللىرىم ، ئىشانىمنى بۇنداق خاپا قىلماڭلار ، دوزاخ
ئوتىدىن قورقۇڭلار . ئىشانىمنى خاپا قىلغان ئادەم بېھىش يۈزى
كۆرمەيدۇ . سىلەر «پىرىڭ رازى — خۇدا رازى» دېگەن
«ئايەت»نى ئاڭلىمىغانمۇ ؟ بۇ «ئايەت»نىڭ تەپسىرىنى سىلەر بىل-
مىسەڭلار ، مەن سىلەرگە تەپسىر قىلىپ بېرەي…

نۇرۇللا ئاقساقال ناھايىتى ئۇزۇن بىر «ئايەت»نى ئوقۇدى .
سىلەر ئۇنىڭ «ئايەت» ئىكەنلىكىگە ئىشەنسەڭلارمۇ (ئەمەلىيەتتە
ئۇنىڭ ئوقۇغىنىنىڭ ئايەت ئەمەس ، ئەرەبچە پەلىپەتىش سۆز ئىكەن-
لىكىنى بىلمەيتتىڭلار) ، لېكىن ھەرھالدا مەنىسىنىڭ ئۇنداق ئە-
مەسلىكىنى بىلىپ تۇراتتىڭلار . چۈنكى ، سىلەر ھازىرغىچە ھېچ-
كىمنىڭ ، ھېچقانداق بىر موللىنىڭ ئاغزىدىن «قۇرئان»دا «تى-
رىك ئادەمنى كۆمۈۋېتىش ، تىرىك تۇرۇپ شېھىتلىك مەقامىغا
يېتىش… » توغرۇلۇق ئايەت بارلىقىنى ئاڭلاپ باقمىغانىدىڭلار .

نۇرۇللا ئاقساقالىنىڭ سۆزلىرى قۇلاق تۈۋىڭلاردا
غۇڭۇلدايتتى :

— پىرىڭلار رازى بولسىلا ، ھەر قانچە ئېغىر گۇناھ ئۆتكۈز-
سەڭلارمۇ ، يەنىلا بېھىشكە كىرىسىلەر . ناۋادا پىرىڭلار رازى بول-
مىسا ، تىزىڭلارنى ، پېشانىلىرىڭلارنى يېغىر قىلىپ ، مىڭ يىل
ئىبادەت قىلساڭلارمۇ بەرىبىر دوزاخقا كىرىسىلەر ، ئۇقتۇڭ-
لارمۇ ؟ ! ئىشان پىرىمنى رازى قىلىپ ، بېھىشكە كىرىلى دېيىش-

سەڭ ، بېشىڭلارنى كۆتۈرۈپ ، شېھىتنى «يەرلىك»كە قويۇش .
ھېلى بىكار ئىشانىم سىلەرنى قارغىۋەتمىسۇن !

تاقىتىڭلار توشقانىدى ، ئىسيان كۆتۈردۈڭلار :

— مەيلى قارغىۋەتسە !

— ئۇ بىزنىڭ پىرىمىز ئەمەس !

— بىزنىڭ پىرىمىز — خۇدا !

سۇلايمان ئىشانىڭمۇ تاقىتى توشقانىدى . ئۇ سىلەرنى قامچى-
سى بىلەن ئۇرۇشقا باشلىدى . قامچا جان - جېنىڭلارغا ئۆتۈپ
كەتتى . قامچا تەگكەن يەردىن قان چۈۋۈلۈپ چىقتى . سىلەر ئۇ-
چۇن قومۇشلۇق يىغلاۋاتاتتى ؛ سىلەر ئۇچۇن زېمىن يىغلاۋاتاتتى ؛
سىلەر ئۇچۇن قومۇشلۇقتىكى ھاشارات ، قۇرت - قوڭغۇز ،
يىلان - چايانلار يىغلاۋاتاتتى !

سۇلايمان ئىشان بىلەن نۇرۇللا ئاقساقال ھېزىمنى پۇت -
قولىدىن كۆتۈرۈپ ، «يەرلىك» كە پوككىدە تاشلىدى . سەن قانغا
بويالغان كۆڭلىكىڭنى سېلىپ ، ھېزىمنىڭ يۈزىگە يېپىپ قويۇپ ،
ئۇنىڭغا رازىلىق بەردىڭ :

— بىزدىن رازى بول ، ئاداش . بىزدەك بىچارە دوستلىرىڭدىن
رازى بول !

ئاخىرقى گەپلىرىڭنى يۈرىكىڭدە شىۋىرلىدىڭ : «سەن ئۈچۈن
چوقۇم قىساس ئالىمەن !… »

ھېزىم تېخى تىرىك ئىدى . گەرچە ئۇنىڭ كۆزىنى ئاچقۇدەك
ماغدۇرى بولمىسىمۇ ، لېكىن سەبىي يۈرىكى ھاياتقا بولغان تەشنا-
لىقنىڭ تۈرتكىسىدە سوقۇپ تۇراتتى . ئەمما ، ئۇ تىرىك پېتى
كۆمۈۋېتىلدى !

— ھېزىم شېھىتلىك مەرتىۋىسىگە يېتىپ ، جەننەتتىن ئورۇن
ئالدى ؛ خىلمۇ خىل گۈللەر ئېچىلىپ تۇرغان ، سۈپسۈزۈك سۇلار
ئېقىپ تۇرغان ، ھۆر - پەرىلەر خىزمەتتە بولىدىغان جەننەتۇل -
مەئۋادىن مەڭگۈلۈك ئورۇن ئالدى . بۇ دۇنيانىڭ مەئىشەتلىرىدىن
قول ئۈزۈپ ، ھۆر - پەرىلەر بىلەن دىدارلاشتى ، ئۇنىڭ ھاياتى

جەننەت ساداسى ئىچىدە مەڭگۈ داۋاملىشىدۇ !— دېدى سۇلايمان ئىشان يىلاندەك تولغىنىپ تۇرغان قامچىسىنى بېلىگە قىستۇرۇپ،— قېنى، باللىرىم، ماڭا ئەگىشىپ ئوقۇڭلار، ھېزىم ئۈچۈن دۇئا قىلىلى !

دۇئا قىلماي بولمايتتى. شۇڭا، ھەممىڭلار ئۇنىڭغا ئەگىشىپ، قايسىبىر ئۇزۇن «سۈرە»نى ئوقۇدۇڭلار...

— ئامىن !

سىلەر : «ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىم، ھېزىمنىڭ ياتقان يېرىنى جەننەتتە قىلغايسەن !...» دەپ ئىلتىجا بىلەن دۇئايىڭلارنى تۈگىتىپ، يۈزۈڭلارنى سىلاپ قولۇڭلارنى چۈشۈرۈشۈڭلارغىلا سۇلايمان ئىشان يېنىدىن ئايرىمايدىغان كىچىككىنە «قۇرئان كەرىم»نى قوينىدىن چىقىرىپ :

— قېنى، باللىرىم، «قۇرئان كەرىم»گە قولۇڭلارنى قويۇپ تاۋاپ قىلىڭلار،— دېدى.

سىلەر «قۇرئان كەرىم»نىڭ ھۆرمىتى ۋە ھېزىم ئۈچۈن، «قۇرئان كەرىم»نى چەكسىز ئېتىقاد - ھۆرمەت بىلەن تۇتۇپ تاۋاپ قىلىۋىدىڭلار، سۇلايمان ئىشان سىلەرنى تېخىمۇ ھەيران قالدۇرۇۋەتتى ۋە يىرگەندۈرۈۋەتتى. چۈنكى، سىلەر يەنە ئالدانغانىدىڭلار :

— ئەمىسە، ھازىر ھەممىڭىز «قۇرئان كەرىم»نى تۇتۇپ : «بۇ ئىشلارنى بىركىمگە دەپ سالسام، ئۈشبۇ كالامشېرىپ باغرىمنى ئۇرسۇن، دوزىخى بولۇپ كېتەي» دەپ قەسەم قىلىشتىڭىز. دوزاخ ئوتىدىن قورقۇشمىسڭىز، دەرسىز بىركىمگە جۇمۇشاڭ ؟ !

بۇنى ئاڭلاپ، سىلەر بىر - بىرىڭلارغا قاراپ قېلىشتىڭلار. ئاندىن كۆز ئالدىڭلاردىكى بۇ ئىككى ئادەمسىياق ئازازۇلغا چوڭقۇر ئۆچمەنلىك ۋە نەپرەت بىلەن تىكىلدىڭلار. چۈنكى، سىلەر سۇلايمان ئىشاننىڭ دېگىنىدەك قەسەم قىلغانلىقىڭلارغا ئىشەنگەنىدىڭلار، بۇنداق شارائىتتا سۇلايمان ئىشاننىڭ سىلەرنى شۇنداق قەسەم قىلدۇرىدىغانلىقى ئېنىق ئىدى. بۇنىڭدىن ھەرگىز گۇمانلىنىشقا

بولمايتتى. شۇڭا، سەن سۇلايمان ئىشاننىڭ شۇملۇق يېغىپ تۇرىدىغان كۆزلىرىدىن كۆز ئۈزمەي تۇرۇپ، قەلبىڭدە پىچىرلاپ ئۆز - ئۆزۈڭگە قەسەم بەردىڭ : «مەڭگۈ بىركىمگە دېمەيمەن، ئەمما ھېزىم ئۈچۈن سەندىن چوقۇم قىساس ئالىمەن !...»

سەن قەسىمىڭدە تۇرۇپ، بۇ ئىشلارنى ھازىرغىچە ھېچكىمگە دېمىگەن، ھەتتا داداڭغىمۇ تىنمىغانىدىڭ. چۈنكى، سەن جەننەت ساداسىدىن مەھرۇم قېلىشتىن قورققانىدىڭ. ئەمما، سەن ھېزىمنىڭ قىساسىنى ئېلىش تۈگۈل، ئۇنى ئۇنتۇپلا كەتكەنىدىڭ.

سەن مۇشۇ مىنۇتقىچە تېخى قىساسىنى ئۇنتۇغان، غۇرۇرسىز ئادەم ئىدىڭ. ئەگەر سەن ھېزىمنىڭ، ئۆزۈڭنىڭ قىساسىنى ئۇنتۇپ قالمىغان بولساڭ، يېرىم يولدا غايە - ئېتىقادىڭدىن يېنىۋېلىپ، غۇرۇرسىز ئادەمگە ئايلىنىپ قالمىغان بولاتتىڭ.

«باشقىلار ئون يىللىق ئەمەس، يۈز يىللىق، ھەتتا نەچچە مىڭ يىللىق قىساسىنى ئۇنتۇپ قالمايدۇيۇ، مەن ئەجەب ئون يىللىق قىساسىمنى ئۇنتۇپ قاپتىمەنيا ؟ ! دوستۇم ھېزىم، مېنى كەچۈرگىن، قىساسىنى ئۇنتۇغان مەندەك غۇرۇرسىز دوستۇڭنى كەچۈرگىن !... قىساسىڭنى چوقۇم ئالىمەن !»

سەن گويا مۇشۇ يىلان - چايان ئۇۋىسىدىن ساق - سالامەت چىقىپ كېتەلەيدىغاندەك، يەنە ئۆز - ئۆزۈڭگە، ھېزىمغا ناھايىتى ئىشەنچلىك ۋەدە - قەسەم بەردىڭ. لېكىن، ئۆزۈڭنىڭ جۈمە كۈنىدىكى تەقدىرىڭنى ئويلاپ لاسىدە بولۇپ قالدىڭ - دە، تىلىڭنى ئىلتىجاغا جارى قىلدىڭ :

«ئەي شەپقەتلىك ‹پەرىشتە›، ئاكاڭنىڭ قىساسىنى ئېلىشىم، ئۆزۈمنىڭ ‹قورغۇي› ئەمەسلىكىمنى، تاغامنىڭ ‹ساتقۇن› ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلىۋېلىشىم ئۈچۈن، بىر ئامال قىلىپ بىزنى قۇتقۇزۇۋال !... ھەممىگە قادىر ئىگەم، ‹پەرىشتە›نىڭ ئىشلىرىغا نۇسرەت ئاتا قىل !... ماڭا دادامنىڭ، جىمى قەھرىمانلارنىڭ قىساسىنى ئېلىشنى نېسىپ ئەت !...»

ئىلتىجالىرىڭ قايغۇ - ھەسرەتلىك، تەشۋىش - ئىزتىراپلىق،

ئۈمىد ـ ئىستەكلىك يۈرىكىڭدىن ئۇرغۇپ چىقىپ، يەنە يۈرىكىڭگە سىڭىپ كېتەتتى.

30

ۋاقىت خۇددى توڭدا قالغان پىتتەك ناھايىتى ئاستا ئۆمىلەپ، سىلەرنى ئاجايىپ بىزار قىلىۋەتكەچكە، تۈننى ناھايىتى مۇشەققەتتە تاڭ ئاتقۇزۇپ، كۈننى يەنە ناھايىتى مۇشەققەتتە كەچ قىلدىڭلار. يىرىڭداشقا باشلىغان جاراھىتىڭلارنىڭ پىژىلداپ ئېچىشىشى، ھايات تەشنالىقىنىڭ يۇقىرى پەللىگە چىقىپ، قەلبىڭلارنى تەكلىماكان قۇملۇقىدەك چاڭقىتىشى، قىساس ئېلىش ۋە ئۆزۈڭنىڭ «قۇرغۇي» ئەمەسلىكىڭنى، تاغاڭنىڭ «ساتقۇن» ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلاش ئىستىكى، «قۇرغۇي»نىڭ پەي ـ قاناتلىرىنى ئۆز قولۇڭ بىلەن يۇڭداشقا بولغان تەقەززالىق يۈرىكىڭنى غاجايتتى، خۇددى سۆڭەككە دۇم چۈشكەن ئىتتەك. شۇڭا، تەڭرىدىن پولكنىڭ ئومۇمىي ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، سىلەرنى قۇتقۇزۇۋېلىشىنى تىلەيتتىڭ؛ تەڭرىدىن «پەرىشتە»گە نۇسرەت ئاتا قىلىشىنى تىلەيتتىڭ.

«كۆك بۆرە» پولكىمىزغا خەۋەر بېرەلىگەنمىدۇ؟ خەۋەر بەرگەن بىلەن، پولكىمىز ھۇجۇمغا ئۆتەرمۇ؟ خەۋەر بېرەلىگەنلا بولسا، بىزنىڭ يا ئەتە، يا ئۆگۈن ھامىنى ئۆلتۈرۈلىدىغىنىمىزنى ئۇقۇپ، چوقۇم ھۇجۇمغا ئۆتىدۇ. ئەگەر دۈشمەن بىزنى يەنە سەپنىڭ ئالدىغا چىقىرىپ، قالقان قىلىۋالسىچۇ؟ «پەرىشتە» بىزنى قۇتقۇزالارمۇ؟

سىلەر پولكىڭلارنىڭ ھۇجۇمغا ئۆتۈشىنى كۈتەتتىڭلار...

«پەرىشتە»نى كۈتەتتىڭلار...

ئەلياتقۇغىچە كۈتتۈڭلار...

تاڭ كېچىگىچە كۈتتۈڭلار...

ئۈيقۇ ئەڭ شېرىن باسقۇچقا كۆتۈرۈلىدىغان پەيت — باش توخۇ چىللىغۇچە كۈتتۈڭلار...

ھېچقانداق تىۋىش بولمىدى.

پولكىمىز نېمىشقا ھۇجۇمغا ئۆتمەيدىغاندۇ؟

تىت ـ تىت بولاتتىڭ. چۈنكى، سەن پولكىڭلارنىڭ تاڭ سەھەردىلا ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن، ھازىر يولدا كېلىۋاتقانلىقىنى ئۇقمايتتىڭ.

«پەرىشتە» نېمىشقا ھەرىكەتنى باشلىمايدىغاندۇ؟ «پەرىشتە»مۇ يالغان گەپ قىلامدۇ؟

ئەمما، بۇ سېنىڭ پولكتىن، «پەرىشتە»دىن ئاغرىنىۋاتقانلىقىڭدىن دېرەك بەرمەيتتى ھەم ئاغرىنىش ھوقۇقۇڭمۇ يوق ئىدى.

سىلەرنى ساقلاۋاتقان چېرىكلەرنىڭ يۆتىلىشلىرى، قاراۋۇللارنىڭ ئالماشقاندا ئۆزئارا قىلىشقان گەپلىرى، ئاياغ تىۋىشلىرىمۇ بېسىققانىدى. ھاياتلىقنىڭ غەپلەتلىك شېرىن باسقۇچى ئاخىرلىشاي دەۋاتاتتى.

سەنمۇ ئاستا ـ ئاستا مۈگدەشكە باشلىدىڭ. غەمسىزغىنە بىر ئۈيقۇ كەلكۈنىگە غەرق بولدۇڭ.

بىر چاغدا پولكوۋنىكنىڭ نوقۇشى بىلەن چۆچۈپ كۆزۈڭنى ئېچىپ، بېشىڭنى كۆتۈردۈڭ ـ دە، مەڭدىگەندەك سورىدىڭ:

— نېمە بولدى؟

— «پەرىشتە» كەلدى، تەييار بول.

سەن شۇ چاغدىلا «پەرىشتە»نى ئېسىڭگە ئېلىپ، ئورنۇڭدىن يەڭدەپ ـ يەڭدەپ تۇردۇڭ، گويا كى ناشتىسىز قالغان كېپىكتەك. سىلەر ئىشىكنىڭ قېشىغا كېلىپ، جەڭگىۋار ھالەتتە تۇردۇڭلار. چېرىكنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

— پارول؟!

پولكوۋنىك شىۋىرلىدى:

— ھىم، چاتاق بولدى، چېرىك پارولنى يەنە سورىدى.

پولكوۋنىكنىڭ بۇ پىچىرلاشلىرىدىن سەن چېرىكنىڭ بىرىنچى قېتىم سورىغان پارولىنى ئاڭلىماي قالغانلىقىڭنى بىلدىڭ. شۇڭا، سەنمۇ تەشۋىشكە چۆمدۈڭ. ئەگەر ئۈچىنچى قېتىممۇ پارولغا جاۋاب

بېرەلمىسە ، ئوق چىقىرىلاتتى ، ئوق چىقىرىلىدىغانلا بولسا…

كېلىشۋاتقىنى راستىنلا «پەرىشتە»مىدۇ ؟ قانداق بولار ؟ جاۋاب بېرەلەرمۇ ؟

بىلمەيتتىڭ .

راستىنى ئېيتقاندا ، سەن «پەرىشتە»نىڭ پارولغا جاۋاب بېرەلىشىگە ئىشەنمەيتتىڭ . چۈنكى ، پارولنىڭ جاۋابىنى قاراۋۇللارلا بىلەتتى . ئۇنىڭ ئۈستىگە پارولنىڭ جاۋابى ھەر كۈنى ئالماشتۇرۇپ تۇرۇلاتتى . شۇڭا ، ھېچكىم گازارمىدىن خالىغانچە ئايرىلالمايتتى ۋە گازارمىغا خالىغانچە كىرەلمەيتتى . سىرتقا ۋەزىپە ئۆتەشكە كەتكەنلەرگە پارولنىڭ جاۋابى ۋەزىپە ئۆتەشكە مېڭىشتىن بۇرۇن ئەسكەرتىپ قويۇلاتتى . ئەگەر «كۆك بۆرە»نىڭ كىملىكىنى ، ئۇنىڭ ھازىرقى سالاھىيىتىنىڭ نېمىلىكىنى ئۇققان بولساڭ ، بۇنداق تەشۋىشكە چۈشمىگەن بولاتتىڭ .

«پەرىشتە»نىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى :

— پارول ئاناڭنىڭ بېشى ، سەت تاز !

— ۋاي ، لالىگۇلمىدىڭىز ؟

— ھە ، مەن ، خان ئاچاڭنى تونۇمىدىڭما ، ھوي سەت پاخشەك ؟ !

بۇ سۆزلەر بىر خىل نازلىنىش ، ئەركىلەش تەلەپپۇزىدا ئېيتىلىۋاتاتتى .

— تونۇدۇم ، تونۇماي ئۇ !— دېدى چېرىك ،— ھە ، كېلىپ قاپسىز ، بىر گەپ بارمىدىيا ؟

— بار بولماي ، بىر گەپ ئەمەس ، جىقلا گەپ بار ، غوجام . ئاڭلىغۇڭ بارمۇيا ؟

— بار… بار… بولماي ئەمىسە ، نېمە گەپ ؟

— مۇڭداشقۇم كېلىپ… ئۇيقۇم كەلمەي… سېنى سېغىنىپ خۇدى !

«پەرىشتە»نىڭ بۇ گەپلىرىدىن «نازۇ كەرەشمە» ، «پىراق» ، «سېغىنىش» ئۇقچۇيتتى .

«پەرىشتە» راستىنلا ئۇنى سېغىنىپ چىققانمىدۇ ؟ ئۇ بىزنى قانداق قۇتقۇزماقچى بولغىيدى ؟

— سېغىنىپ ؟ ۋاي ، قاچاننىڭىزى سېغىنىدىغان بولۇپ قالدىڭىز مېنى ؟

— بىلمەي يۈرەمسەن ؟ خېلى كۈنلەر بولدى ، سېنى كۆرگەن كۈنۈمدىن باشلاپ ئارقاڭدىن كېيىك قوزىسىدەك تەلمۈرۈپ يۈرگىنىمنى سەزمىدىڭما ؟

— سەز… سەزمەپتىمەن ، مەن تېخى…

— شۇ ، سەزمەيسەن زادى ، مۆڭ بولغاندىكىن . خۇدايىم سەندەك مۆڭ ، سۈيى يوق مازغىمۇ شۇنچىلىك چىرايىنى بېرىپ نېمە قىلىتتىكى ؟ !

— مەن راستىنلا چىرايلىقما ؟ نەرىم چىرايلىق ؟

ئىچىڭ پۇشۇپ قالدى . بىراق ، چىدىماي بولمايتتى .

— چىرايلىق بولماي ! بولۇپمۇ كۆزۈڭ ، ئوت خۇدى ! چىرايلىق بولمىساڭ ، ساڭا كۆيۈپ قالامتىم بىكارغا ! ؟

— راست ماڭا… ماڭا كۆيۈپ قالدىڭىزما ؟

— …

«پەرىشتە» جاۋاب بەرمىدى . ئارىنى سۈكۈت قاپلىدى .

— بۈگۈنكى پارول نېمىدى ؟— دەپ سورىدى «پەرىشتە» .

— «ئەجدىھا» .

— ۋىيەي پارولۇڭنىڭ كاتتىلىقىدىن ئۆرگىلەي ! بۇنىڭدىن كېيىن مۇشۇنداق كاتتا پاروللىرىڭنى دەپ بەر ماڭا . بولمىسا چىققىلى بولمايدىكەن قېشىڭغا… مەن كىرىپ كېتەيمىكى ئەمدى .

— ئولتۇرۇڭ بىردەم ، نېمىگە ئالدىرايسىز ؟

— توڭلاپ كەتتىم ، غوجام .

— مەن… مەن ئىسسىتىپ قويىمەن .

— ماڭە ، قېلىن تاز !… سەن ئىسسىتالمايسەن مېنى .

— ئىسسىتالماي ئۇ ، بىردەمدە چوغ قىلىۋېتىمەن سىزنى !

— ھىم تېخى !

— ئىسسىتىپ قويايما ئەمىسە ؟

— ۋاي تېخى ، شۇنداق دەپ قويسام ئەمدى… تېپىرلىغان ، نازلانغان ، ھاسىرىغان ئاۋازلار ئاڭلاندى .

ئۇنى قۇچاقلىۋالدى بولغاي ، كاساپەت ! توغرا قىياس قىلدىڭ . سەن «پەرىشتە»نىڭ سىلەرنى قۇتقۇزغىلى چىققانلىقىنى ياكى چېرىك بىلەن مۇھەببەتلەشكىلى چىققانلىقىنى ئۇقالمايلا قالدىڭ .

— قويۇپ بەر ، ھېلى… ھېلى بىكار ۋارقىرايمەن جۇما ! «پەرىشتە»نىڭ ئاۋازى بوغۇلۇپ قالدى . پىچىرلىدىڭ : «سۆيۈشە ، كاساپەتلەر !…» پولكوۋنىك ناسىرئاخۇن بۇنى ئاڭلاپ ، جەينىكى بىلەن سېنى نوقۇپ سورىدى :

— سەنمۇ چىقىپ سۆيۈشۈپ بىرەمسەنيا ؟

سەن ئىنكاس قايتۇرۇشنىڭ ئورنىغا مىيىقىڭدا كۈلۈپ قويۇپ ، كۆڭلۈڭدە پىچىرلىدىڭ :

« ‹پەرىشتە › راستتىنلا قاراۋۇلغا ئاشىق بولۇپ قالغان بولغىيمىدى ؟… نېمە كارىم !… ئۇ بىزنى قانداق قۇتقۇزماقچى بولغىيدى ؟ مۇشۇنداقما ؟ مۇشۇنداق قىلىپ ، قاراۋۇلنى ئېرىتىپ ، بىزنى قاچۇرۇۋېتىشنى ئۆتۈنمەكچىمىدۇ ياكى ئۇنى مەستخۇشلاپ… ‹پەرىشتە › بىزنى ئۇنتۇپ قالمىغاندۇ ؟ ئۇنتۇپ قالمىغان تەقدىردىمۇ خەتەردىن قورقۇپ ، قۇتقۇزۇۋېلىشتىن يالتىيىۋالدىمۇيا ؟ »

يەنە شۇ ئاشىقانە نازلىنىش ، ئەركىلەش ، سۆيۈشۈش . ئۇلارنىڭ «ئاشىقانە» ھېسسىيات بىلەن سۆيۈشۈۋاتقاندىكى «بەختىيار» سېيماسىنى كۆز ئالدىڭغا كەلتۈردۈڭ .

سەنمۇ بىر چاغلاردا مەرھۇم خوتۇنۇڭ بىلەن مۇشۇنداق ئاشىقانە ھېسسىياتتا سۆيۈشكەنىدىڭ . كېيىن ئۇنىڭ سىڭلىسى بىلەن سۆيۈشمەكچى بولدۇڭ ، «سۆيۈشەي» دەپ بولغۇچە… «لەنىتى ئۇرۇش !»

ئەمما ، بۇ سېنىڭ زۇمرەتنىڭ سۆزىنى بەرگەنلىكىڭگە پۇشايمان قىلغانلىقىڭدىن دېرەك بەرمەيتتى . شۇڭا ، ئۇنى قاراۋۇل «پەرىشتە»نى سۆيگەندەك سۆيەلمىگەنلىكىڭدىن قىلچە ئۆكۈنمىدىڭ . ئەكسىچە ، ئۇنى سۆيۈشتىن ئىستېپا بېرىپ ، ئۆز - ئۆزۈڭدىن قىساس ئالالىغىنىڭ ئۈچۈن ، ئۆز - ئۆزۈڭدىن پەخىرلەندىڭ ؛ ئۇنى سۆيۈش ھوقۇقىدىن ۋاز كېچەلىگەن قەيسەرلىكىڭ ئۈچۈن ، ئۆز - ئۆزۈڭدىن سۆيۈندۈڭ ؛ چوڭقۇر رازىمەنلىك بىلەن ئەڭ گۈزەل ، ئەڭ نازۇك ھېس - تۇيغۇلىرىڭنى خارۇ خەس ئەيلەپ ، ئەڭ قەدىرلىك ، سادىق ، ۋاپادار ، جانجىگەر ، بەختسىز دوستۇڭ — مەتسالىنى ، بەختسىز سىڭلىڭ زۇمرەتنى بەختلىك بولۇش پۇرسىتىگە ئېرىشتۇرەلىگىنىڭ ئۈچۈن ئۆز - ئۆزۈڭدىن غۇرۇرلاندىڭ !

مەتسالى بىلەن زۇمرەت مۇراد - مەقسىتىگە يېتەلەرمىكىن ؟ بەختلىك بولالارمىكىن ؟

بىلمەيتتىڭ .

چۈنكى ، ئۇرۇش…

ئەمما ، ئۇرۇش ئاخىرلىشىپ ، ئىككىسىنىڭ مۇراد - مەقسىتىگە يېتىشىنى ، بەختلىك بولۇشىنى تىلەيتتىڭ . ھازىرمۇ قەلبىڭنى ئاختۇرىدىغان بولسا ، شۇنداق تىلەكتىن مىڭ قۇچاق تېپىلاتتى .

قەلبىڭ شۇنداق خەيرلىك تىلەكلەر بىلەن تولغان پەيتتە بىرىنىڭ بوشقىنە ئىنجىقلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى . ئاندىن ئازابلىق ئىڭراش ئاڭلاندى . بۇنىڭدىن سەن قاراۋۇلنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى قىياس قىلدىڭ . ئالغان ئەركىن نەپىسىڭ ئۇزۇلمەي تۇرۇپلا ئىشىك ئېچىلىپ ، قەلبىڭگە «پەرىشتە» كىرىپ كەلدى . يۈرىكىڭدە ئۈمىد جۇش ئۇرۇپ ، كۆز ئالدىڭدا نۇرانە بىر دۇنيا زاھىر بولدى .

— قېنى ، تېز چىقىڭلار !

قاماقخانىدىن چىقتىڭلار . كۆز ئالدىڭلاردا ئاددىيغىنە كېيىنگەن «پەرىشتە» تۇراتتى . ئۇ شۇ تۇرقىدا راستتىنلا پەرىشتىگە

ئوخشاپ قالغانىدى . دېمىسىمۇ ئۇ پەرىشتە ئىدى !

چەكسىز قاراڭغۇلۇق ئىلكىدە بىرى خارقىراپ ياتاتتى .

— رەھمەت سىزگە ، «پەرىشتە» !

سىلەر ئۇنىڭغا چىن يۈرىكىڭلاردىن رەھمەت ئېيتىپ ، ئەتراپقا چاققانغىنە نەزەر سېلىپ چىقتىڭلار . «پەرىشتە»دىن باشقا ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى .

«بىز سىلەرنى قۇتقۇزۇۋالىمىز» دەيتتىغۇ ؟ «بىز» دېگىنى كىملەر بولغىيتتى ؟ «كۆك بۆرە» ؟ ئۇ قېنى ؟

بىلمەيتتىڭ ؛ بۈگۈن — دەل مۇشۇ پەيتتە ئۇ قاراۋۇللۇقتا تۇرۇۋاتقاچقا ،بۇ ۋەزىپىنى «پەرىشتە»نىڭ يالغۇز ئورۇندىشىغا توغرا كېلىپ قالغانلىقىنى بىلمەيتتىڭ .

كەڭرى باغ قاراڭغۇلۇق ، جىمجىتلىق ئىلكىدە مىجىلىپ ياتاتتى . «پەرىشتە» سىلەرنى باشلاپ ماڭدى . سەن قاراۋۇلنىڭ مىلتىقىنى ئېلىپ ، ئالدى - ئارقاڭغا قاراپ ئۇلارنى قوغداپ كېتىۋاتاتتىڭ . ئۇ سىلەرنى بىر ھويلىغا باشلاپ كىرىپ :

— ئۆگزىگە چىقىڭلار ،—دېدى شىۋىرلاپ .

سەن بۇ شەپقەت پەرىشتىسىگە سىنچىلاپ قارىدىڭ . لېكىن ، ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۇنىڭ چىرايىنى ئېنىق كۆرەلمىدىڭ . ساڭا ئىككى قېتىم ھاياتلىق بەخش ئەتكەن بۇ سۆيۈملۈك «پەرىشتە»نى شۇنداق كۆرگۈڭ بار ئىدى .

سىلەر تۇتاش كەتكەن ئۆگزىلارغا چىقىپ ، ناھايىتى پەم بىلەن ئۆمىلەپ يەنە بىر باشقا باردىڭلار . تام ئېگىز ئىدى . سەن پولكوۋنىكنى قولىدىن تۇتۇپ پەسكە سىيرىلدۇردۇڭ . ئاندىن «پەرىشتە» سېنىڭ قولۇڭنى ماۋۇتەك يۇمشاق قوللىرى بىلەن تۇتۇپ سىيرىلدۇردى . ئۇنىڭ قوللىرى شۇنداق يۇمشاق ۋە ئىللىق ئىدى ، خۇددى پەرىشتىنىڭ قوللىرىدەك .

— مۇشۇ تامنى ياقىلاپ مېڭىۋېرىڭلار ، «كۆك بۆرە» سىلەرنى ساقلاپ تۇرىدۇ ،— دېدى «پەرىشتە» گويا پەرىشتىدەك پىچىرلاپ .

— رەھمەت سىزگە !

— سىزنى مەڭگۈ ئۇنتۇمايمىز !

— بىزمۇ سىلەرنى مەڭگۈ ئۇنتۇمايمىز ! ئازادلىق ئۈچۈن كۈرەشكۈچىلەرنى ئەل ئەبەدىلئەبەد ئۇنتۇمايدۇ !

ياز شامىلى ئۇنىڭ تىنىقلىرىنى ، خۇش ھىدلىرىنى دىمىغىڭغا ئۇرۇۋېدى ، تومۇر - تومۇرلىرىڭدا بىر خىل ھۆرمەتانە قايناق ئېقىم كۆۋرەپ ، پۈتكۈل ۋۇجۇدۇڭ كۈچ - قۇۋۋەت ، ئۈمىدۋارانە ھېسسىيات بىلەن لىق تولدى .

— مېڭىڭ ، بۇ يەلان - چايان ئۇۋىسىدىن بىللە كېتەيلى ،— دېدىڭ سەن ئىلتىجالىق تەلەپپۇزدا .

— مېنىڭ شۇنداق كەتكۈم بار . بىراق مەن كەتسەم ، ئانام بالاغا قالىدۇ ،— دېدى ئۇ چوڭقۇر ئەپسۇسلۇق ئىلكىدە ،— مانى ئېلىپ قويۇڭ ، ئەتىگەن ئوغرىلىۋاپتىم .

«پەرىشتە»نىڭ قولىدىن بىر دانە گراناتنى ئېلىپ ، پولكوۋنىكقا بەردىڭ . سىلەر «پەرىشتە» بىلەن چوڭقۇر ھۆرمەت ، تەشەككۈر ئىلكىدە خوشلىشىپ ، تام ياقىلاپ مېڭىپ ، قاراۋۇلنىڭ قېشىغا كەلدىڭلار . ئۇ سېنى باغرىغا مەھكەم بېسىپ ، شۇ ئارقىلىق ئۆزىنىڭ چەكسىز سېغىنىش ھېسسىياتىنى ئىپادىلىدى . شۇ چاغدىلا سەن ئۇنىڭ بالىلىق دەۋرىڭدىكى دوستۇڭ ئابدۇللا ئىكەنلىكىنى ئۇقتۇڭ . كۆزۈڭگە مۆللىدە ياش كەلدى . شادلىق يېشىڭلار قوشۇلۇپ كەتتى... .

ئۇ سىلەرنى ئاخىرقى قاراۋۇلدىن بىخەتەر ئۆتكۈزۈپ قويۇپ ، ئۆزىنىڭ تېخى ئۆتەشكە تېگىشلىك نۇرغۇن ۋەزىپىلىرىنىڭ بارلىقىنى ئېيتىپ ، سىلەر بىلەن بىللە قايتالمىغانلىقىدىن ئۆكۈنگەن ھالدا خوشلىشىپ ، قاراڭغۇلۇق قوينىغا سىڭىپ كەتتى .

ئەمما ، سىلەر ئانچە ئۇزاق ماڭمايلا ، بىر توقايلىقتىن توساتتىنلا بەش - ئالتە ئادەم گۇدۇڭلاشقىنىچە چىقىپ قالدى . مۇكۇنگۇدەك دالدا بولمىغاچقا ، تۇرۇپلا قالدىڭلار .

ئۇلارمۇ سىلەرنى كۆرۈپ : «پارول ؟ !» دەپ ۋارقىرىدى . بۇ-

نىڭدىن سىلەر ئۇلارنىڭ چارلاشقا چىققان چېرىكلەر ئىكەنلىكىنى
ئۇقۇپ، جەڭگىۋار هالەتكە ئۆتتۇڭلار. چېرىكلەرنىڭ مىلتىقلىرى-
نىڭ زاتۋورلىرى «شاراق - شۇرۇق» قىلىنۋاتقاندا، پولكوۋنىك:
«مېنىڭ ئاۋازىمنى تونۇپ قالىدۇ، سەن جاۋاب بەر» دەپ پىچىرلى-
دى. سەن «پەرىشتە» ئۆلتۈرۈۋەتكەن چېرىكنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلى-
ۋالغىنىڭغا ئاساسەن تېزلا جاۋاب بەردىڭ:

— ئەجدىها!

چېرىكلەر مىلتىقلىرىنى يىغىشتۇرۇپ، يەنە سورىدى:

— كىم سەن؟

دەماللىققا نېمىدەپ جاۋاب بېرىشىڭنى بىلەلمىدىڭ. «ئى -
مى» دەپ بولغۇچە سوئال يەنە سورىلىۋىدى، سىلەرنى ساقلاۋاتقان
قاراۋۇللار ئالماشقاندا، بىرىنى «ياسىن» دەپ چاقىرغانلىقى دوك-
كىدە ئېسىڭگە چۈشتى - دە:

— ياسىن، — دەپ جاۋاب بەردىڭ.

يەنە سورىدى:

— قورۇقما، چورۇقما؟

يەنە «ئى - مى» دەپ قالدىڭ.

«ياسىن قورۇق، ياسىن چورۇق دەپ ئىككىسى بار
ئوخشىمامدۇ؟»

بىلمەيتتىڭ. چۈنكى، سەن ئۇلارنىڭ سوئالىدىن هەر ئىككى-
لى ياسىننىڭ هازىر ئۇلارنىڭ قېشىدا يوقلۇقىنى ئاڭقىرالماي
قالغانىدىڭ. شۇڭا، پولكوۋنىك: «نېمە دېسەڭ بولىۋېرىدۇ» دەپ
پىچىرلىۋىدى، ئاندىن ئېسىڭنى يىغىپ جاۋاب بەردىڭ:

— قورۇق!

ئۇلار يەنە پارىڭىنى باشلاپ، سىلەر تەرەپكە خاتىرجەم كېلىش-
كە باشلىدى. ئەگەر ئۇلار قېشىڭلارغا كېلىپلا قالسا، سىلەرنى
بىر قاراپلا تونۇپ قالاتتى. شۇڭا، سەن چېرىكلەرنىڭ بىرىنى
قارىغا ئېلىپ، كۆرجۈكنى بېسىشىڭغىلا، پولكوۋنىكمۇ گراناتنى
تاشلاپ بولدى. سىلەر موككىدە يېتىۋالدىڭلار. گرانات «گۈمبى-

دە» قىلىپ پارتلاش بىلەن تەڭ كېچە جىمجىتلىقى تىترىپ يەن
بولۇپ كەتتى. سىلەر بېشىڭلارنى كۆتۈرگەندە، ئۇلار ئاللىبۇرۇن
جىمىقىپ بولغان، ئەمما گازارمىدىن ئوق ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ،
پاتىپاراق كۆتۈرۈلگەنىدى.

سىلەر بار كۈچۈڭلارنى يىغىپ قاچتىڭلار. ئابدۇللانىڭ كۆر-
سەتمىسى بويىچە پولكوۋنىك توختاپ سايرىدى:

— هۇق!... هۇق!...

هۇۋقۇش قاپلىغان بۇ سۆيۈملۈك ماكاندا هۇۋقۇشنى دوراپ
سايرىمىساڭلار بولمايتتى. دېمەكچىلىك، ئالدىڭلاردا ئىككى ئاتلىق
ئادەم پەيدا بولۇپ، ئاتتىن چۈشتى.

— تېز ئاتقا مىنىڭلار!

ئۇلارنىڭ بىرى سېنى لىككىدە كۆتۈرۈپ ئاتقا مىندۈرۈپ
قويدى، خۇددى ئۆزۈڭ مىنەلمەيدىغاندەك.

— خوش، خۇداغا ئامانەت!

— ئاللا سىلەرگە نۇسرەت ئاتا قىلغاي!

ئېتىڭلار بۇ دېهقان يىگىتلىرىنىڭ ئېزگۈ تىلەكلىرىنى مىن-
گەشتۈرۈپ چېپىپ كەتتى، خۇددى دۇلدۇلدەك. ئۇگە - ئۈگىلى-
رىڭدىن هاياتىي كۈچ، ئۈمىدۋارلىق ئۇرغۇيتتى. چۈنكى، خەلق
ئويغانغانىدى؛ خەلق هۆرلۈك - ئازادلىق، باراۋەرلىكنىڭ نېمىلى-
كىنى ئاخىر چۈشەنگەنىدى! مانا، مۇشۇنىڭ ئۆزى — ئۈمىد؛
مانا، مۇشۇنىڭ ئۆزى — غەلىبە!

ئاتلىق چېرىكلەر سىلەرنى قوغلاپ كېلىۋاتاتتى...

ئەمما، ئۇپۇق خۇددى بېلىقنىڭ قورسىقىدەك ئاقارغاندا، سى-
لەر دۈشمەننى قوغلاشقا باشلىدىڭلار. چۈنكى، پولكىڭلار ئومۇمىي
هۇجۇمغا ئۆتكەنىدى...

قۇياش تاغ زۇلپىسىدىن يۈزىنى ئاچقاندا، دۈشمەنلەر قېچىش-
قا، قېچىشقا ئۈلگۈرەلمىگەنلىرى تەسلىم بولۇشقا باشلىدى. سەن
توساتتىن سۇلايمان ئىشاننىڭ ئات بىلەن قېچىپ كېتىۋاتقانلىقىنى
كۆرۈپ قالدىڭ - دە، ئاپتوماتىڭدىن ئۇنىڭغا قارىتىپ ئوق ئۈز-

دۇڭ . سۇلايمان ئىشان ئات بىلەن بىللە يىقىلدى . يۈگۈرۈپلا كەلدىڭ . ئۇ توپىغا مىلىنىپ ياتاتتى ، خۇددى قازاندەك سەللىسىگە ئوخشاش . ۋارقىرىدىڭ :

— قوپە ئورنۇڭدىن !

ئۇ قولى بىلەن يەرنى تىرەجەپ ناھايىتى تەستە ئورنىدىن تۇرۇپ ساڭا قارىدى . ئاپئاق ساقاللىرى ، ئاپئاق شايى يەكتىكى توپىغا مىلەنگەن ، قورققىنىدىن لاغىلداپ تىترەپ ، كۆزلىرى چاچراپ چىقىپ كېتەيلا دەپ قالغانىدى . ئەگەر ئاپتوماتىڭنى ئۇنىڭ كۆكسىگە توغرىلايدىغانلا بولساڭ ، لەسسىدە ئولتۇرۇپ قېلىشى ، ھەتتا جېنى چىقىپلا كېتىشى مۇمكىن ئىدى . ئەمما ، سەن ئۇنىڭ مۇشۇ يوسۇندا ئۆلۈپ كېتىشىنى خالىمايتتىڭ . شۇڭا ، ئاپتوماتنى ئۇنىڭغا توغرىلىماي تۇرۇپ سورىدىڭ :

— سۇلايمان ئىشان ، مېنى تونۇدۇڭما ؟

سۇلايمان ئىشان نىمجان كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ ، ئۈستۈۋېشىڭغا سىنچىلاپ قاراپ :

— تو… تونۇدۇم… سىز… يىگىت ،— دېدى .

ئۇ تونۇيالمىغانىدى . شۇڭا ، ئۆزۈڭ تونۇشلۇق بەردىڭ :

— تونۇيالمىغان بولساڭ ، تونۇۋال ، مەن — بۇنىڭدىن ئون يىل بۇرۇن سەن تىرىك كۆمۈۋەتكەن ھېزىمنىڭ دوستى سەمەندەر ، ھېلىقى تاغلىق سەمەندەر ! ئەمدىغۇ تونۇغانسەن ؟ !

ئۇ ساڭا باشقىدىن قاراپ چىقتى ـ دە ، لاسسىدە ئولتۇرۇپ قالدى . چۈنكى ، ئۇ ئەمدى سېنى ھەقىقىي تونۇغانىدى . شۇڭا ، ساڭا يالۋۇرۇشقا باشلىدى :

— مەن گۇناھكار… مەن گۇناھكار… گۇناھىمنى ئەپۇ قىل ، بالام . بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچكىن !

سۇلايمان ئىشاننىڭ نۇرسىز كۆزلىرىدىن ياشلار تاراملاپ تۆكۈلەتتى .

— سېنىمۇ تىرىك كۆمۈپ باقايما ؟

— ئۇ… ئۇنداق قىلما ، مەن… مەن خىزىر سۈپەت

ئادەم…

— خىزىر سۈپەت ئادەم ؟ سەن خىزىر سۈپەت ئادەمما ؟ ھا !… ھا !… ھا !… خىزىرسۈپەت ئادەممىش ! خىزىر سۈپەت ئادەممۇ سەندەك بولامدۇ ؟ !— سەن ئاپتوماتىڭنى ئۇنىڭ كۆكسىگە توغرىلىدىڭ ،— تۇرە ئورنۇڭدىن !

سۇلايمان ئىشان تىرەجەپ تۇرۇۋاتقاندا ، بۇ يەرگە «پەرىشتە» كېلىپ قالدى . سەن ئۇنى بىر قاراپلا تونۇۋالدىڭ . ئون يىللىق جاپا ـ مۇشەققەتلىك ، موھتاجلىق تۇرمۇش ئۇنىڭغا گۈزەللىك ئاتا قىلغانىدى . قارىمۇتۇقراق ، يۇپيۇمىلاق يۈزى ، بۇلاق سۈيىدەك تىنىق كۆزلىرى شۇنداق جەلپكار ! تولا يۇيۇلۇپ ئۆڭۈپ ، تىتىلىپ كەتكەن بۆز ياغلىقى ، تولا يىرتىلىپ ، ياماق ئۈستىگە ياماق چۈشكەن چىت كۆڭلىكى ، تېشىلىپ پۇتىنىڭ باش بارمىقى «مانا ،مەن بۇ يەردە» دەپ قاراپ تۇرىدىغان ئەبجەق بەتىنكىسى ئۇنى راستىنلا پەرىشتىلىك مەرتىۋىسىگە يەتكۈزۈپ تۇراتتى .

سەن «پەرىشتە»دىن نەزىرىڭنى ئاغدۇرۇپ ، سۇلايمان ئىشانغا قارىدىڭ . ئۇ سەندىن پۈتكۈل ۋۇجۇدى بىلەن شەپقەت تىلەۋاتاتتى .

ئەمما ، ئۇنىڭغا شەپقەت قىلمىدىڭ ، شەپقەت قىلىش قولۇڭدىنمۇ كەلمەيتتى . شۇڭا ، بارمىقىڭنى كۇرجۇكقا ئېلىپ :

— دەيدىغان گېپىڭ بارما ؟— دەپ ۋارقىرىدىڭ ،— بولسا ئېتتىكرەك دېۋال !

— ئى ـ مى… ئەسلىي… ھېزىم… مەن خىزىر… سۇ… سۇ…مەن… ەن… خۇدايىمنىڭ مۆمىن … بەندىسى…

يۈرىكىڭدە قىساس ئوتى يالقۇنجايتتى ، قەلبىڭ ھاياجان بىلەن تولغانىدى :

— تىلىڭنى تارت ، مۇناپىق ! ئۇ سېنىڭ خۇدايىڭ ئەمەس ! ئۇ ئۆز قوۋمىغا مەڭگۈ ۋاپا قىلغۇچىلارنىڭ خۇداسى ؛ ۋىجدان ـ غۇرۇرنى ، غايە ـ ئېتىقادىنى مەڭگۈ ساقلاپ قالغۇچىلارنىڭ خۇداسى ؛ پۈتكۈل مەۋجۇداتنى ئىپتىخار ۋە مۇھەببەت بىلەن سۆيگۈچىلەرنىڭ خۇداسى ؛ پۈتكۈل ئىنسانىيەتنىڭ تىنچلىقى ، باراۋەرلىكى ،

ئازادلىقنى سەمىمىي ئېتىقاد ، سەمىمىي مۇھەببەت بىلەن سۆيگۈ-
چىلەرنىڭ ۋە ئۇلارنىڭ باراۋەرلىكى ، تىنچلىقى ، ئازادلىقى ئۈچۈن
تەمەسىز كۈرەشكۈچىلەرنىڭ خۇداسى !

كۆيباغلىقلار ، يىگىتلەر ، سەبىي قۇياش ، زەرەپشان قۇشلىرى
سىلەر تەرەپكە بىر - بىرلەپ كېلىشكە باشلىغانىدى . شۇڭا ، سەن
ئۇنىڭ شەرمەندە ھالىتىنى زەرەپشان ۋادىسىغا ، زەرەپشان ۋادىسى
ئارقىلىق پۈتكۈل جاھانغا كۆرسىتىپ قويماقچى بولدۇڭ - دە :

— قولۇڭنى كۆتۈر !— دەپ ۋارقىرىدىڭ .

ئۇ قولىنى كۆتۈرۈپ ، ساڭا يېلىندى :

— سەللەم... سەللەمنى... كىيىۋالاي...

— سېنىڭ سەللە كىيىش سالاھىيىتىڭ يوق ، ئۇنىڭ ئۈستىگە
ساڭا ئەمدى سەللە لازىم بولمايدۇ !— سەن كۈرجەكنى باس-
تىڭ ، — بۇ ھېزىم ئۈچۈن !... بۇ مېنىڭ يېگەن تاياقلىرىم
ئۈچۈن !... بۇ ئابدۇللانىڭ !... بۇ ئابلىكىمنىڭ !... بۇ لالىگۈل
بىلەن سېلىمىخاچامنىڭ تارتقان دەرد - ئەلەملىرى ئۈچۈن !... بۇ
پىرقىگە بولغان ساداقىتىڭ ، كۆرسەتكەن خىزمىتىڭنىڭ مۇكاپاتى
ئۈچۈن !... بۇ ئۇلۇشكۈن بېغىڭدا قۇربان بولغان سازەندىلەر ۋە
تاشئاخۇن ، ئەدھەملەر ئۈچۈن !

سەن ھەربىر «ئۈچۈن»دىن كېيىن كۈرجەكنى باساتتىڭ .
ئەگەر بىر دىسكا ئوقۇڭ تۈگەپ قالمىغان بولسا ، بۇ
«ئۈچۈن»لىرىڭ قاچانغىچە داۋاملىشاتتىكىن ؟
بىلمەيتتىڭ .

قۇياش تەنتەنە بىلەن كۈلەتتى ؛ كاككۇكلار ، سوپىسو-
پىياڭلار ، تورۇلغىلار ، تۇمۇچۇقلار — زەرەپشاننىڭ بارلىق
چوڭ - كىچىك قۇشلىرى تەنتەنە بىلەن سايرايتتى . كۆزۈڭگە
شۇڭغۇپلا قەلبىڭگە كىرىۋالغان «پەرىشتە» قەلبىڭدىكى گۈزەل
كۈيلەر — جەننەت ساداسىنى ئاڭلاپ ئولتۇراتتى . «پەرىشتە»نىڭ
ئوتلۇق كۆزلىرىگە نۇر تالالىرىدەك يېيىلىپ كەتكەن ۋۇجۇدۇڭ
ئۇنىڭ يۈرەك تىۋىشلىرىدىن مەستخۇشلانغانىدى...

31

«پەرىشتە» سېنىڭ چىن يۈرىكىڭدىن ئۇرغۇپ چىققان
رەھمەت - تەشەككۈرۈڭنى خۇددى شەپەقتەك قىزىرىپ تۇرۇپ
قوبۇل قىلىپ ، ئۇن يىللىق كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەشكە باشلى-
دى . سەن جىممىدە ئولتۇرۇپ ئاڭلىدىڭ . «پەرىشتە»نىڭ تەسىر-
لىك كەچۈرمىشلىرىدىن مۇجۇلغان يۈرىكىڭنىڭ ئاغرىقى ئۇنىڭ
مېھىر - مۇھەببەتلىك سۆزلىرى ، شىپالىق نىگاھلىرى بىلەن تەس-
كىن تاپتى :

— ئاكامنىڭ ، ئانام بىلەن ئىككىمىزنىڭ تارتقان كۈلپەتلىرى-
مىزنىڭ ئەنتىنى ئېلىپ بەردىڭىز ، رەھمەت سىزگە !

— رەھمەتنى ماڭا ئەمەس ، بىزنىڭ مۇشۇ ئۇلۇغ ئىنقىلابى-
مىزغا ، مېنىڭ ئۇلۇغ دادامغا ئېيتىڭ ،— دېدىڭ سەن سەمىمىيەت-
كە تولغان كەمتەرلىك بىلەن .

چۈنكى ، خەلقنىڭ مۇشۇ ھەققانىي ئىنقىلابى بولمىغان بولسا ،
سەن داداڭنىڭ ، ھېكىمئاخۇن تېۋىپنىڭ ، «كۆك بۆرە»نىڭ ،
ئىسكەندەرنىڭ... قىساسىنى ئالالمايتتىڭ ؛ بالىلىق دەۋرىڭدىكى
دوستۇڭ ھېزىمنىڭ ئۇنتۇلغان قىساسىنى ئالالمايتتىڭ ؛ داداڭ
بولمىغان بولسا ، داداڭنىڭ شۇ ئۇلۇغۋارانە روھى سېنى قۇتقۇزۇ-
ۋالمىغان بولسا ، سەن ئۆزۈڭدىن داداڭنىڭ ھەم ئۆزۈڭنىڭ قىسا-
سىنى ئالالمايتتىڭ .

— ئىشقىلىپ ، مەن سىزگە رەھمەت ئېيتىمەن . سىز بولمى-
غان بولسىڭىز ، سۇلايمان ئىشان قېچىپ كېتەتتى .

سەن گەپ قىلمىدىڭ ، گەپ قىلىشنىڭ ئورنىغا باغلاردىن
ئۈچۈپ كەلگەن كاككۇك ، تورۇلغا ، سوپىسوپىياڭ ، تۇمۇچۇق ،
قاراقۇشقاچ...لارنىڭ شادىيانە كۈيلىرىگە قۇلاق سالدىڭ . چۈنكى ،
سەن تەبىئەت قوينىغا سىڭىپ كېتىۋاتاتتىڭ .

— ھە راست ،— دېدى «پەرىشتە» بىردىنلا ،— دادىڭىزغا

نېمە ئۈچۈن رەھمەت ئېيتىمەن ؟
سەن تەبىئەت قوينىدىن قىيمىغان ھالدا سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ ، «پەرىشتە»گە دادالڭ ھەم ئۆزۈڭ ھەققىدە قىسقىچە سۆزلەپ بەر-دىڭ . ئۇ كەچۈرمىشلىرىڭنى خۇددى سەندەك جىممىدە ئولتۇرۇپ ئاڭلاپ بولۇپ ، ئاخىردا :
— سىزمۇ خۇددى دادىڭىزدەكلا شۇنداق ئۇلۇغكەنسىز !— دېدى چەكسىز ھاياجان بىلەن ،— مەنمۇ سىزدىن پەخىرلىنىمەن ، خۇددى سىز دادىڭىزدىن پەخىرلەنگەندەك !
ئىچ - ئىچىڭدىن غۇرۇر ، پەخىرلىنىش ، سۆيۈنۈش ھېسسىيا-تى قايناپ تاشتى . كۆككە قارىدىڭ . دەل شۇ چاغدا كۆز ئالدىڭدىن بىر لاچىن بىر قورغۇينى قوغلاپ ئۆتۈپ كېتىپ قالدى . بۇنى كۆرۈپ ، قەلبىڭدىكى سۆيۈنۈش ، شادلىق - ھاياجانلىرىڭ بىردىنلا غايىب بولدى ، خۇددى لاچىن بىلەن قورغۇيدەك . چۈنكى ، لاچىن-نىڭ ئالدىغا كىرىپ شەرمەندىلەرچە قېچىپ كېتىۋاتقان قورغۇي ساڭا ئۆزۈڭنىڭ تېخى «قورغۇي» ئىكەنلىكىڭنى سەمىڭگە سېلىپ قويغانىدى .
شۇنداق ، سەن تېخى «قورغۇي» ئىدىڭ .
شۇڭا ، چىشلىرىڭنىڭ گۇچۇرلاپ كەتكەنلىكىنى ، مۇشتلىرىڭ-نىڭ شۇنداق چىڭ تۈگۈلۈپ ، بارماقلىرىڭنىڭ قاراسلاپ كەتكەنلى-كىنى ، چېھرىڭنىڭ قەھرلىك تۈس ئېلىپ ، يېنىڭدىكى «پەرىشتە»نى قورقۇتۇۋەتكەنلىكىنى تۇيماي قالدىڭ .
— نېمە بولدى ، سەمەندەر ؟— دەپ سورىدى «پەرىشتە» ھەي-رانلىق بىلەن .
سەن ئېسىڭنى يىغىپ ئۇنىڭغا قارىدىڭ .
— قانداق ؟
— چىرايىڭىز بىردەمدىلا تاتىرىپ كەتتىغۇ ؟ مۇشتلىرىڭىز تۈگۈلۈپ ، چىشلىرىڭىز گۇچۇرلاپ...
سەن مىيىقىڭدا كۈلۈپ قويدۇڭ .
— ئۆزىڭىزگە ئۆزىڭىز گەپ قىلىپ... كېسىلىڭىز بارمۇيا ؟

ئادەمنى قورقۇتۇپ خۇدى !
— بايا لاچىن قوغلاپ كېتىۋاتقان قورغۇينى كۆرۈپ ، «قور-غۇي» يادىمغا كېلىپ قالدى ،— دېدىڭ تومتاقلا قىلىپ .
— نېمە ؟ «كۆك بۆرە» گېپىنى قىلغان «قورغۇي»مۇ ؟
سېنىڭ تومتاق گېپىڭدىن «پەرىشتە» قانداق ھەيران قالغان بولسا ، سەنمۇ ئۇنىڭ سۆزىدىن شۇنداق ھەيران قالدىڭ - دە ، ئۇنىڭ قوڭۇر ، ئەمما دېڭىزدەك چوڭقۇر ، ئاھۇنىڭكىدەك ئويچان ۋە نۇرلۇق كۆزلىرىگە بېلىقتەك شوڭغۇپ كىرىپ كېتىۋاتقاچ سورىدىڭ :
— «كۆك بۆرە» ؟... سىز «كۆك بۆرە»نى بىلەمسىز ؟
— ھەئە ، بىلىمەن ،— دېدى ئۇ ،— بىر كۈنى كېچىدە سولاي-مان ئىشانىنىڭ ھويلىسىنى «گارا - گۇرۇڭ» ، «كالدۇر - كۇل-دۇر» قاپلاپ كەتتى . ئارقىدىنلا نۇرۇللا ئاقساقالنىڭ :«ھەي سې-لىمەك ، لالەك ، ئۆيگە مېھمان كەلدى ، قوپۇش !» دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى . بۇ چاغدا تېخى ئانام بىلەن ئىككىمىز ئەمدىلا تەكىيىگە باش قويغانىدۇق . نائىلاج ئورنىمىزدىن تۇرۇپ ، ھويلىغا چىقتۇق . ھويلا - سارايلار چېرىكلەر بىلەن توشۇپ كېتىپتۇ . كېچىچە ئۇخ-لىماي چېرىكلەرگە تاماق ئەتتۇق ، گۆش پىشۇردۇق . قاچا - قۇمۇچلارنى يىغىشتۇرۇپ بولغۇچە تاڭ ئاتتى . تاڭ ئېتىپ بولغۇچە يەنە تاماق ئەتتۇق . ئەتكەن تامىقىمىزنىڭ يېرىمى ئېشىپ قالىدى-غان بولدى ، دەپ تۇرسام ، نەدىكىنى ، بارمۇ ، يوق بولۇپ كەتتى . «توۋا ، بۇ خەقنىڭ ئاشقازىنى ئىككىمۇ ، نېمە ؟» دەپ ھەيران قالدىم .
شۇ كۈنى چۈشتە چېرىكلەر بىر يىگىتنى ھويلىدىكى ئۈجمىگە باغلاپ : «‹كۆك بۆرە› دېگەن سەنمۇ ؟ شېرىكىڭ كىم ؟ تاغ ئوغرى-لىرىنى قانداق ئاخباراتلار بىلەن تەمىنلىدىڭ ؟» دەپ سوراق قى-لىشقا باشلىدى . ئۇ ھېچنېمىنى ئىقرار قىلمىدى . قورساقلىرى پىچاق بىلەن تىلىندى ، كۆكسىگە قىپقىزىل قىزىتىلغان لاخشىگىر يېقىلدى . ئاخىر ئىككى قولىقى چورتلا كېسىۋېتىلدى !

چېرىكلەر ئۇنى سىلەر سولانغان ھېلىقى ئەسكى سامانلىقتا سولاپ قويۇشتى. مەن يېرىم كېچە بولغاندا، ئۆگزىگە پەم بىلەن چىقتىم ـ دە، ئۇنىڭ ئىسمىنى بىلمىگەچكە:

— «كۆك بۆرە»، ھوي «كۆك بۆرە»! — دەپ پىچىرلىدىم.

ئۇ شۇ زامىتىلا جاۋاب بېرىپ:

— سىز كىم؟ — دەپ سورىدى.

— مەن مۇشۇ ھويلىنىڭ ئىگىسى سۇلايمان ئىشاننىڭ ئىشلەمچىسى، ئىسمىم «پەرىشتە».

— «پەرىشتە»؟

— ھەئە.

— «پەرىشتە» قۇربان بولغانغۇ؟

راست، «پەرىشتە» بىر ئاي بۇرۇن قۇربان بولغانىدى. ئۇنىڭ ئىسمى ھاشىخان بولۇپ، سامان قورساق بىر چېرىكنىڭ خوتۇنى ئىدى. ئۇ سۇلايمان ئىشاننىڭ ھويلىسىدا تۇرۇۋاتقان كۈنلەردە ماڭا ھېلىقى چېرىكنىڭ بىر كېچىدە ئۆزىگە باسقۇنچىلىق قىلغانلىقىنى، كېيىن مەجبۇرلاپ خوتۇنلۇققا ئالغانلىقىنى… سۆزلەپ بەرگەنىدى. بىر كۈنى ئۇمۇ خۇددى «كۆك بۆرە»گە ئوخشاشلا سوراق قىلىنىپ، قىيناپ ئۆلتۈرۈۋېتىلدى. ئابدۇللاكامدىن نېمە ئىشلىقىنى سورىسام، ئۇ «پەرىشتە» دېگەن ئىسىم بىلەن يىگىتلەرگە — سىلەرگە خەۋەر يەتكۈزۈپ بېرىپتىكەن.

مەنمۇ شۇ «پەرىشتە»نىڭ ئىزىنى باسماقچى بولۇپ، «كۆك بۆرە»گە ئىسمىمنى «پەرىشتە» دېگەنىدىم. شۇڭا، «كۆك بۆرە» بۇنى ئاڭلاپ ھەيران قالغانىدى.

مەن ئۇنىڭغا ئىككى زاغرا تاشلاپ بەردىم. ئۇمۇ پەرىشتىلەرچە شىۋىرلاپ تۇرۇپ سورىدى:

— «پەرىشتە»، سىزگە ئىشەنسەم بولامدۇ؟

— ئىشىنىڭ، «پەرىشتە» دېگەن ئىنسانلارغا يامانلىق قىلمايدۇ!

— قەسەم قىلىڭ.

مەن ئاللانىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلدىم…

— مەن ئاخباراتنى تۈگمەن ئېرىقى بويىدىكى ھېلىقى پور تېرەكنىڭ كاۋىكىغا تىقىپ قويىۋاتتىم. يىگىتلەر كېلىپ شۇ يەردىن ئەكېتەتتى. لېكىن، تۈنۈگۈن تېرەك كاۋىكىغا ئاخبارات تىقىپ قويۇش ئۈچۈن كېتىۋېتىپ كەينىمگە پايلاقچى چۈشكەنلىكىنى سېزىپ قالدىم. مېنى «قۇرغۇي» پاش قىلىپ قويغان ئوخشايدۇ، ئۇ مەندىن چاپسان چىقىپ قاپتۇ، مەن سەل كېچىكىپ قاپتىمەن. شۇڭا، مەن «قۇرغۇي» ھەققىدىكى ئاخباراتنى تۆگەتاشنىڭ ئاستىغا تىقىپ قويدۇم. ئاخبارات چىگىلگەن قولياغلىقنىڭ بىر ئۇچىغا بىر دانە گراناتنىڭ يىپىنى چىگىپ قويدۇم. سىز ئەتە كېچە تۈگمەن ئېرىقى بويىدا ماراپ يېتىپ يىگىتلەر كەلسە، ئاخباراتنىڭ تۆگەتاشنىڭ ئاستىدا ئىكەنلىكىنى دەپ قويۇڭ. ئەگەر… ناۋادا… بىرەر ئىش يۈز بېرىپ قالسا، ئېسىڭىزدە چىڭ تۇتۇۋېلىڭ، «قۇرغۇي»…

ئۇنىڭ گېپى ئۈزۈلۈپ قالدى. چۈنكى، سامانلىقتا چېرىكلەر كىرىپ قالغانىدى. مەن جىممىدە يېتىۋالدىم. چېرىكلەر ئۇنى يەنە سۆرەپ ئاچىقىپ كېتىشتى.

ئەمما، شۇنىڭدىن كېيىن يوقاپلا كەتتى، ھېچبىر ئىز ـ دېرىكى بولمىدى. كېيىن ئابدۇللاكامنىڭ تىڭ ـ تىڭلىشىچە، ئۇ مەخپىي ئۆلتۈرۈلۈپتۇ.

ئىسىت، ئۇ «قۇرغۇي»نىڭ كىملىكىنى دېيىشكە ئۈلگۈرەلمەيلا ئۆلۈپ كەتتى!

«پەرىشتە» پەرىشتىلەرچە بۇقۇلداپ يىغلىدى، خۇددى يۇردكىڭدەك. كاككۇكلار، تومۇچۇقلار، سوپىسوپىياڭلار… تېلدىقىپ ـ تېلىقىپ يىغلىدى، گوياكى «پەرىشتە»دەك. ياشلىرىڭلار زەرەپشان دەرياسىغا قوشۇلۇپ يىراق ـ يىراقلار ئۇزاپ كەتتى…

— ئەمما، تۆگەتاشنىڭ ئاستىدىن ئاخبارات چىقمىدىغۇ؟

— چىقمىدى؟

«پەرىشتە» ھەيران قالدى.

— ھەئە ، مەتسالى شۇ كۈنى كېچىدە بېرىپ تاپالماي كەلدى .

— ئەمىسە ، پايلاقچىلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ كەتكەن ئوخشايدۇ .

— گرانات نېمىشقا پارتلىمىغاندۇ ؟

— تاڭەي !... بەلكىم ، ئۇلارمۇ ئېھتىيات قىلغاندۇ .

ئىككىلىڭلار ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ قويۇپ ، قايغۇ ـ ھەسرەت ئىلكىدە ئورنۇڭلاردىن تۇردۇڭلار...

ۋاي ئىستەي ، شۇ ئاخبارات قولىمىزغا چۈشكەن بولسا ، «قۇرغۇي»نى ھېلىغىچە تۇتۇپ ، پەي ـ قاناتلىرىنى يۇڭداپ !...

شۇ كۈنى سىلەر دۈشمەنگە ئۆزىنى ئوڭشىۋېلىش پۇرسىتى بەرمەيلا ئاقتام ، قوزىمال ، ئىككىسۇ ، سەيلە ، ئايكۆللەرگە ئارقا ـ ئارقىدىن ھۇجۇم قىلىپ ، ئۇلارنى پوسكام ناھىيە بازىرىغا قاماپ قويدۇڭلار .

پولك دوختۇرخانىسى خانلەڭگەرگە كۆچۈرۈپ كېلىندى . لېكىن ، دۈشمەن دۆڭچاقار ئارقىلىق ئايلىنىپ كېلىپ ، دوختۇرخانا تۇرۇشلۇق ھويلىغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىپ ، دوختۇر ، دورا ـ دەرمەك ۋە ئۈسكۈنىلەرنى ئېلىپ قېچىشتى . سىلەر دەل ۋاقتىدا قوغلاپ ، دۆڭچاقاردا ئىككى سائەتلىك قاتتىق جەڭ قىلىپ ، دوختۇرلارنى قۇتقۇزۇۋالغان بولساڭلارمۇ ، بىراق روتا كوماندىرىڭلارنى دوختۇر ئابدۇكېرىم ئېتىۋېتىپ قېچىپ كەتتى .

ئابدۇكېرىمنىڭ قېچىشى بىلەن سېنىڭ «قۇرغۇي» ئىكەنلىكىڭ توغرىسىدىكى تالاش ـ تارتىشلار شىپپىدە بېسىقىپ قالدى .

32

شۇنىڭدىن كېيىن غەلىبە سىلەرگە قۇچاق ئېچىۋەردى : 1 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى دۈشمەن سىلەرنى قاغىلىقتىن قوشراپقا قانداق

سۈر ـ توقاي قىلىپ ئەكېلىپ قويغان بولسا ، سىلەرمۇ دۈشمەننى يەنە شۇنداق سۈر ـ توقاي قىلىپ ، يەكەن بىلەن قاغىلىقتا (بازار ئىچىگە) قاماپلا قويغانىدىڭلار .

دەل شۇ پەيتلەردە ئابدۇكېرىمنىڭ قەشقەر ساقچى ئىدارىسىنىڭ ئاراڭلارغا سوقۇندۇرۇپ كىرگۈزگەن ئىشپىيونى ئىكەنلىكى ئېنىقلىنىۋىدى ، سېنىڭ «قۇرغۇي» ئەمەسلىكىڭ رەسمىي ئېتىراپ قىلىندى ، گەرچە تولۇق ئىسپات بولمىسىمۇ ؛ سەن يەڭگىلەپلا قالدىڭ ، خۇددى پەرىشتە قانىتىدەك ، گەرچە مەتسالى «قۇرغۇي» ئەمەسلىكىڭگە ئىشەنمىگەن بولسىمۇ .

ئەپسۇسكى ، سېنىڭ «قۇرغۇي» ئەمەسلىكىڭ پۈتۈن جەڭچىلەر ئوتتۇرىسىدا جاكارلىنىش پەيتىدە — ئۇيغۇر ئون بەشىنچى ئاتلىق پولكى قاغىلىقتا ، قىرغىز پولكى ، تاجىك پولكى ۋە ھەسەن ھاجىم پولكى يەكەنگە ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن ، جىددىي تەييارلىق قىلىۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە سىلەر زەرەپشان دەرياسى بويىغا تۇيۇقسىزلا يىغىلدىڭلار . بارلىق پولكتىكى ھەممە جەڭچى ، ئوفىتسېرلار تولۇق يىغىلغانىدى . كۆز يەتكۈسىز ياپيېشىل چىملىق ئادەم دېڭىزىغا ئايلانغان ، يېڭى ھايات تەشنالىقىدا قىزىغان قانلار تومۇرلاردا ئۆركەشلەپ ئاقاتتى ، خۇددى زەرەپشان دەرياسىدەك . كۆكتە بايراقلار لەپىلدەيتتى ، گوياكى تاشئاخۇننىڭ يۈرىكىڭدىكى بايرىقىدەك . ئالغا تەلپۈنۈپ تۇرغان يۈرەكلەرنىڭ دۈك ـ دۈكلىرى چاپچىپ تۇرغان ئاتلارنىڭ كىشنەشلىرى بىلەن قوشۇلۇپ ، زەرەپشان ۋادىسىدا مىسلى كۆرۈلمىگەن ئاجايىپ جۇشقۇن ، ئاجايىپ پەخىرلىك ، ئاجايىپ ھەيۋەتلىك كەيپىيات ھاسىل قىلىنغانىدى .

مېنىڭ «قۇرغۇي» ئەمەسلىكىم مۇشۇ كاتتا يىغىلىشتا جاكارلىنىدىغان بولدى ـ دە ! نېمىدېگەن ئۇلۇغ ئىش ـ ھە !

خىياللىرىڭنى يىگىتلەرنىڭ غۇلغۇلا ـ مۇلاھىزىلىرى بۇزۇۋەتتى .

— پاراتتىن ئۆتىدىكەنمىز ، — دېدى ئاراڭلاردىن بىرى .

پارات ؟ نېمە پارات ئۇ ؟

بىلمەيتتىڭ .

— قېنى ، جەڭچىلىرىڭىزگە كوماندا بېرىڭ ،— دېدى سەن كۆرۈپمۇ باقمىغان يۇقىرى دەرىجىلىك بىر ئۆزبېك ئوفىتسېر روتا كوماندىرىڭلارغا .

— دىققەت !

سىلەر جەڭگىۋار ھالەتتە تىك تۇردۇڭلار .

— قېنى ، سىزمۇ سەپكە كىرىڭ ،— دېدى ھېلىقى ئوفىتسېر .

كوماندىرىڭلار سەپكە كىردى . ھېلىقى ئوفىتسېر كوماندا بەردى . تەرەپ - تەرەپتە مۇشۇنداق كوماندا بېرىلىۋاتاتتى .

— قورالنى قوي !

ھەممىڭلار قوراللىرىڭلارنى يەردە رەتلىك قويدۇڭلار .

— سىزمۇ قويۇڭ .

روتا كوماندىرىڭلار قويمىغانىكەن ، ئۇمۇ قويدى .

— ئارقىغا بۇرۇل !

بۇرۇلدۇڭلار .

— قەدەملەپ مارش !

ماڭدىڭلار ؛ ناھايىتى ئۇزاق ماڭدىڭلار ؛ ھەتتا بىر ئۆمۈر ماڭدىڭلار . بىر چاغ بولغاندا ، ئاندىن توختاش بۇيرۇقى بېرىلدى ، توختىدىڭلار . ئويلىدىڭ : ئەجەب ئۇزاق مېڭىپ كەتتۇق ، كۆھقاپقا كېتىپ قالدۇقمۇ ، نېمە؟

سەن ئۆزۈڭنى خۇددى كۆھقاپقا كېلىپ قالغاندەك ھېس قىلىپ قالغانىدىڭ . چۈنكى ، قورالىڭ كەينىڭدە قالغانىدى .

قورالدىن ئايرىلىپ قالسام قانداق بولىدۇ؟ قورالدىن ئايرىلىپ قالغاندىن جاندىن ئايرىلىپ قالغان ياخشى ئەمەسمۇ؟ قورالدىن ئايرىلىپ قېلىش — ھەممىدىن ئايرىلىپ قېلىش دېگەن گەپ !

شۇلارنى ئويلاپ يۈرىكىڭ چىمىلدە قىلىپ كەتتى . شۇڭا ، ئارقاڭغا قاراشقا شۇنچە تەقەززا بولۇپ كەتتىڭ . بىراق ، كوماندا بېرىلمىدى . كوماندىنى كۈتتۈڭ ؛ كوماندىنى زارىقىپ كۈتتۈڭ ،

يەنىلا بېرىلمىدى . ھەيران قالدىڭ : «نېمىشقا ؟»

بىلمەيتتىڭ .

كوماندىنى بىر سائەت كۈتتۈڭلار...

بىر ئۆمۈر ، ھەتتا بىر زامان كۈتتۈڭلار...

بىراق ، يەنىلا بېرىلمىدى . يۈرىكىڭ سەۋەبسىزلا تەشۋىشلىك سوقۇپ كەتتى ؛ يۈرىكىڭ قۇلىقىڭغا تەشۋىشلىك پىچىرلاپ كەتتى . ئەمما ، نېمىدەپ پىچىرلىغانلىقىنى ئۇقالمىدىڭ . نېمىشقا يۈرىكىڭ تەشۋىشلىك سوقۇپ ، تەشۋىشلىك پىچىرلاپ كېتىدۇ؟

بىلمەيتتىڭ .

بىلگۈڭ كېلىپ ، ھەربىي ئۇستابقا تۈنجى قېتىم خىلاپلىق قىلىپ ، ئارقاڭغا ئۆرۈلدۈڭ ، ئۆرۈلدۈڭيۇ ، باياتىن بېرى تەشۋىشلىك سوقۇپ ، تەشۋىشلىك پىچىرلاپ تۇرغان يۈرىكىڭ قارتتىدە قىلىپ ، پارە - پارە بولۇپ كەتتى . ئۇستىخانلىرىڭ قاراسلاپ سۇنۇپ ، نېرۋىلىرىڭ ئوتلۇق ھۈجەيرىلىرىڭگە گۈپپىدە يىقىلىپ ، مۇزدەك قېتىپ قالدى . چۈنكى ، ناھايىتى يۈز قەدەمچە يىراقلىقتا قالغان قوراللىرىڭلار ئەدىياللارغا ئورىلىپ ، ئات ، قېچىر ، تۆگىلەرگە ئارتىلىپ بولغانىدى .

سەن بىقىنىڭدىكى يىگىتنى ۋېژىلداپ تۇرغان يۈرىكىڭ بىلەن نوقۇدۇڭ . شۇنىڭ بىلەن بىر - بىرىنى نوقۇش باشلىنىپ ، ھەممىڭلار كوماندىسىزلا ئارقاڭلارغا بۇرۇلۇپ بولدۇڭلار .

— ۋاي ، قوراللىرىمىزنى يىغىۋاپتىغۇ ؟

— نېمە گەپ بۇ !

— مايلاپ ، بۇزۇلغان يەرلىرىنى ئوڭلاپ بېرەمتىكىيا ؟

— بۇنى بىلگەن بولسام ، پايىنىكىگە ئېتىمنى ئويۇپ قويىدىكەنمەن !

— ھەرنېمە بولسا ، مەن ئىسمىمنى پايىنىكىگە ئويۇپ قويۇپتىكەنمەن !

— ئەستاخ... مىلتىقىم ئازغاش بولۇپ كېتەرمۇ ئەمدى ؟ ئەجەب نوچى مىلتىقتى !

— مېنىڭمۇ شۇ، دەل جايىغا تېگىپتى كاساپەت. ۋاي ئىسىت!
— سەمەندەر، سەن قانداق قىلغان؟
— مەنغۇ ئىسمىمنى ئويۇپ قويغان، لېكىن...

كوماندا بېرىلدى، يىغىلدىڭلار. يىغىن ئېچىلدى. يىغىندا سىلەرنىڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قوشقان تۆھپەڭلار دەبدەبىلىك سۆزلەر بىلەن ماختالدى، قەھرىمانا كۈرەش روھىڭلار مەدھىيىلەندى. خەلق نامىدىن سىلەرگە چوڭقۇر رەھمەت - تەشەككۈرلەر ئېيتىلدى.

سىلەر بۇنى ئاڭلاپ ئۆز - ئۆزۈڭلاردىن غۇرۇرلاندىڭلار، پەخىرلەندىڭلار. كۆزۈڭلارغا ئىسسىق ياش كېلىپ، روھىڭلار زەرەپشان دەرياسىدەك ئۇرغۇپ تېشىپ، زەرەپشان ۋادىسىنى لەرزىگە سالدىڭلار:
— ھۇررا!... ھۇررا!... ھۇررا!...

ئەمما، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي ھۆكۈمىتى بىلەن گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ئوتتۇرىسىدا «ئون بىر ماددىلىق تىنچلىق بىتىمى» ئىمزالانغانلىقى، بىرلەشمە ھۆكۈمەت تەسىس قىلىنىپ... ئۇرۇش ئاخىرلىشىپ، شىنجاڭدا تىنچلىق ئورنىتىلغانلىقى... تەنتەنە بىلەن جاكارلىنىۋىدى، ھەممىڭلار لاسىدە بولۇپ قالدىڭلار. ئۇرغۇپ تۇرغان قىران روھىڭلار ۋۇجۇدۇڭلاردىن كۆككە قاڭقىپ چىقىپ، خۇددى ئوق تەگكەن كەپتەردەك يەرگە پوك - پوك تۆكۈلۈپ، سىلەر قۇرۇق ئۇستىخانغا ئايلىنىپ قالدىڭلار.

— بۇ يىلاننىڭ قۇيرۇقىنى كېسىپ، بېشىنى ساق قويغان بىلەن ئوخشاش ئەمەسمۇ؟ بىر ئىش قىلساق، ھەممىشەم شۇنداق چالا قىلىدىكەنمىز خۇدى!
— تىنچلىق ئورنىتىلىپتۇمىش تېخى! قاراپ تۇرۇڭلار، گومىنداڭ بار يەردە تىنچلىق بولمايدۇ!
— بىزنىڭ قورالىمىزنى يىغىۋالغان بىلەن، گومىنداڭچىلارنىڭ قورالىنى كىم يىغىۋالىدىكەن قېنى؟

— ئىسىت، بىھۇدە تۆكۈلگەن قانلار!
— بۇنداق ئىنقىلابنىڭ ئانىسىنى خۇدى!...

يىگىتلەر مۇشۇنداق غۇدۇراشقىنىچە بىر - بىرى بىلەن قۇچاقلىشىپ خوشلىشىپ، تەرەپ - تەرەپكە پۇررىدە توزۇپ كېتىشتى، خۇددى بوراندا قالغان توزغاقتەك.

سەنمۇ سەپداشلىرىڭ بىلەن خوشلىشىپ بولۇپ، ئۆزۈڭنى چىملىققا دۈم تاشلاپ، ئەلەم بىلەن يىغلىدىڭ؛ پىغان بىلەن يىغلىدىڭ؛ ئۆكسۈپ - ئۆكسۈپ ھەسرەت بىلەن يىغلىدىڭ!

چۈنكى، سەن تېخى ئەدھەمچە روھ بىلەن ئۆز - ئۆزۈڭدىن قىساس ئېلىپ بولالمىغانىدىڭ؛ سەن تېخى تاشئاخۇنچە روھ بىلەن داداڭنىڭ، ئىسكەندەرنىڭ، تاشئاخۇننىڭ، ئەدھەمنىڭ، ھېلىقى ئۈچ نەپەر سازەندىنىڭ، يىڭنىچىنىڭ، ئۇستازىڭ راشىددىن مۇپتى ھاجىمنىڭ، ئەل - يۇرتنىڭ قىساسىنى ئېلىپ بولالمىغانىدىڭ؛ سەن تېخى مەتسالى بىلەن زۇمرەتچە روھ بىلەن «قۇرغۇي»نى تۇتۇپ، پەي - قاناتلىرىنى يۇڭداپ، يارلىقتا قۇربان بولغان يۈز نەچچە جەڭچىنىڭ، ھېكىمئاخۇن تېۋىپنىڭ، «كۆك بۆرە»نىڭ قىساسىنى ئېلىپ بولالمىغانىدىڭ؛ سەن تېخى سەمەندەرچە روھ بىلەن ئۆزۈڭنىڭ «قۇرغۇي» ئەمەسلىكىڭنى، تاغاڭنىڭ «ساتقۇن»، «غالچا» ئەمەسلىكىنى تولۇق ئىسپاتلاپ، ئۇنى مۇشۇنداق كاتتا بىر يىغىلىشتا جاكارلىتىپ بولالمىغانىدىڭ؛ سەن تېخى ئۆزۈڭنىڭ دەرد - ئەلەملىرىڭنى تەڭرىگە ھەر ھالدا يەتكۈزەلىگىنىڭ بىلەن، ئەلنىڭ دەرد - ئەلەملىرىنى يەتكۈزۈپ بولالمىغانىدىڭ؛ ئەڭ مۇھىمى، سەن — سىلەر تېخى ئوغۇزخانچە روھ بىلەن كۈرەش قىلىپ، رەقىبىڭلارنى تەلتۆكۈس يوقىتىپ، گۈزەل، ھۆر دۇنيا بەرپا قىلىپ، مۇشۇ مەقسەتتە جان بەرگەن ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ بۈيۈك روھىنى خۇش قىلىپ بولالمىغانىدىڭلار!

شۇڭا، ھىلالىددىننىڭ ناخشىسى قەلبىڭدە تېخىچە ئەكس سادا قايتۇرۇپ تۇراتتى:

تەڭرىگە يازغان خېتىم تەگكەنمىدۇ ؟
دەردلىرىم دىل تارىنى چەككەنمىدۇ ؟

.

ئاھ خۇدا ، بۇ نېمە ئۈچۈن ؟ زادى نېمە ئۈچۈن ؟ نېمە ئۈچۈن بىز ، بىزلا دەرد ـ ئەلەملىرىمىزنى ساڭا يەتكۈزەلمەيمىز ؟ نېمە ئۈچۈن سېنى بىزلا تەسىرلەندۈرەلمەيمىز ؟

ئېيتقىنە ئۇلۇغ تەڭرىم ، دۇنيادا ئازادلىققا ئېرىشمىگەن پەقەتلا بىزلا قالدۇق ، باشقىلارغا ئازادلىق ئاتا قىلىپ بولدۇڭ . بۇ زادى نېمە ئۈچۈن ؟ بىز سېنى قاچان ، قانداق رەنجىتىپ قويغانىدۇق ؟

«تەقدىر ؟ تەقدىر دېگەن نېمە ؟ »
بىلمەيتتىڭ .

ئەگەر بىلگەن بولساڭ ، قەلبىڭدىن توساتتىنلا كۆتۈرۈلۈپ قالغان «تەقدىر دېگەن نېمە ؟ » دېگەن سوئالغا ئىنجىقلاپ تۇرماي ، چوقۇم : «تەقدىر دېگەن — ئادەم ! » دەپ جاۋاب بەرگەن بولاتتىڭ ؛ تەڭرىدىن ئاغرىنىپ ، ھەسرەت بىلەن بۇقۇلداپ يىغلاشنىڭ ئورنىغا سېنى — سىلەرنى مۇشۇنداق تەقدىرگە دۇچار قىلغان ۋە قىلىۋاتقان ئادەملەردىن ئاغرىنغان ، شۇ ئادەملەر بىلەن كۈرەش قىلىش ئۈچۈن ، ئوغۇزخاننى نۇرانە مەنزىلگە باشلاپ چىققان كۆك بۆرىنىڭ ۋۇجۇدىدىن تامغان ياۋايىلەرچە روھىڭنى چوڭقۇر ئۈمىد بىلەن مەھكەم قۇچاقلاپ قالغان بولاتتىڭ ، خۇددى ۋىجدانىڭنى قۇچاقلاپ قالغاندەك !

ئورنۇڭدىن تۇردۇڭ . قۇياش يەنىلا غەمسىز ھىڭگىيىپ تۇراتتى . ئۇنىڭ باياتىنقى گۈزەل لاتاپىتىدىن قىلچىمۇ ئەسەر قالمىغاندى ، ئۇ شۇنچىلىك سەت ، شۇنچىلىك خۇنۇك !

زەرەپشان قۇشلىرى — تورۇلغا ، تۇمۇچۇق ، سوپىسوپىياڭ ، كاككۇكلار… سېنى ھەسرەتلىك كۈيلىرى بىلەن ئۇزىتىپ قويماق بولۇۋاتاتتى .

زەرەپشان ۋادىسى بىردەمدىلا چۆلدەرەپ قالغانىدى ، خۇددى

مۇناپىقنىڭ كۆڭلىدەك . كۆڭۈلگە يارىشا ، ھۇررا سادالىرىنى ياڭرىتىپ ئاتاكىغا ئۆتكەندە كۆتۈرۈپ ماڭىدىغان بايرىقىڭلارنىڭ بىرى بولسىمۇ لەپىلدەپ تۇرغان بولسا بىر كاشكى !

ئەمما ، يۈرىكىڭدە تاشئاخۇن ئۆز قولى بىلەن قادىغان بايراق لەپىلدەپ تۇراتتى .

سەن پولك كوماندىرى تۇردىقارىي بەگنى ناھايىتى تەستە تاپتىڭ . ئۇنى كۆرۈپ بولغۇچە يەنە ئىچ ـ ئىچىڭدىن يىغا قايناپ چىقتى . ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۆزۈڭنى تۇتالمىدىڭ .

— نېمە بولدى ؟ نېمىگە يىغلايسەن ؟

— …

سەن گەپ قىلمىدىڭ . چۈنكى ، نېمە دېيىشىڭنى ئۇقالماي قالغانىدىڭ .

— قورالدىن ئايرىلىپ قالغانغا ؟

— …

جاۋاب بېرىشنىڭ ئورنىغا بېشىڭنى كۆتۈردۈڭ . ئەمما ، پولكوۋنىكنىڭ سوئالىغا كۆزۈڭ ، ھەسرەتلىك كۆز ياشلىرىڭ «ھەئە» دەپ جاۋاب بەردى .

— قورالدىن ئايرىلىپ قېلىش شۇنچىلىك قورقۇنچلۇقما ؟— دەپ سورىدى پولكوۋنىك تۇردىقارىي بەگ ،— مەن ساڭا دەپ قوياي ، يىگىت . ئېسىڭدە چىڭ تۇت ، ئەڭ قورقۇنچلۇقى قورالدىن ئايرىلىپ قېلىش ئەمەس ، بەلكى ۋىجدان ـ غۇرۇر ۋە غايە ـ ئېتىقادتىن ئايرىلىپ قېلىش ، غايە ـ ئېتىقادنىڭ ئۆزى — قورال ، ئەمما قورال — ئېتىقاد ئەمەس !

ئۇنىڭ سۆزلىرىگە ئىچ ـ ئىچىڭدىن قايىل بولۇپ ، ئۇنىڭغا ھۆرمەت بىلەن قارىدىڭ .

— قەددىڭنى رۇسلا ، مەردانە ياشا !

يىغاڭنى توختىتىپ ، جەڭگىۋار ھالەتتە تىك تۇردۇڭ .

— مېنى ئىزدەپ ناھايىتى ئوبدان قىپسەن ،— دېدى پولكوۋنىك نەرسە ـ كېرەكلىرىنى جىددىي يىغىشتۇرۇۋېتىپ ،— زۇمرەت

«قۇرغۇي»نىڭ كىملىكىنى ئېنىقلاپتۇ...

سەن پولكوۋنىكنىڭ سۆزىنى چەكسىز ھاياجان ئىلكىدە بولدۇڭ :

— ئابدۇكېرىممىكەن ؟ !

— ياق ، ئۇ ئەمەسكەن . زۇمرەتنىڭ دېيىشىچە ، ئابدۇكېرىم «قۇرغۇي»نىڭ شېرىكى ئوخشايدۇ . زۇمرەت «قۇرغۇي»نىڭ كىملىكىنى «دەي» دەپ بولغۇچە ئىشخانىغا ھاشىم خۇيجاڭلار كىرىپ قېلىپ ، دوكلاتنى ئاڭلىيالمىدىم . ئۇ چاچقۇمغا كەتكەن ، ھەپتە بولدى ، قايتىپ كەلمىدى ، بۈگۈن ـ ئەتە كېلىپ قالار . ئۇ كەلسە ، ئۇنىڭدىن «قۇرغۇي»نىڭ كىملىكىنى سورىۋېلىپ ، ئۇنى («قۇرغۇي»نى) مەخپىي ھالدا جەھەننەمگە يوللاپ ، ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ قىساسىنى ئال ! بۇ — بۇيرۇق ، ساڭا بېرىلگەن ئاخىرقى بۇيرۇق !

پولكوۋنىكنىڭ سۆزلىرىنى ، ئاخىرقى بۇيرۇقنى ئاڭلاپ ، تومۇر ـ تومۇرلىرىڭدا بىر خىل كۈچلۈك ھاياجان مەۋج ئۇردى ؛ پولكوۋنىكتىن ئاخىرقى بۇيرۇق تاپشۇرۇۋېلىپ ، ۋۇجۇدۇڭ قايتىدىن ھاياتىي كۈچكە تولۇپ ، قانلىرىڭ كۆۋرەپ ئاقتى ، خۇددى زەرەپشان دەرياسىدەك . چۈنكى ، ساڭا ئۆزۈڭنىڭ «قۇرغۇي» ئەمەسلىكىڭنى ئىسپاتلاش پۇرسىتى ئاخىر يېتىپ كەلگەنىدى ، گەرچە كېچىكىپ بولسىمۇ . شۇڭا ، ئىككى پۇتۇڭنى تاققىدە جۈپلەپ چاس بېرىپ :

— بۇيرۇقنى قەتئىي ئورۇندايمەن ، پولكوۋنىك ! — دېدىڭ جەڭگىۋار تەلەپپۇزدا .

— ياخشى !

ئاقپىشماق چېھرىدە چوڭقۇر رازىمەنلىك ئەكس ئەتكەن پولكوۋنىك سېنى مەھكەم قۇچاقلاپ ، خەيرلىك تىلەكلىرى بىلەن ئۇزىتىپ قويدى .

سەن خۇددى قۇش پېيىدەك يەڭگىل قەدەملەر بىلەن ياپيېشىل چىملىقتا تاقلاپ ـ تاقلاپ يۈگۈردۈڭ ، خۇددى كېيىكتەك . چۈن-

كى ، سېنىڭ «قۇرغۇي» ئەمەسلىكىڭ ئىسپاتلىنىپ ، روھىي بېسىم ، روھىي ھاقارەتتىن قۇتۇلۇش ئالدىدا تۇراتتىڭ . شۇڭا ، سەن يۈگۈرۈپ كېتىۋېتىپ بار ئاۋازىڭ بىلەن ۋارقىرىدىڭ :

«مەن ‹قۇرغۇي› ئەمەس !... مەن ‹قۇرغۇي› ئەمەس !...»

ئەمما ، چەكسىز كەتكەن بۇ چىملىقتا سېنىڭ بۇ شادىيانە جاكارىڭنى ئاڭلايدىغان بىرمۇ ئادەم يوق ئىدى .

زۇمرەت ئىتتىكرەك كەلسە ، يۇرتداشلىرىمنىڭ ئالدىدا مېنىڭ «قۇرغۇي» ئەمەسلىكىمنى ئىتتىكرەك ئىسپاتلىسا ، ئەل ـ جامائەت ئالدىدا يۈزۈم ئىتتىكرەك يورۇق بولسا ، نېمىدېگەن ئۇلۇغ ئىش بولاتتى ـ ھە !

«مەتسالى ، مەن ‹قۇرغۇي› ئەمەس !»

سەن زۇمرەتتىنمۇ بەكرەك مەتسالى بىلەن ئۇچرىشىشقا شۇنچىلىك تەقەززا بولۇپ كەتتىڭ . چۈنكى ، مەتسالى ئۆزىنىڭ گۇمانلىق كۆز قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ، سېنىڭ «قۇرغۇي» ئەمەسلىكىڭدە ئەڭ چىڭ تۇرۇۋالغان جانجىگەر دوستلىرىڭنىڭ بىرى ئىدى . شۇڭا ، سەن مەتسالىنىڭ ئالدىدا يەرگە قاراپ قېلىشنى ، مۇشۇ سەۋەبتىن سادىق بىر دوستۇڭدىن ئايرىلىپ قېلىشنى خالىمايتتىڭ .

ئەپسۇسكى ، زۇمرەتنى كاچۇڭدا ئۈچ كۈن ، كۈيباغدا «پەرىشتە» بىلەن ئىككى كۈن ساقلىدىڭ ، كەلمىدى . ئاخىر : «چوپانغا كېتىپ بولغان ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپ ، بەشىنچى كۈنى «پەرىشتە»نى ئېلىپ چوپانغا كەلدىڭ . ئۆيگە كىرىپ بولغۇچە ئاناڭ سېنى باغرىغا بېسىپ تۇرۇپ قاغىلىق بازىرىغا قېچىپ كىرىۋالغان يۈسۈپ بەگنىڭ قاغىلىقتىن ئا ليەنجاڭ ئىسىملىك بىر ئوفىتسېرنىڭ باشچىلىقىدا يۈز نەچچە چېرىكنى باشلاپ كېلىپ ، ئىنقىلابقا قاتناشقان يىگىتلەرنى تۇتقۇن قىلىشقا باشلىغانلىقىنى ، شۇڭا ئۇلارنىڭ تەڭدىن تولىسىنىڭ قېچىپ كەتكەنلىكىنى ، قايسىبىر تۇل خوتۇننى «مېنىڭ بىر پاقلىنىمنى ئۆلتۈرۈپ يېۋاپسەن» دەپ چېچىدىن ئۇجمىگە ئېسىپ قويغانلىقىنى ، شۇنىڭ بىلەن يۈسۈپ بەگ-

ـنىڭ بىرەر باقىسىنى ، بىرەر ـ يېرىم تال ياغاچ ـ تېشىنى···
ئېلىپ سالغان كىشىلەر ئېلىۋالغـان نەرسىلىرىنى بىر ـ بىرلەپ
ئەكېلىپ بەرگەنلىكىنى ، چوپان ئازاد بولغان بەش ـ ئالتە ئايىنىڭيا۔
قى چوپانغا بەگ بولۇپ تۇرغان سىدىق بەگنى «سەن تاغ ئوغرىلىرىغا
يالاقچىلىق قىلدىڭ ، ئىئانە توپـلاپ ، ئۇلارغـا يـاردەم قىلـدىڭ ،
مال ـ مۈلۈكلىرىمنى تاغ ئوغرىلىرىغا ئۈلەشتۈرۈپ بەردىڭ···»
دەپ تىرىك تۇرغۇزۇپ كۆزىنى ئويۇپ ، پۇت ـ قوللىرىنىڭ پېيىنى
كېسىپ تاشلىۋەتكەچكە ، جىنىنىڭ ئۈچ كۈندە چىققانلىقىنى···
سۆزلەپ بەردى ـ دە :

— بالام ، سەنمۇ تېز قاچ··· سېنى ئاللاغا تاپشۇردۇم !— دەپ
چوڭقۇر ئانلىق مېھـرى بىلەن يىغـلىغان ـ يىغـلىغان سۆيـۈپ
«خوش !» دېدى . «پەرىشتە»مۇ سېنى ھەسرەتلىك ئۆكسۈشلىرى
ئارقىلىق ئۇزىتىپ قويدى···

سەن شۇ قاچقانچە قاراچۆل يايلىقىغا بېرىپ ، مالچىلارنىڭ
ئارىسىدا بىر ـ ئىككى ئاينى ئۆتكۈزدۈڭ . يۇرتتىن ئالەم ـ جاھا۔
ـنىڭ بىرئاز تىنچىغانلىقى توغرىسىدا خەۋەر كەلدى . قايـتىپ
كېـلىپ ، سېنى زاردـقىپ كۈتۈپ تۇرغان «پەرىشتە» بىلەن توي
قىلدىڭ .

قۇلىقىڭدا پولكوۋنىك تۇردىقارىي بەگنىڭ ئاخىرقى بۇيرۇقى
جاراڭلايتتى . شۇڭا ، سەن زۇمرەتنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى قىلدىڭ .
ئەمما ، ئۇنىڭ خەۋىرىنى ئالالمىدىڭ ، ھەرقانچە قىلىپمۇ ھايات ياكى
ھايات ئەمەسلىكىنى ، ھايات بولسا ، ئۇ زادى نەدە ؟ ھايات بولمىسا ،
قەيەردە قانداق ئۆلۈپ كەتتى ؟ زادىلا ئۇقالمىدىڭ . ئابدۇكېرىمنىڭ
جەستى تۈمەن دەرياسى بويىدىن كۆكسىگە پىچاق سانجىلغان ھالدا
تېپىلغانلىقى توغرىسىدا ئۇچۇرغا ئىگە بولدۇڭ . شۇنىڭ بىلەن
يەنىلا «قۇرغۇي» بولۇپ قېلىۋەردىڭ . چۈنكى ، سەن پولكوۋنىك
تۇردىقارىي بەگنىڭ زۇمرەتتىن ئاڭلىۋالغان سۆزلىرى بىلەنلا ئۆ۔
زۈڭنىڭ «قۇرغۇي» ئەمەسلىكىڭنى ئىسپاتلىيالمايتتىڭ . يازما يا۔
كى ئاغزاكى ئىسپاتقا ، ئەڭ مۇھىمى تىرىك شاھىتقا ئىگە بولۇش

ئۇچۇن ، چوقۇم زۇمرەتنى تاپماي بولمايتتى . بىراق ، ئۈمىدسىز۔
لەنمىدىڭ .

« ‹قۇرغۇي ›نى چوقۇم تۇتىمەن ! تۇتۇپ ، پولكوۋنىكنىڭ ئا۔
خىرقى بۇيرۇقىنى چوقۇم ئورۇنداپ ، ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ قى۔
ساسىنى ئېلىپ ، روھىنى خۇش قىلىمەن !»

ئاخىرقى بۇيرۇق قۇلاق تۈۋىڭدە جاراڭلايتتى ، يۈرىكىڭدە تاش۔
ـقاخۇننىڭ ئۆز قولى بىلەن قادىغان بايرىقى لەپىلدەيتتى . خىيال
بۇركۈتلىرىڭ «قۇرغۇي»نىلا شىكار قىلاتتى .

ئەمما ، «پەرىشتە»ڭنىڭ تۇغۇت كۈنلىرى يېقىنلىشىپ قالغان
ياز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە سەن تۇيۇقسىزلا تۇتقۇن قىلىندىڭ . لې۔
كىن ، بىر دوستۇڭ بىلەن سىلەرنى يالاپ ماڭغان چېرىكنى بوغۇپ
ئۆلتۈرۈۋېتىپ ، قېچىپ كەتتىڭلار . سىلەر قاچار ـ قاچار جەنۇب
تەرىپى تاشقورغان بىلەن ، غەرب تەرىپى كەشمىر ۋە ئافغانىستان
بىلەن ، شەرق تەرىپى گوما ناھىيىسى بىلەن چېگرىلىنىدىغان بەش۔
كەنتتاغقا يېتىپ كەلدىـڭـلار . چۆپ ، پاخپۇ ، يولۇڭ ، بولۇڭ ،
قۇلانئالغۇدىن ئىبارەت بەش كەنتتىن تەركىب تاپقان بۇ تاغلىق
يېزىدىكى ئىنقىلابىي سەپداشلىرىڭلار ۋە ئاق كۆڭۈل تاغلىقلار سى۔
لەرنى ئىللىق باغرىغا باستى .

بەشكەنتتاغنىڭ تېرىلغۇ تۇپرىقى ئاز بولغاچقا ، بۇ يەردىن
چىققان ئاشلىق چارۋىچىلارنىڭ تۇرمۇشىنى قامداشقا يەتمەيتتى .
شۇڭا ، قاغىلىق بازىرىدىن ئاشلىق يۆتكەشكە توغرا كېلەتتى . چې۔
رىكلەر كۆكيار يېزىسىنىڭ ئاقمەسچىت كەنتىدە چازا قۇرۇپ ،
يولنى قاتتىق قامال قىلىۋالغاچقا ، بەشكەنتتاغدىكى چـارۋىچىلار
ساتىدىغان مال ـ چارۋىلىرىنى ، يۇڭ ـ تېرە ، سېرىقماي ، قۇرت
قاتارلىق يەرلىك مەھسۇلاتلىرىنى يا قاغىلىق بازىرىغا ئەكىرەلمەي ،
يا بازاردىن ئاش ـ ياغ سېتىۋېلىپ بەشكەنتتاغقا ئاچىقالماي ، تۇر۔
مۇشتا ئىنتايىن قىينىلىپ ، كىچىك باللار ، كېسەلمەن قېرى ـ
چاللار ئاچ ـ زارلىقتىن بىر ـ بىرلەپ قىرىلىپ كېتىۋاتاتتى .
ئۇنىڭ ئۈستىگە گومىنداڭچىلار ئۈچ ئېلىشنى تېخىمۇ كۈچەيتىپ ،

باج ـ سېلىقنى ھەسسىلەپ ئاشۇرۇپ ، بۇلاڭ ـ تالاڭنى كۆپەيتىۋەت-
كەندى . دەسلەپكى قەدەمدە ھەسەن بەگ قاتارلىق قىرىق نەچچە
ئىنقىلابچى تۇتقۇن قىلىنغانىدى .
ئاخىر بەشكەنتتاغ خەلقى ئەمەس ، گومىنداڭنىڭ ۋەھشىي چې-
رىكلىرى سېنى بەشكەنتتاغ باغرىدىن سىقىپ چىقاردى .
سەن ئۈچ قىزى بىلەن ئىنقىلابقا قاتناشقان ھاپىز بەگ ئىسىم-
لىك بىر قىرغىز ئادەم بىلەن كەشمىرگە قاراپ قاچتىڭلار . ئەمما ،
چېرىكلەر قوغلاپ كېلىپ ، ھاپىز بەگنىڭ ئۈچ قىزىنى تۇتۇۋالدى .
ھاپىز بەگ قىزلىرىغا تارتىشىپ كەينىگە يېنىپ كەتتى . سەن يەنە
ئالتە ھەمراھىڭ بىلەن كەشمىرگە قاراپ مېڭىۋەردىڭ . پۈتۈك
تولىمۇ ئېغىر ئىدى . ھايات تەشنالىقى سېنى ئالدىڭغا ئىتتىرەتتى ؛
پولكوۋنىك تۇردىقارىي بەگنىڭ ئاخىرقى بۇيرۇقى قۇلاق تۈۋىڭدە
جاراڭلاپ ، سېنى كەينىڭگە تارتاتتى ؛ تاشئاخۇننىڭ ئۆز قولى بىلەن
قادىغان بايرىقى يۈرىكىڭدە لەپىلدەپ ، ساڭا : «كەينىڭگە يان» دەپ
بۇيرۇق بېرىپ تۇراتتى ؛ تاغلاردىكى «كۆك بۆرە»لەر ھۇۋلاپ ،
سېنى ئۆز توپىغا چىللايتتى .
ئەمما ، سەن بۇلارغا پەرۋا قىلماي مېڭىۋېرەتتىڭ .
«بىتىم»دىن كېيىن مەن جاھاننىڭ بۇنداق بولۇپ كېتىشىنى
ئويلىمىغان…
سەن مۇشۇنداق ئويلاپ ، مۇشۇنداق باھانە ـ سەۋەبلەرنى كۆر-
سىتىپ مېڭىۋەردىڭ . مۇشۇنداق مېڭىپ كەشمىرگە ، پاكىستانغا ،
تۈركىيىگە ، سەئۇدى ئەرەبىستانىغا ، زەيىنىددىن ۋە قايسىبىر ئۆز-
بېك ئوفىتسېر تولا گېپىنى قىلىدىغان ئامېرىكىغا ، ئىشقىلىپ
قەيەر ھۆر بولسا ، شۇ يەرگە كەتمەكچى بولغانىدىڭ .
كۆكتە توپ ـ توپ كۈل رەڭ بۇلۇتلار تەلۋە شامالنىڭ
قوغلىشى بىلەن ھېلى شىمالدىن جەنۇبقا ، ھېلى جەنۇبتىن شىمال-
غا ، ھېلى شەرقتىن غەربكە ، ھېلى غەربتىن شەرققە سۈرۈلۈپ ،
مۇساپىرنىڭ كۆزىدىن ئاقىدىغان ياشتەك ھەسرەتلىك ياش تۆكۈشكە
تەمشىلىپ تۇراتتى .

شۇنداق ، سەنمۇ شامال قاياقتىن سوقسا ، شۇنىڭ قارشىسىغا
سۈرۈلۈپ ، سەرسان ـ سەرگەردان بولىدىغان ۋەتەنسىز بۇلۇتلارغا
ئوخشاپ قېلىش ئالدىدا تۇراتتىڭ .
يۈرىكىڭ پىژژىدە ئېچىشىپ قالدى ، ئەمما چىدىدىڭ .
يول باشلىغۇچى يىگىت قەدىمكى كارۋان يوللىرى بىلەن ئاخىر
سىلەرنى كەشمىر تۇپرىقىغا دەسسەتتى . كۆز ئالدىڭدا چەكسىز
كەتكەن زېمىن يېيىلىپ ياتاتتى . ئەمدى كەينىڭلاردىن قوغلاپ
كېلىدىغان ھېچكىم يوق ئىدى . چېرىكلەرنىڭ زۇلمىدىن تامامەن
قۇتۇلغانىدىڭلار .
ئەمما ، يۈرىكىڭ ، قەلبىڭ ، بارلىق نېرۋا ـ ھوجەيرىلىرىڭ
ۋىجدانىڭنىڭ قورشاۋىدا قالغانىدى . سەن بۇ قورشاۋدىن بۆسۈپ
چىقىپ كېتەلەمسەنكىن ؟
بىلمەيتتىڭ .
شۇڭا ، داۋاملىق مېڭىۋەردىڭ . ئەمما ، بىردىنلا چاۋار ـ چات-
قاللىق ، يىلان ـ چايانلىق ، ئازغان ـ تىكەنلىك يولغا كىرىپ
قالدىڭ . يىلان ـ چايانلار كۈشۈلداپ ، ساڭا ھەملە قىلاتتى . سەن
بار كۈچۈڭنى يىغىپ قاچاتتىڭ . ئازغان ـ تىكەنلەر يۈرىكىڭنى ،
قەلبىڭنى تىلىپ قان ئالاتتى . يىلان ـ چايانلار ، ئەجدىھالار ،
دىۋە ـ پەرىلەر ، توڭگۇز ـ قاۋانلار… ھەملە بىلەن قوغلاپ كېلەت-
تى . سەن قېچىپ كېتىۋېتىپ بار ئاۋازىڭنى يىغىپ ، ئىلتىجالىق
بىلەن ۋارقىرىدىڭ :
— خىزىر ، سەن نەدە ؟ !…
ئەمما ، خىزىر تۇرماق ، ئۇنىڭ سايىسىمۇ كۆرۈنمىدى ، ھەتتا
شەپىسىمۇ ئاڭلانمىدى . سەن چەكسىز ئۈمىدسىزلەندىڭ . سەن بۇ
قېتىم خىزىرغا ئەمەس ، بىۋاسىتە تەڭرىگە ئىلتىجا قىلدىڭ :
— ئاھ خۇدا ، نېمىشقا مېنىڭ قېشىمغا خىزىرنى ئەۋەتمەي-
سەن ؟ خىزىرنى ئەۋەتىپ ، نېمىشقا بۇ مۇشكۇلۇمنى ئاسان قىلماي-
سەن ؟ نېمىشقا مېنى ھالاكەتتىن قۇتقۇزمايسەن ؟ !…
غەزەپلىك بىر نىدا كەلدى :

— چۈنكى سەن قۇتقۇزۇۋېلىشقا لايىق ئەمەس !
— نېمىشقا ؟
— بۇنى ئۆزۈڭدىن سورا !
— نېمىشقا ؟

قەلبىڭدىن شۇنداق بىر سادا كۆتۈرۈلدى :

— سەن ، تەڭرىنىڭ قىساسىنى ئۇنتۇغان گۇمراھ ئادەمنى
ھالاكەتتىن قۇتقۇزۇپ قالالمايدىغانلىقىنى بىلمەمسەن ؟

بىلمەيتتىڭ .

— سەن تەڭرىنىڭ قەلبىدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت
ساداسىدىن مەھرۇم قالغان ئادەمنىڭ ئىلتىجاسىنى قوبۇل قىلماي-
دىغانلىقىنى بىلمەمتىڭ ؟

بىلمەيتتىڭ .

— سەن تەڭرىنىڭ ئەلنىڭ ھۆرلۈكى ئۈچۈن بارلىقىنى ئاتى-
غان بىر بايراقدارنىڭ بەرگەن بۇيرۇقىنىڭ شەخسىي بۇيرۇق ئە-
مەس ، بەلكى ئەلنىڭ بۇيرۇقى ئىكەنلىكىنى ھېس قىلالمىغان ئا-
دەمنىڭ ھايات - ماماتى بىـلـەن كارى بولـمـايدىـغـانلىقىنى
بىلمەمتىڭ ؟

بىلمەيتتىڭ .

— سەن تەڭرىنىڭ دۇنيادا ۋەتەنسىز ھۆر ئادەمدىنمۇ بىچارە ،
پاسىق ئادەم بولمايدىغانلىقىنى بىلمەيدىغان ، ھۆرلۈك ئىزدەپ ،
ھۆرسىز - ئەركسىز خەلقىنى تاشلاپ قاچىدىغان سەندەك ئاسىي
بەندىدىن مەڭگۈ نەپرەتلىنىدىغانلىقىنى بىلمەمتىڭ ؟

بىلمەيتتىڭ .

ياق ، بىلەتتىڭ . ئەمما ، ساختا يېتىم ئاتا قىلغان قېيداش ،
چۈشكۈنلۈك ، ئۈمىدسىزلىك قاتارلىق روھىي زەئىپلىكلەر سېنى
ئۇلارنى بىلمەس قىلىۋەتكەنىدى !

يۇقىرىقىلارنى تولۇق بىلگەن ، بىلىپ تۇرۇپ بىلمەسلەر قاتا-
رىغا كىرىۋالمىغان ئادەملەرلا ئەڭ مۇكەممەل ئادەم بولالايتتى .

ئەگەر شۇلارنى بىلگەن بولساڭ ، بىلگەن تەقدىردىمۇ بىلمەس-
لەر قاتارىغا كىرىۋالمىغان بولساڭ ، سەنمۇ ئەڭ مۇكەممەل ئادەم
بولالايتتىڭ . بولالارسەنمىكىن ؟

— ھوي سەمەندەر ، نېمە ھاڭۋېقىپ تۇرىسەن ؟ ئىتتىك ماڭ !

يول باشلىغۇچى دوستۇڭنىڭ توۋلىشى بىلەن ئېسىڭنى تاپ-
تىڭ . دوستلىرىڭ داغدام يولدا سەندىن خېلىلا ئۈزاپ كەتكەنىدى .
سەن تېـخى بايـقى جايىڭـدىلا تـۇراتتىڭ . چۈنكى ، باياتىن بېرى
ماڭغىنىڭ دەل ئۆزۈڭنىڭ قەلبى ئىدى !

شۇڭا ، ھەيران قالدىڭ . چۈنكى ، قەلبىڭدە گۈزەل كۈيلەر —
جەننەت ساداسىدىن قىلچىمۇ ئەسەر قالمىغانىدى !

يۈرىكىڭدىكى تاشئاخۇننىڭ بايرىقى قەيەرلەرگىدۇر غايىب بول-
غانىدى !

ئەمما ، پولكوۋنىك تۇردىقارىي بەگنىڭ ئاخىرقى بۇيـرۇقـى
قۇلاق تۈۋىڭدە جاراڭلاپ تۇراتتى ، گەرچە ئۇنىڭغا قۇلاق سالماي ،
ئىجرا قىلىشتىن يالتىيىۋالغان بولساڭمۇ .

ئويلىدىڭ :

مەن بۇ جەنـنەت ساداسىغا مـىـڭ مۇشەقـقەتـتە ئېرىشكەنى-
دىمغۇ ؟ مەن تاشئاخۇننىڭ بايرىقىنى مەڭگۈ لەپىلدەتمەكچى بولغا-
نىدىمغۇ ؟ مەن پولكوۋنىك تۇردىقارىي بەگكە «قۇرغۇي»نى تۇتۇپ ،
ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ قىساسىنى ئېلىپ ، ئۇلارنىڭ روھىنى
خۇش قىلىش توغرىسىدا ۋەدە بەرگەنىدىمغۇ ؟

مەنمۇ چىقىپ كەتسەم ، ئۇمۇ چىقىپ كەتسە ، ھەممىمىز چى-
قىپ كېتىۋەرسەك ، ئاتا - بوۋىمىزدىن قالغان بۇ ئانا يۇرت ، ئانا
ماكان چېرىكلەرگە مۇشۇنداقلا قالامدۇ ؟ ! ئەجدادلارنىڭ ، بىزنىڭ
كىندىك قېنىمىز تۆكۈلگەن ، ئەۋلادلىرىمىزنىڭمۇ كىندىك قېنى
تۆكۈلىدىغان بۇ سۆيۈملۈك يۇرتىمىزنى چېرىكلەرگە مۇشۇنداقلا
تاشلاپ بېرىمىزما ؟ !

بۇ سوئالىڭغا يۈرىكىڭ كەسكىن جاۋاب قايتۇردى :

«ياق ! ئۇنداق ئاسان ئىش يوق !… كەتسەڭ سەن كەت، مەن كەتمەيمەن ! ئۆلسەممۇ ئۆز ۋەتىنىم تۇپرىقىدا ئۆلىمەن ! گۆرۈمدە ئانا يۇرتۇم تۇپرىقىنى قۇچاقلاپ، رەقىبلىرىمنىڭ يۈرىكىگە يەنىلا غالىبانە روھىم بىلەن نەشتەردەك سانجىلىپ مەغرۇرانە ياتىمەن ! »

سەن يۈرىكىڭنىڭ قارارىغا كەسكىن قوشۇلدۇڭ :

«مەنمۇ ! »

سەن شۇنداق قارارغا كېلىپ، ھەمراھلىرىڭ بىلەن خوشلىشىش ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ قېشىغا يۈگۈرۈپ كېلىپ :

— مەن يېنىپ كېتىمەن ! — دېدىڭ.

ھەممىسى ھەيران قالدى :

— نېمىشقا ؟

— ساراڭمۇ سەن ؟

— …

سەن بارلىق ئوي - خىياللىرىڭنى سۆزلەپ، ئۇلار بىلەن قۇچاقلىشىپ خوشلاشتىڭ.

قەلبىڭ يەنە گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى بىلەن تولغانىدى ! يۈرىكىڭدە تاشئاخۇننىڭ بايرىقى لەپىلدەيتتى ! قۇلاق تۈۋىڭدە پولكوۋنىك تۇردىقارىي بەگنىڭ ئاخىرقى بۇيرۇقى جاراڭلايتتى !

سىلەر (ھەمراھلىرىڭنىڭ ھەممىسى قايتقانىدى) ئەتراپىدا رەڭمۇ رەڭ گۈللەر ئېچىلغان، بۇلبۇل، كاككۇك قاتارلىق تۈرلۈك - تۈمەن قۇشلار خۇش زۇۋانلىرى بىلەن سايرىشىپ تۇرغان، ئىككى ياقىسىدا سۈپسۈزۈك سۇلار شىرىلداپ ئېقىۋاتقان نۇرانە يول بىلەن سۆيۈملۈك، ئۇلۇغ ئانا ۋەتىنىڭلارغا قاراپ مېڭىپ كەتتىڭلار.

33

ئەمدى بەشكەنتتاغقا بېرىشقا بولمايتتى. شۇڭا، سەن دوستلىرىڭ بىلەن خوشلىشىپ، كۆكيارنىڭ مومۇق كەنتىدىكى جايلا مەتنىياز قازىنىڭ ئۆيىگە كەلدىڭ. گەرچە سەن بۇ ئادەم بىلەن تونۇشمىساڭمۇ، لېكىن نامىنى كۆپ ئاڭلىغانىدىڭ. ئۇ مۇشۇ يۇرتنىڭ قازىسى بولۇپ، ئەسكەر قوبۇل قىلىش، ئوزۇق - تۈلۈك ھەل قىلىش قاتارلىق جەھەتلەردە ئىنقىلابقا ناھايىتى كۆپ تۆھپىلەرنى قوشقانىدى.

گەۋدىلىك، قىرىق بەش ياشلاردىكى، قىرقىم ساقاللىرى يۈپيۇمىلاق قىزىرىپلا تۇرىدىغان يۈزىگە خويمۇ ياراشقان بۇ ئادەم سېنى ئىززەت - ئىكرام بىلەن قارشى ئالدى.

ئەمما، بىر ئاي بولار - بولمايلا مەتنىياز قازى بىلەن سەن يەنە تۇتقۇن قىلىنىپ، قاغىلىق بازىرىنىڭ شەرقىي جەنۇبىغا جايلاشقان گومىنتۇەن تۈرمىسىگە قامالدىڭلار. مۇشۇ تۈرمىگىلا ئۈچ يۈز نەچچە مەھبۇس قامالغانىدىڭلار.

سىلەر بىر - بىرلەپ سوراق قىلىناتتىڭلار. گومىنداڭچىلارنىڭ سورايدىغان گېپىنىڭ تايىنى يوق، ھەدەپ قامچىلايتتى، تېقىمىڭلارغا خىش قىستۇرۇپ كالتەككە باساتتى… ئۇلارنىڭ مەقسىتى سىلەرنى سوراق قىلىش ئەمەس، ئۆچ ئېلىش ئىدى. بولمىسا سىلەردىن سورىغۇدەك نېمە بار ؟

بىر كۈنى سەن يەنە مەتنىياز قازى بىلەن سوراققا بىللە ئاچىقىلدىڭ. مەتنىياز قازىنى كالتەككە بېسىشقا باشلىدى، ئۇ قارشى چىقتى. بۇ ئىككى ئايدىن بۇيانقى تۇنجى قېتىملىق قارشى چىقىش ئىدى ھەم تۇنجى قارشى چىققۇچى ئىدى.

— ھۇ ھايۋانلار، نېمە ئادەمنى قىيناۋېرىسەن ؟ ئاناڭنىڭ ھەققى بارمىدى بىزدە ؟ سەنلەر نېمىنى بىلمەكچى ؟ سورا، نېمىنى

سورساڭ سورا ، مەن جاۋاب بېرەي !

قارىمۇتۇق چېھرى تېخىمۇ قارىداپ كەتكەن سوراقچى لى لېيەنجاڭ ئۆزىنى بېسىۋېلىپ سورىدى :

— سەن تاغ ئوغرىلىرىغا ياردەم بەرگەنمۇ ؟

— بەرگەن .

— نېمىشقا ؟

— مۇشۇنىمۇ بىلىشمىدىڭمۇ؟ بىلەلمىگەن بولۇشساڭ ، مەن دەپ بېرەي ، بىلىشىۋال . ئەلۋەتتە ، سەنلەردەك شەھەر سوراپ ، ئەل باشقۇرۇپ باقمىغان ، شۇ سەۋەبتىن شەھەر سوراشنى ، ئەل باشقۇرۇشنى بىلمەيدىغان ، ئىنساپ - ديانەتنى بىلمەيدىغان ، ئىنسانىي خىسلەت يوق ، ئادەمسىياق مەخلۇقلارنى يوقىتىش ئۈچۈن !

بۇ سۆزلەرگە چىدىمىغان لى لېيەنجاڭ مەتنىياز قارىنىڭ ئاغزىغا مۇشت بىلەن بىرنى قويدى . مەتنىياز قارىمۇ سوراقچىنىڭ يۈزىگە غەزەپ بىلەن تۈكۈردى . قان ئارىلاش تۈكۈرۈك لى لېيەنجاڭنىڭ يۈز - كۆزىگە چاپلىشىپ قالدى .

— ياخشى !... ياخشى !

لى لېيەنجاڭ قولياغلىقى بىلەن يۈز - كۆزىدىكى تۈكۈرۈكنى ئېرتىۋېتىپ شۇنداق دېدى - دە ، پۈشتەك چالدى . تۇرمە ھويلىسىنى چېرىكلەر قاپلاپ كەتتى . مەھبۇسلار سەيناغا توپلاندىڭلار . كۆك قاپقارا بۇلۇتلار بىلەن قاپلانغانىدى ، خۇددى سىلەرنى سوراق قىلىشقا تەقەززا بولۇپ ، گەلەپى شىمىنىڭ يانچۇقىغا قولىنى سېلىپ ، مەيدانىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۇياق - بۇياققا مېڭىپ يۈرگەن ئاۋۇ خې تۇەنجاڭنىڭ كۆڭلىدەك . ئاسمان گۈلدۈرلەيتتى ، گويا كى مەھبۇسلارنىڭ غەزەپ - نەپرىتىدەك . چاقماق چاقاتتى ، مىسالى مەتنىياز قارىنىڭ قارشىلىق كۆرسىتىش روھىدەك .

سوراق باشلاندى :

— ...

— ...

— سەن نېمىشقا تاغ ئوغرىلىرىغا ياتتاياق بولىسەن ؟

— ئوغرى ئۇلار ئەمەس ، سىلەر !

— سەن ئۆزۈڭنىڭ قازىلىقىنى قىلىپ ، دەۋاگەرلەر بەرگەن زەللەڭنى يەپ ، ئۆز ئىشىڭنى قىلىپ يۈرسەڭ بولمامدۇ ؟

— زەللە سەنلەردەك بالىخانىلىق ئاشقازىنى بار ئاچۆلاردىن ئاشمايۋاتسا ، مەن قايسى زەللىنى يەيمەن ؟

— تاغ ئوغرىلىرىغا يالاقچىلىق قىلىشىڭدىكى مەقسىتىڭ نېمە ئىدى ؟

— سەنلەرنى يوقىتىشتى !

— يوقىتالىدىڭمۇ قېنى ؟

— ياق ، يوقىتالمىدىم . يوقاتقىلى ئازلا قالغاندا ، سەنلەرنىڭ تەلىيىڭ ئوڭدىن كېلىپ قالدى . بىراق ، ھامان يوقىتىمەن !

— ئەگەر ھازىرلا جادۇغا بېسىپ ئۆلتۈرۈلسەڭچۇ ؟

— مەن ئۆلسەم ، ھايات قالغانلار يوقىتىدۇ ، ئۇلار يوقىتالمىسا ، ئەۋلادلىرىم چوقۇم يوقىتىدۇ !

— ئەگەر جىنايىتىڭگە توۋا قىلساڭ...

مەتنىياز قارىم خې تۇەنجاڭنىڭ سۆزىنى بۆلدى :

— توۋىنى سەنلەردەك خەلقىنىڭ ھۆرلۈك - ئازادلىقىنى بوغۇپ ، ئۇلارنى قۇل قىلىشقا ئۇرۇنغانلار قىلمايزە ، مەندەك ۋەتەن، خەلقىنىڭ ئازادلىقى ئۈچۈن كۈرەش قىلغۇچىلار توۋا قىلامدا؟ ھىم !

خې تۇەنجاڭ باياتىن دېيەلمىگەن گېپىنى قايتا تەكرارلىدى :

— گۇناھىڭدىن كېچەي ، «ياشىسۇن پىرقە» دەپ توۋلا .

مەتنىياز قارى مەردانىلىك بىلەن توۋلىدى :

— يوقالسۇن پىرقە !

— تامامىدى !— تاقىتى توشقان خې تۇەنجاڭ ئەسەبىيلىك بىلەن بۇيرۇق قىلدى ،— ئۇر ، قاتتىق ئۇر !

لى لېيەنجاڭ قوللىرىغا تۈكۈرۈپ ، زەيى قامچا بىلەن مەتنىياز قارىنى ئۇرۇشقا باشلىدى . ئۇ ئۇرغاچ سورايتتى ، سوراۋېتىپ ئۇراتتى :

— «ياشىسۇن پىرقە» دە !

مەتنىياز قازىمۇ تولغىنىۋېتىپ، ۋارقىراۋېتىپ جاۋاب بېرەتتى، جاۋاب بېرىۋېتىپ تولغىناتتى، ۋارقىرايتتى:

— يوقالسۇن... تۆپ يىلتىزىدىن مەڭگۈ يوقالسۇن!

يۈرىكىڭلار چىرقىرايتتى؛ يۈرىكىڭلار تولغىناتتى؛ يۈرىكىڭلار چاقماق چاقاتتى؛ يۈرىكىڭلار يامغۇر تۆكەتتى، خۇددى كۆكتەك!

— سەن چەنتۇلارنى ئادەم دېگىلى بولمايدۇ، سەن ياۋايى مەخلۇقلارغا ئەزەلدىن ياخشىلىق ياراشمايدۇ!— دېدى خې تۇەنجاڭ يامغۇرلۇق ئاستىدا تۇرۇپ زەخمىناك يۈرىكىڭلارغا نەشتەر سانجىپ،— پىرقە سەن خەقنى تۇمشۇقلۇققا چوقۇتماي، قاناتلىققا سوقتۇرماي، خۇددى ياغنىڭ ئىچىدىكى بۆرەكتەك ئاسراپ، خىزىردەك بېشىڭلارنى سىلاپ، بەختلىك تۇرمۇشقا ئېرىشتۈرۈۋاتسا، يەنە تۇزكورلۇق قىلىپ، تاغ ئوغرىلىرىنىڭ يالىقىنى يالىشىپ، ئۇلۇغ، توغرا، شەرەپلىك پىرقىمىزگە ۋاپاسىزلىق قىلىپ، كەچۈرگۈسىز جىنايەت ئۆتكۈزۈشتۈڭ! ماۋۇ ياخشىلىق ياراشمايدىغان،— خې تۇەنجاڭ قولى بىلەن مەتنىياز قازىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ داۋام قىلدى،— تاغلىق قازى ھۆرمەتكە سازاۋەر كوماندىرىمىز لى ليەنجاڭنىڭ يۈزىگە تۈكۈرۈپتۇ. ئۇ تېخى ئۆلۈمدىن قورقمايمىش! قېنى، ئۇنىڭ ھالىنى ھازىر كۆرىمىز. سەنلەرمۇ ياۋاش بولۇشمىساڭ، بىر - بىرلەپ!...

خې تۇەنجاڭنىڭ بۇيرۇقى بىلەن ئەمدىلا ھوشىغا كەلگەن مەتنىياز قازى چەمبەرچاس باغلاندى.

— قېنى، لى ليەنجاڭ، ئۆچىڭىزنى ئېلىۋېلىڭ!

— رەھمەت، خې تۇەنجاڭ، شەپقىتىڭىزگە ھەشقاللا!— دېدى لى ليەنجاڭ ھاياجانلانغان ھالدا،— قېنى، جادۇنى ئەكېلىڭلار!

جادۇ ئەكېلىنىپ، مەتنىياز قازىنىڭ ئوشۇقى جادۇنىڭ بىسىغا توغرىلاندى. سىلەر چۇقان كۆتۈردۈڭلار:

— ھايۋانلار، ئۇنى قويۇۋېتىش!

— توڭگۇزلار!

— رەھىمسىز مەلئۇنلار!

ئىسيان - چۇقانلىرىڭلار گۈلدۈرلەيتتى، گوياكى زېمىننى لەرزىگە سېلىۋاتقان گۈلدۈرمامىدەك. سانجاق - سانجاق چېرىكلەر سىلەرنىڭ مەيدەڭلەرنى ئىتتىرىپ توسۇپ تۇراتتى. سىلەر ھەدەپ يولقۇناتتىڭلار، خۇددى ئارسلاندەك.

— «ياشىسۇن پىرقە» دە!

— يوقالسۇن!

لى ليەنجاڭ جادۇنى گاچچىدە بېسىۋىدى، مەتنىياز قازىنىڭ ئىككى پۇتى ئۈزۈلۈپ چۈشتى. ئۇنىڭ تىزى، يوتىسى، زەكىرى، قولى، بىلىكى، بېشى ئارقا - ئارقىدىن كېسىپ تاشلاندى.

شارقىراپ يېغىۋاتقىنى يامغۇر ئەمەس، سىلەرنىڭ كۆز يېشىڭلار ئىدى؛ كۆز يېشىڭلار بىلەن قوشۇلۇپ يەرگە سىڭىپ كېتىۋاتقىنى مەتنىياز قازىنىڭ قېنىلا ئەمەس، سىلەرنىڭ ئانا يۇرتقا بولغان مۇھەببىتىڭلار ئىدى؛ گۈلدۈرلىگىنى كۆك ئەمەس، غەزەپ - ئىسيانلىرىڭلار ئىدى؛ ۋال - ۋۇل قىلىپ چېقىلغىنى چاقماق ئەمەس، مەتنىياز قازىنىڭ قارشىلىق كۆرسىتىش روھى ئىدى!

سىلەر مەتنىياز قازىچە روھ بىلەن قارشىلىق كۆرسىتىپ، ئۈچ كۈن ئاچلىق ئېلان قىلدىڭلار. شۇنىڭ بىلەن سوئال - سوراق ۋە ۋەھشىيانە قىيناشلار ئاخىرلىشىپ، سىلەر يەكەن تۈرمىسىگە يۆتكەپ كېتىلدىڭلار. بۇ ناھايىتى چوڭ تۈرمە بولۇپ، كامېرلاردا پۇت سىققۇدەكمۇ يەر قالمىغانىدى. سېسىقچىلىقتا ئەركىن نەپەس ئالغىلىمۇ بولمايتتى. پىت، بۈرگە، چۇسىلارنىڭ كۆپلۈكىدىن كېچىلىرى تۈزۈكرەكمۇ ئۇخلىغىلى بولمايتتى. ئاستىڭلاردىن ئۆرلەپ تۇرغان زەي زەئىپ تېنىڭلارنى تېخىمۇ زەئىپلەشتۈرۈۋاتاتتى. ئاغرىق - سىلاق، ئۆلۈم - يېتىم كۈندە - كۈنىسى بولۇپ تۇراتتى. ئەگەر مۇشۇنداق كېتىۋېرىدىغان بولسا، بىر - ئىككى ئايغا قالماي، ھەممىڭلار قىرىلىپ كېتىشىڭلار مۇمكىن ئىدى. سىلەر مەتنىياز قازىچە روھ بىلەن يەنە قارشىلىق كۆرسەتتىڭلار. تۇرمۇش

شارائىتتىڭلار بىرقەدەر ياخشىلىنىپ ، هايات قالغىنىڭلار 1948 ـ
يىلىنىڭ باهار پەسلىنى مىڭ مۇشەققەتتە كۆتۈۋېلىشتىڭلار . سىلەر
يەكەن دەرياسى بويىغا يالاپ كېلىنىپ ، ئېغىر ئەمگەككە سېلىندىڭ-
لار : چۇشكىچە شاللىقتا ئىشلەيتتىڭلار ، چۈشتىن كېيىن يەكەن
دەرياسى كۆۋرۈكىنى ياساش ئەمگىكىگە سېلىناتتىڭلار . گەرچە
كۈنىنىڭ سېرىقىنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتقان بولساڭلارمۇ ، ئېغىر ئەم-
گەك ، ناچار تاماق تۈپەيلىدىن ئاغرىق ـ سىلاق ، ئۆلۈم ـ يېتىم
يەنىلا كۆپ بولۇۋاتاتتى . ئۆلگەنلەر يۇيۇپ ـ تاراقسىز ، نەزىر ـ
چىراغسىز هالدا دەرياغا تاشلىۋېتىلەتتى . ئۆزىنى دەرياغا تاشلاپ
ئۆلۈۋالىدىغانلارمۇ كۈندە ـ كۈنىسى چىقىپ تۇراتتى . ئەگەر قەل-
بىڭدىكى گۈزەل كۈيلەر — جەننەت ساداسى روهىڭنى ئەملەپ
تۇرمىغان بولسا ؛ تاشئاخۇنىنىڭ ئۆز قولى بىلەن قادىغان بايرىقى
يۈرىكىڭدە لەپىلدەپ ، سېنى ياشاشقا رىغبەتلەندۇرۇپ تۇرمىغان بول-
سا ؛ پولكوۋنىك تۇردىقارىي بەگنىڭ ئاخىرقى بۇيرۇقى قۇلاق تۇ-
ۋىڭدە جاراڭلاپ ، سېنى ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ روهىنى خۇش
قىلىشقا دەۋەت قىلىپ تۇرمىغان بولسا ، بەلكىم سەنمۇ زەرەپشان
دەرياسىغا ئاللىبۇرۇن سىڭىپ كەتكەن بولاتتىڭ .
ئىش ـ ئەمگەككە يارىمايۋاتقان بىر قىسىم قېرى ـ چاللار ،
كېسەلمەنلەر قويۇۋېتىلدى . بۇلارنىڭ ئارىسىدا هاپىز بەگنىڭ ئۈچ
قىزىمۇ بار ئىدى . لېكىن ، ئارىدىن بىر ئاي ئۆتكەندە ، هاپىز
بەگنىڭ چوڭ قىزى پاتمىخان لاگېردا يەنە پەيدا بولۇپ قالدى . ئۇ
بەشكەنتتاغقا بېرىپ ، سىلەرگە ئەل ـ يۇرتنىڭ ئوتلۇق سالىمى
بىلەن قوشۇپ ئاش ـ ئوزۇق ، سېرىقماي ، ئۆلتۈرۈپ بېرىش
ئۈچۈن ئىككى يۈز نەچچە تۇياق قوي ـ كالا ، چېرىكلەرگە پارا
بېرىش ئۈچۈن ئالتۇن ـ كۈمۈش ئەكەلگەنىدى .
1949ـ يىلى 8 ـ ئايلاردا قاغىلىقتىن ئېلىپ بېرىلغان ئۈچ
يۈز نەچچە مەهبۇستىن ئاران بىر يۈز ئەللىك نەپىرىڭلار تۇرمىدىن
ساق چىقىپ ، يۇرتۇڭلارغا قايتتىڭلار . سەن ئاناڭ ، سىڭلىڭ ،
«پەرشتە»ڭ بىلەن يەنە جەم بولۇپ ، زۇمرەتنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى

قىلدىڭ . ئاخىر هازىر ئۇنىڭ ئۆزبېكىستاندا ئىكەنلىكىنى ئۇقۇپ ،
قاسىمجان قەمبىرى ئېيتىپ بەرگەن ئادرېس بويىچە ئۆزبېكىستان-
لىق بىر ئوفىتسېرغا خەت يازدىڭ . ئەمما ، ئۇ ئوفىتسېردىن زۇمە-
رەتنىڭ بۇنىڭدىن ئىككى ـ ئۈچ يىل بۇرۇن تۈركىيىگە كۆچۈپ
كەتكەنلىكى ، ئادرېسىنى بىلمەيدىغانلىقى هەم بىلىش ئىمكانىيىتى-
مۇ يوقلۇقى توغرىسىدا جاۋاب خەت كەلدى . دەل مۇشۇ خەت
تۈپەيلى ، 1958ـ يىلى «يەرلىك مىللەتچىلىككە قارشى
هەرىكەت»تە «يەرلىك مىللەتچى» ، «چەت ئەلگە باغلانغان
ئۇنسۇر» ، مەتسالىنىڭ مەلۇم قىلىشى ۋە گۇۋاهلىقتىن ئۆتۈشى
بىلەن «گومىنداڭنىڭ ئىشپىيونى — ‹قۇرغۇي› دېگەن نام بىلەن
دۈشمەنگە ئاخبارات يوللاپ ، ئورۇش مەخپىيەتلىكىنى ئاشكارىلاپ ،
ئىنقىلابنى نۇرغۇن قېتىم ناهايىتى زور زىيانغا ئۇچراتقان ، يۈز
نەچچە جەڭچىنىڭ ۋە دۈشمەن سېپىدە مەخپىي كۈرەش قىلىۋاتقان
‹كۆك بۆرە›نىڭ بىهۇدە قۇربان بولۇشىغا سەۋەبچى بولغان...»
دېگەندەك «جىنايەت»لەر بىلەن قارىلىنىپ ، يەنە قولغا ئېلىندىڭ .
بىر كۈنى ساقچىلار سىلەرنى جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسى-
نىڭ قەدىمكى سېپىلىنىڭ تۈۋىدىن هاجەتخانا كولىغىلى سالدى .
بىر چاغدا كولىغان جايدىن تولۇق سېسىپ بولالمىغاچقا ، ئۈگە ـ
ئۈگىلىرى تېخى ئاجراپ كەتمىگەن ، خېلى مۇكەممەل ساقلىنىپ
قالغان ، پۇت ـ قوللىرىغا كويزا ـ كىشەن سېلىنغان ، گەرچە
كىيىم ـ كېچەكلىرىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى سېسىپ كەتكەن
بولسىمۇ ، ئەمما سەللىسىنىڭ ئازراق قىسمى بىلەن تەسۋى ،
مەسە ـ كالىچى ساپساق قالغان ، سول قولىنىڭ چىمچىلاق بارمى-
قىنىڭ يېرىمى يوق بىر جەسەت چىقتى . سەن شۇ تەسۋى ۋە
مەسە ـ كالاچتىن ، بولۇپمۇ كېسىۋېتىلگەن چىمچىلاق بارمىقىدىن
ئۇنىڭ كىملىكىنى تونۇۋالدىڭ . ئۇ ئون ئىككى يىل بۇرۇن گومىن-
داڭچىلار تەرىپىدىن تىرىك كۆمۈۋېتىلگەن ئۇستازىڭ راشىددىن
مۇپتى هاجىم ئىدى . سەن چىرىپ كەتكەن جەسەتنى قۇچاقلاپ
ئەلەم ـ هەسرەت بىلەن بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتىڭ . زەهەرسىمان

ئاچچىق ياشلىرىڭ ئۇستازىڭنىڭ باغرىغا سىڭىپ كەتتى ، گويا كى تەكلىماكان قۇملۇقىغا تۆكۈلگەن يامغۇردەك ؛ غەزەپلىك كۆز ياشلىرىڭ خۇددى ھەسەتخورنىڭ كۆڭلىدەك دات بېسىپ كەتكەن كويزا ـ كىشەنگە نەپرەت بىلەن تۆكۈلەتتى !

— نېمە بولدى ، سەمەندەر ؟

سەن كامبىرداشلىرىڭغا ، ساقچىلارغا ئون ئىككى يىل بۇرۇنقى ئىشلارنى تىلىڭ ئارقىلىق ئەمەس ، ئازابلىق كۆز يېشىڭ ئارقىلىق سۆزلەپ بەردىڭ...

ئارىدىن ئۇزاق ئۆتمەي ، داغدۇغىلىق ماتەم مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلۈپ ، ئۇستازىڭ راشىددىن مۇپتى ھاجىمغا «ئىنقىلابىي قۇربان» دەپ شەرەپلىك نام بېرىلدى .

ئەپسۇسكى ، سەن بۇ ماتەم مۇراسىمىغا قاتنىشالمىدىڭ . ئەمما ، ئون يەتتە يىللىق تۈرمە ھاياتىڭنى پۈتۈنلەي ماتەم ئىلكىدە ئۆتكۈزدۈڭ !

شۇنداق ، سەن تۈرمىدە ھەرخىل قىيىن ـ قىستاقلارغا بەرداشلىق بېرىپ ، توپتوغرا ئون يەتتە يىل ياتتىڭ . 1975 ـ يىلى يەنىلا تولۇق ئاقلىنالماي ، كېپىللىكە قويۇپ بېرىلدىڭ .

ئەمما ، راشىددىن مۇپتى ھاجىمنىڭ چوڭ ئوغلى ئابدۇلھەمىد مەخسۇم قويۇپ بېرىلمىدى . 1950 ـ يىلى ئۈچ يېرىم مىڭ مودىن ئارتۇق تېرىلغۇ يېرىنى خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە تەقدىم قىلغان ، ئىجارە كېمەيتىش ، يەر ئىسلاھاتى مەزگىللىرىدە خەلق ئۈچۈن جان پىدالىق بىلەن نۇرغۇن ئەمەلىي ، ئىجابىي خىزمەتلەرنى ئىشلىگەن ، ناھىيىلىك سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولۇپ ، پارتىيە ـ ھۆكۈمەتنىڭ مىللەت ، دىن ، بىرلىك سەپ خىزمىتى ئۈچۈن ساداقەت بىلەن كۆرۈنەرلىك تۆھپىلەرنى قوشقان ئۇستاز سۇپەت بۇ دوستۇڭمۇ 1958 ـ يىلى بىر ئۇچۇم «تىرىك جەسەت»لەرنىڭ غەيۋەت ـ شىكايىتى ، تۆھمەت ـ بەتناملىرى بىلەن «پارتىيىگە قارشى ئۇنسۇر ، يەرلىك مىللەتچى ، ئەكسىيەتچىل تەشكىلات قۇرغان...» دېگەندەك «جىنايەت»لەر بىلەن

قارىلىنىپ قولغا ئېلىنغانىدى . ئۇ سەندىن بەش يىل كېيىن ، يەنى 1980 ـ يىلى قويۇپ بېرىلگەن بولسىمۇ ، لېكىن ئارىدىن سەككىز ئاي ئۆتۈپلا مەڭگۈلۈك كۆز يۇمدى .

بارلىقىنى يېڭى دەۋرگە بېغىشلاپ ، ئاخىر خۇددى سەندەكلا قارىلىنىپ ، قولغا ئېلىنغان دوستلىرىڭنىڭ ، سەپداشلىرىڭنىڭ ، زىيالىيلارنىڭ ، ۋەتەنپەرۋەر دىنىي زاتلارنىڭ پاجىئەلىك ئۆلۈمى روھىڭنى ھارماي بازغانلىغان بولسىمۇ ، لېكىن سېنىڭ پولاتتىن ئىرادەڭنى تەۋرىتەلمىگەن ؛ ئۈمىد شامىڭنى ، ئېتىقاد مەشئىلىڭنى ئۆچۈرەلمىگەنىدى . شۇڭا ، سەن قويۇپ بېرىلگەندىن كېيىنمۇ يەنە داۋاملىق مەخپىي ھالدا «قۇرغۇي»نىڭ ئىز ـ دېرىكىنى قىلدىڭ ؛ توپتوغرا ئەللىك يىل ئىز ـ دېرىكىنى قىلدىڭ . پولكوۋنىكنىڭ ئاخىرقى بۇيرۇقىمۇ قۇلاق تۈۋىڭدەك توپتوغرا ئەللىك يىل جاراڭلىدى .

قەلبىڭ ئازابلىق سوئاللار بىلەن تولغانىدى :

«زەينىددىن ، ھېلىقى چۈشۈڭ يادىڭدىمۇ ؟ باھاردا — خىزىرنىڭ قەلبىدەك ئاپئاق سەھەردە كۆرۈپ ، بىزگە ئۆرۈپ بەرگەن ، دادام تەبىر بېرىپ ، ئاخىرىنى يۇتۇۋەتكەن ھېلىقى چۈشۈڭ يادىڭدىمۇ ، جېنىم دوستۇم ؟»

ئۇنىڭدىن ىندا كەلمەيتتى . بۇنىڭ بىلەن كارىڭ يوق ھالدا سەن ئۇنىڭ بىلەن غايىبانە مۇڭدىشىۋېرەتتىڭ :

«مېنىڭ يادىمدا ؛ ھازىرقىدەك ئېنىق يادىمدا ! دادام چۈشۈڭنى ئاڭلاپ : ‹ئىنسانلارغا رىزىق تارقىتىپ بەرگۈچى پادىشاھ بولىدىغان ئوخشايسىز ، بىراق... › دەپ تەبىرىنىڭ ئاخىرىنى يۇتۇۋەتكەنىدى . بىز بۇنى ئاڭلاپ چوڭقۇر ھەسرەت ۋە ئەپسۇسلۇق ئىلكىدە جىمىپ كەتكەنىدۇق ، شۇنداقمۇ ؟»

— ...

ئاخىر چۈشۈڭ رېئاللىققا ئايلىنىپ ، سەن كاتتا ئەمەلدار بولدۇڭ . لېكىن ئەمەلدارلىقنى ئوبدان قىلالمىدىڭ : خەلقنى رازى قىلالمىدىڭ ... نامراتلىقنى تۈگىتەلمىدىڭ ... بولۇپمۇ ئاشۇ ئاپەت-

لىك يىللاردا — «ئۇلۇغ مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»دا ئېغىر خاتا-
لىقلارنى سادىر قىلدىڭ : ئوقۇمۇشلۇق زىيالىيلارنى قوغداپ قې-
لىشنىڭ ئورنىغا ئۇلارغا زىيانكەشلىك قىلدىڭ... شۇڭا سېنى ئە-
يىبلەشتۇق ، تىللاشتۇق ، ھەتتا قارغاشتۇق . ئەمما ، ھېچقايسىمىز
ئۆزىمىزدىن : «ئۇنىڭ ئورنىدا مەن بولغان بولسام ، قانداق قىلات-
تىم ؟ » دەپ سوراپ باقمىدۇق . شۇڭا ، سېنى خاتا چۈشىنىپ ،
غەپلەت ئۇيقۇسىدا ئۇخلاۋەردۇق . سېنى چۈشىنىش پۇرسىتىنى
قولدىن بېرىپ قويغىنىمىز ئۈچۈنلا ، نۇرغۇنلىغان تەرەققىيات پۇر-
سەتلىرىنى قولىمىزدىن بېرىپ قويدۇق...
سەن زەينىددىن زايىتوفنى چۈشىنەتتىڭ ، چۈشەنگەنلىكىڭ
ئۈچۈن ، ئۇنىڭ بىلەن ئەنە شۇنداق غايىبانە مۇڭدىشالايتتىڭ ، ئۇ-
نىڭغا دەردىڭنى تۆكەلەيتتىڭ ، ئۇنىڭ دەردىنى ئاڭلىيالايتتىڭ .
دەل شۇنداق بولغاچقىلا ، گەرچە كۆڭلىرىڭ تەڭلىك ، ئاچ - زار-
لىق ، جەبىر - جاپا ، مەنىۋى موھتاجلىق ئىلكىدە ئۆتۈۋاتسىمۇ ،
يەنىلا ئۇنى دوستانە مېھرىڭ بىلەن سېغىناتتىڭ ؛ قەلبىڭ مەنىۋى
موھتاجلىق ئىلكىدە چاڭقاپ تۇرسىمۇ ، يەنىلا ئۇنىڭدىن — بىر
ئەمەلدار دوستۇڭ ئەمەس ، بىلىمدار دوستۇڭنىڭ بارلىقىدىن پە-
خىرلىنەتتىڭ ؛ گەرچە ئۇنىڭغا غايىبانە سېغىنىشلىرىڭنى ئىزھار
قىلىپ يازغان خەتلىرىڭ جاۋابسىز قېلىۋەرگەن ، كۆڭلۈڭگە يارىشا
كىمدۇر بىرىدىن بىرەر قېتىم دۇئايىسالام ئەۋەتىپ قويمىغان بول-
سىمۇ ، يەنىلا ئۇنىڭ بىلەن خۇددى ھەسەن بەگكە ئوخشاش غۇلد-
چىڭنى سادەك ئېچىپ ، قېرىنداشلارچە باغرىلىشىنى كۈتەتتىڭ ،
ئارزۇ قىلاتتىڭ !
ئەمما ، شۇنچە يىل كۈتۈپمۇ ، شۇنچىلىك ئارزۇ قىلىپمۇ ،
ساڭا ئۇنىڭ بىلەن دىدارلىشىش ، باغرىلىشىش ، مۇڭدىشىش
نېسىپ بولمىدى .
ئاردىن ئوتتۇز بىر يىل ئۆتكەندە — 1976 - يىلى 11-
ئاينىڭ 16 - كۈنى ساڭا ئۇنىڭ بىلەن قايتا دىدارلىشىش نېسىپ
بولدى .

بىر كۈنى ئىشىك ئالدىڭدا ماش رەڭ سىرلىق بىر پىكاپ
توختىدى . ناھىيىنىڭ بىر رەھبىرى زەينىددىن زايىتوفنىڭ قاغى-
لىقنىڭ داجەيچە ناھىيە بولغانلىقىنى ئېلان قىلىشقا كەلگەنلىكى-
نى ، سېنى سۈرۈشتە قىلىپ ، دەرھال تېپىپ كېلىشكە ئۆزىنى
ئەۋەتكەنلىكىنى ئېيتىۋىدى ، يۈرەكلىرىڭ دۈپۈلدەپ سوقۇپ ،
ئىچ - ئىچىڭدىن ھاياجان ، خۇشاللىق ، ئىپتىخار قايناپ چىقتى .
سەن ئۇنىڭ سەندەك بىر ئاددىي دوستىنى ئۇنتۇپ قالمىغانلىقى
ئۈچۈن ھاياجانلىناتتىڭ ، خۇشاللىناتتىڭ ؛ ئۇنىڭ بىلەن دىدارلى-
شىش ، خۇددى ھەسەن بەگكە ئوخشاش باغرىلىشىش پۇرسىتىنىڭ
ئاخىر يېتىپ كەلگەنلىكىدىن ئىپتىخارلىناتتىڭ !
ئەمما ، باغرىلىشىش نېسىپ بولمىدى ؛ «زەينىددىن ، بارمۇ
سەن ، ئاداش ! ؟... » دەپ ۋارقىراپ ، غۇلىچىڭنى سا قانتىدەك
ئېچىپ يۈگۈرۈپ بېرىپ ، ئۇنىڭ بىلەن قەدىناسلارچە باغرىلىشىش
ئەسلا نېسىپ بولمىدى ؛ قېنىپ - قېنىپ مۇڭدىشىش نېسىپ
بولمىدى ! ماشىنا بۇزۇلۇپ قېلىپ ، چۆلدە بىر كېچە قونۇپ قالمى-
غان بولساڭ ، بەلكىم نېسىپ بولۇشى مۇمكىن بولغىيتتى .
سەن ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى قورۇسىغا كىرىپ كەلگەن-
دە ، ئۇ مېڭىشقا تەمشىلىپ تۇرغانىكەن . ئەتراپى ھەربىي ، مەمۇرىي
ئەمەلدارلار ، مۇخبىرلار بىلەن ئورالغاچقا ، «زەينىددىن ، بارمۇ
سەن ھوي ! ؟... » دەپ ۋارقىريالمىدىڭ ؛ ئۇنىڭ بىلەن ھەسەن
بەگدەك غۇلىچىڭنى سا قانتىدەك ئېچىپ ، بۇركۈتتەك ئۇچۇپ
كېلىپ باغرىلىشالمىدىڭ . پەقەت قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ ،
«سىلى - ئۆزلىرى... تىنچلىق - ئامانلىقمۇ ؟ بالىۋاقىلىرى
ساقمۇ ؟... » دېگەنلەرنىلا دېيەلىدىڭ .
ئۇ سېنى ئالاھىدە جابدۇلغان بىر ياتاققا ئەكىردى . بىرى
چىقسا ، يەنە بىرى كىرىپ ، بىرى بىرنېمە دەپ سورىسا ، يەنە بىرى
يەنە بىرنېمە دەپ سوراپ ، ئالدىڭغا ھەرخىل نازۇ نېمەتلەرنى تى-
زىپ ، سېنى تارتىنماي يېيىشكە زورلاپ ، زادىلا مۇڭدىشىش پۇر-
سىتى بېرىشمىدى ، خۇددى سەن بۇ يەرگە يەپ - ئىچكىلى كەلگەن-

دەك . ئاخىر زەينىددىن زايىتوفنىڭ سەل ئاچچىقى كەلدى بولغاي :

— سىلەر بىردەم چىقىپ تۇرۇڭلار ، كۆرۈشمىگىلى ئوتتۇز بىر يىل بولغان بۇ دوستۇم بىلەن مۇڭدىششۇالاي !— دېدى قوپاللىق بىلەن .

ھەممىسى پايپاسلاپ چىقىپ كېتىشتى .

— ئەھۋالىڭ قانداقراق ؟— دەپ سورىدى ئۇ سېنىڭ قورۇق باسقان ئاقسېرىق يۈزۈڭگە ، خىيال دەرياسى ئېقىپ تۇرغان تەگسىز قوڭۇر كۆزلىرىڭگە سىنچىلاپ قاراپ .

سەن ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ قويۇپ جاۋاب بەردىڭ :

— ياخشى ئەمەس ، سەن ئويلىغاندىنمۇ ناچار !

ئۇ خىجىللىق ئوقچۇغان كۆزلىرىنى سەندىن ئېلىپ قاچتى .

— سەندەك بىر قەھرىماننىڭ مۇشۇ كۈنگە قالغىنىدىن ئادەمنىڭ ئىچى سىيرىلىدۇ... خاپا بولمىغىن ، ساڭا ئىقتىسادىي جەھەتتىن ياردەم قىلالمىدىم .

— مەن سېنىڭ ئىقتىسادىي ياردىمىڭگە موھتاج ئەمەس !— دېدىڭ سەن گەپنى ئوچۇق قىلىپ .

...سىلەر ئۆتكەن كۈنلەر ھەققىدە قىسقا ـ قىسقا سۆزلەشتىڭلار . ئەمما ، تاغاڭ مامۇت ئەپەندى ھەققىدە تەپسىلىي ، تەسىرلىك قىلىپ سۆزلەپ بەردىڭ . ئۇنىڭ چېھرىنى قايغۇ ـ ئەلەم قاپلىدى .

— خېتىڭدىمۇ يېزىپتىكەنسەن... — دەپ ئۇ ھەسرەتلىك تىنىپ قويۇپ جىمىپ كەتتى .

— زەينىددىن ، ھېلىقى چۈشۈڭ يادىڭدا بارمۇ ؟

ئۇ كۆزۈڭنىڭ ئەڭ چوڭقۇر تەكتىگە شۇڭغۇدى . سەنمۇ ئۇنىڭغا تىكىلدىڭ . ئۇنىڭ قاپقارا ، ئويچان كۆزلىرىدە بىردەمدىلا ھەسرەتلىك ياشلار لىغىرلاپ قالدى . نېپىز لەۋلىرى تىترەپ كەتتى ، بەئەينى كەچ كۈز ياپراقچىسىدەك . كۆزلىرىڭگە كەلگەن ئىسسىق ياشلارنى ئۇ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىۋاتقان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ، قارىچۇقۇڭغا سىڭدۈرۈۋەتتىڭ .

— يادىمدا ،— دېدى ئۇ ھەسرەت ـ نادامەت ۋە خىجالەت

بىلەن ،— بۇ چۈشنى كۆرمىسەم بوپتىكەن ، كۆرگەندىمۇ ، ئاخىرىنى كۆرمەيدىغان گەپكەن .

— بۇ سېنىڭ قولۇڭدىن كېلىدىغان ئىش ئەمەس !

— شۇنداق ، مەن ئەقلىمنى تېپىپ ، گۇناھ پاتقىقىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ ، بۇ چۈشنىڭ ئاخىرىنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن ، جىق تىرىشچانلىق كۆرسىتىشكە باشلىغىنىمدا ، ئاللىبۇرۇن كېچىككەنىدىم . شۇڭا ، ھەرقانچە قىلىپمۇ چۈشۈمنىڭ ئاخىرىنى ئۆزگەرتەلمەي ، ئۇۋالچىلىققا ئۇچرىغان زىيالىيلارنىڭ — خەلقنىڭ كەچۈرۈمىگە ئېرىشەلمىدىم !...

— قىسمەت ، قىسمەت دېگەن شۇ . قىسمەت تەتۈر كېلىپ قالدى ئەمەسمۇ ! بۇنىڭ ھەممىنى سەندىنلا كۆرۈشكە بولمايدۇ ، بۇنىڭدا «سول» لۇشيەننىڭ مەسئۇلىيىتى بار !

— ئەسلىي بۇ مېنىڭلا ئەمەس ، پۈتكۈل مىللەتنىڭ ، پۈتكۈل ئەمەلدارلارنىڭ ئورتاق كۆرگەن چۈشىكەن !

— شۇڭا ، خەلق سېنى ھامان توغرا چۈشىنىدۇ ، سېنى ھامان كەچۈرىدۇ ، سېنى پاك ، كاتتا ئەمەلدار سۈپىتىدە ئۇلۇغلىمىسىمۇ ، لېكىن ئۇلۇغ شائىر ، يازغۇچى سۈپىتىدە ئۇلۇغلايدۇ !

— رەھمەت ساڭا ! مەنمۇ شۇنداق ئۈمىدتەمەن ھەم شۇنداق بولۇشىغا ئىشىنىمەن !

— شۇڭا ، ئۆزۈڭنى بۇنچىۋالا يېتىم ، بىچارە ، ئەيىبكار ھېس قىلما...

سۆزۈڭنىڭ داۋامى ئۈزۈلۈپ قالدى . چۈنكى ، ياتاقتا ئۇنىڭ كانىۋويى كىرىپ قالغانىدى .

— ماڭ ، سەمەندەر ، خاتىرە ئۈچۈن سۈرەتكە چۈشۈپ قويايلى .

سىلەر قورۇغا چىقتىڭلار . كۆك قاپقارا تۇمان بىلەن قاپلانغانىدى . ۋىژ ـ ۋىژ سوغۇق ئادەمنىڭ يۈزىگە نەشتەردەك سانجىلاتتى .

سىلەر بىر پارچە سۈرەتكە چۈشتۇڭلار .

ئۇ ماشىنىغا چىقىش ئالدىدا سېنى چوڭقۇر مېھىر بىلەن

قوچاقلاپ تۇرۇپ :
— سەن بىلەن كۆرۈشكەنلىكىم ئۈچۈن ، ئىنتايىن خۇش بولدۇم !— دېدى .
— مەنمۇ !
— خوش ، كۆرۈشكۈچە ئامان بول !
سىلەر چوڭقۇر مۇھەببەت ۋە جۇدالىق ئىلكىدە خوشلاشتىڭ-لار . ياشلىرىڭنىڭ مەڭزىڭ بويلاپ ئاققىنىنى تۇيماي قالدىڭ .
ئۇزاق ئۆتمەي ، ئۇنىڭ ئەملى تېخىمۇ ئۆستى .
سەن ئۇنى كۆتتۈڭ ؛ سېغىنىش ئىلكىدە ئۆزۈڭنى يەنە يوقلاپ كېلىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۆتتۈڭ ؛ ھازىرغىچە توپتوغرا يىگىر-مە ئالتە يىل زارىقىپ كۆتتۈڭ ، كەلمىدى !
ئەمما ، ئۆزى كەلمىگىنى بىلەن ، كىتابخانىغا ئۇنىڭ رومان-لىرى، ئەسلىمىلىرى، شېئىر توپلاملىرى ، سەھنە ئەسەرلىرى ئارقا - ئارقىدىن كېلىپ تۇردى . ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدە تەڭلىك - باراۋەرلىك ، ئازادلىق ... ئۇلۇغلانغانىدى ؛ ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدا تەڭلىك - باراۋەرلىك ، ئازادلىق چاقىرىقى ئەكس سادا قايتۇرۇپ تۇراتتى ؛ ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدە پۈتكۈل ئىنقى-لابچىلار ، بولۇپمۇ داداڭ ، ماموت ئەپەندى ۋە سەن چوڭقۇر مۇھەب-بەت ، ئىلاھىي تەسۋىرلەر بىلەن مەدھىيىلەنگەنىدىڭلار .
سەن زەيندىن زايىتوفنىڭ شۇ ئەسەرلىرى ئارقىلىق ئۇنىڭ بىلەن مۇڭدىشاتتىڭ ، سىردىشاتتىڭ . 1976 - يىلى ئۇنىڭ بىلەن ئاران بىر كۆرۈشكەندە ، ئۇنىڭغا دېيەلمىگەن ، دېيىشكە ئۈلگۈرەل-مىگەن گەپلىرىڭنى دېۋىلاتتىڭ ، سوراشقا پېتىنالمىغان ، سوراشقا ئۈلگۈرەلمىگەن سوئاللىرىڭنى سورىۋالاتتىڭ . ھەممە سوئاللارنىڭ جاۋابى ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدىن تېپىلاتتى . ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنى ئوقۇ-غانسېرى ئۇنى شۇقەدەر چوڭقۇر چۈشىنىۋاتاتتىڭ . سەن ئۇنىڭ ئەسەرلىرى ئارقىلىق ئۇنى چوڭقۇر چۈشەنگەنلىكىڭ ئۈچۈن ، ئۇ-نىڭغا شۇقەدەر ھېسداشلىق قىلاتتىڭ !
ئەمما ، سېنىڭ ھېسداشلىقىڭ ئۇنى خىجالەت ، ھەسرەت -

نادامەتتىن خالاس قىلىپ ، ھەرگىزمۇ بەختلىك قىلالمايتتى . چۈن-كى ، ھېسداشلىق قىلىش ئارقىلىق باشقىلارنى بەختلىك قىلغىلى بولامدۇ ؟
بولمايدۇ ! باشقىلارنىڭ ھېسداشلىقى بىلەن بەختلىك بولغىلى بولىدىغان بولسا ، دۇنيادا بەختسىز ئادەم مەۋجۇت بولمايتتى .
شۇڭا ، سەن ئۇنى ھېسداشلىقىڭ ئارقىلىق بەختسىزلىكتىن قۇتقۇزۇپ قالالمايتتىڭ . سېنىڭ ھېسداشلىقىڭ سېھرىي كۈچ - قۇدرەتكە ئىگە بولغان بولسىدى ، ئەڭ ئاۋۋال ئۇنى بەختسىزلىكتىن قۇتقۇزۇپ قالغان بولاتتىڭ ! چۈنكى ، ئۇ خەلقىنىڭ نەپرىتىگە قالغان بەخت قوينىدىكى بەختسىز ئادەم ئىدى !
ئۇنى ئالداشنى خالىمايتتىڭ :
— كەچۈر ، سېنى ھازىر مەن قۇتقۇزالمايمەن !...
— ئۇنداقتا قاچان قۇتقۇزۇۋالىسەن ؟
— سېنى مەن ئەمەس ، خەلق ئۆزى قۇتقۇزىدۇ — خەلق سېنى قاچان كەچۈرسە ، شۇ چاغدا بىچارىلىك ، مۇساپىرلىق ، غەمكىن-لىك ، مىسكىنلىك ، ھەسرەت - نادامەت ، خىجالەتتىن خالاس بولۇپ ، بەختسىزلىكتىن مەڭگۈ قۇتۇلىسەن ! بىراق ، بۇنىڭغا ئۇ-زاق بىر جەريان كېتىشى مۇمكىن . شۇڭا ، مەڭگۈ سەۋرچان بولۇ-شۇڭ كېرەك !...
كۆزلىرىڭدىن ياشلار تاراملاپ ئاقاتتى . سۈرەتنى خاتىرىنىڭ ئارىسىغا قىستۇرۇپ قويۇپ ، يېشىڭنى تارتىشتەك قېتىپ كەتكەن قولۇڭ بىلەن سۈرتتۈڭ .

*

سەن خىيالىڭنى مۇشۇ يەرگە — قولۇڭدىكى ئوقۇپ ئازلا قالغان كىتابىڭ «ئاي ھامان چىقىدۇ» دېگەن قىسمىغا تاقاشتۇر-دۇڭ - دە ، ئوقۇشقا باشلىدىڭ .

34

ئاي هامان چىقىدۇ

زەرەپشان، قاراقۇرۇم ۋادىسى غەلىبە تەنتەنىسىگە چۆمگەندى. قۇشلار يازنىڭ جۇشقۇن هايات سىمفونىيىلىرىنى ئورۇندايتتى. قۇياش نۇرانە سەتهىدە گۈزەل، هۆر دۇنيايىڭلارنى زاهىر قىلىپ كۈلەتتى. قەلبلەرنىڭ يارقىن ئۇپۇقلىرىغا لەۋ تەگلەپ تۇرىدىغان تولۇن ئاي سۇمۇرغدەك مەزمۇت قانات قېقىپ كېلىۋاتقان ۋىسال، بەخت هەققىدە سىلەرگە زېرىكمەي پىچىرلاپ، ئىلاهىي تەبەسسۇم هەدىيە قىلاتتى. شېرىن ئىستەكلەرنىڭ باغرىلىشى بىلەن مەستخۇشلانغان ياقۇت يۇلتۇزلار ساڭا مەتسالىنىڭ باغرىدا مەستخۇشلۇق ئىلكىدە ئۆتكۈزگەن قىسقا، ئەمما بەختىيار مىنۇتلىرىڭنى ئەسلىتىپ، سېنى ۋىسالغا، بەختكە، هۆر هاياتقا تەقەززا قىلاتتى، تەلپۈندۈرەتتى.

بۇ ئىش دەل مەتسالى بىلەن ئۆتكۈزگەن شۇ شېرىن مىنۇتلاردىن هوزۇرلىنىپ، يېقىن كەلگۈسىدىكى بەختىيار كۈنلەرگە ئوتتەك تەلپۈنۈپ تۇرغان شېرىن، گۈزەل هەم تەقەززالىق مىنۇتلاردا يۈز بەردى:

سەن دەريا بويىدا — مەخمەلدەك يېيىلغان ياپيېشىل چىملىق ئۈستىدە كۆپكۆك ئاسمانغا كۆز تىكىپ، شېرىن تەسەۋۋۇرلىرىڭ غەربىي ئۇپۇقتا باش قويۇشقا تەمشىلىپ تۇرغان زەر قۇياشنى مەستخۇشلاۋاتاتتىڭ.

— سېنى تېخى مەتسالىنى ئىزدەپ ماڭدىمىكى دېسەم، بۇ يەردە ياتىسەنيا، خېنىم؟

بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، چۆچۈپ بېشىڭنى كۆتۈردۈڭ. دوستۇڭ بۇۋىپاتەم ساڭا قاراپ كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى.

— مەتسالى؟... نەگە كېتىۋاتىدۇ مەتسالى!؟ — يۈرىكىڭ ئىنتىزارلىق ئىلكىدە دۇپۇلدەپ سوقۇپ كەتتى، — ئىشىڭنى قىل، خېنىم، ماڭ!

— راست شۇ، دەريا ياقىلاپ كېتىۋاتىدۇ. پۇتمىسەڭ، كەينىدىن بېرىپ باق ئەمىسە.

ئۇ كەتتى. سەن ئاهۇدەك لىككىدە ئورنۇڭدىن تۇرۇپ، دەريانىڭ قارشىسىغا قاراپ تاقلاپ - تاقلاپ يۈگۈردۈڭ...

سەن روتىغا قايتىپ كەلگەچكە، مەتسالى بىلەن كۆرۈشمىگىلى ئون نەچچە كۈن بولغانىدى. شۇڭا، ئۇنى شۇ قەدەر سېغىنىپ كەتكەنىدىڭ. سېغىنىش هېسسىياتلىرىڭ خۇددى زەرەپشان دەرياسىدەك كۆۋرەيتتى. يۈرىكىڭ سۆيگۈ تەشنالىقى بىلەن لەرزان - لەرزان تىترەيتتى. قىپقىزىل لەۋلىرىڭ قۇياش مېهرىدە بەرق ئۇرۇۋاتقان ئەتىرگۈل بەرگىدەك تەبەسسۇم بىلەن پىچىرلايتتى: «بوينۇڭغا چىڭگىلىكتەك ئېسىلىۋېلىپ چۈشمىسەم، سەت تاز!...»

سەن يۇلغۇنلۇق ئىچىدىن چىقىپ شىپپىدە توختاپ قالدىڭ، خۇددى ئۇۋۇچىنىڭ هىدىنى پۇراپ قالغان كېيىكتەك. چۈنكى، مەتسالى بىر قورام تاشنىڭ ئۈستىدە خەت يېزىۋاتاتتى. سەن دەررۇ ئۆزۈڭنى دالدىغا ئالدىڭ.

بىچارە گېپىنى دېيەلمەي، ماڭا خەت يېزىۋاتقان گەپ. ياۋاش، تارتىنچاق ئادەم دېگەنزە...

قەلبىڭدە مۇهەببەت مەۋج ئۇردى، سۆيۈنۈش مەۋج ئۇردى؛ پەخىرلىنىش تۇيغۇسى مەۋج ئۇردى.

سەن مەتسالىدىن، ئۇنىڭ ساڭا بولغان مۇهەببىتىدىن، ئېتىقاد ۋە ئىنقىلابقا بولغان چەكسىز ساداقىتىدىن پەخىرلىنىۋاتاتتىڭ.

«ئەي شەپقەتلىك، ئۇلۇغ تەڭرىم، ئۇنى ئۆز پاناهىڭدا ساقلىغايسەن! بۇ دۇنيادا ئۇنىڭدىن باشقا تارتىشقۇدەك، تېۋىنغۇدەك، يۆلەنگۈدەك، كۆڭلۈمنى ئاۋۇندۇرۇپ، يۈرىكىمنى كۈلدۈرگۈدەك هېچنېمەم يوق!»

ئىلتىجادىن تىلىگىنى يىغىپ، قولۇڭغا كىچىككىنە بىر تاشنى ئالدىڭ ــ دە، ئۇنىڭغا ئاتماقچى بولدۇڭ. بىراق، ئاتقۇڭ كەلمىدى.

ياق، ئۇنى ئۈركۈتۈۋەتمەي، ماڭا دەيدىغان گەپلىرىنىڭ ھەممىسىنى يېزىۋالسۇن. خەتنى بەكمۇ تاتلىق يازىدۇ ئۇ ئوماق تاز!

يۈرىكىڭ شېرىنغىنە ئەللەيلەندى.

مەتسالى خېتىنى يېزىپ بولۇپ، ئەتراپقا ئالدىرىماي نەزەر سالدى.

ئەجەب، شۇنچە خالىي جايغا كېلىپ يازمىسىمۇ، چىملىقتا يېتىپ راھەتلەنگەچ يازسىمۇ بولىتتىيا؟

سەن ئورنۇڭدىن تۇرماقچى بولۇپ، يەنە يالتىيىپ قالدىڭ. ئالدىمدىن ئۆتكەندە، «ھاۋ!» دەپلا بىر قورقۇتۇۋېتەي تازا!

دەل شۇ چاغدا سەن كۈتمىگەن، تەسەۋۋۇر قىلىپمۇ باقمىغان ھەم تەسەۋۋۇر قىلىپ بېقىش خىيالىڭغىمۇ كەلمەيدىغان، تەسەۋۋۇرمۇ قىلالمايدىغان بىر مۆجىزە يۈز بېرىپ، سېنى يۇلغۇن تۈۋىگە تېخىمۇ بەك مۆكۈندۈرۈپ قويدى، خۇددى ئوۋچىنى ماراپ ياتقان توشقاندەك. چۈنكى، ئۇ خەتنى يانچۇقىغا سالماي، ھېلىقى قورام تاشنىڭ يېرىقىغا تىقىپ قويۇپ، ئارقىسىغا يانغانىدى.

بۇ... بۇ نېمە ئىش خۇدايىم؟ ئۇ نېمە خەتتۇ؟ ماڭا يازغان خەت بولسا، نېمىشقا يانچۇقىغا سالماي، تاشنىڭ يېرىقىغا تىقىپ قويىدۇ؟

نۇرانە قەلب ئەينىكىڭدە بىر مۇدھىش گۇماننىڭ قاپقارا كۆلەڭگىسى پەيدا بولدى.

ياق، ياق! مەتسالى ھەرگىز...

ئۇ ئالدىڭدىنلا ئۆتۈپ كەتتى. ئۇنىڭ قارىسى يوقالغاندىن كېيىن، ئاستا ئورنۇڭدىن تۇرۇپ، ھېلىقى قورام تاشنىڭ قېشىغا كەلدىڭ. خەتنى ئېلىشتىن قورقاتتىڭ. ئەمما، ئالماي بولمايتتى.

ئالاي دېسەڭ، يۈرىكىڭ جىغىلداپ، پۇت ــ قولۇڭ سىرقىرايتتى.

ياق، ياق!... خۇدا، ئۇنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلا! ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قالسام، بۇ دۇنيادا تارتىشقۇدەك، تېۋىنغۇدەك، يۆلەنگۈدەك، كۆڭلۈمنى ئاۋۇندۇرۇپ، ھاياتىمنى قۇياشتەك چاقنىتىپ تۇرغۇدەك ھېچ نەرسەم قالمايدۇ!

دىلىڭنىڭ ئەڭ بۇيۇك قاتلاملىرىدىن مۇشۇنداق ئىلتىجالارنى ئوقچۇتۇپ تۇرۇپ خەتنى ئالدىڭ. خەتكە بىر قاراپلا ئۇنىڭ مەتسالىنىڭ خېتى ئەمەسلىكىنى جەزم قىلدىڭ. چۈنكى، مەتسالىنىڭ خېتى ساڭا شۇنداق تونۇش، ئۇ ھەرگىز بۇنداق ئۆمۈچۈك پاچىقىدەك خەت يازمايتتى.

بۇ قانداق گەپ؟ بۇ خەتنى راستتىنلا مەتسالى يازغان تۇرسا؟

بىردىنلا بۇ خەتنى ئۇنىڭ سول قولىدا يېزىۋاتقانلىقىنى كۆز ئالدىڭغا كەلتۈرۈپ، جىددىي ئوقۇشقا باشلىدىڭ:

«ئىچكى جەھەتتىن ماسلىشىش ئۈچۈن، ئەتە جۈمە نامىزىدىن بۇرۇن قورال ــ ياراغلار جىنازىغا سېلىنىپ، قاغىلىق بىلەن يەكەن بازىرىغا كىرگۈزۈلىدۇ. قاغىلىقتىكى قورال ــ ياراغلار ئۆمەر ھاجى دامولىلىنىڭ ئۆيىدە، يەكەندىكى قورال ــ ياراقلار غادىگەرلىكتىكى ئەكرەم ساتىراشنىڭ ئۆيىدە، يېرىم كېچىدە پارتىزانلارغا تارقىتىپ بېرىلىدۇ. تاڭ سەھەردە قاغىلىق بىلەن يەكەنگە تەڭلا ھۇجۇم قىلىنىدۇ.

ــ قۇرغۇي»

يۈرىكىڭ ھەرىكەتتىن توختاپ، سىيرىلىپ ئولتۇرۇپلا قالدىڭ. يىغلىدىڭ، يىغلىدىڭ، بىر ئۆمۈر يىغلىدىڭ! پۈتكۈل ۋۇجۇدۇڭ ئېرىپ، كۆزۈڭ ئارقىلىق سىمابتەك ئېقىپ، زەرەپشان دەرياسىغا قوشۇلۇپ كەتتى!

بىر چاغدا كۆزۈڭنى ئېچىپ، ئەتراپىڭغا ئالاق ــ جالاق قاراپ

كەتتىڭ . ئۆزۈڭگە قاراپ تېخىمۇ ھەيران قالدىڭ . چۈنكى ، سەن ياپپاشلا تۇراتتىڭ ؛ ئەتراپىڭدىكى ھەممە نەرسە ياپپاش تۇراتتى ؛ ھەتتا ئۇپۇقتا قېتىپ قالغان قۇياشمۇ ياپپاشلا تۇراتتى . سەنچە ، ئەتراپىڭدىكى ھەممە نەرسە قېرىپ ، قايتىدىن ياشناپ ، باشقا بىر دۇنيا ھاسىل بولۇشى كېرەك ئىدى ؛ سەنچە ، ئۆزۈڭمۇ قېرىپ ، ھەتتا چىرىپ ، مەڭگۈلۈك ھايات سەھىپەڭنى ئاللىبۇرۇن ئېچىپ بولغان بولۇشۇڭ كېرەك ئىدى . چۈنكى ، سەن بىر ئۆمۈر يىغلىغانىدىڭ ؛ ناھايىتى ئۇزاق ، ئۇزاق زامانلار يىغلىغانىدىڭ !

نېمىشقا شۇنداق بولمايدۇ؟ زادى نېمىشقا؟

بىلمەيتتىڭ .

كەچكى قۇياش غەربىي ئۇپۇقتا جىلۋىلىنىپ تۇراتتى . زەرەپشان دەرياسى شاۋقۇنلايتتى . سەلكىن شامال ياشلىرىڭنى قۇرۇتۇشقا تىرىشاتتى .

ھەي مەتسالى ، مەتسالى ! بۇ سېنىڭ نېمە ئىش قىلغىنىڭ ؟ نېمەڭگە يەتمەي شۇنداق قىلدىڭ ؟ سېنى شۇنداق قىلىشقا نېمە مەجبۇر قىلدى ؟ پۇلما ؟ ئالتۇن ـ كۈمۈشما ؟ زادى نېمە ؟ پۇل ، ئالتۇن ـ كۈمۈش !... شۇنداقما ؟

توغرا قىياس قىلدىڭ .

مەتسالى ، سەن ئىنقىلابتىن بىكارغا ئۈمىدسىزلىنىپ يۈرمەپتىكەنسەن ـ دە ؟ بىكارغا «قېچىپ كېتىلى ، ۋاي قېچىپ كېتىلى» دەۋەرمەپتىكەنسەن ـ دە ؟

مەتسالى ، سەن نېمىشقا مېنى ئويلاپ قويمىدىڭ ؟ مېنى چۈشەنەتتىڭغۇ ؟ ئىككىمىز بىر ـ بىرىمىزنىڭ جېنى ، بەختى ، يۈرەك ـ باغرى ، ئۈمىد يۇلتۇزى ، يۆلەنچۈكى ، ھەممە ـ ھەممىسى ئىدۇققۇ ؟

ئېيتقىنە ، مەتسالى ، پۇل شۇنچىلىك قەدىرلىك نەرسىمۇ ـ ھە ؟ ئاشىق ـ مەشۇقلار ئۈچۈن پۇل ، مال ـ دۇنيانىڭ نېمە كېرىكى ؟ ئازادلىق ـ ھۆرلۈك ، تىنچلىق ، باراۋەرلىك ۋە پاك مۇھەببەت بار يەردە ئالتۇن ـ كۈمۈشنىڭ نېمە كېرىكى ؟ تاغدەك

ئالتۇن ـ كۈمۈشنى بېسىپ ياتقان قۇلدىن ، تەقىب ئاستىدا قالغان شاھ ـ خاقاندىن ھۆر ـ ئەركىن دېۋانە ئۇلۇغ ۋە بەختىيار ئەمەسمۇ ؟ !

سەن ئورنۇڭدىن تۇرۇپ ، دەريا بويىغا كېلىپ يۈز ـ قولۇڭنى قايتا ـ قايتا يۇيدۇڭ . ئۆرۈك ، ئۈجمە... ھىدى پۇراپ تۇرغان چاڭسىز ھاۋادىن كۆكسۈڭنى تولدۇرۇپ ـ تولدۇرۇپ سۈمۈردۇڭ . سۈپسۈزۈك سۇ سەتھىدىكى ئۆز ئەكسىڭگە — ئاۋۇ كەچكى شەپەقتەك قىزىرىپ كەتكەن قوي كۆزۈڭگە قاراپ ، گەرچە مەتسالىنىڭ ئابدۇكېرىمنىڭ ۋاستىسى ئارقىلىق گومىنداڭغا يۈز سەر كۈمۈش ، ئەللىك سەر تىللاغا سېتىلغانلىقىنى قىياس قىلالمىساڭمۇ ، لېكىن ئۇنىڭ ئالتۇن ـ كۈمۈشكە سېتىلغانلىقىنى قىياس قىلالىدىڭ ؛ ئىسكەندەردىن پارولنى ئۇقۇۋېلىپ ، ئاتاكىغا ئۆتكەندە ، ئۇنى كەينىدىن ئېتىۋەتكەنلىكىنى قىياس قىلالىدىڭ ؛ پارولغا ئاساسەن ھېكىمئاخۇن تېۋىپتىن ئاخباراتلارنى ئېلىۋېلىپ ، ئۇنى يېڭى ئاخبارات بىلەن قوشۇپ ، يەنە دۈشمەن قولىغا يەتكۈزۈپ بەرگەنلىكىنى قىياس قىلالىدىڭ ؛ ھېلىقى كېچىسى ئېقىندا داداڭ ئۇچۇرۇۋەتكەن «قۇرغۇي» نىڭ دەل مەتسالى ئىكەنلىكىنى ، چېرىكلەرگە «كۆك بۆرە» نىڭ غوجەخمەت ئىكەنلىكى توغرىسىدا ئاخبارات بەرگەنمۇ دەل شۇ مەتسالى ئىكەنلىكىنى قىياس قىلالىدىڭ ، ياق ، جەزم قىلدىڭ ! يەنە قايسىبىر كۈنى كېچىدە ئىككىڭلار بىللە ۋەزىپە ئۆتەشكە مېڭىپ ، يېرىم يولدا ئايرىلىشقا توغرا كەلگەچكە ، سەن بىلەن خوشلىشىپ بولۇپ ، ساڭا تۇيدۇرماي كەينىڭدىن ئاستا ماراپ بېرىپ ، «كۆك بۆرە» ئاخبارات تىقىپ قويىدىغان پور تېرەكنى كۆرۈۋالغانلىقىنى قىياس قىلالمىساڭمۇ ، لېكىن پور تېرەكنىڭ كاۋىكىغا «سەمەندەر — ‹قۇرغۇي›» دېگەن ئاخباراتنى تىقىپ قويۇپ ، سەمەندەرگە سۈيىقەست قىلىپ (چۈنكى شۇ ئاخباراتتىكى خەتنىڭ يېزىلىش شەكلى بىلەن قولۇڭدىكى بۇ ئاخباراتنىڭ خەت شەكلى ئوپمۇئوخشاش ئىدى) ، ئۇنى «قۇرغۇي» قاتارىغا چىقىرىپ ، «قىزلىقىڭنى ئېلىۋالغانلىقى» (ئەمەلىيەتتە ، سەن ھازىرمۇ قىز

ئىدىڭ) ئۈچۈن ئۈنىڭدىن ئۆچ ئالماقچى بولغانلىقىنى ، كۆزىدىن يوقىتىپ ، مەڭگۈ خاتىرجەم بولماقچى بولغانلىقىنى قىياس قىلدىڭ . بۇ «قىياس» ، بۇ «جەزم»لىرىڭ ئۈگە - ئۈگىلىرىڭنى لەرزىگە سېلىپ ، يۈرىكىڭدە غەزەپ - نەپرەت بومبىسى پارتلاتتى .

ئەمما ، ئىككىلىنىپ قالدىڭ .

قانداق قىلسام بولار ؟… دوكلات قىلسام تېخى… دوكلات قىلمىسام تېخى…

قەلبىڭدە شىددەتلىك كۈرەش باشلاندى…

كۆز ئالدىڭدا ۋۇجۇدىدىن هاياتىي كۈچ ، سۆيگۈ - مۇھەببەت ئۇرغۇپ تۇرىدىغان ئاشىقىڭ مەتسالىنىڭ سۆيۈملۈك سىيماسى زاھىر بولدى ؛ كۆز ئالدىڭدا بىر چاغلاردا قاناتلىرىنى يۇڭداپ - يۇڭدىۋەتمەكچى ، بوينىنى تولغاپ - تولغاپ ئۈزۈۋېتىپ ، «قۇرغۇي» بولۇپ قالغىنىغا تويغۇزۇۋەتمەكچى بولغان ، تەييار قولۇڭغا چۈشكەندە ، داداڭ ئۇچۇرۇۋەتكەن «قۇرغۇي» زاھىر بولدى ؛ كۆز ئالدىڭدا ئىسكەندەر ، ھېكىمئاخۇن تېۋىپ ، يارلىقتا قۇربان بولغان يۈز نەچچە جەڭچى ۋە «كۆك بۆرە»… زاھىر بولدى ؛ كۆز ئالدىڭدا ناھەق ئۇۋالچىلىققا ئۇچراپ ، جېنىدىن ئايرىلغىلى تاسلا قالغان سابىق ئېرىڭ — دوستى ئۈچۈن ئۆز بەخت - تەلىيىدىن كېچەلەيدىغان ، مەرد ، ئاق كۆڭۈل ، قەيسەر ئاكاڭ — سەمەندەر زاھىر بولدى !

قەلبىڭدىكى كۈرەشتە ئاخىر مۇھەببەت شەرمەندىلەرچە مەغلۇپ بولدى . شۇڭا ، ئورنۇڭدىن دەس تۇرۇپ ، پولك شتابىغا قاراپ ماڭدىڭ .

— چاقىرتاي دەپ تۇرۇپتىم تېخى ، — دېدى پولكوۋنىك تۇردىقارىي بەگ ، — سىز هازىرلا چاچقۇمغا بېرىپ ، ھېلىقى نەرسىلەرنى ئەكېلىڭ .

ئۇ بىر پارچە خەتنى قولۇڭغا تۇتقۇزدى .

— پولكوۋنىك ، — دېدىڭ سەن ئورنۇڭدىن تۇرۇپ ، — دوكلات قىلىدىغان مۇھىم ئىش بار ئىدى .

— كەلگەندە دوكلات قىلىڭ ، بۇ ھەممىدىن مۇھىم !

— بۇمۇ بەك مۇھىمدى !

پولكوۋنىك ساڭا قاراشقىمۇ چولىسى تەگمىگەن هالدا نېمىنىدۇر ئىزدەۋاتاتتى . شۇڭا ، ئۇ بېشىنىمۇ كۆتۈرمەستىن سورىدى :

— ھە ؟…

— مەن «قۇرغۇي»نى تاپتىم !…

پولكوۋنىك بېشىنى شارتلا كۆتۈرۈپ ، ھەيرانلىق ھەم خۇشاللىق بىلەن سۆزۈڭنى بۆلۈپ سورىدى :

— ھە ، كىمكەن ؟ ئابدۇكېرىمما ياكى سە…

سەنمۇ پولكوۋنىكنىڭ سۆزىنى بۆلدۈڭ :

— ياق ، ئابدۇكېرىممۇ ئەمەسكەن ، بىراق ئۇ «قۇرغۇي»نىڭ شېرىكى بولۇشى مۇمكىن .

— سەمەندەر ؟ !

— ياق ، سەمەندەرمۇ ئەمەس !

— «قۇرغۇي» ئەمىسە كىمكەن ؟

— باياتىن…

سۆزۈڭ مۇشۇ يەردىلا ئۈزۈلۈپ قالدى . چۈنكى شتاب ئىشخانىسىغا بىرىگادا كوماندىرى ھەم ئون ئالتىنچى ئاتلىق ئۇيغۇر پولكىنىڭ كوماندىرى هاشىم خۇيجاڭ قاتارلىق بەش - ئالتە ئوفىتسېر كىرىپ قالدى . سەن بىر چەتتە قايرىلىپ قالدىڭ . ئۇلار بەكمۇ ئالدىراشتەك قىلاتتى . پولكوۋنىك تۇردىقارىي بەگ ساڭا قاراپ :

— ئەتە ، — دېدى - دە ، ئۇلارنى باشلاپ ئىچكىرىكى ئىشخانىغا كىرىپ كەتتى .

ئەتە دوكلات قىلساممۇ قىلاي ، «قۇرغۇي» ئەمدى ھەرگىز ئۇچۇپ كېتەلمەيدۇ .

سەن شۇنداق ئويلاپ ، توقۇپ تەييار قىلىپ قويۇلغان ئاتقا مىنىپ ، قاغىلىقنىڭ شەرقىي شىمالىدىكى — تەكلىماكان قۇملۇقىنىڭ گىرۋىكىگە جايلاشقان چاچقۇم يېزىسىغا قاراپ ماڭدىڭ .

سىلەر قاغىلىقتىن چىقىپ چىققاندا ، سەن پولكوۋنىك تۇر-

دىقارىي بەگنىڭ ھاۋالە خېتى بىلەن بىر بولۇك مەخپىي ھۆججەت ، ھەربىي ئاخباراتلارنى چاچقۇمدىكى بارات زاڭ دېگەن كىشىگە ئامانەتكە بېرىپ قويغانىدىڭ (بۇ نەرسىلەرنى پولكوۋنىكنىڭ نېمە ئۈچۈن بۇ ئادەمنىڭ ساقلاپ قويۇشىغا بەرگەنلىكىنى ئۇقمايتىڭ) . مانا ھازىر يەنە ئۇنىڭ ھاۋالە خېتى بىلەن شۇ نەرسىلەرنى ئەكېلىش ئۈچۈن ، چاچقۇمغا قاراپ كېتىۋاتاتتىڭ .

بىراق ، ۋەزىپىنى ۋاقتىدا ئورۇندىيالمىدىڭ . بارات زاڭ كۆكيارغا كېتىپ قالغاچقا ، بۇگۈن كېلەر ، ئەتە كېلەر دەپ ، چاچقۇمدا بىر ھەپتە تۇرۇپ قالدىڭ .

يەتتىنچى كۈنى كاچۇڭغا كېلىپ ھەيرانلا قالدىڭ . چۈنكى ، ھەممە يەرنى چېرىكلەر قاپلاپ ، تېررورلۇق ، قىرغىنچىلىق باشلىنىپ كەتكەنىدى .

«كۆك بۆرە» بىلەن ئالاقىلىشىپ ، ئۇنىڭدىن ئۇرۇمچىدە بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلغانلىقىنى ، «ئون بىر ماددىلىق تىنچلىق بىتىمى» تۈزۈلۈپ ، ئۇرۇش توختىغانلىقىنى ، يىگىتلەرنىڭ قوراللىرى يىغىۋېلىنىپ ، قايتۇرۇلغانلىقىنى ، ئەتە - ئۆگۈن ئىچىدىلا زور تۇتقۇن ، زور قىرغىنچىلىق بولىدىغانلىقىنى ئۇقتۇڭ . ئۇقۇپ ساراسىمە ئىچىدە گاڭگىراپلا قالدىڭ .

— مېنىڭ ئەمدى بۇ مۇناپىقلارنىڭ ئارىسىدا بىر مىنۇتمۇ تۇرغۇم يوق ،— دېدى «كۆك بۆرە» سۆزىنىڭ ئاخىرىدا .

— نېمە ئىش قىلاي دەيسىز ؟

— شىمالغا — يىگىتلەرنىڭ قېشىغا كېتىمەن !— دېدى ئۇ قەتئىي قىلىپ ،— بىز بىللە كېتىلى ، ماقۇلما ؟ مەن سىزنى يول بويى قوغدايمەن ! تەييارلىقمۇ قىلىپ بولدۇم .

شۇنداق كەتكۈڭ كەلدى . بىراق...

— بىراق... مەن... مېنىڭ...

— ئەمدى كېچىكسەك ، بەك كېچىكىپ قالىمىز ، تېزرەك بىر قارارغا كېلىڭ . سىز كەتمىسىڭىز ، مەن كېتىمەن !

سەن «كۆك بۆرە»گە «قۇرغۇي»نىڭ مەتسالى ئىكەنلىكىنى ،

شۇڭا ئۇنىڭدىن ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ قىساسىنى ئالمىغۇچە ھېچ يەرگە كەتمەيدىغانلىقىڭنى ئېيتىپ بولۇپ ، مۇنداق دېدىڭ :

— ئەتە قاش قارايغاندا ، مەن سىزنى ئۆيۈمدە ساقلاي ، بىللە كېتەيلى . ئۇنىڭغىچە مەن ئىشنى تۈگىتىپ تۇراي .

— گومىنداڭ «بىتىم»گە خىلاپلىق قىلدى . بىز يەنە قايتىپ كېلىمىز ، شۇ چاغدا جاجىسىنى بېرىمىز «قۇرغۇي»نىڭ !

بىراق ، سەن ئۇنىمىدىڭ .

— ماقۇل ، ئەمىسە شۇنداق بولسۇن ،— ئۇ ساڭا يەنە ئەسكەرتىپ قويدى ،— يوللار قامال قىلىنىشتىن بۇرۇن كېتىۋالمىساق بولمايدۇ . ئېھتىيات بىلەن ئىش قىلىڭ...

ئاچاڭنىڭ ئۆيىگە يېرىم كېچىلەر بىلەن يېتىپ كەلدىڭ . شۇنچە ھېرىپ - چارچاپ كەتكىنىڭگە يارىشا زادىلا ئۇخلىيالمىدىڭ...

* *

پوۋېستىنىڭ ئاساسىي ۋەقەلىكى شۇ يەردە تۈگىگەنىدى . سەن كۆزۈڭنىڭ ياشاڭغىراپ ، ئىمىر - چىمىر بولۇۋاتقىنىغا قارىماي ، پوۋېستنى ئوقۇپ تۈگىتىۋېتىپ ، ئاندىن مەتسالى ھەققىدە خىيال سۈرمەكچى بولۇپ ، پوۋېستىنىڭ خاتىمىسىنى ناھايىتى جىددىي ئوقۇشقا باشلىدىڭ .

خاتىمە

ئېتىڭ كىشنەپ ، خىيال قۇشلىرىڭنى ئۈركۈتۈۋەتتى . سەن ئورنۇڭدىن تۇرۇپ ، ئىشىك ئالدىغا چىقىپ ، تۈگمەن تەرەپكە قاردىڭ . ئەمما ، يا مەتسالىنىڭ ، يا ئاچاڭنىڭ قىزى رابىيەنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى .

مەتسالى تۈگمەندە بولمىسا ، ئۇنى ئىزدەپ ئۆيىگە كەتكەن

ئوخشايدۇ .
قۇياش ئولتۇرغانىدى . شەپەق تاۋلىنىپ تۇراتتى .
سەن ئىشىك ئالدىدىكى ئېرىقتا شىلدىرلاپ ئېقىۋاتقان كەھرى-
ۋادەك سۈپسۈزۈك سۇدا يۈز - قولۇڭنى پاك - پاكىز يۇيۇپ ،
چاچلىرىڭنى تۈزەشتۈرگەچ مەتسالى بىلەن ئېلىپ بېرىلىدىغان رە-
ھىمسىز ئۇرۇشنى تەسەۋۋۇر قىلىشقا باشلىدىڭ :
مەتسالى كەلدى . سەن زورۇقۇپ كۈلۈمسىرەپ ، ئۇنى قىز-
غىن كۈتۈۋالدىڭ . سورىدى :
— قاچان كەلدىڭ ؟
— ئاخشام كەپتىم ... — سەن ھۆججەت ، ئاخباراتلار ھەققىدە
سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن ،— بىر تېلېگراف ئاپپاراتىمۇ
بار تېخى ،— دەپ يالغان ئېيتىپ ، داۋام قىلدىڭ ،— بۇ نەرسىلەر-
نى بىر يەرگە تىقىپ قويىلىمىكى دەپ ، سېنى قىچقىرتىپتىم .
سەنچە ، نەگە تىقىپ قويساق بولار ؟
ئۇ بىردەم ئويلاندى . ئۇ بارماقتەك توم ، ئۆسكىلەڭ قاشلىرى
ئاستىدىكى يوغان ، ئويچان كۆزلىرىنى ساڭا تىكىپ :
— بىزنىڭ تۈگمەنگە تىقىپ قويىمىزمۇيا ؟— دېدى .
— ياق ، تۈگمەن بەك زەي ، سايمانلىرى داتلىشىپ ، بۇزۇلۇپ
قالسا...
ئۇ گېپىڭنى بۆلدى :
— مەيلى بۇزۇلۇپ قالسا ، ئۇنىڭ نېمە لازىمى ئەمدى .
— كېيىن ئادەم ئەۋەتىپ قالسا... ئامانەتنى ساق تاپشۇرىلى .
دۈشمەنلەر ۋەدىسىدە ھېلىتىن تۇرمايۋاتىدۇ . ئۇرۇش يەنە باشلى-
نىپ قالسا ، لازىم بولىدۇ !
سەن تىنچلىق ، باراۋەرلىك ئۈچۈن يەنە ئۇرۇش باشلىنىشىنى
شۇنداق ئارزۇ قىلاتتىڭ . شۇڭا ، مەتسالى ساڭا قاراپلا قالدى .
— قانداق دېدىم ، مەتسالى ؟
— شۇ... ئۇمۇ توغرا ئەمدى .
— سەن كىرىپ سامانلىقنى كۆرىلىغىن ، مەن ئۇنى كونا كى-

گىزدەك بىرنەرسىگە يۆگەپ چىقاي .
ئۇ كەتمەننى ئېلىپ سامانلىققا كىرىپ كەتتى . سەن بىردەم-
دىن كېيىن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كىردىڭ . سامانلىق دىمىق ، قا-
راڭغۇ ، ئۈستىدىكى كىچىككىنە تۈڭلۈكتىن كەچكى شەپەق جىلۋى-
سى تۆكۈلۈپ تۇراتتى .
— كولاپ بولدۇڭما ، «قۇرغۇي» ۇم ؟
سەن ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قارىدىڭ . ئۇ دىررىدە چۆچۈپ ، تې-
پىرلاپ كەتكەن ئاشىقانە كۆزلىرىنى ساڭا تىكتى . قارىمۇتۇقراق
كەلگەن سىپسىلىق يۈزى بىر قارىداپ ، يەنە ناھايىتى تېزلا ئەسلىگە
كەلدى . ئۇ ۋىسال خەۋىرىنى ئاڭلىغان ئاشىقتەك چېھرىگە ۋىللىدە
كۈلكە يۈگۈرتۈپ ، قىرلىق بۇرنى ۋە يارىشىملىق بۇرۇتلىرىدا مەر-
ۋايىتتەك يالتىراپ تۇرغان تەر تامچىلىرىنى قولىنىڭ كەينى بىلەن
سۈرتۈۋېتىپ :
— گەپلىرىڭ بەكمۇ تاتلىقيا ، بۈگۈن ! ؟— دېدى ئۇ ئاشىقانە
ھاياجان بىلەن ،— قانداق ، قولۇڭغا قونىمەنمۇيا ؟
— بەك قونغۇڭ كېلىۋاتامدۇ ؟
— قونغۇم كەلمەي ئۇ ! قونغۇم كېلىپ خۇدى !...
— بىراق ، ئەمدى قونالماسەنمىكى ؟
— نې...نېمىشقا ؟ ئۇرۇش تۈگىدى ، ئەمدى...
— ياق ، تۈگىمىدى ، ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئۇرۇش
تېخى تۈگىمىدى . بۇ ئۇرۇش مەڭگۈ ، مەڭگۈ داۋاملىشىدۇ !
سەن شۇنداق دەپ ، شارتلا قىلىپ تاپانچاڭنى چىقىرىپ ، ئۇ-
نىڭ كۆكسىگە تەڭلىدىڭ . ئۇ گاڭگىرىغىنىدىن تۇرۇپلا قالدى .
— بۇ... بۇ... زۇمرەت... چاقچاق...
— كىم ساڭا چاقچاق قىپتۇ ؟ كۆتۈرە قولۇڭنى !
— سەن... سەن... ساراڭ بولۇپ قالدىڭمۇ ، نېمە ؟
— مەن ساراڭ ئەمەس ، ساراڭ بولۇپ قالغىنى سەن !
گۇگۇم قىستاپ كېلىۋاتاتتى ، ئالدىرىمىساڭ بولمايتتى .
— ماۋۇ نېمە ؟ !

سەن مەتسالى تاشنىڭ يېرىقىغا تىقىپ قويغان ئاخباراتنى ئۇنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويدۇڭ . ئۇ ئاخباراتنى ئۇ يان چۆرۈپ ، بۇ يان چۆرۈپ ئوقۇشقا باشلىدى ، بىراق قاراڭغۇدا ئوقۇيالمىدى .

— سەن ئوقۇيالمىغان بولساڭ ، ئۆزۈم ئوقۇپ بېرەي .

سەن بۇ ئاخباراتنى قانداق قىلىپ قولۇڭغا چۈشۈرگەنلىكىڭنى سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن ، ئۇنىڭ قولىدىن ئالماي تۇرۇپ يادقا ئوقۇدۇڭ .

بۇنى ئاڭلاپ ، ئۇ ساڭا يالۋۇرۇشقا باشلىدى .

— يالۋۇرۇپ ئاۋارە بولما ، كۆتۈرە قولۇڭنى !

ئۇ قولىنى كۆتۈردى . ئۇنىڭ بۇرۇنقى قەھرىمانە روھىدىن قىلچىمۇ ئەسەر قالمىغانىدى . ئۇنىڭ شۇ تاپتىكى شەرمەندە ھالىتىنى خەلقئالەم ئالدىدا سازايى قىلغۇڭ بار ئىدى . بىراق…

— بۇ… ئەسلي … مەن… مەن چۈشەندۈرەي…

ئۇنىڭ چۈشەندۈرۈشلىرىنى ئاڭلىغۇڭ يوق ئىدى . ئاڭلاشنىڭ نېمە زۆرۈرىيىتى ئەمدى ؟

گۈگۈم يېيىلغان ، شەپەق جىلۋىسىدىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى .

— شۇنداق ، مەن … مەن «قۇرغۇي» ، سېنى دەپ … ئىككىمىزنىڭ تۇرمۇشىنى دەپ…

ھازىر ساڭا ئۇنىڭ ئىقرارىنىڭ لازىمى يوق ئىدى . ئىقرار قىلمىسىمۇ ، قولىدىكى ئاخبارات ئۇنىڭ بارلىق جىنايى قىلمىشلىرىنى ئىسپاتلاپ تۇراتتى .

— مېنى… مېنى ئۆلتۈرگىنىڭ بىلەن ، بۇ… بۇنىڭ ساڭا نېمە پايدىسى ئەمدى ؟… چېرىكلەرنى ئۆلتۈرۈپ بولالامسەن ؟

— بۇ قىيىن ئەمەس ، ئەڭ قىيىنى سەندەك «قۇرغۇي» ، «قارغا» ، «قۇزغۇن»لارنى ئۆلتۈرۈش !

— مۇ… مۇھەببەتىمىزنىڭ يۈز - خاتىرىسىنى قىلىپ ، مېنى…

— قۇرۇپ كەتسۇن ئۇنداق مۇھەببەتىمىز !

گۈگۈم شىددەت بىلەن باستۇرۇپ كەلگەنىدى . سىرتتا «كۆك بۆرە» ھۇۋلاپ سېنى چاقىرىۋاتاتتى . پۈتكۈل ۋۇجۇدۇڭ تىترەپ كەتتى ، گوياكى كەچ كۈزدىكى نەرگىس ياپراقچىسىدەك . كۈرجۈكنى باستىڭ . ئۇ ئوڭدىسىغا چۈشتى . سول كۆكسىدىن قارامتۇل قان يامراپ چىقىپ ، بايا ئۆزى كولىغان ئورىغا ئېقىشقا باشلىدى . ئۇنىڭ كۆزلىرى ئوچۇق ھالدا تەبەسسۇمسىز قېتىپ قالغانىدى . يۈرىكىڭ پىژژىدە قىلىپ ، ئۆگە - ئۆگىلىرىڭدىن يىغا پارتلاپ چىقتى . دوڭغىيىپ ئۇنىڭ قولىدىكى ئاخباراتنى ئېلىپ يانچۇقۇڭغا سالغاچ ئوچۇق قالغان كۆزلىرىنى يۇمدۇرۇپ قويدۇڭ . ھەسرەتلىك كۆز ياشلىرىڭ ئۇنىڭ مەڭزىگە تورۇكلاپ چۈشۈپ قېتىپلا قالدى .

«مېنى… مېنى كەچۈرگىن ، بۇنىڭدىن باشقا ئامال يوق . چۈنكى ، ئاللا مۇناپىق ۋە چېقىمچىسى جىق قوۋمنىڭ ئىلتىجاسىنى قوبۇل قىلمايدۇ !»

سەن سامانلىقنىڭ ئىشكىنى زەنجىرلەۋېتىپ تىلىڭنى ، دىلىڭنى ئىلتىجاغا مەجبۇر قىلدىڭ :

«مېنى كەچۈرگىن ، مەتسالى ، سېنى كەچۈرۈش قولۇمدىن كەلمەيدۇ ، سېنى كەچۈرۈش ھوقۇقۇم يوق !

ئاھ خۇدا ، ئۇنىڭ ياتقان يېرىنى جەننەتتە قىلغىن !»

سەن مۇناپىقنىڭ جەننەتكە كىرەلمەيدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپمۇ ، ئۇنىڭغا يەنە ئاللادىن جەننەت تىلىدىڭ . شۇ ئارقىلىق سەن ئۇنى ھەققانىيەت مەيدانىغا قايتۇرۇپ كەلمەكچى بولغانىدىڭ…

سەن بۇ ئازابلىق تەسەۋۋۇرۇڭدىن چەكسىز قانائەت ھاسىل قىلىپ ، تۈگمەن تەرەپكە تەلمۈرۈپ قارىدىڭ . مەتسالىنىڭ يەنىلا قارىسى كۆرۈنمەيتتى . لاسىدە بولۇپ قالدىڭ . يۈرىكىڭ پىژژىدە ئېچىشىپ ، ھەسرەت ئىلكىدە تولغىنىپ كەتتىڭ .

سەن «كۆك بۆرە»نى كۈتەتتىڭ…

مەتسالىنى زارىقىپ كۈتەتتىڭ…

ئىزتىراپلىرىڭنى بېسىقتۇرۇش ئۈچۈن ، شاخلىرىنى

ئېگىشىپ تۇرۇشقان خانىياغىلىق ئۆرۈكتىن بىرنەچچە دانە يېۋەتتىڭ .

بەلكىم ، ئەمدى سىلەرنى يېيىش قايتا نېسىپ بولماس...

دەل شۇنداق پەيتتە «كۆك بۆرە» ئالدىڭدىلا پەيدا بولدى . ئۇ ئاتتىن چۈشۈپلا سورىدى :

— قانداق بولدى ؟

سەن ھەسرەت بىلەن جاۋاب بەردىڭ :

— ئەتىگەننىڭياقى ھېچ يەردىن تاپالمىدىم !

— بولدى ، بىز مېڭىۋېرىلى !

— ياق ، مەن ماڭمايمەن ، «قۇرغۇي»نىڭ قاناتلىرىنى يۇڭداپ ، بويىنىنى تولغاپ ئۈزۈۋەتمىگۈچە ھېچ يەرگە بارمايمەن !

— بىلەمسىز ، تۇتقۇن قىلىش ، قىرغىنچىلىق باشلىنىپ كەتتى . سىز «قۇرغۇي»نىڭ بويىنىنى تولغاپ ئۈزۈپ بولغۇچە چېرىكلەر بىزنىڭ بويىنىمىزنى تولغاپ ئۈزۈپ بولىدۇ . «قىساس ئۈن يىلدىمۇ كېچىكمەس» دېگەن گەپ بار . پاكىتنى چىڭ ساقلاڭ ، «قۇرغۇي»نىڭ بويىنىنى ھامىنى تولغاپ ئۈزۈپ ، ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ قىساسىنى چوقۇم ئالىمىز ! گومىنداڭچىلار ۋەدىسىدە تۇرمىدىمۇ ، بولدى . بىز يەنە قولىمىزغا قورال ئېلىپ ، تىنچلىق ئۈچۈن يەنە تىنچسىزلىق تۇغدۇرىمىز — يەنە ئۇرۇش باشلايمىز !...

ئۇنىڭ سۆزىنى تاقەتسىزلىك بىلەن بۆلدۈڭ :

— ئۇنداق دېگىنىڭىز بىلەن ، كىم بىلەن ئۇرۇش قىلىسىز ؟ جەڭچىلەر پاختەك توكىدەك توزۇپ كېتىپ بولدى ، ئۇلارنى ئەمدى قانداق جۇغلاپ بولغىلى بولىدۇ ؟ !

— ئېتىقادسىز ئەلنى بىر بايراق ئاستىغا توپلاش بەسى مۈشكۈل . ئېتىقادى مۇستەھكەم ئەلنى بىر چاقىرىق بىلەنلا بىر بايراق ئاستىغا جەم قىلغىلى بولىدۇ . سىز شۇنىڭغا ئىشىنىڭكى ، خەلقىمىز ھەرگىز ئېتىقادىنى يوقىتىپ قويمايدۇ !

— ئەگەر يوقىتىپ قويسىچۇ ؟

— يوقىتىپ قويسا... يوقىتىپ قويسا ، بۇ مىللەتنىڭ تۈگەشكىنى شۇ ، مەڭگۈ ئازادلىققا ئېرىشەلمەيدۇ !... بىراق ، مەن خەلقىمىزنىڭ ئېتىقادىنى يوقىتىپ قويۇشىغا ھەرگىز ئىشەنمەيمەن !

ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ قايىللا بولۇپ كەتتىڭ !

— مەنمۇ شۇ !

بىراق ، سېنىڭ چىن كۆڭلۈڭدىن قايىل بولغىنىڭنى بىلمەي قالغان «كۆك بۆرە» سېنى قايىل قىلىش ئۈچۈن ، سۆزىنى داۋام قىلدى :

— ئەگەر گومىنداڭچىلار داۋاملىق ۋەدىسىدە تۇرماۋەرسە ، قاراپ تۇرۇڭ ، بىز يەنە بىر بايراق ئاستىغا جەم بولۇپ ، كۈرەش قىلىمىز ! «قۇرغۇي»دىن شۇ چاغدا ھېساب ئالىمىز ! پاكىتنى چىڭ ساقلىسىڭىزلا ، «قۇرغۇي» ھېچ يەرگە ئۇچۇپ كېتەلمەيدۇ . بىلەمسىز ، قىساس دېگەن خالىغان چاغدا ئالسا بولۇۋېرىدىغان نەرسە ئەمەس ، ئۇنىڭ ۋاقتى - سائىتى ، پەيت - مۆرىتى بولىدۇ !

— ئەمىسە «قۇرغۇي»نىڭ مەتسالى ئىكەنلىكىنى بىرسىگە دەپ قويۇپ ، ئاندىن كېتەيلىمىكى .

— ئەمىسە سەمەندەرگە دەپ قويۇڭ .

— ئۇ قېچىپ كېتىپتۇ .

— شۇنداق گەپ ئەينا ، ھەممىسى دەككە - دۈككىدە قېچىپ يۈرسە . بولۇڭ چاپسان !

سەن بايىقى ھەم ئازابلىق ، ھەم شېرىن تەسەۋۋۇرلىرىڭنى ئۆز پېتىچىلا قالدۇرۇپ ، «قۇرغۇي»غا «قىيمىغان» ھالدا ئاتقا مىندىڭ . ئېتىڭلار سىلەرنى چوپان دەرياسىنى بويلاپ ئېلىپ ماڭدى . كېچە بارغانسېرى قاراڭغۇلىشىپ كېتىۋاتاتتى . ئېتىڭلار پات - پات مۇدۇرۇپ كىشنىشەتتى ، تۇياقلىرىدىن ئوت چاچرىتاتتى . ئۇپۇق خۇددى بېلىقنىڭ قورسىقىدەك ئاقىرىپ ، تولۇن ئاينىڭ يېقىنلاپ كېلىۋاتقانلىقىدىن بېشارەت بېرىپ تۇراتتى .

چوپان دەرياسى شاۋقۇنلايتتى !

چوپان تاغلىرىدا «كۆك بۆرە»لەر ھۇۋلىشاتتى !

— ئاي نېمانداق چىقمايدىغاندۇ ؟— دېدىڭ سەن تەقەززالىق ئىلكىدە ،— ئابدۇللا ، توختاپ ئاي چىققاندا ماڭمىزيا ؟

— توختاپ قالغاندىن ئاستا بولسىمۇ مېڭىپ تۇرغان ياخشى ، زۇمرەت . ئاينىڭ چىقىشىنى كۈتۈپ تۇرماي ، ماڭغاچ تۇرىلى . ئاي ھامان چىقىدۇ !

ئۇنىڭ سۆزلىرى قەلبىڭنىڭ چوڭقۇر تەكتىدىن ئەكس سادا قايتۇردى : «شۇنداق ، ئاي ھامان چىقىدۇ !»

خاتىمە

پوۋېست ئۇمىدۋارلىق ئىلكىدە ئەنە شۇنداق ئاخىرلاشقانىدى . «كۆك بۆرە»نىڭ سۆزلىرى سىېنىڭمۇ قەلبىڭدە ئەكس سادا قايتۇرۇپ تۇراتتى . ئەمما ، قەلبىڭ چەكسىز غەزەپ ـ نەپرەتكە تولغانىدى ; يۈرىكىڭ تەئەججۈپلۈك سوئاللار بىلەن تولغانىدى :

«توۋا ، مەتسالى ، سەن... سەن راستتىنلا شۇنداق قىلدىڭمۇ ؟ سەن راستتىنلا ‹قۇرغۇي›مۇ ؟»

ئىشەنگۈڭ كەلمەيتتى .

كۆز ئالدىڭدا ئىسكەندەر ، ھېكىمئاخۇن تېۋىپ زاھىر بولدى ; كۆز ئالدىڭدا يارلىقتا قۇربان بولغان يۈز نەچچە جەڭچى ۋە «كۆك بۆرە» — غوجەخمەت زاھىر بولدى ; كۆز ئالدىڭدا ئىسكەندەرنىڭ : «مە . . مە... مە...» دەپ جان ئۈزۈۋاتقان ئازابلىق سىېماسى زاھىر بولدى ; كۆز ئالدىڭدا مەتسالىنىڭ پولك شتابىدا ئابدۇكېرىم بىلەن كۇسۇرلىشىۋاتقان كۆرۈنۈشى زاھىر بولدى ; كۆز ئالدىڭدا مەتسالىنىڭ كۈيباغدا — تۆگەتاشنىڭ ئاستىدىن گرانات چىگىلگەن ئاخباراتنى پەم بىلەن ئېلىۋاتقان ۋە ئۇنىڭ ئۆزى ھەققىدىكى ئاخبارات ئىكەنلىكىنى بىلىپ ، يىرتىپ پارە ـ پارە قىلىۋەتكەن سىېماسى زاھىر بولدى ; كۆز ئالدىڭدا مەتسالىنىڭ «بىتىم»دىن كېيىن خاتىرجەم يۈرۈۋاتقانلىقى زاھىر بولدى ; كۆز ئالدىڭدا مەتسالى ئۇچۇن تۆلىگەن روھىي بەدەللىرىڭ ۋە روھىي ھاقارەتلىرىڭ زاھىر بولدى !

شۇنىڭ بىلەن قانلىرىڭ قىزىپ ، غەزەپ ـ نەپرىتىڭ قايناپ تاشتى . بارماقلىرىڭنىڭ قارسىلداشلىرىدىن ، چىشلىرىڭنىڭ گۇچۇرلاشلىرىدىن زېمىن لەرزىگە كەلدى .

قولاق تۈۋىڭدە پولكوۋنىك تۇردىقارىي بەگنىڭ ئاخىرقى بۇي-

ر ۇقى جاراڭلىدى : « ‹قۇرغۇي › نى جەھەننەمگە يوللاپ ، ئىنقىلابىي
قۇربانلارنىڭ قىساسـىنـى ئال ! بۇ سـاڭا بېرىلگەن ئاخىرقى
بۇيرۇق ! »

پىچىرلىدىڭ : «خەپ ، ‹قۇرغۇي › !... »

— نېمە بوللا ؟

«پەرىشتە»ڭنىڭ بۇ سۆزى بىلەن كۆزۈڭنى ئاچتىڭ . ئۇ ساڭا
پەرىشتىلەرچە مېھرىبانلىق بىلەن قاراپ تۇراتتى .

— نېمە ئۆزلىرىگە ئـۆزلـىـرى گەپ قىـلـىـلا ؟ جىن چاپ-
لىشىۋالدىمۇيا ؟

— ...

— نېمە بولدى دېدىم ...

ئەمدى جاۋاب بەرمىسەڭ بولمايتتى .

— ھېچ... ھېچنېمە .

— چىرايلىرى تاتىرىپ كېتىپتۇيا ئەمىسە ؟

— تاڭ...

سەن «پەرىشتە»ڭگە كەينىڭنى قىلىپ ، جىممىدە يېتىۋال-
دىڭ . كۆز ئالدىڭدىن جەڭگىۋار ھاياتىڭ بىر - بىرلەپ ئۆتۈشكە
باشلىدى . قۇلاق تۈۋىڭدە «ھۇررا» سادالىرى جاراڭلايتتى ؛ قۇلاق
تۈۋىڭدە پولكوۋنىكنىڭ ئاخىرقى بۇيرۇقى ياڭرايتتى...

قارارىڭنىڭ پۈتۈپ چىقىشى بىلەن تەڭ خۇپتەنگە ئەزان ئېيى-
تىلدى : «ئاللاھۇئەكبەر ! ئاللاھۇئەكبەر ! »

سەن ئورنۇڭدىن تۇرۇپ مەسچىتكە قاراپ ماڭدىڭ...

— كـەچۈر ، دوستۇم مـەتسالى ، بـۈنىڭدىن باشقا ئامالىم
يوق !... — دېدىڭ سەن يەنە زۇمرەتنىڭ تـەسەۋۋۇردـىنى تەكرار-
لاپ ، — ئاللا مۇناپىقى ۋە چېقىمچىسى كۆپ قوۋمنىڭ ئىلتىجاسى-
نى قوبۇل قىلمايدۇ !

— مېنى كەچۈرگىن ، جېنىم دوستۇم سەمەندەر ، دوستلۇقى-
مىزنىڭ يۈز - خاتىرىسى ئۈچۈن...

ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ ، زۇمرەتنىڭ تەسەۋۋۇرىدىكى سۆزىنى

تەكرارلىدىڭ :

— قۇرۇپ كەتسۇن ئۇنداق دوستلۇقىمىز !

— ئۇنداق قىلما...

— مېنى تەڭلىكتە قويما ، مەن پولكوۋنىكنىڭ ئاخىرقى بۇي-
رۇقىنى ئىجرا قىلمىسام بولمايدۇ !...

— ئۇلۇغ تەڭرىم ، مېنى كەچۈرگىن ، مەن ئاخىرقى بۇيرۇق-
نى ئىجرا قىلمىسام بولمايدۇ !...

...

شۇ كېچە ناھايىتى شېرىن ئۇخلىدىڭ . ئەللىك يىلدىن بېرى
بۇنچىلىك شېرىن ئۇخلىغىنىڭنى ئەسلىيەلمەيتتىڭ . ئۆزۈڭنى
شۇنچىلىك بەختىيار سەزدىڭ . بۇ سېنىڭ ئەللىك يىلدىن بۇيان
ئۆزۈڭنى تۇنجى قېتىم بەختىيار سېزىشىڭ ، بەختىيار ھېسابلىشىڭ
ئىدى . سەن خىلمۇ خىل گۈللەر ئېچىلغان ، خۇش ھىدلىرى قەلب-
لەرنى مەستخۇشلايدىغان ، ئېرىقلىرىدا سۈپسۈزۈك سۇلار شىرىلداپ
ئېقىپ تۇرغان ، تۈرلۈك - تۈمەن قۇشلار خۇش زۇۋان بىلەن
سايرىشىپ تۇرغان گۈزەل بىر باغدا ئۆز بەختىڭدىن ھۇزۇرلىنىپ
ياتاتتىڭ . ياتقىنىڭ دەل ئۆزۈڭنىڭ قەلبى ئىدى .

سەن بىر بېسىپ ، ئىككى بېسىپ بېغىڭنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ ،
يىراقلارغا نەزەر سالدىڭ . مەيىن شامال ئاپئاق ساقاللىرىڭنى تا-
راشقا ئالدىرايتتى . باھار پەيزىگە چۆمگەن بۇ قەدىمىي يېزاڭنىڭ
كۆچـۇم - كـۆچۇم باغـلىرى كـاكـكۇك ، تومـۇچۇق ، سوپىسو-
پىياڭ... لارنىڭ شادىيانە كۈلكىسى ، شادىيانە تەنتەنىسى بىلەن
تولغانىدى ، قەلبىڭ ئاجايىپ گۈزەل ، ئېزگۇ ، سېھـىـرلـىك
كۈيلەر — جەننەت ساداسى بىلەن تولغانىدى !

سەن ئېگىز قاش ئۈستىگە چىقىپ ، چوپان دەرياسىنى چاقنى-
تىپ تۇرغان قۇياشقا باقتىڭ . قۇياشنىڭ ئىللىق نۇرى جەننەت
ساداسى بىلەن بىرلىشىپ ، ۋۇجۇدۇڭنى سىمابتەك ئېرىتمەك بولات-
تى . سەن ئاخىر سىمابتەك ئېرىپ چوپان دەرياسىغا قوشۇلۇپ
كەتتىڭ . ئىللىق قۇياش تەپتىدە ئېقىپ - ئېقىپ نۇرغا ، نۇردەك

ئېقىپ ـ ئېقىپ مەڭگۈلۈك باھارغا ئايلىنىپ ، سەپداشلىرىڭغا قوشۇلۇپ كەتتىڭ !

2003 ـ يىلى 21 ـ ئىيۇل ، قاغىلىق

پايدىلانغان ماتېرىياللار :

«قاغىلىق تارىخى ماتېرىياللىرى»نىڭ 1 ـ ، 2 ـ توپلاملىرى .

سەمەندەر (تارىخىي رومان)

ئاپتورى : مۇھەممەد ئەھمەد چوپانى
مەسئۇل مۇھەررىرى : ئەزىز تۇردى
مەسئۇل كوررېكتورى : ئايگۈل ھاشىم
مۇقاۋىسىنى لايىھىلىگۈچى : ئەكبەر سالىھ
نەشر قىلىپ تارقاتقۇچى : شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
ئادرېسى : ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 ـ نومۇر
تېلېفون : 0991—2827472
پوچتا نومۇرى : 830001
باسقۇچى : شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتى
ساتقۇچى : شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسى
فورماتى : 1230×880 مىللىمېتىر ، 1/32
باسما تاۋىقى : 12.875
قىستۇرما بېتى : 3
نەشرى : 2007 ـ يىلى 11 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
باسمىسى : 2009 ـ يىلى 3 ـ ئاي 2 ـ بېسىلىشى
تىراژى : 5001—8000
كىتاب نومۇرى : ISBN 978—7—228—11111—4
باھاسى : 30.00 يۈەن

ئېقىپ ـ ئېقىپ مەڭگۈلۈك باھارغا ئايلىنىپ ، سەيدالىلىرىڭغا قوشۇلۇپ كەتسەڭ !

2003 ـ يىلى 21 ـ ئىيۇل ، قاغىلىق

پايدىلانغان ماتېرىياللار :

«قاغىلىق تارىخى ماتېرىياللىرى»نىڭ 1 ـ ، 2 ـ توملىرى.